

EVLIJA
ČELEBI

PUTOPIS

EVLIJÂ ÇELEBİ

P U T O P I S

ODLOMCI O JUGOSLAVENSKIM ZEMLJAMA

Preveo, uvod i komentar napisao
HAZIM SARANOVIC

91033

• D I T • S A R A N O V I C •

Naslov originala:

EVLİYÂ ÇELEBÎ SEVÂHATNÂMESİ
İstanbul 1314/1898—1318/1900.

PREDGOVOR

Prema relativno brojnim i manje-više značajnim putopisima zapadnih pisaca o našim zemljama iz XVII vijeka, od istočnih pisaca imamo samo dva djela, i to oba iz sredine toga vijeka. Prvo je veliko geografsko djelo *Dihān-nāmā* (Kosmorama) turskog polihistora *Katib Čelebi*, poznatog pod imenom *Hadži Halifa* ili *Hadži Kalifa* (umro 1657), u kome se nalazi geografski opis Borne i Rimetije, drugo je *Sejāhat-nāmā* (Putopis) glasovitog turskog putopisca *Evlije Čelebi*. I dok nam *Hadži Halifa* u svom djelu pruža uglavnom samo geografske podatke, i to opet dosta oskudne, dade nam *Evlije Čelebi* u svom opsežnom i mnogo cijenjenom putopisu u deset debelih zvezaka pruža tako brojna, dragocjena i zanimljiva objašnjenja o zemljama i narodima gotovo svih pokrajina ondašnjeg prostranog Osmanskog carstva u Aziji, Evropi i Africi, a naročito o balkanskim zemljama, da on po svojoj važnosti i obilju podataka nadmašuje sve ostale putopise.

Putopis *Evlije Čelebi* je i kod nas poznat već pola vijeka. Od godine 1900 pa do naših dana prevedeni su razni odlomci toga putopisa koji se odnose na pojedine krajeve naše zemlje, ali pored svega toga još uvijek nisu prevedeni ni obradjeni ni oni dijelovi *Sejāhat-nāmā* koji se odnose na naše zemlje, a i ono što je dosada urađeno ne vrijedi uvijek mnogo. Pored toga neki od tih radova objavljeni su u historijskim časopisima lokalnog značaja, tako da su i sami davno pali u zaborav, a drugi po raznim izdanjima, od kojih su mnoga teklo pristupačna.

Ovaj rad predstavlja pokušaj da se na osnovu postojećeg srpskog izdanja *Sejāhat-nāmā* *Evlije Čelebi* pruži potpun, cjelovit i mogućnosti tačan prevod svih onih dijelova toga putopisa koji se odnose na jugoslovenske zemlje i narode. Pri tome sam se držao kojim su ti opisi saopćeni u originalu.

Među putopisima *Evlije Čelebi* mnogo štetiti kako treba i da se za putopis *Evlije Čelebi* pravilnije ocjeniti podaci koje on pruža, manje-više znati izmjerni podaci o vremenu i prilikama u kojima je napisan, a njegovom duhu i karakteru, a njegovim putovanjima i samim tokom istog i te podatke i u ovom prevodu. U godišnjim prelozima je *Sejāhat-nāmā*, glasovitog turskog putopisca, a prema ovom prevodu, koji je na Nasto-

jao sam da u postavijenom okviru pronadem, odaberem, provjerim i iskoristim podatke koje pruža *Sejāhatnāma* i pristupačni rezultati nauke, i da sve to iznesem što kraće, jasnije i tačnije.

U ovom radu glavna briga mi je bila da u prevodenju budem vjeran originalu i da moj prevod bude što tačniji i bolji pa tek onda literarno dotjeran. Koliko sam u tom uspio reći će stručna kritika. Samo moram naglasiti da ni Euliju kao i starije istočne pisce uopće nije lako prevoditi a da prijevod bude i tačan i literarno dobar. Ima slučajeva, i to ne malo, kada uopće nije jasno šta pojedina mjesta znače, a i takvih koja se mogu shvatiti na više načina. Proučavanje i prevodenje *Sejāhatnāme* na osnovu postojećeg izdanja prvih šest svezaka koji ovdje u prvom redu dolaze u obzir otežavaju i neke posebne, često vrlo ozbiljne teškoće koje je najviše stvorila nemarnost izdavača. Tome izdanju uopšte nedostaje savjernost, koja je tako potrebna u izdavačkom poslu. Ono obiluje mnogim manama i krupnim nedostacima, tako da mi ne možemo uvijek znati koje mane i nedostatke djela moramo pripisati autoru, a koje izdavaču i drugim okolnostima. Prije svega tu se zapaža da je tekst samovoljno ispušten bez ikakva obzira na važnost izdanih mjesta za povezanost teksta. Osim toga, tu su stil i jezik na najneujednačiji način »korigirani i popravljeni«, tj. na mnogim mjestima je Eulijin nešto arhaičan način izražavanja izmijenjen i modernizovan prema ukusu izdavača. Ima također vrlo mnogo »štamparskih« grešaka. Tu se nalaze oblici, riječi i izrazi koji ne postoje u turkologiji, a nastali su usljed nepažljivog čitanja ili nerazumijevanja pri čitanju.

Zbog svega toga, a naročito zbog samovoljnog izbacivanja teksta, prevodenje je na mnogim mjestima petog i šestog svezka bilo jako otežano, pa sam pri tom često morao pribjegavati vlastitoj interpretaciji tih mjesta.

Stručne izraze i termine u početku sam, gdje god je bilo moguće, prevodio, a kasnije sam one koji se često ponavljaju navodio bez prevoda, pogotovu ako su i mače u našem jeziku odavno stekli prvo građanstva ili su usljed čestog ponavljanja postali poznati čitaocu.

U napomenama i komentarima rukovodio sam se načelom da, koliko sam mogao, izurim ubakaciju geografskih i identifikaciju ličnih imena, da dam najučišnja objašnjenja o licima, događajima i geografskim imenima koje Eulija spominje, da provjerim i ocijenim njegova kazivanja kako bi se na osnovu toga moglo bar donekle suditi o vjerodostojnosti njegovih navoda i ondje gdje nam je Eulija jedini i por. Objašnjenja termina, registri geografskih naziva i ličnih imena dati su na kraju djela. Ostao principi kojih sam se u radu držao — ječe se u samoga rada.

EVLIJA ČELEBI I NJEGOV PUTOPIS

i njegovog djela i ukazao na zablude onih koji se potcjenjivali Evliju Čelebiju poznavajući ga samo na osnovu spomenutog izvoda. Tu je dato i nekoliko podataka o životu Evlije, opus rukopisa *Sejâhatnâme* u Pertev-pašinoj biblioteci, kratak sadržaj cjelokupnog djela i uticaj njen predlog da se ono izda.

Poznat turski izdavač Ahmed Dâvudet, vlasnik i urednik spomenutog carigradskog «İkdam», preduzeo je odmah da ovo djelo izda, pa su tako god. 1314 = 1896/7. izašla prva četiri, a sljedeća, 1315 = 1897/8. godine, peti svezak *Sejâhatnâme*. Tada je bilo nešto zastalo sa izdavanjem ostalih svezaka ovoga putopisa, pa je Mađarska akademija nauka pomogla da se izda i šesti svezak, jer je veći dio tog sveska posvećen opisima krajeva i događaja u Mađarskoj. Ovaj je svezak izašao 1318/1900. godine¹¹.

Izdanje ovih prvih šest svezaka *Sejâhatnâme* priredio je spomenuti turski pisac i naučnik Nedîb Âsim. Korekturu šestog sveska izvršio je mađarski turkolog Vambery, a poreku heljsku i objavljenje dao je drugi mađarski turkolog Imre Karácson. Poslije toga nastala je duža pauza u izdavanju ostalih svezaka *Sejâhatnâme*.

Sa izdavanjem ovih prvih šest svezaka *Sejâhatnâme* poraslo je u našem svijetu interesovanje za to djelo i njegovog autora. Pojava *Sejâhatnâme* zapalena je u Bosni, Mađarskoj, Srbiji i Bugarskoj. U tim zemljama prestupilo se odmah prevodenju onih dijelova *Sejâhatnâme* koji se odnose na te zemlje. Kod nas se prvi pojavio sa svojim prevodom Favo Jazvo koji je godine 1902. preveo i u mostarskom tjedniku «Osvit» objavio nekoliko odlomaka iz V knjige *Sejâhatnâme* koji se odnose na Hrvatsku¹².

Nešto ranije A. Sopov preveo je na bugarski opus Evlijina putovanja od Novog Pazara do Sofije (*Sejâhatnâme* sv. V, 544—569) i jedan dio opisa putovanja u «deset kadhuka» rumeljskog ejaleta (V, 569—586)¹³.

Godine 1905. objavljen je u Spomeniku Srpske akademije nauka prijevod jednog dijela Evlijina putopisa po našim zemljama koji je godine 1902. priredio Dimitrije Čohadžić¹⁴. U tom radu nalaze se prijevozi opisa Evlijinih putovanja od Jadrana preko Niša do Beograda (V, 361—85), od Beograda do Sarajeva (V, 424—441), od Banje Luke do Skoplja (V, 541—562) i od Novog Brda do Smedereva

11 Ovo izdanje nosi naslov *Evliya Çelebi Seyâhatnâmesi İhtisârı* 1314—1318 (= 1896—1900).

12 Ti su prevodi nađi pod naslovom: *Evlija Çelebi Propagaz Sijep-âi Jahânın*. Osvit, g. V, 1902, br. 46—50, 54—55, 57, 63, 65—67.

13 Sopov, u *Periodičesko Spisanie na Bŭlgarskoto družество*, Sofija 1902, knj. XII, sv. 3, str. 1—34. Up. G. Elzevi i Glasnik Jugoslovenskog orijentalnog društva (Zbornik), PDo X, 1902, str. 145.

Opis putovanja Evlije Çelebije po Bugarskoj, Trakiji, Dobrudži i D. G. Gadžanov, (prevod) u *Trakija*, 1902, str. 1—186. Pismo: 1902, str. 1—186. A. Karácson, *Evliya Çelebi*, str. 186.

14 *Trakija*, 1905, str. 1—186. Pismo: 1902, str. 1—186. A. Karácson, *Evliya Çelebi*, str. 186.

(V, 583—588), dakle, djelimično opus istih mjesta koja je preveo i Šopov, ali treba napomenuti da je i Čohadžić preveo sa originala i sasvim neovisno od Šopova. Osim toga, Čohadžić je u predgovoru svoga rada na osnovu predgovora carigradskog izdanja predstavio čitalačkoj publici ovog velikog turskog putopisca i iznio kratak sažetak njegovog djela¹⁵.

Evljin opus Bosne i Hercegovine iz V i VI sveska Sejâhatnâme preveo je i u Glasniku Zemaljskog muzeja godine 1908. objavio Sejfudin Fehim Kemura¹⁶, također sa originala.

On je kasnije u skraćenom prevodu donio Evlijine opise nekih naših mjesta iz istih svezaka Sejâhatnâme i u svojoj zbirci turskih izvora sa istoriju prvog srpskog ustanka¹⁷.

Samo se mora konstatovati da su ti naši prvi prevodi iz Sejâhatnâme, u stvari, pokušaji koji nisu udovoljili zahtjevima naučnog postupka. Najbrži i najviši mi izgleda Čohadžićev rad, ali svi oni danas imaju uglavnom bibliografsku vrijednost.

Sasvim nešto drugo predstavlja, koliko sam mogao posrednim ispitivanjem ustanoviti, rad mađarskog turkologa I. Karácsona koji je na mađarski jezik preveo i g. 1904—1908. u izdanjima Mađarske akademije objavio čitav šest i znatne dijelove petog i sedmog sveska Sejâhatnâme. Karácson je svoj prevod snabdio objašnjenjima i napomenama¹⁸.

U tome radu Karácson je obuhvatio ne samo Evlijine opise Mađarske nego i opise mnogih dijelova Jugoslavije koji su sadržani u V, VI i VII svesku Sejâhatnâme (Srbija, Bosna, Južna Dalmacija, dijelovi Crne Gore, Hercegovina, Slavonija i Vojvodina).

Stoga je Jovan Radonić iz toga Karácsonova rada preveo i u Godišnjici Nikole Čupića g. 1910—1912. objavio gotovo sve one dijelove Sejâhatnâme koji se odnose na jugoslavenske zemlje, a nisu bili obuhvaćeni prijevodom D. S. Čohadžića i S. Kemure, kao i neke dijelove koji se odnose na one krajeve Mađarske što su nekada bili naseljeni našim narodima¹⁹. Svoj prijevod Radonić je snabdio komentarima, u kojima je vršio ubokomju geografskih i identifikaciju

15. Prema tome ni predgovor ni komentar u svome radu nije napisao Stojan Nešković kako su tvrdili neki naučnici.

16. Sejfudin Fehim Kemura, *Je Sejâhatnâme Evliya Çelebiye*, Glasnik Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine (dalje GZM) XX, 1908, 181—201, 220—242.

17. Prvi srpski ustanak pod Karađorđem od godine 1813/1804 do godine 1814—1818. Ta se knjiga izveo i uređio Kemura Sejfudin Fehim.

18. Po tekstu originala preveo i uređio Kemura Sejfudin Fehim, 334—342. Ta se knjiga izveo i uređio Kemura Sejfudin Fehim, 334—342.

19. Jovan Radonić, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 610, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 621, 622, 623, 624, 625, 626, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 633, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 641, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 675, 676, 677, 678, 679, 680, 681, 682, 683, 684, 685, 686, 687, 688, 689, 690, 691, 692, 693, 694, 695, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 703, 704, 705, 706, 707, 708, 709, 710, 711, 712, 713, 714, 715, 716, 717, 718, 719, 720, 721, 722, 723, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 743, 744, 745, 746, 747, 748, 749, 750, 751, 752, 753, 754, 755, 756, 757, 758, 759, 760, 761, 762, 763, 764, 765, 766, 767, 768, 769, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 776, 777, 778, 779, 780, 781, 782, 783, 784, 785, 786, 787, 788, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 795, 796, 797, 798, 799, 800, 801, 802, 803, 804, 805, 806, 807, 808, 809, 810, 811, 812, 813, 814, 815, 816, 817, 818, 819, 820, 821, 822, 823, 824, 825, 826, 827, 828, 829, 830, 831, 832, 833, 834, 835, 836, 837, 838, 839, 840, 841, 842, 843, 844, 845, 846, 847, 848, 849, 850, 851, 852, 853, 854, 855, 856, 857, 858, 859, 860, 861, 862, 863, 864, 865, 866, 867, 868, 869, 870, 871, 872, 873, 874, 875, 876, 877, 878, 879, 880, 881, 882, 883, 884, 885, 886, 887, 888, 889, 890, 891, 892, 893, 894, 895, 896, 897, 898, 899, 900, 901, 902, 903, 904, 905, 906, 907, 908, 909, 910, 911, 912, 913, 914, 915, 916, 917, 918, 919, 920, 921, 922, 923, 924, 925, 926, 927, 928, 929, 930, 931, 932, 933, 934, 935, 936, 937, 938, 939, 940, 941, 942, 943, 944, 945, 946, 947, 948, 949, 950, 951, 952, 953, 954, 955, 956, 957, 958, 959, 960, 961, 962, 963, 964, 965, 966, 967, 968, 969, 970, 971, 972, 973, 974, 975, 976, 977, 978, 979, 980, 981, 982, 983, 984, 985, 986, 987, 988, 989, 990, 991, 992, 993, 994, 995, 996, 997, 998, 999, 1000.

19. Jovan Radonić, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 610, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 621, 622, 623, 624, 625, 626, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 633, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 641, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 675, 676, 677, 678, 679, 680, 681, 682, 683, 684, 685, 686, 687, 688, 689, 690, 691, 692, 693, 694, 695, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 703, 704, 705, 706, 707, 708, 709, 710, 711, 712, 713, 714, 715, 716, 717, 718, 719, 720, 721, 722, 723, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 743, 744, 745, 746, 747, 748, 749, 750, 751, 752, 753, 754, 755, 756, 757, 758, 759, 760, 761, 762, 763, 764, 765, 766, 767, 768, 769, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 776, 777, 778, 779, 780, 781, 782, 783, 784, 785, 786, 787, 788, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 795, 796, 797, 798, 799, 800, 801, 802, 803, 804, 805, 806, 807, 808, 809, 810, 811, 812, 813, 814, 815, 816, 817, 818, 819, 820, 821, 822, 823, 824, 825, 826, 827, 828, 829, 830, 831, 832, 833, 834, 835, 836, 837, 838, 839, 840, 841, 842, 843, 844, 845, 846, 847, 848, 849, 850, 851, 852, 853, 854, 855, 856, 857, 858, 859, 860, 861, 862, 863, 864, 865, 866, 867, 868, 869, 870, 871, 872, 873, 874, 875, 876, 877, 878, 879, 880, 881, 882, 883, 884, 885, 886, 887, 888, 889, 890, 891, 892, 893, 894, 895, 896, 897, 898, 899, 900, 901, 902, 903, 904, 905, 906, 907, 908, 909, 910, 911, 912, 913, 914, 915, 916, 917, 918, 919, 920, 921, 922, 923, 924, 925, 926, 927, 928, 929, 930, 931, 932, 933, 934, 935, 936, 937, 938, 939, 940, 941, 942, 943, 944, 945, 946, 947, 948, 949, 950, 951, 952, 953, 954, 955, 956, 957, 958, 959, 960, 961, 962, 963, 964, 965, 966, 967, 968, 969, 970, 971, 972, 973, 974, 975, 976, 977, 978, 979, 980, 981, 982, 983, 984, 985, 986, 987, 988, 989, 990, 991, 992, 993, 994, 995, 996, 997, 998, 999, 1000.

ličnih imena. Na taj način Radonić je znatno doprinio izučavanju podataka koje pruža Evlija Čelebija o našem zemljama i ukazao na metod kako treba obraditi sve dijelove putopisa Evlije Čelebije koji se odnose na naše zemlje. Sudeći po tom Radonićevom radu, može se reći da su Karácsóny prjevod, iako najbolji, nije uvijek dobar ni tačan. Karácsóny se nije to malo trudio da pravilno dešifruje geografske nazive. Zato su oni i u Radonićevoj obradi znatno skvareniji nego u turskom originalu.

Poslije Prvog svjetskog rata interesovanje naučnog svijeta za putopis Evlije Čelebije znatno je poraslo. Tada napokon i Turci počnu da izdaju i one dijelove *Sejâhatnâme* koji dotle nisu bili izdali.

Naime, u novije doba pronađeno je u Carigradu još nekoliko potpunih i nepotpunih rukopisa ovog putopisa. Potpun rukopis *Sejâhatnâme*, pored spomenutog primjerka Portev-pašine biblioteke — sada u Narodnoj biblioteci (Millet kutub-hanesi), br. 453—462, ima Beir-agina biblioteka, koja je prenesena u biblioteku Sulejmaniju, br. 448—52. Oba su ova prepisa nastala oko g. 1742. Jedan komplet nalazi se u biblioteci Bagdadskoj u Topkapisarsaju (br. 309, 303 i 304). On je prepisan oko 1720. godine. Pored toga kompleta u istoj biblioteci nalazi se još sv. 3, 5, 7, i 9 (br. 305—8), a u biblioteci Erivan-košku u istom saraju sv. 6—8 (br. 366—369—1437—1460), u biblioteci Hamadiji sv. 10 (br. 983), u biblioteci Jildiz, odjeljenje za istoriju sv. 10 (br. 48), a u Hâlis-ef biblioteci sv. 1, 3 i 4. br. 2570²⁶.

U evropskim bibliotekama, koliko mi je poznato, nema nijednog potpunog rukopisa *Sejâhatnâme*. Pokujeji prof. Menzel iz Kiela imao je prva tri sveska²⁷, (oni su prepisani g. 1174/1761), a prof. Tschudi iz Basela prvih pet svezaka²⁸. Nacionalna biblioteka u Beču ima samo četvrti svezak²⁹. Prof. Taeschner na osnovu rukopisa pretpostavlja da je bečki svezak nastavak triju Menzelovih svezaka, a prof. Tschudi misli da istom kompletu pripadaju i spomenuta tri sveska (6—9) biblioteke Erivan-košku, jer ih je sve prepisao Mustafa el-Ajdini između 1760—65 godine³⁰. Prva četiri sveska ima takođe biblioteka Azijskog društva (Royal Asiatic Society) u Londonu (br. 12 i 23)³¹, a treći i četvrti Univerzitetska biblioteka u Manchesteru (br. 142)³².

Pored ovih potpunih i nepotpunih primjeraka *Sejâhatnâme* postoji u biblioteci Jildiz u Carigradu (odjeljenje za istoriju br. 6)

26. Uporedi Evlija Çelebi *Sejâhatnâme*. Ist. nbul 1928. — VII sved str. 5—13.

27. Isto sved str. 64 i 69; Fr. Taeschner u ZDMG N. F. 1923, II, 64. 64a, 64b i 64c.

28. Isto sved str. 64 i 69; GOW, 131.

29. Isto sved str. 64 i 69; GOW, 131.

30. Isto sved str. 64 i 69; GOW, 131.

31. Isto sved str. 64 i 69; GOW, 131.

32. Isto sved str. 64 i 69; GOW, 131.

skraćena redakcija Sejâhatnâme pod naslovom *Zubde-i târîh-i ayyûdh* (Izbor iz istorije putnika) u jednom velikom svesku, a predao ga je godine 1210/1793. Hâfiz Fejzullâh, poznat pod imenom *Sabah Bulbûle* (Jutarnji slavuj), koji je bio na dvoru Selima III 1789—1807). Ova skraćena redakcija ima svega 497 listova velikog formata, a nije radena na osnovu spomenutih rukopisa, jer u njoj ima podataka kojih nema ni u jednom poznatom potpunom i nepotpunom primjerku Sejâhatnâme²⁷, pa je, prema tome, morao postojati bar još jedan kompletan rukopis Sejâhatnâme kao i Evlijin autograf koji do danas, na žalost, nije pronađen.

Na osnovu spomenutih carigradskih rukopisa Tursko historijsko društvo [Turk tarih (endümeni) kurumu] izdalo je godine 1923. sedmi i osmi svezak arapskim pismom²⁸, dok je tursko Ministarstvo prosvjete (Maârif Vekâleti) godine 1935. izdalo deveti, a godine 1938. deseti svezak turskom latinicom pod naslovom *Evliya Çelebi Seyâhatnâmesi*. Tako je, eto, trebalo da prođe punih stotinu godina od pojave Hammerovog preвода prvih svezaka Sejâhatnâme na engleskom²⁹ jeziku do izdanja posljednjih svezaka na turskom.

Poslije prvog svjetskog rata, a naročito otkako su Turci izdali posljednja četiri sveska Sejâhatnâme, ona postaje predmet izučavanja mnogih istaknutih turkologa-osmanista. Tada se na osnovu Sejâhatnâme ili u najtješnjoj vezi s njom pojavio čitav niz rasprava i studija koje su dali Hartmann³⁰, Björkmann³¹, Fr. Babinger³², J. Deny³³, Fr. Taeschner³⁴, A. Bombaci³⁵ i mnogi drugi³⁶.

Ovo veliko interesovanje za Evliju i njegovo djelo nije ni kod nas jenjalo. Samo dok na Zapadu izučavanju i prevodenju Sejâhatnâme pristupaju orijentalisti naučnici, često vrlo istaknuti, dotle ga kod nas i dalje prevode ljudi čijim bi se metodama rada mogle da prave ozbiljne zamjerke u svakom pogledu. Tako je godine 1921. Mehmed Remzi Delić preveo i u oновременom sarajevskom nedjeljnom listu «Domovina» objavio sve dijelove iz petog sveska Sejâhatnâme koji se odnose na jugoslavenske zemlje³⁷. Tako su kod

²⁷ Up. *Seyâhatnâme*, sv. VII, uvod, str. 3—ja (= 12—13).

²⁸ Porupan prikaz toga izdanja VII i VIII sveska dao je Fr. Taeschner u *Der Islam* XVIII, 1929, 390—399.

²⁹ Up. ovdje str. 10 nap. 4.

³⁰ Richard Hartmann, *Die Reise des Ewlija Tschelibi's nach im oberen Euphrat- und Tigris-Gebiet*, *Der Islam*, 1919, IX, 284—344.

³¹ W. Björkmann, *Öfen zur Tarkent*, Hamburg 1920.

³² Fr. Babinger, *Ewlija Tschelibi's Reisezüge in Albanien*, *Ber.* 1932.

³³ J. Deny, *Le Pèlerinage du maître Ewlija Tschelibi en Roumanie*, *Revue de l'Asie Mineure*, 1933, 1, 1—10; *Revue de l'Asie Mineure*, 1934, 2, 1—10; *Revue de l'Asie Mineure*, 1935, 3, 1—10.

³⁴ Fr. Taeschner, *Die Reise des Ewlija Tschelibi nach armenischen Quellen*, *Leipzig*, 1935.

³⁵ A. Bombaci, *La Reise des Ewlija Tschelibi en Albanie*, *Leipzig*, 1936.

³⁶ V. G. Pliginskij, *Die Reise des Ewlija Tschelibi nach persischen Quellen*, *Leipzig*, 1937.

³⁷ Mehmed Remzi Delić, *Die Reise des Ewlija Tschelibi nach jugoslawischen Quellen*, *Leipzig*, 1921.

nas tom prilikom ponovo prevedeni i oni dijelovi ovog zvezka koje su ranije preveli Cohadžić, Kemura i Radonić, ali također i one partije petog zvezka koje dotle uopšte nisu bile prevedene (npr. Sjeverna Dalmacija). Dedit je radio sasvim nezavisno od ranijih prevoda, ali tako da njegovi prevodi ne znaju nikakav napredak u poređenju sa radovima Cohadžića i Kemure, a daleko zaostaju za Radonićevim radom. Radi bibliografske potpunosti prikaza rada na proučavanju i prevodenju Sejāhatnāme kod nas valja zabilježiti da je godine 1937. Alija Kadić u listu «Gajret» parafrazirao Evlijin opis Sarajeva³⁸.

U novije doba kod nas je najviše proučavao i prevodio Sejāhatnāmu Glša Elezović. Još godine 1931. on je ponovo preveo i u Glasniku Jugoslovenskog profesorskog društva objavio opis Evlijina putovanja od Skoplja do Srbije iz V zvezka Sejāhatnāme (str. 562—569)³⁹, a u Glasniku Istoriskog društva u Novom Sadu neke opise Evlijinih putovanja po Vojvodini i Srbiji (Sejāhatnāma, sv. VII, str. 353—373; 429—431)⁴⁰. Godine 1932. Elezović je u Beogradskom opštinskom novinama objavio svoj prevod Evlijina opisa Beograda (Sejāhatnāma V, 369—385) i Avale (sv. VI, str. 101—103)⁴¹, a godine 1935. on je dalje u Zborniku Skopskog naučnog društva objavio svoj prevod Evlijina opisa Skoplja iz V zvezka Sejāhatnāme (str. 553—559)⁴² i napokon ponovo je preveo i u Istoriskom časopisu Istoriskog instituta Srpske akademije nauka objavio Evlijin opis Učica i puta od Beograda do Učica iz VI zvezka Sejāhatnāme (str. 413—419)⁴³.

Nema sumnje da su ovi prijevodi Glše Elezovića mnogo bolji i pouzdaniji od svih naših ranijih prijevoda. Osim toga oni su uvijek popraćeni potrebnim napomenama i objašnjenjima. Samo i u njegovim prevodima ima tu i tamo izmjernih grešaka koje su često

38. Alija Kadić, Sarajevo prije 370 godina (po Evliji Čelebiji), Gajret XL, 1937, br. 7 i br. 8.

39. Glša Elezović, Iz putovanja Evlije Čelebije GJPD, knj. XI, 1931, sv. 3, mart 1931, str. 562—569, sv. 4, str. 273—277; sv. 5, str. 363—374, knj. XII dec. 1931, sv. 4, str. 353—363.

40. Glša Elezović, Iz putovanja Evlije Čelebije, Glasnik Istoriskog društva u Novom Sadu (dalje GIDNS), knj. IV, 1931, str. 308—314 i 432—440, sv. V 1932, str. 79—85, (Iz putovanja Evlije Čelebije); sv. VI 1933, str. 231—235; sv. VII, 1934, str. 304—311 i sv. VIII, 1935, str. 101—111 (Iz putovanja Evlije Čelebije). Up. F. Bajraktarević, L'état actuel l'étude islamique en Yougoslavie, o Reunion internationale des études balkaniques, t. II, tom I (3) Beograd 1934, str. 40—49.

41. Glša Elezović, Evlija Čelebija o Beogradu, Beogradske opštinske novine, t. 50, 1932, br. 1 (jane-r), str. 45—53, Ist., Posavje, Evlije Čelebije o Beogradu, Gajret, op. grada Avale, Beogradske opštinske novine, t. 51, 1933, str. 448—455, (p. F. Bajraktarević, o sv. str. 101—103).

42. Glša Elezović, Evlija Čelebija o Skoplju, Zbornik Skopskog naučnog društva, t. 3, 1935, str. 553—559, zajednički običaj, Skoplje.

43. Glša Elezović, Evlija Čelebija o Učicama, Istoriski časopis, t. 1, 1935, str. 413—419, zajednički običaj, Beograd.

puta razumljive u poslovima ove vrste, ali i takvih koje je prevodio mogao lako izbjeći.

Izvjestan doprinos prevodenju i proučavanju Sejāhatnāme kod nas predstavljaju dva rada Fehima Spahe koji je godine 1931. preveo Evlijin opis vladajeta Zrinjskog iz V sveska Sejāhatnāme (str. 324—34)⁴⁴; napisao članak Hrvati u putopisu Evlije Čelebije⁴⁵.

Dok je izdavanje, prevodenje i proučavanje Sejāhatnāme kako-tako napredovalo, dotle je detaljnije ispitivanje života i rada njena autora bilo mnogo sporije. Začudo je da ni Nediljib Ćasim, redaktor prvih šest svezaka Sejāhatnāme, koji se inače mnogo trudio da Turcima prikaže značaj Evlije i njegova djela, nije pokušao da uz izdavanje prvih svezaka Sejāhatnāme da neku potpuniju biografiju njena autora. Umjesto toga redakcija se zadovoljila time da na početku prvog sveska preštampa iz likāma spomenuti i neke druge članke koji tretiraju pitanja potrebe i metoda izdavanja ovoga djela. Redakcija, izgleda, ni tada još nije znala za ono što je o Evliji i Sejāhatnāmi u prvoj polovini XIX vijeka napisao J. v. Hammer. Najčudnije je u svemu tome da je redakcija pogrešno stavila ime autora na naslovnim stranicama prvih šest svezaka Sejāhatnāme⁴⁶. To se greška kasnije ponavljala u svim radovima o Evliji na Istoku i na Zapadu sve do najnovijeg vremena.

Tek g. 1923. posvetio je Evliji Čelebiji jednu stranicu Mehmed Tahir Brusali u svom velikom bio-bibliografskom djelu *Osmanlı tārīhī*⁴⁷. Cara de Vaux ga je uvrstio u svoje *Muslimes Islam*⁴⁸, a Nordmann u *Encyclopedie des Islam*⁴⁹. Ali prvi cjelovit prikaz života i rada Evlije Čelebije na osnovu dotadašnjih rezultata nauke dao je Franz Babinger u svom poznatom djelu o turskim istoričarima⁵⁰. Osim toga, pojedine momente iz života Evlije Čelebije i pojedine karakteristike njegova djela isticali su u svojim radovima i mnogi drugi naučnici kao Tauschner⁵¹, Deny⁵²; mnogi drugi.

44. Fehim Spahe, *Evlija Čelebija kod Zrinjskog*, Napredak, kalendari za godinu 1932, Sarajevo 1932, str. 58—60.

45. Fehim Spahe, *Hrvati u Evliji Čelebiji*, putopisu Hrvatsko Kolo (Izdaje Matice Hrvatske), Knj. XIII, 1932, str. 41—50. Isti rad s jedinom ispravkom objavljen je u kalendru *Narodni udarac*, Sarajevo 1933, str. 71—75.

46. Tama stoji Evlija Čelebi Mehmed Zih bih Derail, mjesto Evlija Čelebi bih Derail Mehmed Zih.

47. Mehmed Tahir Brusali, *Osmanlı ta'rihi*, sv. III, Istanbul 1923, str. 18—19.

48. Cara de Vaux, *Le Peinture de l'Islam*, Paris 1923, I, 379 i d.

49. H. Nordmann, u *Encyclopedie des Islam*, II, 35a.

50. Franz Babinger, *Geschichte des Osman und der W.*

51. Tauschner, *Die Geschichte des Osman und der W.*, M. P., 1923, str. 19.

52. Deny, *Le Peinture de l'Islam*, Paris 1923, I, 379 i d.

Kod nas za Spaho i Elezović za svoje jasnoće ukazivali na značaj ovoga putopisa u nizu istanjskih časopisa za istoriju naših naroda i donosili kraće podatke o njegovom životu i radu. G. Elezović je u Glasniku Jugoslovenskog profesorskog društva doneo i sadržaj cjelokupnog putopisa²⁰.

Ali sve to ni izdaleka nije ono što Evlija po svom značaju zaslužuje. Začudo je da se ni Tursko istorijsko društvo, izdajući VII i VIII svezak, a ni redaktor IX i X sveska nisu potrudili da dadu neku biografiju o autoru Sejāhatnāme. Samo je u predgovoru VII sveska rečeno nešto o značaju ovoga putopisa za nauku i data opširna obavještenja o carigradskim rukopisima Sejāhatnāme.

Kod nas je Gliša Elezović pokušao da na osnovu podataka koje pruža Sejāhatnāma kaže nešto više o životu i radu Evlije Čelebije pa je u članku Evlija Čelebija (Svetski putnik i putopisac) izložio rezultate svojih istraživanja kao "izvod iz više rasprave"²¹. Taj rad znači nesumnjivo doprinos boljem poznavanju izvjesnih strana života i rada Evlije Čelebije kod nas. Samo se dobija utisak da se Gliša Elezović u tome radu nije dovoljno koristo podacima koje mu je za to pružala Sejāhatnāma i da rezultate svojih istraživanja nije upoređivao sa ranijim rezultatima nauke koji su mu bili pristupačni.

Zbog svega toga, a najviše zbog velikog značaja Sejāhatnāme za našu nauku i radi boljeg razumijevanja toga putopisa smatrali smo potrebnim da uz ovaj prevod onih dijelova Sejāhatnāme koji se odnose na naše zemlje pokušamo da damo cjelovitiji prikaz života i rada Evlije Čelebije. Pri tome nam nije preostalo drugo nego da prije svega i sami proučimo Sejāhatnāmu, jedini, ali bogat izvor za poznavanje života i rada Evlije Čelebije, i da na osnovu vlastitih istraživanja i dosadašnjih pozitivnih rezultata nauke prikazemo njegov život i rad.

Međutim, kad je ovaj rad bio gotov i već jednom predat u štampu, dolazio nam je do ruke odličan prikaz života i rada Evlije Čelebije iz pera turskog naučnika M. Cavid Baymusa, koji je objavljen u turskom izdanju Islamske enciklopedije. Da smo taj rad dobili ranije, kad je bio objavljen, on bi nam skratio i smanjio ogroman dio i uzaludan trud. Ipak smo mogli iskoristiti i ovaj naprovi rad, jer svakog će ubuduće morati da potraži svaki onaj ko se bude bavio životom i radom Evlije Čelebije.

20. data iscrpne bibliografije na kraju toga Baymusaova rada između ostalog kako veliko interesovanje u naučnom svijetu postoji za Evliju Čelebiju i njegov putopis i kako je on sada dostupniji i poznatiji nego ne samo zapadnih nego i turskih naučnika.

21. Gliša Elezović, profesor profesorskog društva, Glasnik Jugoslovenskog profesorskog društva, 1931, 1932, 1933, 1934, 1935, 1936, 1937, 1938, 1939, 1940, 1941, 1942, 1943, 1944, 1945, 1946, 1947, 1948, 1949, 1950, 1951, 1952, 1953, 1954, 1955, 1956, 1957, 1958, 1959, 1960, 1961, 1962, 1963, 1964, 1965, 1966, 1967, 1968, 1969, 1970, 1971, 1972, 1973, 1974, 1975, 1976, 1977, 1978, 1979, 1980, 1981, 1982, 1983, 1984, 1985, 1986, 1987, 1988, 1989, 1990, 1991, 1992, 1993, 1994, 1995, 1996, 1997, 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021, 2022, 2023, 2024, 2025.

nika. Bayanin metodi između kataloga i baze podataka i dalje su
Ciebie i opsevom putopisu, koje su istovremeno i...
teja Čarobnjakova univerziteta pred čijom katedrom je

11

PRIJLICE U TITUSKOJ U DOBA EVLIJE ČELEBIJE

Evlija Čelebi je do do XVII vijeka Turske Carovine. U tom su vijeku izvršene duboke promjene u ekonomiji Carstva : njegovom društvu Te promjene imale su, naravno, jakog uticaja na našeg putopisca : našle snažnog odziva u njegovom djelu. Da bi nam život i rad Evlije Čelebije bili jasniji, moraju se bezuslovno znati izvješću podaci o tome vremenu. Ovdje se, istina, ne možemo upustiti u detaljno izlaganje : objašnjavanje svih tih pojava : promjena, nego samo istaći samo neke karakterističke toga doba i prilika. Tako će nam Evlija Čelebi, u njegov putopisu biti korisnimažnau i razumljivima.

Sedamnaesti vijek u istoriji Turskog Carstva predstavlja prvu etapu raspadanja osmansko-turskog feudalizma, odnosno spahijsko-timarskog sistema na kome je dotle počivala njegova moć i snaga. Ture turska imperija ulazi u fazu dublje krize svoga ekonomskog razvika i počinje da slabi.

Još krajem XVI vijeka prestala su turska osvajanja, pa je zbog pomanjkanja ratnih uspjeha nedostajao i prilik ratnog plijena, glavnog izvora bogatstva vladajuće vojničke klase, spaljiva i janičara. Tada su se plijenom dotle uspješno premošćavale suprotnosti između centralne vlasti i feudalaca. Sada ove suprotnosti postaju oštrije, a težnja feudalaca za većom eksploatacijom seljaštva dolaze jače do izražaja.

Razvojem robno-novčane privrede, koja je nastala naročito u
-em sa početom mnogih trgovačko-zanatskih gradova (u Bosni: npr.
Sarajevo, Foca, Banja Luka, Mostar), stari spahijsko-tumanski si-
stem počinje da se raspada, a proces feudalizacije, iz koga izrasta nova
faza turskog feudalizma i koji se još sredinom XVI vijeka zove *çiftlik*
-stva, postaje u XVIII vijeku obična pojava. Sačuvani historijski
dokazi pružaju nam o tome obilje dokaza.

omogućenjem glavnih trgovačkih puteva sa Sredozemlja na
okrenu nakon otvaranja Amerike i morskog puta za
pobjegu od voćkih carina. Turskoj se predjela put
konkurentnoj trgovini, i stoga njena trgovina postaje

14. 1990. godine - manufakture u Zapadnoj Evropi, tokom
1989. godine - izvoz robe s poljoprivrede

sahranjivanja rudnika zlata i srebra u ovo doba sve više nestaje izbacuje u optjecaj loš novac. Evlija dobro uvida ovu nevolju drжаве sjeća se sigurne valute ranijih sultana i prikazujući mletački zlatnik otvoreno ističe slabu stranu turskog novca i posljedice do kojih ona dovodi. Obaranje vrijednosti novcu izaziva revolt i negodovanje esnafa i vojaka. To se opet odražava u čestim bunama esnafa i janjčara u toku cijelog XVII vijeka. Sve to dovodi do nemira i ustanka svih razmjera. Sredinom tog vijeka ustanci se javljaju manje-više na sva tri kontinenta Carstva, u Aziji, Africi i na Balkanskom poluostrvu i postaju izrazita unutarnja snaga razaranja.

Nekada svemoćni turski sultani već potkraj XVI vijeka dolaze u zavisnost od svoje tjelesne garde-janjčara, i time njihova neograničena vlast počinje da tarni. Svaki pokušaj sputavanja janjčara izaziva krvave bune koje se završavaju umorstvom ili zbacivanjem sultana s prijestolja. Već je Sulejman Silni (1520—1566) drhtao pred janjčarima, Murat III (1574—1595) morao je mirno podnijeti njihovu uvredu, Osman II (1618—1622) su umorili, a Ibrahima (1640—1648) sbacili s prijestolja. Još su gore prolazili veliki veziri i drugi državnici koji im nisu bili po volji.

Ništa bolje nije bilo ni za spahijama. Od Sulejmana Veličanstvenog do g. 1592. njihov se broj prepolovio, a i taj se sve teže odavicao svojoj dužnosti i sve se češće izvlačio od vojne službe na sve moguće načine, a naročito otkupom i mitom. A i oni koji su se odavicali nisu više ona stara turska dobro opremljena kavalarija, prožeta ratobornom duhom. Evlija nam i nehotice otkriva krizu turskog ratničkog duha kazujući, npr., kako se jako obradovao hercegovački sandžakbeg Suhreb Mehmed-paša kad mu je Evlija donio vijest da ne mora ići u rat.

Slabijanju Turske Carovine u ovo doba doprinosi mnogo i snage koje se formiraju u Evropi. Razvoj kapitalističkih odnosa u zapadnoj Evropi izazvao je značajne pronalaskе i otkrića u oblasti tehnike. Oni su, opet, nerazdvojna od razvoja nauke. Mnogobrojni ratovi ubrzali su razvoj ratne tehnike. Od svega toga Turska je bila izolovana i morala je da uzmele pred tuu silnim preimuštstvima evropskog razvoja. Preimutstvo ratne tehnike Zapada osjeća i Evlija Hvalić, npr., sablju koja se izrađivala kod nas u Kanjicu, on ipak priznaje da je almanska sablja bolja i dok Turska polagano, ali očevdno slabije, dotle se na njenom sjevernom graničama formiraju moćne države Austrija i Rusija. Već početkom XVII vijeka Turska više ne stadaje strah Evrope. A kad je ona pri sklapanju mira na utoku Žitve g. 1606. priznala Austriju za sebe ravnog partnera i pristala da joj više ne plaća danak, to je već bio jasan znak da njena opada. Ona se više ne zavelava se dugi niz turskih nadiiranja na Zapad. Razdvojanje Turske u vanjskoj politici. Kandiljaki i almanski. Mi—na, koji je trajao puznu četvrtinu—sila. Ona se, istun—pobjedom Turske, pa makar un—ta pobjeda—je mogla baciti u razjed—kod v—Kardarda (1604) u Rab—turski i almanski koje ran—u v—dugim—

se utisak kao da turski optimizam još ne popušta. Tu je pojavu putujući u Tursku primijetio i Evlijin savremenik Braun i zaista, Turci, dva decenija kasnije, poduzimaju novi ogroman pothvat s velikim nadama, a on se završava teškom porazom pod Bečom g 1683. Taj poraz značio je likvidaciju turske vlasti u srednjoj Evropi.

Na unutarnji politički položaj Carstva nije bio našta bolja. Gotovo cijelu prvu polovinu XVII vijeka stizali su sa svih strana Imperije izvještaji o bunama i nemirima. Perzijanci razbijaju Turke na svim tačkama. Mala Azija se vječno diže na oružje, guverneri pojedinih provincija stalno se odmeću od centralne vlasti. Alžir, Tunis i Tripoli postaju praktično nezavisni. Sredinom ovoga vijeka javlja se nekoliko vođih ustanaka u Aziji i Africi, a u Evropi dolazi do poraza, tako da su i mnogi savremenici uviđali da Turska opada. Osim toga, državna blagajna je u ovo doba bila često prazna; narod je morao kuga i glad, u državnom aparatu harala je korupcija i zlo-upotrebe svih vrsta, a vojsci je vladao nemir i nepokornost, tako da je godine 1636. sam sultan morao preduzeti ekspediciju da uguši nemire i ustanke na azijskoj granici Carstva. Prije toga on je sam Carigrad pretvorio u pravu ljudsku kasapnicu dok je skratio pobuna Portinih spahijskih janjčara.

Ova poljuljanost opala je i neki tadašnji turski mislioci, npr. Bosanac Hasan Kâfi, Turtin Kâtib Çelebi i Albanec Kuči-bey i pokušavaju u svojim spisima da nađu lijek teškoj bolesti, ali su njihovi glasovi ostali nemoćni pred neumoljivim zakonom razvitka.

U takvoj sredini i prilikama rodio se i živio veliki turski putopisac Evlija Çelebi. Ta sredina i prilike izvršili su snažan uticaj na formiranje njegove ličnosti. U njegovoj Sejâhatnâmi se jasno odrazilo gotovo cijeli XVII vijek Turske Imperije.

III

ŽIVOT EVLIJE ÇELEBİJE

Naš je putopisac poznat pod imenom Evlija Çelebi ili Evlija. Naš li, ali njegovo pravo i potpuno ime jest Evlija ibn Derviş Mehmed Zâhid, kako to jasno stoji na mnogim mjestima Sejâhatnâme¹, a na drugom mjestu Mehmed Zâhid ibn Derviş, kako stoji na naslovnim stranica² i na naslovima mnogih izdanja Sejâhatnâme. Naš stampanik svezaka Putopisa i kako su ranije pisali o našem putopiscu i zapadni naučnici. Çelebi, odnosno etimološki sa konvencionalnim našim naziv koj su se u ono doba davali obrazloženja, znači u našem jeziku znače uglavnom „gospodin“.

Naš putopisac dobio svoje ime po otcu, a otac je bio Mehmed Zâhid. Zâhid je bio Mehmed-efendi (umro 1040 h. ili 1630 g.) i bio je visoki činovnik u Carstvu. Zâhid je bio i otac našeg putopisca.

Naš putopisac bio je rođen u Carstvu, a bio je i rođen u Carstvu.

npr., Evlija jedanput kao svoga djeda a Fatihova savremenika ističe Demirdži-oglu Kara Ahmed-bega, a drugi put kaže da je Fatihov bageraktar bio njegov predjed Javuz Er-beg. Istorija, međutim, zna samo za Javuz Er-bega, miraloma Mehmeda II. On je, po kazivanju Evlije, kao bageraktar Mehmeda II Osvajača, učestvovao pri osvajanju Carigrada godine 1453 i doživio 147 godina starosti⁸.

Evlijin otac Derviš Mehmed Zili bio je starješina dvorskih zlatara i izgleda uživao lijep ugled na dvoru. On je, po kazivanju Evlije, učestvovao sa sultanom Sulejmanom Veličanstvenim u vojnom pohodu protiv Beograda (1521), protiv Rodosa (1522), u bici na Mohačkom polju (1526), u pohodu na Budim (1529 ili 1541), na Stoni Beograd kao i pod Sigetom (1566). Osim toga, on je sudjelovao pri osvajanju otoka Kipra, u vojni Mehmeda III na Jegar (Egra) itd. Služio je, dakle, deset sultana, od Sulejmana Veličanstvenoga (1520—1566) do suludog Ibrahima (1640—1648) i umro jula mjeseca 1648. godine u 117. godini života⁹.

Tako priča Evlija. Međutim, kad se svi ovi navodi sakupe i sagledaju, u njima se zapadaju kontradikcije koje se nikako ne mogu međusobno uskladiti. Naime, kad imamo na umu da je Evlijin otac umro 1648. godine i uvažimo da je doživio 117 godina, onda iz toga proizlazi da je rođen oko 1531. godine, pa prema tome, za prvih Sulejmanovih vojni nije bio na na svijet došao, nego je mogao uzeti učestća samo u posljednjim vojnama Sulejmana Veličanstvenog¹⁰.

Dalje, iz gornjih navoda proizlazi da je Evlijin otac u vrijeme rođenja Evlije imao osamdeset godina. Isto tako, ako pretpostavimo da je Evlija djed učestvovao pri zauzimanju Carigrada 1453. godine, onda je on u vrijeme rođenja Evlijina oca imao oko devedesetpet godina. Uprkos čestim vijestima o dugovječnosti mnogih istočnjačkih familija, ovdje je opravdano u najmanju ruku s najvećom rezervom primiti navode o starosti njegova djeda, ako ih nećemo sasvim odbaciti.

Evlijina majka, kojoj on nigdje ne spominje ime, bila je porijeklom iz plemena Abaza u Kavkaziju. Odatle je za vlade sultana Ahmeda I (1603—1617) dovedena na carski dvor i udata za starješinu carskih zlatara Derviš Mehmeda Zili i nadživjela je svoga

⁸ Serhaskatnâme I, 94, 218, 244, 252, 259, II, 458, III, 440—444, V, 360, VI, 226

⁹ Isto I, 94. Pored svega toga Elezović je tvrdio da se Evlijin otac rodio godinu pre vlade sultana Sulejmana Veličanstvenoga, jer Evlija — po Elezoviću — na jednom mjestu kaže da je Sulejman zakonodavac njegovom ocu poklonio jednom prišecom punu kesu novaca, iskovanu u varoši Elezliči. (Up. Gl. 10, v. 10, Evlija Čilibija u SKG, nova serija, knj. XXXIV, 1931, br. 7, str. 16). On da nije potrebno dokazivati da taj argument ne može nikako služiti dokazom da je Evlijin otac rođen negdje pre vlade Sulejmana Veličanstvenoga, kad se zna da je Sulejman zakonodavac živio sve do godine 1566. i da je — prema podacima koje nam o njemu pruža — Evlija — u 10. gl. — sa — 10. decenija vladavine — i da — Sulejman V. — mogao doći — ak najzad — godine 1531. — i da — Evlija — po — Evliji — tak —

muža. Po majci Evlija je bio u srodstvu sa nekoliko krapnula i sa
skih državstva i carskih dostojanstvenika, kao što je Melek Ahmed
paša (Prema kontradiktornim kazivanjima Evlije njegova majka i
Melek Ahmed-paša bili su brat i sestra, ali je Evlijina majka bila
Ahmed-pašina tetička); zatim Defterdar-ahde Mehmed-paša, Ibrahim
Mustafa-paša i drugi¹⁰. Evlija je imao brata Mehmeda (koji je bio
izv. godine 1671) i sestru Inal. Ona je bila udata za Ilijas-pašu, namje-
snika Balikesara, koji se odmetnuo za vlade Murata IV (1623—1640)
i bio pogubljen¹¹. Evlija uzgred pominje i druge svoje sestre, kao
i maćehu, ali ne po imenu¹².

U ranoj mladosti Evlija je pohađao osnovnu školu (mekteb),
a onda medresu Şejhul-islama Hamud-efendije na Fil-Jokubu blizu
Un-Kapana. Tu je sedam godina slušao predavanja profesora Ahmedi-
efendije¹³. Evlija spominje i mnoge druge svoje učitelje, a među
njima i musahiba Derviš Omer Pišavaja (Gülşeni) kao svoga učitelja
muzike i majstora svoga vremena¹⁴. Ali njegov glavni učitelj bio
je dvorski imam Evlija Mehmed-efendija. Pred njim je Evlija, kaže,
učio jedanaest godina, i naučio napamet Kur'an i pravilno recitovanje
Kur'ana na sedam arapskih dijalekata¹⁵. Pored toga on je od svog
oca naučio mnoge vještine koje su bile u užoj vezi sa očevim
znanstvom.

Evlija je, dakle, bio hâfiz tj. znao je cijeli Kur'an napamet.
Kako je imao lijep, melodičan glas, to je pri jednom nastupu u Aja
Sofiji, 28. ramazana 1045/4. marta 1636. godine svratio na sebe po-
zornost sultanu Muratu IV i nekoliko dana kasnije bio je primljen
u carski dvor, gdje je nastavio školovanje¹⁶. Stupajući u carske
saraje, Evlija se pružila prilika da stekne lijepu budućnost i položaj.
Ali boravak u carskim dvorima, osim višeg obrazovanja, Evliji nije
milio naročito dobro. On je nakon dvogodišnjeg boravka u carskim
sarajima ušao iz njih kao obožan dvorski spahijsa sa dnevnicom od

10. Isto II, 370, 423, V, 318, 321, 303.

11. Up. Kadir Celikiz, *Periske*, Istanbul 1987 II, 159, Bayraktar a m. 469.

12. Şeyhaindima II, 423, 468.

13. Isto a je očito pogrešno razumio kazivanje Evlije Celikizade kad piše
da je Evlija jedno vreme učio medresu kod Hamid efendije . . . (a m. str 518)
— učio kod Ahmedi-efendije u medresi koju je osnovao Hamid-efendija.

14. Şeyhaindima I, 242, 349. Isto, međutim, G. Kiselev piše da E-
vlija na jednom mjestu spominje i musahiba Derviša Haba-
ra (a m. 328) to je opet pogrešno razumijevanje da čini
Evlija Taj. Hüsnü Hüsnü — koji nije drugi a go. Muhi
1636 — kad koji — u isto mjesto — mjesto nego 170 god-
redio. Kako je to bio prvi majstori u islamu —
eg učitelj — petrona a m. glos.

G. El — u d. govoreći o škol — ju — u —
— u — u —
— u — u —

— u — u —
— u — u —
— u — u —

četdeset akči¹⁷. Kako ćemo vidjeti, on za života svog života, koji nije bio kratak, pored sve svoje darenosti i obrazovanosti i pored jakih rodbinskih i prijateljskih veza, što je onda bilo najglavnije, nije stvorio nikakvu karijeru u činovničkoj hijerarhiji. Ostao je «svjetski putnik» («svyáh-i âlem — Globetrotter») «nolacemjerni Evlija» («Evliyâ bi ruyâ») «prijatelj i zabavljač ljudi» («erdem-i âdam»), kako on voli da sam sebe naziva. U napredovanju mu je smetalo što je volio slobodan život i bio jako nemiran duh.

Umjesto ambicija za visokim položajem Evlija je od rane mladosti nosio u sebi neugasivu težnju za putovanjima i novim saznanjima, koja ga kroz čitav život nije napustila. Ta težnja mu je osiguravala veća i trajniju slavu nego ikakva činovnička karijera, jer je u tome nadmašio sve ostale Turke.

Već g. 1640/1630. Evlija je kao dvadesetgodišnji mladić, kako nam sam priča, počeo da putuje¹⁸. Te godine on je obišao i upoznao svoj rodni grad Carigrad, njegova predgrada i okolinu. Onda, pa kroz dalji tok svoga života, on je gotovo bez prekida poduzimao duža i kraća putovanja po tadašnjem prostranom Osmanskom Carstvu i izvan njega i učestvovao u raznim ratnim pohodima na Krit, Hrvatsku, Mađarsku, Austriju itd. I kud god je išao, pisao je svoje putne dnevnike, gdje god je došao, raspitivao je stare ljude, prepisivao natpise, a katkada proučavao i archive da na osnovu svega toga upoznaje stanje i prilike toga kraja, kako nam to sam priča¹⁹, da bi o svim svojim opažanjima, obavještenjima i doživljajima u miru i u ratu napisao opošan putopis u deset debelih svezaka.

Prema kazivanju Evlije, prvo njegovo putovanje izvan Carigrada bio je jednomjesečni izlet u Brzu g. 1650/1640. Ovo putovanje poduzeo je tridesetgodišnji Evlija bez očeva znanja, ali kad se povratio u Carigrad (d. safera 1650/18. maja 1640), otac ga je na iznenađenje Evlijinog prijateljski dočekao i pored ostalih savjeta preporučio mu da napise putopis²⁰. Samo u Sejhahnama ima podataka koji kazuju da je Evlija putovao izvan Carigrada i u međuvremenu od 1630. i 1640. godine. Tako npr., sam Evlija kaže da se on u toku događaja koji su uslijedili poslije udaje njegove sestre Inal za Bijaspahu nalazio u Kurluğu, Brzi i Manazi²¹. Osim toga, Evlija tvrdi na jednom mjestu da je i on učestvovao u pohodu suлтана Murata IV (1623-1638) na Revana i Bagdadu (1638), ali kazuje, kad prilikom svoje 60. rođendana tim gradovima govori o vojni Murata IV, ne kaže da se i on nalazio u toj vojni, pa stoga gornju tvrdnju moramo prihvatiti sa sumnjom²².

Prilikom službuju, Evlija se počevši godine 1640. pa do posljednjeg dana života odaje gotovo stalno putovanjima, i kao

¹⁷ Ibid. 234.

¹⁸ Ibid. 234.

¹⁹ Ibid. 234.

²⁰ Ibid. 234.

²¹ Ibid. 234.

²² Ibid. 234.

ski putnik» on poduzima razna putovanja ili sam ili s posadom crnomorskih državnika, a najviše kao pouzdanik i pratilac svojih rođaka Melek Ahmed-paše, kome treba zahvaliti za najveći dio Evlijinog putovanja po jugoslavenskim zemljama.

Nakon kratkog putovanja u Izmit, Evlija je septembra 1646. g. otišao morskim putem u Trapezunt i Ketendži Omer-pašom, posnikom svoga oca, koji je bio određen za namjesnika Trapezunta, a odatle s pašinom četajom u Anapu. Tu se pridružio jednoj ratnoj ekspediciji koja je pokušala da Turskoj povрати grad Azov. Poslije ove neuspješne ekspedicije Evlija se pridružio krumskom hanu Bahadır Giraju i proveo zimu u Bahče-Saraju, a sljedeće godine uzeo učestvo u zauzimanju Azova. Vraćajući se zatim u Carigrad pretrpio je tešku buru i brodolom na Crnom moru, tako da je jedva život spašao; teškom mukom došao kući²³. Tada je obolio i osam mjeseci ležao u postelji i, izgleda, za četiri godine nije nikuda makao iz Carigrada. Tek kada je godine 1648. planuo takozvani kandidski rat između Turske i Mletačke Republike, i Evlija se podigao iz Carigrada, pa ga u aprilu iste godine nalazimo na Krtu pod komandom Jusuf-paše Maškovića, pri zauzimanju Hanje (Canea). Odatle se on 20. novembra iste godine vratio u Carigrad²⁴.

Sljedeće godine nalazimo Evliju kao muzejina i pouzdanika u službi svog rođaka erzerumskog beglerbega Defterdar-zāde Mehmed-paše, koji mu je povjeren da izvrši popis đamruka u Erzerumu. U društvu sa Mehmed-pašom Evlija je prošao gotovo cijeli Anadol²⁵. Poslije toga on se pridružio poslaniku hana od Tebriza, koji se vraćao iz Carigrada u svoju zemlju pa je Evlija tom prilikom propustovao Tebriz, Nahiwan, Baku i Tiflis. Išlo je i hana od Revana i učestvovao u vojni na Durdistan. Odatle se povratio u Erzerum i tu proveo zimu 1651/1647. godine. U to vrijeme Porta se spremala da uguši ustanak anadolskog beglerbega Bosanca Varvar Ali-paše, koji se bio odmetnuo od centralne vlasti²⁶. Premda je i Defterdar-zāde Mehmed-paša bio među onim pašama koji su morali poći protiv Ali-paše, on se nije odanjasao na vladu, nego je održavao vezu s ostalim pašama.

Maloj Aziji koji su podržavali Ali-pašu, Mehmed-paša je stoga bio svignut s položaja erzerumskog valije i određen za namjesnika provincije Kars. Na to je Mehmed-paša otvoreno priklonio ustanicima (15. avgusta 1647) i upotrijebio Evliju kao kurira za sakupljanje spaga. Kao očevdaci, Evlija je dao dobre podatke o raznim fazama ustanka Varvar Ali-paše, o njegovu porazu i smaknuću od Isbir Mustafa-paše u aprilu 1648. godine²⁷.

Nepdugo početkom jula 1648. g. umro je Evlijin otac pa stoga Evlija dolazi u Carigrad da poslije očeve smrti uredi porodične poslove²⁸. Zatim, 19. jula 1648. g. izšla je u Carigradu hana

²³ Ibid., I, 142. d. B. i. v. d. 402a.

²⁴ Ibid., I, 142. d. B. i. v. d. 402a.

²⁵ Ibid., I, 142. d. B. i. v. d. 402a.

²⁶ Ibid., I, 142. d. B. i. v. d. 402a.

²⁷ Ibid., I, 142. d. B. i. v. d. 402a.

²⁸ Ibid., I, 142. d. B. i. v. d. 402a.

nasilja i krvoprolića suludog sultana Ibrahima koga su njegovi vlastiti veziri potkupljivali i kojima je on prodavao beglerbeglike. U to doba Carigrad je bio pretvoren u ljudsku kasapnicu.

Takva atmosfera u Carigradu nije nemalo godila Evliji pa on stoga krene kao glavni mujezin sirijskog beglerbega, našeg zemljaka, Murteza-paše u Damask (između avgusta i oktobra 1648)²⁸. U službu ovoga paše Evlija je proputovao znatne dijelove Sirije i Palestine. Kada je Murteza-paša iz Sirije premješten za valiju Sivasa, i Evlija je otišao s njim u Sivas²⁹. Paša ga odavde šalje po srodnjem i istotnom Anadolu da skuplja porez³⁰. Nakon svrgnuća Murteza-paše 15. redžeba 1060/14. jula 1650. g. i Evlija se povratio u Carigrad³¹.

U to vrijeme na stolicu velikog vezira dolazi Evlijin rođak Melek Ahmed-paša. Time nastaje sretno doba za Evliju.

U toku Ahmed-pašina vevirovanja (od 5. avgusta 1650. do 21. avgusta 1651) Evlija je stalno boravio u Carigradu. Ahmed-pašine mjere za unapređenje državnih finansija, koje su tada bile u vrlo rđavom stanju, izazvale su negodovanje radnih masa i sitnih zanatlija. I kada je Ahmed-paša u namjeri da smanji državne izdatke oborno vrijednost novca, digli su se u Carigradu esnaf i čaršija 21. avgusta 1651. g. Njima su se pridružili i janjčari³². Došlo je do krvavih demonstracija koje su imale za posljedicu da je Ahmed-paša bio svrgnut s položaja velikog vezira i upućen u Solatriju za namješnika, a odatle u Oziyu (Odžakov). S njim je otišao i Evlija³³. Početkom decembra 1652. g. Melek Ahmed-paša je premješten na položaj beglerbega Rumelije sa sjedištem u Sofiji, pa ga je i ovdje sljedilo Evlija³⁴. Ali već 3. redžeba 1063/30. maja 1653. g. Melek Ahmed-paša je smijenjen s toga položaja pa se s njim i Evlija povratio u Carigrad, početkom jula 1653. g³⁵. Tu je paša 1. ramazana 1063/26. jula 1653. postao drugi vezir u kabinetu Bajkili Derviš Mehmed-paše sa hasom od četrdeset tovara, a Evlija se odmarao sve do početka 1655. g. Kako je veliki vezir uskoro obolio, to je na njegov predlog Melek Ahmed-paša imenovan zamjenikom (kajmakâm) velikog vezira. Kad je veliki vezir nakon šest mjeseci umro, sultan Mehmed IV ponudio Melek Ahmed-paši položaj velikog vezira, ali on to odbio ispričavajući se starošću, te predložio da se na taj položaj posvoje İbrîr Mustafa-paša, beglerbeg Haleba, kako bi se time ujedno oslabio ustanak dželalija u Anadolu koje su pomagali pored İbrîr-paše još i Sejdi Ahmed-paša, Tajjar-oghlu Ahmed-paša, Kara Hasan-paša i drugi³⁶. Ahmed-pašin predlog je nakon izvjesnih natezanja bio konačno usvojen. İbrîr-paša, međutim, ni nakon ponovnih poziva nije htio da

²⁸ O. Murteza-paša vidi Balapanç, s. d. str. 42.

²⁹ Murteza-paša, s. d. str. 132—134.

³⁰ Murteza-paša, s. d. str. 135.

³¹ Murteza-paša, s. d. str. 136.

³² Murteza-paša, s. d. str. 137.

³³ Murteza-paša, s. d. str. 138.

³⁴ Murteza-paša, s. d. str. 139.

³⁵ Murteza-paša, s. d. str. 140.

³⁶ Murteza-paša, s. d. str. 141.

jest nedjelja⁴⁰. Prema tome bi Veliki Varadin bio osvojen negdje krajem avgusta 1660. g., kako je pisao Jovan Radonić⁴¹. Službena austro-ugarska ratna kronika pruža još precizniji datum. Tu stoji da je Veliki Varadin kapitulirao 27. avgusta 1660. godine⁴². To znači 20. zilhidže 1070. godine po Hidžri. 27. avgusta 1660. godine bio je petak pa je Evlija mogao toga dana dati ezan za prvu džumu u Velikom Varadinu te isti dan poslije podne krenuti na put u Bosnu. Evlija je, dakle, pošlo iz Varada u Bosnu najranije 27. avgusta 1660. godine. Proizlazi, prema tome, kao pogrešna tvrdnja da Evlijin opis Bosne potiče iz g. 1659, kako su kod nas dosada uzimali Kemura, Truhelka, Skarić, Kreševljaković i drugi.

Preko Fekete Batora, Jenopolja, Temišvara i Dente Evlija je stigao u Pančevo, a odatle u Beograd. Iz Beograda je preko Valjeva došao na Drinu i negdje početkom septembra 1660. godine počeo svoje prvo putovanje po Bosni.

Prešavši Drinu, Evlija je najprije došao u Srebrenicu, a odande u Sarajevo. Nakon kratkog boravka u Sarajevu Evlija je preko Travnika produžio put u Livno, gdje se tada nalazio bosanski beglerbeg Melek Ahmed-paša sa bosanskom vojskom⁴³. Evlija je stigao u Livno oko 10. septembra 1660. godine. Ovaj datum proizlazi iz sjedećih činjenica:

Evlija sam piše da je u Livnu našao Melek Ahmed-pašu, predao mu pismo serdara Kose Ali-paše u kome se javlja osvojenje Velikog Varadina. Na to je Melek Ahmed-paša naredio da se ta pobjeda proslavi pucaњem topova tri dana i tri noći. Evlija zatim kaže da je Melek Ahmed-paša uputio prepis Ali-pašina pisma i svoje bujurudije u sve bosanske gradove da se objavi i proslavi osvojenje ove važne pozicije⁴⁴. I zaista mi u jednom domaćem savremenom zapisu čitamo da je 8 muharema 1071/13. septembra 1660. godine stigla u Banju Luku bujurudija bosanskog beglerbega Melek Ahmed-paše da se tri dana i tri noći slavi osvojenje Velikog Varadina⁴⁵. Na osnovu svega toga zaključujemo da je Evlija došao prvi put u Bosnu negdje početkom septembra 1660. g. i da je već 13. septembra bio u Livnu.

Situacija u Bosni u ovo vrijeme nije bila nimalo ružičasta, iako se nešto popravila poslije bezgavlja koje je nastalo poslije turskih gubitaka na tursko-mletačkoj granici u prvim godinama kandidskog Osmanskog, npr. što je vodio ne samo na Kritu nego i na našem području u prvom redu na tursko-dalmatinskoj granici, gdje je on

⁴⁰ Radonić, *Opis*, III, 214. Džilhadžina V, 433.

⁴¹ P. Radonić, *Opis*, I, 107. Franković, *Opis*, I, 107.

⁴² *Opis*, I, 107. Franković, *Opis*, I, 107. Beograd 1910.

⁴³ *Opis*, I, 107. Franković, *Opis*, I, 107. Beograd 1910.

⁴⁴ *Opis*, I, 107. Franković, *Opis*, I, 107. Beograd 1910.

⁴⁵ *Opis*, I, 107. Franković, *Opis*, I, 107. Beograd 1910.

po jednom stručnom mišljenju (Mehmed-begovića, Mostara) dodati da je ovo ratovanje u Dalmaciji, najviše u Bosni i Hercegovini imalo veći karakter pojedinačnih akcija i čitovanja i promjenljivom srećom.

U prvim godinama kandijskog rata Turci su pretrpjeli dosta teške gubitke. Mlečanima pade za ruku da Turke potisnu iz Makarske krajine i da pomoću hajduka i uskoka uzimaju Neretvansku oblast (1646) Mletačke čete s uskokima prodrijuše čak do Uskoplja i Prusca na jednoj i Mostara na drugoj strani. U samoj Dalmaciji zauzeše i spalile Knin i osvojiše Klis 1648. g. Uspjehi Mlečana izazvali su u Bosni opšti strah i uzbunu i da su tada bolje poznavali situaciju u Bosni, Mlečani bi imali još većeg uspjeha, pošto je tada ovdje vladala prihična bezglavost. Najbolje ogledalo abnormalnih prilika u tadašnjoj Bosni jest činjenica da se ovdje za prvih petnaest godina kandijskog rata (1646—1660) izmijenilo petnaest vezira, a neki i po četiri puta. Disciplina u vojsci bijaše odavno popustila, naročito među jančarima i spahijama. Jedan onovremeni izvještaj iz Bosne kaže da je paša naredio zapovjednicima Bosanske krajine da upute svoje čete prema dalmatinskoj granici, a da su mu oni na to poručili:

«Hoćete da izgubimo Kostajnicu i Bihać kako ste i Klis». Imali su donekle razloga, jer turska granica na prema Hrvatskoj krajini, zbog pojačanog čitovanja, nije bila sasvim sigurna. Naročito poslije teškog poraza bosanskih krajošnjaka kod Križanić-Turaja 6. septembra 1636. godine, pod zapovjedništvom požeškog sandžak-bega Ibrahim-paše Memibegovića i bihaćkog kapetana Mustaj-bega Hasumovića. Tada je Mustaj-beg dopao ropstva i predan Nikolai Zrnjskom, kod koga je tamnovao sve do g. 1660, kad ga je otkupio i izjavio Evlija Čelebija²⁸. Najviše gubitaka za kandijskog rata Bosna je pretrpjela za namjernikovanja «nekusnog haremskog Čelebije» Mustafa-paše Tekelije (1646—1648).

Tekelijini nasljednici nastojali su da poprave teške gubitke, ali bez vidnog uspjeha. S tim zadatkom uputio je Mehmed-paša Čuprilić u Bosnu Melek Ahmed-pašu. U tom nastojanju preduzeo je Melek Ahmed-paša i Levajjskog polja nekoliko ekspedicija protiv Mletačke Slavonije. Ti se pohodi, naravno, ne mogu ni zamisliti bez Evlije Čelebije, koji kao svjedek potanko prikazuje haranje i pustošenja, a i vjernu sliku mnogih mjesta i krajeva kroz koje je on prošao. U ovom prikliku prošao i opusao svu sjevernu Dalmaciju²⁹. Zadra upućen je jedan dio bosanske vojske pod vođom bosanskim alajbega Smail-bega da pohara Korušku (Doduška) Srednjo-Medumurje (Mura). Toj se vojsci pridružio Evlija Nak-
og haranja i pustošenja povratila se u Zadu. (Tekelija v. 1648.)

U istom istu da je 10. muharema 1071/15. septembra 1660. godine bosanska vojska pod vođom Smail-begom krenula napod Zadra.

sko polje, a odatle na Kupres⁴², ali taj datum ne može niti tako biti tačan. Ova događaja morali su se dogoditi bar mjesec dana kasnije. Naime, maločas smo utvrdili da je Evlija prvi put došao u Lipno oko 10. septembra 1660. godine. Da se on s turskom ordijom vraćao ispod Zadra već 15. septembra, onda bismo tu imali samo dva dana vremenskog razmaka. Osim toga, sam Evlija kaže da se ekspedicija koja je upućena ispod Zadra da pohara Korušku, Slavoniju i Međumurje povratila pod Zadar tek nakon trinaest dana. Koliko je onda moralo proteći vremena dok su poharali Dalmaciju, što je tome prethodilo. Ovaj povratak turske vojske ispod Zadra na Livnjsko polje morao se dogoditi tek nešto prije 4. novembra 1660. godine. Naime, sam Evlija piše da je u rebru 1071, dakle najranije 4. novembra 1660. godine došao s Porte jedan Čuprićev pouzdanik, neki Kridi Alt-aga s nalogom Melek Ahmed-paši da ponovo provali u Mletačku Dalmaciju i da otkupi bihačkog kapetana, koji je čamio u tamnici Zrinskog, te da ga uputi caru na divan⁴³. Na to je s Kupresa preduzeta nova ekspedicija prema Šibeniku, Splitu i Klasi u kojoj je učestvovao i Evlija. On tu, između ostalog, opširno opisuje borbe koje su Turci vodili s Hrvatima, odmetniškom po imenu Šarić koji je pobjegao iz turskog podanništva Mletanuma, postao uskok i utvrdio se u Runcu, pola sata istočno od Šibenika i iz toga svoga skrovišta provaljivao u Banj i Knaš. U borbama s ovim uskokom, na turskoj strani igra važnu ulogu četa od dvije stotine hrvatskih junaka⁴⁴. Na povratku s ovog pohoda zaustavili su se negdje iza Danalova polja, a onda krenuli preko Kamena i Drniša u Livno⁴⁵.

Nakon toga Melek Ahmed-paša je poslao Evliju u Split da odnese pismo splitskom generalu⁴⁶. Toj okolnosti imamo da zahvalimo da nam je Evlija ostavio svoj zanimljiv opis Splita. Nakon obavljena posla Evlija se preko Glamota, Jajca i Vancar-Vakufa vratio u Banju Luku. Početkom novembra 1660. g. poslao je Melek Ahmed-paša Evliju u Čakovac hrvatskom banu Nikolu Zrinskom da od njega po suharovoj naredbi otkupi bihačkog kapetana Mustaj-bega Hasumovica, koji je čamio u tamnici Zrinskog, i da usput pokupi porez zahure-bega po mjestima uz Savu i Dravu⁴⁷. Tom prilikom Evlija je prošao izvjesne dijelove Bosanske kraljevine, Lake, Hrvatske i Slavonije. Samo u Evlijinim opisima tih putovanja susrećemo se s pojedinačnostima koje daju ozbiljne razloge sumnji da je Evlija tom prilikom prošao sva ona mjesta i krajeve onako kako to sam predstavlja.

Naime, po vlastitom karavanu Evlija je iz Banje Luke preko Graditke, Jasenovca, Dubice, Kostajna ce i Novog došao u Bihać. Na čemu što je Evlija mogao doći u Bihać mnogim kraćim putem nego

1660.	473.
1661.	474.
1662.	475.
1663.	476.
1664.	477.
1665.	478.
1666.	479.
1667.	480.
1668.	481.
1669.	482.
1670.	483.
1671.	484.
1672.	485.
1673.	486.
1674.	487.
1675.	488.
1676.	489.
1677.	490.
1678.	491.
1679.	492.
1680.	493.
1681.	494.
1682.	495.
1683.	496.
1684.	497.
1685.	498.
1686.	499.
1687.	500.
1688.	501.
1689.	502.
1690.	503.
1691.	504.
1692.	505.
1693.	506.
1694.	507.
1695.	508.
1696.	509.
1697.	510.
1698.	511.
1699.	512.
1700.	513.

[illegible]

Kad se vratio od Zrinjskog, Ešlija je upućen u Carigrad da odnese pism. i odvede bihaćkog k pet. a u sudij. 16. 11. 1697.

Carigrada se Ešlija ponovo vraćio u Banju Luku. Na putu prema Banjoj Luci ostao na zadržanje dvadeset dana.

U proljeće 1661. g. dobio je Melek Ahmed-paša nalog iz Carigrada da se s rumelijskom vojskom pridruži vojsci vrhovnog verdera bosanskog beglerbega Kose Ali-paše, koji je dobio nalog da prodre u Erdelj i odande istigne Jovana Klemenjija, koji je nakon pogibiye Jovana Rakocija (1660) prihvatio njegove oslobodilačke ideje, okupio oko sebe njegove pristalice i htio da oslobodi Erdelj ispod turske prevlasti. Kad je Klemenji dobio podršku cara Leopolda I. i Turska je preduzela mjere da zaštiti svoje interese u Erdelju. Tako je došlo do novog turskog rata protiv Erdelja u kojem je učestvovao i Evlija.

Evlija je prije toga dobio nalog od Melek Ahmed-paše da pokupi ratni priruz zahare-beha u deset kadiluka rumelijskog pašaluka pa mu se tako pružila prilika da prođe neka naša mjesta u kojima dotle nije bio. Evlija je krenuo na ovaj put uoči ramazana 1071/29 aprila 1661¹¹. i tom prilikom prošao i opizao među ostalim Veles, Prilep, Bitolj (Monastir), Kostur, Memi-Babinu Tekiju (u kojoj je kaže proveo 27. noć ramazana 1071/25. maja 1661)¹², Srbicu, Novo Brdo, Kruševac, Jagodinu i Smederevo. Potom se 1. zulkade 1071/29 jula 1661. sastao sa Melek Ahmed-pašom i predao mu sakupljeni novac. Kad je obračunao troškove, njemu je, »siromahu«, ostalo četiri kese blaga¹³.

Na temušvarskom polju bila se slegla ogromna turska vojska. Tu su bili: glavni zapovjednik Bošnjak Kose Ali-paša sa vojskom bosanskog ejaleta, Melek Ahmed-paša s vojskom rumelijskog pašaluka, Čaukade Mehmed-paša s anadolskom vojskom, budimski vezir Ismail-paša s vojskom svoga vilajeta, temušvarski valija Sari Husein-paša, brat Suprvaš-paše, paša od Jegra (Egre), Sejdi Ahmed-paša »koji je tada bio svrgnut sa položaja budimskog vezira, ali je imao veliku vojsku«, Sinan-paša, valija od Varada, Jenter Hasan-paša, valija od Varne sa svojom vojskom, Čatalbaš-paša s vojskom vilajeta Karaman, Ibrahim-paša (koji je od degandžibaše promrveden za pašu). Vojsku varadickog ejaleta vodio je Kučuk Mehmed-paša (gore Sinan-paša od Varada ?), vojsku ejaleta Moreje vodio je Hasan Mehmed-paša, valija od Meraša, Suhrab Mehmed-paša, Ali-paša valija od Sivasa, u svemu sedam vezira, dvadeset mir-i mirama i sto dvadeset sandžakbegova¹⁴, ali još nisu smjeli da provalje u Erdelj, »jer je kralj Klemenji bio sakupio 200 000 vojnika«. Čekalo se da još dođu Tatai. Uto je stigao ferman kojim se traži glava paše Sejdiđe, koji je nakon toga umoren, što se duboko dojmilo Evlije i on tome posvećuje dosta prostora u svome djelu¹⁵.

U jula 1661. provali su Turci u Erdelj, a s njima i Evlija koji opisuje ovu vojnu pričajuku s osobitim uživanjem o pljačkanju i platu. U VIII 1661 on se pridružio krakim gazijama (bilo ih bilo 20 000 i oko 40—50 000 ostalih), učestvovao u borbama s austrijskim vojnama i pobjeđujući ih u jeli Erdelj.

Kasnije (jesen 1661. i. Turskom) preporučio ovo putovanje Melek Ahmed-paša se pri narednji, prvogovog šerifdanta Kose Ali-paše povukao u Beograd na zadržavanje. S njim je pošao i Evlija. U Beogradu su stigli stotinama turskih 1662. Boraveći tom prilikom u Beogradu Melek Ahmed-paša napravio je izlet na Avalu. S njim je pošao i Evlija i tako nam ostao o opis ovog grada. U Beogradu je tada Evlija ostao, kaže, 120 dana sve do zadnjeg džumada II 1073/19. februara 1662. kad je iz Carigrada došlo pismo da je Melek Ahmed-paša imenovan kaimakamom i da mu sultan daje tešku Fatima-sultaniju za ženu. On se odmah počeo spremati na put u Carigrad. Prije polaska uputio je Evliju u Albaniju da ondje naplati novac od pašinih dužnika²⁴.

Iz Beograda preko Prijepeolja Evlija je stigao u Skadar, gdje je ostao deset dana kod škandarskog sandžakbega Mehmed-bega Jusufbegovića. Odatle je otišao u Podgoricu. Iz Podgorice se preko Bara i Ulcinja vratio natrag u Skadar²⁵. Iz Skadra je preko Dakovice, Štipa i Samakova otišao u Sofiju, gdje se po prethodnom dogovoru sastao s Melek Ahmed-pašom. Odatle su skupa krenuli u Carigrad, gdje su stigli u subotu 15. šebana 1073/4. aprila 1662. godine²⁶.

Boraveći ovom prilikom u Carigradu, Evlija je doživio težak udarac. Tu je nakon kratke bolesti, 26. aprila 1662. g., u sedamdeset sedmoj godini života umro njegov dobrotvor i gospodar Melek Ahmed-paša²⁷. Od njega se Evlija, tako reći, nije rastajao za posljednjih trideset godina, sve tamo od 1630. godine. Usamljen potpuno, sada se osjećao tako teško kao da mu se, kaže, Carigrad pretvorio u tamnicu. Da jad bude veći, požar mu uništi dvije kuće i četiri dućana, ali ih je on za 3000 rijala (groša) nanovo podigao i tu smjestio svoju rodbinu. Ingleda da je tek tada osjetio da mu manjka što nema svoje uže porodice, žene i djece. Nastojeti da za to nađe opravdanje u mislima svetaca i mudraca, on se ponovo predao svojoj nezamislivoj želji za putovanjima. I upravo dok se spremao da nekud krene na svoju ruku, dođe u proljeće 1663. g. do rata između Turske i Austrije. Rata se uplaka u oči ora umjetala u zamršene erdeljske odnose. Kada je tada vezir Ahmed-paša Čuprić krenuo protiv cara Leopolda i odmah se, Evlija njemu vojnom u Jedrenu²⁸ ali se ubrzo od njega odvojio i krenuo prema Vidinu gdje stupi u svitnikopoljskog paše Ibrahim-paša. Kad je Ibrahim-paša bio smaknut ali se neposredno 1663²⁹ E-ja je dobio od Čuprićeva čeha je Mostaru. Na 1663³⁰ E-ja je kod Kazanlika dobio tako od dva paše izvukao³¹. Odatle Jagodine Grocke došlo Beo-

grad⁶⁰. Sada mu se pružila prilika da upozna i opale mjesta krajnje na putu Beograd—Budim. Tom prilikom Evlija je prošao opasao Zemun, Sremsku Mitrovicu, Vukovar, Osijek itd., učestvovao u opsjedanju Ujvara i nekih drugih mađarskih gradova, zatim prošao kroz Austriju ali muslim. ne i Njemačku i Holandiju, kako on kaže i kako su bez rezerve primili mnogi evropski i turski pisci. Pozno u jesen 1663 g. Turci su prekinuli rat s Leopoldom I. Tada je bilo naredeno budimskom veziru Sari Husen-paši da s budimskom vojskom tuva Ujvar. Bosanski vezir Kose Ali-paša dobio je nalog da s vojskom bosanskog ajaleta zimi u Budimu. Tu je i umro. Gurdži Mehmed-paša imao je da zimi u Sigetu. Suhrab Mehmed-paša dobio je tada hercegovački sandžak. On je otišao tamo. Veliki vezir, a s njim i Evlija vratili su se u Beograd na zimovanje⁶¹.

U Beogradu je Evlija dobio zadatak da pokupi zahire-beha u kadiluku Ubičku Počega (Požegađiki) u smederevskom sandžaku. Tako mu se pružila prilika da opet prođe jedan komadić Srbije⁶².

U februaru 1664 godine poveljen je zimski odbrambeni rat prema Kanjiži i Ujvaru u kome je učestvovao i Evlija. Bila je teška zima i Evlija kaže da ni u jednoj istoriji nije čitao o patnjama kakve su oni tada podnijeli⁶³. Odatle se opet vratio u Beograd, gdje je ostao — kaže — tri i po mjeseca.

Početkom 1664 (između 13. i 15. II) provalio je Nikola Zrinjski do Osjeka, zapalio znamenit⁶⁴ Sulejmanov most na Dravi i opsejao Kanju. Zbog toga pojari veliki vezir krajem aprila 1664. g. da brani Kanju⁶⁵.

Prilikom polaska iz Beograda Cuprišić je uputio Evliju hercegovačkom mutesarifu Suhrab Mehmed-paši s porukom da dobro tuva hercegovački sandžak, da opsjedne Kotor i da ne da neprijatelju da glavu podigne. Cuprišićev bratja Mostarac Ibrahim-paša poslao je po Evliju pismo Suhrab Mehmed-paši i svojoj majci u Počitelj. Tako je Evlija u noć 20. aprila 1664. krenuo iz Beograda u Hercegovinu⁶⁶. Time započeo svoje drugo putovanje kroz Bosnu i Hercegovinu.

Kada je iz Beograda preko Vukova stigao u Uticu i detaljno opisan iz Beograda je u Rudo, zatim preko Prijepolja, Plavalja. Počeo je putovati u Nevesinje, a odatle u Ljubinju, gdje Suhrab Mehmed-paša

Dobrovali: dao

zato

u Dubrovačkom zalihu nije mogao i na moravski prevoz u općem boravku u Dubrovniku.

Iz Dubrovnika krenuo je Evlija u Monteg Novi i detaljno ga opazio. Sa dosta pažnje zaustavlja se on i na Kotorskom zalivu (pominjući *Porte Rose*, *Perast* i *Risan*). Potom učestvuje u Suhrab Mehmed-pašinom pohodu u okolici Kotora, *Perasta* i u pohodu protiv *Pive* i *Nakliča*⁸⁴.

Evlija je zatim preko *Ključa* u južnom dijelu Gackog polja došao u *Mostar*, a odatle je preko *Kanjiže* ponovo došao u *Sarajevo*.

Poslije trodnevnog boravka u *Sarajevu* požurio je Evlija da se pridruži Čuprićevoj vojsci koja je otišla u odbranu *Kanjiže*. Iz *Sarajeva* je krenuo preko *Nove Kasabe*, *Zvornika*, *Kozuluka*, *Bozajline* i *Rače* i otišao prema *Kanjiži*. Tamo se završava i drugo njegovo putovanje po Bosni.

Iz *Rače* ga je vodio put na *Morević*, *Nemec* na rijeci *Bosata*, a odatle na *Tovarnik*, *Sotin*, *Vukovar*, *Ostijek*, *Valpovo*, *Šikloš*.

Ispruživši kako je Čuprić oslobodio *Kanjižu*, Evlija prelazi na opći grad. Upoznavajući nas sa životom i prilikama u gradu ističe da mu je stanovništvo bolnjačko⁸⁵.

Ispod *Kanjiže* krenuo je Čuprić prema *Novom Zrinu* i *Novi gradu* i zauzeo ga 30. juna 1684. godine krivnjom generala *Montekukulija*, neprijatelja *Zrinskog*, koji ne htjede gradu pomoći, premda se tu nalazio s velikom vojskom. Za vrijeme opsade grada uputio je veliki vezir sina tatarskog hana da s jednim odredom paroli neprijateljske krajeve. Tamo odredu pridružio se i Evlija, željan znanja ali i pljačke. Tom prilikom je Evlija krsareći po «*Duduškoj*», *Međunarju* i *Slavoniji* dospio u neposrednu blizinu *Zagreba*⁸⁶.

Poslije razaranja *Novog Zrina* krene veliki vezir prema *Beču*, ali ga 1. avgusta 1684. potuče *Montekukuli* kod *Sv. Gotharda*. No i pored te sjajne pobjede ponudi *Leopold Turcuna* mir, 24. avgusta 1684. koji su oni prihvatili. Tada se Evlija preko *Ujvara* i *Budima* vratio s turskom vojskom u *Beograd* i tu ostao, kaže, puna četiri mjeseca⁸⁷.

Uto je u *Beograd* stigao *Kara Mehmed-paša*, koji je dobio naslov *velajškog beglerbega* i bio određen da vodi tursku delegaciju u Beču radi utvrđivanja mirovnog ugovora s českom. Po nalogu velikog vezira Evlija je bio određen da prati *Kara Mehmed-pašu*. Tako Evlija opet nastavlja svoja putovanja po *Mađarskoj* i *Austriji* pa, kaže, i po *celim našim zemljama*. Na tom putu on je p...⁸⁸ od svih zemalja koje vodi.

Evlija je krenuo iz *Beograda*, kaže, prvi put u *Beču* i *Karlsruhe* (1685) godine i... preko *Slavonije* i *Ujvara*

izvršenim poslom. Odatle se vratio u Beču i tu se sastao s turskim poslanikom i otišao u Beč¹⁸. U Beč je došao, kaže, 9. u oktobru meseca 29. juna 1663. godine¹⁹. Prema tome, značilo bi da je Evlija bio u Beču dvadeset dana. Međutim, sam tvrdi da je u Beču bio tri meseca²⁰.

Evlija nam, dalje piše da se u Beču sprijateljio s Leopoldom, Montekukulijem i drugim visokim činiteljima, da je od cara dobio pasap (»patent«) i krenuo na daleka putovanja po Evropi i prodao mnoge zemlje, kao Španiju, Holandiju, Brandenburg, da je vidio stolice gradova »sedam kraljevina« i dospio čak do Dunkerque-a i proveo na tim putovanjima dvije i po godine²¹.

Međutim, o tim svojim putovanjima ne daje nikakvih opisa osim što nabroja nekoliko zemalja od Beča dalje u Evropu. No i pored toga svi su naučnici od Hammera pa do najnovijeg vremena smatrali ova nevjerojatna putovanja istinitim. Štaviše, urednik VII sveska Sejd-hatnâme kaže da su u svim rukopisima putopisa one stranice koje su imale da sadrže opise tih Evlijinih putovanja po Evropi prazne i misli da se taj dio putopisa izgubio²². To su tako primali i mnogi drugi naučnici. Samo je poznati francuski turkolog J. Deny u navedenom svome radu ukazao da je to netačno. Ja sam došao do istog zaključka sasvim neovisno od J. Deny-a, čiji mi je rad poznat samo po navedima C. Baysun u turskom izdanju Islamske enciklopedije. Iz toga rada ne vide se jasno argumenti na kojima je J. Deny zasnovao svoju tvrdnju ako to nije ono što kao dokaz navodi C. Baysun, koji kaže: »Nakon ovoga putovanja (po Evropi) Evlija Čelebija najednom kaže da je on »tad poslao dvije i po godine zakonačio u polju blizu Beča« (Sejdhatnâme VII, 335) i da je poslao dugih putovanja po Mađarskoj, gdje je bio određen da izvrši inspekciju gradova po raznim vjajetima i sandžacima, otišao iz Erdelja u Vlašku i Moldaviju, a odatle na Krim, gdje je po vlastitom kazivanju uzao učesća u nekoj borbi između Mehmeda Giraya i ruskih kozaka g. 1675/1665, a da, međutim, datum ovoga događaja i datum putovanja u Beč dovoljno dokazuju da Evlija nije putovao po Evropi dvije i po godine«. To je jedan dokaz koji za gornju tvrdnju navodi Baysun. On još pretpostavlja da su ona mjesta koja su imala sadržavati podatke o putovanjima Evlije Čelebije po unutrašnjosti Evrope ostavljena prazna i nadom da ih kasnije prikupi iz knjiga i ubaci u svoje djelo²³. Ja

Evlija sam kaže da je na svojim putovanjima po Evropi ostao i po godine i da je poslao svih tih dugih putovanja otišao i odatle u Budim, da je u Budimu odsjeo kod budimskog beg-

¹⁸ VII, 333 i dalje.

¹⁹ Sejdhatnâme, Budim, 1863, 1865, 1866.

²⁰ Sejdhatnâme V.

²¹ Sejdhatnâme VII, 334.

²² Sejdhatnâme VII, 334.

²³ Sejdhatnâme VII, 334.

lerbega Gurdži Mehmed-paše i poslao mu tekst ugovora sa austrijskim carem¹⁴⁷. Evlija dalje kaže da je sklapanje povoljnog ugovora sa Austrijom i vijest o redu i sigurnosti u ujvarskom epaletu jako obradovala budimskog beglerbega Gurdži-Mehmed-pašu te da mu je paša za nagradu dao da izvrši inspekciju raznih gradova u nekoliko turskih pokrajina u Madarskoj.

Ovdje ne može biti govora o drugom ugovoru nego o onom iz godine 1665 pa je nemoguće pretpostaviti da budimski paša bude obaviješten o toku pregovora i sklapanju mira s Austrijom tek poslije dvije i po godine, nakon Evlijinog povratka sa tobožnjih putovanja po Evropi.

Dalje, ako bismo pretpostavili da je Evlija putovao po Evropi dvije i po godine, iz toga bi slijedilo da se on povratio u Budim tek negdje krajem 1667 ili početkom 1668. godine i da je tada našao Gurdži Mehmed-pašu na položaju budimskog beglerbega. Međutim, Gurdži Mehmed-paša je još potkraj godine 1666. bio smijenjen s položaja budimskog vezira¹⁴⁸ i prema tome Evlija ga nakon svoga tobožnjeg povratka iz Evrope ne bi mogao naći u tom položaju. Sve to isključuje mogućnost da je Evlija Čelebija putovao dvije i po godine po Evropi.

Na svom putu za Krim Evlija je prošao srpske naselja Vršac, Novu Palanku, prelazio u Srbiju, i opasao Ram (Hram), Kuliš, Golubac (Güverdi-nik), palanku Ljupkovo, varoš Dobrentu i Kladovo (Feth-i islam)¹⁴⁹, prelazio u Rumuniju i konačno preko Poljske i Rusije otišao na Krim.

S Krima je Evlija putovao na Kavkaz, u Dagestan, na obale Hazenskog mora, porječje Volge i Arala, zatim u okolinu Kazana i Azova i konačno se vratio u Carigrad 11. maja 1668. godine¹⁵⁰.

Potkraj iste godine, 26. decembra 1668, on je opet krenuo iz Carigrada na put u Rumeliju i prošao kroz Jedrene, Gumuldžinu, Solun, Tesaliju, Moreju i otišao na Krit, i uzeo učesća u vojnom pohodu protiv Krita (godine 1669/1668)¹⁵¹ i kasnije, u aprilu 1670, protiv ustanka u Maimontu u Grčkoj¹⁵². Odatle je prošao u Albaniju, i opetovao južnu jadransku obalu, neke krajeve Makedonije i 28. decembra 1670. vratio se u Carigrad¹⁵³.

Poslije toga počeo se spremati na hadž u Meku i 21. maja 1671 krenuo na put sa svojim prijateljem Šaif Čelebijom.

Evlija je juna 1672 iz Meke otišao u Egipat, gdje je zaleđa i došao u Dam do osam godina i prošao ga uzduž i poprijeko. Godine

¹⁴⁷ V. Čelebija VII 345 i dalje.

¹⁴⁸ V. Čelebija VII 346 i dalje, sv. III 837.

¹⁴⁹ V. Čelebija VII 346 i dalje.

¹⁵⁰ V. Čelebija VII 347 i dalje, sv. III 838 i 839.

¹⁵¹ V. Čelebija VII 348 i dalje.

¹⁵² V. Čelebija VII 349 i dalje.

¹⁵³ V. Čelebija VII 350 i dalje.

Čak i danas još, pogotovo u mlađim, ali i starijim ljudima, postoji misao da čovjek može postići bogatstvo i slavu, ako se upusti u putovanja i posjeti razne zemlje. U prošlosti su ljudi često putovali i iz drugih razloga, ali nikad zbog želje za bogatstvom i slavom. U prošlosti su ljudi često putovali i iz drugih razloga, ali nikad zbog želje za bogatstvom i slavom. U prošlosti su ljudi često putovali i iz drugih razloga, ali nikad zbog želje za bogatstvom i slavom.

Na svoj m putovanja Evlija nam je ostavio bogatstvo putopisa. Evlija nam se predstavlja kao dobar čovjek, ali na drugim mjestima nam se predstavlja kao dobar čovjek, ali na drugim mjestima nam se predstavlja kao dobar čovjek, ali na drugim mjestima nam se predstavlja kao dobar čovjek.

Vidjeli smo da je Evlija učestvovao u mnogim ratnim pohodima i provalama pa se koristio i ratnim pljenom preko vojskovođa kojima se pridruživao kao jedan od vojnika.

Na nekim mjestima svoga putopisa Evlija nam se prikazuje kao veoma pobojan čovjek, ali nam na drugim mjestima priča kako je imao da sa svojim drugovima provede život po izletima i taborima, a pjevu, muziku i piće. Ali kaže da je to činio samo radi drugarstva.

Savim u duhu svoga vremena i sredine Evlija je bio jako praznovjeran. Odatle u Sejāhatnāmu mnogobrojne legende i priče o čudima, neobičnostima, tumačenja snova i mnoga druga praznovjerja koja su često ispužene mnoge stranice njegovog putopisa.

Na osnovu svega toga vidi se da je Evlija Čelebija bio doista čovjek čvrst. Mnoge karakteristike njegove ličnosti, pozitivne i negativne, došlo su do izražaja u njegovom životu, po kome je on ostavio bogatstvo putopisa.

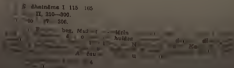
PUTOPIS EVLIJE ČELEBIJE

Čelebi po kome je stekao ime i čime se bavio. Svoje putovanja (Sejāhatnāma). To je bio putopis koji je napisao Evlija Čelebi. To je bio putopis koji je napisao Evlija Čelebi. To je bio putopis koji je napisao Evlija Čelebi.

Već iz prikaza Evlijina života i toka njegovih putovanja koje smo naprijed izložili može se zaključiti da Sejāhatnāma sadrži opise zemalja, mjesta i krajeva koje je Evlija proputovao kao i opise stvari onoga što je on na svojim putovanjima video, čuo, doznao i doživio. Stoga ne bi bilo nužno da se ovdje posebno upuštamo u detaljno izlaganje njena sadržaja. Ali kako nam Sejāhatnāma pored čisto putopisnog materijala pruža obilje drugih raznovrsnih i vrijednih podataka, a među njima znatan dio i takvih koje obično ne bismo očekivali od jednog putopisca, to je potrebno da se ukaže i na te podatke, pa ćemo stoga dati bar sumaran presjek sadržaja cjelokupnog djela.

Sejāhatnāma ima deset opsežnih tomova, a uređena je uglavnom hronološki, prema toku Evlijinih putovanja. Tako je prvi svezak posvećen opisu Carigrada i njegove okoline. U uvodu tog sveska Evlija nam najprije opširno objašnjava kako je on postao „svjetski putnik“ i iznosi svoja znanja i sva moguća predanja o postanku i prošlosti Carigrada. Tu su, dalje, dati detaljni opisi raznih građevina (džamija, škola, tekija, banja, mostova, česama i drugih javnih ustanova) u Carigradu i okolini, tako da se smatra da podaci o arhitektonskim spomenicima i znamenitostima u Carigradu nisu nigdje dati tako opširno kao ovdje¹. Pored toga, ovaj svezak Sejāhatnāme pruža i mnoge druge, često vrlo važne podatke. Tu se, dalje, nalazi hronika Turske države od Mehmeda II (1451—1481) do Mehmeda IV (1648—1687)². U tim poglavljima Evlija je ukratko zapisao sve važnije događaje koji su se u tom razdoblju dogodili u cijeloj Imperiji pa i u našim zemljama. Opširniji su i, naravno, značajniji podaci o događajima iz njegovog vremena. Tu se, dalje, nalazi jedna recenzija zakonodavstva sultana Sulejmana Velikanstvenog (1520—1566) koje se odnosi na spahijsko-tinarsku organizaciju i političku podjelu Imperije na pašluke i sandžake³. Ti podaci sretno upotpunjuju opisivanja Feridun-bega, Ayni Alije, Ah Čaula i Hadži Kalife o usim pitanjima⁴. Veliki dio ovog prvog sveska Sejāhatnāme posvećen je raznim korporacijama, esnafima i zanatima, raznim staležima i derviškim redovima u Carigradu⁵.

Drugi svezak Sejāhatnāme sadrži opis Evlijinih putovanja iz Carigrada u Brusu. Tu se nalaze opisi svih važnijih mjesta koja je Evlija na tom putu prošao, a naročito detaljan opis stare turske prijestolnice Bruse⁶. Zatim slijedi opis Evlijinih putovanja u Izmit, Bala, Trapezunt, Durdistan, Anapu, Azov i naizg u Carigrad preko

Crnog mora¹¹ 1610), opisi putovanja u Iraku, Tebriz, Nahčevan, Baku, Tiflis, Rovan, i opisi raznih vrsta putovanja po susjednim oblastima (II, 166—328). Osim toga, ovaj svezak sadrži kratku hroniku turske države od Osmana I (1299—1326) do Bajazida II (1481—1512; II, 38—69), gdje su također spomenuti neki događaji koji imaju veze i sa istorijom naših naroda. Tu su, dalje, opisane turske vojne protiv Azova, putovanja na Krim¹², turske ekspedicije na Maltu¹³ i Krit, ekspedicije protiv Dardistana, a tu je, što je naročito važno, opis ustanka anadolskog beglerbega, našeg zemljaka, Varvar Alp-paše. Evlija nam je kao očevidec ostavio mnoge važne podatke o raznim fazama i karakteru toga ustanka, o bosanskom porijeklu Alp-paše, o njegovom ličnom karakteru, o njegovom porazu i smaknuću od Ibrir Mustafa-paše¹⁴.

Opise svojih putovanja po istočnim oblastima Osmanske Imperije Evlija nastavlja i u trećem svesku svog putopisa. Stoga se na početku ovog trećeg sveska nalazi opis njegovih putovanja iz Uskudara u Damask, opis raznih mjesta u Siriji i Palestini, opis putovanja iz Damaska u Sivas kao i opis mnogih mjesta srednjeg i istočnog Anadola. Ali se već u ovom svesku Sejāhatnāme nalaze i opisi jednog Evlijinog putovanja po izvjesnim dijelovima Evropske Turske koji su od znatnijeg interesa za našu nauku. Takav je, npr. opis putovanja iz Carigrada u Silistriu; tu se među ostalim nalazi detaljan opis Sofije, tadašnje rezidencije rumelijskog pašaluka u koji su upravno-politički spadale i izvjesne naše zemlje. Tu se, dalje, nalazi detaljan opis Jedrena, druge turske prijestonice (1368—1453). U ovom svesku dat je prikaz jednog ustanka dželalija u Uskudaru¹⁵ i mnoge druge važnije pojedinosti.

U četvrtom svesku Sejāhatnāme nalazi se opis Evlijinog putovanja iz Carigrada u Van, zatim opis njegovih putovanja po Mezopotamiji (Diyarbekr, Mardin i dr.), opis pohoda Melek Ahmed-paše protiv hana od Bitisa (1655) i opis puta od Bitisa do Tebriza. Odlazeći knezovima raznih kurdskih plemena, Evlija je ovdje opisao zemlje i život tih plemena kao i neke dijelove Fenijske. Tu se, dalje, nalazi opis Evlijina putovanja iz Tebriza u Bagdad preko Hemedana i Demavenda (1656).

Opis ovih svojih mnogobrojnih putovanja po Mezopotamiji i drugim istočnim provincijama Imperije Evlija je nastavio i u petom svesku svoga putopisa pružajući opis svog putovanja iz Mossule preko Bagdada u Carigrad. Ali preostali dio ovog sveska posvećen je opisima putovanja po evropskim dijelovima Carstva, a značajne detaljne podatke o turskim zemljama. Tu Evlija daje opis svog puta iz Carigrada u Beograd, zatim opis jedne ekspedicije u Po-
 11 Vidjeti napomenu na str. 42.
 12 Vidjeti napomenu na str. 42.
 13 Vidjeti napomenu na str. 42.
 14 Vidjeti napomenu na str. 42.
 15 Vidjeti napomenu na str. 42.

Alamed-ud-din, koji je bio drugi kralj Karakajm i kralj Sibirskij : mnoge druge vlasti.

Sedmi svezak Sejjâhatnâme sadrži opis Evlijinog putovanja u zemlju Krim, opom ovi krajevi, putovanja u zemlju Azova i zemlju Čerkesa, opisom putovanja u zemlju Krim i putovanja u zemlju Krim : opis borbi između krimskog hanstva i ruske vojske u Krim : opis putovanja po Daghestanu, obalama Kaspijskog mora, porječju Volge : Arala, u okolini Kaspija : Azova.

Opis ovih krajeva nastavlja se i u osmom svezku Sejjâhatnâme, koji pored toga sadrži opis Evlijinog putovanja iz Azova u zemlju Čerkesa, povratak na Krim, i odaziv u Carigrad. Tu se, dalje, nalazi opis putovanja iz Carigrada na Kri preko Jedena, Soluna, Tesalije, Moreja, opis turske vojne protiv Krita : opis ustanka u Marmontu (Grčka), kao i mnogih naselja po istočnoj Grčkoj. Na kraju je opis putovanja iz Grčke u Albaniju, a u vezi s tim i nekih pograničnih dijelova Jugoslavije : povratak u Carigrad.

Sav deveti svezak Sejjâhatnâme posvećen je opisu Evlijinog putovanja iz Carigrada u Arabiju. Tu se nalaze, pored ostalog, najdetaljniji opisi Meke, Medine i Arabije uopće.

U desetom svezku Sejjâhatnâme nalaze se detaljni opisi Evlijinog putovanja po Egiptu, Sudanu i Abesiniji.

To bi bio kratak presjek sadržaja Sejjâhatnâme. Ali pored ovih malo putopisnih i istorijskih vijesti Sejjâhatnâme sadrži obilje drugih raznovrsnih podataka. Evlija nije stedio prostor da dobar dio svoga putopisa ispuni raznim legendama koje su mu često draže od istorijskih predanja, zatim pričama o čudima, snovima, njihovim tumačenjima, opisom svojih doživljaja i raznim drugim neopštenjima kojima Evlija protkao svoj putopis.

Kako se vidi, Sejjâhatnâme je puno dragocjenih podataka, koji ima i velikih mana.

Prije nego što pokušamo da ustanovimo vrijednost Sejjâhatnâme, treba nam reći da se bar u najkraćim crtama može reći da je Evlija bio vrlo teška osoba, koja je imala vrlo malo interesa za nauku, a vrlo mnogo za svoju vlast. Ona je imala vrlo malo interesa za nauku, a vrlo mnogo za svoju vlast. Ona je imala vrlo malo interesa za nauku, a vrlo mnogo za svoju vlast.

Evlija je bio vrlo teška osoba, koja je imala vrlo malo interesa za nauku, a vrlo mnogo za svoju vlast. Ona je imala vrlo malo interesa za nauku, a vrlo mnogo za svoju vlast. Ona je imala vrlo malo interesa za nauku, a vrlo mnogo za svoju vlast.

Evlija je bio vrlo teška osoba, koja je imala vrlo malo interesa za nauku, a vrlo mnogo za svoju vlast. Ona je imala vrlo malo interesa za nauku, a vrlo mnogo za svoju vlast.

Tu Evlija govori dosta spornih i sumnjivih događajima i svojim putovanjima po nekim zemljama. U g. 1680, u vojnama Melik Ahmed-paše i Sejdi Ahmed-paše po Iranskoj i Ugarskoj iste godine²⁶; tu on spominje svoja putovanja u Beč²⁷; dalje u Evropu. Kad nabroja velike vezire suлтана Murata IV, on među njima, kao posljednjeg, spominje i Kara Mustafu-pašu, pa čak bilježi i neke događaje koji su se dogodili u posljednjim godinama Kara Mustafu-pašina života, kao npr. njegovu vojnu na Čehin iz g. 1678²⁸. To je posljednji datum koji navodi Evlija u prvom svesku svog putopisa. Na osnovu toga može se s dosta sigurnosti kazati da je Evlija taj svezak definitivno redigovao najranije godine 1678, nakon što je bio završio sva svoja putovanja po Evropi. Kad Evlija govori o Sarajevu, na jednom mjestu kaže: »Kad sam ja tamo bio«²⁹. To upućuje da je on definitivnu redakciju toga opisa izvršio kasnije, a ne u vrijeme kada je doista boravio u Sarajevu.

Opisujući Beograd, Evlija ga upoređuje sa Sarajevom³⁰. On je, međutim, prvi put bio u Beogradu maja 1660. godine, a u Sarajevo je prvi put došao tek u jesen iste godine. To ukazuje da ni definitivna redakcija opisa Beograda nije izvršena na licu mjesta, nego kasnije, nakon boravka u Sarajevu.

Da je deveti svezak Sejâhatnâme, koji se odnosi na Arabiju, napisao u Misiru, jasno se vidi iz vlastitih riječi samog Evlije³¹. A kako je tamo dugo boravio, možemo pretpostaviti da je u Misiru završio i deseti svezak koji se odnosi na ovu zemlju. Kako Evlija po povratku iz Egipta u Carigrad, ako se uopšte vratio, nije sigurno dugo živio, on nije mogao za tako kratko vrijeme izraditi tako veliko djelo u deset debelih svezaka.

Na osnovu svega toga najvjerovatnije će biti da je Evlija Čelebi u svakom slučaju pojedine dijelove svoga putopisa napisao u raznim vremenima u toku svojih putovanja, a da je poslije, pod stare dane, te opise dopunjavao, dotjeravao i redigovao. Kad se još imaju na umu mnoga prazna mjesta za geografska i lična imena, datume, statističke podatke, neke prazne stranice koje su ostavljene da se kasnije ispunje, onda gornja pretpostavka o načinu nastanka ovog putopisa postaje jača.

Drugo, vrlo važno, ali isto tako i vrlo teško pitanje u problematici ovog djela jeste pitanje literarnih izvora i građe kojom se Evlija služio pri izradi svog putopisa. To je pitanje važno stoga što — iznalaženjem literarnih izvora kao i utvrđivanjem vremena i mjesta nastanka ovoga putopisa određuje donekle vrijednost i pouzdanost njegovih podataka, a teško stoga što Evlija svoje izvore

²⁶ V. 1, 281—285.

²⁷ V. 1, 284.

²⁸ V. 1, 285.

²⁹ V. 1, 285 i 286.

³⁰ V. 1, 285 i 286.

³¹ V. 1, 285.

izjetočno citira i tako su podaci koji se nalaze u njegovim spisima (geografska, istorijska, epigrafska i drugi) relativno pouzdani i dr.), pa bismo za pronalaženje i utvrđivanje istine Evlijinim spisima morali raspolagati čitavim nizom različitih književno-gradjinskih i drugim pitanjima i na osnovu toga izvršiti poređenje i tako utvrditi eventualni utajamni odnos. Stoga ćemo se i ovdje zadržati uglavnom samo na to da navedemo zaključke do kojih smo došli na osnovu dosadašnjeg proučavanja i analize ovoga putopisa, a naročito onih dijelova koji se odnose na naše zemlje.

Uz evlijski putopis Evlije Čelebije kao cjelinu i s obzirom na njegove bilješke, putopisne, dijelove, može se općenito reći, i to sa dosta pouzdanosti, da se Evlija relativno malo koristio tuđim djelima i da je on svoj putopis pisao u prvom redu na osnovu vlastitih utisaka, posmatranja i doživljaja koje je on bilježio u svoje dnevнике, te na osnovu obavještenja i podataka koje je sam iznalazio. To se jasno vidi na svakoj stranici njegovog putopisa. Kad čitamo putopis Evlije Čelebije, vidimo kako je bio živo zainteresovan za zemlje kroz koje je prolazio i narode s kojima je dolazio u dodir. Svojom sposobnošću zapažanja i istraživačkom radoznalošću on opisuje ustanove svakog grada, kasabe i sela (hanove, džamije, medrese, mostove, hamame i druge), opširno ili kratko, već prema značaju i važnosti svake od njih. Vidimo ga kako marljivo prepisuje natpise sa raznih važnijih kulturnih spomenika. Upoređivanjem i sravnjivanjem natpisa koje je sakupio i zapisao sa njihovim originalima, koji su se sačuvali do naših dana, vidimo da su oni zaista uzeti sa tih spomenika i da nikada nisu izmišljeni. Ovo se tvrdi na osnovu upoređivanja Evlijinih prepisa natpisa sa raznih kulturnih spomenika u Bosni sa njihovim originalima koji su sve do danas dobrim dijelom sačuvani na tim spomenicima i za koje smo u mogućnosti da uputimo na faksimile originala. A što ti natpisi u Evliji nisu uvijek sasvim u cjelini reproducirani i tačno pročitani, mi zato zasada još ne možemo baciti svu krivnju na samog Evliju. Njemu bi se u tom pogledu moglo prebaciti to što se on, donoseći te natpise, redovno javio najčešće samo onim dijelovima natpisa koji sadrže ime osnivača i datum osnivanja dotičnih spomenika, a nije svaki put donosio natpise u cjelini. Značaj Evlijinog epigrafskih podataka postaje za nauku tim veći što se znatan broj tih natpisa do danas našao ne jedino u njegovom djelu. Time je njegovo djelo postalo bogat izvor ovih natpisa, što omogućuje i daljnju obradu. Evlijin opis i efaj za važnost ovih natpisa i njihovu vrijednost vidi se iz toga što ponekad izostavlja neke podatke koji su važni za nauku, ali koji su u njegovom djelu sačuvani. Tako, na primjer, u njegovom djelu izostavlja se neke podatke koji su važni za nauku, ali koji su u njegovom djelu sačuvani.

U ovom djelu Evlije Čelebije, kao i u njegovim drugim spisima, vidimo da on nije bio samo putopisac, već i naučnik, koji je svojim spisima doprinio razvoju nauke i kulture u Bosni i Hercegovini. Njegovo djelo je danas bogat izvor ovih natpisa, što omogućuje i daljnju obradu. Evlijin opis i efaj za važnost ovih natpisa i njihovu vrijednost vidi se iz toga što ponekad izostavlja neke podatke koji su važni za nauku, ali koji su u njegovom djelu sačuvani.

Da je Evlija zalazio u defterhane i da se za svoje djelo koristio podacima katostarskih i raznih drugih službenih knjiga imamo potvrdu, npr., kod Banje Luke, gdje on kaže da se Banja Luka prema knjigama bosanske defterhane zove Banjalukatejn (dvije Banje Luke). Da je Evlija pregledao deftere haračkih povjerenika i od njih uzimao podatke o broju raje koja plaća harač, o iznosu toga harača : u što se on troši, imamo dokaze npr. kod Beograda, Sarajeva itd. On se također koristio raznim vakufnamama i fermanima, koje često u izvodu unosu u svoj putopis.

Možemo li na osnovu dio njegovih podataka provjerimo na osnovu originalnih dokumenata koji su sačuvani ili na osnovu drugih prvostepjenih izvora o istim pitanjima pa smo stekli uvjerenje da su Evlijini podaci ove vrste sasvim pouzdani, što će se uostalom moći vidjeti i iz naših komentara na odgovarajućim mjestima u ovom djelu.

Među značajnije istorijske izvore kojima se Evlija u svom djelu služio valja ubrojati i neke kanûn-nâme. Na osnovu jedne kanûn-nâme Evlija nam pruža vrlo dobre i vrijedne podatke o upravno-političkoj podjeli Osmanske Imperije i timarskoj organizaciji u prvom svesku (I, 113—205). On te podatke donosi kao izvod iz nekog zakona Sulajmana Zakonodavca, ali ne bez svojih izmjena i djelimičnog prilagođavanja tih podataka faktičnom stanju stvari u njegovo vrijeme. Osim toga, on se kod opisa svakog značajnijeg mjesta, govoreći o njegovom političkom uređenju i statusu, poziva na kanûne po kojima je taj status određen. Značaj službenog dokumenta ima, izgleda, i ovaj dio putopisa koji govori o emafiskoj organizaciji i staleškim korporacijama u Carigradu (I, 505—674). Za taj dio svoga djela Evlija je, kako sam kaže, upotrijebio neki službeni popis (tahrir defteri) koji se zvao Emsaf-i Konstantiniye (= Opis Carigrada) i koji je sastavljen po službenoj dužnosti za vladavine sultana Murata IV. Evlija je taj popis prepisao u svoj putopis manjim dijelom doslovno a većim dijelom u izvodu, kako to sam kaže.

Sasvim drukčije stoji sa izvorima onih dijelova Sejjâhatnâme u kojima Evlija govori o raznim istorijskim događajima. Takve njegove podatke s obzirom na njihove izvore možemo razvrstati u tri kategorije. U prvu kategoriju spadaju njegova kazivanja o događajima iz starog i ranog srednjeg vijeka, za koja se Evlija poziva na klasične grčke, latinske, mađarske i arapske pisce. Već je konstatovano da kazivanja u kojima se poziva na grčke i latinske pisce nemaju osnova u izvorima na koje se Evlija poziva i da se stoga ta kazivanja ne mogu smatrati nekim istorijskim izvorom (iako im se ne može odneti etnografski značaj). Istina, po vlastitim kazivanjima on se smatrao da je, osim turskog, arapskog i perzijskog

jezikom, znao i grčki, latinski i arapski. Međutim, njegovo je poznavanje grčkog i latinskog jezika bilo vrlo sumnjivo pa se njegovo poznavanje arapskog jezika isto tako ne može smatrati pouzdanim. Njegovo poznavanje perzijskog jezika isto tako ne može se smatrati pouzdanim. Njegovo poznavanje hebrejskog jezika isto tako ne može se smatrati pouzdanim. Njegovo poznavanje kineskog jezika isto tako ne može se smatrati pouzdanim. Njegovo poznavanje japanskog jezika isto tako ne može se smatrati pouzdanim. Njegovo poznavanje indijskog jezika isto tako ne može se smatrati pouzdanim. Njegovo poznavanje kineskog jezika isto tako ne može se smatrati pouzdanim. Njegovo poznavanje japanskog jezika isto tako ne može se smatrati pouzdanim. Njegovo poznavanje indijskog jezika isto tako ne može se smatrati pouzdanim.

predanjima koja je Evlija čuo na putu od ljudi, kako je to već konstatovano. Utvrđeno je takođe da neke ličnosti koje Evlija navodi kao grčke i latinske istoričare kao svoje izvore nisu uopće istorijski lica. Ovdje valja dodati da neke od tih lica spominju i mnogi stari turski hroničari kao Sadudin i dr. No sve to, s obzirom na ono što je naprijed rečeno o obrazovanju Evlije Čelebije, nije namalo čudno. Ali je dosta čudno, međutim, što ne možemo drukčije suditi ni o vrijednosti Evlijinih pozivanja na stare arapske istoričare i geografe čija je djela Evlija mogao da lako čita. Kad, npr., Evlija tumači zašto Arapi Aleksandra Velikog zovu Zulkarnajn (= Dvorogi), on se poziva na inače poznatog arapskog geografa Makdisija, koji je svoje djelo napisao g. 373/985. Makdisi je ne samo istorijska ličnost nego iista čuven arapski pisac¹³, ali on u svojoj geografiji nigdje ne spominje Aleksandra Velikog¹⁴.

U drugu kategoriju Evlijinih istorijskih podataka spadali bi oni podaci koji se odnose na istorijske događaje i ličnosti iz ranijih vremena turske istorije koja Evlija nije zapamtio. Svakim je razumljivo da se Evlija za te dijelove svog putopisa poslužio nekim turskim hronikama i istorijama, ali je sigurno i to da je on u svoje prikazivanje prošlih događaja unosio i rezultate vlastitih obavještenja koja je na terenu čuo od raznih staraca, učesnika tih događaja ili kao svjeka narodna predanja.

Kojim se djelima Evlija služio u prikazivanju svih tih događaja, nije nam uvijek poznato, jer ih on gotovo nikada ne citira. Možda bismo izvršili poređenje sa čitavim nizom starih turskih ljetoписа da bismo sve te izvore pronašli, utvrdili uzajamni odnos i vidjeli koliko su ti dijelovi slobodan i samostalan rad sastavljen na podlogu više istorijskih spisa ili je to obična kompilacija ranijih turskih hronika. Pri tom bi u svakom slučaju trebalo u prvom redu za ovo pitanje proučiti turske istorije od Dâlelshâde Salihâ, Âlîje i Solak zâdeâ, jer Evlija na nekim mjestima kaže da se služio tim djelima, kako je konstatovao C. Bayraktar. Svrha i razlog ovog uvoda ne dopušta nam da se ovdje upuštamo u detaljnu analizu svega onoga što nam se nameće u vezi s tim pitanjem. Ali na osnovu dosadašnjih pretpostavki mi smo upoređivanjem utvrdili da se Evlija za prikazivanje događaja iz rane turske vladavine u našim zemljama najviše služio podacima turskog istoričara Ibrahima Peđevije. To se jasno vidi kod njegovog opisa Beograda, Slavonije, Dalmacije i Like, kod prikazivanja znamenitih ličnosti u doba Sulejmana Veličanstvenoga, kod nabiranja događaja koji su se dogodili u toku vladavine pojedinih turskih sultana od Sulejmana Veličanstvenog do Murata IV. Ali ipak već na osnovu toga može se slobodno reći da Evlija u svojim dijelovima svoga putopisa nije običan kompilator kao toliki drugi istoriografi i hroničari koji su se s manje ili više skrbno služili djelima svojih prethodnika, kako je to već rečeno.

Tab.

U treću kategoriju istorijskih izvora *Evlija Çelebi* spadalo bi ono što nam *Evlija* pruža o događajima «*ovih vremena*» – onome što je on zapamtio i što on po vlastitom mišljenju, koliko istinu prikazuje kao glavne događaje toga vremena, i to tako kao da je sam bio očevdca ih događaja ili da se o njima obavještavao od očevdaca. Premda u tim kazivanjima ima mnogo istine, mi se ipak ne u ovim podacima ne smijemo potpuno osloniti i pouzdati u njegova izlaganja, ali ih gotovo nikada ne smatramo potpuno odbaciti, nego ih moramo stalno držati pod strogom kontrolom drugih izvora. Na to nas upućuje već sama njegova hronologija u kojoj se često susrećemo s kontradikcijama i protivrječnostima koje upućuju na krajnju opreznost. Značne smetnje u ovom pogledu predstavlja to što *Evlija* u svome putopisu datume događaja o kojima govori rijetko označuje tačno po kalendarskom danu, nego datira događaje većinom po određenim blagdanima po kojima se zna samo mjesec i godina zivanja. Još je gore kad naiđemo, i to ne rijetko, da on dva različita događaja koji su se morali zbiti u razmaku od nekoliko mjeseci stavlja pod isti dan, mjesec i godinu, kako ćemo to kasnije vidjeti.

Čitajući putopis *Evlije Çelebija* često se susrećemo, među ostalim, i sa kraćim listama riječi i rečenica kao primjerima iz jezika onih naroda o kojima on na dotičnim mjestima govori. Neke od ovih lista on je, vidi se, sredio sam ih uz pomoć domaćih ljudi. Tako, npr., kad je boravio u Splitu, on je, kako sam kaže, od turskog dragomana «*splitskog generala*», koji je govorno čistim turskim jezikom zapisao mnoge riječi iz njihova jezika. Drugi put on te primjere donosi iz drugog izvora. Tako, npr., kad *Evlija*, govoreći o Sarajevu, on prikazuje «*jezik hrvatski i bošnjački*» i donosi nekoliko stihova iz arpsko-hrvatsko-turskog rječnika *Makbûl-i Ârif*, koji je napisao Hrvâzi (g. 1630), on kaže da su taj rječnik napisali učeni domaći ljudi po uzoru na *Şâhidîju*, htijuci time da istakne kako u Sarajevu ima učenih ljudi. Ali *Evlija* nije uvijek tako postupao. Ima slučajeva gdje je on ovakve podatke prikazao kao plod svojih ličnih istraživanja, a u stvari prepisao ih je iz nekog drugog djela.

Pored svoga velikog putopisa *Evlija Çelebi* napisao je još jedno djelo pod naslovom *Şekhsnâme*¹⁾, ali ono dosada nije pronadeno niti se zna šta je sadržavalo.

Poslije svega što smo dosada kazali o *Evliji Çelebiji* i njegovom djelu, preostaje nam još da donesemo sud o *Sejâhatnâmi* i da kažemo nešto o njenom značaju i važnosti za nauku.

Poznato je da *Sejâhatnâme Evlije Çelebija* ima mnogo odlika ali isto tako i znatan broj krupnih mana i raznovrsnih vrljina. Te odlike i mane *Sejâhatnâme* bile su povod da se govori o njemu kako u Turskoj, tako na Zapadu, i triću veoma mnogo od pr. orazrednog geografskog i istorijskog izvanjskog pr. a. Stoga bi trebalo da sada kašemo obje strane.

Među vrljinama smo u mogućnosti da objeđemo i odlike i mane ovog djela.

žalost, nije moguće da ocijenimo ovo djelo u svim pojednostima. Donešenje konačnog suda o Sejâhatnâme u pojednostima je otežano već zbog toga što nemamo nijednog rukopisa ili kritičkog izdanja bar onih dijelova toga putopisa koje smo mi najviše proučavali i preveli. A to bi bilo neophodno za donešenje definitivnog i koliko-toliko zamostalnog suda o Evliji Čelebiji i njegovom putopisu. Postojeće izdanje, kojim smo se jedino mogli služiti, ne može iz naprijed spomenutih razloga poslužiti kao siguran osnov za pravilno prosuđivanje i izricanje nekog definitivnog suda o Sejâhatnâmi. Pogotovo je to izdanje nepočešće za ispitivanje Evlijina stila i jezika. Zbog mnogih slabosti toga izdanja, ne možemo uvijek znati koje nedostatke toga djela moramo pripisati autoru, a koje izdavačima, cenzuri i raznim drugim okolnostima. Osim toga, za donešenje definitivnog suda o Evliji Čelebiji i njegovom putopisu trebalo bi prethodno na osnovu rukopisa ili kritičnog izdanja cjelokupnog putopisa pojedinačno ispitati svake pitanje o kome se u njemu govori pa onda sve te podatke sravniti i, koliko je to uopšte moguće, provjeriti i uporediti s ostalim turskim i drugim izvorima. Tek poslije svega toga, mogao bi se donijeti definitivni sud. Zbog toga nam nije preostalo drugo nego da na osnovu postojećeg izdanja, koje nam je jedino stajalo na raspolaganju, koliko je moguće proučimo, provjerimo i ocijenimo vijesti Evlije Čelebije o našim zemljama i da na osnovu tih provjeravanja i proučavanja, koja su daleko od toga da budu svestrana i potpuna, izvedemo zaključke i donesemo sud o ovom djelu, konsultujući pri tom mišljenja i rezultate ispitivanja onih naučnika koji su proučavali druge dijelove ovog putopisa — ukoliko su nam njihovi radovi bili pristupačni.

Nije, mislim, potrebno posebno istaći da su mnoge karakteristike Sejâhatnâme, pozitivne i negativne, proistekle iz uslova pod kojima je ona nastala, iz naravi njena autora i iz načina kako se u ono doba na Istoku shvatalo i obrađivala geografija.

Već smo vidjeli da je Evlija imao vrlo veliko znanje i da je poznavao mnogostruko i živo interesovanje za sve što opazi. Svojom velikom marljivošću, izvanrednom sposobnošću zapažanja i živim interesovanjem za sve što vidi i sazna, on je ostavio bogate i raznovrsne podatke o raznim mjestima, krajevima, zemljama i događajima. Unoseći u svoj putopis opise zemalja i mjesta, prikazujući razne događaje i opisujući život i običaje stanovništva zemalja kroz koje je prošao, Evlija je pružio vrlo bogat i raznovrstan materijal za proučavanje tih zemalja. To je najveća odlika njegova djela. Njegov opisi raznih mjesta, monumentalnih spomenika, događaja i običaja stanovništva, raznovrstan materijal za proučavanje tih zemalja. To je najveća odlika njegova djela. Njegov opisi raznih mjesta, monumentalnih spomenika, događaja i običaja stanovništva, raznovrstan materijal za proučavanje tih zemalja. To je najveća odlika njegova djela. Njegov opisi raznih mjesta, monumentalnih spomenika, događaja i običaja stanovništva, raznovrstan materijal za proučavanje tih zemalja. To je najveća odlika njegova djela.

kao Babija Adevija, stigene u dolini Malpucke podsjećaju ga na gorje Elsatun u Persiji. Neki naši gradovi tvrde su kao Amadija i Van Baša na Bendbaht u Sarajevu je slična Merāmi bahti u Konji. Harvani efendi iz Beograda je iskusan liječnik kao Pitagora, a Abdal han od Bitlisa je tako sposoban liječnik, da su ličnosti kao Galen, Hipokrat i Sokrat pored njega neznatni. Bosanski heroji su mu hrabri kao Sam i Neriman, legendarni junaci drevnoga Irana. Stanovništvo Beograda izgleda mu dugovječno kao persijski junak Zal. Kad han od Bitlisa igra džirita, čini mu se kao da gleda Rustema ili Suhraba, slavne persijske junake iz Firdusijeve Šahname Goadi. Čelebi napisao je Divan (zbirku pjesama) opsežnu kao Nizamijeva Hamza itd, itd.

Iz svega toga jasno se vidi da Evlija ne propušta nijednu priliku da u pravom svjetlu pokaže svoje veliko znanje i obaviještenost. Vrijednost njegovog djela ne umanjuje se time što je on u svoj putopis rado uneslo razne čudnovate stvari i legende koje su mu drađe od istorijskih predanja. Osobitu sklonost Evlije Čelebije za neobitnošću i čudnovate stvari isticali su gotovo svi naučnici koji su proučavali njegovo djelo. Međutim, te legende, priče o čudima i razne praznovjerja predstavljaju pravi pandan vjerovanjima u vještice koja su onda bila raširena po cijelom Zapadu i zbog kojih su vodeni mnogi procesi. U opravdanje Evlije Čelebije u tome pogledu treba bezuvjetno navesti i to da je on bio dijete svoga vremena i da njegovi opisi zemalja i vijesti o istorijskim zbivanjima, time što ih on često zavija u mustično ruho, ne gube mnogo od svoje vrijednosti, te da nam on i svojim slabostima i praznovjerskim često pomaže da dobijemo jasniju sliku ambijenta i vremena. On je svojim legendama i neobičnim pričama, koje istočni narodi i inače mnogo vole, samo zaštitio svoja snopštenja. Baš stoga što je Evlija Čelebija bio jako praznovjerski, njegovo je djelo postalo vjeran izvor mnogih starih običaja i tradicija, a posebno onih njegovog doba.

Ali ipak pored svega toga Sejjihatnāma ima i svojih mana koje se ne mogu ničim pravdati, a koje su isključivo djelo njena autora. Najveća mana Evlije Čelebije kao pisca je u tome što je u svojim opisima vrlo često mnogo pretjerivao, naročito u davanju brojstanih podataka, i što je neke opise prosto izmislilo.

Vidjeli smo kako su pretjerani navodi Evlije o starosti njegovih predaka. Ali to nasu usamljenu slučajevu. On kaže, npr., da je u Beogradu našao staraca od 170 ljeta. Kad ga, navodi broj turške vojske u raznim ratnim ekspedicijama, on uvijek mnogo pretjeruje. Po njemu u planini Ravno u Bosni ima tako debelih stabala da treba osamnaest ljudi da obuhvate jedno stablo; on kaže da se u Medumuru od jednog stabla može napraviti lada u koju staje hiljadu tovara i buka; da u Šahin-pašin karavan-saraj na Glasincu kod Sarajeva može stati hiljadu konja itd. Govoreći o Trnavi on kaže da su neke jerbasme bile težike oko 370 drama, druge 380, 390 dr. da u Mostaru šipci mogu biti veliki koliko vješa, a u Do-u u Do-u. H. ... može rodit road težak eto dr. ... ako pre ... su ... pod ...

osnovu podataka koje pruža Sejdahatnâma može potpuno izvršiti rekonstrukcija pravno-političkog, upravnog i vojnog uređenja, organizacije i stanja naše zemlje sredinom XVII vijeka, da ti podaci daju dosta vjernu sliku o stanju svih naših gradova kroz koje je Evlija prošao, o njihovom ekonomskom i kulturnom stanju. Prof. H. Kreševljaković, npr., napisao je odličnu studiju o banjama u Bosni i Hercegovini u prvom redu na osnovu podataka koje pruža Evlija Celebić. Za proučavanje naših naselja, u prvom redu brojnosti našeg muslimanskog stanovništva iz Bosne i drugih jugoslovenskih zemalja koje je bilo preplavilo sva Unđurovina (tursku Ugarsku), Evlija daje vrlo važna svjedočanstva. Kratko rečeno, nema gotovo nijednog pitanja iz prošlosti naših zemalja i naroda pod turskom vladavinom koje bi se dalo potpuno obraditi a da se pri tom na ovaj ili onaj način ne upotrijebe podaci koje nam je ostavio veliki turski putopisac Evlija Celebić.

Hazim ŠABANOVIĆ

PUTOPIS EVLIJE ČELEBIJE
ODLOMCI O JUGOSLAVENSKIM ZEMLJAMA

**NAŠE PUTOVANJE SA GLAVNIM SERDAROM KÜSE
ALI-PAŠOM¹ IZ JEDRENA DA OSVAJAMO GRAD VARAD²
U ERDELJU, 15 ŠABANA 1070/26 APRILA 1660**

(Sejâhatnâme V, 361—367)

U Jedrenu sam naprije primio putni trošak i bogate darove od naše gospode državnih predstavnika, te s riječima: «U ime boga odlučujem da pođem na vojnu», krenuo na put sa deset jahaćih konja i osam svojih slugu. Putujući toga dana u zapadnom pravcu, stigli smo u

SELO HIBIDŽEVO³

To je muslimansko selo i zjâmet (zečmet).

Odatle smo preko grada Harmanlı, kasabe Uzundžova⁴ i sela Kajalı Dere⁵ došli u grad Plovdiv (Filibe).

1 Kose Ali-paša je rodom iz Bosne kako nam izvještava Evlija Mehmed Bureja pole za njega da je bio sandžakbeg u Moreju, da je g. 1003 (1595), postao admiral (kapudan-ı deri) s rangom beglerbegu od Džezira (Morejska ostrva) i napokon da je god. 1007/1078 kada je carska mornarica zapala u tešku bazu svinske pod teretom teške brige (Up. Sidâti-i osmani I, 518). Međutim, tu hronologiju moramo odbaciti, jer nas Evlija izvještava da je ovaj Ali-paša 15. šabana 1070/26 aprila 1660 god. kao vrhovni serdar poveo vojnu na Veliki Varadın (Evlija V, 423) i 27 augusta 1660 godine osvojio tu važnu poljicu. Kad je 12 reka i 1071/15 novembra 1660 godine Melik Ahmed-paša prvotjeran u Bosne sa beglerbegu Rumelije, onda je Kose Ali-paša postao bosanski beglerbeg. Na tom poludaju Ali-paša je ostao sve do svoje smrti. Umro je u Budimu potkraj 1663 godine gdje je nakon prekida rata sa Leopoldom imao da završi s bosanskim vojskama.

2 Veliki Varadın (Nagy Varad) — Za utvrđena mjesta Evlija opo-
vjeđava izraz kota (gr d) i hisar (grad, tvrđava) i na nj prevodimo sa grad,
kula (mala varoš), šehr (veća varoš), palanka i slično. U prevodima
geografska naziva mjesta prevodimo narodnim imenima. (U ovom
su onda postojala i naziva -grin) la ostavljamo i zgradu inače ostavljamo
originalno.

3. U orig. Hibidze, čiji je klan Hibidžev

4. U orig. Uzundzova

5. U orig. Kajalı dere

Idući odatle dalje prošli smo kasabu Tatar Pazarlık, zatim Kapulu Derbend⁶ i İhtiman, gdje smo prenoćili, a zatim smo stigli u šehir Sofiju.

Putujući odatle dalje došli smo na konak u

SELO DRAGOMAN

To je napredno selo u kojemu ima jedan han

Zatim smo stigli u grad Piroz (Şarköy)⁷

GRAD PIROZ (ŞARKÖY)

Prvi osnivač toga grada bio je kralj Despot⁸. Kasnije, godine 777 (= 1375-76), osvojio ga je Gâzi-Hudâvendgâr⁹ i pretvorio u hâs pod rumelijanskog ejaleta. To je sjedište kadiluka u rangu kadiluka od sto pedeset aspri¹⁰. Gradaka utvrda leži na jednoj litici. To je divna tvrđava četvrouglaonog oblika, a sazidana je od klesanog kamena¹¹. Ali kako se ovaj grad nalazi u neposrednoj blizini šehira Sofije, u unutrašnjosti zemlje, to u tvrđavi nema nikakvih građevina. Tvrđava ima građenu kapiju koja se otvara na južnu stranu. Ispod litice (na kojoj leži tvrđava) izviru vrelo koje je kao voda života (şer-i hayât). Na toj vodi podignut je omalen most na jedan luk, a u blizini

6 U org. Kapulu derbend

7 Şarköy je tursko ime Piroza (naselje od 1. šehir - varoši i köy - sela).

8 Piroz se pod našim narednim imenom spominje još u prvoj polovini 15. vijeka. Za kralja Despota⁸ kako se "Turci nazivali kralja Vukoslava, upovj. str. 181, nap. 45.

9 = Sultan Murat I. (1280--1290).

10 S ovakvim i sličnim stilizacijama srećemo se više puta u ovom putopisu. Ovdje u originalu stoji: Yüz elâ akde kaza olup... To ne znači da je kadija primao 12 drhamske bogatije godišnje 150 akči, kako je to shvatio S. F. Kermar (GZM XX, 1908, 183, 184. od.) niti da je kadija imao mjesečno 150 akči, nego je to objašnjavao Radonić (GNC XXX, 1910, 290 nap. 45), ali je to čitava neka dohodak koji se vodi po knjigama medisa od nekog dolara (1. Ekmec (Inform.) časopis, organ istorskog instituta SAN I, 1940, br. 1--2, str. 1 i nap. 38).

11 Ima je to obična reka koja se zove doba... je to imeka reka dobrog kadiluka. Perna¹² je, naime, da su kadija u ovo doba... podigli u raz... GZM 1942, str. 11-14, kao to da... kadija... nisu imale stalnu platu od države, nego su od... naplativale... određene takse za... putovanja... u odpravu, legalizaciju raznih upova, pomoću na razne... (nd. Raza podjela... bila je vjerovatno prosječna plata... od taksa za...)

12 Radonić... 1941) da su... stalno... dr. Bologić... Behar... koji je... da su se... od... da je... pogrešno... da je...

U samoj tvrđavi nema nikakvih zgrada; ona je duplom puna drvenog građevnog materijala. Ima jednu kapiju koja je okrenuta prema jugu, a napravljena je od drveta.

Vareš (Behar), međutim, koja leži u ravnoj dolini, broji dvije hiljade i šezdeset prizemnih sirotinjskih kuća; visokih zgrada na sprat, a sve je pokriveno čerematom; okruženo vinogradima i baštama.

Najbolji sarapi su Nelli Ali-age i njegovog tasta. I mnogi drugi odžaci (häändin) su u dobrom stanju.

Najpoznatije džamije su: džamija sultana Murada I (Gäzi Huda-vendigär džamija) u čaršiji; nije toliko lijepa, ali je građena u starom stilu. Džamija Muah-efendije; ugodna je i privlačna kao ogledalo. Džamija Husajn-behaje je svijetla i dobro posjećena bogomolja²³.

Ima više mesdžida: dvadeset i dva mekteba (osnovne škole).

Poznate tekije su: Köprü-baši tekija (tekija na vrhu mosta) bijednih bektasija, Zahade-badži²⁴ tekija; Hajdar-behagina tekija.

Od česama (ističe se) Hajdar-behagina česma, na kojoj se nalazi sljedeći natpis:

Njen hronostih, reče svet tajanstveni glas,

Podigao je česmu koja se zove Selahil.

(Godine 889 = 1580/81)²⁵

Natpis na Jusuf-begovoj česmi glasi:

Jedan koji je pio vodu s ove česme

Reče šednome njen hronostih:

„Za ljubav Husaina za Kerbele, neka je sa srećom!“

1065 (1654/55)²⁶

Tu se nalazi još i neke Zahade-badži.

Kroz Behar i čaršiju protiče rijeka İkar²⁷ koja teče iz sofijskog jezera, pokraj vareš (Behar) Plevne, a uliva se u Dunav (Duna)²⁸.

²³ K. H. e., također, kaže da u Nelli ima nekoliko džamija, da je jedna od njih džamija sultana Murada I. Čaršija (džamija) On je također džamija u dok su drugi, kaže, manje (u d. 344). Evlija, međutim, kaže da je jedna od njih džamija sultana Murada I.

²⁴ Ovo ime napisano je jedinstveni Zahade-badži a drugi je napisao da je ovo drugo ime pa kao riječ zvučnije popravi u Zahade-badži. Na - jedinstveni slova u listu ostali su isti. (Dok. 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 610, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 621, 622, 623, 624, 625, 626, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 633, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 641, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 675, 676, 677, 678, 679, 680, 681, 682, 683, 684, 685, 686, 687, 688, 689, 690, 691, 692, 693, 694, 695, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 703, 704, 705, 706, 707, 708, 709, 710, 711, 712, 713, 714, 715, 716, 717, 718, 719, 720, 721, 722, 723, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 743, 744, 745, 746, 747, 748, 749, 750, 751, 752, 753, 754, 755, 756, 757, 758, 759, 760, 761, 762, 763, 764, 765, 766, 767, 768, 769, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 776, 777, 778, 779, 780, 781, 782, 783, 784, 785, 786, 787, 788, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 795, 796, 797, 798, 799, 800, 801, 802, 803, 804, 805, 806, 807, 808, 809, 810, 811, 812, 813, 814, 815, 816, 817, 818, 819, 820, 821, 822, 823, 824, 825, 826, 827, 828, 829, 830, 831, 832, 833, 834, 835, 836, 837, 838, 839, 840, 841, 842, 843, 844, 845, 846, 847, 848, 849, 850, 851, 852, 853, 854, 855, 856, 857, 858, 859, 860, 861, 862, 863, 864, 865, 866, 867, 868, 869, 870, 871, 872, 873, 874, 875, 876, 877, 878, 879, 880, 881, 882, 883, 884, 885, 886, 887, 888, 889, 890, 891, 892, 893, 894, 895, 896, 897, 898, 899, 900, 901, 902, 903, 904, 905, 906, 907, 908, 909, 910, 911, 912, 913, 914, 915, 916, 917, 918, 919, 920, 921, 922, 923, 924, 925, 926, 927, 928, 929, 930, 931, 932, 933, 934, 935, 936, 937, 938, 939, 940, 941, 942, 943, 944, 945, 946, 947, 948, 949, 950, 951, 952, 953, 954, 955, 956, 957, 958, 959, 960, 961, 962, 963, 964, 965, 966, 967, 968, 969, 970, 971, 972, 973, 974, 975, 976, 977, 978, 979, 980, 981, 982, 983, 984, 985, 986, 987, 988, 989, 990, 991, 992, 993, 994, 995, 996, 997, 998, 999, 1000).

PALANKA RAŽANJ

Ova je palanka osnovao Despot, a osvojio ju je i izgradio Sulejman-han i ova palanka pripada rumelijskom ejaletu, a nalazi se na dolovitoj, bregovitoj i vrlo šumovitom terenu. To je teško pristupačna i čvrsta dolma-palanka, a sazdana je u obliku produženog četverougaoznika.

Ima svega subašu, gradskog zapovjednika (dizdar)³⁴ i gradsku posadu. U tvrđavi se nalaze: džamija, žitni magazin, skladište municije (džebhane) i vojničke kuće.

Izvan tvrđave ima više imponantnih hanova³⁵, nekoliko dućana i vinograda. Ali drumovi koji vode ovom gradu vrlo su nesigurni. To su hajdučki putevi na kojima treba biti oprezan³⁶.

Odatle smo krenuli dalje u zapadnom pravcu, prevažili vrlo šumovite i guste planine i došli u palanku Paračin (=Parakine).

PALANKA PARAČIN

Ona se nalazi na teritoriji rumelijskog ejaleta na obali rijeke Crnice³⁷, a sagradio ju je arpački kralj Rođo³⁸. To je teško pristupačna i utvrđena palanka, a ima oblik produženog četverougaoznika. Budući da se tokom vremena ruinirala, to ju je Sulejman-hanov vater obnovio i izgradio³⁹. Opsog joj iznosi osam stotina koraka.

Ta palanka ima svog zapovjednika (dizdar), posadu od četrdeset vojnika, skladište municije (džebhane) i više žihl-topova⁴⁰. To je utvrđena palanka. Svako veče svira vojna muzika (mehterhane), a noću čuvari drže stražu na smjenu, jer je to važan grad (kaša) na carskom drumu koji je leglo hajduka i razbojnika.

34. Kako kaže da se dizdar u Ražnju — (koji on zove Begogalo) u njegov vrijeme (1858) zvao Ismail-bega koji tu zapovijeda (n. d. 317).

35. Kako opoznanje samo jedan han u Ražnju kaže da je jep. vrlo rijetk (n. d. 318-319).

36. Kako, takođe, više puta ističe opasnost nesigurnost putovanja tim drumom (lap. n. d. 318-319).

37. Crnica - Crničica; pogr. Crnica. (n. d. 319).
38. Rođo - kralj koji je bio pod Javoricom, a bio je u...

39. Kako kaže da se dizdar u Ražnju — (koji on zove Begogalo) u njegov vrijeme (1858) zvao Ismail-bega koji tu zapovijeda (n. d. 317).

40. Kako, takođe, više puta ističe opasnost nesigurnost putovanja tim drumom (lap. n. d. 318-319).

Rijeka Crnica⁴¹, koja protječe ispod ovoga grada, dolazi iz kruševačkih planina⁴² i tekući dalje uliva se u rijeku Moravu. To je malena rijeka, ali se ne može na konju preći.

Na južnoj strani utvrde nalazi se mala varoš. Tu je Sulejman-hanov vezir Rustem-paša⁴³ podigao jedan veliki han i oko sto pedeset vojničkih kuća. Majka sultana glaz Sulejman-hana⁴⁴ podigla je jednu džamiju. Tu, dalje, ima jedan mali hamam koji je podigao Kruševljanin Kinall-zade⁴⁵, zatim dvadeset dućana, vinogradi i bašte. Sve su to zadužbine Kinall-zadea.

Kruševac (Aladža Hisar)⁴⁶ je mjesto koje leži jedan dan hoda od Paraćina.

Kako je obradiva zemlja ovog kraja vrlo plodna, to je ovdje ranije uspijevalo pirinač. Stoga bi šehar mogao biti bogato (napredno) mjesto. Klima je zaista priyatna, a izletišta i lovišta obilna, ali kakvo korist od svega toga kada niko nema sklonosti za zemljoradnju (tiftidžilik), pa je zemlja ostala pusta i zapuštena.

Zatim smo se podigli iz Paraćina i, idući opet prema zapadu, kroz guste šume i drvorade, prešli smo veliku rijeku Moravu.

Tu je Mehmed-paša Čuprilić (Koprilić) podigao jedan drveni most. Spomenuta rijeka je brza, a dolazi iz planina Kruševca (Aladža Hisar), planina kasabe Rudnika⁴⁷, kasabe Četka⁴⁸ i planina šehera Ulica⁴⁹. Sjedinjena tako, ona prolazi kroz ovo mjesto i uliva se u rijeku Dunav između gradova Golupca (=Gülverdikinik-ja)⁵⁰ i Kulića (=Kujludž-ja)⁵¹ koji se nalaze na obali Dunava. S njom i rijeka Dunav postaje još veća.

Ali kad bi se na ovom mjestu preko spomenute rijeke podigao veliki most na jedan luk, to bi bila velika zadužbina. Jer, ta rijeka, tekući naglo, odnese drveni most pa su putnici i namjernici prisiljeni da se prevozu ladama i da tako podnose vrlo velike teškoće.

41 U orig: Cerniše = Crnica

42 U orig: Alashiner dagları, što znači Kruševačke planine

43 Sulejman-hanova majka ovdje se sultanja Aja; ona je bila kćerka kraljeve hane Metah Glavja, umrla je 940/1533. g. (U: Sad-III i cema: I 48; Enzyklopädie des Islam IV, 593).

44 Ko je ovaj Kruševljanin (Aladža-k-orig) Kinall-zade i da li on — kako vjerojatno — kao p-rođom Kinall-zade koja je ranije dala šehersko krštenstvo — poznatih imena — ni se mogao utvrditi.

45 U orig: Aladža Hisar tursko ime za Kruševac (od t. aladža žrtva i š grad).

46 U orig: Kruševac — u planini Rudnika, — od — — — — — kraja S — — — — — drugi)

47 U orig: Çetka, — Çetka, turski — — — — —

48 U orig: — — — — — U — — — — — Ulica, odnose

49 U orig: — — — — — U — — — — —

50 U orig: — — — — — U — — — — —

51 U orig: — — — — — U — — — — —

Budući da se varoš nalazi u prostranoj ravnici, klima joj je prijatna. Ima mnogo vinograda, bašča i ograđenih vrtova (bostan⁶⁰).

Cjelokupno njeno stanovništvo su poturi⁶¹ koji govore bošnjački, a nose potjesno krajiško odijelo. Vrlo su uljudni, sve ljudi; od rza i obrasa, bogati i darežljivi.

Krenuvši odatle dalje, došli smo u palanku Batoci⁶².

PALANKA BATOČINA

Prvi osnivač ove palanke je Gazi Bali-beg Smederevski (Semenđireli⁶³), koji je bio jedan od zapovjednika Ebul-Fetha⁶⁴. Kasnije ju je izgradio i blagoslovio sultan Sulejman-han⁶⁵.

To mjesto je sada grad na teritoriji smederevskog sandžaka, u budimskom epaletu, a oslobođeno je od izvanrednih nameta (ma'af ve musellem). Njegov opseg iznosi osam stotina koraka. Ima jednu kapiju, gradskog zapovjednika (dizdār), posadu od pedeset vojnika, više sirotinjskih kuća, jednu džamiju, jedan nov han i nekoliko dućana⁶⁶. Za putnike i namjernike tu se nađe svega.

Putujući odatle došli smo u [Hasan-pašinu Palanku].

HASAN-PAŠINA PALANKA⁶⁷

Ta palanka obuhvaćuje beogradske i smederevski drum. Nalazi se na teritoriji smederevskog sandžaka. Oslobođena je od izvanrednih nameta. Leži u jednoj plodnoj dolini. Dobro je utvrđena, a sagrađena je u obliku produženog četvorouglaonika. Njen opseg iznosi hiljadu koraka.

⁵⁹ Kako kaže da je Jagodina velika varošica u dru bjepe ravne u kojoj se nalazi jedan dosta lijep benestan, dvije džamije i dva hana. On je sa svojim društom odšao u slavu Mahomeda Begradčika (=Mahamend Begradch.).

⁶⁰ U eng. potur Tim se izrazom označavalo domate stanovništvo koje je primilo islam, ali više formalno nego stvarno.

⁶¹ U eng. Bozra, čisto štamparska ili prepisivačka pogreška mjesto Batoci⁶².

⁶² Ovak Bali-beg Smederevski, za koga Evlija kaže da je bio jedan od zapovjednika Mehmeda II, nije, mislim, niko drugi nego Bali-beg Malkočefli (Malkocher). On je između ostalog bio sandžakbeg smederevskog sandžaka od g. 1474 do 1478. Up. Franz Babinger, Beiträge zur Geschichte der Geschichte Malkoč-oghli. Roma 1940, str. 4—4. Malkočoghli su sigurno grčkog porijekla.

⁶³ Batoci⁶⁴ se može spominjati tek u XVI v. kao mala pal. i varošica, na smederevskom drumu. Ako je Evlija točnija da je tu palanku osnovao beg Smederevski lažna, onda je ova palanka osnovana (i) u drugoj pal. — XV —

⁶¹ Tj. sultan Mehmed II Osvajač.

⁶² Sulejman-han je po redu deseti, i ni li prvi, turski sultan, vladao od 1520—1566. godine. Vidi o njemu Euzkijad... des Islam IV.

⁶³ I... ovdje u Be... jednu... op han... se po... (n. d. j.).

⁶⁴ ...-paša... dani... Beograd—Ni...

⁶⁷ Je bio... Hasan-paša, kćer... Beograd—Ni...

U tvrđavi se nalazi gradski zapovjednik (dizdār), posada od četrdeset vojnika, džamija i žitni magazin. Mještani nemaju bašče uz kuće. Pred gradskom kapijom svako veče svira osmanska vojna muzika (mehterhâne), a posada, koja se sastoji od odvažnih i hrabrih boraca, uzvikuje muslimanske ratne pokliče.

To je napredna kasaba sa prijetnom klimom, sa mnogo zelenile i dobrim izvorima koji nikad ne presušuju⁶⁵.

Odatle smo krenuli dalje prema zapadu i došli u [Kolare]⁶⁶.

PALANKA KOLAR⁶⁷

Podigao ju je Čači Bali-beg Smederevski⁶⁸. I ona se nalazi na teritoriji smederevskog sandžaka. To je četvorouglasta palanka koja leži na prostranom i plodnom mjestu. Njen opseg iznosi šest stotina koraka. Ima gradskog zapovjednika (dizdār) i posadu od četrdeset vojnika. Tu i tamo vide se vinogradi. Ovdje ima mala džamija⁶⁹ i han⁷⁰, a nema čaršije (bazār) ni hammāma. To je usamljena palanka.

Idući odatle dalje put nas je doveo u [Grocku].

PALANKA GROCKA (HISARDŽIK)⁷¹

Ovu je palanku podigao Ibrahim-paša⁷², vezir sultana Sulejman-hana kada je krenuo da osvoji Temišvar. Njen opseg iznosi četrdeset stotina koraka, a oblik joj je četvorouglasti. Tu se nalazi gradski zapovjednik (dizdār) i posada od četrdeset vojnika, zatim skladište munika (džebbhāne), žitni magazin, jedna džamija, dva mala hana⁷³,

⁶⁵ Kikla kaže da je Hasan-pašina Palanka prilično lijepa i da u njoj ima lijepo džamije i tri dobra hana. Dva prva zovu se Mehmed-aga i Ali-aga. Paša Zadehovi hana (n. d. 318). Erlije ne spominje nijednog.

⁶⁶ U orig. Kolarina.

⁶⁷ I Kikla kaže da u Kolarima ima jednu džamiju i «imam koji je posluhuje» (n. d. 318).

⁶⁸ Za ovaj han kaže Kikla da je «prilično lijep» i da se zove «Beogradski Hadži Nour han» (n. d. 318). Svakiako treba Han Hadži Nouru Beogradzaninu. Kikla u Kolarima ima i jednu lijepu česmu.

⁶⁹ U orig. Hisardžik = mali grad. To je tursko ime za Grocku koja leži istoimenoj rijeci po kojoj se po «turskom» i ova varošica zove Grocka = Kikla (n. d. 318).

⁷⁰ Ibrahim-paša, Hisardžik i veliki vezir Sulejman Veliki su oboje od 1523. do smrti 15. marta 1566. godine.

⁷¹ I Kikla kaže da u Grockoj ima jednu džamiju i dva mala hana. «Imam koji je posluhuje» (n. d. 318). Svakiako treba Han Hadži Nouru Beogradzaninu.

⁷² U orig. Hisardžik = mali grad. To je tursko ime za Grocku koja leži istoimenoj rijeci po kojoj se po «turskom» i ova varošica zove Grocka = Kikla (n. d. 318).

⁷³ U orig. Hisardžik = mali grad. To je tursko ime za Grocku koja leži istoimenoj rijeci po kojoj se po «turskom» i ova varošica zove Grocka = Kikla (n. d. 318).

te mnogo vinograda i bašta, ali nema čaršije ni bazara. Klima je prijatna, a šene lijepe.

Odatle smo došli u rajsko naselje, ratno područje — grad Beograd (Belgrad).

OPIS JAKE TVRDAVE I TVRDOG BEDEMA BEOGRADA, GRADA KAMENOGA

(V, 367—385)

Ovaj grad, koji je divan kao alem kamen u prstenu, osnovao je jedan od srpskih kraljeva, kralj Despot¹. On je bio ideal osvajačkih težnji svih kraljeva. Kad je Ebu'l-Feth sultan Mehmed-han gazi pomoću Ahmed-paše Hercegovića (Hersek-oglu)² osvojio gradove zemlje Bosne i nakon što je na mač zauzeo grad Zvornik, on je bacio oko na ovaj Beograd i presjekao prelaz ladama koje su ga snabdijevale hranom. Zbog toga je u Beogradu donekle zavladała oskudica u životnim namirnicama i glad. Ali kako je rijeka Dunav bila u njihovoj vlasti, oni su dovozili životne namirnice iz Baške³ i Vlaške⁴ koliko su mogli i dobijali pomoć sa svih strana.

Ali gazi Ebu 'l-Feth nije dao mira Beogradu, nego ga je odmah napao i tukao četrdeset dana i noći. Kako je, međutim, nastupila

1 Za kralja Despota up. str. 80, nap. 2

2. Vidjećemo i kasnije da Evijski turci osvajanje mnogih naših kraljeva pripremaše Ahmed-paša Hercegova. Međutim, to nam nije tačno pošto se toga jasno vidi da je on ovakve svoje podatke našim i turskim piscima od koje je mnogo bilo u turskim predanjima Knez Stjepan namomio sin herceg Stjepana Vukčića-Kosača, spominje se u 143. posljednjem put kao tada je imao sedam godina. Malo potom on se našao i u turskim predanjima zbog podjele obovine, otlač na Fortu, primio islam i već se 1474. godine Ahmed Carov. Husein-paša B. 585.

3. Je li bio u Turskoj Imperiji zauzeta važna uloga? Nije je carski

1463 u pobjedama samoga sultana Mehmeda

Mođa

koji je

Bosni. 7. prije

beotoka zima, on je napustio opsjedanje Beograda i vladavinu poslatih šaka u Jadrano⁵.

Njegovu vladavinu Ebu'l-Feth imao je previšeju namjeru da sljedeće godine opet udari na Beograd, ali mu udes nije dao prilike za to, jer je on na mjestu Mal Tepe kod Skutara (Ušakudâr) preselio u kuću blaženstva (raj)⁶. I tako se Beograd spasio njegovih šaka.

Njegov sin Bajezid-hân⁷ koji je poslije očeve smrti postao padišah nije bacao oko na Beograd, nego je cijelog svoga života bio zabavljen i zauzet oko osvajanja gradova Moreja⁸, Kalije i Akkermana⁹. Kada se i on preselio u vječnost, vladavinu je preuzeo Selimhan I¹⁰. Ovaj je opet bio zauzet ratovima sa šahom Ismailom¹¹ u Čildiru¹², Ahuzi¹³ i egipatskim ekspedicijama protiv sultana Gûri¹⁴. U tome je protekao njegov kratki život. A kada je i on umro, halifa je postao njegov sin Sulejman-hân¹⁵. Kako je to bio bezbrižan čovjek, koji je ranije, studirajući istorije, upoznao prilike u svijetu, on se još kao carević zarekao i zadao riječ:

— Ako mi Allah dodaci carsku krunu i prijesto, povećaju vojnu na Beograd, Jajce¹⁶, Maštu i Rodos.

Kad je zasjeo na vladarski prijesto, on je u mjesecu džumâde'l-âharu 927 (= 9. maja do 6. juna 1521) godine s vojskom ogromnom kao more preduzeo da osvoji i pokori gradove koji su se nalazili sa sve četiri strane Beograda. Najprije 1. sahbâna 927 (= 7. jula 1521)

5. Ova neuspjela opsada Beograda od strane sultana Mehmeda II bila je g. 1456. Interesantno je da Evlija pri tom ne spominje da su Turci još jednom ranije sa sultana Murata II g. 1440. bezuspješno opsjedali Beograd.

6. Mehmed II je opsjedao Beograd 1456. godine, a umro je tek 3. maja 1481. godine, i to na mjestu Tekfur Çagiri ili Hunkar Çagiri između Skutara i Gebce (Sop. Enzyklopädie des Islams III, 711—712).

7. To jest Bajezid II, sin i nasljednik Mehmeda II. On je vladao od 1481. do smrti, 26. maja 1512. godine.

8. Evlija ovdje misli na grad i ostrvo Santa Maura (Lemnos) koji je po ugovoru od 14. decembra 1502. ostala Turcima. Moreja nije grad nego poluostrvo.

9. Kalije i Akkerman, dva grada u Moldaviji osvojio ih je Bajezid II pomoću krunskih Tatara jula 1481. godine.

10. To jest sultan Selim I, sin Bajezida II. Vladao je od 1512. do 1520. g.

11. To jest perzijski šah Ismail I, utemeljitelj dinastije Safavida. On je vladao 1502. do 1524. godine. Vidi E i IV, 842.

12. U orig. Čildir. Tako Evlija i u drugim mjestima (I, 342, X, 145) zove polje — poja na kome se 23. avgusta 1544. Turci lju — uje između perzijskog šaha Ismaila i drugih turaki izvori (Sop. GEM 1847 str. 156) paku tako — avoga polja. I raznim drugim

13. Ahuzi. Čak — na zapadu — Kaldiran i dr. T. se po — Ahika.

14. Gûri. — Tahrina pod — Ahika.

15. Sulejman-hân. — pogrešno mj — Ahika, odnosi —

16. Jajce. — GEM ho —

17. Rodos. — 6. sedina, u

Postiže se osvojenje Kraljevstva Ugarskoga.
927 (1531)

grad³⁸. Na krajini Ramehaj: (Diyâr-i Râm) ~~amaj~~³⁹ i na Beogradu (Belgrad) Jedan se nalazi u Albaniji (Arnaudgrad) i zove se Albanski Beograd (Arnaud Belgrad⁴⁰). Iako je naseljen i stanovana, on je usakupljen za Meku i Medinu [Drugi je Erdeljski Beograd (Erdel Belgrad⁴¹)]. On je prijestonica erdeljskih kraljeva, vazala osmanskih. Treći je naš Stolni Beograd⁴², koji se nalazi u blizini Budima, dva konaka hoda od austrijske prijestonice A jedan je, opet, ovaj Beograd (Belgrad) koji se u svim zemljama naziva Beograd na Dunavu (Tuna Belgrad⁴³). On je sjedište smederuskog sandžakbega. To je tako veličanstven grad da ga nije moguće opisati.

Položaj grada Beograda — Grad leži na jednom visokom zemljištu, povrh stjenovitog rta, na mjestu gdje se sastaju rijeke Dunav i Sava. Rijeka Sava nastaje od svojih pritoka na južnoj strani čak na krajinama Bosne, Hrvatske (Hrvatistan) i Slavonije (Islavon), u sandžacima: Krka⁴⁴, Bihać, Krupa⁴⁵ i Kostajnica⁴⁶ iz područja gradova Udžuna (Udvinje) Lika⁴⁷ i Cernik⁴⁸ i iz planina Galbe⁴⁹.

38. U orig. Kamek-grád, što mislim, treba čitati Kamengrad. Evlija je o ovom nazivu pogrešno obaviješten. Beograd je od raznih naroda različite naziven, ali ga nikada niko nije zvao Kamengrad niti slično.

39. To je stari Pulcheropolis koji se sada zove albanski Berat, a u srednjem vijeku zvalo se slavenski Belgrad. Očito kod Evlije i kod Turske upotreba Arnaud Belgradi Up. Kihmâ ul-ulâim II, 1347 s. v. Arnaud Belgradi Optiran Evlija opet Berata v. Sepakhatname VIII, 588—590.

40. Tur. Erdel Belgradi, mađ. Gyulafehérvár, njem. Weissenburg th. Karlsburg, sada Alba Julia. U tekstu je ovdje otito nešto ispušteno. Nala dopuna izričena je prema sjedećoj račnici samog Evlije, jer je Erdeljski Beograd bio prijestonica erdeljskih knezova.

41. U orig. stoji prema slav. stolni Belgrad, mađ. Szekesfehérvár, njem. Stuhlweissenburg. Turski, a katkad i Evlija up., npr., Sepakhatname VII, 343 pišu lično Belgrad — Stolni Beograd.

42. Pod ovim se imenom naziva naša prijestonica i u turskim službenim dokumentima u prve polovinu XVII v. Up., npr., L. Fekete, *Turkische Schriften* str. 404.

43. U orig. Krk, a treba Krka, ima rijeke u Lici po kojoj se čiči sandžak nazivao krškim sandžakom.

44. U orig. Krpa mjesto Krupa, stari grad u Bos. krajini, samo nije bio sjedište sandžaka.

45. U orig. Kordaniſa — Kostajnica, samo ni Kostajnica kao ni Krpa nikada nisu sjedište sandžaka.

46. Likom se prvo zove zemlja oko vode Lika — Likim.

47. Lika, a u širem smislu čit. obuhvata područje Likanje, Gori, Klenik, Budak, Novi, i Parož.

48. G-b — Kod grad Evlija naziva Likom, ali

49. K-b — n — kaže da taj grad leži na

— red ovdje Evlija spominje

47. orig. — i — zove stari se grad Cernik

„Daduške“⁴⁹, to je najstariji odgozani „Daduška“ „Daduška“⁵⁰ i „Daduška“⁵¹, pa se opet grada Rača⁵² obilazi otok u Dravu. Ova, opet, rijeka nastaje od još tri pritoka i sastoji se od triju krakova, u planini Čemerno⁵³, jednoj planini hercegovačke oštara, iz Zagorja⁵⁴ i planina Uloga⁵⁵. U istom Foči Drava se spajajuje s rijekom Čehotinom⁵⁶, udara na Knabu Ustukolnu, hvaru Višegrad⁵⁷, Srebrenicu⁵⁸, Valjevo⁵⁹ i moćna druga cela i Knabu Odande teče dalje i protiče pored grada Zvornika (Zvornik) i lehara Bijeljine pa se zatim uliva u Savu, koja postaje velika kao more, te tako protiče kraj grada Šapca (Bogurdelen) i udara u sultan-Sulejmanovu tvrđavu koja se nalazi na rti u Donjem gradu Beograda. Sava se zatim uliva u veliku rijeku Dunav.

Beogradska tvrđava i varoš nalaze se na vrhu visokog brjega što leži na rti ovih dviju velikih rijeka.

Oblik grada Beograda. — Ovaj lijepi grad koji zadivljuje svojim uređenjem leži na obalama rijeka Save i Dunava. To je utvrđen grad i savršen bedem, opasan sa devet redova besprimjernih i međusobno potpuno odvojenih gradskih bedema. Kad bi šezdeset vrlo snažnih strijelaca i janaka prikupili svu snagu svojih mačica pa svom tom snagom bacili strijelu iz Donjeg u Gornji grad, teško da bi ta strijela doprla u Gornji grad. Tako je visoka njegova citadela

49 U orig. ovdje i na svim ostalim mjestima stoji jame Daduška, vjerovatno ukrivljeno od Koruška pa sam dalje svagdje popravio u Koruška.

50 U orig. Zrinšnja.

51 U orig. pogrešno: Yekan-oglu mjesto Sakamoglu, kako Turci nazivaju porodicu Bazar, koja je pored Zrinjskih i Nadabdića imala najveću imanju u pograničnim sultanско-česarskim krajevima i čiji se članovi spominju pored Zrinjskih i Nadabdića u svim borbama s Turcima u ovim krajevima od druge polovine XVI do kraja XVII vijeka. Up. Račević u GNC X, 1910, str. 74, nap. 13.

52 U orig. Nadabdića, kako Turci nazivaju porodicu Nadabdić. Up. prethodnu napomenu.

53 U orig. Lada, obito Stamparska greška, mjesto Drina, kako stoji na mnogim drugim mjestima. Samo je pogrešno rečeno da se Sava uliva u Drinu i E-

na drugim mjestima tačno kaže da se Drina uliva u Savu (op. str. 103).

54 U orig.: Čemerno i Evlija nash na gorsku visoravan Čemerno u Hercegovini, kojom je kaan je protio i koju je opisao.

55 U orig.: Zepor, tačiji oblik imena planinske oblasti Zagorje u Hercegovini između planina Trešavice i Zelengora. U rednom tekstu je pod Turcima nahija kojom su gospodovali begovi, Čeng.

56 U orig.: Utok s Evlije mihli na Ulog, mjesto u Hercegovini. Tako je i u orig. Tako stoji pri Ulogu.

57 U orig.: Utok s Evlije mihli na Ulog, mjesto u Hercegovini. Tako je i u orig. Tako stoji pri Ulogu. U orig. Utok s Evlije mihli na Ulog, mjesto u Hercegovini. Tako je i u orig. Tako stoji pri Ulogu.

58 U orig.: Utok s Evlije mihli na Ulog, mjesto u Hercegovini. Tako je i u orig. Tako stoji pri Ulogu. U orig. Utok s Evlije mihli na Ulog, mjesto u Hercegovini. Tako je i u orig. Tako stoji pri Ulogu.

59 U orig.: Utok s Evlije mihli na Ulog, mjesto u Hercegovini. Tako je i u orig. Tako stoji pri Ulogu. U orig. Utok s Evlije mihli na Ulog, mjesto u Hercegovini. Tako je i u orig. Tako stoji pri Ulogu.

(iđ kula). Na sa koje strane ovoga grada nema ništa, nego položaj koji bi dominirao gradom. To je tako utvrđen grad i čvrst bedem kao što je dragi kamen utvrđen u postenu. Opsug njegovih devetorostrukih i odvojenih bedema iznosi pet hiljada i stotina koraka, a sagrađen je u obliku peterouglaonika. U uglovima devetorostrukih gradskih zidina ima ukupno stotinu i šezdeset kula, a na gradskim bedemima ima pet hiljada i šezdeset grudožbrana⁴².

Uz to postoji i Donji grad. Kad je Ebul-Peth opsjedao ovaj grad⁴³, onda nije bilo toga Donjeg grada, nego je tu postojala samo tjemena varoš na obali rijeke Dunava. I kada se sultan Mehmed bez uspjeha povratio, onda je kralj, po imenu Saligot⁴⁴, nanovo podigao ovaj Donji grad i time još više utvrdio grad Beograd.

Ovaj Donji grad opasan je četvorostrukim čvrstim međusobno odvojenim bedemima; ukrašen je sa četiri jake demir-kapije i okićen teško pristupačnim kulama. Tu ima kapija Baruthana, kapija Velikog pristaništa, kapija Malog pristaništa⁴⁵ i Mala tajna kapija. Između ona četiri odvojena bedema Donjeg grada postoji po jedna unutrašnja kapija kroz koje se prolazi iz jednog bedema u drugi.

U ovom Donjem gradu opasanom četvorostrukim odvojenim bedemima ima svega četiri stotine kuća, praterana i na sprat. One su pokriveno čeremetom, a nemaju vrtova ni bašta.

Tu ima pet džamija sa mihrabom. Džamija sultana Sulejman-hana, pokrivena olovom, Hadži-Veljuna džamija, Kufuk Hadži-Veljuna džamija i još jedna Sulejman-hanova džamija. Pored toga tu ima jedan Sulejman-hanov hamam, jedna radionica oružja (kâr-hâne), jedna baruthana i kovnica carskog novca⁴⁶. Velika Sulejman-hanova utvrda nalazi se u Donjem gradu⁴⁷.

Izvan grada na obali Dunava nalazi se veliko pristanište koje može da primi pedeset transportnih lađa. Gradska carinarnica (gum-rukhâne) nalazi se na obali Dunava pred ovim gradom.

Gornji grad. — Taj grad ima takođe četiri kapije. Na istočnoj strani je Sahat-kapija kroz koju se silazi u varoš. Na tome mjestu nalazi se jedna sahat-kula. Zvuk njenog zvona čuje se iz daljine čitav dan hoda preko Save. Silazeti od ove sahat kule dolazi se na vrh kazandžijske čaršije u Donjem gradu. Tajna kapija okrenuta je prema istoku. To je gvozdena kapija koja vodi na glavni put. Kroz

⁴² Ovi benjovi kula i grudožbrana su svakako pripremani

⁴³ Ovaj kralj Saligot, kome Evlija pripisuje podizanje Donjeg grada u Beogradu, bio je vjero vjerojable Saligot, ujak kralja Matijeja, koji je bio prijatelj i ambiciozni plan da sam svojom snagom zakrpi sa pobijedi prednjaču turskom u srednju Evropu, ali je on pritom d. 1480 od turskog sultana Ali-bega Mahometoglu kod Beograda. — 1480

⁴⁴ Kralj Saligot — da — u Donjem gradu na obali Save nalazi male zatvorske

— 1480 —

— 1480 —

— 1480 —

— 1480 —

— 1480 —

Ispred mühraba ove džamije nalazi se zid, koji se zove *beden* kao da ga je gradio Seddik⁷¹. Čakli Ebu'l-Evha je puškom pobjedivao bio porušio ovaj zid koji je tvrd kao Gogov beden⁷². Iznad su tada bili napustili ovaj grad, ali su kasnije ovaj beden koji se još nalazi pred gradom nanovo podigli i utvrdili ga kao Alekandrov zid⁷³. Ali kad bi se po nalogu moćnog padišaha obnovio stari zid koji je ostao unutra u gradu, onda bi grad Beograd bio još jači i postao bi tvrd kao grad Kahkaha⁷⁴.

Ali i novi zid koji se nalazi ispred ovog rušanog zida je tvrd, širok je upravo trideset stopa, a visok osamdeset mekanskih aršina. Međan koji se nalazi pred ovom zidom s one strane opkopa zove At-pazar⁷⁵. Na toj strani nalazi se nepremostiv opkop sazidan od kamena škrljica. To je stradan opkop koji je širok osamdeset aršina. Samo nije toliko dubok.

Grad Narin — Ova se tvrđava nalazi u zapadnom uglu Gornjeg grada. Sazidana je sasvim tvrdo od klesanog kamena, a sagrađena je u obliku četvorouglastika. To je zasebna jaka tvrđava sa dvostrukim edvojennim bedemima; u njoj stanuju samo gradski zapovjednik (dudār), gradski imam i mujezin. Tu se nalazi jedino tekija, Etni magazin i cisterna za vodu.

Po vanjskim zidovima dudār-agine divānhane koja se nalazi između dvije čvrste demir-kapije što su okrenute prema istoku, poveljeni su razni oklopi, štitovi, pancir-kočulje, kacige, panciri, šlemovi i pancir-kape, zjekirasti noževi, bodiži, kratka koplja ili sulice, duga koplja, puške, strelje i lukovi, mačevi, duge sablje, samostrelji, buzdovani, bocati, nebut⁷⁶, obješeni zlatni štitovi i još mnogo takvog skupocjenog oružja i alata za oružje. Tamo su ovi zidovi tako ukraseni da se ovako nešto može vidjeti u Osmanskom Carstvu samo u Bagdadu.

Preko opkopa ispred kapije nalazi se visoki drveni most koji se svako veče diže na točak i tako se stvara brana (zaštitni opkop) pred kapijom. Ustajen je običaj da se svako jutro, dok se ova kapija otvara, zakolje po jedan kurbān i podijeli srotinja, sa blagodaranjem i molitvom za Sulejman-hanovu dušu.

Opkop ispred ovog grada jako je prostran i dubok pa izgleda tako kao da se u ovaj citadeli nalazi još jedna citadela. Malo smo

71 Pod imenom Seddik Evha misli na legendarnog jemenskog kralja. 72 Gogov beden. 73 Alekandrov zid. 74 Kahkaha. 75 At-pazar. 76 Nebut. 77 Gogov beden. 78 Alekandrov zid. 79 Kahkaha.

71 Pod imenom Seddik Evha misli na legendarnog jemenskog kralja. 72 Gogov beden. 73 Alekandrov zid. 74 Kahkaha. 75 At-pazar. 76 Nebut. 77 Gogov beden. 78 Alekandrov zid. 79 Kahkaha.

vidjeli gradova u ovom carstvu za tako mnogo opkopa, ali su još i drugi gradovi u kojima su opkopi tako savršeno čvrsto izgrađeni.

Oko grada Narina nalazi se pet visokih okruglih i majstorski izgrađenih kula koje su pokrivene olovom i koje se dižu nebu pod oblak. Svaka od njih visoka je kao kula Galata u Carigradu. Između ostalih ističu se velika kula Nebojša (Nebojse)²¹, Crvena kula (Kizil kule), Krvava kula (Kanli kule) — tu zatvaraju krvce i one koji su ošaravali ruke — Zindān-kula i Šahin-kula. Oružje, topovi, mušketje i sve što se nalazi u njima trofej su pobjeda sultana Selima I.

U tome Narinu ima jedan bunar koji je dubok pedeset lakata. On je kanalom spojen sa Savom.

U ovom gradu ima tamnica strašna kao pakleni ponor, zapravo kao ponor »Gaja« u paklu i kao babilonski ponor Kalkana Kažu da su nevjernici svojevremeno konopcima spušćali muslimane u ovaj najniži pakleni ponor, a da su sužnje iz njega izvlačili užetima na točak. Ta je jama usječena u kremen-kamenu. U nju može stati — kažu — tri hiljade ljudi.

Sada, poslije toliko stotina godina, ovaj je ponor zbog straha od opsade napunjen do vrha prosom i neoljuštenim pirinčem. To tako izgleda tako kao da je istom doneseno sa njive i sacuto u ambār...

Ali u Gornjem gradu, uzvan [ove tvrđave Narina] na uglu Ai-petara, pored kule Topšana, nalazi se jedna velika četvorouglaona olovom pokrivena kula u vrlo dobrom stanju. S te strane ovaj grad nije moguće minirati, jer se tu nalaze stramenite litice od kamena škrljca. I opkop je s te strane širok, dubok i nepristupačan.

Donji grad, međutim, nema opkopa, jer ako tu jedanput udariš krampom u zemlju, isčija voda od Dunava, tako da su zidovi na nekim mjestima potonuli u rijeke Savu i Danav i tako stoje. Stoga s te strane ni na koji način nije moguće iskopati rovove.

Pred kapijom Sahat-kule nalazi se jedan divan kiok. Odatle se jasno vidi cijelo Temišvarsko polje. Ima još jedan krasan kiok koji je okrenut prema rijeci Savi. S njegovog doksata vidi se cijelo — usko polje.

Kad je Sulejman-han osvajao ovaj grad od srpskog kralja, on je opretno takao iz haljemet topova s rijeke Save i poručio grad. Zatim je međusobno povezao lađe koje su se nalazile na rijeci i na njih postavio grede. Lađe su zatim prevezene sa om i na taj način je onom uskom prostoru pod gradom. Kad su se su muslimanski borci sa spomenutih lađa počeli jer...

Narajije se na mač osvoj! Donji grad. Čet...
...takođe... mač Gornji grad. Z...
...muslimanskim borci...
...zakopan se carskom palatom...
...more... Kako se...
...dvadeset sedam...

Kasnije, kada je osvojen grad Budim, Beograd je upisan kao sjedište smederevskog sandžakbega u budimskom ejaletu⁷⁷. Prvim sandžakbegom (hâkim-i 'erî) postavljen je Kučuk Bali-beg⁷⁸.

Organi vlasti u Beogradu. — Prije svega has bega ovog smederevskog sandžaka koji mu je dao padišah iznosi pet stotina četrdeset hiljada i dvije stotine sedamdeset aspri⁷⁹. Na području ovog sandžaka ima četrnaest zijâmeta i sto pedeset pet timâra. [Njihovi posjednici] sa svojom džebelijama sačinjavaju ukupno dvije hiljade vojnika. Vojnici srijemskog i smederevskog sandžaka nisu nikada okrenuli leđa dužanama.

[Smederevski sandžak] ima svog alajbega (alaybeği), ceribašu (ceribaşı) i jurbahu (yürbahi). Međutim, sam smederevski sandžak-beg prema svome hasu koji mu je podijelio sultan uzdržava hiljadu nasrutanah vojnika. On zapovijeda i upravlja na području svoga sandžaka (livâ); on po pravdi ubire godišnje sedamnaest hiljada groša blaga i ide na vojnu kuda bude naredeno.

Beograd je mulakuk sa rangom od pet stotina aspri. Prihodi njegovog mule iznose svake godine trideset kesa [groša⁸⁰]. Beograd-ske mule nikada ne daju begovima da dođu do riječi. To je vrlo visok položaj.

Gradski zapovjednik (dizdâraga) komanduje hiljadi tobdžija, džebelđijama, gradskoj posadi i arapskoj vojsci⁸¹.

Tu se, dalje, nalazi predstavnik Portinih spahijsa (sipah kethuda yeri). Serdar janjičara je jedan vrijedan janjičarski čauš koga je [postavio] Carigrad; on zapovijeda janjičarima jer sav narod živi kao janjičari. Ima tu i džebelđijski čorbadžija, koga je takođe postavio Carigrad, ali on ima malo vojnika.

Jedan od organa vlasti je i kapetan Dunava. Pod njegovim zapovjedništvom nalaze se svi brodovi na Dunavu i Savi od vidinske do budimske krajine. On stalno kreće na Dunavom sa deset fregata i hiljadu vojnika asapa. On ima vlast da vješta i da kažnjava strogim kaznama.

Carinski povjerenik (gümruk emini) naplati svake godine sedamnaest hiljada groša carine.

77 Smederevski sandžak pripadao je rumeljskom ejaletu sve do osvajanja Budima g. 1541. i organizovanja budimskog pašaluka, a onda je pripao tome pašaluku. Na drugom mjestu Ešlija, kod nekadašnjeg sandžaka budimskog ejaleta, kaže da je Beograd sjedište hajmekama (hajmekani) budimskog pašaluka (Serphatoluk) l. 1800.

78. Vidi o njemu str. 73, nap. 24.

79. Na drugom mjestu (l. 180) Ešlija kaže da has smederevskog sandžaka iznosi 148240 asri. Tako piše takođe i Ajm. Ali, u d. str. 17.

80. Očvrdo se može vidjeti da je onih pet stotina i četrdeset beogradskeg mule, i to samo njegovih podnadi. Njegov pašah je imao još i trideset kesa. On je kesa vrijed 800 tom. i 200 daki m. l. u god. prihoda od 1800 g.

81. U ovoj knjizi je korišteno ime mulakuk, ali to je ime koje se nalazi u Ešliji, a ne u Ajm. Ali. U ovom djelu je, svaka je u Beogradu.

Povjerenik crkvenog blagotvornog beheru (muftijski emîn-i) ima pod svojom upravom sve blago i imanje u blagotvornosti koja se nalaze na obali rijeke Save.

Tu, dalje, ima trina nadstojnik muhtesib aga). Pod njegovom upravom stoje sve zanatlije.

Bađdar je zakupnik koji naplaćuje bađdarinu (bâc-u pazâr) na svu robu koja se uvozi i uvozi i novac predaje državi (mîrî).

Alajbeg je zapovjednik svih posjednika zijameta i timara, a ceribala (keribala) je zapovjednik džebekija, čerâhûra (čerâhôr) i minera (lagam erbâbi).

U ovom beheru muhtesib je organ postavljen od mule kao njegov pomoćnik (nâib) koji sve zanatlije kažnjava prema njihovim krivicama. Što se tiče mulinog punomoćnika u pravosuđu (nâib-i kâdî), pod njegovom upravom stoje imâmi hatibi i šejhovi, jer mula nije uvijek prisutan; može se dogoditi da [novomenovana mula] ne dođe odmah iz Carigrada⁸². U ovom beheru postoje tri šerijatska suca koji su punomoćnici (nâib) mule. Tu se nalazi i predstavnik šerifa (nekîbu'l-esrâf), potomak od loze čitog roda Muhamedovoga. On je starješina (hâkim) časnih sejjida, potomaka Muhamedovih.

Premda ovdje ima i muftija (šejhu'l-islâm) koji je ovlašten da izdaje pravna mišljenja (fetve), ipak beogradski mula ima veći ugled i položaj. Naročito je visok ugled uživao bivši šejhu'l-islâm Abdurrahîm efendiya, koji je bio i mula i muftija (šejhu'l-islâm), zato što je bio veliki poznavalac islama, učenjak i pisac naučnih djela⁸³.

Povjerenik za harač (haračaga) skupi [godišnje] pedeset hiljada [groša] glavarine (tizye).

Gradecine i varoš. — Ova se varoš prostire na sjevernoj, istočnoj, jugoistočnoj, južnoj i zapadnoj strani grada Beograda. Samo na sjeveroistočnoj i zapadnoj strani grada nalaze se rijeke Sava i Dunav. Na ostalim stranama prostire se velika varoš u kojoj su [kuće nazvane] jedne iznad drugih. Ova je varoš veličanstvena kao

82. Do potkraja maja 1838. g. beogradski mula bio je neki Mahmud efendiya kome je Kikile pisao pismo bećirbegu Šejfi Ahmedu p. m. Kikile na njemu je da je taj muli-kadija, koji je, na balzet, postao manja, to jest on, sa dužnostu nekoliko dana pred naš dolazak. Kikile je dobio u 31 maja 1838 g. (n. d. 314 i 345).

83. Ovaj Abdurrahîm efendiya je rodom iz Adane. Sin je Mehmed efendiya, pre-mud. i m. m. u Bevilu g. 1245, postao je od širvad al-avvali 1253 do rahi al-avvali 1254. bio je kumkar i beheru te godine u kadija u Adani. U ... u je u ... g. U ... radnika 1838. g. pu je stihao na ... u Jerusalima. B. ... je u

velebaš šehar Sarajevo⁴⁴, ali uopšte nije vezana sa glavom ni s jedne od svojih pet strana.

U stara vremena postojao je između Save i Dunava jedan opkop koji nije bio duboko usjeđen. On je obezbjeđivao ovaj šehar ostavivši ga na vrhu jednog rta. Još i sada se na mjestu koje se zove Kiosk Abaza-paše⁴⁵ vide tu i tamo tragovi toga opkopa.

Kasnije, kada se ovaj grad plodovima Šulejman-hanovih blagoslova razvio, mnogi su dijelovi spomenutog opkopa ostali u šehru, a mnogi, opet, u baštama. Čak je i zgrada takorvanog Činil-hamāma podignuta u tom opkopu. Zbog toga sada oko ove varoši nema ni bedema ni opkopa. Prostor između Save i Dunava izvan šehara zaprema ravnih 3 500 koraka. A kad bi se koracima premjerno prostor vicom grada i kuća koje se nalaze na obali Save i Dunava pa se to računalo, možda bi moglo da iznosi 20.000 koraka.

U ovom šehru ima 22.000 stanovnika, raje i povlašćenih građana (beršyā). Ostalo je vojska, velikaši (šyān) i ulema. Prema zapovijesti povjerenika za harač (haračaga) u šehru ima dvadeset i jedna hiljada onih [koji plaćaju] glavarinu (džurje haradli). Na obali Save nalaze se tri mahale Čigana (Kipči). Na obali Dunava imaju tri mahale Grka (Rūm). Srba i Bugara ima, također, tri mahale. U blizini ovih mahala pokraj tvrđave (kal'a) stanuju Jevreji. Ima i jedna jermenska mahala. Franačke mahale nema. Muslimanske mahale nalaze se na odabranim, visokim, prostranim i zračnim dijelovima šehara.

MAHALE

Donji grad	Celebijiina mahala
Gornji grad	Hadži-Sadićova mahala
Agina mahala	Čauševa mahala
Kazandžijska mahala	Idriz-begova mahala
Mahala Čukur-bešma	Mahala Bit-pazar (= Telāhi)
Mahala Novi han (Veni han)	Ferhad-pašina mahala
Mahala Imāret	Hadži-Mezreova mahala
Zejnuddin-agina mahala	Genč-agina mahala
Tabetka mahala	Mahala Hadži-Sakih-agine džamije
Bajram-begova mahala	Musala (Namazgah) mahala
Ejnehān-begova mahala	Emur-Hazanova mahala
Čik Salin- mahala	Mahala At-pazar (Atme(dan)
Mahala Mehkema (Sudnica)	Mahala Hadži-Pirine džamij
Ibrahim-Celebijiina mahala	Koskova mahala
Telik (= Kamenita) mahala	Mahala Ambāri
Činil-hamam mahala	

⁴⁴ U orig. Besna Sal'y iz ovoga se jaugo vidi i = Ev
redigovao = kazniti, nakon to = u Sarajevu.

⁴⁵ Abaza-paša = veliki idan
b. = bog = bog
i = upuć, = 79.

Mahala Srednje groblje	Abduđđ-berova mahala
(Orta mezarlik)	Mahala Fakir Hadži-Alije
Mahala Gornji Tlr (Tir: Giza)	Mahala Ovadžik (= Poljice) :
Mahala Hadži-Halilova (Hadži: Halil)	Džin-Ahijina mahala

Imena ovih mahala prepisao sam iz protokola (zidil) šerijatskog suda (mekheme). U njima ima sedamnaest hiljada kuća, u svakoj je kući uporno po pet do deset soba.

Palate velikih (hândân). — U Beogradu ima sto šezdeset velikaških saraja. Među su poznati: Mîmâr Ali-agin, Zulhikar-agin i Parmaksuz Husejin-agin dvor (saray), zatim Ramazan-agin u Bajram-begovoj mahali, Ibrahim-Čelebije, Kruševljanina (Aladža-hisarli), saraj Šit efendije, umama Imâret-džamije u blizini Čimili-hamâma, Kodža Jusuf-agin, Serdar Ali-agin, Eminov saraj, sudska palata (mekheme), saraj mufti-efendije i saraj Hadžica (Hadži-zâdele).

Ovi dvorovi i sve ostale kuće, male i velike, pokrvene su čermentom, a tek tu i tamo daskom. To su divne kuće s vrtovima i baštama, doksatima i visokim kancima. Kako su sve nanizane jedne uz drugu, to im prozori i balkoni gledaju na rijeku Dunav, rijeku Savu i Zemunsko polje. To su krasne kuće i gospodski odžaci sa skladnim dimnjacima (badža) i dvokrilnim porta-kapijama.

Džamije. — [U Beogradu] ima dvije stotine i sedamdeset muslimanskih bogomolja (mihrab⁶⁶). Ali mi ćemo spomenuti i opisati samo one džamije u kojima se klanja džuma namaz:

Džamije sultana Sulejmana
u Donjem i Gornjem gradu,
Ahmed-agina džamija,
Zejnudin-agina džamija,
Bajram-begova džamija gore
Eynehân-begova džamija,
Turgut-begova džamija,
Hâbil-efendijina džamija,
Čik-Salin džamija,
Hadži-Ibrahimova džamija,
Ibrâhim-Čelebijina džamija,
Hadži-Sadikova džamija,
Kadri-bašina džamija,
Džamija Mustafa-čauša,
džamija-begova džamija,
Ek-p... džamija,
... džamija (tako) džamija,
... džamija,

Hasan-agina džamija,
Hadži-Salihova džamija,
Musalla džamija,
Emir Hasan-agina džamija,
Hadži-Pirijina džamija,
Koski-begova džamija,
Turbe-džamija,
Hadži-Halilova džamija,
Tabačka džamija (Debaghane),
Abduđđebâr-efendijina
džamija,
Fakir Hadži-Ahijina džamija,
Ovadžik (= Poljice) džamija,
Kapodžijina džamija (Kapod
čimil),
Džin A...-agina džamija
Imâret džamija.

⁶⁶ Broj džamija u Beogradu je 120 i 70, što je ukupno 190. Broj džamija u Beogradu je 120 i 70, što je ukupno 190.

Budući da se ova [posljednja] nalazi u Donjoj sali, na prostoraškom mjestu, ona je dobro posjećena. Premda su međnja kupola nije građena od tvrdog materijala, ipak su joj pobočne kupole u ova četiri ugla, predvorje i pobočni trijemovi (sofa) pokriveni olovom. Ovu džamiju sagradio je Gazî Mehmed-paša Jahjâpâk-šah (Yahyaî)⁸⁷, jedan od Sulejmanovih vezira, i to od ratnog plijena. Ova svijetla džamija je ponos Šehera Beograda.

Nad njenim vratima s jugoistočne strane nalazi se natpis koji glasi:

Kad Zeyn⁸⁸ vide [njeno dovršenje] reče joj hronostih:
 «Bogomolja sljedbenika svetlog božjeg poslanika».
 935 (= 1548/49)

U Beogradu je kao muftija umro nekadašnji bejbu 1-islâm Abdurrahim efendija pa je sahranjen ispred mihraba ove džamije Šehitluk džamija. — Nad njenim vratima s jugoistočne strane nalazi se natpis koji glasi:

Za božju ljubav visoku džamiju podiže
 Trgovac Hadži Muhjaddin sada,
 Zeyn⁸⁹ reče visokim glasom:
 «Neka joj hronostih bude:
 Molite se u njoj pet puta dnevno».
 982 (= 1574/75)⁹⁰

Hadži-Alijiina džamija. — Natpis nad njenim visokim vratima glasi:

Razmišljajući Gufti⁹¹ izreče joj lijep hronostih:
 «Kako je dobar temelj udaren ovoj divnoj džamiji».
 1040 (= 1630/31)⁹²

⁸⁷ To mladi brać Balabegov. Bio je sandžakbeg smederevski g. 1517—1534 i 1536—1543. Vidi vid H. Šabanović, Turci izveli za istoriju Beograda I, 1, str. 646.

⁸⁸ Zeyn je pismičko ime autora ovog i sljednog natpisa, ali ko se krije pod tim imenom, nama mogao ustanoviti. U ovom proturječnim izvorima ne spominje se nikakav pjesnik pod tim imenom iz ovog vremena. Kako se u ovom pesadnom javlja u natpisima na dvije beogradske džamije iz XVI vijeka (1548 i 1574) to je vjerovatno ova natpisa pisao isti pjesnik koj se javlja jedino u ova dva natpisa.

⁸⁹ Hadžijska godina 982 počinje tačno 21. aprila 1574. godine.

⁹⁰ Gufti je pismičko ime autora ovog natpisa. Isto pismičko ime (mahlas) imao je i Ali efendi Kadirci. Rodom je iz Jedrena, bio je kadija i pisar. Umro je 1664/1677. godine. Ostao je kompletan divan pjesama i drugi divan. Jedan primjerak njegovog divana nalazi se u Ali Emiri-efendijskoj biblioteci u Carigradu. Njegovo drugo pismičko djelo u kome se nalaze svi Garzame, šah o dževah i ruba je nalazi se u sultan-Selimovoj biblioteci u Istanbulu. Up. M. Tahir, Garzame i mahlasli H. 391. D. 1 se nalazi u Istanbulu, ali teško je naći.

⁹¹ Tako stoji kod Krleže. Međutim, taj je datum, po mojim saznanjima, po prvi put u ovoj hronostihja proklamirao g. 1693—1694. U ovom djelu je drugi pjesnik na ovaj način. Jer, kad se govori o hronostihja, onda je to kada je pjesnik dobio od sultana

Muštafa-ah), Mehmed-aga Ramazan-aga (Ramazan-aga zâde), Handi-â (Handi-zâde), Kapetan-zâde efendi-â (= efendija Kapetanovići), brata Čelebi-efendije i Šit-efendija.

Hatvani Ahmed-efendija⁹⁸ je — medicini iskusan liječnik kao Pitagora (= Pisagoras tevhîdî), berber Hadzâ Kılıč, ranar Alija, Jevrej-in Jakob i Latin Mico (= Mikoje-) su glasoviti majstori.

Šejh Kurudî-zâde je dobar i pobožan šejh. On je halifa (= učenik) Uskudîri Mahmud-efendija⁹⁹ i starješina (dede) derviškog reda halvetî.

Prvaci u šehera oblače sumur-čohu, atlas i svilu. Ljudi srednjeg imovnog stanja oblače prostu čohu i čurkove postavljene kaškanom. Oni koji su siromašnog stanja oblače vanjsko odijelo od čohu, a košulje od bogaza (boğaz haftan).

Njihova raja nosi odijelo od šajaka, crvenog i bijelog uvaljanog sakna i bosanske kalpake.

Žene im nose feredže od čohu, a na pokrivene glave oblače fesice. Lice pokrivaju pečom, a zavijaju ga jaimakom i betaju uljudno.

Njihovi muškarci uz imena imaju prezimena kao Alo-zâde, Lâfo-zâde, Šit-zâde, Čovo-zâde (= Čović) i Jagdîlî-zâde¹⁰⁰.

Njihove žene imaju imena kao: Hava, Merjem, Humâ, Munira, Umihân, Bâboja, Râboja i Aslija.

Imena njihovih robova su: Bajko, Zuhreb, Sujâmî, Zûko, Zâfir, Dâfir i Sujâguš.

Radi prelaza vojske koja je išla u ratni pohod protiv grada Varada, podignut je preko Dunava veliki pontonski drveni most na sedamdeset i sedam tulumbara, i to u blizini Grocke (Hisardžik), pa sve do grada Pančeva na suprotnoj strani Dunava na teritoriju temišvarskog sandžaka. Dug je osam stotina, a širok pedeset koraka.

Dufina drжавnih skladišta (mîrî ambâr), koja su sagrađena od tvrdog materijala na obali rijeke [Dunava] na jednom uzdignutom terenu, iznosi trista koraka. Ona su puna masla, pirinča, pšenice, ječma i ostalih životnih namirnica.

Na ivici gradskog opkopa nalazi se skladište topova (tophâne) koje je ograđeno palisadama kao staja za kamile. Svaki pojedini top koj. se nalazi u njemu vrijedi jedne murske hazne.

U vrhu topova (topkâr-hâne), koja se nalazi na obali rijeke Save, djelo je koje zasluškuje da se vidi izvan šehera nalazi se jedna zgrada — jedna radionica baruta (bârrûthâne). To je zaseban aguluk. U njemu ima sto pedeset vojnika. Tu se svake godine proizvede po hiljadu

⁹⁸ Ko je bio ovaj beogradski Pitagora, ne znam.

⁹⁹ Učenik dâri Mahmud efendi a Zâde je početkom XVI vijeka bio njihov glavni.

¹⁰⁰ Ahmed-efendija i S. — — — — — 180 — — — — —

— — — — — Bepri-zâde Trebe, mîrî-în, Yaghlân.

kantara baruta. Točkove i šekrke te radionice okreću konji. To je interesantna radionica.

[U Beogradu] ima devet grčkih, jermenskih, srpskih, bugarskih i jevrejskih bogomolja (kulisa).

Kućnih bunareva ima jedanaest hiljada. U njima je voda nešto malo slana.

Prema kvadrantu Beograd se nalazi u petom klimatu (iklim). Dužina dana je deset i po sati i dva minuta, a prema tome je i najduža noć. Grad se nalazi na šezdesetom stupnju geografske širine.

[U Beogradu] ima sedam hamâma. Svi su pokriveni olovom. Najpoznatiji su: Novi hamâm (Yeni hammam), zadužbina Mehmed-paše Sokolovića, Srednji hamâm (Orta hammam), Sultan Sulejmanov hamâm, Hamâm u Donjem gradu, Çukur-hamâm, Çimili-hamâm i Behram-begov hamâm¹⁰¹.

Prema kazivanju mjesnih prvaka ovdje ima još sedam hiljada kućnih hamama.

Ima šest stotina mlinova koje pokreću konji i vodenica na Dunavu, a svi melju bječicu pšenicu. Ovdje ima crvene, žute i bijele zrnate pšenice, zatim ječma, graha, boba i prosa. Raja kuha hljeb i od zobi, raži i heljde (=heljdine=).

Gigani (Çingâne tayfası) na obali rijeke Save prave željezne stolce koje su umjetnički izrađene i majstorski okovane, zatim uzendijske od gvođenih kalajisanih šipaka, makaze, sidžime (marvand) i bukagje.

Kazandžije su im veliki majstori koji izrađuju raznovrsne sahane, tendžere, umjetnički izrađene saksije, čaše za šerbe, kadiionice (bahurdân) i posude za ružinu vodu (gülšedan).

Stanovništvo Beograda dijeli se na šest staleža. Jedan je stalež vojska, drugi stalež su svjetski trgovci (=trgovci kopna i mora=), jedan dio stanovništva su službenici (çhi hizmet), jedan mali dio su vinogradari i baštovani, jedan dio su brodari, a jedan stalež su zanatlije.

Postoji jedna javna kuhinja (imâret); ona se nalazi u Donjoj čaršiji, a zadužbina je Mehmed-paše Jahjapašeta (Yahyalı). Bajram-begov imaret je zatvoren.

Beogradska baklava je takođe poznata. U velikim kulama prave neku vrstu baklave koja je velika kao točak od kola, a savjena je od hiljadu jufla, razvijenih od mlijeke i čistog bijelog brašna sa mliječnim maslom i bademinima, tako da bude vrlo slatka, velika i krhka. Zerde sa bademom, tarčinom (cumet), karanfilom i šafranom je takođe ukusno.

Na glasu su im još duveč od purana sa crvenim hursamom, koga zovu misirska kokoš, [zatim] kapama od punjene kokoši,

¹⁰¹ Mjesto Behram-begov hamâm se nalazi u Donjem gradu, a hamâm jer pored grada. Mjesto Behram-begov hamâm se nalazi u Donjem gradu, a hamâm jer pored grada.

pečenje od šarana : jesetce, bijeli latinski hijab «commu», te kajmak i jogurt.

U Muniri-efendi-inoj¹⁰² bašči ima sočnih «kumru»-kapsija koje su teške po četrdeset drama, zatim sočnih šefičlija koje su teške po stotinu drama, a ima i grožđa, šljiva, krušaka, trešanja, dinja i lubenica. Na glazu je još rumeni sok od vitanja, museles i hardalija.

Beograd ima vrlo mnogo vinograda. Oni se prostiru od jugoistočne strane šehera do sela Vinske¹⁰³, pa odatle do varoških česama, zatim do tekijuskog vinograda, a odatle do Abaza (pašine) kioska, zatim avalskom potokom do grada Avale. Tu ima toliko vinograda da se za sve platu oko trideset i osam hiljada [aspra] poreza na vinograde (dunum hakki).

Ovdje nisu uračunati vinogradi [vakufa] Mehmed-paše Jahja-pašića (Yahya), jer su oni oslobođeni i oproštani.

Izletišta su: Subašina bektashijska tekija, kiosk Abaza (paše), Jusuf-agin vinograd, vinograd Jagdži Hadži-Alije, selo Topčider («Topčiler»), grad Avala (Havula), obala rijeke Save i druga.

Poseban dijalekt i frazeologija. — Premda su beogradski muslimani poturci, oni ipak znaju srpski, bugarski, bošnjački i latinski način govora (iştirâh). Ako se, npr., nečemu čude, kažu: Nâhi dilemâ-lam, âyed bu tî illememûism (= Bogami sam želio da bogdo to meni učinio¹⁰⁴). Svojim gospodama iz poštovanja kažu: «Sinko kadol». Kad se koji zajapuri od stida (ili srdžbe) kažu: «Şâyed sobada kimîniz» (= Možda si se u peći pežio). Nekada kažu: «Memoya kapî-cayı getire», što znači: Mehmed-aga, donesi drveni bakrač.

Srpski jezik. — Sva beogradska raja i povlašteni građani (be-riyyâ) su Srbi. Njima pripadaju svi kočijaši koji tjeraju «tremeska kola»¹⁰⁵. Premda su blizu bošnjačkog i bugarskog vilajeta, oni imaju ipak svoj zaseban nepravilan način govora. To je jedan stari hrišćan-

¹⁰² Ova; Muniri efendijsa je rođen iz Bece. Prvo mu je ime Nurullah, a poznatiji pseudonom Muniri. Po zavretku nauka stalno se nastanio u Beogradu pa se stoga često petpoševao sa Muniri Belaradi. To je bio propovednik, reformer i muftija sve do svoje smrti g 1026/1617. Naplao je komentari (= Gulistan i nekoliko djela vjerskog sadržaja. Jedno od tih djela nosi ov Šehul el Hadî (Jedan primjerak ima Orjentalni muzej u Beogradu).

¹⁰³ Njegovu kuću se u raznim starim zbirkama. Najpoznatije mu je djelo «Tarih o staroj geografiji, samo dosada, na žalost, nije preveđen rukopis ota. Munirja je bio veliki protivnik dervisa, pa su ga g... kao A = Mahmut Hadži i Husen Lârekâni stal... sa da bi ga da... eni Up. Hadži Halid, K... M... Osmanski muzej... 25—26; Belagić Zvon...

ak: narod; čak su i Jevanđelje preveli na svoj jezik¹⁰ i aju
takođe i hrvatska, halspju¹¹ (-galiye-) slovenska¹² i rumunjska¹³.
jansk: jezik. Imaju svoje uvažene i pouzdane istorije

Brojevi su im opet kao u bošnjačkom jeziku

jedno (-yedio-) = 1, dva (-davu-) = 2, tri = 3, četiri = 4,
pet (-pente-) = 5, šest = 6, sedam = 7, osam = 8, devet = 9,
deset = 10;

kruh = etmek;

voda = su;

meso (-mesje-) = et;

sir (-suz) = peymir;

kapula = soğan (= crveni luk).

luk — sarımsak (= bijeli luk);

janje — kuzu (= jagnje).

ovca (-ovdita) = diğ koyun;

ovan = koç;

udri, ne boj se (-benose-) = vur, korkma;

penex = bakır sköbelerdir (= bakarni novac);

ban = urubleredir ki Beogradta geber (= banovci [marijaš]
koj: su u Beogradu u optica[u],

umori = yorulдум (= umorih se);

nema = sork;

nema = yok;

sviça = mum;

bog = allah;

duda = dîdîn (can);

čovik = adam;

kobda = kısırak;

konj = barkar;

kočijaš = arabadži. Ima još ovakvih riječi.

Opći pogled na divni leher Beograd. — U svim pristaništima
dolazi se neka vrsta lađa, koje zovu »barka« i na kojima se dovodi
raznorazne ribe da tome nema kraja ni kome¹⁴. Iz mnogih
mjesti koja se nalaze na Dunavu dolazi bezbroj lađa i to stvara
veliku jeftinoću u Beogradu. Čak jedan b'jeh pšenični hijeb od tri
okke i drama težine košta samo jednu akću. [Okka] ovčijeg mesa
— šest penexa, [okka] goveđeg mesa sto'i pet penexa, jedna kablica
[okka] kiselog mlijeka od tri okke sto'i pet penexa, jedna kablica
[okka] sira — jedan penex. Dvema jabuka, crvenog luka, krastavca,
kupusa, prase (prasa) bijelog luka po jedan penex.
Sve to su skupi

Od Saluna (Zadar) do ovoga šehera, udaljenost je otprilike stotinu dana hoda.

Ovamo godišnje dođe na kamionima i kolima još pet do šest hiljada različitih i različitih tovara robe iz Misira, Sirije, Bagdada, Seirna (Izmir) i srpske i perzijske robe uopće. Ovdje se ti tovari prepakivaju te se roba izvozi u sve vladavine Mađarske, Poljske, Češke, Švedske, Mletaka, Romske i drugih zemalja i iz njih se izvozi tako da je ovaj šehar pravi Misir Rumelije. Svi njegovi stanovnici su rođeni trgovci importnom robom (bazarčiji). Kako je šehar vrlo jeftin, to je iz drugih krajeva došlo na hiljade naroda i ovdje se naselilo. Sve su to ljudi od uživanja i veselja koji su prijatelji stranaca. Trpjeti su im gostoljubivo postavljeni, a vrata otvorena.

Za vrijeme zime rijeka Dunav se zamrzne¹⁰⁰ i budući da se u vrijeme kada se na Dunavu uhvati led od deset pedeset do hiljada ne naplaćuje uvezna trošarina i pijacarina (bâdž-ü bazar) (za robu koja se uveze) s vana [u grad], tada dođe po nekoliko stotina kola robe, pa se svi, raji i povlašteni sloj, bave trgovinom i tako se obogaćuju. Svi stanovnici postanu gospoda. U to vrijeme Beograđani priređuju međusobno gošbe od raznovrsnih jela u svojim toplim sobama («u sobama s pećima»). Oni tada provode vrijeme i uživaju sve u grupama. Samih slatkih jela bude po deset vrsta. Što se tiče drugih prbranih jela, ona su još raznovrsnija. Ako se slučajno desi da kod nekog na gozbi bude manje od deset vrsta slatkih jela, onda toga čovjeka natjeraju da ponovo priredi gozbu. Eto, da tolike mjere je u ovoj bogatoj varoši razvijeno uživanje i veselje. Zahvaljujući Sulejman-hanovim blagoslovima, grad se iz dana u dan razvija.

Stanovnici ovog šehera jako osuđuju laž i ogovaranje. Svi su odani vjernici i drže se pravog puta. Među njima ima mnogo ljudi koji su doživjeli vrlo dužeku starost, ljudi koji su se dugo održali na životu i doživjeli dug vijek kao ZEL¹⁰¹. Čak sam imao čast da razgovaram s ljudima koji su se tu naselili u vrijeme kad je Sulejman-hân osvojio ovo mjesto. Samo je snaga tih oronulih staraca izdržala, a snaga mladića propala. To su čudne osobe čiji je dragocjeni život dostigao stotinu i sedamdeset godina.

Svi su oni hanefijskog obreda (mezheba), čistog vjerovanja, čisti i u molitvi iskreni i pravi vjernici.

Djeca su im čistog tjela, lijepa stasa i pravilnog govora.

Zene su im krasne gospode (kadune), pobožne i čedne. One su Adevije¹⁰². Njihove djevojke te svijetle zvijezde, vrlo su čedne, a svaka je kao netaknuto arno biser¹⁰³ kao n. pr. Zvezda¹⁰⁴. One su krasne i lijepe, dobre i odmarane. Te su djevojke koje su se rodile. One nisu vidjele mužskog roda. Čule drugog muškarca, ali ne oca.

U ovom leheru ima mnogo divnih tumača, koji su ga počinili i razni : rapki i vrtovi. Samo vječni tvorac zna brojiti i brojati, i brojati : listova i stabala.

To je svjetlujuci leher koji ima mnogo gošta (gostova), obilje svakog dobra i blagodat, mnogo hrane, koji vasa i tukutih vođa. Njegova su naselja lijepa, zemlja kao amra, oslika i svijeta cijenjena.

Turbeta i grobovi. — Grobnica Gazi Ahmeda, da mu je tajna posvećena, nalazi se u čaršiji. Greb Muniri-efendije nalazi se u dvorštu Imdret džamije. Karakaš-paša je ubijen kao budimski vezir na botanskoj vojni, pogoden mekom pod Hoćnom (Hotin). Premda je mučenik, poginuo negdje izvan hoćinske tvrđave (grada), njegov se žuti leš nalazi ovdje.

Donje groblje. — Sve muslimanski borci koji su mučenici pali u doba Ebu'l-Fetha (Osvajača) i u Sulejman-hanovo doba poživaju u ovom groblju (mešhed), u kome se stalno javlja božansko svjetlo. To je groblje sa sve četiri strane ograđeno permacima.

Srednje groblje. — I tu također poživaju ličnosti koje su pokazale mnoga uvažena otkrovenja i čudesa (keramet).

Grobnica Gazi Perče. — Ona se nalazi u gradu Avala (Havila) jedan sat daleko od Beograda na jugoistočnu stranu.

Među Beograda. — Na jugoistočnoj strani jedan sat daleko nalazi se grad Avala (Havila kula si). Kasaba Valjevo (Valevo) je udaljena dva dana hoda. Na istočnoj strani Dunava leži Grocka (Hisardžik), šest sati daleko. S one strane rijeke Dunava na teritoriju trimatarskog sandžaka (nalazi se) grad Pančevo (Band-ova kal'sak). Pokraj Save na teritoriji srijemskog sandžaka (Srijem sancagi) nalazi se grad Zemun (Zemin kal'sak), koji se vidi iz Beograda. Na zapadnoj strani jedan dobar dan hoda daleko nalazi se kasaba Mitrovica (Mitrovce). Ona graniči sa obližnjom kasabom Neme (Nemec). Jedan konak daleko takođe na obali rijeke Save nalazi se grad Šabac (Bajždelen). Oko Beograda nema velikih trgovačkih mjesta (bender).

Nakon što smo ovaj leher Beograd tako ljepo razmotrili, opremimo se sa svim ahabuzima i prijateljima i krenuli na put pod našim kroz Smederevski tjesnac (bojaz).

NAŠE PUTOVANJE U VOJNU NA VARAD NAKON ŠTO SMO
U BEOGRADU KLANJALI BAJRAM-NAMAZ GODINE 1070/1680
(V, 385)

Naprije smo prešli preko spomenutog drvenog mosta što je [podignut] na sedamdeset transportnih i pontonskih lađa preko rijeke Dunav blizu Grocke (Hazardnik), jedan sat nula od Beograda, i došli u palanku Pančevo (Banč-ova) u temušvarskom ejaletu (vilajet).

[PALANKA PANČEVO]

To je palanka [sagrađena] od drveta. Ima četvorouglasti oblik a leži na onome zelenilom bogatom mjestu gdje se Sava¹ uliva u Dunav. Opseg joj iznosi stotinu koraka. U njoj ima gradski zapovjednik (dizdār), pedeset vojnika, dovoljan kontingent munarije (džebahane), džamija, han i mala čaršija. Međutim, hamama nema. Kuće su joj većinom pokrivene trskom i rogozinom.

Rijeka Tamoš² dolazi čak iz planina zemlje Erdelja, iz brda gradova Karansebeš³, Lugeš⁴, Fažeš⁵, Solmoš (=Solmoš-), protiče kroz temušvarski opkop a onda se u ovome mjestu uliva u rijeku Dunav. To je mala i močvarna rijeka.

Kasaba Pančevo (Panče-ova) nalazi se na teritoriji temušvarskog ejaleta. Ona je oslobođena od izvanrednih nameta (mušf). To je kadiluk [u rangu kadiluka] od sto pedeset aspri.

Idući odatle prema sjeveru došli smo u selo Seleuš (=Zedeš-). To je slaybegovo selo. U ovim poljima nema kamena ni koliko bobovo trno a toliko obiluju biljem i travom da se u njima može konjanik izgubiti.

Odatle smo stigli u palanku Dentu.

¹ M. S. ...
² ...
³ ...
⁴ ...
⁵ ...

NAŠE PUTOVANJE IZ VELIKOG VARADINA U BOSNU (V, 423—444)

U ime boga krenuli smo iz Velikog Varadina¹ s jednim Alpahanom² agom, sa tri hiljade vojnika i sedam stotina kola blaga prema jugu i došli u grad Fekete Bator Odatle smo udarili na grad Jenopoly³, a odatle na Temišvar i Dentu⁴, te konačno stigli u palatku Panjevo⁵.

Odatle smo za tri dana prevezli lađama mnogo teških kola s tovarima i stigli u grad Beograd. Tešak su oglasili naredbu da će u ovom leheru biti zamovnik velike islamske vojske. Na slavu bođu sav je ratni plijen, koji je zapičenjen u Erdelju, iznesen ovdje da se proda na licitaciji. Na beogradskom trgu rasprodano je raznovrsno srebrno i zlatno posuđe i robije.

Vrhovni sardar je izdao zapovijed da se pođe na vojnu protiv gradova Šaritak⁶ i Szekelyhad⁷. Jedan od navedenih kipova koji su doneseni iz Varada da se preliju u topove razbiti su ferhatovskim⁸ šokcima uz stotinu muka i teškoća, i bacili ga u vatra, ali se nije dao rastopiti pa su ga najzad izvedili iz vatre te napustili i njega i ostale.

Zatim smo krenuli južno od Beograda i došli u selo Závje⁹. To selo nalazi na teritoriji Smederevskog sandžaka; ono je zijamet (met) na kome su raja Srbi i Bugari¹⁰.

¹ U orig. Varat = Veliki Varadin

² Alfi na Kise Ali-pašu, vrhovnog sardara u pohodu protiv Varada.

³ Na. nap. 13. On je po krunetu Varada uputio Edliju u Bosnu - bo-
lagledbazu Melek Ahmed-paši odnose vijest o osvojenju ova -

⁴ - zbog savim poznate Hapsburške pogreške stoji Na - mjesto

⁵ -kože savim poznate Hapsburške grad - mjesto

Idući od toga poverljivo smo se razgovarali sa svojim kolegama. Jednako je bilo. Eto, ljudi, sve nam je jasno i jasno su nam otkriveni povratni ljudi, ljudi koji su se vratili iz tamošnjih logora, ljudi koji su u životu, čas je ležao, i čas je pao, i čas je ustao. Puno smo ga čula se dogodilo i smatrali da bi se nastavilo i da se nastavlja razgovor o tome i pobila. Ove smo čoveke razgovarali i sa njima govorili o krenuli dalje. U jednom potoku nadležnosti su razgovarali ljudskih života i mnoge stvari, sanduke, tkanine i pakete koji su ležali na gomili. To su, dakle, razgovori ove ljude upravo u ova opširna, pa kad su spali nas, pobegli su i poskrivali se u svojim skrivenim

Mi smo po onoj »Ko pljačka, bice opljačkana«, uzeli nešto od ove skupocjene robe : ripskih tkanina, koje su bile zgađene, i to jedan svežanj bijelog, a jedan svežanj žutog, armom izvezenog platna, zatim sedam komada franačke kadife, bohe za sedmore šaklure i sedam koca.

Odatle smo krenuli dalje prema jugu i došli u Valmyrol

2020年 第1期

Ovaj grad je u stara vremena osvojio Porta¹³ i do temelja ga poružio i njega je podigao kralj Despot¹⁴. Ove krasno naselje nalazi se na teritoriji smederevskog sandžaka, a hâs je njegovih sandžakbegova. Njim upravlja sandžakbegov vojvoda. To je kadihuk u rangu kadihuka od sto pedeset akči. Katkad se dodjeljuje beogradskim mulama¹⁵. Prihod od svih sela njegovih nahija iznosi tri kесе groša. U njemu nema ni janjderskog sedera ni predstavnika Portinih spahijskih kethuda yeri, a ni gradskog zapovednika (shadr).

Ima svega šest mahala sa osam slotina i sedamdeset prizemnih i na sprat čeromitom i sandrom pokrivenih kuća s vinogradima i baštama.

Ima svega desetak bogomolja s mirabom. Džamija u Šarliji je povelika. Postoje dvije tekije, tri osnovne škole (mekteb-i alijahî), dva hana, jedno pomračno kupatilo (hamam) i stotinjak dućana. Ima pristojnih kafana¹², a nema krčmi ni bezadilnica. Prostrana zelena masla nalazi se među alicama i vrtovima na na sjeno ille

11. U. *side* *Value* 1000

12. Evlins m. ma. Porta ad Av. i. z. h. h. p.

Yasno - put po je 300. godine kao što je jasno.

ljoti na zimu ne dopiru zimomjeri znake snega na Pločanskoj gori, a i čehera Konj¹⁸

Sredinom ove kasnije rijeke Kolubare¹⁹ (kao i od selo koje nazivaju »Kulumpar-voda«) To je mala, bržna voda koja izvire iz planine [grada] Čačka i uliva se u Savu²⁰. Idući s muslimani čaršiju i kupatilo, prelazi se preko mosta na ovom rijeci. To je malo naselje, kraj čija je klima priyatna i ugodna. Od posljednjak odlika tu, u blizini musale, nalazi se gostoljubivi Hadži-Ibrahüm efendiya

Idući odavde na južnu stranu prošli smo neko selo. Zatim smo išli dalje opet prema jugu i zakonačili na obali rijeke Drine²¹

Ovdje se završava područje srem-kog sandžaka²². Na suprotnoj stranu je Ejalet Bosna. Ovdaknja rijeka Drina²³ slijeva se u planine Cemerna²⁴, Uloga²⁵ i Zagora²⁶, koje se nalaze u Hercegovackom sandžaku. Zatim teče prema čeheru Foč²⁷, a odande prema kasabi Ustikolini²⁸, pa prema Višegradu, te se najzad ulije ovog mjesta pred gradom Račom uliva u rijeku Savu, koja protiče kroz grad Šabac (Božurdelen)²⁹. Nakon toga Sava pod Beogradom (Belgrad) utiče u Dunav.

Ovdje smo lađom prešli rijeku i preko srebreničke planine³⁰ došli u grad Srebrenicu.

GRAD SREBRENICA³¹

I ovaj grad je podigao kralj Despot³². »Srebrenac« bugarski i srpski znači srebro, a kako se u brdima ovoga grada nalazi srebrni rudnik, on je po tome dobio svoje ime³³.

18 Iz ovoga se opet vidi da je Valjevo sredinom XVII vijeka bilo dosta razvijeno mjesto

19 U orig. Kol-parr — Kolubara, deona pritoka Save

18 Eviija je ovdje, kao i na drugim mjestima kad govori o izvoru rijeke, razumljivo, dosta nepouzdan. Pod Čačanskim planinama treba valjda razumjeti Mošvednik i Jablanik, lipeid kojih izvire Obolice i Jablanica, od kojih nastaje Kolubara. Eviija, vidjet ćemo i inače, često planinama daje ime po obilnim mjestima

18 U orig. Drn, mjesto Drin, (= Drina), kako se mnogim drugim mjestima piše i Eviija

20 Mjesto srem-kog treba smetarskog sandžaka

21 U orig. pogrešno Barmierana, treba Cemerna

22 U orig. Ruk, treba Ulog

23 U orig. Rapor, treba Zagor.

24 U orig. pogrešno piše Kodža, treba Foč kako toj na drugim mjestima

25 U orig. Ustikolynne, treba Ustikolina kako na drugim mjestima

26 Božurdelen je buncko ime Šabac

27 U orig. Srebn, a bit — el. — Srebrenica

28 U orig. Srebn, a bit — el. — Srebrenica

29 U orig. Srebn, a bit — el. — Srebrenica

30 U orig. Srebn, a bit — el. — Srebrenica

31 U orig. Srebn, a bit — el. — Srebrenica

32 U orig. Srebn, a bit — el. — Srebrenica

33 U orig. Srebn, a bit — el. — Srebrenica

je iščupao vjetar bijesan poput poklenog vjehora. Pločice bile i slabiše, ležahu poveljane po zemlji. Ja sam, vromah, sjatio s konja i idući pjeske izmjerio dužinu jednog visokog stabla. Bijaše dugo raznih četiri stotine i sedamdeset stopa, a debljina mu je bila tolika da smo ga nas osamdesetorica s mukom obuhvatili. Eto, tako bijaše visoko i neobično ovo drveće. Grada za sve lade na Dunavu dobavlja se iz ove planine.

Prešlih ovu visoku planinu, došli smo u [Počinje]

SELO POČINJE²⁸

U njemu ima jedno malo svratište (hân). To je bošnjačko selo na visokoj planini idući odatle kroz planinske pašnjake prema zapadu došli smo u

SAHIN-PAŠIN²⁹ ODŽAK³⁰

Ovo je tako velik odžak (hândân) okružen alejama, brastovima i vrtovima da je u stanju ukomati po hiljadu konjanika. Da tu odsjedne pet stotina konjanika, njihovim su konjima osigurana pokrivači i torbe, a njima tendžere. Svakom bi se gostu dalo da jede što želi. Tako bi bili ugošćeni i nahanjeni. To je veliki odžak okružen sa sedamdeset do osamdeset raznovrsnih malih soba i odjeljenja u prizemlju i na spratu, te udobnim kupatilom (hammâm), a ukrašen vrtovima i baštama. Ovaj odžak poznaju svi putnici kopna i mora. Vatra se na ovom odžaku ne trne čak od Ebu'l-Fethovih vremena. Ta će blagodat stalno trajati dokle bog bude htio. Bog je ovjekovježio!

U Bosni i Hercegovini ima mnogo ovakvih odžaka (hândân). Blizu ovog Sahin-pašina dvora (saraj) nalazi se

ILAN MAČKOVAC³¹

To znači: Mačkov han³². Ovo je veliki han, koji je sagrađen na odgovarajućem mjestu. On je vlasništvo trgovca Hadîh-Mahmuda. Ta se nalazi selo u kome ima krasna džamija s minaretom

28. U orig.: Počinje. Mi ovog sela već oдавно nema.

29. Sahin-paša je rodom sa Glavnica. Kad je došao u Carigrad, stiglo je Murter-paša. Godine 1636 postao je kapudan-paša, 1638. (uzličen) i namjesnik u Sirij. Odatle je z. 1638. premešten u Bosnu, kome je odatle odmah došao Mehmed-efendi i Mehmed-efendi i osigurao mu je u Bosni i Hercegovini u Kanjihu, gdje je vrgnut s vlasti 1644. godine. On je Ha dar-beg koji je bio i samovladar od 1644. do 1648. godine. Murat III. 1651. Njegov potomak Sahin-paša je bio u Bosni

30. -paša

31. -paša. Selo je bilo u Kanjihu, selo je bilo u Kanjihu.

32. -paša

Sarajevo ima, osim tih, mnogo bećarstva (bećari⁶¹), protivnika Jerifa (neki bu'li-ešraf), gradskog ađas-paše (ađas gradliaga), protivnika Portinih spahija (spah kethana), jeri serdara kapukola (kapukolu serdara), aga jangičara budimskog kola, serdara džebedžija, serdara tobičija, carinskog povjerenika (gamaruk emina), tržnog nadzornika (muhtesib-aga), beždara, građevinskog nadzornika (mimar-baši) i gradskog subaša (šehar subaša).

Prema riječima povjerenika za harač (harač emina ađasa) godišnje se utire glavarina (džizija) od sedamdeset i tri hiljade pripadnika nemuslimanske raje u bosanskom ejaletu i od toga se isplaćuju plate (mevādhik) vojnicima u sto sedamdeset i tri grada.

Još ima i jedan sudski muzurbaša (muhsir-baši) koji je postavljen od suda kao službenik šerifa, i uliva ugled i čast u građanstvu. Povjerenika grada (šehar emina) i starješinu esnafa (šehir kethudasi) slušaju i poštuju takođe svi esnafi, trgovci, prvaci i ugledni ljudi.

Prema listeru starješine esnafa (šehir kethaje) Sarajevo (Saraj-Bosna) ima u svemu čitiri stotine mahala⁶². Od toga u deset mahala stanuju Srbi, Bugari⁶³ i Vlasi koji spadaju u raju⁶⁴ i Jevreji takođe imaju svoje dvije mahale⁶⁵. Grci, Jermeni i Franci (Evropljani)⁶⁶, ukoliko ih ima, nemaju svojih mahala, jer oni ovdje samo dolaze i odlaze.

Cupriliću, koji je na isti način uklonio mnoge svoje protivnike Ahmed-paša je u Bosni podigao minare u Lavnu, obnovio Pruzac, izgradio Kuprek i obnovio Varcar Vakuf. Poznat je kao namjernik koji se konstantno silom da od naroda uzme što više novca, pa su u palatuku često izbijale pobune protiv njega.

61 I ovaj je broj naravno pogrešan. Sarajevo je u ovo doba imalo oko 104 džamije, pa ni mahala nije bilo više.

62 Za Bugare u Sarajevu uporedi str. 96, nap. 36.

63 Ovaj Evlijin broj hrišćanskih mahala u Sarajevu uglavnom je tačan. Njega potvrđuje i jedan službeni popis hrišćana u Sarajevu iz 1788. godine. U njemu se navodi dvanaest mahala u kojima stanuju hrišćani: 1) Mahala Frankićki ili Labrićki, kako je poznata u narodu, jer su u njoj Dubrovčani imali svoju koloniju, a i ostali stanovnici većinom su bili katolici koje muslimani i danas u Hercegovinu zovu Labani. Tu su katolici imali i svoju crkvu do 1807. godine (pa su, dakle, Evlijina «Latini» ne samo Dubrovčani nego katolici općito). 2) Mahala Duređik Hadži-Ahmedova (ona gdje je danas trg između V. i 1. ulice); 3) Mahala Džami Alik (oko Carove džamije); 4) Mahala Vekić (danas Abdićevac) kod Vijećnice; 5) Mahala Gruš-Poklivač (kod Logava do Husev-begova banje); 6) Ajas-pašina mahala (oko hotela Centar Perhat-begova (Perhadija); 7) Gornja varoš (od Logavina do iznad St. ulice); 8) Čokreklićova mahala (od istoimene džamije) do V. ulice; 9) Kulić Aljina i Ceirčić mahala kod sudske palate, iza Pazar- ulice; 10) Kulić M. dolina; 11) Šeh Ferrahov; 12) Abdullahova T. su, valjda, u doba Nila hrišćanske mahala, osim, naravno, 4 i 11 koje su muslimanske. U ovom popisu došlo je do izmještanja i izostajanja nekih mahala. Sve starije spomenike svakog suda iz spomenutog doba treba pažljivo ispitati i uporediti sa ovim popisom.

64 U ovom slučaju = Srbi.

65 U ovom slučaju = Jevreji.

Palate vezira i princa — U Sarajevu (1593—1893) bilo je kuća prizemnih i na sprat koje su građene od crvenog cigla i tupa. One su u dobrom stanju, a pokrivene su četurnom i limom. Od ovih su najimpozantniji pakli dvori. Ostali saraj (bazar) i palača nisu naročito impozantni ni prekladni za paše, jer su to 3 dana odzaci (handan). Znameniti su saraj defterdara Mush-efendije, dvor glavnog defterdara (per defterdār) Mush-paše i saraj Eb-paše⁶⁶.

Džamije — Ima sto sedamdeset i sedam bogomolja s mihrābom⁶⁷. U sedamdeset i sedam klanja se džum'a-namaz. Prva je sultan-Fatihova džamija gore u gradu⁶⁸. To je pogodna, mala i skromna džamija. Dolje u šehru ljepa je Ferhad-pašina⁶⁹ džamija koja je pokrivena slovom. Nad njenom ulazom stoji ovaj natpis:

«Ferhad-beg sazda ova građevinu,
Stjepaše asketa, dom pobožnih
Bog nam podari njen kromastič
«Za ljubav boga gospodara svih svjetova».
963 (= 1562)⁷⁰.

U sredm šehra pokraj Sahat-kule⁷¹ nalazi se Husrev-begova⁷² džamija. Njen natpis glasi:

66 Ko je defterdar Mush-efendija, zna se. Još bolje je poznat Mush-paša. Oni se čisto spominju u dokumentima u sredini 17. vijeka kao bosanski defterdari i hercegovački sandžakbasi. Ali ko je Eb-paša, tada se ne zna. Samo ime je sasvim neobično i ja ga nisam nigdje našao.

67 Ovak bi broj bio jako pretjeran ako se i tu ne radi o nekoj omašci. U Sarajevu, to se pouzdano zna, podignute su 164 džamije i medžida. Toliko ih je moglo biti i godine 1660, kada je Evlija ovdje boravio. Francuski putopisac Nikle (Nicot) kaže godine 1688, između ostalog, da u Sarajevu ima 161 džamija (GEM XVII, 193, 428). Za vrijeme pravke Eugena Šavarskog (godine 1691), kao je bogati grad pretvorio u gomilu pepela, ugorele su između ostalog i 94 džamije. O sarajevskom džamijama vidi: Kemura, Jazne muslimanske građevine u Sarajevu, GEM, 1908—1911, H. Krstevljaković, Džamija vakufske Mevludžina Čekrečija, Sarajevo 1938.

68 Mjesto Sultan-pašine džamije kako stoji u originalu, treba Sultan-Fatihova džamija. To je ona džamija što je do 1818 stajala u sarajevskoj čardaji. Up. str. 162.

69 Mjesto Ferhad-pašine treba Ferhad-begova.

70 To Ferhad-beg Vuković Desislav. On je bio, koliko se sada zna, prvo sandžakbeg klisli (1556—1557), zatim sandžakbeg pokrašt (1557—1566) i naposljedic sandžakbeg bosanski od aprila 1566 do svoje smrti nešto prije kraja juna 1568 godine.

71 Ovaj natpis i danas stoji vidan u kamenoj ploči iznad vrata Ferhad-begove džamije u istočnoj ulici. Evlija ga je zapisao u cjelini, ali ne sasvim tačno. U originalu stoji el-šahād na početku drugog polustihia kod 963.

72 U medžidi el-šahād, mjesto el-šahād kad treba na početku drugog

polustihia kod Evlije stoji اويشchebe, dok je datum tačno preračunao

1663 kod Kemura u GEM XXIII, 181, 468. Kemura nije

našao K. — 970, ali

Sahat-kuli H. Krstevljaković, Sarajevo 1933

1933 Spomenik

to je

na

beg.

Ulog nam mudžijana, njena domaćinica
 (Ovo je) stijenjiti džamijomudžija,
 Dom onih koji umiraju, džamija
 937 (= 1532)¹⁴

Ova džamija je dan-noć puna posjetilaca, jer se nalazi na naj-
 vrijem mjestu. To je starinska bogomolja s kamenim minaretom, a
 ova je pod kupolama koje su pokrivene olovom. Njen je osnivač bio
 jedan od zapovjednika Sulejmanova doba, a sagradio ju je blagom
 doba u ratovima; to je džamija koja odiše duhom svog pokoj-
 nog osnivača¹⁵.

Kako su njeni vakufi vrlo bogati, njen je upravitelj (mudžvelij)
 jednom prilikom kada je bila velika i jaka zima u Bosni naredio u
 ime vakufa da se za brojni džemat grije voda u kazanima koji su
 veliki kao smaretski, pa je kroz sve hanefijske ćesme provedena
 topla voda kao rajska vrela Selsetli.

Tu svi pobožni muslimani uzimaju abdest, a kad završe molitvu,
 blagosiljaju dobrotvora Husrev-bega. Još nekoliko džamija imaju
 ovakve ćesme s toplom vodom.

Natpis na Gazi Ali-pašinoj džamiji glasi:

Njegova ekselencija Gazi Ali-paša¹⁶
 Podigao je ovu džamiju za božju ljubav
 Na sutjetu nema ovakvog svetišta
 To je hram spoznaje, dom iskrenih vjernika
 Bog nam nadahnu njen hronostih:
 »Stjecište asketa, dom onih koji žarko ljube Boga-
 960 (= 1553)¹⁷

14 Taj natpis i danas stoji na mramornoj ploči uzidanoj na glavnom
 ulazu u ova džamija. On se sastoji od tri stih, a Evlija je prepisao tačno
 posljednji u kome se nalazi hronogram. Natpis je pročitao i prepisao smu-
 telno, a s datum podmanja džamije je tačno preveo naš Fikretul natpis na-
 kod Truhelke, Gazi Husrev-beg str. 46.

15 Husrev-beg je upravljao Bosnom od 1521—1531, ali s prekidima. Prva
 njegova uprava trajala je od 15. septembra 1521 do juna 1523, druga od ja-
 nuara 1528 do proljeća 1534. godine, a treća od maja 1538. do smrti. 18. juna
 1541. godine. Prema tome, on je upravljao Bosnom svega oko sedamdeset
 godina, a nikako trideset ili trideset tri kako, sigurno na osnovu Pečevlje (Tarih
 I 46), pogrešno piše Evlija. O Gazi Husrev-begu v. Č. Truhelka, Gazi Hu-
 rev-beg, njegov život i njegovo doba. Sarajevo 1912, M. Spaho, Gazi Husrev-
 begovo 1903; S. Balogh, Gazi Husrev-beg, Sarajevo 1907. Spomenica Ga-
 zi-begova (Zbornikopisni)ce, Sarajevo 1932. A. Simić Odranović Gazi-
 begova s Bece, IGEM XLVI, 1934, II 91—108, Eliašević, Turak-
 Beograd 1940, str. 317. M. Tašić Okić u Fikret Anstipodica
 beg.

16 Taj Hadis Ali-paša koji je bio bosanski sandžakbeg od 7. maja
 1553. do 1554. godine. Svojom oporukom od 7. oktobra
 je da se uz njega grob

17 Taj natpis je prepisao i Fikretul natpis na-
 kod Truhelke, Gazi Husrev-beg str. 46.

Česma — Česma u blizini, koja je vrlo blizu, daleko od česama⁹⁵ iz kojih teče zdrava voda. Iste česme nemaju slavu, nego teku vrelom kao Sebiš⁹⁶ ima mnogo i drugih vrsta voda. Vrela koje dolaze s Česma⁹⁷ je kao voda iz česma (kao česma). Prema riječima poznavaoca Sarajeva u šehru ima blizina i šezdeset svježih vrela i izvora, ali neka se to odgovara ovaj ko ma je to kazao.

Sebiš. — Na tri stotine mjesta postoje sebiši (sebišihane)⁹⁸ gdje ljudi piju vodu. Oni su podignuti iz ljubavi prema mučeniciima s Kerbeli⁹⁹. Većina ih je u čaršiji i na trgu. Impozantni su sebiši Ferhad-paša¹⁰⁰, Husrev-begov¹⁰¹, Murad-begov¹⁰², Gazi Isah-begov¹⁰³ i drugih prvaka i uglednih ljudi.¹⁰⁴

Opus rijeke. — Rijeka Miljacka, koja teče sredinom šehar-Sarajeva, sliva se s planinskih pašnjaka Devine¹⁰⁵ i planina Mačkovca

95. Ovaj broj česama nije pretjeran ni kad uzmemo u obzir samo javne česme, koje se nisu uopće sačuvale. Za sarajevske česme interesovali su se neki zapadni putopisci ovog doba. Prvi ih spominje Francuz De Hayez, koji je ovuda prošao godine 1821 (Vidi Wissenschaftliche Mittheilungen aus Bosnien und Herzegowina) (dalje citirani skraćeno WMH), Band X, 1857, str. 809. DeHayez putopis štampao je u Parizu 1829 godine. Zatim česme spominje Alphonse Dordé u svom svjetskom putopisu (Starnie XVII, 127) i Pavle iz Rovinja (Starnie XXIII, 37), ali on im ne navode broja. Francuz Quiclet piše godine 1838 da u Sarajevu ima 180 izvora česama (GEM XVII, 1945, 428). Iste je godine ovuda prošao i Francuz Pouillet i u svom putopisu (Stampen 1867) napisao da kraj svake džamije ima česma (GEM XX, 1908, 54), a što odmah nakon (1866) Evlija kaže da ih ima preko 110. Broj koji mnogo kasnije daje Chaumette des Fontes (preko 300) je veoma pretjeran (Voyage en Bosnie (d) Paris 1816, 31). Potkraj turske uprave u Sarajevu je bilo 158 javnih česama (H. Krečevljaković, Vodozvod i gradnje na vodi u starom Sarajevu Sarajevo 1928, str. 26).

96. U turskom tekstu stoji: «Česma-i karadax giles bazar» pa Evlija ovdje sigurno misli na Česma, a ne Souk Bazar kako je prelažno dobio Kemura (GEM XX, 1908, 188).

97. Ovaj broj sebiša je jako pretjeran. Uporedi H. Krečevljaković, Vodozvod i gradnje na vodi, str. 45—46.

98. Misli na pogibliju Muhamedova uroka Husaina i njegovih pristalica koji su uginuli na mjestu Kerbeli godine 66—675 umučeni bedi.

99. Misli na Ferhad-bega, omuvala sarajevske džamije Ferhadija. Vidi ovdje str. 106 nap. 70. Pred njom ima dvorac, pa je jasno da misli na Ferhad-bega i na dvorac.

100. Misli na dvorac pred Husrev-begovom džamijom.

101. Misli na Murad-bega Terdim (Vidi: Starnie XVII, 127). On kaže da je on u Sarajevu podigao kašnu zadržanu, pa ni česma. Misli da Evlija ovdje nema pravo.

102. Misli na Isah-bega (Vidi: Starnie XVII, 127). On kaže da je on u Sarajevu podigao kašnu zadržanu, pa ni česma. Misli da Evlija ovdje nema pravo.

103. Misli na Isah-bega (Vidi: Starnie XVII, 127). On kaže da je on u Sarajevu podigao kašnu zadržanu, pa ni česma. Misli da Evlija ovdje nema pravo.

104. Misli na Isah-bega (Vidi: Starnie XVII, 127). On kaže da je on u Sarajevu podigao kašnu zadržanu, pa ni česma. Misli da Evlija ovdje nema pravo.

107. Mokrog¹⁰⁷. Tekuća rijeka koja protiče kroz dolinu pod Careve rupce i nakon dva sata otoka se u rijeku Bosnu¹⁰⁸ i rijeku Bosna¹⁰⁹ dolazi iz hercegovačkih planina, od Bosne¹¹⁰ i Bosna¹¹¹. Bjelimača¹¹², što se nalaze na jugoistočnom i sjevernom kraju i dolaze se u rijeku Savu¹¹³.

Bunarovi. — Ima sedam stotina bunarova. Kako se neke vode za vrijeme zime zaledi, to se onda upotrebljava voda iz ovih bunarova. Stanovnici Bosne¹¹⁴ su po prirodi mudri pa zimi piju bunarsku vodu smatrajući da je to zdravo.

Vodenice. — Ima tu sto sedamdeset i šest vodenica¹¹⁵. Vode koje se nalaze u donjem i gornjem dijelu bhera slijevu se jedne u druge i pokreću brze vodenice. Jedna vodenica za noć samelje pedeset mjeraca (kile) sitna pšenična brašna¹¹⁶. Na svim putovima podignute su vodenice¹¹⁷.

108. Zlatne planine Mačkova; Mokrog su Romanija. On i na drugim mjestima naziva planine prema imenima obližnjih mjesta: srebrničke planine, planine Čabica, planine Uloga itd.

109. Međutim, Miljacka se sastoji od dvije Miljacke: donje, Mokranjske Miljacke, koja izvire iz mnogih vrela u području Romanija, Kostreža i Devine Planine, i gornje, Paipanske Miljacke, koja izvire na padinama Jahorine i Vukša. Od mjesta gdje se obje Miljacke sastaju, jugoistočno od Čelipovića — rijeka teče pod imenom Miljacka, prolazi kroz Sarajevo i zapadno od Ravnog ulazi u Bosnu. U ovoj stoji Saraj, a teče Bosna, kako i sam Evlija ranije kaže.

110. U ovoj stoji Kostanje, a Evlija sigurno misli na Konje, ali se tako ne zove nijedna planina, nego samo grad na Neretvi. Uostalom on i druge planine često nazivao ne po njihovim imenima, nego po okolnim naseljima kako smo to već napomenuli. Up. ovdje nap. 105.

111. Lipete je danas selo na starom putu Konje—Mostar, između Boraka i Zindja. Tu je bila utrođena karauz. Od XVIII st. pripadala je mostarskoj kmetariji.

112. U ovoj stoji Bjelimač.

113. I ovdje — izvora Bosne Evlija govori onako kako mu se učinilo. Bosna izvire na području Igrana-plana u Vrucima, — ulije se u Savu kod Bosanskog Sarajeva, pa u Evliji ovdje — griješio — pod pretpostavkom da je Bosna — — — — — u Neretvom.

114. Mliki stanovnici Sarajeva.

115. Iako je ovi broj dosta velik, — znamo da Evlija u brojke često — — — — — ipak, vodeći po raznim dokumentima — nije p — — — — — pod — — — — — u gradu — — — — — 22 — — — — — a — — — — — u — — — — — 10 — — — — — Godine 1628, plus A — — — — — u gradu na Mačkova, bilo preko 30 milina — — — — —

Miljacka i — — — — —

X.

[illegible]

Karavên-saraj: hema bi 12 stûnên bi şaxê karavên-saraj: popûl gostoluyekê sarajê. Te jî bi 12 stûnên sarajê putîncî namîstîncî.

Postoje još dvadeset i tri nepoznata ređena, krasna i kao
tvrdava čvrsta hana¹². Od njih su poznate: Hadd-Bekrov¹³,
Hadd-Tartarov han i samo jedna.

Bečarske sobe. — Postoje osam soba za samce. Njihovi kućni
čuvari ne puštaju nikoga u ove sobe sve dok ne dobiju jematstvo. Tu
vлада јака дисциплина. Onog koji jednu ноћ ostane напољу без до-
зvole, сутрадан одмах избаци из хана. Врата ових консулских затварају
се сваку ноћ послје јасије и никоме се не допушта да касније улази
улази

Čaršija i bezistan. — U čaršiji ima u svemu hiljadu i osamdeset dućana koji su uzor ljepote. Sama čaršija je veoma privlačna i uređena po planu. Svaki pojedini dio čaršije je natkriven isto kao

115 Ovdje je, po Evliji, broj sa dvije banje manji od fakultetnog slanja u
jerme Naime, u Sarajevu je između 1462 i 1477 bio samo jedna banja,
krajem XV vijeka dvije, a u XVI vijeku podignuto je još pet. Tako je već
am XVI — jeka bilo ovdje sedam javnih kupatila. Evidentno po spomen-
manje samo najstarije. Čak i banya kamo se... onda grala, je se
pokraj Careve džamije, a podigao je je osnivač Sarajeva — beg
februara 1462 g. To je... preuređena Isa-begova banja. Druga je
Apa-begov — banja. Ona se prvi put spominje krajem juna 1477
gugala je, izgleda, 1897... na... Modžik
Traci — Firuz-begov hammam (zagrađen između 1508... 1517 g.
ulice Ma... ala Taa, B... e...
poznata... og jeka. Čet... je bio hammam Ball-begov sa...
je na hammu... El, god Peti je...
je prije 1556 g. a porušen... Sadi...
koj je sagrađen posli... novembra... a... 1560, a
Lut... -begov.

čaršije u gradovima Halep i Brusa, samo što ti krovovi nisu građeni od tvrdog materijala, nego samo od debelih greda i livenih ulice su čiste i pokaldržane, a u jednoj krajnjoj zgradi koja je sagrađena od tvrdog materijala nalazi se bezistan¹²⁰

Tu se može vrlo jeftino kupiti svakovrsne robe iz Indije, Arabije, Perzije, Poljske i Češke. Kako su Dubrovnik¹²¹ i Miloz¹²² udaljena od ovog grada samo dva do tri konaka, to se iz Zadra, Šibenika i Splita za dva dana dovezu na komorskim konjima u ovaj grad bezgranično mnogo raznih vrsta robe, skupocjenog sukna i finih svilenih tkanina, koje se prelijevaju kao mramor, pa se tu prodaju

Cohadžijska (suknarska) čaršija, svilaraka i kazandžijski bazar su vrlo fini.

Mostoui. — Na rijeci Miljacki ima sedam tvrdih mostova¹²³, između svih ističe se Careva čuprija¹²⁴. To je nizak, ali vrlo dugačak most. Dužina mu je dvije stotine i pedeset koraka¹²⁵.

Natpis na Hadži-Huseinovom mostu¹²⁶ glasi:

Kad Hârif ugleda most, reče mu hronostih:

«Hadži-Husein dovrši ovaj most».

/1629/1620¹²⁷

120 Po ovome bi izgledalo da je u ono doba u Sarajevu bio jedan bezistan, a bilo su tri: Isa-begov, sagrađen prije februara 1462 g. (kao je svojoj vrsti sve do 1842 g.); Husrev-begov, sagrađen 1542 g. i Rustem-pašin, omevan 1551 g. i poznat pod imenom «Brusa-bezistan». Evidna ovdje most: na Husrev-begov bezistan. Up H. Krečevićaković, n. d. I, str. 43)

121 U orig. Dobra Venedik, up str. 101, nap. 46

122 U orig. Bujak Venedik = Miloz

123 Od tih sedam mostova na Miljacki tri su bila kamena, a četiri drvena. Đorđić spominje 1626 na Miljacki vrlo lijepe mostove od tesanog kamena, a Nikiću su se svadjeli (1636) ne samo kameni nego i drveni mostovi. Kameni su bili: 1) Careva čuprija, prema ulazu u Carevu džamiju, postojala je sve do 1894. Na ovom je mjestu prije 1462 g. Isa-beg podigao svoj most, ali se ne zna da li je bio drveni ili kameni. On se spominje 1557 g. i onda ovdje kod Ešlije. Samo na Ešliji ne kaže da je od kamena. 2) Latinska čuprija (bada Principov most) na istom mjestu gdje je i danas. Podigao ju je prije 1548. neki Ali Ajin-beg, upravitelj Rustem-pašine vakufa u Sarajevu. Murad — tako po mahali Latinska, na desnoj obali Miljacke, koja se u turskim izvorima zove Frankli mahala (Ashuk M. E. Kaduča u Gaz. Husrev-begovu biblioteci u Sarajevu broj 911). Treći kameni most što je onda postojao je — kraj brve Gerdike u jezici Podigao ga je neki Hadži Husein g. 1629. 1620. — je bio sarajevski Isah-begova (građevničar), pa je narod po tom nazivu — Isah-begova čuprija ili Scherpa. U groblju na Ahfak — ima grob za koj S — prije priča da je u njemu pokopan osnivač — Na tom spomeniku nema nikakva natp. (Up H. Krečevićaković, n. d. I, str. 394).

124 U orig. Husker kôp

Kad — — — — —

polatupa — — — — —

— a) most — — — — —

džamija — — — — —

Robanje i nasilje, ali i to je samo jedan dio života i drugorka je
a ima mnogo : ličak¹²⁸.

Žene u ovom slučaju odnose se i na svoju vanjsku i dušu
čohu, a na noge obuvaju naj ljepše i čvrste. Na glavu stavljaju
glačne i skupocjene krunice od čvrstog stakla, pa i preko njih na-
vijače od tankog bijelog platna i mala peče. Tako uvijek šetaju izvan
kuće, jer su čedne i čestite.

Anegdote zanesenjaka i božjok ugodnika — Na prvom mjestu
je božji ugodnik Abdi Celebija. To je iznemogao starac koji je opijen
i zanesen ljubavlju prema bogu i uvijek je van sebe. On posmaže
tajne znakove i razume tajanstvenih znanja. Njegova su se veličan-
stvena proročanstva (keramet) nekoliko hiljada puta obistinila.
Jednog dana, kad sam ja tamo bio, došao je Abdi Celebija u čaršiju
i bazar i hodao pomažući i vičući:

— Bre diži, bre trpaj u harāre, bre stani, bre udri, gasi, ne
stop, bre ode Sarajevo, jao pustinja, obnova, sabahski vjetar, drži,
stop!

I za čudo božje, te noći pojavi se u Kazandžijskoj čaršiji požar
i ugorje nekoliko hiljada dućana i kuća¹²⁹. Nekoliko dana kasnije
maše su rastrgale sobašu našeg gospodara Melek Ahmed-paše¹³⁰ atoga
što se našao u nezakonitom poslu. Na to je paša sve one koji su
sudjelovali u ovom ubistvu povješao, izjekao i pobio. Sutradan je
Abdi Celebija šetao govoreći:

— Eto, dobro bi, a neki postadoše dobri šehiti (mučenici).

Tako je bio neugledan da su mu brkovi i breda bili savijeni
u falije.

Ima još mnogo zgoda o njemu, ali to ne mogu spominjati u
jim bilješkama.

Deli Nisā-kaduna, takode je vidovita. Ona je nadahnuta otkro-
venjem i zanesena, ali dobra i povučena žena. Šetala bi kao da je
sami i nijema.

¹²⁸ „Lazari“ — čuvanje protokola

¹²⁹ „Lazari“ — čuvanje protokola

¹³⁰ „Lazari“ — čuvanje protokola

¹³¹ „Lazari“ — čuvanje protokola

Jelo. — Na glavni su mjesti jednako čvrstom, ali i lakom somun, i «ručka čurek», tj. pečurkasta mesna čureka koja se jede uz doručak — burek od kukuruznog testa šarmat-ljupčava, ogulovrsne čorbe od povrća, jahnija od ćorupa i gromak, pastirna sušena na hrastovini, «kupuska», tj. kisela kupus i masni od šurutke.

Voće i piće. — Od voća je poznato dobro crno «džurha» grošće, trešnje mevljevijske tekije, višnje, kruške jeribasma, jabuke i šljive.

Što se tiče pića, u ovoj se šeheru u proljeće, puna tri mjeseca, pravi na stotine hiljada male buradi (fuči) surutke od kozjeg mlijeka, tj. vode od sira, koja se prodaje u čaršiji i na trgu u ranogim satima. Ova voda povoljno utiče na probavu, a lica daje rumena boju.

Surutku dobivenu od mlijeka ride koze uzimaju na jagmu i paju. Stavše, prema riječima ljekara i u drugim zemljama je korisno u proljeće piti mlijeko od ride koze, jer ono po njihovom mišljenju u ljudskom organizmu uništava žuč, melanholiju, spetum (balgam) i sl.

Sirup od višanja, gorušica (hardelija) i medovina takođe povoljno utiču na raspoloženje (čed).

Ima još jedna vrsta pića koje se zove ramazanja. Ono se pravi od grožđa kao i nevareno vino (muselles). Ono s nogu obara čovjeka. Najbolju vrstu ove ramazanje imaju imami. To je prijatno piće koje čovjeka jača za molitvu. Međutim, onaj ko pije pravo vino (šarāb) nesrećnik je koga stanovnici ovoga grada izbjegavaju i preziru.

Bašče i izletišta. — Ovdje ima dvadeset i šest hiljada bašča kao rajskih vrtova, a kroz svaku teče živa voda. Ti su vrtovi krasni kao zemaljski raj (bāg) i vrem. Ukrasni su raznovrsnim hladnjacima, bazenima i šadrvanima. Jedno izletište je Bašča mevljevijske tekije na obali rijeke Miljacke iznad nje je izletište u Gaju male tekije¹⁴⁶. Tu ima neka vrsta tako sočnog i ukusnog crnog grožđa da ga se čovjek ne može zasititi. Zatim ima izletište na Vrelo Bosne. Na obali te rijeke ljudi iz cijelog šehar-Sarajeva koji imaju da uživaju razapnu manje i veće šatore te u mrežu love pastirnu, tešku po jednu oku. Od nje prave ukusne čevape, pa jedući i pijući uživaju.

Rudnici. — U ovoj provinciji ima devet različitih rudnika kakvih nema u ostalim islamskim zemljama. Iako je u provinciji Bosna¹⁴⁷ mnogo rudnik zlat, njega je Ferhad-paša¹⁴⁸ zatvorio stoga što mu ovi¹⁴⁹ nisu mogli pokrivati izdatke.

U gradu Srebrenici¹⁴⁷ vadi se jedna vrsta srebrnoga. Takvo čisto srebro bez ikakve primjese ne kopaju nego ga izdaju. Novo Brdo¹⁴⁸, ni u železu Sadržapski¹⁴⁹ pokraj Solunja i Beogradskoga.

U ovoj pokrajini ima takođe i žrnaze (vrstički koplitorijumi). A ima i lazurita (plavog kamena) koji se kao i evropski (frank) preliva u hiljade boja i stotine nijansa.

Ima takođe i rudnik olova i bakra. Samo bakrene rude ima malo i ona sadrži u sebi zlatnu žicu. Željeznih rudnika ima veoma mnogo. U vojničkim¹⁵⁰ planinama vadi se željezo bez mjere.

Naryečje : narodna frazeologija — Ističem prije svega da oni jelo što ga svako jutro jedu zovu »ručka«, ali ovaj izraz Osmanlije smatraju nepristojnim. Jednoga dana ranim jutrom dođe meni, siromahu, Hadži Bešir i reče:

— Evlija Čelebi, naš su i kućni dušmani¹⁵¹ otišli u hamam, moja je kuća sada slobodna, pa bih htio da te vodim sebi na doručak (=ručka=).

Ja sam se, siromah, na ove riječi zbunio. U glavu mi dođoše razne misli, dok će Hadži Bešir reći:

— U našim se krajevima doručak zove »ručka«¹⁵².

Kad kažu »čestiti paša«, to znači pravedni paša.

Jezik bošnjačkog i hrvatskog naroda — Narod se u ovim krajevima u pučkom govoru zove Bošnjaci (=Bošnjak=). Samo draže im je kad se kaže Bosanci (=Bosnevi=)¹⁵³. Kao što je čist njihov jezik, tako su, znata, i oni sami bistri ljudi koji sve ispravno presuđuju. Jezik im je blizak latinskom¹⁵⁴. Eto ovdje ćemo donijeti nešto iz toga jezika u prozi i stihovima.

Na tržištu broje ovako:

jedan¹⁵⁵ = 1, dva = 2, tri = 3, četiri = 4, pet = 5, šest = 6, sedam = 7, osam = 8, devet = 9¹⁵⁶, deset = 10.

147 U orig.: Srepsica, mjesto Srebrenica.

148 U orig.: Nov Brda, mjesto Novo Brdo.

149 U orig.: Sadrž, mjesto Sadržapski poznato rudarsko naselje kod

150 U orig.: Koplitor, mjesto Forica.

151 U orig.: Kućni dušmani. Evlija misli na šena.

152 U orig.: Ručica. (Ja sam već slično našlo) — oči ručak.

153 U orig.: Bosanci.

154 U orig.: Latinski.

155 U orig.: Jedan.

156 U orig.: Devet.

Učenjaci i pjesnici šekersko-šahidske škole¹⁵⁷ pripisali su jednu pjesnik
na bosanskom jeziku i stihovima¹⁵⁸ po kome on, perzijsku knjigu
Šahid¹⁵⁹ iz koga su izvjele pjesme¹⁶⁰ i stihove¹⁶¹.

Na metar fâ'îlâz¹⁶² (— — — — —):

I

Bog tanrı, jedno bir-dir, hem jedini vahdeti,
Daha can-dir, čovik adam dirliğe-dir fânî.
Hem ferîste andel oldu, göklere de nebeî,
Raj cenet, rajnîki oldu demek cenetî,
Mâma kiz-dir, prah toz-dur, trag iz-dir, put, yol,
Visoko [dir] yüksek [olan], niçe âlâk [olan] ve hem nizî.

II

Drugi metar mutejâ'îlân¹⁶³ (— — — — —):

Tohuma sime, ada de ime, balığa ribe, balığı satan,
Ana de ribar dedi borca dâğ, daha vellik satan prorok,
Dahi hem dağ dediler gora, çam ağacına derler bora,
Ve sanobere dahi de jelo, sikili gâyeten, orula, pleten.

Što dedi bize, daha dikmeđe dedi sahit, dahi poslovanî dedi
ilmeđe,

[tanja] ayva-dir dâda murva, hem dedi lan keten.
Köke (de) korin, duboko derin, široko vasi, ve dugo uzun,
Vodno sulu, čamura kalu, čamura batan ana de bleten

157 U orig. Bosna Saraj

158 Taj pjesnik jest Mekbul-i dîv II Petar Šahid, a napisao ga je
Muhammed Uskufi Bosnevi (1610—1651), koji je pjevao i pod pseudo-
nim Hevali. Pjesnik je napisao g. 1631 Heval-jere dîvane na našem jeziku
u Kemura i Gorova [Serbo-Kroatische Dichtungen Bd., Sarajevo 1912]
pjesnik Dervis M. Korkut, OZM. 1942

159 Ova perzijska knjiga Šahid¹⁶⁰ zove se taħe Fuhje-¹⁶¹ Šahid To je
otursko pjesnik u stihovima što ga je napisao Ibrahim Dede-Šahid,
dervis mevldevitskog reda. Rođen je u Mağl u Anadolii, vilajet Men
Tu je umro 227 1550. godine. On je napisao v. e pjesme i djela na
perzijskom jeziku mističkog sadržaja kao Gulšen-evar, Gulšen-e
i šahid, koje razum u dno mjesto u turskoj literaturi.
Napisao je i jedan komentar na Gulšen-pere i t. d.
je na arapski i t. d. Šahid i t. d.
Hud. N. a. v. a. i. t. d. Pe. a. v. a. i. t. d.

datih detaljima. ¹⁶⁸ Murad-beg, čiji je ime, prema ovom natpisu, bilo isto kao mnogo djece. Naglasak na ovom natpisu.

Turbeta u Sarajevu — Pije svega nasred Šehar-Sarajeva u mauzeleju pod svjetlom kapulom pokraj Husrev-begove džamije počiva dobrotvor i dobrotomislj Husrev-beg iznad visokih vrata njegova mauzeleja na četvrouglašnom mramoru napisan je džell-pismom ovaj natpis:

«Njegou hromostih reče blagosiljačelj
s mohtuom»

Nek je milost bođja na njega svakog dana».
948 (= 1541)¹⁶⁹

Ovaj vezir Asadove upravljačke mudroci¹⁷⁰ potječe od svjetle svjeste kćeri sultana Bajezida Svetoga (Velj)¹⁷¹ Bio je vrlo dugoga vijeka i pune trideset i tri godine kao valija upravljao na serhatu Bosni¹⁷².

Iz mlatačkih ruku silom je uzео sto sedamdeset gradova. On je na serhat-Bosni osnovao četrdeset i jednu džamiju u kojuna se klanja džuma-namaz i preko tri stolane vakufa, što sve i sada postoji¹⁷³. Njegovo blagosloveno tijelo počiva u haremu (dvorštu) i lijeve strane njegove džamije u naročitom visokom turbetu, što je vadan odraz njegovog visokog dostojanstva.

Svi pravovjerni kad ulaze i izlaze iz džamije pomole se bogu za njegovu dušu i prolaze. Neka je bođja milost s njim!

Uz mauzelej ovog gaziye u turbetu, koje je takode pokriveno plavim clovom, nalazi se grobnica Murad-bega¹⁷⁴. Natpis na vratima njegova mauzeleja glasi:

168. Evidno donosi samo posljednji stih natpisa sa Husrev-begov turbeta. Natpis je tačno pročitan, prepisan i datum uvrsti dobro prepoznati.

169. Misl na Asafa ibn Saraha (hebrejski Asaf b. Berakja) kćerakjez kralja Salomona, koje u islamskim legendama vađi kao uzor čilavolice. Samo Husrev-beg nije nikada stekao tihlu vezira.

170. Husrev-beg je sin Ferhad-bega i sultanije Selidžine, kćeri Bećir-bega. On je str. 107, nap. 73.

171. O Husrev-begovom namjenjeniku u Bosni ap. — 107,

72. Ovdje je Evidja pogrešno izdala — a dila — u u Bosni.

73. Murad-beg Tardi

— kćerica. Rodom je —

— a dila u —

— a dila u —

— kao — ba —

— reb,

IZVJEŠTAJ O POSJETU BOSNI I HERCEGOVINI
OD 1. JUNA DO 1. JULIA 1914.

Grobница Mehmed-paše Rustem-pašine nalazi se u džamiji
Husein-begova džamije.

Kad sam ovaj mjesto, koliko sam mogao razgledao i razmotrio,
oprostih se za Sar. Ibrahim-aga, muslimanom našeg gospodara
Melek Ahmed-pašu i ostalom privratima i odoh iz Sarajeva u grad
Livno našem gospodaru Melek Ahmed-pašu, koji se tamo nalazio na
čuvanju granice (muhafaze).

NAŠE PUTOVANJE IZ SARAJEVA U LIVNO (V, 442—458)

Krenuvši u ime bolje iz Sarajeva i idući prema zapadu, stigli smo prvo u

SELO KISELJAK (EKSI SULAR)¹

To je napredno muslimansko i hrišćansko selo od tri stotine kuća s vrtovima i baštama. Na nekoliko mjesta pokraj ovoga sela izvira mala vrela. Ukus i priroda svakog pojedinog vrela su različiti. Jedno jako otvara i festoko je kao sokomora² i pročišć³.

Jedno drugo vrela ima, opet, to svojstvo da jako zatvara. Postoji jedno vrela kojim se vrlo uspješno liječe oni koji imaju po tijelu lišajeva, ili im opada kosa, ili koji imaju raznovrsne kožne bolesti, a i oni koji boluju od sifilisa⁴.

Ima još jedno vrela bučkaste boje. Sirotinja ovu vodu stavlja u raznovrsne torbe i smatra je ukusnijom od limunova soka i raznog sirćeta. Njen je ukus kisel. Po vodi ovog vrela i druge se vode zovu kiseljaci⁵, a svaka ima poseban ukus. Mnogobrojni svjetski trgovci (trgovci mora i kopna) dođu ove vode u bocu i raznose ih po svijetu⁶.

Idući odatle prema zapadu došli smo u kasabu

1. Ekxi turski — kisel i sular pl. od i su — voda — Kisele Vode, daniel Kiseljak. Turski — u turski m. izvorima zove ovo selo. Prvi ga spominje Kurpetić 11. septembra 1938. g. Pod imenom Sauer Brunner — kisel.

2. Mi ne kažu da tu ima kakvo naselje (Glas str. 185). Kiseljak je b u ruzak, dobi i u d-ka bosanske zem. talnasti. Dugi put se i

3. a, ka-ko nam, godine 1865. Tada je imao čitavija i jedan kisel. Oboje je podigao selu bitu iz Sa-eva.

4. — vrede. Corruktus talnasti.

5. — hab- zlatna. G T — prob-

6. —

7. — na selo —

TRAVNIK

To je kadihuk (kadihuk) koji je bio bosanski mufti. To kasabica ima sedam stotina (sestadeset) kadihukom pokrivenih kuća s vrtovima i baštama, jedan kadihuk i sedam stotina, a nema kasabica.

Podagavje se oдавде opet razgraniči kroz naseljena sela i dođi u grad

TRAVNIK

Opis grada Travnika. — Sagradio ga je latinski kralj po imenu Dubrovnik⁶. Kasnije ga je sultan Mehmed Fâtiḥ uzeo iz ruku Latina⁷ te je on sada na teritoriji Bosne has njenog paše, vojvodstvo i kadihuk s rangom kadihuka od sto pedeset akči⁸. Njegova tvrđava se nalazi na jednoj vrijetnoj litici, a sazidana je od klesanog kamena u obliku petokruga. Ima malu uzvišicu, jednu kapiju koja se otvara

6 U knj. Pavaofo, Itamparska grčka mjesto Bosovača

7 Bosovača nije nikada bila samostalan kadihuk niti nikada (nepostojati) bosanskog muftihuk. Ona je u ovoj doba spadala u vojvodstvo nahije, a ova nahija u sarajevski kadihuk kao najviši (nepostojati) pa je tako i Bosovača indirektno spadala u nadležnost bosanskog mufti. Sjedište naroda vojvode nahije do druge polovine XVII vijeka bilo je obično u Kreševu, rjeđe u Fojnici. Pored Bosovače u tu su nahiju u XVII vijeku spadala mjesta Dobrinča, Kiseljak, Duzina i već davno napušteni gradovi Kreševa i Kozluk. Nahije bosanskog muftihuka bile su Sarajevu, Fojnica (odnosno Kreševa), Vanska, Neretva i Ploče. Samo, naput je da je narod bosanskog mufti iz Fojnice, odnosno Kreševa, odlikovao posebnim danom u Bosovači i tu svršavao neke sudske poslove, pa u tom slučaju ova tvrđava Evlije ne bi bila pogreška

8 Ovaj Evlija broj kuća u Bosovači je svakako prečajan.

9 U knj. Dubrovnik Op. str. 161. nap. 46 Travnik se prvi put spominje 1483 g. kada su ga zauzeli Turci. Ali stari latinsko grad bio se čine na brežuljku između Hodeka i Šumera, nastao je prije Turaka, po svoj prilici za Vrhka II (1464 i 1421—43). Naziv varod na dio Travnika upod grada us potok Hodeka čuva, bez sumnje, spomen naselja prije turskog vremena. Ovaj e kraj bio naseljen još od neolitskog doba. Za Evliju navod o latinskom je — gr. varku — kao ostavio ovoga grada i — latinska — uporedi str. 161 nap. 46.

10 Travnik je zauzeli g. 1483. Interesantno je što Evlija tvrdi da su ga i zauzeli od Latina

11 Travnik je bio sjedište vojvode i bosanbrodskog kadije, kako danas a, još od XVI vijeka. Zbog toga u našoj nauci nisu bili primjećeni. To da je Travnik u ovoj doba samo kasabica, vojvodstvo, kadihuk u 160 akči i has bosanskog paše, Evlija, dakle, ne kaže ništa o tom da u ovoj doba u ranje bio sjedište bosanbrodskog — ili o napori

U napori se, međutim, stalno pogrešno odila da je godine 1603.

12 Navedenika preneseno iz Manje Luke u — vrti i da je

13 — na vrtu. Da je tako bio preko — ni

14 — naroda —

15 — Ad. — kadije bosanbrodskog

16 — vrtu nikada Bosovača

17 — (1603 g.)

Tu je ovaj čep odmah bio priključio. Jednolično ga je mletao. On se malo više povukao. Smetalo je kadnje ovaj kraj bio okupao Ebu-El-Haj, on se gurao da je glavni tvrđava (gali kula) izuzeo Gazi Huseinović i dobio Sedric-hana II. Prema katastrofom popisu (džamij) izostavljen je da je sada vojvodstvo¹² na tvrđoraj ključnog zidanka i ostalo u ranoj do sto pedeset akči.

Obilak i polakoj grada Akhmeta — Terec na kome leži ovaj grad obrastao je sa sve četiri strane šumom i šikarom. To je visok grad petougastog oblika, a sagrađen je od kamena na strmenitoj stijeni. Njegova vrata i zidovi su visoki oko četrdeset aršina. Naš gospodar Melek Ahmed-paša⁴² obnovio je i popravio ovaj grad vlastitim novcem pa se sada taj grad koji je divan kao dragulj u prstenu svijetli kao jasno svjetlo. Tvrđavu je snabdio dovoljnom količinom

38 Arhiser, znači Bolograd (od ak — bijel : hiser — grad), dakle, dedovčan izriči proved starih narodnog imena ovoga grada. Uporedi još sljedeće na-
pomena:

38 U orig. "Prijatelj" iskorišteno mjesto Pruske = Pruski Kemura de Sepahnamer Eviha Celebiya, GEM, 1903. 194) to je prošao Pruske i time do poroda B. Mamluka da postane imena Pruske izah i belasko stamolu: U stvari, to se iskjučivo radi o pogrešno zapisanom, prepisanom i štampanom imenu ovog mjesta, kao i kod takvih drugih imena mjesta u Evihi. Pruske se prvi put pod tim imenom spominje 29. jula 1478. godine (Trubača, Tursko-slovenska spomenika dubrovačke arhive, Sarajevo 1911, str. 30). Zatim u ugarsko-burskom ugovoru 1503 i 1519, a pod imenom Belgad = Biograd Teko se zvalo i u srednjem vijeku. Odatle i burak: naziv Akhizar (Biograd), koji se u tursko doba, pored imena Pruske, iz ranijeg perioda, sve činje suruće. On se kod Zana (g. 1550) zove Castel bianco, kod Karpalaca (g. 1531) grad i vrsni Prusken, kod Fouqueilla Akhizar i Pruske (K. Jurek, Der Handelsverkehr und Meeresküste von Serbien und Bosnien während des Mittelalters, Prag 1879, str. 80).

40 Prusac su Turci saznali valjda još 1483. g., ali otada nije izgleda bilo otisao u njihovim rukama. (V. Truhelka, Tursko-slavonski spomenici i arheografski listovi, Sarajevo 1911, str. 51) Evlija-in nevad da je ovaj gozd bio: Husrev-beg u doba Selim-hana i ne može biti tačan jer stoji da je u istom mjestu vladao od 1512 do 1530. g. a Husrev-beg je begovao u Bosni tek od 1531. Interesantno je da i neki drugi pisci spominju jedno ranije Husrev-begovo begovanje u Bosni. Truhelka je dokazao da to nije tačno. (V. Truhelka, Gazi Husrev-beg, njegovo život i njegovo doba, Sarajevo 1912). Prusac potpisuje XVI vijeka stalno u turskoj vlasti.

21. Prasec nile nikada bio ništa više nego vojvodstvo, i u njemu nije
 bilo suđih . . . od te p-ke koga bi up . . . Bosnom Del-
 . . . se to bolje vidi (Up. Stanovski, Narodna enciklopedija
 , 1948, , 1941, 2) . . . te ki kog . . . na polj . . .
 . . . kako je to poznato . . . dokumentata
 . . . uporabi svoje str 37)
 . . . sudstva, kao . . . Kappeler jed od 18

municije i lopova. Glavski zapovjednik Glavnog i
stotine vojnika budno čuvaju grad i više
veće svira voga munitka. Ovo je vrlo važna postava
u opasnom klimatu u koji mogu da dođu munitke uskov

Kako se sa sjeverne i južne strane (gradi) nalaze posrednje paklenog ponora, nismo mogli da doznam koliko ima vjetrova u opsegu. Preko opkopa usjetenog u vrtložu : čitih litica pred gradskom kapinom ima visoki most kojim se odatle prelazi u vrtlož.

U samoj tvrđavi ima samo osamdeset vojničkih kuća. Tu nema careve džamije, crkvice, štitice niti čega drugog. Na onoj strani rijeke što je nasuprot gradu vidi se sa mala uzvišica prema zapadu. Ali kako se na sve četiri strane grada nalaze provalije duboke kao nagruha paklena ponor : mnoge klesure, to se grad ne može zauzeti na turski.

Verol. — Ima svega osam mahala s osam stotina kuća prizemnih i na sprat, a građene su od tvrdog materijala. Te su kuće prostrane i u dobrom stanju, pokrivene su čeromitom i daskom; imaju bašte, rubinjske i vrtove (šustlji).

Postoji u svemu osam džamija (mihrāb)^{42a}. Od svih je najimpozantnija i najuređenija džamija Hajdar-šehaje⁴³.

Samo s jugostočne strane ima velika demar-kacija, a ona se zove prema varoši. Postoje i jedna mala tajna vrata. To je tajni put kojim se za vrijeme opsade silazi u dol.

Key words: *Mytilus*; *Mytilus*; *Mytilus*; *Mytilus*

Kad je uoledge Adam²¹, reče joj hronostiā:

Ova visoka građevina slična je Adm-ratus.

1 025 761 642

Postoje tri tekija. Od svih najviše se ističe tekija preuzviđenog Šeja-Kašija²⁰. Ona pripada halvedžjskom redu (tarik). Postoje i tri manje škole.

Natpla na vrstama teleje (hän) preuzviđenog Šejha Kādije glasi:

Onome ko pua go nien kronostih

Ovaj je odgovor datovan:

45a. Koliko je Prus e u ono doba imao djece, ne zna se tačno. Samo
kako to malo – ali mnogo im je djece bilo. Danas dosta. Mahala, moglo je u doba
e imati osam djece.

42. Vidjeli smo da D-113 — mnogi jednog Nijemca-bahaju kao dobrovoljce
— gdje se podgao taktika i čimra oko 99) e D-tural podizanja
— lvo = 0 Nahu ovd e n ukl ubura moraju da se tu

(Ovajst) - samo pisatko ima upisati u tabelu. 7

„Datum podizanja turbe, maj 1911. god.“
1911. god.

Ta ima jedan hamam i ukupno narodnog štala, a nema bezstana. Ima, međutim, medresu, školu za naučavanje islamske tradicije (džur'î-hadis) i javnu kuhinju (imâret) podjednog Šejh-Kâfije. Ovo mjesto nije tako veliko, slobodno nego samo pogranična tvrđava.

Klima je priyatna, a voda je dovedena u varoš srečevim žukovima.

Pokraj ove varoši stanuje jedan zâim, po imenu Džaffer-begović (Džafferbegiâde), vlasnik odjaka (hândân) i junak od mejdana. On u svojoj kući svako veče ukonači, ugosti i nahrani tri do četiri stotine gostiju; ima takav vrt i rajsku baštu da se čovjek u njoj izgubi. Tu uspijeva raznovrsno sočno voće kakvo bi se u Bosni moglo naći još u Mostaru i Foči. Ima tu tako krupnih krušaka i raznovrsnih jabuka da se uzrečica: „Vino kao jabuka“ odnosi valjda na ove jabuke Akhisâra.

Bijeli med od novog roja i medovina ovog šehera su takođe na glasu.

Turbe preuzvišenog Šejh-Kâfije. — Ova ličnost potiče iz samog mjesta Akhisâra. Putujući po svijetu stekao je veliko obrazovanje iz raznovrsnih nauka, a u hiromantiji⁴⁴ ravan je Ibn Džâbiru⁴⁵. Zbog čežnje za rodninom vratio se opet u ovaj Akhisar i tu podigao više medšâda, tekiju za dervise, hân, kupatilo, osnovnu školu, časme i bezbroj drugih zadužbena i dobrih djela. Za svoje učenike i stare prijatelje podigao je na jednom prostranom i plodnom mjestu novo naselje poput kasaba, koje zovu Nevâbâd (Novo Naselje). To je mjesto lijepo kao zemaljski raj (džg-i irem). Ono se i sada iz dana u dan razvija i izgrađuje. Stanujući u ovom rajskom vrtu, napisao je po jedan ogleđ i raspravu iz svih grana znanosti. On je komentarisao mnogo značajna djela, a naročito mu je vrijedan malih komentara na djelo Kâfije iz (arapske) sintakse⁴⁶ koji zadaje haljade muka čitaocima dok ga dobro shvate. Eto, do toga stepena ima on jakih i teških djela. Doznaje, pokoravajući se uzvišenim božjim riječima:

Vratio se „a“, preselio se s ovog prolaznog svijeta u vječni dom. Njegovo tijelo i sada počiva čitavo na njegovoj sedšâdi u svijetlom mauzoleju (turbe) u podzemlju medrese i tekije koju je on podigao.

I sam, siromah, slijao dolje u podzemlje i lično ga video očima svojim, ponosom mojom. I sada u njegovom časnom grobu (medšedi) šutoki miris mošusa i ambre opaja ljudski mozak. Njegove mrtvačke palije prekrivene su bijelim čaršafom.

44a. „a“ = „a“ = 1911 p. = 4 m. = 1911.

47. orig. „am“ = „am“ = 1911 p. = 4 m. = 1911.

48. „a“ = „a“ = 1911 p. = 4 m. = 1911.

49. „a“ = „a“ = 1911 p. = 4 m. = 1911.

Kako se ovaj polje zove i u ovim vremenima, jer je u njemu
druma u kasadu Nevahad⁵¹, da je polje, "Nevahad" i "Nevahad"
patnika i namjenika Nog mu se zove⁵².

Zatim smo se podigli iz Akhmeda i ovdje planine planine
planine došli smo do jednog planinskog vrha koji se zove "Nevahad"
Tu je Melek Ahmed-paša sagradio jedan grobni spomenik i tamo
Njegova je voda, međutim, hladna kao ledena kugla⁵³.

Kad smo i ovdje prošli, opet krenuli smo dalje pod
oružjem, kroz planine i šume i stepane.

SELO KUPRES⁵⁴

U ovome je selu Fazli-paša⁵⁵ podigao jedan džamiju, kupatilo,
nekoliko dućana i stotinjak kamenitih siroti i siroti kuća pokrivenih
daškom i borovim okorcima. Oslobođio ga je od osmanlijskih poreza,
jer su Mađari na ovoj gorskoj visoravni svake godine hvatili mnogo
roblje. Zbog toga veziri koji upravljaju cijelim bosanskim pašalukom
(eyâlet) ljetuju na ovoj gorskoj visoravni (jajlak) s deset hiljada
vojnika i čuvaju njemu okolinu.

KUPRESKO POLJE⁵⁶

Ovo polje liči na visoravni kao što su Bingol⁵⁷, Sudžin⁵⁸ kod
Vano⁵⁹, Kešidag⁶⁰ kod Brusa. Na njemu ima nekoliko hiljada vrata

⁵¹ Nevahad znači Novo naselje.

⁵² U ovom Mađarskom grobnom selu Kupres. O o selu Kupres je si-
gurno daskolji Kupres, glavne naselje na Kupreskom polju, pa već po tome
može lako da se zna prvi put spominje početkom XVIII veka, kako stoje u
Narodnoj enciklopediji III, 342, nega, ovo, još sredinom XVII stoljeća. Prema
ovim Evlijinim navodima može se reći i da je Kupres—postojao prije 1594
godine, dok je Fazli-paša bio bosanski namjenik Kupres spominje i Hadži
Kalfa kao mjesto u kfilkom sandžaku. Up. St. Novaković Hadži Kalfa iz
Četih Četih u Bosanskom Pašaluku. Spomenik XVIII str. 84. Ovo je o -
starije, možda, starije od ovih vremena.

⁵³ Misliti na bosanskog namjenika Fazli-pašu Maglajcu koji je u mađar-
skomu od 1594. do 1595. bio četiri puta bosanski namjenik. Pogledaj—
str. 84. godine.

⁵⁴ U orig. Kupres Jajlak, što je Mađarska grobnica mjesto Kupres
Jajlak. Kupresko visoravni.

⁵⁵ Bingol ili Bingol-dag je turko ime za poznatu visoravni što je
ili još Erzuruma ili. Svo ime dobilo je po bogatu
Bingol znači hiljadu jama. Vidi Strichanama III.

⁵⁶ U orig. Sudžin jajlak što je Mađarska grobnica, što je
Mađarska Sudžin dag, što je Mađarska visoravni.

⁵⁷ U orig. Sudžin jajlak što je Mađarska grobnica, što je
Mađarska Sudžin dag, što je Mađarska visoravni.

⁵⁸ U orig. Sudžin jajlak što je Mađarska grobnica, što je
Mađarska Sudžin dag, što je Mađarska visoravni.

⁵⁹ U orig. Sudžin jajlak što je Mađarska grobnica, što je
Mađarska Sudžin dag, što je Mađarska visoravni.

⁶⁰ U orig. Sudžin jajlak što je Mađarska grobnica, što je
Mađarska Sudžin dag, što je Mađarska visoravni.

okupirali "Hrvat" i "bosnjan" i doveo Turaka, njegovo stanovništvo nije moglo pobjeći, udavali su se, osimani jaskog mora pa je "Hrvat" grad i pobjegao u "Sud" i "Sud" na obali Jadranskog mora⁷⁰ 1816. je Selim-han I osvojio Egipat⁷¹ "Mlečan" su bili opet oteli ovaj kraj, ali ga je u doba Sulajmana-hana zauzeo Murrev-beg i učinio ga rezidencijom kliškog sandžaka. To je i sada [sjedište] kliškog sandžaka u bosanskom ejaletu⁷²

God 1636 (1646)⁷³ Mlečan. su oteli iz ruku Mustafa-paše Tekelije⁷⁴ grad Kliš sa još sedamdeset i šest (!) drugih naskih gradova⁷⁵ Od toga vremena ostalo je [sjedište] kliškog sandžaka u njihovoj vlasti pa je mjesto njega Livno postalo sjedište kliških sandžak-begova.

70. Kao bupa, Livno se spominje još u X vijeku. Jedno vrijeme, u XIII i prvoj polovini XIV vijeka ono je bilo bupa hrvatske države u vlasti porodice Subica. Zatim je palo u sastav bosanske države. Godine 1490. spominje se grad Hirvanjuki (Miklošci, Monasterio, 248-249). U XV vijeku Livno je u vlasti porodice Vukčića. Godine 1444 spominje se dvor kralja Tomasa u Livnu, a 1466 fuvao ga je Vladislav Hercegović od Turaka.

Turci su zauzeli Livno poslije 1495, a prije 1492 godine. Ispod starog grada razvilo se u tursko doba današnje Livno, koje je dobijalo najveći porast u XVI i XVII vijeku, kad je često bilo sjedište kliškog sandžaka i tako dobilo veći politički i vojnički značaj.

71. Ovo se Egiptu kovanje vjerovanje zasnovu na legendama koje sam ja slušao od nekih starijih ljudi iz Livna.

72. U orig. Venedik korjen = Mleštacki zaliv. Tako Turci obično nazivaju Jadransko more. Naziv Venedik korjen nastao je prema nepodacnjem talijanskom nazivu «Golfo di Venezia» ili pristo «Golfo» («Gulfo»).

73. Sultan Selim I vladao je od 1512 do 1520. godine. On je osvojio Egipat 1517. godine.

74. I ovdje je Kevija, kao što kaže njezina mlađa sestra, konstanta pa "Mlečan" Livno je još od sedamdesetih godina XV vijeka stalno u turskoj vlasti (osvojeno je poslije 1492, a prije 1492 godine). Daje, ne zna se da su Mlečani bili osvojeni ovaj kraj dok je Selim-han osvojio Egipat (1517), pa da se ga Murrev-beg ponovo osvojio za Sulajman-hana Ali da je on u Livnu organizovao sjedište kliškog sandžaka — kako kaže Kevija — to mi izgleda vjerovatno. Kliš je vjerovatno bio u prvo vrijeme dirljiva rezidencija kliškog sandžaka, ali ga njego sandžakben i tada naseljavali u — (15) — se od sredine XVI vijeka često u dokumentima i izvještajima novu "Mlečan" sandžakben — a naga "Mlečan" kliš sandžakben su — Livno u XVI — mnoge sandžakbene (kao Mustafa-paša Sokolović, 1597. godine — Ferhad-beg Sokolović je kao kliški sandžakben 1622-1624) red — u — u. (1) su mu pomirila — (2) — U — (3) — (4) — (5) — (6) — (7) — (8) — (9) — (10) — (11) — (12) — (13) — (14) — (15) — (16) — (17) — (18) — (19) — (20) — (21) — (22) — (23) — (24) — (25) — (26) — (27) — (28) — (29) — (30) — (31) — (32) — (33) — (34) — (35) — (36) — (37) — (38) — (39) — (40) — (41) — (42) — (43) — (44) — (45) — (46) — (47) — (48) — (49) — (50) — (51) — (52) — (53) — (54) — (55) — (56) — (57) — (58) — (59) — (60) — (61) — (62) — (63) — (64) — (65) — (66) — (67) — (68) — (69) — (70) — (71) — (72) — (73) — (74) — (75) — (76) — (77) — (78) — (79) — (80) — (81) — (82) — (83) — (84) — (85) — (86) — (87) — (88) — (89) — (90) — (91) — (92) — (93) — (94) — (95) — (96) — (97) — (98) — (99) — (100) — (101) — (102) — (103) — (104) — (105) — (106) — (107) — (108) — (109) — (110) — (111) — (112) — (113) — (114) — (115) — (116) — (117) — (118) — (119) — (120) — (121) — (122) — (123) — (124) — (125) — (126) — (127) — (128) — (129) — (130) — (131) — (132) — (133) — (134) — (135) — (136) — (137) — (138) — (139) — (140) — (141) — (142) — (143) — (144) — (145) — (146) — (147) — (148) — (149) — (150) — (151) — (152) — (153) — (154) — (155) — (156) — (157) — (158) — (159) — (160) — (161) — (162) — (163) — (164) — (165) — (166) — (167) — (168) — (169) — (170) — (171) — (172) — (173) — (174) — (175) — (176) — (177) — (178) — (179) — (180) — (181) — (182) — (183) — (184) — (185) — (186) — (187) — (188) — (189) — (190) — (191) — (192) — (193) — (194) — (195) — (196) — (197) — (198) — (199) — (200) — (201) — (202) — (203) — (204) — (205) — (206) — (207) — (208) — (209) — (210) — (211) — (212) — (213) — (214) — (215) — (216) — (217) — (218) — (219) — (220) — (221) — (222) — (223) — (224) — (225) — (226) — (227) — (228) — (229) — (230) — (231) — (232) — (233) — (234) — (235) — (236) — (237) — (238) — (239) — (240) — (241) — (242) — (243) — (244) — (245) — (246) — (247) — (248) — (249) — (250) — (251) — (252) — (253) — (254) — (255) — (256) — (257) — (258) — (259) — (260) — (261) — (262) — (263) — (264) — (265) — (266) — (267) — (268) — (269) — (270) — (271) — (272) — (273) — (274) — (275) — (276) — (277) — (278) — (279) — (280) — (281) — (282) — (283) — (284) — (285) — (286) — (287) — (288) — (289) — (290) — (291) — (292) — (293) — (294) — (295) — (296) — (297) — (298) — (299) — (300) — (301) — (302) — (303) — (304) — (305) — (306) — (307) — (308) — (309) — (310) — (311) — (312) — (313) — (314) — (315) — (316) — (317) — (318) — (319) — (320) — (321) — (322) — (323) — (324) — (325) — (326) — (327) — (328) — (329) — (330) — (331) — (332) — (333) — (334) — (335) — (336) — (337) — (338) — (339) — (340) — (341) — (342) — (343) — (344) — (345) — (346) — (347) — (348) — (349) — (350) — (351) — (352) — (353) — (354) — (355) — (356) — (357) — (358) — (359) — (360) — (361) — (362) — (363) — (364) — (365) — (366) — (367) — (368) — (369) — (370) — (371) — (372) — (373) — (374) — (375) — (376) — (377) — (378) — (379) — (380) — (381) — (382) — (383) — (384) — (385) — (386) — (387) — (388) — (389) — (390) — (391) — (392) — (393) — (394) — (395) — (396) — (397) — (398) — (399) — (400) — (401) — (402) — (403) — (404) — (405) — (406) — (407) — (408) — (409) — (410) — (411) — (412) — (413) — (414) — (415) — (416) — (417) — (418) — (419) — (420) — (421) — (422) — (423) — (424) — (425) — (426) — (427) — (428) — (429) — (430) — (431) — (432) — (433) — (434) — (435) — (436) — (437) — (438) — (439) — (440) — (441) — (442) — (443) — (444) — (445) — (446) — (447) — (448) — (449) — (450) — (451) — (452) — (453) — (454) — (455) — (456) — (457) — (458) — (459) — (460) — (461) — (462) — (463) — (464) — (465) — (466) — (467) — (468) — (469) — (470) — (471) — (472) — (473) — (474) — (475) — (476) — (477) — (478) — (479) — (480) — (481) — (482) — (483) — (484) — (485) — (486) — (487) — (488) — (489) — (490) — (491) — (492) — (493) — (494) — (495) — (496) — (497) — (498) — (499) — (500) — (501) — (502) — (503) — (504) — (505) — (506) — (507) — (508) — (509) — (510) — (511) — (512) — (513) — (514) — (515) — (516) — (517) — (518) — (519) — (520) — (521) — (522) — (523) — (524) — (525) — (526) — (527) — (528) — (529) — (530) — (531) — (532) — (533) — (534) — (535) — (536) — (537) — (538) — (539) — (540) — (541) — (542) — (543) — (544) — (545) — (546) — (547) — (548) — (549) — (550) — (551) — (552) — (553) — (554) — (555) — (556) — (557) — (558) — (559) — (560) — (561) — (562) — (563) — (564) — (565) — (566) — (567) — (568) — (569) — (570) — (571) — (572) — (573) — (574) — (575) — (576) — (577) — (578) — (579) — (580) — (581) — (582) — (583) — (584) — (585) — (586) — (587) — (588) — (589) — (590) — (591) — (592) — (593) — (594) — (595) — (596) — (597) — (598) — (599) — (600) — (601) — (602) — (603) — (604) — (605) — (606) — (607) — (608) — (609) — (610) — (611) — (612) — (613) — (614) — (615) — (616) — (617) — (618) — (619) — (620) — (621) — (622) — (623) — (624) — (625) — (626) — (627) — (628) — (629) — (630) — (631) — (632) — (633) — (634) — (635) — (636) — (637) — (638) — (639) — (640) — (641) — (642) — (643) — (644) — (645) — (646) — (647) — (648) — (649) — (650) — (651) — (652) — (653) — (654) — (655) — (656) — (657) — (658) — (659) — (660) — (661) — (662) — (663) — (664) — (665) — (666) — (667) — (668) — (669) — (670) — (671) — (672) — (673) — (674) — (675) — (676) — (677) — (678) — (679) — (680) — (681) — (682) — (683) — (684) — (685) — (686) — (687) — (688) — (689) — (690) — (691) — (692) — (693) — (694) — (695) — (696) — (697) — (698) — (699) — (700) — (701) — (702) — (703) — (704) — (705) — (706) — (707) — (708) — (709) — (710) — (711) — (712) — (713) — (714) — (715) — (716) — (717) — (718) — (719) — (720) — (721) — (722) — (723) — (724) — (725) — (726) — (727) — (728) — (729) — (730) — (731) — (732) — (733) — (734) — (735) — (736) — (737) — (738) — (739) — (740) — (741) — (742) — (743) — (744) — (745) — (746) — (747) — (748) — (749) — (750) — (751) — (752) — (753) — (754) — (755) — (756) — (757) — (758) — (759) — (760) — (761) — (762) — (763) — (764) — (765) — (766) — (767) — (768) — (769) — (770) — (771) — (772) — (773) — (774) — (775) — (776) — (777) — (778) — (779) — (780) — (781) — (782) — (783) — (784) — (785) — (786) — (787) — (788) — (789) — (790) — (791) — (792) — (793) — (794) — (795) — (796) — (797) — (798) — (799) — (800) — (801) — (802) — (803) — (804) — (805) — (806) — (807) — (808) — (809) — (810) — (811) — (812) — (813) — (814) — (815) — (816) — (817) — (818) — (819) — (820) — (821) — (822) — (823) — (824) — (825) — (826) — (827) — (828) — (829) — (830) — (831) — (832) — (833) — (834) — (835) — (836) — (837) — (838) — (839) — (840) — (841) — (842) — (843) — (844) — (845) — (846) — (847) — (848) — (849) — (850) — (851) — (852) — (853) — (854) — (855) — (856) — (857) — (858) — (859) — (860) — (861) — (862) — (863) — (864) — (865) — (866) — (867) — (868) — (869) — (870) — (871) — (872) — (873) — (874) — (875) — (876) — (877) — (878) — (879) — (880) — (881) — (882) — (883) — (884) — (885) — (886) — (887) — (888) — (889) — (890) — (891) — (892) — (893) — (894) — (895) — (896) — (897) — (898) — (899) — (900) — (901) — (902) — (903) — (904) — (905) — (906) — (907) — (908) — (909) — (910) — (911) — (912) — (913) — (914) — (915) — (916) — (917) — (918) — (919) — (920) — (921) — (922) — (923) — (924) — (925) — (926) — (927) — (928) — (929) — (930) — (931) — (932) — (933) — (934) — (935) — (936) — (937) — (938) — (939) — (940) — (941) — (942) — (943) — (944) — (945) — (946) — (947) — (948) — (949) — (950) — (951) — (952) — (953) — (954) — (955) — (956) — (957) — (958) — (959) — (960) — (961) — (962) — (963) — (964) — (965) — (966) — (967) — (968) — (969) — (970) — (971) — (972) — (973) — (974) — (975) — (976) — (977) — (978) — (979) — (980) — (981) — (982) — (983) — (984) — (985) — (986) — (987) — (988) — (989) — (990) — (991) — (992) — (993) — (994) — (995) — (996) — (997) — (998) — (999) — (1000) — (1001) — (1002) — (1003) — (1004) — (1005) — (1006) — (1007) — (1008) — (1009) — (1010) — (1011) — (1012) — (1013) — (1014) — (1015) — (1016) — (1017) — (1018) — (1019) — (1020) — (1021) — (1022) — (1023) — (1024) — (1025) — (1026) — (1027) — (1028) — (1029) — (1030) — (1031) — (1032) — (1033) — (1034) — (1035) — (1036) — (1037) — (1038) — (1039) — (1040) — (1041) — (1042) — (1043) — (1044) — (1045) — (1046) — (1047) — (1048) — (1049) — (1050) — (1051) — (1052) — (1053) — (1054) — (1055) — (1056) — (1057) — (1058) — (1059) — (1060) — (1061) — (1062) — (1063) — (1064) — (1065) — (1066) — (1067) — (1068) — (1069) — (1070) — (1071) — (1072) — (1073) — (1074) — (1075) — (1076) — (1077) — (1078) — (1079) — (1080) — (1081) — (1082) — (1083) — (1084) — (1085) — (1086) — (1087) — (1088) — (1089) — (1090) — (1091) — (1092) — (1093) — (1094) — (1095) — (1096) — (1097) — (1098) — (1099) — (1100) — (1101) — (1102) — (1103) — (1104) — (1105) — (1106) — (1107) — (1108) — (1109) — (1110) — (1111) — (1112) — (1113) — (1114) — (1115) — (1116) — (1117) — (1118) — (1119) — (1120) — (1121) — (1122) — (1123) — (1124) — (1125) — (1126) — (1127) — (1128) — (1129) — (1130) — (1131) — (1132) — (1133) — (1134) — (1135) — (1136) — (1137) — (1138) — (1139) — (1140) — (1141) — (1142) — (1143) — (1144) — (1145) — (1146) — (1147) — (1148) — (1149) — (1150) — (1151) — (1152) — (1153) — (1154) — (1155) — (1156) — (1157) — (1158) — (1159) — (1160) — (1161) — (1162) — (1163) — (1164) — (1165) — (1166) — (1167) — (1168) — (1169) — (1170) — (1171) — (1172) — (1173) — (1174) — (1175) — (1176) — (1177) — (1178) — (1179) — (1180) — (1181) — (1182) — (1183) — (1184) — (1185) — (1186) — (1187) — (1188) — (1189) — (1190) — (1191) — (1192) — (1193) — (1194) — (1195) — (1196) — (1197) — (1198) — (1199) — (1200) — (1201) — (1202) — (1203) — (1204) — (1205) — (1206) — (1207) — (1208) — (1209) — (1210) — (1211) — (1212) — (1213) — (1214) — (1215) — (1216) — (1217) — (1218) — (1219) — (1220) — (1221) — (1222) — (1223) — (1224) — (1225) — (1226) — (1227) — (1228) — (1229) — (1230) — (1231) — (1232) — (1233) — (1234) — (1235) — (1236) — (1237) — (1238) — (1239) — (1240) — (1241) — (1242) — (1243) — (1244) — (1245) — (1246) — (1247) — (1248) — (1249) — (1250) — (1251) — (1252) — (1253) — (1254) — (1255) — (1256) — (1257) — (1258) — (1259) — (1260) — (1261) — (1262) — (1263) — (1264) — (1265) — (1266) — (1267) — (1268) — (1269) — (1270) — (1271) — (1272) — (1273) — (1274) — (1275) — (1276) — (1277) — (1278) — (1279) — (1280) — (1281) — (1282) — (1283) — (1284) — (1285) — (1286) — (1287) — (1288) — (1289) — (1290) — (1291) — (1292) — (1293) — (1294) — (1295) — (1296) — (1297) — (1298) — (1299) — (1300) — (1301) — (1302) — (1303) — (1304) — (1305) — (1306) — (1307) — (1308) — (1309) — (1310) — (1311) — (1312) — (1313) — (1314) — (1315) — (1316) — (1317) — (1318) — (1319) — (1320) — (1321) — (1322) — (1323) — (1324) — (1325) — (1326) — (1327) — (1328) — (1329) — (1330) — (1331) — (1332) — (1333) — (1334) — (1335) — (1336) — (1337) — (1338) — (1339) — (1340) — (1341) — (1342) — (1343) — (1344) — (1345) — (1346) — (1347) — (1348) — (1349) — (1350) — (1351) — (1352) — (1353) — (1354) — (1355) — (1356) — (1357) — (1358) — (1359) — (1360) — (1361) — (1362) — (1363) — (1364) — (1365) — (1366) — (1367) — (1368) — (1369) — (1370) — (1371) — (1372) — (1373) — (1374) — (1375) — (1376) — (1377) — (1378) — (1379) — (1380) — (1381) — (1382) — (1383) — (1384) — (1385) — (1386) — (1387) — (1388) — (1389) — (1390) — (1391) — (1392) — (1393) — (1394) — (1395) — (1396) — (1397) — (1398) — (1399) — (1400) — (1401) — (1402) — (1403) — (1404) — (1405) — (1406) — (1407) — (1408) — (1409) — (1410) — (1411) — (1412) — (1413) — (1414) — (1415) — (1416) — (1417) — (1418) — (1419) — (1420) — (1421) — (1422) — (1423) — (1424) — (1425) — (1426) — (1427) — (1428) — (1429) — (1430) — (1431) — (1432) — (1433) — (1434) — (1435) — (1436) — (1437) — (1438) — (1439) — (1440) — (1441) — (1442) — (1443) — (1444) — (1445) — (1446) — (1447) — (1448) — (1449) — (1450) — (1451) — (1452) — (1453) — (1454) — (1455) — (1456) — (1457) — (1458) — (1459) — (1460) — (1461) — (1462) — (1463) — (1464) — (1465) — (1466) — (1467) — (1468) — (1469) — (1470) — (1471) — (1472) — (1473) — (1474) — (1475) — (1476) — (1477) — (1478) — (1479) — (1480) — (1481) — (1482) — (1483) — (1484) — (1485) — (1486) — (1487) — (1488) — (1489) — (1490) — (1491) — (1492) — (1493) — (1494) — (1495) — (1496) — (1497) — (1498) — (1499) — (1500) — (1501) — (1502) — (1503) — (1504) — (1505) — (1506) — (1507) — (1508) — (1509) — (1510) — (1511) — (1512) — (1513) — (1514) — (1515) — (1516) — (1517) — (1518) — (1519) — (1520) — (1521) — (1522) — (1523) — (1524) — (1525) — (1526) — (1527) — (1528) — (1529) — (1530) — (1531) — (1532) — (1533) — (1534) — (1535) — (1536) — (1537) — (1538) — (1539) — (1540) — (1541) — (1542) — (1543) — (1544) — (1545) — (1546) — (1547) — (1548) — (1549) — (1550) — (1551) — (1552) — (1553) — (1554) — (1555) — (1556) — (1557) — (1558) — (1559) — (1560) — (1561) — (1562) — (1563) — (1564) — (1565) — (1566) — (1567) — (1568) — (1569) — (1570) — (1571) — (1572) — (1573) — (1574) — (1575) — (1576) — (1577) — (1578) — (1579) — (1580) — (1581) — (1582) — (1583) — (1584) — (1585) — (1586) — (1587) — (1588) — (1589) — (1590) — (1591) — (1592) — (1593) — (1594) — (1595) — (1596) — (1597) — (1598) — (1599) — (1600) — (1601) — (1602) — (1603) — (1604) — (1605) — (1606) — (1607) — (1608) — (1609) — (1610) — (1611) — (1612) — (1613) — (1614) — (1615) — (1616) — (1617) — (1618) — (1619) — (1620) — (1621) — (1622) — (1623) — (1624) — (1625) — (1626) — (1627) — (1628) — (1629) — (1630) — (1631) — (1632) — (1633) — (1634) — (1635) — (1636) — (1637) — (1638) — (1639) — (1640) — (1641) — (1642) — (1643) — (1644) — (1645) — (1646) — (1647) — (1648) — (1649) — (1650) — (1651) — (1652) — (1653) — (1654) — (1655) — (1656) — (1657) — (1658) — (1659) — (1660) — (1661) — (1662) — (1663) — (1664) — (1665) — (1666) — (1667) — (1668) — (1669) — (1670) — (1671) — (1672) — (1673) — (1674) — (1675) — (1676) — (1677) — (1678) — (1679) — (1680) — (1681) — (1682) — (1683) — (1684) — (1685) — (1686) — (1687) — (1688) — (1689) — (1690) — (1691) — (1692) — (1693) — (1694) — (1695) — (1696) — (1697) — (1698) — (1699) — (1700) — (1701) — (1702) — (1703) — (1704) — (1705) — (1706) — (1707) — (1708) — (1709) — (1710) — (1711) — (1712) — (1713) — (1714) — (1715) — (1716) — (1717) — (1718) — (1719) — (1720) — (1721) — (1722) — (1723) — (1724) — (1725

Sandžakbegov hâs iznosi 1425 akči⁷². Tu ima 695 domova i 48 zijmeti. Po kânânu ovaj sandžak broji dvije haljade naseljenih vojnika računajući tu i džebelije. Svi oni idu na vojnu sa svojim sandžakbegom kuda bude naredeno. Klasi sandžak ima svog alaj-bega i ceribaša.

Livno je kaduluk s rangom od sto pedeset akči. Njegova nahija broji u svemu osamdeset i pet sela. Ima janjarskog agu postavljenog od Carigrada i agu jednog odreda (oda) džebelidži. Tu se nalaze gradski zapovjednik (dizdar), šest stotina vrjednih vojnika (gradske posade), muftija (šeyhu'l-islâm) i predstavnik šerifa (mâdibu'l-edrâf) te prvaci (ayân) i ugledni ljudi (ekrâf). Tu je šef policije (šehar subaşı), trina nadzornik (mehtesib-aga), baškâr, građevinski nadzornik (mumar başı) i harački povjerenik (haračaga).

Oblik : poluokrug grada Launa. — Ovaj lijepi grad leži na obronku Ravne planine⁷³, na vrljenoj crvenoj stijeni, a saizidan je od klesanog kamena u obliku bedema. Tokom vremena se pogdjegdje ruinirao, pa ga je Melek Ahmed-paša⁷⁴ svojim vlastitim i pošteno zaslužnim novcem za božju ljubav popravio. Pred tvrđavom, koja se bajeli kao zrna bisera, podigao je od skladišta topova (tophâne) koju je okrenut u polje. Na najvišem vrhuncu grada na vrljenoj litoi podigao je veliku kulu. Pored toga popravio je topove koji su od davnih vremena preostali u gradu i poručao ih po bedemu grada. Svi ovi topovi gledaju u Livanjsko polje. Onakvo skladište za municiju (džebhâne), kao što je ovdje, nema ni u jednom gradu bosanske krajine. U tvrđavi ima tri stotine malih kuća, tri štruce za plemcu i Careva džamija⁷⁵. U nju može stati dvadeset ljudi. Grad ima gvozdenu kapežu koja je okrenuta prema jugoistoku (kibla). Straža dan-noć stoji pred kapijom. U tvrđavi svako veče svira vojna muzika (mehterhâne), a straže uzvikuju muslimanske ratne pokliče. Ni s jedne strane nema opkopa.

Vardi. — Jugoistočna, zapadna i južna strana grada je stijeno-vita. Dolje po uvalama i brežuljcima ima svega devet mahala, hiljade sto kuća, prazemnih i na sprat. Zidane su od tvrde građe i čvrste kao tvrđave. Polovina svih kuća pokrivena je šindrom. Da tu dasku ne odnese šestoka vjetar, ljudi na krovove kuća stavljaju velike grede.

Kađa je mletačka vojska pod zapovjedništvom Foskola poslije petnaestodnevnog opsjedanja izgorjela taj grad.

⁷² Na drugom mjestu (Gövhâretima I, 283) Evlija kaže da bi hâs iznosio 42.500 akči, a Ajmi Ali bîr 100 kaže da bi hâs iznosio 442.500. Tačno bitli, izm. 43.500 akči.

⁷³ Tu, na livnu ovdje stoji Ravna daga — pl. Ravno, malo nile Evi.

⁷⁴ Na planini i pl. Yûk Karda — v. B. 4 — Mj.

⁷⁵ Ove se zove Dama Ravno — v. an — Livanjskog grada, i toliko izreko da su — v. an — domiljenje.

⁷⁶ Na livnu — v. ad-pâli vidi str. 103, nap. 50.

⁷⁷ Na livnu — v. ad-pâli vidi str. 103, nap. 50.

⁷⁸ Na livnu — v. ad-pâli vidi str. 103, nap. 50.

⁷⁹ Na livnu — v. ad-pâli vidi str. 103, nap. 50.

⁸⁰ Na livnu — v. ad-pâli vidi str. 103, nap. 50.

⁸¹ Na livnu — v. ad-pâli vidi str. 103, nap. 50.

⁸² Na livnu — v. ad-pâli vidi str. 103, nap. 50.

⁸³ Na livnu — v. ad-pâli vidi str. 103, nap. 50.

⁸⁴ Na livnu — v. ad-pâli vidi str. 103, nap. 50.

⁸⁵ Na livnu — v. ad-pâli vidi str. 103, nap. 50.

⁸⁶ Na livnu — v. ad-pâli vidi str. 103, nap. 50.

⁸⁷ Na livnu — v. ad-pâli vidi str. 103, nap. 50.

⁸⁸ Na livnu — v. ad-pâli vidi str. 103, nap. 50.

⁸⁹ Na livnu — v. ad-pâli vidi str. 103, nap. 50.

Dijel čistog karaktera teče ovaj čistost
«Ovo je čistost vode»

Iz pećina planine Ravn⁸⁸ i planine Juk kaz⁸⁹ [pokraj] ovoga grada izvire i na milazove kuhja jedno bistra vrelo hašeti tako jako da uki zagluhu čovjeku koji to sluša. U mjestu julu ono je hladno kao led. Samo stvoritelj svijeta zna broj raznovrsnih riba koje se tu nalaze.

Dobrotvori su na obali ovog izvora života (ayma/-hayat) podigli sofe za svijeta. Na ovo mjesto dolaze putnici i namjernici i ribare. Na musali, međutim, obavljaju molitve, a takođe se i vesele. Kako ova bistra voda⁹⁰ teče niz strmen, dobrotvori su proveli regulaciju ovog vrela života i naveli ga na trinaest vodenica, koje se nalaze ispod šehera. To su interesantne i neobično građene vodenice koje dobro melju. Tekući nanise po ravnoj i dobroj zemlji; ove se vode razlijevaju po vrtovima i baštama i natapaju bostane ogradene živicom, plotom i parmacima.

Pred pećinom iz koje izvire ova bistra voda postoji veliki bazen (havz) od deset kvadratnih aršina. To je, takođe, mjesto gdje se sastaju učeni ljudi i dervisi (uškak). Svi mladići ovoga šehera ulaze u ovaj bistr bazen kao morske vile i plivaju vješto kao ribe. Na ovom čistom bazenu postoji natpis. Iznad bazena na stijeni koja kao da se s nebom spaja uspela su se pomoću ljestava savršeni majstori i na jednom četvorouglastom bijelom mramoru izgravirali, uklesali i posmom dželi-suluš napisali taj natpis, a zatim su ovaj mramor lijepo obojali. Ah pošto natpis stoji jako visoko, bilo ga je teško pročitati. Ja sam, siromašni putnik, uspio da ga pročitam pomoću dalekozora (durbin). Natpis glasi:

Ovo je građevina podigao Mustafa-aga
Za ljubav boga gospodara svih svjetova
Neka mu bog podari najviše mjesto iu raju/
Neka bog udvostruči nagradu najboljim dobrotvorima!
Bog nam nadahnu njen krometih.
«To je stjecište dobrotvora i ...»

944 (= 1885)⁹¹

⁸⁸ Kvija nije pretačeno datum podizanja ove čarne ali izgleda da je prepu ovoga natpisu nije točan već zbog toga što ob- čov čarne velj-
po ednih slov- u ovome natpisu kaže ga je donio Evlija, i kon-
od 977 = 1578.79, što nikako nije moguće. Kemura -
- ovog dijela Sejeh-izam d-iz- kod - - - - - j- jednu -
c. 981 god- - - - - 1873. U: S. Kemura, Is Sejahabazm
-231 XX, 1908, - 187

- - - - - v k k-a - - - - - d-iz-
ko - - - - - Ev -
- - - - - bistra ota, i - - - - -

Zatim je Melek Ahmed-paša poslao po agama propisat ličnu listinu : svoje bujurulduje u sve gradove bosanskog ejaleta. Među ostalima, dao je dvije kose groša, pet konja, dvije orme, dvije satije, pet ličnastih (mletačkih) robova, jedan bajrak šador i ostale potrebe : opet me, kao i ranje, uzao za svog ličnog drugu (medim-i kâs).

Njegova ekselencija paša raspitivao se i tražio obavještenja o prilikama i stanju svakog pojedinog grada : kasebe kroz koje sam proputovao, koje sam razgledao i razmotrio na svojim putovanjima iz Brusa u Bogaz Hisar i Jedrene, zatim na vojnim pohodima protiv Moldavije (Bogdan) i Vlaške (Eflak), i najzad u vojni na Veliki Varadar (Varat). Na taj smo način provodili vrijeme i uživali.

Jednog dana bila je priredjena velika gozba na kojoj je potegnuta čak i moja ranja svada u Bâjûk Çekmedži s haznadârom kad je pošao na svoj položaj u Bosnu. Eto, na ovoj su me gozbi izmirili s haznadârom, i otada je među nama tekao med i maslo.

Docnije smo s livanjskim konjanicima stalno jahali, išli u lov i u šetnju.

Lijep san Melek Ahmed-paše. — Jednog smo jutra, Hañil-aga, livanjski janjčaraga, Husain-aga, čehaja Tekelije, i ja, siromah, zajednički obavili jutarnju molitvu na Livanjskom polju i kad smo došli u sudijelnicu paši, on nam reče:

— Noćas sam usno jedan san: Kao da je bio petak, a ja izišao na minber ove mezalke pred nama, koju je podigao Seydi Ahmed-paša, i pred svojom vojskom učim hutbu. Učeh hutbu, primijetih da dolazi Seydi Ahmed-paša. Bio je obučen u pancir, a na glavi je imao buñih : kacigu. On se pope uz stepenice minbera i plačući reče:

«Ah, moj brate, nije vještina izaći na moj minber. Mene su optužili veziru Çupriliću⁶⁵, spasi me od smrti ako možeš. Inače će me ovako jednog petka ubiti».

Ja prekidoh hutbu i rekoh mu:

— «Ne brini se, brate! Bog će tebe od njih izbaviti. Sljedeće godine, akobogda, mi ćemo se s tobom sastati na Temševarskom polju i nađ ćemo ti neki izlaz. Ne brini se, nego idi, i kad dođeš u Budim, lijepo uredi grad. Čuvaj se i budi oprezan».

On to lijepo pram i reče:

— Samo nas ne zaboravite blagoslovom.

Ja misljah da polagano sidem s minbera, kad se njegova glava slija na zemlju, i on umrtje. Ja smislih: Da, pobogu, svrših hutbu da zahranimo ovog vezira, gaziju, te na brzinu rekoh: «Njegovoj duši, o emoj i o-kalašenoj duši (preporučujem) bogobojanost bogu» a zatim, mjesto «O, prisustni», rekoh: «O, nemam nešto osamo, sad se iz jednog klanca planine Prologa, iz jedne mame, sedam-osam stotina svezanih vaprova».

dodade ovamo i poljudila se na zemlju i namaz džuma! (ima i klanjan namaz i ugrizao poljudila mušterije i džumama! Što bolja, pod minberom džuma! i je sigurno, klanjan, poljudila i ugrizao. I tako, debao put medvjed (tako?) izmestio se i pošlo se poljuditi na minber. A ti ga, moj Ešlija, zgrabi za lanac i povuci dalje od minbera. I kad si ga grušio, ja sam zapomagao s minbera.

— Bre, ubi! ga, moj Ešlija.

Ta se prihvatio za go mač (dal klob), ubio medvjeda i njegov led postavio pokraj leta Seydi Ahmed-pašina. U tom sam i ja dovršio hatbu i, pošto se klanjala džuma-namaz, naredio sam da se pobiju svi veprovi, koji su došli među džumat. [Oni kojima sam to rekao] sve su ih sasjekli mačevima. Bilo je to, valjda, u vrijeme sabah-namaza, pa me silahdar Sulejman probudi. Sad sam klanjao sabah-namaz i sjeo. Vi ste došli i ja sam Vam, u ime božje, ispričao ovaj san.

Janjičaraga i čehaja Mustafa-paša Tekelije rekoše:

— Da bog na dobro okrene, moj gospodaru!

I ja, siromah, rekoh:

— Da bog na dobro okrene, gospodaru, Allah i njegov poslanik najbolje maju [Što taj san znači] i usudih se da ga protumačim:

Tumačenje sna selcemjernog siromaha Ešlije. — Ovaj je položaj ranije bio Seydi-pašin. Položaj koji su dali nama bio je njegov minber. Ono što je on rekao:

— Nije vještina izaći na moj minber, izbavi me od Čuprihča, to znači da je strahovao od Čuprihča. A što ste vi rekli:

— Ja ću te izbaviti od Čuprihča, — bog najbolje zna, to znači da će on preći preko ovog staka Čuprije (umrijeti), i da će biti spašen. Što ste vi njemu rekli: vuredi tvrđavu Budima, to znači da odsada treba da se popravi u vjerskom i moralnom pogledu. A što se skotrijao penjuci se na minber i umro [to znači] da njemu neće biti suden položaj u Bosni, da će biti ranjen i da će mučenički poginuti. Bog najbolje zna, a na naku će vojsku u jednom noćnom napadu udariti neprijatelji kao veprova, ali, akobogda, sve ćemo ih u najjednom sesjedu i oni će otići u pakao.

Kada sam ja to kazao, mudri paša reče:

— Čudo božje, i ja sam u sebi, upravo tako protumačio svoj san. Zatim reče:

— Sve je u boljoj ruci, pa skoči na noge i dodade:

— Neka je odmah sva vojska pod oružjem, neka se ne sklanjaju, neka stoji priprava!

Ja sam, mih, bio li si! Kad je on to rekao u islamskoj kao more vojski na Livnjskom polju nastala je vrevu. I potom se sam

— Neka je odmah sva vojska pod oružjem, neka se ne sklanjaju, neka stoji priprava!

— Neka je odmah sva vojska pod oružjem, neka se ne sklanjaju, neka stoji priprava!

patni pokli¹²¹ i običaj (mislim, da) je običaj (ne) u skladu sa
praktike ni da okrivljuju.

[illegible]

Kratko rečeno, bilo je posrećeno hiljadu i šezdeset neprijateljskih glava, zarobljeno sedam stotina i četiri zarobljenika i zaplijenjeno sedamdeset zastava s kistovima, zatim mnogo bubajeva i truba, a sedamdeset harambaša zarobljeno i povezano u lance i konopce.

S naše je strane mučenotki poginulo sedamdeset junaka, a od naše prve vojske sto i četrdeset boraca. Prva vojska bila je sastavljena od dvoje halapde odabranih junaka Serdar im je bio Small-beg, slajbeg bezaznog sandžika. Oni su zaplijenili ogroman plijen. Hvala bogu, nevjernici su bili poraženi i uništeni, a osmanska vojska je isti dan stigla s Livanskog polja pred palin šator, gdje su odjepećene glave stavljene na duga kolja.

Leševi slavnih mučenika sakupljeni su na jedno mjesto gdje im je klanjata džemaza, a potom sahranjeni na mjestu po imenu Sehitluk. Na koncu je u znak vječnog ispaljen puščani plotun, a sa grada su ispaljeni topovi. Gazije su njegovoj ekscelenciji pali darovali mnoštvo skupocinskih zarobljenika.

Kad je polom pada rekao:

— Da ostale zarobljenike pobijem — vojnici nisu na to pristali, nego su rekli:

— Ako čete pobiti ovakve zarobljenike koji su nama pripali, onda treba da posijete i odabrane zarobljenike koji su nama dati. Oni su nama nagrada za našu krv.

Najposlije je i u samoj vojsci došlo do spora. To je bilo zbog podjele roblja i ratnog plijena. Prva vojska, kao i vojska koja je poslije otišla u pomoć, smatrala je svoje jače pravo i htjela da sama dobije ratni plijen i umalo da nije došlo do velike borbe.

Paša je održao veliki divan : u sudijenciju pozvao livanjskog kadiju, muftiju (beyhu'g-udini) ; nekoliko stotina učenjaka ; krajiških gazija koji imaju iskustva u ovakvim pitanjima. Oni su raspravljali ovaj spor. Svoje zaključke saopćili su prvoj voljoj ovom riječima :

— Ratnici? Vi ste odlučni i hrabri ljudi i stvarno ste najbrži
u borbu. Rekl i sav ratni plan je vaša prava. Samo
bilo ovih dana imate vojnika koji su kaverji, dođu, ka-
da biste ih sa bili poraženi zarobljeni. Ili su vas
ovaj svet su vas bili. Ili drži su vas
svega, moć bili, ali. A kad te oči su

vam dolazi pomoć, vi ste dobili novu snagu i otklonili strah i trepet. Hvala bogu, nadvladali ste i pobijedili. Sada gazije, koji su kasnije došli, dali su za vas mnogo vrijednog i važnog od propasti. Naš je, dakle, zaključak sljedeći: Svi će u ratu plijen staviti na javnu licitaciju i rasprodati i vi svi kao brata budite podjednako u tom sudionici. A ako ima neko ko je nešto izgubio na bogom polju, njemu će se to nadnačiti iz plijena.

Nato svi ratnici rekoše:

— Drage volje se pokoravamo. Potom je proučena Fátiha i ratni se plijen počeo da rasprodaje.

Paša je odlučio da zarobljenike koji su njemu dati pošalje carskom dvoru i naredio sužnjevima da sve odsječene glave zgube i nasole. Na to islamske gazije zamoliše pašu:

— Aman, paša, ne šalji ove neprijatelje u Carigrad¹⁰⁰. Među zarobljenicima koje hoćete da pošaljete ima toliko zločinara od kojih su ruku zakrvalile naše crne džigerice. Ako ovi odu u Stambol, oni će se u datom momentu spasiti vezala na galiji i opet će doći na našu krajinu da haraju i pustoše našu zemlju. Nego vi njih odmah pogubite, a poslije je lako njihove glave poslati u Stambol.

Na to dodade Atlibegovič:

— Svjetli veziru! Vidite li ovog prokletog časovog razbojnika. Ovaj je prokletnik bio buljukačo našeg vezira Seydi Ahmed-paše. U bici na gradu Marini¹⁰¹ postao je izdajnik, pobjegao izletičkom nevjerniku i pobio mnoge naše gazije. Najposlije je, hvala bogu, Marjan bio osvojen. Ovaj je krmak onda sjeo u čamac i pobjegao u Zadar¹⁰². Danas je, svevinjnjem bogu po hiljadu puta slava i hvala — dopao naših laka. I ostali nevjernici koji su u ovom lancu svi su ovakvi prokletnici. Ako ih pobijed, to će biti prava pobjeda. Aman, moj veziru, nije prilika da se oklijeva.

I mnoge druge serhatske gazije pridružile su se (rijetkima) Atlibegoviču. Njihove su molbe bile usvojene. Sve su ih posjekli, pa i njihove glave zgubile i nasolili. U svemu je bilo hiljadu i stotine i trideset glava koje su spremali da se pošalju Porti.

Jedan krajiski gazija, međutim, bio je sakrio jednog kršćaninaha amiju u košu. Kad su toga junaka i onoga nevjernika, koga je on čuvao prijavili paši, paša se razradio i naredio:

— Odmah mi dovedite toga čovjeka i zarobljenika kojeg je sakrio.

Kad su obojica došli na stratište i kad je paša naredio:

— Odmah krivika! — ovaj se junak savio oko vrata i reče:

— Aman veliki veziru! Ja sam bio zarobljenikom i

— Ali ako jedan drugom... Ako

— Ali ako jedan drugom... Ako

a ako je umrem, pri meni se nisu vidjela ovakva zarobljenost, koga sam ja pobratio, pa čemo obo u pakao, te sam opet na dužnosti

On se bo složil na svoja znanja in izkušnje, da se ustavi pri pravi stvari. Kad je odločen, da se ustavi.

— Hei szeme, ita is orvome boriedu?

Serhatko ga je mu odgovorio:

— Kad naš junaci¹⁰⁶ na ovoj našoj krajini padnu u kršćansko ropstvo: tom prilikom jedu i pi u na stolom, oni se pobrate s kršćanima i zaklunu mu se na vjernost. Kršćanin da vjeru muslimanu da će ga u slučaju potrebe izbaviti iz nevjerničkog ropstva, a musliman, opet, [zada vjeru kršćaninu]: rekne:

— Ako ti padneš nama u ruke, i ja ću tebe zadržati od Turaka.

I tako daću jedan dragom čvrstu vjeru [ahd-š emān] rekao

— Tvoja je vjera moja, a moja vjera je opet tvoja.

Journal of Management Education

Zatim lazu međusobno krvi. Tako se pobrati musliman i kršćanin.

Eto u ovom slučaju ovaj nevjernik je pobratim ovoga gazije. On je nekada uzbavio iz ropstva ovoga muslimana. Sada je, eto, taj nevjernik što je u rukama ovih ljudi postao sužanj. Ako ga [njegov pobratim] sakrije — ako se on spase, onda je on ispunio svoju zadužbu — vjeru (ahid-é eman). Zatim bi od njega uzeo svoju vjeru, a njemu vratio njegovu vjeru. A ako sada ovaj kršćanin bude ubijen, on ide u raj, a ovaj [musliman] ide u pakao s vjerom nevjernika. Premda ovo nema ni u muslimanskoj ni u kršćanskoj [svetoj] knjizi, to je ipak ovakov običaj na ovom kratkom čest.

Had you to give legal notice to release

— Oslobođeni su otocima.

Na to obo... nekat u ledinu... Svi mi, medutim, ...
...pred ovim razgovorom

Zatim i pada posla sve glave na Fortu po jednom
i imen: Mustafa-aci.

ratnog vijeka pala je darovao meni, i...
... podaci ... I ...
... da ...

«Mlelik Ahmed-paša, moj svijetli gospodaru, kao i ja, imam i ja, stigao moje vlastoručno carsko pismo (hatt-ı şerif) i ja časa ne časa, nego naredi da dođu svi sandžakbega (mita-i liva) i mita-i bog ejaleta, neka se podigne pola posade svih mojih gradova sa svim verstaskim ganjama koje su sposobne za borbu : koji mogu da pođu na vojnu, pa otvarite drumove čiletskih gradova Zadra : Šibenika i drumove planina Zmijanja¹²⁰ (Zmijan), visova Krke : Prolog planine, podignu velike mostove preko rijeke Šave, Bošča (Bihke) : Krupa¹²¹, a za pobjedonosnu vojsku pripremite opakrpu i ratne potrebe i spremite u magazin. S vojskom ejaleta opjačkajte i opustošite gradove: Zadar, Šibenik, Split i Klis. Ne dopustite neprijatelju da zasađe nijedno zmo gorušice (hardel); opjačkajte i opustošite njihove pripjele usjeve, sela i gradove. Postupite po mom hatt-i šerifu i ni časa ne časa!»

Kad je pročitao hatt-i šerif, mudri paša dodade:

— Naređenje — izvršanje! Obuče svetanu carsku odoru, priprema carsku sablju oko pasa i reče:

— Odlučujem da podem na vojnu

Zatim isturi tugove pred šator visok kao nebeske sfere. Istoga časa razvelane su age sa naredbama po cijelom bosanskom ejaletu da se dovede vojaka.

U islamskoj orđiji i šeheru Livnu vikali su telali. Sve su se age razile po bosanskom ejaletu i dovele jedanaest hiljada strijelaca.

120 U orig.: Zmijan.

121 U orig.: Krupa, svakako Humparka greška, myerle Krupa. Samo Krupa kao ni Bihak nisu rijeke nego gradovi pa se teško može uzeti da Evlija vjerno citira originalan dokument.

u cisterne, a hrana im donosi vojaka jednoga dana iz Livna. Imaju tri bahu-topa i dovoljno municije. Njihova je dužnost da provode putnike i namjernike. Ako se na mjesto dođe neprijatelj, s ove kule spale topovi i tako okupljaju sve gazije iz behera Livna. Ovi odmah pojašu konje i dolaze u pomoć ovoj kuli. Ova jaka kula je dobro utvrđena.

Podigavši se odatle, krenuli smo prema zapadu i spuštajući se niz obronke i dalje smo sjegli i palihi šume pokraj puteva. Česteći tako putove od trnja i granja, došli smo velikoj

BABA-AHMEDOVOJ KULI*

Ovu veliku kulu kao i jaki most kod nje sagradio je Gaz Husrev-beg. To je dug most preko rijeke Cetine¹. On ima ukupno trinaest okruglih okana. Dug je s jednog kraja na drugi pet stotina koraka. Na oba kraja ovog dugog mosta ima po jedna tako velika okrugla kula da međunoj nema ravne u gradovima ovog vilajeta.

Topova i municija u ovim kulama su potpuno prikladna i ispravna. Njen zapovjednik (džudar) je sijedi starac Baba Ahmed-aga². U svakoj kuli dan-noć bdi stotina nasrudažanih momaka. Sve su te gazije hrabri junaci, koji su potekli od Ahmed-agine djece i roda. To nema niko sa strane. U kulama ne stanuje niko. Ovo je mjesto vrlo osamljeno (ostvo). Svaku noć zatvaraju gvozdene kapije ovih kula i na smjenu drže strahu te tako ovaj most sprečava nevjernicima prelaz na islamsku stranu.

Rijeka Cetina nije velika kao more i kad naši neprijatelji hoće da preko nje pređu, stave svoje oružje na veće i manje splavove, i tako se prevoze i prelaze. Ali ako neprijatelj što opljačka, onda ga pri povratku na obali ove rijeke uhvati za šiju islamska vojaka kojoj preteknu u pomoć Baba-Ahmedove gazije s ovoga mosta.

Rijeka Cetina je malo posliana. Izvor joj je na istočnoj i južnoj strani u planim Dinari, u planinama grada Zadvarja³ i kosama grada Omula. Kad prođe ispod ovoga velikoga mosta, uliva se u Jadransko more⁴ na zapadnoj strani.

Pađa je ovdje Gaz Ahmed-babi priredio veliku gozbu i ogrnuo ga svečanim odorom.

Baba Ahmed-agin sin Small-aga otišao je kao predvodnik s deset hiljada junaka, koji su otišli da pljačkaju i plijene neprijatel-

* U Kuli i azir Ahmed-baba

¹ Cetina, d. e. Cetina rijeka u Dalmaciji koj izvire na pod-
i koje se uli u Jadransko.

² Baba Ahmed-aga, koji je stigao iz ranak Babaher-
uži i kam p

³ Zadvarje Zadvarje danas isto

⁴ isto sredozemno more a izliva svakako

pjelak staze za sat Konjansku treba gotovo dva sata, jer drumovi nisu običeni od drvija i kamenja.

Podigavši se iz ovog grada i idući prema zapadu neprolaznim i krševitim putovima došli smo pod grad Klis.¹⁹

GRAD KLIS

Njegov prvi osvajač bio je jedan od mističkih vojskovođa²⁰, Kasim-paša, godine 943 1536²¹ u doba Sulejman-hana osvojio ga je Husrev-beg²². To je po zakonu bilo sjedište bega kliskog sandžaka i častan kadik s rangom od sto pedeset akči. Ali kad su Mletani porazili Mustafa-pašu Tekeliju na Danilovu²³, isjekli muslimansku vojsku, oni su onda razapeli fadur paše Tekelije pod ovim gradom Klisom. Kapetan po imenu Dičneral²⁴ obukao je na svoju glavu Tekelijin svečani kauk i naredio da glazba svira kao što svira osmanska muzika kad se razvija divan. Kad su dičdar i ajani grada Klisa, Sultanović²⁵ i Džaferbegovići i još mnoga turske gospode, pošli napolje u divan, vodili su da su se svi našli među neprijateljskom vojskom. Dičneral ih je odmah zarobio i povezao. Potom su i boreci koji su bili u tvrđavi predali neprijatelju grad na «viru» vičući «aman!» Kako je neprijatelj ostao vjeran zadatoj riječi: vjeri, posada se povukla i otišla u svoj zavičaj²⁶. Otada je ovaj grad ostao u rukama Mletana. Njegove džamije pretvorene su u crkve (deyir). Ovaj žalostni slučaj dogodio se u doba sultana Ibrahima²⁷. Vozni su udobrovoljili i umirili sultana Ibrahima rekavši mu:

— Na bosanskoj krajuu je izgubljena jedna klisa (= crkva)

Oblik i položaj grada Klisa. — Unackolo ovoga grada, sa sve četiri strane, na daljnu jednog topovskog hica uzdigne su se planine koje dominiraju gradom. Gribljan-planina²⁸ dominira gradom na tolikoj blizini da je jedan Melek Ahmed-paša sluga s one Blice pogodio

19. U orig. Klis.

20. U orig. «paša» (sultan). To je valjda Danilo kod Šibenika. Teko... e por...

21. Habsburška godina 943 počinje 20. juna 1536. godine.

22. U orig. Husrev-paša, treba Husrev-beg. Samo Klis nije osvojio Husrev-beg, nego njegov vojvoda Murad-beg Tardit Šibenik... i to 12. marta 1537. godine.

23. U orig. Danil-ova. Danilovo. Na drugom mjestu stoji spomenik Danil-ova (= Dan i-ova sultan). To je valjda Danilo kod Šibenika. Teko... e por...

24. Ovaj Evlijin kapetan po imenu Dičneral, nije niko drugi nego Laskar-paša (Fasola) čimariu p... iz Dalmacije (1645—1651).

25. Ovaj Sultanović... je vjerovatno potomak onog Mustafa-paše Sul... kliskog, bio je učesnik... u koju pod Sa... om godine 1653... str...

26. Kako su... samo lugu... Klis, vidi... Per... 30...

27. ... 1646, str. 68—71.

28. ... je od 440 do 1646, ... str. 68—71.

Na velikom morakom prelijeva se krvlju jednog jednjaka (31) 31. boga generalat pod vlašću mlitačkog vojvode.

Tvrđava leži na obali Jadranskog mora³². I to s one strane na kojoj je vilajet Bosna. Ovo moro je široko i veliko, širokog sredozemnog mora, a dugo je hiljadu milja. Budni ih je ovaj jako buntovan, to mu nisam mogao prići pa mi nije poznato: hvala mu je opseg i na koji mu se način prilazi. Dok su naši ratnici, pješaci i harali sela, vino-grade i kuće oko ovog grada, na njih je sa grada sasuto vrlo mnogo taneta iz haljema-topova. Kako smo budnim slatijem svi ostali šev i u toj vatri, mislili smo da je svaki od nas semender-pica koju vatra ne prii. Ispod ovoga grada smo se takođe vratili s mnogo plijena. Kad smo prešli preko Klisćih minova³³, krenuli smo prema zapadu. Na to mjesto stiglo je i ono što su bili otišli u četovanje i doneslo je mnogobrojno blago i plijen. Ah su tri junaka mučenički pali.

Idući odatle naprijed došli smo u [Kamen]

GRAD KAMEN³⁴

«Kamen» na latinskom jeziku znači kamenito, kamenom obilato mjesto³⁵. I to je građevina mlitačkih kraljeva.

Ova dva grada leže jedan prema drugom, a sagrađeni su od kamena. Osvojio ih je Gazi Malko-beg³⁶ godine 961 (= 1553/4). Docnije ih je neprijatelj opet okupirao. Sada, ove godine, Melek Ahmed-paša ulagorio se pokraj ovog grada s vojskom velikom kao more. Tu je muslimanskoj vojsci podijelio nagrade i odmah spalio varoš grada Velikog Kamena pa je tako i sam grad (tvrđava) ostao pusti.

Uviđen bog koji sve živo uzdržava pružio je svoju pomoć pa je vjeter prenio vatru iz ove varoši u grad Mali Kamen. I kad je taj grad tako zapaljen planuo, odmah su bosanske serdengođije iz kola Smul-alajbega uz pokliče Allāh, Allāh izvršili jurš na Veliki Kamen i začeo ga osvojiti. Muslimanska ratnici ušli su u tvrđavu i dograbili se nesmjernog blaga i novca. Kad su taj bolni i žalosni slučaj vidjeli oni što su bili u Malom Kamenu, izšli su iz grada da ne bi u vatri izgorjeli, pa ih je stotinu zarobljeno, a pedaset sasjećano. Kako su, hvale bogu, ova dva grada osvojena za jedan dan, ja sam, siromah, u spomen na to izrekao ovaj hronostih:

32. U orig. piše prim.

33. U orig. «Akden» što znači Sredozemno more, a treba Jadransko more.

34. U orig. «Klis değirmenleri».

35. U orig. «Kamenle» što je vjerovatno Stamparska pogreška mjesto «Kamenli» (Kameniti) i «Kamenli» (Kamen) i «Kamenli» (Kamen) i «Kamenli» (Kamen).

36. U orig. «Kamenli» što je ovdje bez prilične tačno određeno, ali je

Methods & model system: houseflies

1880-1881. The following year, the same was repeated.

DOI: 10.1002/for

Onog časa kada je muslimanska vojska zaposjela ove gradove, poslat je po jednom agi izvištač (araz) na Portu s pitanjem.

— Da li ove gradove treba popraviti i staviti u njih posadu
ili ih treba porušiti?

Ostavljajući u ovim gradovima dovoljan kontingent vojske, naš gospodar Melek Ahmed-paša krenuo je prema zapadu u palači bogata sela došao u jedno zeleno polje na obali rijeke Cetine. U vinogradima i vrtovima ovog mjesta ima raznovrsnih kumunova, pomorandži, šipova i narandži, kakvih ima možda još samo na ostrvu Sakiz²⁸ i Stankogu²⁹. I ovdje su hrabe drvosječe polomile i sasjekle sve vinograde.

Podgovčji se odzlate, došli smo u grad Vrhnika⁴⁸.

GRAD VESTING

Osvajao ga je Malkoč-beg¹¹, jedan od Sulejman-hanovih zapovjednika. Nije mu poznato ko ga je osvojio. To je sada mali, teško pristupačan i tvrd grad na kamenitom terenu na teritoriji kliškoj sandžaka. Njegov opseg zidova ukupno obilazi oko 1 km. U njemu se nalazi jedna džamija, četrdeset do pedeset vojničkih kuća, skladite municije i nekoliko šahu-topova i na gradskom zapovjedništvu (dizdār); četrdeset vojnika, pešade, a nema hana, javnog kupatila (hamam), čaršije na bezazlata. Ali ima mnogo vinograda i slatkog meda.

Podigavli se odavde, došli smo u grad Krasn.

GRAD UNIT

U latinskim stonijama piše da ga je podigao jedan od hrvatskih knezova po imenu Zrinjski²². Dacnije, u doba Eba'l-Peša²³, opsjedao ga je Ahmed-paša Hercegović (Hersekoglu)²⁴ i nakon četrdesetodnevno opsjedanja vratio se bez uspjeha²⁵. Kasnije, godine 961/1553, opsjedao je Gazi Malkoć-beg tri godine i kad ga je na vjeru zauzeo, čitavo njegovo kipaše u četiri stotice draguljima i poslao ih sultanu Sulajmanu s ovim izvještajem (arab.)

Ovo je nam jedan grad (virdi) kao ovaj Vird.

Iako je do sada tuje vojske mnogo puta pustošila i sa svojih vojaka put se vraćao pustošila.

Sada je to sjedište kraljev sardakabega u basarskom upaktu Begov has koji mu je dan sultanovim 200.000 akči¹⁶. [U tome sardaku ima 700 zaima i 2000 čuvarnika ima, dalje, svoga alajbega, cerikahu (čerihi) i jukhasi. Po žikocu ovaj kralj sardak ima s vojskom svoga «paše» tri hiljade i tri stotine vojnika koji na zapovjed idu na vojnu. To je častan kadibak s rangom od sto pedeset akči.

Oblik i položaj grada Kana — Ovaj visoki grad je jako tvrđava koja leži na najvišem vrhu jedne nepristupačne žuto-crvene klisure a koje se on diže do nebeskog vrha i na kojoj se legu ori i sokoli. Ravni su mu možda samo gradovi Marden¹⁷ i Amedija¹⁸. Eto toliko je to neuporediva krajiška utvrda¹⁹. Samo ne znam koliki joj je

Kan u XVIII vijeku

¹⁶ Turci su zauzeli Kan još 28. maja 1522. godine i to pod nepovjedljivostima kralja i pridruženim vojnom vođom i hercegovačom Mahmut-beg, brat Ahmed-paše. Od tada pa sve do godine 1648 Kan ostao u turskoj vlasti pa već stoga gubila Evlijina tvrđava da je Kan. Mahmut-beg godin 1611-1612 na Kanu bio je. Za grad V n upo-
 Tag 36

na drugom mjestu (S-jakstas — I, 180) — tako kaže da has sardakabega imao 200.000 akči.

grad u gornjoj Mezopotamiji

stari grad između Mosul i Vana.

je i drugi grad u Kanu i drugi grad u Kanu i drugi grad u Kanu

grad u Kanu i drugi grad u Kanu i drugi grad u Kanu

grad u Kanu i drugi grad u Kanu i drugi grad u Kanu

opseg, jer nije moguće izmjeriti je koracima u sve strane. U tvrđavi se nalazi (nekoliko) sirotinjskih kuća, džamija, mesnahan, skladište municije (džebbane) i tri magazina.

Kad se Fazl-paša⁵¹ kao guverner (mutesarif) bosanskog ejaleta, radi čuvanja granice (muhafaza) nalazio na polju koje se zove Kupres⁵², mletački general, po imenu Hrvak⁵³... koji je bio general zemalja Hrvatske⁵⁴, Slavonije⁵⁵ Koruške⁵⁶ došao je sa dvadeset hiljada vojske koja je bila sastavljena od pješaka i konjanika pod ovaj grad Knin. Pokupivši uz to sve uskoke koji su se nalazili u okolini Knina, on je imao devedeset hiljada pristala i sa sedam strana opsjeo je grad Knin i nemilosrdno ga tukao bajametom-topovima. Kada je Fazl-paša stigla ta strašna vijest, on je odmah istog dana pod svoju komandu sakupio dvadeset hiljada muslimanskih vojnika i ulogorio se na Livnjskom polju. Tu je sakupio još dvadeset hiljada vojnika i bojem pomoću sa četrdeset hiljada izabranih lakih vojnika odmah bez oklijevanja brzim maršem krenuo (prema Kninu), tako da se o pomoći ležali u blizini Knina pritaženi u jednom vrbiku.

Čim je ovu strašnu vijest čuo Fazl-pašin čehaja u Banjoj Luci Gurdži Mehmed-čehaja⁵⁷, on je odmah bez oklijevanja s pet hiljada vojnika krenuo za muslimanskim ratnicima Prevalivši planine Zmijanja⁵⁸ i kroz Vascar Vakufa⁵⁹, oni su pod Kninom susligli pašu. Odmah po dolasku uhvatili su se ukočtar s neprijateljem i uz pomoć božju udarili muhamedanskim mačevima tako strašno da su za jedan čas posjekli četrdeset i sedam hiljada nevjernika, a ostale natjerah na bijeg u planine. Vojakovođe kao što su bosanski alajbeg Smari, njegov brat Miralem-beg⁶⁰ i hercegovački sandžak-beg Čengić⁶¹ sastali su se na jednom mjestu na bojnem polju i pametno, mudro, složno i jednodušno zaključili da zajednički sa svim ratnicima pođu u potjeru za neprijateljem koji je bijčao. I kad su sa svih strana

51. Tj. bosanski beglerbeg Fazl-paša, v. str. 134, nap. 52.

52. U orig. Kuprus, nesmetna italoganska greška, mjesto Kupres.

53. U orig. Hrvak, s. k. dakle toliko iskvareno da se ne može znati na čemu stoji. Svika muh. Sava valja napomenuti da takvi uste došli i mnogo stariji Pelečići.

54. U orig. Hrvak.

55. U orig. Slavonija.

56. U orig. Dudaša, treća Koruška. Up. str. 71, nap. 48.

57. Možda je ovaj Gurdži Mehmed-čehaja identičan sa kasnijim budimskom vojvodom Miralem-pašom (1624—1688).

58. Iznogva dagači.

59. V. orig. Vascar Vakuf, danas Mirkoš.

60. Miralem-beg brat bosanskog alajbega Smari-bega, ot.

Mirahana.

61. Ali-paša (—) — on iz hercegovačkog Zagorja, bio

— iako je u — po Dubrovniku

— i —

doveli deset hiljada živih, zdravih, umornih, ranjenih i zdravih neprijatelja pred Fazli-pašu, on je te svoje vojskovođe nagradio: podijelio im sveđane odore i zadržavajući im na glave čelenke. Na bojištu je ostalo sedamdeset neprijateljskih beljumez-topova i tri stotine «spahi bilmez-topova». Munije je ostalo bezbrojno i neizmjereno mnogo. Fazli-paša je svekolike glave, neprijateljske kapetane, njihove zastave, bajrake i medalje s krstovima, orgulje i trampete s jednim radosnim izvještajem poslao Portu: grad Knin spasao od neprijateljske opsade. Ja, siromah, istina, nisam bio s Fazli-pašom u ovom sretnom bogu, nego su mi to sada, kada sam vidio ovaj grad Knin, ispričali. A kada sam u ono vrijeme čuo za ove Fazli-pašine pobjede, blagosiljao sam ga, jer je te blagoslovene godine Gazi Fazli-paša osvetio poraz Mustafa Tekelije na Danalovu i njegovo stradanje u mletačkim rukama⁹¹. Bogu hvala da je u ovoj godini postignuta jedna ovako veličanstvena pobjeda. Naš ugled koji od osvojenja Bagdada raste u cijelom svijetu tome se još više povećao⁹². Neka bog poštu Fazli-pašu i neka i našeg gospodara Melek Ahmed-pašu udostoji ovakvim pobjedama! Amin!

Ja sam s našim gospodarom Melek Ahmed-pašom razgledao ovaj grad Knin. On je naredio da se neka mjesta poprave i dočistaju i izvrši smotru i kontrolu gradske posade.

Zatim smo krenuli dalje prema zapadu i zakonačili u [mjestu]

KARA ORMAN⁹³

Ovdje je od starine bila neka kula, ali su je Mlečani one godine kad je osvojena Hanja⁹⁴ poharali i opustošili htijuci da se tamo orvate. Njene su nahije jako plodna mjesta, tako da je ona kod Bošnjaka (Bošnjakluk) poznata pod imenom Kara Ova⁹⁵.

Idući odatle dalje opet u pravcu zapada, prelazeći preko krša kamena i čisteći drumove, došli smo u selo

OTER⁹⁶

To je nekada bilo napredno selo na teritoriji krčkog sandžaka i na obradivima i baščama — plodno kao Mizar Ali, kako ga je neprijatelj razorio, postalo je prava pustoš.

⁹¹ Ova kazivanja odnose se na događaje iz g. 1045/1634, kada je Fazli-paša porazio Mlečane.

⁹² Ova kazivanja odnose se na događaje iz g. 1038/1629.

⁹³ Ovo mjesto — originalno: Kara Orman znači crna guma (gaš gora) iz okoline Knina — je to isto mjesto palanka.

⁹⁴ Ovo mjesto — originalno: Hanja znači kula — je to isto mjesto palanka.

⁹⁵ Ovo mjesto — originalno: Kara Ova znači crna guma (gaš gora) — je to isto mjesto palanka.

⁹⁶ Ovo mjesto — originalno: Oter znači kula — je to isto mjesto palanka.

GRAD BEDEM-İSLAM¹⁴

Onaj je grad iz temelja podigao Gazi Husrev-beg¹⁵, jedan od Sulajman-hanovih vezira godine 943/1538 i dao mu ime Sedd-i islām (= Bedem islama) i to je jedna vrlo važna kula islama (dārū'l-islām) kao i onaj grad Sedd-i Islām na obali rijeke Dunava¹⁶. Njegovo područje pripada tentoriji krčkog sandžaka.

Idući odatle došli smo u grad Vrana¹⁷.

Skradin u XVII vijeku (Coronelli)

GRAD VRANA

Nije mi poznato ko ga je sagradio, a osvojio ga je godine 1538¹⁸ Gazi Murad-beg¹⁹ uz pomoć Husrev-bega²⁰. Poslije osvo-
je ga bio je priključen kraljevskom sandžaku pa je na predlog (arš) Husrev-bega²¹ pripojen krčkom sandžaku²².

14. U ovaj Sedd-i islām, što znači bedem islama. Danas naselje Islām, od Zemundža. Ovo se naselje još 1825. godine zove Islām (Starine 182—184).

15. U ovom pogledu stoji Gazi Husrev-paša. Treba Gazi Husrev-beg i to već napomenuti.

16. Koje se nalazi na Dunavu između Sedd-i islām i Mošava. Klad-... (Pobjeda).

17. U ovom pogledu, danas selo Vrana, u općini Benke...

opština, na jednani saveznomu položaju kao iakođe pripada krčkom sandžaku, ali je ruiniran⁸⁵.

I ovdje je više hiljada stanovnika prema gradu Kotari⁸⁶, koji se nalazi na mletačkoj granici. On su opjačkali okolne krajeve i vratili se pobjedomono.

Podigavši se odatle, došli smo u grad Ozerna⁸⁷.

GRAD OZERNA

To je krasan grad zidan od kamena. Osvojio ga je godine 941/1535 Gazi Murad-beg, koji je pokopan u svijetlom mauzoleju kao stoje uz Husrev-begovo turbe u Šehir-Sarajevu⁸⁸. I ovaj je grad takode na teritoriji krčkog sandžaka. Samo su naši dužmani Mlečani na početku osvajanja Krita iz osvete i ovaj grad poharali⁸⁹.

Odatle smo pošli malo dalje i došli u

GRAD PRODIN⁹⁰

Njega su, takode, osvojali Slavenci, a osvojio ga je Gazi Husrev-beg godine 941/1535. To je malen grad četvorouglastog oblika takode na teritoriji krčkog sandžaka. Ali je sada porušen. Da ga uzvelim bog popravi!

Na ovom su mjestu izdata upozorenja svim zapovjednicima da nijedan vojnik ne smije ići u -čete i potjere⁹¹. Odatle se podigla sva muslimanska vojska i krenula pravo prema zapadu. Otišli smo krčevitu planinu Grbljan⁹²; odati prema zapadu došli smo pod grad Zadar.

GRAD ZADAR

Pravo ime toga grada je Zira⁹³. Tako pođu i Mlečani u svojim kartacijama⁹⁴. Najprije su ga osvojili španjolski kraljevi. Decemlje je nakon prilikom pao u ruke Mlečani.

85. Razeno ga je g. 1647 grovduar Pisani kod ga je stao od Turaka.

86. U orig. Kotariar u Kotari, samo to ime grada nego čitave kneževine.

87. U orig. Ozera, vjerojatno Evlija govori o Ozernu, ali je ona bila kod Krita, daleko odatle. Vidi Trubeška, Gazi Husrev-beg, str. 136.

88. Madi na Murad-bega Turaka, up. str. 123, nap. 113.

89. To znači godine 1645 ili nešto kasnije.

90. U orig. Prodin (Pavodina) i ne znam koje je to mjesto.

91. U orig. čete se potjere.

92. U orig. Griblan daži. Vidjeli smo da Evlija tako zove Grbljan kod

93. U orig. redovno, Zadra; a ovdje Zira. Već se moglo primijetiti da Evlija imena dalmatinskih mjesta piše ne po talijanskoj nego po slavenskoj izgovor.

94. Za Evliju značenje na mletačkoj listi, vidi nap. 113.

U doba Fatimâ¹⁰³ osvojeno je i ot. pomak. Mehmed-beg, dševog-
vira sedamdeset i šest godina u svatome, ovaj grad osvojio
je skoro kakao Smederevo. Mlečani, koji su u ono doba bili u miru
u miru, po onoj danas moru, vama, ali, pogledom, zaradili su
ovaj grad Zadar s toliko lakavosti i brzo¹⁰⁴. Mlečani su, i e-od.
Podigli su mnogo velikih tvrđava. Događilo se i Zadar. Mehmed-
hân¹⁰⁵ na granicama Bosne osvojio još osamdeset gradova. Mlečani
misleći da će sljedeće godine vojui biti prevedena na njih spremi-
su se za strašnu borbu u gradu Zadaru. Ustrajali su, međutim, Gazi Firih
je sljedeće godine osvojio Zvornik na bosanskoj granici i opojao grad
Jajce¹⁰⁶. Ali, za tuđo boje, pomoć nije dobro. I kad se on odande
bez uspjeha povratio, Mlečanima je odlaknulo na dušu. Ipak su i
dalje bili oprezni. Događilo kad se Sulejman-hân učvrstio na prije-
stolju, on je godine 943/1537 poveo vojui na otvo Krk (Korčez)¹⁰⁷
protiv ovih neprijatelja Mlečana, ali mu voljom živog i svemoćnog
boga nije bilo ručeno da ga osvoji, pa je opet nastavlao vojevanje po
njemačkim (alban) zemljama, a na kosti ovih Mlečana navalio Gazi
Husev-beg¹⁰⁸. Gazi Murad-beg¹⁰⁹, Gazi Arnaud Mem-beg¹¹⁰ i
mnogo drugih emira. Ovi su, međutim, u zemljama kao što su Mle-
tačka, Hrvatska¹¹¹, Slavonija¹¹² i Koruška¹¹³ osvojili do sto sedam-
deset gradova. Ali na ovaj grad Zadar, budući da je on prije mnogo
godina učvršten i utvrđen, mushmanska ratnici nisu bacali oka, nego
su se pravili kao da ga ne vide¹¹⁴. Ali Mlečani su dalje nisu marovali,
nego su ga iz dana u dan sve do danas devolski dograđivali i utvrdili
kao Magogov bedem¹¹⁵. On je na koncu ostao u mlečankim rukama
i njegov opkop nije vidio neprijateljskog lica.

Jedan Mlečanin pružio je meni, svomahu, kako je Španiji su-
valo u glavu da opsjedne ovaj grad sa sedam stotina lađa. I kad su
njene lađe došle pod ovaj grad, mislila je da ga zauzme uskrcavši
vojku na kopno i tuknu ga iz topova. Međutim su svi Hrvati i Sla-
vonci iz okolne grada napali Španjolce te im prije nego su ovi na
Zadar ispalili i jedan top, zasjekli i zarobili stotinu i pedeset vite-
zova. Ostali su se pobacali u more i podužili. Na njihove lađe koje
su bile u moru ispaljeno je sa grada nekoliko hiljada topova i po-
topljeno sto pedeset španjolskih lađa; tako su se Španjolci ne posti-
gavši cilja, povukli praznih laka.

103. Tr. suhan Mehmed II.

104. U -eg Japfo.

105. Mem na otok Krk, koji je napao glazov i turski adm. Hajrud
Paša = 1537, a ne 1540 godine.

106. Husev-beg bosovski sandžak. Up. = 100 nap. 78

107. Murad-beg Tardit U. str. 123, nap. 110

108. Vid. - njema 162, ap. 82.

109. H - etlar.

110. H - etlar.

111. Dabulka up. str. 110 nap. 48.

112. Dabulka up. str. 110 nap. 48.

113. Dabulka up. str. 110 nap. 48.

114. Dabulka up. str. 110 nap. 48.

115. Dabulka up. str. 110 nap. 48.

brečuljak koji nešto nadvisuje ovaj grad. Ima tu najpoznatiju veliku zaštitnu utvrdu koja je kao bedem Kahkah¹⁰⁷. Na njoj su postavljeni topovi gusto kao trtice. Ona ima zaseban ulaz i izlaze - opkop. Kako je more nešto dalje, u njenom opkopu nema vode. Ali na vrhu opkopa podignu s hiljadu raznih lukavosti i davoških mačeva šaram-pov-kolje (palisade), permakluke i lagume. Prema postlangu novog robija postoj; čak i jedan podzemni put koji vodi u grad Zadar (Zara)¹⁰⁸ kroz zemlju ispod utvrde Fortice¹⁰⁹ i ispod vode u gradskom opkopu. Taj [podzemni] put napravili su s namjerom da njemu posada može pobjeći u grad, ako Turčin zauzme s kopna ovu Forticu, i da im može doći pomoć iz grada da tuku i srube ovu Forticu.

S našim gospodarom Melek Ahmed-pašom došlo je pod ovaj grad sedamdeset hiljada vojnika i dvije stotine hiljada konja. Ulogorili smo se na jednom krievitom mjestu, jedan topovski hitac daleko od grada, kadat je ferman da se ovaj kraj oplijen i pohara, anaokolo su postavljene straže (karsuli). Četnici su se razili na sve strane u plijen i pljačku i isti dan dotjerali mnogo blaga, zahire i stoke. Među ostalim došlo je skoro deset hiljada konjskih tovara kao biser bijele i crne pšence. Muslimanski ordij obogatila se plijenom. Ovdje muslimanska vojska nije mirovala ni noću ni danju. Kad joj je ovo pustošenje postalo primamljivo, ona se potajno povukla na palisade (šarampov) spomenute zadarske utvrde Fortice¹¹⁰ i počela da čupa njeno kolje. Ali neprijatelj na tome nije pridavao važnosti, nego se povukao u spomenutu Forticu. Muslimanski su ratnici s palisada prodirli unutra, čak do twice opkopa, tako da je u samom opkopu došlo do krvave borbe s neprijateljem. Nakon bratke borbe, koja je trajala tri sata, muslimanski ratnici su primijetili da opkop ove Fortice ide u dubinu zemlje, da se njen bastion i bedem dižu do neba te da je to tako čvrsta i jaka tvrđava da joj na ovim krajnima nema ravne; ona su na kraju uvidjeli da nisu smali naredjenja i odobrenja od Melek-paše da ovrno dođu, da tuku ovaj grad i da tu biju boj, i čim su postali svjesni svoje uobraženosti, oni su tiho i zdravi izašli s plijenom iz palisada (šarampov) napolje. Neprijatelj; su, međutim, misli da muslimanski ratnici pobjeđuju pa su izašli za njima na Zadarsko polje i kad su počeli da se tuku s muslimanskom vojskom uz ciku i viku kao čopor krmaka, pak su im za leđa oni muslimanski ratnici koji su se ranije povukli iz Fortice pa se tako neprijatelj našao između dvije muslimanske vojske. I kad je muslimanska vojska sve ove tako zgodno pomislila, pošla je za onim koji su se bili povukli na svoje položaje. Tu je tako došlo do velikog boja. Pobjeđeno je preko tri hiljade neprijatelja koji su se tu nalazili. Komandant nevjernika prokletnik Ulanzi Moro¹¹¹ bio je živ zarobljen. Čak je i Fortica bila na juru orvojena i dok su je muslimanski borci koji su u njoj bili, rušili i harali, došlo

¹⁰⁷ Up. se 30, nap. 74.

¹⁰⁸ Up. se 30, nap. 30.

¹⁰⁹ Up. se 30, nap. 30. Ova Fortica postoj; i danas

¹¹⁰ Up. se 30, nap. 30.

¹¹¹ Up. se 30, nap. 30.

na na njih upala topovska vatra na grad i kula. Posljednja je bila
nasa obazrali na tu vatra i na to da se grad i kula nalaze na istom
noći sve do jasnije¹²³ razornih gadi i vatre i na istom odaječinom
glavama i zarobljenicima. Na istom je danu i na istom ispod zemlje
u ovu utverdu i počeo da je papi, vira

Kad su doznije iz grada došli na istom i istom (-vira-) i s
obikom otkupom zatražili svoje kumove, istom i istom nije pristao,
nego je njihove izaslanike vratio natrag

Toga dana priredeno je u muslimanskoj ordi i veselje (ienluk).
Mirumunari i skum i muševi održali su savjetovanje i zaključili da se
pođe na pokrajine Koraiku¹²⁴, Slavomju¹²⁵, Muru¹²⁷. Svi su ratnici
jednodušno i jednoglasno izabrali Smail-alajbega za sardara te
ekspedicije

NAŠE PUTOVANJE ISPOD ZADRA U KORUŠKU¹, SLAVONIJU² I MURU³

(V, 472—473)

Ispod Zadra smo krenuli s deset hiljada vojnika, a Melek Ahmed-pašu ostavili s osamdeset hiljada vojnika pod Zadrom. Oslobođili se na Allāha, jurili smo čitav dan i noć prema zapadu obalom Jadranskog mora⁴ i pred zoru stigli u

GRAD MURANO⁵

To je tvrd i jak grad na obali Jadranskog mora⁶. Kad su njegovi stanovnici čuli da dolazi [muslimanska] vojska, zatvorili su se u tvrđavi, a sve svoje blago i imetak ostavili u selima.

Ovaj grad je oduvijek pod vlašću Mletana. Ovdje uzrađuju staklo, načitali i razne cilindre za lampe od bijura, nedžefskog⁷ i mursanskog stakla⁸. Na južnoj strani ovoga šehera preko mora vidi se u daljini od kojih pedeset milja veliki grad Venecija⁹.

Kupole i zvonici njegovih građevina i refleksi šlemā na tankim dugim iglama obasjali su svijet. Ovdje se uopće nismo obazirali na grad Murano⁵ nego smo opustošili i poharali njihove obližnje vana-grade, bostane i naselja. Zadoba¹⁰ smo vrlo mnogo blaga, rijetke robe i čudna ponuda, tako da to nije moguće izraziti ni opisati. Zarobljeno je sedam hiljada mletačkih i slavonskih suknjeva koji su dovedeni sardaru.

1. orig. Dudaška
2. orig. Slavonija
3. orig. Mura
4. orig. K. Mor. mora

5. orig. Murano, mora Murano, predgrađe Venecije na obali Jadranskog mora — on je bio poznat po

Istočne i sjeverne strane, pa tako se nalaze na ovom području su zemlje Zastavica, Blagaj¹⁰, Tuzlaga¹¹, a nalaze se pod imenom provincija Slavonije¹². Oni se smatraju pod vlašću austrijskog cesara kao njemački krajevi¹³.

Rijeka Sava¹⁴ izvire predjela od planova Rijeka Drava¹⁵ izvire, međutim se zove planova Hrvatske i Slavonije i uliva se u Dunav pod gradom Gajskom¹⁶. Rijeka Raba¹⁷ takođe izvire iz tih planova i uliva se u rijeku Dunav pod gradom Janokom¹⁸, koji je pod vlašću Austrije¹⁹.

Zatim smo stalno pustošeci polja ovoga Murana stigli u vilajet grada Koruške²⁰ i do kraja Jadranskog mora²¹.

VILAJET KORUŠKA

Jedna polovina ovog vilajeta nalazi se pod vlašću austrijskog cesara, a druga pod vlašću Mlečana. Većina njena stanovništva su Talijani, a govore njemački ili talijanski.

Na sjevernoj strani ovih krajeva nalazi se Njemačka gora²². Tu je izvor rijeke Dunava. Da ne bismo učinili nešto suprotno mirovnim ugovorima s Austrijom, mi smo tri dana i tri noći harali, pljačkali i pustošili onaj dio Koruške koji se nalazi pod vlašću Mlečana. Zarobljeno je hiljada i sedamdeset kao pun mjesec [mjesec] djevojaka i starih mladića, tako da svaki vrijedi jednog grčkog harača. Ali je više hiljada neprijatelja sjelo na lade i pobjeglo na otoke koji se nalaze s one strane Jadranskog mora²³.

Ovo more²⁴ proteže se u dužinu od ovog mjesta na jugoztok do otoka Krfa²⁵, što leži na krajnjem tjemenu prema vilajetu Moreji²⁶, zatim do Zakintosa²⁷ i otoka Kefalonije i iznosi u dužinu hiljadu i pet stotina milja. S ove strane ono dopire do vilajeta Moreje²⁸, grada Aja Maure²⁹, vilajeta Delvine³⁰ i Valone³¹, grada Drača³² i bogaza

10 U orig. Erie-oğlu.

11 U orig. Bekas-oğlu.

12 U orig. zbog francuske greške stoji: Neder-oğlu mjesto Nader-oğlu tako Turci u izvaju poredili Nader-oğlu.

13 U orig. Jalevis.

14 U orig. boy beyleri.

15 U orig. Drava.

16 U orig. Giek - Gajek.

17 U orig. Y - a Dar.

18 U orig. Nemce - Anica.

19 U orig. Badulika.

20 U orig. K.

21 U orig. Jadransko more.

22 U orig. Njemačka gora.

23 U orig. Jadransko more.

24 U orig. Jadransko more.

25 U orig. Krfa.

26 U orig. Moreji.

27 U orig. Zakintosa.

28 U orig. Moreje.

29 U orig. Aja Maure.

30 U orig. Delvine.

31 U orig. Valone.

32 U orig. Drača.

Kastor¹⁶ (što pripada) Albaniji; zatim od našeg grada ~~do Dubrovnika~~¹⁷, Hercegovine, do grada Splita ~~do Zadra~~¹⁸, Zadra, Marina i naposljetku u Koruškoj¹⁹ se ovo more²⁰ završava.

Na suprotnoj strani je Denova²¹, koja je u vilajetu Jule²² i Klare²³, što se nalaze u vilajetu Spaniji²⁴, i koja je morem daleko pet stotina milja. Njeno zaleđe opet obilom Sredozemnog mora²⁵ stoji pod vlašću Francuske²⁶.

Iz gradova koji se nalaze u vilajetu Koruška²⁷, koji smo opljačkali, ugrabljeno je podosta plijena.

Odatle smo se trinaesti dan opet vratili u islamsku vojsku pod grad Zadar, pobjedonosno i slavedobitno — i od ogromnog plijena koji se ne da izbrojati i procijeniti dali Ahmed-paša po zakonu desetinu. Sva [ostala] roba bila je prodana na javnoj berzaci.

Mi smo se zatim odatle podigli i otišli opet na naše [Livanjsko] polje.

NAŠE PUTOVANJE ISPOD ZADRA NA LIVANJSKO POLJE 10. MUHARREMA 1071/15. SEPTEMBRA 1660¹

Počavši ispod grada Zadra, zakončili smo najprije u gradu Zemanku². Ovdje je svim borcima izdata naredba da drže stražu (karsul-fermân) Mustafa-paša Tekeliju³, sandžakbegu (mutesarrif) hercegovačkog sandžaka (eyâlet) dato je odobrenje da se sa svojom ličnom vojskom vrati u svoj sandžak, a hercegovačka vojska da ostane s nama. Osim toga, muslimanskim je borcima zabranjeno da idu u -čete i potjere⁴. Oni koji su otišli, bili su strogo kažnjeni.

Podigavši se odatle, došli smo u grad Knan, a zatim u grad Vranu na Vranskom polju⁵.

I ovaj su grad podigli Hrvati. Čitav ovaj teritorij zvao se Hrvatska⁶. Ona je imala tri stotine gradova.

Kad je Jusuf-paša⁷ osvojio Hangu⁸, Mlečani su za odmazdu po-
harali i opustošili ovaj kraj, a njegove gradove spravili sa zemljom.

I ovaj grad Vranu osvojio je Gâzi Husrev-beg u doba Sulejman-
hana⁹. On je potpao pod krčki sandžak.

Idući odatle na jugoistočnu stranu, došli smo u selo Čultâr-oglu¹⁰.
Bilo je opustošeno.

1 Već smo u uvodu napomenuli da ovaj datum ne može nikako biti točan. Ovaj povratak turske vojske ispod Zadra na Livanjsko polje mogao se dogoditi tek nešto prije novembra 1660. godine.

2 U orig. Zemank.

3 Za Mustafa-pašu Tekeliju, tada hercegovačkog sandžaka up. str. 133, nap. 78.

4 U orig. čete ve potare.

5 Vrana je danas selo u kotaru obliči Benkova.

6 U orig. Hrvatsina tj. Hrvatska.

O tome Jusuf-paši vidi str. 138, nap. 64.

7 U orig. Hanga. Kanga (Canea) i Gâzi grad na Krku.

8 Gâzi u orig. Vran. g. 1138. Tada je bio sandžakbeg.

9 Gâzi u orig. Vran. g. 1138. Tada je bio sandžakbeg.

10 Čultâr-oglu u orig. Čultâr-oglu. Selo je sigurno bilo opustošeno.

topovi : kola, a u sela, karabe : gradove nagoniti) (sastavi) (20) i zdravo.

Kad je prošao ovaj hatt-ı šerif, nai gospodara paša reče :

— Naređenje, izvršenje

Odmah se pred vezirski šator isturena tuguva, s dovom i džamdaranjem zaklani su kurban i podijeljeni sirotini. Kapidžibeg koji je došao s Porte, obdaren je s deset kesa (= 5 000 groša) i otpremljen natrag na Portu.

Zatim je nai gospodara paša napisao stroge naredbe svim sandžakbezmama (mir-ı mirân), zapovjednicima, alajbezmama i ostalim u cijelom bosanskom ejaletu.

Kad je u svaki sandžak : kadiluk otišao s tim pismima po jedan odabran kapidžibeg, najprije stize valija hercegovačkog sandžaka, vezir sa tri tuga Mustafa-paša Tekelija²⁴. On se sa cijelom svojom vojskom ulogorio na jednoj strani Kupreškog polja. S vojskom zvonotkog sandžaka dođe paša Čengiz (Čengizade)²⁵, a sa vojskom crvenkog sandžaka Mustafa-paša Pratalija²⁶. S vojskom crnog sandžaka došao je Suhail Husein-paša²⁷, s vojskom potražkog sandžaka Sarhozade Ibrahim-paša²⁸, s vojskom kliskog sandžaka Beli Sar Ibrahim-beg²⁹ kao i alajbezi, teuzi i tamarnici cijelog bosanskog ejaleta³⁰ sa svojom džebeljama prema odredi zakona i [tj. drugim] odredbama sandžak-begova. U svemu stajaše spremno trideset i jedna hiljada i šest stotina nasoručanih vojnika. Dalje dođe pola regularnih vojnika (nefer) uz sedamdeset do osamdeset gradova bosanskog ejaleta koji imaju posadu, četrdeset palinskih sejmeha (sekbân) i saridža sa njihovim bajracima, deset hiljada dobrovoljaca (gundüllu), deset hiljada komandija s vlasnicima komorskih konja i tri hiljade čera-hora, kopča i drvosječa. U svemu pedeset i tri hiljade vojnika koji su sa pušnom opskrbom, municijom i topovima stajali spremni.

24. U ovoj Čengiz-zade To je Ali-paša Čengiz, tada svornik sandžakbeg.

25. U ovoj Mustafa-paša Pratali. Prata je imešte u Bosni, srez Rogatica. ovaj Mustafa-paša potiče iz tog mešta. Iz ovih Evlijevih kazivanja znamo da je on ova, 1071/1660. godine bio crvenki sandžakbeg. Kasnije ga naslennio bio muhafaza Hercegovine uz Suhrab Mehmed-paša godine 1074/1664. Op. Šejhahmetović VII, 451, 456.

26. O njemu nemam nikakvih drugih podataka nego da je 1660. godine bio likli odnosno crni sandžakbeg.

27. Sarhoz-zade Ibrahim-paša, pošten Ibrahim-paša Memetbegović, sin Gazi-bega Memetbegovića, a unuk kraljevskog gazije i hercegovačkog namir Memet-bega. Memet-beg je imao dvojicu sinova Ibrahim-bega, ko je beglerbeg god. 1621. (Ujak mu je Lala Mehmed-paša Sokolovski-bega. Sin toga Mehmed-bega je ovaj Ibrahim-paša), a koji je u njegovom odliku u Eufoku. Tada je Ibrahim-paša bio potkralj i on kratko vrijeme bio bosanski beglerbeg. Tu mu gošimo

28. U ovoj Beli Sar Ibrahim-beg, onovremeni kliski sandžak, sin

29. U ovoj Beli Sar Ibrahim-beg, onovremeni kliski sandžak, sin

30. U ovoj Beli Sar Ibrahim-beg, onovremeni kliski sandžak, sin

31. U ovoj Beli Sar Ibrahim-beg, onovremeni kliski sandžak, sin

32. U ovoj Beli Sar Ibrahim-beg, onovremeni kliski sandžak, sin

33. U ovoj Beli Sar Ibrahim-beg, onovremeni kliski sandžak, sin

34. U ovoj Beli Sar Ibrahim-beg, onovremeni kliski sandžak, sin

35. U ovoj Beli Sar Ibrahim-beg, onovremeni kliski sandžak, sin

NAŠE PUTOVANJE S KUPREŠKOG POLJA DA FLIJENIMO ŠIBENIK, SPLIT I KLIS

(V, 476—478)

Podigavši se u rano noćje s Kupreškog polja najprije smo došli u kasabu Šujica¹, a zatim u Livanjsko polje odlažu (menzil) Begovita².

Ovdje su po propisima zakona sto sedamdeset kapodžibaša trv sandalijske zaštitnje sa svih strana opkolili pađen šator, razapeli male i velike latore i odsjeli.

Zatim je izdata zapovijest (fermân) da vojska bosanskog sandžaka bude izvidnica cijeloj muslimanskoj vojsci. Paša Tekelija je dobio nalog da s vojskom hercegovačkog sandžaka bude zaštitnica, tj. da pridržava one koji pozadi ostaju i da pomogne onima koji zasigurno da bi dostigli svoj odred. I kad se ulogori cijela vojska, da se na nje ulogori i paša Tekelija sa svojom vojskom a da pošlje cijelu vojsku ide rezerva i da pazi na sve vojnike, da ih nadzire i čuva.

U rano jutro podigli smo se s Čiflika Atibegovića i opet udarili preko velikih krševitih šuma planine Prologa, koja leži na zapadnoj strani Livanjskog polja i koju smo ranije bili očistili. S teškom napornom i mukom preturili smo šihl-topove i dva kolomburna zarbazentopa i za osam sati prešli Baba-Ahmedov most na velikoj rijeci Cetini te se zaustavili na obali ove rijeke.

Paša je, putujući ovom konaku i nastojeći da se kroz ovaj šihl krč prevuku topovi, išao bez čurka u običnom odjelu krećući se vrlo teško, pa je po tom skrahan i nemoćan u svom vezirskom šatoru slatko zaspa. I njegove dvorske sluge su zbog teškog i mučnog puta, koji podnijeli, zasvirali povećanje (!) pospali.

S rečen i opisan slučaj. — U međuvremenu su se također zadnjak straže (nobedîn) pađenog šatora Al-aga i sva njegova četa zavezali slatki san.

Š. Begovita

BRDO MUŠNIK¹⁾

Ovdje je u prošlosti postojalo hrvatsko vrlo. Sada je to plitak. Kako je ovaj kraj blizu grada Šibenska, to su za tren oka postavljene straže u svakom. Alajčani su svu vojsku upozorili i strogo opomenuli da bude oprezna.

Gazije po imenu Ailbegovići²⁾, Jeke Kirigi³⁾, Orbo bulputasi⁴⁾ i još osam stotina naoružanih, hrabrih junaka dovedoše na ovo mjesto šest stotina sužnjeva, momaka i djevojaka, iz splitskih vinograda i okolne ostalih gradova.

Ovi su provedeni kroz muslimansku ordu i dovedeni pred pašin šator. Svi su se muslimanski borci zagledali u svijetla lica ovih dražesnih stvorenja i u njima se pobudila želja za plijenom pa su se hrabri momci, odred po odred, razili na sve strane po neprijateljskim krajevima u »čete i potjere«.

Zatim smo se podigli sa Brda Mušnik i opet nastavili put kroz neprolazna brda i doline i za osam sati zakonačili u mjestu Suha Vrba⁵⁾.

MENZIL SUHA VRBA⁶⁾

Ovo je mjesto lovište šibeničkih »generala«. Kako ta šuma obiluje vrbovinom, Bošnjaci ovo mjesto zovu Vrbov Gaj⁷⁾.

I ovdje je tri hiljade naoružanih gazija dobilo odobrenje od našeg gospodara paše i stalo u četovanje (»čete«). Istog dana kad su otšli, poharali su nahije Tundžara (Tundžar)⁸⁾. Sutradan su se opet vratili u islamsku ordu sa dosta plijena (koji su zadobili) bez rata i borbe. Sav svoj plijen predali su paši. Od osam stotina sužnjeva odmah je (za pašu) izdvojeno oko dvije stotine odabranih sužnjeva na bazi jedne petine, po propisima kanuna, a ostalo je prodano po tržišnim cijenama.

Zatim smo se podigli s ovog mjesta i došli u

MENZIL VRBOVLJICE⁹⁾

U tom mjestu mudri paša postavio je vojsku u busije na sedam mjesta i odredio čehaju Jusufa za vođu na deset hiljada vrijednih i naoružanih vojnika, ogrnuo ga svedanom odorom i naredio vojsci u zajedni da tu stoje, da štite posadnu i da stalno budu na oprezu. Na sve četiri strane postavljene su straže. Paša je još naredio da se vojska koja je bila u zajedni upozori da šalje vijesti i da ne bude nemarna.

1) I ime Mušnik bogri, što znači brdo podnožje Mušnik, ali do sada našao da se negdje...

2) Ne znam - k. - Ailbegovića možda ovdje Evila.

3) U - ig. Y ke Kirigi ili Kirig, ali tako - da se sada ne može...

4) Orbo bulputasi
se poture
V - a - Sa - Vrba
V - a - (bov ad)

5) Suha Vrba
6) Menzil Suha Vrba
7) Vrbov Gaj
8) Tundžar

VOJNI POHOD PREMA GRADU ŠIBENIKU

(V. 480—491)

Te večeri ratnici su se međusobno oprostili i konje nahranili. Kad je nastala šafijska zora, još za noćne tmine, otišli su naprijed buljubade Atlibegovci¹, Čultaroğlu², Tifki buljubada³, Grbo buljubada⁴ i buljubada Juke Kriği⁵ sa hiljadu i osam stotina junaka naručanih pješaka.

Za ovim su sazvom polagano na put pošli dva odabrana junaka, laka konjanika bosanski alajbeg gazi Šmail-beg sa serdarom ostalih alajbega. I dok je tako išao i nađ serdar Jusuf-čehaja sa pet hiljada pješaka i konjanika, ja sam, siromah, idući pod zastavom, po nalogu ušao časnu suru Fethi⁶. Našli smo na vojku koju je pala postavio u zasjedu. Opomenuli smo ih i upozorili (da budu oprezniji) i krenuli dalje.

Kad je nastala banciajska zora, klanjali smo na brzu ruku sabah-namaz i odmah poskakali na konje i na konjuna proučili dovu salavate.

Dok smo sli lagano, negdje prema nama začu se pokh⁷: Allah Allah jedan puškan pucanj. Najednom opazismo kako nam ususre⁸ ide teško zadihani oni pješaci koji su još u toku voći otišli. Oni su rekli:

— Zaboga, ide neprijatelj padajte u zasjedu! Mi smo umaknuli!

— , projurile kao munja.

Mi smo odmah pali u zasjedu-davno! Bjevo po dolinama i šetali.

Odmah zatim izi , proji , jedna grupa , teji-
 , jebaka. Za , ina prođe još , druga

grupa od kojih pedesetak konjanika i oni su isti jako zabili. Za ovim je preko litica trčalo pet do deset neprijatelja i kad su ih tako opazili nas dolje po jarugama, nisu imali na toliko vremena da svojim drugovima koji su isti za njima kažu da se natrag vrate, već je naš (verdžar) Jusuf-ahaja povikao: «Allah, Allah!» Oni su možda nije još na izgovorio, a sve gazije poskakale sa konja i svojim sabljama udarile s leđa na neprijatelja kao što vukovi udaraju na ovce. Neprijatelj opazi da mu tak i od njegove strane dolazi turska vojska te napusti tjeranje pješaka koji su bili pred njim i poverate se na nas. Sad je nastala gužva s neprijateljem. Mi smo tukli i sjekli njih, a oni nas. U to su se povratili i oni naši pješaci koji su bili naprijed otišli i tako se neprijatelj nađe među dvije vatre. Razdijeliti smo se među litice i vodili junačku i herojsku borbu. Za vrijeme borbe izdao je jedan od onih alajbega koje je Melek-paša bio ostavio u zasjedu kao pećine u koje se neprijatelj bio zatvorio i osuo puščanu vatru na kišu prokletstva na one koji su se dolje nalazili. Neprijatelj je najposlije izašao iz pećina i ponovo navalio na nas i počeo da vodi svoje klanje. Prokletnici su ubili iz pušaka preko stotinu naših junaka, ali naši ratnici nisu obraćali pažnju na taj nesretni slučaj, nego su i dalje puna dva sata vodili borbu i kreševu uz poklik «Allah, Allah» i nadjerah neprijatelja na bijedanje. Od onolikih neprijatelja ni jedan nije mogao glavu spasti. Mi smo odjekili pet stotina i deset glava i zarobili četrdeset živih vojnika.

Ja, griješni aromah Evlija, odmah sam otrčao sa svoja dva konja našim lakim četnicima koji su bili otišli naprijed i stigao ih. Kad sam im saopćio da smo zarobili neprijatelja, sve gazije padoše naćice na zemlju zahvaljujući bogu i izjavile:

— Oni su prošli pokraj nas, ali nas nisu vidjeli. Nas je bilo malo, a njih mnogo. Misleći da nam možda neće s leđa doći pomoć, napravili smo se kao da ih ne vidimo. Oni su, valjda, trčali svome udesu. Hvala bogu.

Najednom kao da se svaki od njih pretvorio u diva rekoše mi:

— Hej, Evlija Čelabi, prouči nam jedan ihlik-i šerif²⁴. Zatim ostavile konje i potrčale još i na onih tri stotine dušmana koji ih sa litica pozivahu u borbu na mač i sablju. Kad su naša pojurih da udare na neprijatelja, on je izašao, lepujući i pretražujući kud su pobegli zaključujući da su se valjda sakrili u jama onih litica. Kad su naši uzviknuli: «Idemo u jame!» iz jame pogodiše metkom jednog našeg junaka i ubiše ga. Na to sam ja natovario leđ ovog junaka na jednog praznog konja i dao ga jednom pješaku (da ga vodi), a ja sam odjedrio i došao u menzli Karaul-hanu.

MENZIL KARAUŁ-HANA

Ova ja Karaul-han a podignuta na onome mjestu gdje su bili slamske vojske kad je Mustafa-paša. Teko je četrdeset noć

²⁴ Ima jednog kratkog aždahlija (1890). Kur.

Najednom se u istima zagrjačkalo i gojalo. Allah! Na čelu odredi Šmail-alajbeg (da tako može sa svojom vojskom) To je hrabar čovjek i silan junak koji je svoje ponašanje pokazao u stotinama borbi i (stolema premanje među) vrsnjacima, tako da u njega prestom pokazuju. Kad su oni tako otšli, primijetili su kako se u zidanoj ogradbi jednog vinograda utvrdilo oko pet stotina neprijatelja koji nisu mogli pobjeći preko mora. Upuštih su se u borbu na život i smrt i borili se hrabro i srčano. A kad je Šmail-alajbeg povukao:

— Hej gazije, zar ovo nije sramota, da; da se s njima pomiješamo — svi su borci uskočili unutra preko zidova vinograda koji su kao bedemi. Kad su muslimani i nevjernici stali jedni prema drugima, nastala je očajna borba i hrvanje, tako da borci Ruma¹⁴ kažu: »Jednako vidjeli ovakvu borbu«.

Hvala bogu, većina neprijatelja bila je poražena, a i od nas je sedam boraca ispilo čašu mučeništva.

Odatle smo odnijeli naše spomenute stvari: odveli sto šezdeset zarobljenih kapetana, tj. zapovjednika (bašbôgi) i vlasnika fregata pred serdara pod grad Ruma. Borci su dobili izvanredne nagrade.

Poslije toga serdar Jusuf-čehaja poslao je radosne vijesti Melek Ahmed-paši o ovim osvojenjima. Od njega je, također, došlo pismo ljepog sadržaja [U pismu je] stajalo:

«I mi, akobogda, krećemo s našom vezirskom vojskom (kapu asker) na Luvanjsko polje. Vi s pobjedonosnom vojskom ophijente kraj Barkiri¹⁵; vratite se u islamske strane s neizmjenom plijenom».

Kad je ova vijest došla našem serdaru, mi smo se odmah podigli ispod ovog grada Rume i oslobodili onog prokletstva koji nam je rekao: »Ako ćete me osloboditi, pokazatu vam plijen«, a mi na to bili dahi raje i vjera. Sa svom vojskom sastali smo se pod gradom Šibenikom, na daljini za jedan topovski hitac. Tu smo razapeli jedra fregata koje smo osvojili te zakonitih i prenoćili jednu noć.

Ranim jutrom podigli smo se i na vrlo svečan način natakli odsječene glave na motke i poveli suznjave povezano i bužine. Sa grada nije ispaljen nijedan top. Pojavilo se samo nekoliko grupa neprijateljskih osmatrača.

Zatim smo oti prema sjeveru, prešli brda i vinograde i zanoćili jednu noć na mjestu po imenu Danalovo. Straže smo postavili sve pod grad Šibenik. Kad smo zarobljenke povežali, a odsječene glave napunili slamom i poklopili na motke, mirno smo spavali. Te noći ispaljeno je sa grada Šibenika preko hiljadu baljemet-topova siljano preko pet hiljada bakli i raznovrsnih svjetiljki koje su išle u zrak kao lakete. To su on, tobož pravednih svetač pomen za duše i vojih pobijenih drugova.

— Očeh, riješnog Evlije o ovoj ja ovoj pobjedi glava.

Hvala bogu, o ovoj borbi i o tome velike pobjede. Pobjeđena je o čina benicki na.

— Očeh, riješnog Evlije o ovoj ja ovoj pobjedi glava.

S drugim pobližim razbi, smo i druge razbi
 Turska granica i dom poroka, i tamo je bio
 I primorja nastoje zavisu juravla
 Strjelci juravle svoje kome su razbi
 Pomogao nam je i obradom namom razbi i ostali razbi
 Neprijatelj je dijelom porjecen, a razbi i ostali razbi
 Pali smo na morsku obalu i doznali su razbi Rim
 Osvojen smo ga bez milosti i razbi razbi
 Mnoge smo lađe zaplijenili i razbi razbi
 Mnogo smo plijena zadobili, mnogo rublja zadobili
 Sve je to sreća i uspjeh tvoj, (suzane).
 Tvoja je molba uslišao bog;
 Gdje su dušmane razbi, divnu pobjedu utvrditi.
 Za tvoje vladavine bile su mnoge vojne
 A mnoge će se ubuduće poduzeti.
 Laskavo će i mlatački dušmanin biti poražen.
 Kad god zorojstik, neka su ti u pomoć, božji ljudi.
 S tobom je sva «božja vojska», tebi je dar «božji mač»
 Baže, tako ti Muhamedovih dužda.
 Daj da u ovoj godini na ovom moru
 I Zeder i Koter budu osvojeni.
 Baže, dok opstoji ovaj svijet s Muradom,
 Osvjetli; njegovo lice na oba svijeta pobjedama.

Trateći Ektija ovaj vojna lijep hronostik bez slova -m-;
 Odzucen jedan, reče: pahi hronostik -ore velike vojne-

1871/1880²²

Zatim smo se podigli s ovog Darnlova i došli u [Mandalinu]

GRAD MANDALINA

Premda je ovaj grad u Sulejmanovo doba bio osvojen, kasnije je opet pao u ruke neprijatelja. Njegova teritorija graniči kršćkim sandžakom. Grad je malen, a podignut na morskoj obali na nepri-
 stupljivoj stijeni. Ali kako je to skela Hrvatske, u njemu ima stra-
 nih trgovaca. Njena varoš je divan i velik šehar, koji leži na morskoj
 obali, a okrenuta je prema jugoistoku. Ima vrlo visoke tornjeve sa
 zvonicima šiljcima. Vinogradima baštama ni broja nema.

Islamska je vojska naprie počela sve što je bilo u vinogradima
 i raznim vinograde razjekli poharala i opustošila, jer
 stanovništvo ovdje prevrat. Ono je i dalje bilo rano i oba-
 da dolazi naša vojska, pa stoga napoli i je ostalo spo-
 što bi se moglo razplijeniti.

Prema prema jugoistoku našli smo vinogradima kao
 potjerati

Idući na ovu stranu došli smo u Dacibegovo selo. Dacibeg je bio jedan od vođa i vođa je bio drugi. Dacibeg je bio jedan od vođa i vođa je bio drugi. Dacibeg je bio jedan od vođa i vođa je bio drugi.

Zatim smo došli u selo Dacibegovo. Dacibeg je bio jedan od vođa i vođa je bio drugi. Dacibeg je bio jedan od vođa i vođa je bio drugi.

Hvala bogu, koji nam je dao ovu stranu. Dacibeg je bio jedan od vođa i vođa je bio drugi. Dacibeg je bio jedan od vođa i vođa je bio drugi.

Kad je pao taj grad, Dacibeg je bio jedan od vođa i vođa je bio drugi. Dacibeg je bio jedan od vođa i vođa je bio drugi.

Idući prvo na jednu stranu Dacibeg je bio jedan od vođa i vođa je bio drugi. Dacibeg je bio jedan od vođa i vođa je bio drugi.

Zatim smo ušli u klanac i došli smo u grad Marina²⁴.

GRAD MARINA

Sagrađila ga je Marina, kćerka jednog princa. Ova; su grad ranije zapovjednici mnogo puta bili osvojili. Naročito ga je osvojio: spalio ga je Sejd Ahmed-paša godine hiljadu i sedamdesete (1659)²⁵. Kako ga je docnije njegov gospodar opet popravio obnovio, to je on sada teško pristupačan: tvrd grad u rukama neprijatelja.

Idući odatle na ovu stranu došli smo u

24. U srcu: Marina, a Evlija — sigurno misli na Marina zapadno od Trocira. Ima Marina Evlija je shvatio kao da Marina od Trocira, a da je Marina od Trocira.

25. Turci su sašli u ovo doba više puta u selo i Spiliću. Spiliću je bio jedan od vođa i vođa je bio drugi. Spiliću je bio jedan od vođa i vođa je bio drugi.

26. Marina, a Evlija — sigurno misli na Marina zapadno od Trocira. Ima Marina Evlija je shvatio kao da Marina od Trocira, a da je Marina od Trocira.

GRAD KAMENI

Podigli su ga Hrvati. Osvojio ga je gazi Murad-beg 943 1537. godine. To je dosta jak grad na teritoriji kućkog sandžaka.

Zbog toga što su se svi neprijatelji sa svim svojom blagom i imetkom zbjeegli u brda i pećine u tim mjestima. Tamo se zatvorili, te što je prošle godine Sejdi Ahmed-paša oplijenio, opustošio (taj grad)²⁸ — nije se moglo naci ni zrna ratnog plijena, pa smo se opet praznih šaka natrag vratili. I kad su se sastali s našim vođarom na Danilovu, on je rekao svim ratnicima:

«Plijetku i plijen koji ste zadobili pošaljite u Livno». Oni su se na to složili.²⁹

Pri tom smo se podigli sa Danilova i idući osam sati prema jugoistoku kroz polja došli smo u grad Drniš.³⁰

GRAD DRNIŠ

To je bio mali grad koji je podignut u vrijeme Aleksandra Velikog³¹ da služi kao stražara (karsulhâne). Zbog prijetnje klime i plodnosti tla, narodi Hrvatske, Koroške³² i Slavonije³³, pobjegli su iz kamenitih predjela, naselili se ovdje, kultivirali taj grad i tu stalno ostali.

Doznaje, godine 944 (= 1537/38)³⁴, Gazi Husrev-beg je osvojio okolinu ovoga šehera i opsjedanjem samoga grada zbunio njegovo stanovništvo i uvalio ga u glad i nestašicu. Oni, međutim, što su se bili utvrdili u tvrđavi, dojavili su kralju svoje teško stanje podzemnom putem. Na to je kralj-zlotvor došao u pomoć šeheru Drnišu sa četrdeset hiljada vojnika i tu se utaborio.

Kad je o tom bio obaviješten Ahmed-paša³⁵ u hercegovačkom sandžaku, on je to javio Gazi Husrev-begu, Malak-begu³⁶, Murad-begu³⁷, Beglaš-begu³⁸, pa zvorničkom begu Brlak-begu³⁹ i mnogim drugim zapovjednicima i krajskim junacima, koji su jedne noći

28. Ova kazivanja Ertipe su tačna jer je tačno 1660. godine 15 000 Turaka provalilo u Splitsko polje, tada su mnogi doprli do Trogira i Šibenika, pljačkali, porazili, ali ne poduzimajući nikakav veći pothvat. Na taj događaj odnosi se valjda gornja kazivanja Ertipe. Up. G. Novak, *Prodor Dalmacije*, Zagreb 1944, sv. II, str. 226.

29. Ovdje je tekst očito nepotpun, jer sljedeće rečenice nemaju nikakve logičke veze sa prethodnom.

30. Drniš, danas trgovite u Dalmaciji, oblast Split, kotar Knin, uz potok Čičma (na Krku).

31. Mađ. sa. Al. Aleksandra Makedonskog.

32. I. i. II. Dedaška V. str. 77 nap. 48.

33. I. i. orig. *Info. naga*.

34. 944 = 1537, ali se može razumljivo sa vrijeme Husrev-begovog vođenja, 944—1537/38, — ergo — 1537. godine.

35. Ahmed-paša, ne znam.

36. Mađ. sa. Al. nap. 37.

37. Murad-beg, — Mađ. sa. Al. nap. 37.

38. Beglaš-beg, — Mađ. sa. Al. nap. 37.

39. Brlak-beg, — Mađ. sa. Al. nap. 37.

na tridaset i tri hiljade odobrenih, vrsnatih, hrabrih i junatkih
sekolova brzim maršem [pojurila], dva katarca je zore iznenada prepad
na neprijatelja koj je uputio pođ Drnšom potpuno nepoznat. Tako
su ga napali da se oni koji neobično pregršani nisu mogli spasti.

Decnije su nevjernici, koji su se nalazili u tvrđavi, ponudili
predaju na vjeru, i pošlo su na vjeru: predali grad, on je oporavljen
tako da se svijetlio.

[Decnije] u doba vladavine sultana Ibrahima⁴⁶ Mlečani su iz
kruženja na Salibdar Jusuf-pašu⁴⁷, osvajačija Hanje (Canea), koji je
rodom iz okoline ovoga Drniša, da bi prituk i pregažili ove gradove.
— uputili vojaku iz Šebenska i Spirta i okupirali stotinu i četrdeset
gradova koji se nalaze u kliskom i krčkom sandžaku i ravniš sedam-
deset dana harali i pustohi ovaj šeker Drniš⁴⁸.

U osmanskoj vlasti to je bio tako velik i golem grad da je iz
njega svake godine stotinu do sto pedeset ljudi šlo na hadžiluk. U
njemu je bilo tri stotine vlasnička odlika i uglednih ljudi. Sada u
gradu nema građevina od drveta. Zbog bojazni da ne budu spaljene
u ratu, sve su građevine građene od tvrdog materijala.

Grad leži u jednoj nešto kamenitoj dolini na vrlitnoj i oniskoj
hladi, a sagrađen je u obliku produženog petougaoška i nije tako
velika tvrđava.

Mala rijeka što protiče ispod njega izvire iz glamočkih⁴⁹ planina
i iz gore Žmjanja⁵⁰, a uliva se u Jadransko more⁵¹ blizu mjesta koje
se zove Kotari⁵².

Najbliži grad ovom gradu Drnišu jest napredni grad Knun.

Jezik Hrvata

Jedno — 1, dva — 2, tri — 3, četiri — 4, pet (»penta«) — 5, šest — 6,
sedam — 7, osam — 8, devet — 9, deset — 10,
voda — su

sir — peynir

luk (-luka-) — sarımsak

osca (-ovdja-) — dihi koyun

kopriva — turgen digeni

brada — sakal

platale (-pukol-) — kışlak tufenik

most (-mošt-) — köprü

46 Vlaho od 1640 do g 1644.

47 Tj Jusuf-paša Maškovic O njemu

48 On su dogradili D. M. g 1647. On

49 (»glamočki«) Drniš

50 (»glamočki«) Glamoč

51 (»turci«) Izvire — turgen

52 (»turci«) Venad — kopriva

53 (»turci«) Kotari

«roca (+šik+) — mum
 krah — ekmek
 «mev (+mev+) — ei
 kapula — soğan
 janje — kuzu
 «evet (+evet+) — etkek kovun
 «orda (+korda+) — kılıç
 puška (+guška+) — tüfek
 «rba (+drba+) — sığud
 hodi «vamo (+hod vamo+) — gel beri
 «okud ideš — (+«rtkur ideš+) — nereden gehruv?⁴⁷
 kamo ideš — nereye gidarsin
 idi domer karvo (+kurba+) «ob (+«op+) — var getir kahbe arpa⁴⁸
 nema taköni (+taköni+) «oga (+«oga+) — yokdur vallah
 domer ubijemte (+ubijemti+) karvo (+kudva+) — getir yoksa öldürürüm kahbe
 «aj men — bana ver
 «e vidim — göreyim
 jedanput (+jedno put+) — bir kere
 je li «kamena (tako!) — yumuşak mı? (— je li meko?)
 «alujem te ja ih tebe (teya) — seni severim (= volim te)
 tako ti «oga —allah «šün.

Podigavši se iz ovoga porušenog šehera Drenča, stigli smo za jednu noć sa strahama u mjesto po imenu Žrb doresti (Žrmanja?).

Idući odatle na jugoistočnu stranu zaustavili smo se na obali rijeke Cetine.

Idući zatim obalom rijeke prema jugoistoku došli smo za tri sata Baba-Ahmedovoj kući. Baba Ahmedu je dat jedan sužanj kao dio od svih muslimanskih ratnika.

Ranom jutrom dok smo prelazili Prolog planinu, odnesene su rađene vijesti paši na Livanjsko polje.

Kad smo se odatle spustili dolje u polje, sva pašina vojska i mjesno stanovništvo izšlo nam je na doček te smo sa velikom svečanosti polagano došli na Livanjsko polje.

Kad su svi sužnji izloženi, a i odsjeđene glave postavljene na motke pred divn paše asafovske mudrosti, tu je marširalo mnogo jedruncima, sandžakbexima i služenicima (i «erleri) podijeljeno stotom i sedamdeset poslatih svećanih odora, na glave četir stotak ratnik «zaknut sa srebrn «čelenke i svim ostalim ratnicima darovane tri kosa groča.

⁴⁷ Arpa — zob nego ješam.

Sa grada je spomeni plotun i osmanski i bosanski i susedni slavije.

Pravedna paša poslao je svoj namjesnik i komandanta D. o po polu državi u skladište munitije grada Alema. Tu su stvari, koj. sa su ratnici zajedno sa sadobijem predati su namjesniku i njegovim bratima među ratnike po bajracima.

Melek Ahmed-paša je po kumana D. o po polu državi D. o koji je pripao paši: sedam zarobljenih vojnika, sedam skupljenih tkanina, srebrno i bakarno posuđe, i sve je imalo vrijednost od devet kesa.

Poslije toga odsjeli smo na Livanjskom polju. Odsjeđene glave su nasoljene i stavljene u harare. Trempeta sedmorice kapetana, njihove trube i zastave sa štikama i kralovima predate su jednom vrijednom agi po imenu Alemi-agi sa tri kесе putnog troška, otpremljene na Portu.

Sutradan se i paša podigao sa Livanjskog polja i došao na cvjetni Kupres.

Ovdje je paša darovao svećane odore svojoj pratnji i buljuckasama. Na glave im je natakao čelenke i obdario ih raznim darovima.

I meni, siromahu, darovao je tri suknja, tri ata i stotinu dukata. Svi su konji pripeti po livadama. Tek sedmi dan podigli smo se sa Kupreškog polja i krenuli natrag u bosanski ejalet.

NASE PUTOVANJE IZ BOSANSKOG EJAJETA U BANJU LUKU (V. 492—493)

Iz Kupresa smo najprije došli u Šujacu¹, a odatle poslije tri sata stigli smo u [Duvno].

KASABA DUVNO²

Ja, siromah, rasam nikada prošao kroz ovo mjesto. Međutim, to bijaše jedna kao rajska bašta uređena kasabica. Nalazi se na području kliškog sandžaka i ima četiri stotine kuća koje su zidane od tvrdog materijala i pokrivene kamenom i pločama od škriljca. Takođe ima jednu imponantnu džamiju, više mesdžida, jedan han, jedan skroman malen hamam i deset dućana.

Odatle smo za pet sati stigli u

SELO BUSKO BLATON³

To je napredno i krasno selo na teritoriji kliškog sandžaka. Ima mnogo dobrih živih voda i zelenilom obraslih predjela.

Odatle smo poslije tri sata hoda pali na konak, opet na Lavanjsko polje. Kad se Melek Ahmed-paša, s vojskom velikom kao more, ovdje saustavio, sve je stanovnike okolnih neprijateljskih gradova obuzeo strah i trepet. Oni rekoše:

— Opet će sigurno na neku stranu da plijene i pustoše.

Od toga straha i strepanja počeh su da stižu iz svih bunтовnih gradova izaslanici i da donose nebrojene i čudne darove.

Najprije dođe izaslanstvo s južne strane iz hercegovačkog sandžaka od stanovništva vilajeta Ljubuškog⁴ blizu šehera Mostara deset kasa [grota], pedeset tovara komorskih konja i s mnogim kao

1 U = ... S = ... -a = ... -b = ... To = ... (...) ... Šujacu

Dane ... Da ... u B ... Duvanjikom ...

Duvno

Šu od

Loše velikim brojem razaslanim i izručiti od ovog grada, jer ovim je razaslanima ukazano poštovanje i čast, a tako je opovrgnuto da se dobio silišuju.

Zatim je od razaslanosti stiglo iz grada i iz okolice grada i lica doveden muslimanskoj zajednici, te razaslanosti dovedena muslimanskim zarobljenicima i razaslanosti grada i okolice i deset kesa [groša]

Oni su izjavili:

— Mi smo sve zarobljenike izručili iz grada i iz okolice milostivih ruku.

Time su oni htjeli da pokažu svoja podaničku vjernost. Ali mi smo ipak za pravo stanje pitali zarobljenike [muslimane] da su oni napali na milostive otoke i te muslimane izbacili. Paša im je u znak zahvalnosti ukazao veliko poštovanje i čast.

Sutradan je jedan kapetan iz grada Šibenika donio poklon od pet kesa [groša], dvadeset komada pastav-čohu i saja-čohu, te tri hiljade milistačkih dukata. On je uz otkupnuu zatražio kapetana Šarčeta, Bag-bega¹ i ostalih sedam pomenice nabrojanih kapetana, koje smo mi zarobili u gradu Rinci² blizu Šibenika. Sve sedam ih je oslobođeno za sedamdeset hiljada groša i predano njihovom muslimanku. Paša je, međutim, isto tako s darovima poslao šibeničkom generalu Selim-agu, a kao jamstvo za Selim-agu zadržao jednog kapetana.

Zatim su došli [muslimani] iz vilajeta Zadra³, Zrina⁴, Bačara⁵, Nadaždja⁶, Slavonije⁷ i Medumurja⁸ i donijeli po pet, deset i petnaest kesa groša s mnogim draguljima i drugim stvarima sa po četrdeset-pedeset [komada] pastav-čohu u raznim bojama i ukrasene puške. Svim je muslimanima ukazano poštovanje i čast prema njihovom položaju. Paša im je za uzvrat poslao po jednog agu s nekim poklonima i prijateljskim pismima.

Sutradan ranom jutrom dođoše pokloni od splitskog generala⁹ to deset kesa groša i dvadeset [komada] pastav-čohu u raznim bojama, deset topova dibe, mnoge umjetnički izrađenog srebrnog posuđa i kandila te dvadeset i jedan musliman koji su ranije bili

¹ U orig.: Peemurja vilajeta.

² Na je ovaj kapetan Saša i on je Tadić zarobljen u gradu Rinci.

³ Na je ovaj kapetan Saša i on je Tadić zarobljen u gradu Rinci.

⁴ Na je ovaj kapetan Saša i on je Tadić zarobljen u gradu Rinci.

⁵ Na je ovaj kapetan Saša i on je Tadić zarobljen u gradu Rinci.

⁶ Na je ovaj kapetan Saša i on je Tadić zarobljen u gradu Rinci.

⁷ Na je ovaj kapetan Saša i on je Tadić zarobljen u gradu Rinci.

⁸ Na je ovaj kapetan Saša i on je Tadić zarobljen u gradu Rinci.

⁹ Na je ovaj kapetan Saša i on je Tadić zarobljen u gradu Rinci.

neprijatelja : s božjom pomoću već u prvoj vaši razbiti i razbijeni. Svojskog pape Ostale su zatim protjerali sve do mora : i on sam se sa od neprijateljske ruke osloboditi grad Solin nego se sam slobodom opseli : takođe i grad Klis⁵ Godine 943/1537 zauzima se opet : put unutrašnjosti grada Klisa i Murad-beg postavljen za kormandanta. Nakon toga je grad Solin još više utvrđen.

To je divan grad, zidan od klesanog kamena na jeftinom visokom brjegu. Od godine 1055/1643⁶ nalazi se u rukama neprijatelja.

Podigavši se odatle, stigli smo za šest sati u

GRAD KLIS⁷

Kad smo ranije dolazili sa našim gospodarom Melek Ahmed-pašom nije se moglo proći ovom gradu. Ali sada su mene i Dulaver-aga ukončili dolje u Lazaretu⁸, a «kliški generali» priredio nam je u gradu gozbu. Penjati se u tvrđavu, išli smo pješice. Ja sam se bio strašno zamorio. Konstatovao sam da smo se penjali čitav sat.

Grad ima, vidjeli smo, samo jednu kapu koja je okrenuta prema zapadu. U unutrašnjosti grada nalazi se po prilici stotina i pedeset malih kuća. Na crkvi ima veliko zvono. Mnogo su puta zvonili nama za naš. Grad je zaista snabdjeven svim ratnim potrebama i mnogom municijom, a u njemu nema više od osam stotina vojnika.

Kad je ovdje Dulaver-aga predao generalu pašinu mirotvorna pisma (mühnâme), on ih poljubi, stavi na čelo, izrazi nam dobrodošlicu i ukaza dostojnu čast. Kad je pismo pročitano i prevedeno, reče general:

— Bože sakućaj, mi nećemo podizati gradove, samo ni vi ne možete da posedite za onim gradovima koji su u našim rukama.

Nakon objeda ispaljeno je u znak dobrodošlice četrdeset baljama-topova, tako da su se stijene što su se nalazile na sve četiri strane raspadale u komade.

5. Dogodak o kojemu ovdje govori Križja izgledaju u stvari nešto drukčije. Turci su nam podigli ovaj kaštel da bi mogli osvojiti Klis pa su iz te nove tvrđve preovladali na samu u Kliško polje nego i u okolicu Spita, Trgova i Šibenika, nego je tada vladao mir između Venecije i Turske. S druge strane, Križić je već siječnja 1533. g. osvojio taj turski kaštel u Solinu i razorio ga. Godine 1537 okupljen je mir između sultana i Ferdinanda, ali turske narode na Klis nisu tome pristajali. S druge strane, nisu od Klišani mirotvori, a Križić se vojvodi čvrsto odupirao bez plaća, zajedno s ukončima napadli su pješice i na rimskom teritoriju. I g. 1538. i 1537 opsjedali su Turci Klis. U

6. Klis u kraljev. pomoć od 3000 ljudi i pošt vodstva Križića i 700 momaka. Turci ih dočekade i 700 ljudi i pošt vodstva Križića i 700 momaka. Turci ih dočekade i 700 ljudi i pošt vodstva Križića i 700 momaka.

7. Klis u kraljev. pomoć od 3000 ljudi i pošt vodstva Križića i 700 momaka. Turci ih dočekade i 700 ljudi i pošt vodstva Križića i 700 momaka.

8. Mlađani su napali Solin negdje g. 1055/1643, kad su

Ja sam, siromah rekao. Marković, plemića generala, je bio
šavši sa grada, poslao Za mnom da poslati namenu grada i saja-čohu
za pet šakira.

Idući odatle opet u pravcu zapada prošao sam pored milanova na
Kluškoj rijeci. I kad sam primjetio da sam do grad Split, poslao sam
naprijed Baba-Ahmedova sina Baba-Smail-aga. Najednom opazismo
da nam je izišlo u susret oko hiljadu pjesaka pod puškama i oko
četiri stotine konjanika. Oni su nas na svečan način ukonačili u
jednom krasnom konaklju po imenu Lazaret* koje se nalazi u Donjoj
varoši grada.

U času kada su nas ukonačili, opaljeno je sa grada hiljadu to-
pova da bi pokazali svoju silu i priredili veselje.

Zatim je došao jedan mladi plemić sa dvije stotine «soldata»
pod puškama koji su određeni na službu nama. Donijeli su nam
četrdeset do pedeset porculanakah tanjira jela tobože kao doručak
onoga što se zadenilo. Najeli smo se. Ali većina jela bili su slatkiši.

SASTANAK SA GENERALOM GRADA SPLITA

(V. 495—500)

Sutradan dođe još jedan plemić i po njihovom starom običaju pozva mene, siromaha, generalu. Ja : četrdeset i šest mojih nasuđenih pratilaca popahismo svoje konje brže kao vjetar. I kad smo laganom kasom došli nadomak tvrđave, straža na kapiji reče mojoj pratnji:

— Odložite vaše oružje sa pojasa pa onda uđite u grad.

Kad smo se našli pred takvim neumjesnim zahtjevom kome se nije moglo udovoljiti, ja sam, siromah, promijetio:

— Za nas je sramota da kvarimo naš zakon i red i da idemo bez oružja. Ako nas nećete pustiti u grad po našem običaju, mi ćemo se vratiti.

Poslije duže prepirke bili su prisiljeni da nas sve pod oružjem puste u grad. Kad smo došli u generalov divan, on je ustao na noge. Zatim smo sjeli, on na jednu, a ja, siromah, na drugu stolicu. Ja sam, siromah, najprije poljubio pismo, stavio ga na svoje čelo, a zatim ga predao generalu iz ruku u ruku. Pošto je dao pismo da se prevede i pošto je razumio njegov sadržaj, general reče:

— Mi nipošto nećemo na ovoj krajini uraditi ništa što je protivno miru. Nećemo stavljati posadu u gradove koje ste vi porušili niti ćemo ih popravljati. Mi ćemo popraviti samo one gradove u kojima nema Osmanlija, a koji su od davnih vremena naši. Ali neka i oni nas ostave na miru. Pogledaj, u posljednjih pet mjeseci ne samo da su s toliko hiljada vojske opustošili našu zemlju, naš vilajet, nego i u našem protokolu (defter) : sada zapisano da je za posljednjih pet mjeseci zarobljeno četrdeset i tri hiljade naših ljudi.

— Kako je on to rekao, ja sam mu, siromah, odgovorio:

— Treba da lijepo živite sa našim krajim, čuva. Ako ne možete živjeti u miru, nego će ići u džihad, onda je bolje da idete na blago.

— General reče, kad se čuo od jednog siromaha koji je bio iz našeg kraja, da je to dobro.

— Vol. 1, 1994.

lig mehter), die gewöhnlich in der Mitte des Kopfes zu sehen sind.

Na to su odgođeni i drugi projekti iz ovog područja. Pored
medustani, u ovom području najviše se razvija proizvodnja
sagradio od eksperimentalnih podataka. Na taj način, prema
Hvala bogu za ovaj projekt koji je bio jedan od prvih u ovom
organizaciji, ali i jedna od prvih.

[illegible]

Poslije toga su nam po mogućnosti, kao što je navedeno, predložili običaj nam postaviti stolacama za stolom kao što je na slici prikazan¹¹. Na bijelom stolnjaku nam ponudili su nam razmotrenim pocinjenim začinjenim majdanosom i metvicom, te razmotrenim suhanom jelama začinjenom peršunovim korijenom i ocetom, te razmotrenim slatkosima.

Mi smo nakon jela po domaćem običaju oprali ruke. I svako od nas pomislo je na čudu vina začiničenog medomom, raznog herba.

Poslije smo opet sa svojom pratnjom otišli van grada u svoje konjarnice i rekli da sađi vo razvedamo grad i varoš.

GRAD I SPOREK SPILJA

Prema kazivanju Mlečana ovaj su grad u Sulajman-banovo doba osvojili Ferhad-paša i Husrev-paša, ali su ga kleti Mlečani: iste godine shvatili, — on se sve do sada ostao u "džovim rukama".

To je čvrst, utvrđen grad na Jadranskoj moru! Jedna
građevina! petokrakasnog oblika sa mnogostranim be-
utvrđenjima. Bud da je to drvena građevina, svake je
opravljaju potpuno običe da je [bijela] kao led.
je divan, saobdijelena. Po gradskim
se velike je gusto kao bijele

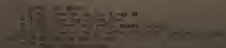
na kopnu. Na svakoj se nalaz po četiri do šest hajmecz-topova. To su tako veliki topovi da svaki od njih ima oko deset do pedeset oka. U pristaništu može pristati dvije stotine galijona, fregata i galija. U tom pristaništu nalazile su se i druge takve mletačke maune da bi za njihov prijem i opsk. bio potreban poseban zvezak. Neka se zna bar toliko da je svaka od njih izgledala kao budo. Na krmi i prednjem dijelovima ima po deset hajmecz-topova. Na krmi, sredini i čelu tih lađa nalaze se po tri jarbola okićena „flandriama“, zastavama i bajracima sa krstovima i slikama svetoga Marka¹. Te maune zaslužuju da se vide. Sa desne i lijeve strane nalaz se po deset vesala koja tegle muslimanski suznjevi. Ima svega stotinu veslačkih klupa. Na svakoj klupi nalaze se po četiri čovjeka koji stoje spremni. Uz svako veslo stoji po osam muslimana spremnih da veslaju. Na zadnjem i prednjem dijelu lađe stoje spremno tri stotine naoružanih hrvatskih, slavonskih, koruških², crnogorskih³,

Galija XVII vijeka (mleči)

serbantskih⁴, ameuzkih i uskočkih ratnika i vojnika (U zidovima svakako ova mauna je kao kula. One prevaze trgovce i brodove iz Splita. Mletke obratno. Mlečani imaju šest ovakvih mauna. One su tako velike da n jedan kraj nije mogao umesti nijednu takvu lađu.

Oko apomenutog pristaništa nalaze se utvrde „kavane“, tj. kule i tvrđave. Kako za ovaj grad nema opasnosti s morske strane, utvrde su na kopnoj strani. Imaju samo jednostruki tvrdi bedem. Na toj strani utvrde su dvije plove i kapije. S kopnene strane, među im, nalazi se utvrđeni trokutni bedem. Opkop koji je sazidan od kamena

San Mateo (1) San Mateo (2) San Mateo (3)

bone f bone

acqua (l'acqua è

buon giorno (morning) *buona sera* (evening)

baous sara (-boi n sra) (f) Baouas sarita (corrompue) déesse.

lutro (lutra = dobra veća jaku

1130 7300

porro (-porro) 3.ª m.f.

safe mod (treba mod)

venka (venko-) = dedi [ve-ve = dolazim]

Half peak = 50%

mela = water

evaluate dove? (-granda dokas-) = edue si buo?

è tua (=este-) donna bella? — je li tvoja dievoika knespa?

bardassa (-bardaš-) = mladšč. [mangwa, bardaš].

oosa tuos (-kosa volu-) äto äitit

soglio un po' di pane (-do); po dicen-t) = belum komad blaka

FOMPO LA TATA = RAZBIVAM MU GLAVU.

come (=kani-) = pay for org. kučuk = male

un zecchino ti donerò (=una čekino te donero) = darujem ti
(treba: darovati ti) jedan cekin.

© 2004 Blackwell Publishing Ltd *Journal of Internal Medicine* 255: 105–112

siete baas (=siete baši-) bardass (=bardaše-) = moj mladica,
sineo.

mandibular (-mandibular) = 'chela'

Venecijski zlatnik. — Ovaj zlatnik u Rumeliji (dydiri Rüm) nazivaju „buzi dukat“ (yaldiz altunu), jer drugi dukati tokom vremena potpuno pobijede. A ovaj je uvijek crven i zlatan (mutalla). Bakar i srebro se lako mijesaju i daju sjaj. Ako snažan čovjek tane ovaj zlatnik u ruci, on se savije kao tijesto. Kad se ovim dukatom pozlaćuju drugi dukati, on može da pozlati pedeset drugih dukata. U doba vladavine sultana Ahmed-hana²⁰ ja sam sa svojim pokojnom ocem, starješinom dvorskih zlatara, mnogo ovakvih dukata potrošio. Ali sada ih nemaju ne samo veziri nego ni bogatiji od njih. Mi se sada prometemo sa posredima i baharnam skicama u kojima ima jedan dram srebra. Da bog blagoslovi! Ali ako ne bude muslimanskog preglašiva, pa se ne popravi naša moneta i ne zavedemo red u tom pogledu, neće biti dobro.

Na tom šurom venecijanskom dakatu s desne strane pruge du-
 -anog lica (avara) nalazi se duga slika sa kapom i šulansom kao u
 -ivara (Ajvara)¹¹ To je slika mletačkog dužda (veis) jednog
 "patripto-prima"¹² tj. starijeine četrdeset knezova (begi).

Ovo na njegovoj glavi nije našao ni kružni štitič, niti je slika koga čirape koja se kod njih čuva. I kad jedan od četrdeset konova dugo postane penčipo-primo¹⁸, on je na pravnoj staniji na glavu. Nema po rubu što se nalazi s revera je ime principa-prima, a ona slika s druge strane (avert) u kružnici optočenog tačkicama predstavlja senu, gospodina luza. A onih dvanaest kukastih tačkica po rubu znaju dvanaest njegovih apostola.

[PUTOVANJE IZ SPLITA U BANJU LUKU]

Pošto smo po našoj želji razgledali grad i primili od generala pomoć darove za paša, te pošto je general iz zarobljeničtva izbačenim ljudima dao po jednog konja i čohu za fakire, — spratio me je čohov sat daleko, te se oprostio sa mnom na drumu i vratio u Split.

Odatle smo stigli u grad Klis, gdje smo i od njegovog kapetana, takode, dobili darove i pratnju.

Zatim smo došli Baba-Ahmetovoj kući. Ovdje smo predali Baba-Ahmetu generalove darove i ostavili našeg pratioća Ismail-aga. Isti smo dan ušli čast da se sastanemo s pašom na Livanjskom polju. Kad sam mu predao generalovo pismo i darove, on se jako obradovao i blagosiljao me. Kad je deset momaka sjahalo s konja i poljubilo pašu ruku, on ih upita:

— Kako ste? — a oni svi u jedan glas:

— Gospodara, mi smo toliko vremena bili u ropstvu i sad nas je, hvala bogu, Evlija Čelibi, koji će tvojim blagoslovom postati evlija (božji ugodnik), spasio iz ropstva.

Na to im reče paša:

— Hoj, junaci! Ja uopće nisam bio obaviješten da vi niste oslobođeni.

Zatim skoči sa stolice i poljubi me u čelo pred tolikim prvacima (a yân) i reče:

— Daj, bože, da moj Evlija bude od dušmanskog zla siguran i na oba svijeta zadovoljan.

Kad me tako blagoslovio, prisutni rekoše: Amiri, a on mi, vremenu, od svega sreća pokloni sve darove koje sam donio od generala, a oslobođene ljude posla njihovom zavičaju.

Zatim se paša podigao s Livanjskog polja te smo isti dan stigli u grad Glamoč¹⁹.

GRAD GLAMOČ

Ovojo o ga je Ebul-Feth²⁰. Poslije su ga zuzeli Mlečari, a kasnije 945 1538, ponovo ga je osvojio Gazî Husrev-beg, jedan zapovjednika.

— 18. — 19. — 20. —

njeno rušenje i na to one tamo iz jadranskog mora, ali se čovjek mora saći s vremenom, mora izmisliti i nešto zanimljivo i po-
divljivo. Onaj koji primatić takvog čovjeka i razgovoriti s njim
Suncem obasjana i svega Plava koja ima u sebi (veličanstvo, krasota) i
barakanje mnogih velikih i malih (tako je to i u Jajcu kao u mnogim
krasno je i čudan prizor".

Gradovine. — U gradu (kal'a) ima tri kule, kule grabeznih i na
sprat u dobrom stanju". Kako se ove kule nalaze, onaj iznad dru-
gih, njihova prozori gledaju u kuće i mogao bi se na suprotnoj
strani

Tu ima Sulejman-hanova džamija koja je podignuta od neke
poražene crkve³³, zatim džamija i medresa Melek Ahmed-paše, nje-
gov hamam³⁴ i mekteb. Postoji, dalje, tekija, han i svega osamdeset
dućana, koji se nalaze na glavnoj ulici. Osim one ulice koja vodi od
jedne kapije do druge, tu nema nijedne druge velike ulice.

Kako je ovaj šehar za Melek Ahmed-pašinog vezirovanja bio
izgoreo, on je došao s vojskom velikom kao more, i rekao:

— Oni koji mene vole neka odmah podignu po jednu grade-
vinu. Na to je svaki aga odmah podigao po jednu zgradu³⁵.

Gore u citadeli (č' kal'a) nema uopšte kuća. Tu stanuje samo
gradski zapovjednik (dizdār). Ima tu i jedan rumaran dvorac (saray)³⁶,

33 Nedjeljka kamen sazida se tako po starom gradu Nedjelju u Jajcu
koji je bio poznat po proizvodnji stakla.

34 Po talijanskom opisu bosanskog pakaluka iz godine 1620 u Jajcu je
tada bilo 400 kuća više od 400 ljudi posade, nešto topova srednjeg kalibra,
dizdār, kadija i kapetan.

35 Ta crkva u Jajcu koja je pretvorena u džamiju je crkva Sv. Luke.

36 Hamam u Jajcu spominje i Atanasije Dordić (1828) u svom izve-
štaju (Starine XIV, str. 60). On tvrdi da je hamam prepravljen od neke crkve.
To iznad da je i prije Melek Ahmed-pašina vezirovanja u Beču (1833—1838)
postojao u Jajcu neki hamam pa ga sači Melek-paša popravio da Evlija taj
hamam popravi p-je Melek Ahmed-paša Hamam u Jajcu prosto je
kuća, a posadu prije 200 godina

37 Jajce je, izgleda, u tursko doba često bila žrtva požara. Po jednom
bilješku jajačkog — "a (Orjenti in: — tal. M. T. br. 1039) iz godine 1196—
1198/1623—24. namjereno da je Jajce od 1483 do 1663 godine tri puta gorjelo.
Prvi — u vrijeme samog ocvajanja, a drugi put 1541/1548. godine. Treći poznati
požar bio: "14. — "m — 1585/1592 juna 1658. Vama je pisalo u kući svetog
— Abaza, sina Mehmedova. — brzo se proširilo pa je tada gorjelo 6000

To je požar koji se desio u doba vezirovanja Melek Ahmed-paše — na
toj ovdje

38. Iz — "Dordić — "p — da je u ovo doba tvrđava — "Jajce
— "Spomenik talijanski opis — "1

39. — "dizdār grad sa tvrđavom koja je bolja nego ikada drugo u Beču
— "d. 30. — "Dordić

1628. g. — "malu kuću — "—
— "— "—

jedan mešhid³⁹ i jedna pećina. Na rijeci Plivi, između jata i Vukovca, grčko (rūmi) mjesto.

Na rijeci Plivi, koja protiče ispod prijestolnice, spomenutih gradova, kapije, nalazi se veliki drveni most⁴⁰, a oko njega deset vukova i medvjeda. Voda koja otječe odatle ide opet na mlinove koji su u ovom kraju (meškire).

Na suprotnoj strani ovog mosta ima pet stotina kuća koje su u dobru raju. Hrišćani apsolutno ne postaju u tvrđavu⁴¹.

Postoji još jedna varoš zvan Bangolotke kapije koja ima stotinu stotina kuća⁴². Jedna varoš, opet, ima i s drugu stranu rijeke Vrbasa⁴³.

Imaju vrlo mnogo vinograda i bašta. Zrak im je prijatan, a i bene družene.

Postajuju grobove Ah-efendiye, imama Ebu'l-Feth sultan-Mehmeda, Šeh Mustafa-efendiye, Hurem-Celebiye Vamovica (Všuzide), koji je tek preminuo i bio boji ugodnik (evlija) i Husam-kapetana, koji je bio prvi zapovjednik (dixdār) ovog grada poslije osvojenja⁴⁴. Da ih bog sve pomiluje!

Podigavši se odatle i idući obalom rijeke Plive, došli smo u grad Jezero (Golhuzar)⁴⁵.

GRAD JEZERO

Premda je u doba Fatima bio došao u muslimanske ruke, neprijatelj ga je kasnije opet okupirao, pa je u Suljman-hanovo doba ponovo osvojen Husein-begovom spretnošću i taktikom. To je kad-luk (hākmlūk) i nahija u bosanskom epaletu.

Kako mu se tvrđava nalazi u jednom dubokom jezeru, stanovnici Rumelije zovu ga Golhuzar (Jezero-grad). To je krasna kamena tvrđava, četvrouglačnog oblika s ponaskim zidovima u spomenutom jezeru, tako da je ni s jedne strane nije moguće zauzeti. Ima dvije

39 Ova mešhid, u jašakkoj tvrđavi, bice valjda ona kuća što se spominje u spomenutom jašakkom sedatu. Sagradio ga je neki Hadži-Mahrad (up. Trubeška s. 31).

40 Jedna bujuruklija valjda čekaše (pomodnik) Murad-age iz 1592. spominje jednu cupriju u Jajcu na Plivi s jedne strane ispod grada. Iz te bujuruklije saznavamo da je tada upala 5000 pješaka pa se tražilo od njega iz sela Mladina i Barova da je pošao (Ibid. 154).

41 Napomenom smo da je Evlija pod ovim riječi razumio ne samoizolirane hrišćane. To se iz ovog njegovog napisa lako vidi.

42 Ova Evlija «varoš» je današnja Haddadan mahala — Kovačka mahala u Jajcu.

43 I. orig. Vrbaz. Danas se ta varoš zove Kozluk.

44. up. str. 308, nap. 1.

45. Ova je krasna i velika tvrđava Jezero — pš. Grad Jezero — Kruševac — Jajce.

male gvozdene kapure koje su postavili preko i iznad i iznad, im se preko visećeg mosta na rijeci, jedan drugi, drugi i drugi, izlaze daskom most gore i postavljeni su na rijeci. Tako postavljeni na ostrvu. To jezero napravljeni je iznad i iznad, tako i rijeci Plive. Vrlo se lake može videti na rijeci na grad izlazi na kopnu.

U terdavi su lične kuće bez dvorane, ali su pokriveni cermom, a mnoge opet kndrom. U samom gradu ima četiri džamije (Munkār džamija), a na mostu lijevog dvorane (Kndak).

Gradski zapovjednik (džardar) priredio je na sedamdeset ljudi gradske posade Melek Ahmed-paša veliku gozbu.

Ovaj džardar na rijeci Plivi je pravo odmaralište.

Ima u svemu šest stotina mamlukih sagrađenih kuća, prizemnih i na sprat. Pokriveni su kndrom, a okruženi vinogradima i baštama.

Ima svega devet islamskih bogomolja (mihrih), od kojih je jedna prostrana džamija, a ostali su mesdžidi, zatim ima više malih hanova i hamama te četrdeset do pedeset podzemnih i malenih dućana.

Na glasu su im raznovrsne ribe i grožđe u vinogradima.

Podigavši se odatle i idući prema zapadu, došli smo u kasabu Varcar Vakuf⁴⁵.

KASABA VARCAR VAKUF

Bošnjaci je zovu Varcar Vakuf⁴⁶. To je has paša i vojvodstvo u bosanskom ejalatu, a nalazi se pod Crnom Gorom⁴⁷. Sa zapadne strane graniči teritorijom Zadra⁴⁸. To je velika varoš ima jedanaest mahala i dvije hiljade daskom pokrivenih kuća, s vinogradima i baštama.

Ima više džamija i mesdžida, jednu tekiju, hamam⁴⁹ i dovoljan broj dućana. Ovaj kraj je vrlo blizu granice, a unakolo nema nijednog grada (kale). Kad je Sejdi Ahmed-paša bio bosanski valija, Mlečani su zapalili ovo naselje i mnoga mjesta poharali⁵⁰, ali ga je Sejdi Ahmed-paša poslije lično sagradio. Otkako su na sve četiri strane postavljene kareule i otkako njenoj stanovnici svaku noć najamjenski drže stražu, postali su sigurni. Okolo šehera ima vrlo mnogo vinograda, klima je vrlo prijetna⁵¹.

Idući odatle dalje, došli smo u grad Banju Luku.

45. U orig. Varcar Vakuf, danas Mirkonjić-grad.

47. U orig. Varcar vakuf.

48. U orig. Korođ.

49. U orig. Zera, male redovne Zadar.

50. Ovaj se hamam nalazio ondje gdje je prije drugog svjetskog rata bila džamija. On je sagrađen sigurno odmah poslije 1595 i pripada...

51. ...vrijeme. Radio je do kraja XVIII vijeka.

...negativno... g. 1650 i 1658, ar je Sejdi Ahmed...
...torn međuvremenu.

...da iz... protiv ovog... i...
...da ga je... bio pogore...

visokih dvorova (saraj) ističe se kapijarni i drugi dio i na stepu i Ferhad-pašin dvor je na glasu.

Džamije — Muslimanskih bogomolja (mehrebi) ima ih dosta, a pet⁸⁴ između svih džamija ističe se poput carske Ferhad-pašine džamije. Svi su joj dijelovi pokriveni plovom⁸⁵. Lijepa je i takođe i druga džamija⁸⁶.

Medrese. — Ferhad-pašina medresa je glasovita⁸⁷

Mektebi — Ima ih jedanaest. Najpoznatiji su Ferhad-pašin mekteb i mekteb nekog Dževri-zadea.

Javaa kupatila (hamama). — Lijep je i poznat Ferhad-pašin hamam. Njegova vruća voda (hidža) je ljekovita, a zgrada joj nije tako lijepa⁸⁸. U svakoj boljoj kući (handân) postoje kućna kupatila s pećima (sobali hamâm)

Čaršija. — Ima tri stotine dućana, jedan bazistan koji je sagrađen od tvrdog materijala. U njemu je i sada na kapijama s obje

strane pogrešan, zbog toga što su se oslanjali na Kemurin prevođ u kome je Evlija broj kuća u Banjoj Luci mjesto 3700 označkom upao 13700. (Up. Bosanske Krajine, str. 19, 20 i dalje) Evlijinu navode potvrđuju i drugi ovdašnji izvještaji. U izvještaju Dordića (1829) kaže se, između ostalog, da je Banja Luka sjedište bosanskog pade i da ima 4000 kuća s vrtovima, od toga 300 katoličkih i 10 pravoslavnih, a ostalo su muslimanske kuće (Starine XVII, 136). U izvještaju biskupa M-ravića (1853) stoji da Banja Luka ima dvije tvrđave bez zidova i 3000 turskih kuća i 13 džamija. Pravoslavnih i katoličkih kuća ima 100 (Arha Bosne 476). Jeronim Zlatarević u ovom izvještaju nadvojvodi Ferdinandu (1899) kaže da Banja Luka ima 5000 kuća. Kad se svi ti brojevi kuća u Banjoj Luci posmatraju u cjelini, čini se da je Evlijin broj nagresniji.

84. Ovak Evlija broj džamija u Banjoj Luci je sasvim tačan (Uporedi ovde nap. 81 i 63). Od ovih 48 džamija, dvanaest ih je davno propalo, pa im se ni ne trag ni ina. Zaboravljena su imena osnivača i nekih podataka o historiji džamija, pa se one nazivaju po onom dijelu grada u kome se nalaze: džamija Hidža, Debbagova, Šehrija Mejdân i sl. U Gornjem Šehru ima danas deset mahala i svaka je domaćin svoja imala džamija. Najstarija je, vjerovatno, Carska ili Hančeva, sagrađena je odmah nakon zauzeća grada (1521) i nosi ime Hana Sultimara II. Ona — mahala i stara (stari) džamija, kako je zove Evlija. Kriševijaković kaže da se ova džamija nije nalazila daleko od srednjovjekovne varoši. Kako se danas nalazi u čaršiji Gornjeg Šehra, naziv se čaršijska. O katoličkim džamijama vidi Kriševijaković Bosanske Krajeve, str. 28—29.

85. Ova je džamija podignuta i 1813 i 70, k. 10 i 11, stoji u sastavu 1/3 Mahala, 2/3 Evlija. Ne treba zaboraviti da ova džamija ima i drugi dio, koji se zove džamija na stepu. Ova džamija je i danas nalazi. O P. had — vidi nap. 81.

86. A. Muhić, a. d.

87. Ova medresa je up. nap. 81.

88. Ova kupatila su sagrađena u 18. vijeku, a ne u 17. vijeku, kao što se u

strane provučen gvozdeni lanac. Oni su bili sigurni da će se doći do željenog. To je redukcija pokretnog Ferhugena.

Jayne kuhunge — Ta se ukho lile, be-nd-pela imaret byu
veladulana sofra i dnas beaplam agam phame i namjemas¹⁰, a
upravitel (mutaveli) mu se puma se vdeland-hag¹¹.

Klima i stanovanje — Buduć, dakle, klima vrlo prijetna, ovdje žive stari : mladići, velikaši i prave, "ekskuzivni" ljekari i ekonomu, dobri i pobožni ljudi, šejhovi, pisci i pjesnici¹² zanatlije i razni vještaci ima više česama, sebilja i erkeva¹³.

Poljoprivredni proizvodi. — Sije se vrlo mnogo krupne pšenice, zobi, prosa, ječma i heljde. To je jako bogat šehar. Za jedan bakarni penjez dobije se oka odlična hiljeba, a [oka] govedjeg mesa stoje tri penjeza, kabljica jogurta jedan penjez, a sam bog zna koliko ima masla i meda.

Završi. — Od gvozdene alata (izgradnju se) vrlo dobri čeladi, sekire, gvožđa na plin i razne vrste kopala.

Jelo, vode i péde. — Specijaliteti su on: bijeli katmer-čured i bijela pogača pečena u pepetu, a karmak-baklava u Ferhad-pašinom dvoru (handân) je takva da joj nema ravne na naslanjenom dijelu zemlje. Ona je tako sočna da na nju metnôš teposu utonula bi. To je slatka i ukusna baklava.

Od voća, međutim, trešnje budu toliko slatke, sočne i ukusne da im nema ravnih u Evropskoj; Turskoj (Rôm), Arabiji na Perzijskom Mleku Ahmed-paša su donijeli jedan sepet trešanja: svaka je bila toliko orah a ruzike Mudurnu¹⁴ u Anadolju, gdje se pradištu termizke

59 I ova) bezistan je podignut poslije 1687. g., jer je njegova izgradnja
k. predviđena u Ferhad-nalinih vakufnami 1160. Mevlid. a. d.

70 T2) (marci) se lauda podstati sta E 1987

71. Pored ovog još jednog krasnjeg spomena opet kod Eviše up. . .
er III, iz Zimne vije u la o ovom Mehmed-begu Sokoloviću. Mehmed So-
ok 1548/9; dani IV, 116) spominje nekog Mehmed-bega Sokolovića s ali
kako da je on sin Ibrahim-hanov, a otac Mehmed-pai- Sokolovića V.
Ferhad beg Sokolović je imao u o djecu od kojih su mu neki umrli u Livnu
1574) koje se u p i m e b o d ova n a c h i t e b i l j o g =

1840. godine je u ...
1840. godine je u ...
1840. godine je u ...

(10-1)

NAŠE PUTOVANJE IZ BANJE LUKE U GRADOVE ČETIRI SANDŽAKA DA KUPIMO ZAHIRA-BAHA I DA IZBAVLJAMO BIHAČKOG KAPETANA

(V, 508—516)

Iz Banje Luke smo najranije krenuli prema zapadu i, prolazeći kroz mnoga naseljena i kao raj uređena sela i pored raznovrsnih rijeka i potoka, stigli smo u kasabu Trn¹.

Ona je vojvodstvo na teritoriji Banje Luke. To je nahija i kasabica od pet statuna kuća s vinogradima i baštama, jednom džamijom, mesdžidom i hanom².

Idući odatle dalje stigli smo za pet sati u grad Gradišku³.

GRADIŠKA

Gradiška na bošnjačkom jeziku znači »mali grad«. To je krasna palanka u obliku produženog četvorougelnika a leži u ravnom i prostranom polju na obali rijeke Save. Opseg joj iznosi hiljadu koraka.

Osvojio ju je Gazi Husrev-beg, jedan od Sulejman-hanovih zapovjednika⁴. Njen civilni upravitelj (hâkım-i orf) je vojvoda [postavljen] od banjolučkog mušelimana.

To je ugledan kadiluk u rangu kadiluka od sto pedeset akči. Ima gradskog zapovjednika (dizdâr), gradsku posadu (neferât) i

1. Trn je danas gotovo pustlo selo, 4 km od Banje Luke.

2. Jednu džamiju i han u Trnu podigao je Mustafa-beg Sokolović za svoga namjesništovanja u Bosni (1864—1865). Uporedi Dževahir ef-mensakib rukopis u Orijentalnom institutu br. 55.

3. U orig. stoji Kradiska, danas Stara Gradiška u Slavoniji u općinskoj oblasti, na Savi prema Bosanskoj Gradiški. Spominje se godine 1834. u vojvoda bana Franje Bačanića. Turci su je držali od 1831 do 1868 g. U to vreme ona je bila dva puta popaljena; g. 1857 od Petar Erdedija i 1868 od Marka i Mate Lapčanovića. Ona su je Turci svaki put obnovili (p. V. Kl. Zemljepta) »malja« u kojih obustavlja Hrvati, Zagreb i (1869).

4. Husrev-beg je osvojio Gradišku 1537. godine.

trinaest nadzornika (mektebbaşı) koji su podijeljeni na sedam se šerifata (ma den) i opustih (müftülukler) i na sedam (Beyrudar).

Ima dvadeset i pet džamija (moskija) i dvadeset i osam se klanja džumudžama (müftülukler). Dvadeset i osam džamija u tvrđavi i četrdeset i dvadeset u okolici.

Zatim smo vidjeli i jedan javni izvor, koji protječe kroz velike mase (ma den) i koji se zove (ma den).

GRAD GRADISKA

Ovaj se kraj zove Hrvatskom (Hrvatistan). Grad je četvoro-uglona palanka na obali Save na prostranom terenu s drvorredima².

U njemu ima gradski zapovjednik (dudžar) i sto pedeset regularnih vojnika. U tvrđavi ima četrdeset do pedeset malih tvrđavekih kuća pokrivenih daskom, zatim Sudžman-banova džamija, žitni magacin, skladište municije, kula za vojnu glazbu (mekterhane) i druge kule.

Izvan tvrđave ima jednu džamiju, mrštno javno kupatilo (hamam)³ i malu čaršiju.

Blizu ovog mjesta rijeka Una⁴ utiče u Savu. Njen je izvor u planinama uzad Gradišku⁵ i kosama Zmijanja⁶, a zbog toga što dolazi iz majdana čistog željeza, nije dobra⁷.

I ovaj je grad (postava) (nijabet) na području banjolučkog kadiluka.

3. U orig. Jasaj-aga Beogradli = Bioradija ili Beogradanin.

4. U orig. stoji Yacensufar, Jasenovac je danas selo u Slavoniji kod Novske, na Savi prema uroku Une. Spominje se g. 1538. kao grad Mihajla Svetislavog. Tada ga je prvi put zauzeo Husein-beg, ali ga već sljedeće godine otete Svetački i Marko Tomašević, pomoću Tome Nadaškije Uroša Karitaa. Tom potlićkom padole u ruku najstrogo neki Turhan-beg VIII i vojvoda Pervane, te s otropile; prvi za 3000, a drugi za 500 dukata. Truhalka, Gasi Husein-beg, s-18 (po pisma bana Petra Erdeldija). Turci su ponovo osvojili Jasenovac g. 1554, i držali ga do 1688. godine.

5. Na karti (odenoj nakon Karlovačkog mira) nazvan je čitavi grad J-
6. Na karti (odenoj nakon Karlovačkog mira) nazvan je čitavi grad J-
7. Na karti (odenoj nakon Karlovačkog mira) nazvan je čitavi grad J-

8. Na karti (odenoj nakon Karlovačkog mira) nazvan je čitavi grad J-
9. Na karti (odenoj nakon Karlovačkog mira) nazvan je čitavi grad J-

10. Na karti (odenoj nakon Karlovačkog mira) nazvan je čitavi grad J-
11. Na karti (odenoj nakon Karlovačkog mira) nazvan je čitavi grad J-

12. Na karti (odenoj nakon Karlovačkog mira) nazvan je čitavi grad J-
13. Na karti (odenoj nakon Karlovačkog mira) nazvan je čitavi grad J-

OPIS GRADA BIHAĆA

Sagrađeo ga je Zrinjski (Zrinski) uz pomoć austrijskog kralja¹⁸, a osvojio ga je bosanski valija Hasan-paša¹⁹, miris mirisa. Hasan III. On je s vojskom bosanskog vjeka sedam dana i kuglama tukao grad Bihać, a osmu dan su Hrvati na milost predali grad²⁰. Sada je on zasebna kapetanija²¹.

Na ovoj krajini ima mnogo budimskih i jegarskih jačanja. Tu nema muftija, pa stanovništvo uzima šerijatsko-pravna mišljenja (fetva) iz džehra Banja Luke. To je ugledan kadifuk od sto pedeset akči, njegovo stanovništvo je pokorno šasnom šerijatu. Samo ako kadija pređe granice zakona (kanuni), oni mu znaju grubom silom pokazati granicu toga zakona. Imaju jako odvažnih i smionih boraca.

U ovom sam gradu u dvoru (saray) bihačkog kapetana ostao kao gost tri dana, pokupio svu hranu (zahire beha) i po gradskim vojvoodima i mojim ljudima poslao našom gospodaru Melek Ahmed-pašu u Banju Luku, a ja, siromah, otišao da pobirem [hranu] po gradovima krčkog sandžaka²². Da bi se rasteretio teške patljage, ja sam onih deset snijemskih kola blaga koje sam primio radi zbraivanja bihačkog kapetana, uz odobrenje šerijatskog suda po-

18 Bihać se prvi put pominje 1200. g. a podigao ga je ugarski kralj Bela (1235—1270). U njemu su kasnije sjedili banovi i podbanovi, a često i ugarsko-hrvatski kraljevi. Neko vrijeme (1398—1403) bio je u vlasti Hrvatske Hrvata. U kasnije je često mjenjao gospodare, ali nije nikada pripadao Zrinjskom.

19 To je Hasan-paša Predojević (Gazi) Rodom je iz Hercegovine. Kao odlični odličan došao je u carski dvor, gdje je dobio kao polovica šakirdihane. U početku vlada Murada III. imenovan je sandžakbegom u Segedinu. Tu je ostao sve do 1581. g. kada je imenovan beglerbegom u Bosnu. On je došao u Bosnu, doveo je vojsku na Susak, ali nije uspio da ga zauzme. Nakon ovoga nezuspjeha krenuo je izpod Suska, udario na Bihać i osvojio ga 15. VI 1581. g. s više okolnih gradova. Zatim je podigao Petrinju. Petlije toga sakupio vojsku s kojom pređe kod Petrinje preko Kupe u Hrvatsku. Znaajući da će Hrvati drugo godine pokušati da osvoje Erdedjov poraz, Hasan-paša zatraži pomoć iz Carigrada, ali ne čekajući pomoć pređe kod Novograda Kupa sa svojom vojskom i ponovo opsjede Susak. Međutim, Nikola Zrinjski dobi pomoć od nadvojvode Maksimilijana i s 40.000 vojnika krenu na Bosnu. Sin savjeta starog Memu-bega i drugova da se povuče u Bosnu ne moguće odvratiti Hasan-pašu da ne nađe na brojne neprijatelje. U bitci kod Suska 1582. 1583. nađe smrt u Kupu sa tri bosanska sandžakbega i 7000 vojnika.

20 Evlija Čelebi zove Hasan-pašu Duten, a Bašagić po jednom turskom zapisu Predojević. Jedan drugi zapis (Skopjevo, Zagreb i Sarajev pod 1582. g.) zove ga Klobučar i liđa po Klobuku, gradu u Hercegovini, turski inter-ovu ga Hrvatski (Hercegovski) i Deli Hasan-paša (Pešev) II, 128, Meima I, 85—81, Č. Čelebi I, II, Bašagić, Završetak Hrvata s v.

21 Hrvati su zvali ga na milost predak grad, ali i pored obećanja slobodnog kretanja i izgovornosti smetka, od 1000 građana, koliko ih je tada bilo u Hasan-pašu je, kaba, pošao preko 2000 ljudi, a 800 djece poslao je u Carigrad.

22 Eto, Evlija kaže da — Bihać samo zasebna kapetanija šerijatskog Međutim, on je da je nakon osvojenja Bihać — sandžak.

23 N. Hasan-paša — Evlija, na dan — sandžak, ali — To — kapetanom — pa —

Idući odatle dalje došli smo u Petrinju (Yeni-Hisâr)³⁸

GRAD PETRINJA (YENI-HISÂR)

Ovaj je grad nanovo podigao Doğan Hasan-paša³⁹, jedan od mirina sultan Murata III godine 1000 = 1592 i učinio ga središtem sandžakbega. To je bio jedan veliki novoozvanu sandžak u episkop Bosni, a njegov sandžakbeg (mirin livč) bio je Rustem-beg, istaknuti vojskovođa islamske krajine⁴⁰. On je ovaj grad uređio da se svijetu kao zreo biser. Sposobio ga je svim ratnim potrebama, pojačao posadu (mustahfizân-askeri), i iz toga grada slao muslimanske ratnike na okolne neprijatelje kao što se soko šalje iz svog gnjezda u lov. Čak je jednogput Maksimilijan⁴¹, brat austrijskog imperatora, došao sa četrdeset hiljada vojnika : na rijeci Kupi blizu Petrinje (Yeni Hisâr) podigao jedan čvrst, utvrđen i prostran drveni most i navaljivao na Hasan-pašu⁴², koji je bio na ovoj strani. Pomenuti paša i svi borci Bosanske krajine bili su složni i jednodušni te su iz jednog grla pozvali: Allah, Allah! Kad su u šestoj borbi poginuli neki plemići Erdedi⁴³ i brat austrijskog cesara po imenu »Kaltan« i neprijatelj vidio to žalosno stanje, među njima je zavladao darmar kao među mladim jarebicama, a islamska vojska izvojski slavnu pobjedu. Ovo osvojenje i pobjeda bilo je godine 1000 = 1592. Muslimanski se tabor obogatio plijenom, zarobili su mnogo žutih i sjajnih topova i bezbrojno mnogo saznjeva. O ovoj važnoj bici pričaju stari bosanski ratnici, i to svaki u neprekinutom lancu predanja, a neki koji su i sami u njoj učestvovali padaju neke iz zahvalnosti bogu.

Ah godinu dana poslije ove bitke, opet po pričanju zamemoglih, ozrenutih staraca ove krajine, Hasan-paša se, ledo zanesen ranijim pobjedama, podigao sa samom bosanskom vojskom ispod Novi grada⁴⁴ (Yeni Kala) i tu u okolini Petrinje (Yeni Hisâr) prešao preko mosta na Kupi, došao na suprotnu stranu i opsjeo neprijateljski grad Sisak⁴⁵. Pošto ga je tukao sedam do osam dana, na Hasan-pašu je navalilo sedamdeset hiljada izabranih neprijateljskih vojnika i porazili ga ne dajući mu mogućnosti ni da se preda. Premda je naša vojska bježeti u beda i šume bila došla do mosta na rijeci Kupi, ipak joj zbog velike stiske i mnoštva vojske nije bilo moguće preći preko mosta. I kad su došli neprijatelji navaljujući s leđa na našu

³⁸ U orig. Yeni Hisâr što znači Nova tvrđava ili Novi grad. To je turško ime grada Petrinje na Petrinjci, južno od Kupa, nasuprot Brestu, koji je staro ime Hasan-paša. Predsjednik u proljeće 1882 godine U aradskom vojskoj postojala je varoš Petrinja (Stara Petrinja), ali se ona nalazila mnogo južnije.

³⁹ — god su dani Jakubović i Kraljevići. Pomenuti je na godine 1592, Po tvoj Hrvata = III, dio I, str. 375.

⁴⁰ — orig. Maksimilijan, 3. nadvojvoda i kasnije car Maksimilijan.

⁴¹ Pod ovim erdeljskim plemićima — zna se razumjeti hrvački ban Tamiš koji je bio u ratu s Hasan-pašom. — on — — — — —

⁴² Na to — — — — — mladi Evropa, od anem.

⁴³ — — — — — grčke, mislio Sisak, kako — — — — — grada Sisak.

pristupio neprijatelja u rovovima pod Petrinjom (Yeni Husar) i otklonio ga. Ona pak koji su umakli, među, dakle, i kapetan, koji je zbog pomaganja mušaka, samo bacio u Kupčicu i pogubljen se potopio Hasan-paša i pogubljen, se Ovo činio prema vjerodostojnih staraca.

Idući odatle opet u pravcu zapada došli smo u grad Sisak.

GRAD SISAK

Sagradio ga je Maksimilian⁴⁸, jedan od ugarskih kraljeva. Osvojili su ga rumeljski beglerbeg Mustafa-paša⁴⁹, progonitelj neprijatelja, koji je ranije ostavio Petrinju (Yeni Husar) i ugušio bijede, i Rustem-paša, beg Petrinje. On je s vojskom cipelog bosanskog vjaleta deset dana tukao grad Sisak, a jedanaesti dan grad je osvojen na vjeru. U tvrđavu smještena je dovoljna količina munarstva i potreban kontingent vojske, a grad pripojen krčkom sandžaku. Kad je grad popravljen, onda je u unutrašnjosti tvrđave podignuta džamija za kapetana i njegove vojnike.

Podigavši se odatle, došli smo u grad Zagreb⁵⁰.

GRAD ZAGREB

Podigao ga je jedan od hrvatskih i hercegovačkih knezova (beg), a osvojio ga je rumeljski vezir Mustafa-paša godine 1001/1592⁵¹. Nalazi se u području krčkog sandžaka. U njemu ima kapetan, gradsko posada, džamija i trg (pazar). Na prostranom terenu koji se zove Zagrebačko polje (Zagreb sahrila) nalazi se mnogo vinograda, bašta i raznovrsnih velikih manastira. Kako u Hrvatskoj ima mnogo hrišćanske raje, to su se i crkve namnožile.

Ovim gradovima su uvijek vladali sad hrišćani, sad muslimani. Čak je godine 1003/1592. došao neprijatelj sa više hiljada vojnika te sa četrdeset hiljada vojnika opasao grad Petrinju (Yeni Husar). Tukao ga je ravno tri mjeseca. Na kraju su muslimanski ratnici koji su bili opsjednuti u unutrašnjosti tvrđave pali u očaj što im od osmanske strane ne dolaz pomoć, pa su jedne noći zapalili grad dariv mačevima na neprijatelja koji se nalazio na polju u rovovima (meters). Vodeći veliku bitku i borbu oni su se povukli u gradove Kostajnik⁵², Zrin⁵³ i tu se zaustavili. Neprijatelj je tada

pod Petrinjom jer je hrišćanska vojna ranije umakla ispod utvrde. Parali su hrišćanski ratnici, koji su bili opsjednuti u unutrašnjosti tvrđave, i osvojili grad. (Zagreb, 1894, str. 100.)

⁴⁸ Maximilian.

⁴⁹ Rustem-paša.

⁵⁰ Grad. Bitku podigao je zagrebački kapetan g. 1044. doveden.

⁵¹ Mustafa-paša.

⁵² Zrin.

⁵³ Zrin.

spalio i one dijelove grada koji ranije nisu bili spaljeni, kako se grad više ne bi mogao popraviti i zatim ga ostavio i otišao.

Kad su muslimani u gradu Šešu vidjeli šta je Petrinja (Yeni Hisar)⁵², oni su spalili grad Šešak, a zatim se spalili grad Zagreb i povukli se sretno u muslimanske krajeve. Neki su se povukli u gradove Kain i Udbinu⁵³, a neki u grad Liku⁵⁴. Neprijatelji su čuli za ovo stanje, pa su zagrebački popovi počeli da popravljaju grad Šešak s motivacijom: »To je naše naslijeđeno vlasništvo«, te ga je mađarski kralj Maksimilijan opet darovao popovima. I kad je on bio popravljen, snabdjeven municijom i ratnim potrebama i posadom, izgovremeno je, godine 1693/1694, od carske strane Rustem-paši, jednom od mira i mirina sultana Murata III podarao jedan tig i bosanski ejalet s tim da popravi Petrinju (Yeni Hisar) i da osvoji mnoge gradove. On je došao s vojskom brojnom kao more, uživao i utvrdio Jeru Hisar više nego ranije. Snabdio ga je municijom i ratnim potrebama kako treba. Zatim je opet navao sa brzom vojskom na Šešak i Zagreb. Ne dajući im vremena da se snađu, oba je grada u jednoj sedmici osvojio. On je sam poslije spalio ove gradove da ne padnu u ruke neprijatelja i otišao. Tako je Rustem-paša ponovo zauzeo gradove koje je pustio neprijatelju da ih podigne i opet opijaškao, opustošio, poharao i poharao Turapolje⁵⁵ i Zagrebačko polje⁵⁶, tako da te nije moguće opuzati⁵⁷.

Ali na Rustem-pašu je najjednom navale sto pedeset hiljada neprijateljskih vojnika ovih hrvatskih i slavonskih knezova⁵⁸ i drugih. Za čudo boje, Rustem-pašu je za vrijeme borbe pogodilo jedno pušlano zrna, ali on je i ranjen s konja bodno na boku muslimanske ratnike viđući. »Ne stojte, ratnici moji!« Neko šiv nije znao da je ranjen. Sasjekao je preko dvadeset hiljada neprijatelja. Na koncu je i on smaknuo, iznemogao i klonuo. Uz to je bio i malo trom. U vrijeme zalaza sunca neprijatelj se nalazio na jednoj, a slamska vojska na drugoj strani. O ponoći Rustem-paša je lapio lažu mučenštva. Na to su se svi muslimanski borec iste noći sretno povukli u grad Kain, a neprijatelj opet okupirao Petrinju (Yeni Hisar), Šešak i Zagreb. Tom prilikom su spomenuti gradovi opet dospjeli u ruke neprijatelja. Velika mudrost gospodara svjetova jest u tome što ovu zemlju daje svojim slugama malo-pomalo da se s dana na dan promeću.

Nego da se mi vratimo na svoje!

52 U orig. Yeni Hisar = Petrinja

53 U orig. Udbrnye = Udvinu. Udbinu.

54 Up. str. 74, nap. 46

55 U orig. Tur-ovasi = Turapolje

56 U orig. Zagreb zahrasi = Zagrebačko polje

57 Rustem-beg nije nikada dobio na upravu bosanski ejalet, nego je u isto vrijeme ostao odgovoran Petrinje, pred kojom je i živom plaću. On se i pao, a naredio rukom osvajanja Petrinje, čisto najpetas u Hrvatsku i do p... Zagreb, = nije nikada udario na Zagreb. O njemu vidi str. 101

58 U orig. -ip = knez, plemić, vlastelin.

Idući iz gradova Šoka : Zagreba u pravcu sjeverozapadno, preko
sino između dvije odrije kroz napredne i naseljene hrvatske krajeve
i došli u

GRAD OBROVAC⁵⁸

Sagrađen ga je česarov brat Makremuhjan⁵⁹, a osvojio ga je
Ferhad-paša⁶⁰. Tu postoje dva grada: Donji Obrovac i Gornji
Obrovac⁶¹.

Podigavši se odatle, došli smo u

GRAD BUDAK⁶²

Osvojio ga je bosanski vezir Mustafa-paša, jedan od Sulejmano-
vih vezira⁶³. On je ovaj grad osvojio od Hrvata Zrinskih⁶⁴ i pretvorio
ga u kapetaniju.

Idući odatle naprijed došli smo u

GRAD ZRIN⁶⁵

Sagrađen ga je Stari Zrinjski (Kodba Zrinjski⁶⁶), a osvojio ga je
Mehmed-beg 943 = 1536.

Idući odatle naprijed došli smo u [Karai]

58 U orig.: Obroče mjesto Obrovač = Obrovac, danas varošica u Dalma-
ciji na rijeci Zrmanji, kod Benkovača.

59 U orig.: Makremuhjan Evlija mlađi, na nadvojvodu Makremuhjana, ali
se Obrovac spominje mnogo ranije, još u XIV vijeku.

60 Obrovac su Turci zauzeli 20. marta 1537. godine. Tada je bosanski san-
džakbeg bio Hamur-beg, a ne Ferhad-paša.

61 Turci Obroče-i Bala = Gornji Obrovac i Obroče-i Zir = Donji
Obrovac.

62 U orig.: Budak kalai = grad Budak, stari grad u općini Osik, kod
Gospođ u Lici. Prijedao je porodici Budakli, koja se potkraj XV vijeka prese-
lila u Poljsku.

63 Budak su Turci zauzeli godine 1528. Tada je Bosnom upravljao Hamur-
beg, a ne Mustafa-paša. Od tada pa sve do godine 1689 Budak je stalno bio
u turskoj vlasti pa ne znam na kojeg Mustafa-pašu misli ovdje Evlija ako
se na Mustafa-pašu Sokolovića koji je bio bosanski sandžakbeg od godine 1584
do 1648, ali je svakako pogrešno obavijestiti.

64 Ko je ovaj Evlijin Hrvat Zrin (Zrinjski) ne znam.

65 U orig.: Zrin kalai = grad Zrin, danas selo u Hrvatskoj, 15 km daleko
od Dvora na sjever, dakle vrlo daleko od kraja o kome Evlija govori pa =
Zrinjski.

66 = radi o nekoj pomenoj liči = u orig. = u postojao neki
Turci su osvojili Zrin kod Dvora godine 1536 i držali ga do
1687 godine.

67 = = = Koje Zrin = Stari Zrin (Zrinjski). Grad Zrin je bio u posjedu
Zrinskih. = = = Zrin = postojao Zrinjski.

GRAD KASIM

Osvojio ga je Mehmed-beg Jahangir⁶⁸
 Idući odatle dalje naprijed došli smo u [Kasim]⁶⁹

GRAD VELIN⁷⁰

Osnovao su ga hrvatski kneževi, a osvojio ga je Hasum Husrev-paša, koji potiče od svijetle zvijezde kćeri Bajezida Velike⁷¹
 Idući odatle naprijed došli smo u [Rakitnica]⁷²

GRAD RAKITNICA⁷³

Osvojio ga je Bektaš-vojvoda⁷⁴ Odatle smo došli u [Korlat]⁷⁵

GRAD KORLAT⁷⁶

Osnovao su ga hrvatski kneževi, a osvojio ga je Gaz: Bektaš-beg 939 = 1532/3 godine.

Kad bismo htjeli da potpuno opišemo oblik, stil, način gradnje i sve građevine i klima gradova koje smo gure spominjali, nastao bi velik svezak. To bi onemogućilo naša putovanja.

Njihovi ratnici su ljudi u kojih čvrsta stalno visi o pojasa, a puška u ruci. Danju noću oni spavaju pod oružjem. Pa čak i kad obdost uzmagaju i namaz klanjaju, pokraj sebe drže oružje u pripravnosti. U ovim krajevima ne gaj se konj, a teren je kamenit. Svi nose na sebi potijesne prskike od crvene prunkojs-kože, a na prsima nose po dva srebrnaha toka (halka). Oni se opasuju opasacima na koje se veže oružje. Oni te pojaseve većinom nose u znanar. To je, ustina, po vjeri zabranjeno (harim), ali je nužno. Ako on koga zarobe, vešu ga tim pojansom. Kad vade vođu iz bunara, izvlače je tim pojansom. Mnogi ratnici kad su pali u zarobljeništvo napravili su od svoga pasa ute pomoću koga su se izvukli iz tamnice i pobjegli iz nepobjedljivih gradova. Kratko rečeno, ovaj je pojas njima po-

68. Ova navodi nam tačno. Zna se Turci zauzeli Kasim oko 1677. godine. a tada je bosanski sandžakbeg odmah beglarbeg bio Fethi-beg Sokolović (1674—1684). Ovak: Mehmed-beg je sigurno Mehmed-beg Jahangir. 69. On nije osvojio taj grad.

70. U orig. Kasim, mjesto Korlat, grad u Dalmaciji na jugu Korlat mora. Ni ova tvrdnja Selvijs nije tačna tačno. Turci su prvi put zauzeli Kasim u decembru — 1634 godine (Arhiv VI, 402—403), a ona je bosanski sandžak bio J. dok Mehmed-beg zauzeo taj mjesto nikada — 1634. Kasim je Turci zauzeli oko 1677 godine.

71. U orig. Velin, grad u Dalmaciji zapadno od S. —

72. Ova tvrdnja Hasum Husrev-paša — Gaz Husrev-beg

U — Rakitnica, stvarno je pogreška.

73. Bektaš-vojvoda bio je — sandžakbegi Mehmed

se — medžeremom od — da —

ad. — grad Jurja Korlat

74. Ova tvrdnja — prvi put — 1634. godine.

75. Ova tvrdnja —

treban pa im je lenjatički sud dopustio da ga nose. Ispod juna su imali poduroke bijele čakire od platna i poljske mordalije od crne i bijele kopčama. Na noge obuvaju neku vrstu lakih opanaka i štampi je ovom kršu treće kao snje. Na glavu oblače hrvatske kapice opet od crvene čohu. Ukratko to su stvarno čvrsti, brzi, hitri sredovječni i uvaženi junaci umjerena života.

Ja sam prema tim borbama na ovoj krajini ljepo postupao. Nisam ih ni na koji način zlostavljao za zahare baka. Uzao sam samo ono što su drage volje dali za plaću. A ja, siromah, nisam ništa uzao na ime putnog troška, nego sam primao neke puške i sablje prosto u vidu poklona.

51

**NAŠE PUTOVANJE IZ KRČKOG SANDŽAKA U SANDŽAKE
ČERNIK I ORAHOVICU**
(V, 515—524)

Mnogi gradovi krčkog sandžaka koje smo naprijed opisali nalaze se na obali rijeke Krke. Čak i grad Knin, koji je sjedište sandžakbega nalazi se na obali rijeke Krke¹. Ali ovi gradovi Udubina² i Laka³, koje smo sad opisali nalaze se na suprotnoj strani rijeke Une, mnogi su, opet, na ovoj strani. Mnogi gradovi nalaze se blizu rijeke Une i Krke.

Odatle smo se podigli s našom pratnjom krajskim borcima i vratili se na istočnu stranu te za jedanaest sati prešli i razgledali mnoge gradove i došli u grad Bihać (Bihke).

U ovome smo gradu prenoćili jednu noć. Ovamo je bilo dospjelo sve blago za izbavljanje bahačkog kapetana koji je čamio u sužanjstvu kod Zrnjskog. Ja sam ga pregledao u riznici tvrđave i našao sam sve u redu. Zatim sam opet, siromah, svojim vlastitim pečatom započeo vrata riznice.

Sutradan ranim jutrom krenuli smo dalje u istočnom pravcu i došli u [Kostajnicu]

GRAD KOSTAJNICA⁴

Kući opet dalje direktno niz obalu rijeke Une prema istoku došli smo u

GRAD JASENOVAC⁵

Ovdje smo takođe prenoćili jednu noć pa smo sutradan zoru opet krenuli dalje na put. U blizini ovog grada na mjestu gdje se Una uliva u Savu svi smo jašući na konjima prešli rijeku i sretno došli u grad Černik⁶ na suprotnoj strani.

1. orig. Knin.

2. orig. Udubina.

3. orig. Laka.

4. orig. Bihać.

5. orig. Jasenovac.

6. Danas trgovište u luvoniji, oblast Osijek.

CRAD COMM

Sagradili su ga hercevi Zrinjski¹ Godine 1648. To je grad na otlu uzao od Hrvata Mehmed-beg Jahjapahi² On je bio jedan od najvećih sandliaka u bosanskom ejaletu³. Na čelu ovog sandliakbega stajao je po zakonu 170 000 aspr.⁴ U sandliaku bilo je 12000 vojnika : sto tri timara. Ovaj sandliak ima svog ala-bega, kum-bega, i juzbaku. Njegov sandliakbeg sa zajednicom timarnicima ima sa sobom sto tina vojnika. Taj se sandliak daje agama bosanackih vojaka. To je jedan nerazvijen sandliak sa malim prihodima, velikim zadacima. To je uzvišen kadiluk sa rangom (kadiluka) od stotina : pedeseć aspr. Černek ima gradskog kapetana i posadu od dvije stotine vojnika.

Grad — Grad leži na kraju jednog ravnog polja između dva prostrana brjega sa vinogradima i baštama na obali rijeke Sumetlice¹² na jednom niskom brdu, a sagrađen je u obliku četvorougloznika¹³ od tvrdog materijala tako čvrsto kao da ga je gradio Soddad¹⁴. Gradska kupa je i bedemi nisu tako čvrsti. Grad ima dovoljan kontingent municije, žitni ambar i begov dvor. U ovom gradu ne stanuje više niko osim gradskog zapovjednika (dindar) i sandžak-bega. Tu se nalazi mala džamija sultana Sulejman-bana ispred gradske kapije preko općeg nalaz se drveni visoki most.

Verot — U njoj se nalaze prizemne i jednoospratne kuće, a sve su pokrivenne tindrom. Od bogomolja ima dvadeset i jedna džamija (madraba)¹⁴. U tri se klanja džuma-namaz. Samo te džamije meću pokrivenne olovom. Džamija u čaršiji se bura.

Tu se, dalje, nalazi jedna tekija, tri osnovne škole (mešite), dva bana, jedan mali hamam i oko sto pedeset dućana. Vlasnici odjeka (bande) su prijatelji stranaca Srednjom tečera protiv tečija Sumetlika²². Kuće koje leže s desne i lijeve strane ove rijeke kao ostale kuće smaju svoje bašče divne kao zemaljski raj (bâğ-ı a'raf). Na ovoj rijeci okreću se mnoge vodotokove. Ta rijeka je pritoka Save. Kako je klana prijetna, tu i tamo se nalazi na hrvatske ljepote. Na glasu su im i vrlo poznati vinogradi i maslo

1000

8. *Qasr al-Turk* as Turin oswajili z. 1563 Za Mehmed-bega Jahjapashu. Up.

1. J. Čadež has given an excellent analysis of the Gadjinjak letterhead in the *Journal of* 1952, pp. 189.

maand 1980 Ervins bekende kade de -- vroeg

raznih krajeva. Osjeđanin Kasim vojvoda²¹, koji je bio stariji od ratnika koji su tada mučenički izginuli, poticao je iz 931 = 1524/25²² iz Osijeka i za jedan dan stigao u grad Buzju osvojenu i osvojio ga. Ima oronulih staraca ratnika koji pamte da je to bila velika bitka²³.

Grad se nalazi u šumovitom kraju, a sagrađen je od tvrdog materijala u obliku četvorouglaonika. U gradu se nalazi kapetan, stotadeset vojnika posade, jedna džamija i ambar. Drugim gradovinama nema traga. Samo ovaj grad pripada gradu Černiku. Na ovdje nitam pokupio zakire bahe.

Iđati odatle tri zata kroz planine, dođi smo u grad

PAKRAČ²⁴

Ovaj grad Bosanci²⁵ pišu «Pakrote». Njega su podigli erdejski kralj²⁶ i austrijski imperator, pa su ga predali hrvatskim knezovima. Doznaje, u doba sultana Sulejman-hana, osvojio ga je gazi Bektaš-vojvoda²⁷. Zatim je po katastarskom popisu Sulejman-hana postao vojvodstvo na teritoriji čermičkog sandžaka i kadibak s rangom od sto pedeset akči. Tu se nalazi gradski kapetan²⁸, šest stotina vrijednih i istaknutih gradskih vojnika i bađdar. Tu postoje sardari budimskih i jagerskih janjčara te više prvaka i uglednih ljudi.

Položaj grada — To je divna utvrda na obali rijeke Pakre²⁹ na prostornom brjegu obraslom u zelenilu. Osnovica mu je četvorouglaonik, a sagrađen je od tvrdog materijala tako čvrsto kao da ga je gradio Šeddâd³⁰. Oko grada nalazi se opkop sazidan od kamena i kraljica. Pred gradskom kapejom ima viseći most na lančani čokri. Na kraju mosta nalazi se jedan londža-bardak, a u unutrašnjosti

24. Habsburška godina 931. počinje 29. oktobra 1524. godine

25. Evlija, izgleda, ovdje govori o gornjim događajima prema počinju tih «oronulih staraca». Same riječi moguće da su to bili ljudi koji su sami zapamtili te događaje. Odm toga, te kazivanja nisu sasvim tačna. Ovi događaji događali su se kasnije, a Buzia Stijena osvojena je tek 1544. godine.

26. U orig. Pakrote, danas varošica u Slavoniji u oblasti osječkoj. Navedeno ime nalazi se na razvaline starog grada od koga se još drži jedna kula.

27. U orig. Bosnah

28. Ovaj Evlijin «kralj Erdeli» imao bi biti neki član porodice Erdeli, ali oni nisu bili gospodari Pakrača. Pakrac se spominje još u XIII vijeku.

29. Pakrac je godine 1443. bio napušten pa su ga poslije toga zauzeli Turci. Ovaj Bektaš-vojvoda bio je vojvoda hercegovačkog sandžakbege, ali ne znam je li on zauzeo Pakrac.

30. Ovi Evlijini tvrdnje ne mogu biti nikako tačne. Pakrac je po osvojenju Sulejmana mogao postati vojvodstvo na teritoriji sandžakbege Zekana. Međutim, ovaj se sandžak po tome popisu nije mogao smesti čermički.

31. Mjesto kapetan, treba diudar.

32. U orig. Pakrac to je Mjesto poljaka Lonje

33. Pakrac je vjerojatno bio — — — — — grad, ali nije imao bazu četvorouglaonika. Navedeno ime nalazi se na razvaline starog grada od koga se još drži jedna kula. U orig. Pakrac to je Mjesto poljaka Lonje. Zagreb 1930, str. 1.

tvrdave srpskajske kuće kapi su sagrađene drskom. Tu ima više džamija, dvije tekije, šest mezarja, jedna han i jedan ugodan kamam. Tu postoje i tri molitve. ³⁴ Zbog toga tako da on odlikovane smisao polustih.

Dodi u našu kuću ³⁵ i ostalo.

Među njima ima otmenih molitve i koje se može polupuno primjeniti smisao stih.

Stake jutro donosi ti nove stvari i sreću
A dom ti je otporen nevoljama

i na kojima se odražavaju smena: O bogati, o plemeniti.

Rijeka Pakra, koja dolazi u ovaj grad, uliva se u Savu³⁶.

Odatle smo došli u grad Zepče³⁷ na onoj strani rijeke. Osvojio ga je Osječanin Kasim vojvoda³⁸.

Podigavši se odatle, došli smo u Kapetanovo Selo³⁹, a odući odatle ovom stranom prema sjeveru, došli smo za jedan dan hoda u grad Sirta⁴⁰.

GRAD SIRTĀ

Osnovao ga je herceg (herseglj), a osvojio ga je glavi Kasim vojvoda⁴¹. I ovaj grad pripada cerničkom sandžaku. To je divan grad u planinama i šumama Gravič⁴². Sagrađen je u obliku četvrougelnika tako tvrdo kao da ga je gradio Seddiad. Ima šarampov i opšop.

Na kraju drvenog mosta pred kapijom nalazi se jedan konjarski (kaci), a u unutrašnjosti tvrđave oko stotinu drskom pokrivenih kuća, skladište municije, nekoliko šahi-topova i mala džamija. Ima mnogo bašta koje su kao rajski vrtovi.

Između ovoga grada i grada Pakraca⁴³ ima priječku put preko planine Gravič⁴⁴. Odatle je grad Pakrac udaljen četiri sata. Ali je sam, sromah, da bi bio siguran od hrvatskih zločvora išao dragom

34. To nije isto Pakra se uliva u Lonju kao njena lijeva pritoka i Lonja se uliva u Savu.

35. U orig. Zepče kašam — grad Zepče samo do sada nisam našao trag ovog grada. Trebalo bi da se nalazio negdje između Pakraca i Sirta na rijeci Pakra kao Pakrac, samo s druge strane. Možda je dobio ime po porodici Zepče — vidi Sirta, u d. str. 112—113.

36. Isp. ovdje str. 231, nap. 23.

37. U orig. Kapetanov Kacperi — Kapetanovo Selo. Sada mu nisam našao spomena.

38. U orig. Sirta, danas selo u oblasti Osjeka, sm. Daruvar. — nametnuto ime ovog starog grada.

39. — se zove Sirta 1542. godine.

40. U orig. Sirta, ali isto.

41. — se zove Sirta.

putem. Idući tako dva sata prema sjeveru došli su kod Stupčanica⁴².

GRAD STUPČANICA

Ovoju ga je Mehmed-beg Jahjapašić⁴³. Grad se nalazi u krševitoj planini. Ima četverouglasti oblik, a zidan je od kamena. Tvrđ je i divan, ali je malen. U unutrašnjosti tvrđave nalazi se kapetan⁴⁴, oko dvije stotine vojnika, njihove kuće, skladišta municije, nekoliko šahu-topova, jedan most pred kapijom i jedna džamija. Ima mnogo vinograda.

Idući odatle na ovu stranu prešli smo za dva sata lame i došli u grad Dobra Kuća⁴⁵.

GRAD DOBRA KUĆA

Sagrađen ga je stari Zrnjski (Kodža Zrin)⁴⁶, a ovoju ga je Arnaut Memi-paša, djed Sarhoš Ibrahim-paše, osvojioa Bakova (Yakova)⁴⁷. I ovaj se grad nalazi u sumovitom kraju. To je uređen i divan grad, sagrađen u obliku badema od tvrdog materijala i opasan šanampovom.

Kako grad leži na putu, u njemu je samo kapetan⁴⁸ i stožaru vojnika gradske posade.

Ovdje se završava teritorija crnačkog sandžaka. Odatle pa sve do rijeke Drave je granica požeškog sandžaka.

Odatle smo s našim drugovima krenuli prema sjeveru, prevakli sumovite planine i došli u grad

VOČIN⁴⁹

Ovo je požeški Voćin. Jedan Voćin ima i na obali rijeke Dunava (Tuna). Ali osnivač ovog Voćina je Maljaška, gospodar grada Osijeka⁵⁰. Njegov osvajač, međutim, jest Arnaut Memi-paša⁵¹. Nalazi se na jednoj planini i nije tako uređen i ukrašen. To je visok grad,

42. U orig. Utasčanas.

43. Turci su zauzeli Stupčanicu g. 1342. Tada biovaše sandžakbeg nije bio Mehmed-beg Jahjapašić, nego Utama-paša.

44. Mjesto kapetan, treba dindar.

45. U orig. stoji Dobra Kuća, nedaleko od današnjeg Daruvara.

46. Spominje se prvi put g. 1335, zatim g. 1403. V. Starine 34, str. 33 i 39.

47. Turci su zauzeli Dobru Kuću 1543. godine.

48. Tako kaže Evlija. Međutim, Bakova nije osvojio Sarhoš Ibrahim-paša, nego Memi-paša.

49. Mjesto kapetan, treba dindar.

50. Malja - Voćin. Po njemu bi se ovaj Voćin i bio nazvao, jer je bio osnivač ovog Voćina. Malja - Voćin je bio mjesto u oblasti današnjeg Osijeka, od kojega se razvuklo ime starog grada.

51. Osvajač ovog Voćina g. 1531. pripadao Bačkalima.

52. Osvajač ovog Voćin-paša g. 1531. pripadao Bačkalima.

Moslavinska skela je na ovoj krajini postala znamenita. Odatle smo došli u grad Požega⁶⁶.

GRAD POŽEGA

Njen osvajač je Mehmed-beg⁶⁷. Nakon osvojenja upućana je u sandžak [u bosanski ejalet⁶⁸, a položaj njena sandžakbega podjeljen spomenutom osvajaču Mehmed-begu. Nakon njena osvojenja tu je došao i vrhovni komandant Ferhad-paša⁶⁹, popravio i uređio grad snabdio ga svim ratnim potrebama i opskrbljen kao što je i ranije bio te imenovao Mehmed-bega sandžakbegom (hâkim) ovog grada sa dva tuga.

Doznaje, godine 1009 (= 1600/1), pošto je osvojena Kanjiza i potrebe zahtijevale da ona postane veliki ejalet, iz bosanskog ejaleta odvojena su sandžaci Pečuj, Siget (Szigetvár) i ovaj sandžak Požega i upućani u sandžak sadašnjeg ejaleta Kanjize⁷⁰.

Has poletskog sandžakbega [koji mu je dao sultan] iznos 616 230 akči⁷¹. Na području ovog sandžaka postoje 23 džamija i 296 timara. On ima svog cerebašu, alajbega i juxbašu. Sa svom vojskom svoga paše, kapucuma, [timarnucuma] i njihovim džebelijama daje četiri hiljade vojnika. Prihod poletskog paše od hadu hava iznos godišnje po pravdi trinaest hiljada groša.

Požega je uzvišen kadiuk sa rangom od tri stotine aspri. Godišnji prihod njena kadije od nahija kadiuka iznos tri hiljade groša⁷².

⁶⁶ U ovoj Pojega = Požega

⁶⁷ Muhi na Mehmed-bega Jahjapashia (Jahja-oghli). On je nastao g. 1536 kao osvederavski sandžakbeg osvojio Požega, koju je prije toga, g. 1532, spale sultan Sulajman vraćajući se izpod Kiocka.

⁶⁸ Takvo je da su Turci nakon osvojenja Požega ovdje obrativali novu, poletski sandžak, kome je pripadala sva istočna Slavonija. Ali taj sandžak nije tada mogao biti upućan u bosanski ejalet niti je taj sandžak podjeljen spomenutom Mehmed-begu. Bosanski ejalet tada još nije ni postojao. Rana je postala ejalet, palatuk odnosno beglerbegluk tek g. 1580, pa je tekom tada Požega mogla biti pripojena bosanskom palatuku. Dalje, Mehmed-beg je nastao osvojio Požega 943 1536, ali njen prvi sandžakbeg nije postao on, nego njegov sin Arslan-beg. Mehmed-beg je i dalje bio sandžakbeg osvederavski sa sjedištem u Beogradu i odatle je upućivan na vezira i imenovan beglerbegom u Budimu, gdje je i umro g. 958 1551. Kad je Mehmed-beg osvojio Požegu, njegov je sin Arslan-beg odnio vijest u Carigrad i za nagradu imenovan prvim poletskim sandžakbegom g. 943 1536 (Up. Pečov, Tarih I. 30, 233).

⁶⁹ Ferhad-paša vrhovni serdar kod osvojenja Požega.

⁷⁰ Poletski sandžak je od g. 1541 do 1600 bio u sastavu budimskog ejaleta od 1543 do 1600 u sastavu bosanskog ejaleta, a dalje u sastavu kanjiškog ejaleta, kako kaže i E. I. de Sandberg Pečuj, Siget odvojena su g. 1600 iz budimskog i iz bosanskog ejaleta i pripojena novonastalom kanjiškom ejaletu.

⁷¹ Na drugom mjestu (Sijahname I, 166) E. I. de Sandberg kod nabiranja hasova osvederavskog ejaleta po Sulajmanu...

⁷² Sandžakbega iznos 616 230 akči: sandžak je nastala otko Štepanovom grošicom.

U ovom u saopštenja jasno vidi da turci kadiuk od 300 aspri (kao 1800 f. 1800) i da ovaj kadiuk sastoji se od 300 aspri (Up. i E. I. de Sandberg, V, 27) i da je = 80, aspri.

Tu ima, kapetan grada, *čuvaj se tobozi*,⁷⁵ i *šumarija*, *šumarije*, *muftija*, predstavnik šerifa (*velaia*) i veće *gornja* i *donja* ljudi. Grad se nalazi na plodnom i blagom tlu, a oko njega i zelenilo i travu na obali rijeke Orpljave.⁷⁶ To je u stvari grad šestokutnog oblika. Oko grada ima opkop.

Najurednija od njegovih džamija je Serhlot-džamija. Ranije je to bio veliki manastir, a poslije osvojenja postala divna džamija koja je poznata na cijeloj ovoj krajini.⁷⁷

Osim ove Pošega, postoji još jedan šehar Mala Pošega (Pošega-džik) na teritoriji zmederovskog sandžaka u blizini šehara Čačka (Čačka).⁷⁸

Idući jedan dan iz Pošega prema zapadu kroz planine i šume, došli smo u grad Orahovcu.⁷⁹

GRAD ORAHOVICA

Osvogo ga je Mehmed-beg⁸⁰ Najprnje je kao sandžak pripadao bosanskom ejaletu, a kasnije je kao sandžak pripojen ejaletu Kanjiša.⁸¹

Has njenog sandžakbega iznosio 700.000 akči.⁸² U njenom sandžaku ima petnaest zaima i sto timarieta. Sa njihovom džebelijama i sandžakbegovom vojskom može da daje pet hiljada odabranih muslimanskih vojnika.

Grad je lijep, a leži na jednom mjestu obraslom u zelenilu. Odatle tri sata daleko nalazi se grad Valpovo.⁸³

Idući odatle dalje došli smo u grad

75. U orig. Orplava, tj. rijeka Orpljave, lijeva pritoka Save.

76. To je ranije bio franjevački samostan i crkva Sv. Duha (osnovana 1585). J. Kempi kaže da je ta crkva tek godine 1573. protivorena u džamiju i tako ostala sve do 1687. godine.

77. U orig. Pošegacki = Mala Pošega, danas Ubička Pošega, varošica u Srbiji, u ubičkoj oblasti, u kojoj je i Evića bio i opisao je, kako ćemo to kasnije vidjeti.

78. U orig.: Rahovica, današ. Rahovica, danas Orahovica. Ajn Ali (1667), Ali Čauš (1642) i Hadži Kalfa (oko 1450) takođe nazivaju ovaj grad Rahovica i u nepedsmi vrijeme to je ime nekada poznato Rahatun (1550), Rahodja i slično (v. G. Šušić, *Sredovječni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji*, Zagreb 1926, str. 132—136). Saino Orahovica leži više na sjevernoj, a ne na zapadnoj strani Pošega.

79. Za pitanje orahovičkog sandžaka up. H. Sahane i, Upravo pod nadzorstvom tih zemalja pod turskom vladavom u Godišnjaku Istorijskog društva Bosne i Hercegovine IV, 1923, 326.

80. Na drugom mjestu kod Evića (Srejska zemlja I, 190), stoji da has ora-hovica sandžakbega iznosio 700.000 akči.

81. U orig. Val-povo = Valpovo, trgovište u Slavoniji, blizu Osijeka.

82. U orig. Yak-ova = Dakovo, trgovište u Slavoniji, blizu Osijeka. Saino je ovo mjesto sve i takovo.

DAKOVO²⁴

Ovo Dakovo (Yakova) je osvojio Arnaud Memi-paša²⁵. U njemu dodijeljeno kao odšakluk [nasljedan] u njegovoj porodici, koljena na koljeno Stoga : sada u ovom gradu stanuje : 2 - Ibrahim-paša²⁶. To je darežljiv, plemenit : hrabar čovjek. Da ga ne sačuva!

Ovaj se grad nalazi u planinskom kraju. Sazdan je u obliku petougaoznika od bedadakovskih cigla, a ograđen je nabijenim drvenim šaramperom : podizan podizdom kao što se podizduje obala. Ima jednu kapiju. Opkop mu je sasvim nepriступatan. To je ranije bio tvrdi bedem (sedd-i sedid) države Hrvata : Slavonaca.

Ibrahim-pašin dvor (saray) ovdje je iakođe prava tvrđava. Taj čovjek koji je običen plemenitosti, rekao je meni, siromahu :

— Bogami, Evlija Čelebi, mi ne potpadamo pod bosanske poreske urede (aklim), ali kad ste već došli na našu krajinu, nećemo vas poslati praznih ruka.

Premda mu je to rekao, ja sam mu, siromah, odgovorio ovo :

— Gospodine pašo, u gradu Bihacu (Bihke) leži dvanaest stremskih kola (strem arabasi)²⁷ blaga za izbavljanje bihačkog kapetana iz sužanjstva Zrinjskog (Zrnoglu). Naši ljudi su, iakođe, tamo. Ja, siromah, molim vas gospodara da vi s jednim lijepim plinom spremite stotinu naručenih momaka neka oni od zastupnika (vekil) bihačkog kapetana uzmu sve blago : neka dode još stotinu dobro naručenih po izbor junaka između hrabrih ratnika bihačkog kapetana radi oslobođenja njihovog gospodara.

Moja molba bila je uvažena, pa je istoga časa otislo tri stotine uglednih junaka sa Ibrahim-pašinim pismom gradu Beču. Sutra dan : nama dode jednu kešu groša putnog troška, pet pari ručnih pušaka (kol tufenk) : mađarske čoke za pet čaklars. Ranim jutrom dao mi je, siromahu, za pratnju trideset konjanika : pedeset pušaka.

GRAD BROD²⁸

Ovaj Brod je sada u dobrom stanju. Podigao ga je jedan od onih što su gradili grad Varadin²⁹.

Nalazi se na ravnom i zelenilom obraslom mjestu na obali rijeke Save. Osvojio ga je Gazi Memi-paša³⁰. Pripada sandžaku Požeji. Oni imaju dužnost da u slučaju rata idu u pomoć gradu Kenjži.

²⁴ Dakovo su Turci zauzeli g. 1528 (Vidi G. Szabo, n. d. str. 143).

²⁵ Memi-paša — 159, nap. 27.

²⁶ Ibrahim-paša — a Memihogović, up. str. 174, nap. 27.

²⁷ Strem — 104.

²⁸ Danas se zove Slavonaki Brod — na sjeveru, na granici sa Mađarskom, dobio ime što je — — — — —

²⁹ V. — — — — —

³⁰ — — — — —

U tvrđavi se nalaze: diskoni, puške, topovi, jaramci i ladice s municijom i jedna Sulejman-hanova minijatura, koja je iz ovog grada. Tu se nalazi gradski kapetan⁸⁷ i tri čelika, saobraćaj vojske i gradske posade.

Dok smo se mi nalazili u ovoj tvrđavi, dođe pismo od Sarhoš Ibrahim-paše. On je pisao ovo:

«Moj amko, Evhija efendija, liči pismo gradovima Mostavina, Rumeša⁸⁸ i Vočina⁸⁹. Dok vi budete tako rli, sigurno će i naši ljudi, koji su otišli u Bihać, takođe doći i prospereti. Nemoj prelaziti u neprijateljsku zemlju dok ne uspije do tri stotine krajiških junaka. I ja ću, ako bogda, poslati oko pet stotina momaka. Samo, molim vas, pošto u Hrvatskoj vlada velika oskudica, budite dobri pa našu vojsku koja će vas opremiti što prije nama povratiti».

Pošto smo se podigli iz grada Broda⁹⁰, otišli smo sa stražom prema sjeveru i došli u grad Voćin.

GRAD VOĆIN

Ovdje su u znak dobrodošlice meni, siromahu, upalili tri topa. Gradski kapetan je kao i ranije pred nas izašao, i jašući naporedio sa mnom, reče:

— Dobro došli, moj gospodaru. Vaš vezir Melek-paša izvolio nam je narediti:

«Kad vam dođe Evhija Čelebi koji ide prijestonom Zrinjskog (Zrin-oglu) sa dvanaest (12) kola blaga, budite mu pri ruci».

Mi svesrdno postupamo po njegovom pismu kao što on postupa po vlastoručnom carskom pismu koje je došlo od njegovog veličanstva sultana. On je nas poslao sa dovoljnom blagom da uzbavimo bihaćkog kapetana⁹¹.

Tu noć smo prenoćili u gradu i ardačno razgovarali sa mnogim ratnicima. Ranom zorom ratnici su sa kapetanom izšli iz grada i čvrsto zatvorili gradsku kapiju. I nakon što smo putovali tri sata naprijed, pojavila su se tri čovjeka u odjelu krajiških dušmana. Oni izvođaše iz njedara bijele marame i svojom držanjem kao da nam rekohu: «Mi smo krajišnici». Kad smo im se približili, rekli smo:

skog Broda posadu od 1500 vojnika. Iduće godine je bihaćanska vojska od 15.000 pešaka i 8.000 konjanika, pod generalom Ivanom Kačuninom, poražena u Slavoniji, sve do Osijeka, ali su je kod Garijana Turci 9. oktobra 1833. g. potukli i potom uvrstili svoju vlast u Slavoniju.

⁸⁷ Mjesto kapetan treba dodati.

⁸⁸ orig. Rumeša, što je toliko takva rečenica da se ne može sa sigurnošću reći. Možda treba dodati: Rumeša.

⁸⁹ orig. Voćin. Voćin.

⁹⁰ orig. Brod. Brod.

⁹¹ orig. Voćin. Voćin.

⁹² Mjesto je toliko takva rečenica da se ne može sa sigurnošću reći.

— Dobro došli junaci! Otkuda nam donosite podrave?

— Gospodaru, mi smo vojnici bahačkog kapetana. Eto ~~smo~~ nastupnik bahačkog kapetana : Krupa-kapetan Ibrahim-bey¹. Vasa vojska, viši ljudi : svih dvanaest [kola] carskog blaga : četrdeset kola jela : pita. Ako ih poželite, on, će doći.

Premda su oni tako rekli, nije bilo vrijeme za čekanje, ~~što~~ smo mi, naravno, pošli pet sati naprijed. I kada su se s one strane : s naše strane promijetile islamske zastave, te kad su se obje vojske sastale, ja sam, uromah, skočio na kola, nadio kadifin arz i mahzar, pesma bahačkih prvaka : sve stvari u redu. Opet smo se vratili natrag : o zalasku sunca stigli u grad Varovtucu². Na ovoj strani pred nama nalazi se Kurintiluk.

¹ Krupa-kapetan Ibrahim-bey, koji je bio jedan od vođa bahačkih prvaka, koji je bio jedan od vođa bahačkih prvaka, koji je bio jedan od vođa bahačkih prvaka.

se predstaviti iz ovoga. Drvosječe posjekote jedno drvo. Pošto mu odjekode grane i skrenule ga, spustile ga na zemlju, sjekoče na komade, te od njega nadanše tri izdubljene jednoslavne lude. Nažalost, debje mu je mjesto pri panju, i odatle izide lađa i koju može stati hiljadu tovara jabuka.

Po unutrašnjoj strani granice ove Kirantijske Zrinjskoga dolaze »virdir-kule«³, tj osmatračnice koje su poredane po brojima u razmaku koliko top može dobaciti. Sve su pune vojnika. Ali ne sa koje bilo strane Kirantijske pojavi neprijatelj, odmah sa kule, koja je na toj strani, ispalj top. Kada, na primjer, dolaze Osmanlije, onda zapucaju topovi iz tri stotine šestdeset i sedam varda-kula koje su podignute na obalama Morave⁴, Drave i Save. Sve se Hrvatska zapali i začas se sakupi žitavo more ljudi. Ali se krajiške borci posluže varkom, pa s jedne strane pokušaju vojaku i zapucaju iz bezbroj topova, a s druge strane upadnu unutra i pljačkaju.

U staro doba bila je u rukama ovoga Zrinjskog Aleksandrova kruna⁵. Ali je austrijski česar iz pohlepe za ovom krunom navaho na Zrinjskog i oteo mu je iz ruku. Akobogda, opesahu kako sam u gradu Beču vidio ovu krunu. Otkako je Zrinjski ispušio iz ruku ovu krunu, ne ističe svoje staro dostojanstvo, nego je ovaj njegov položaj na kraju samo položaj hercega. Ali on ima vrlo kultivirane zemlje.

Kada su s tabija i kula ugledali našu vojsku s bijelim vizir-bajracima, rekoše nam:

— Hej, Turci, kuda idete s tolikom vojskom.

Mi im odgovorismo:

— Nosimo ovo blago vašemu kralju Zrinjskom za bahačkog kapetana.

— Ah, vidi ti, vidi Turaka — rekoše oni — kako dolaze da izbave svoje ljude, a da smo to mi, ne bi nas niko izbavljao, već bismo poćkali na galijama.

Odatle smo isti jedan dan prema sjeveru i stigli u grad

MOSLAVINU⁶

To na latinskom jeziku znači: grad slatke vino. Mi smo i ranije ovamo dolazili da kupimo zabave baha. Kako ovaj grad spada u naš ejalet, onda su mi, siromahu, dali samo malo putnog troška, a kada

3. Zrinjski varda od talijanskog guarda, uslik na uporišnice, per.

4. U orig. Morava. To je štamparska ili prepisivačka greška. Treba Mura.

7. Evlija misli na krunu Aleksandra Velikog ili Makedonskog. Evlija o-
vde mjesto spominje tu krunu — zove je korona. A što ovdje u originalu stoji
»kruna«, to je opet neka prepisivačka ili štamparska greška. Mjesto »kruna«
kruna, kako stoji na drugim navedenim mjestima. Da je tako, jasno je
isto Evlija tu »korona« prevođa sa ar. tadj. »kruna. Evlija o kruni
Aleksandra Velikog spominje u posljednj grčkih cart a, austrijskog
p. eto u posjedu Nikole Zrinjskoga. Za tu krunu on
kruna kazati da je bila poklonjena ugašom kruni.

8. U orig. ovdje pojedino stoji Moslavina. Na drugom
stoji staj Mosl. in. Moslavina varošica na Dravi.

su nas sada ugledali s ovotkom vojskom, izmordali su se. Sa svim blagom i kolima udismo u grad i odjednom opet kod gradskog kapetana. Ja počeš da zadirkujem kapetana, ali za čudo bolje, toga dana stuže od Ibrahim-paše Bakovačkog⁹ stotinu ovaca, deset kola dvopeka i pet stotina vojnika s jednim kadijom, koji zaista bješe i kadija i borac.

Toga dana dođe ispred bana (vezir) jedan kao mjesec lijep fra-našim mladici i reče nam:

— Pozdravio vas je kralj i rekao: "Šutra ujutro neka sa sobom, na moj obraz, stupe u moju zemlju i neka dođu".

On je donio pismo napisano pismomama koja liče na pismena zapisa (takaman) protiv reumatizma¹⁰. Pošto smjestismo pisma u jedan ugao našega stana, opazih da moslavinski kapetan hoće da ostane. On mi reče: «Ne mjeri svako vrijeme jednim mjerilom. Ja sam službenik bosanskog ejaleta¹¹. Dođi će ljudi našeg gospodara kanjiškog valije Suhrah Mehmed-paše¹² i od Ibrahim-paše Bakovačkog, iz gradova cerničkog¹³ i orahovičkog¹⁴ sandžaka». Kad sam ja, siromah, počeo na njega navaljivati i moliti ga da svakako pade, on me upita:

— A na kome da ostavimo grad?

Ja mu, siromah, odgovorih:

— Sad će ja postaviti u grad pet stotina vojnika, a tebe ću povesti sa sobom, i čim dobijem arz (odluku) od Suhrah Mehmed-paše, postavitiću na tvoje mjesto nekog drugog za kapetana.

9 Ibrahim-paša Bakovački jest Ibrahim-paša Memilbegović.

10. Ovo pismo Nikole Zrinskiog bilo je vjerovatno napisano drilicom. U starijima zapisu (takaman) slično se zvala i takva koja su pisane starijima stotinam drilom.

11. Ovdje Svijeta pada u kontradikciju. Maločas kaže da Moslavina spada u bosanski ejalet, a iz ovih njegovih kasnjenja proizilazi to da je Moslavina tada pripadala ejaletu Kanjiš.

12. Suhrah Mehmed-paša je odgojen u crkvenom dvoru gdje je s 1655. postao mračor (čadglodnik crkve stajeti), a zatim isto godine aga peničara. U jesen godine 1667/1667 unovavah je beglerbegom provincije Bosna (Ulp. Sidžil-u-azvali III, 115). Poslije toga guš mu se trag sve do godine 1690, kada ga nalazimo na položaju beglerbega kanjiškog ejaleta. Dalje znamo da je u jesen 1683. postao sandžakbeg hercegovačkog sandžaka (Ulp. Sejshatnava VI, 482 i 413). Na tom je položaju ostao sve do dhanaza i 1678/9 novembra 1683. kada je postao bosanski beglerbeg (Ulp. Sidžil-u-azvali III, 115). Samo turci — konar Rukid kaže da je Suhrah Mehmed-paša još s 1678—1684/85 postao bosanski beglerbeg (Ulp. Rukid, Tarih I, 127). Suhrah Mehmed-paša je upravo-lao Bosnom sve do 1677 — 1686/7, kada je svrgnut s položaja bosanskog beglerbega s 1678 — 1686 postao namjesnik u Ujvaru u Madarskoj. Na tom položaju razdvoji ga je smrt u mjesecu muharremu 1686 — juna 1687 godine (Ulp. Sidžil-u-azvali III, 115; Vučetić, Dubrovnik 1889 (Prethamparo u pri-grani dubrovačke gimnazije).

13. Cernik kod Nova Graditke. U ovo vrijeme bio je sjedište sandžakbega ovog sandžaka.

14. O Orhovu, varošica u djevojčin Podravlji. Iz ovih navoda F-je te- počinio da je u ovo doba postojao poseban sandžak Orhova, ali to je...

sultanje¹⁾, jedan poludivni kumarski sin i drugi i drugi sam rekao:

«Ustro, akobogda, kumarski sin i drugi i drugi sam rekao: porazgovaramo».

Zatim nam stade glasiti se i drugi kumarski sin i drugi i drugi sam rekao: blizu crkve Zrinskog²⁾ S... i drugi kumarski sin i drugi i drugi sam rekao: skom udamo u tvari grad Zrinskog³⁾.

DRUGI KAZANJE

Sagradili su ga u tvari grad Zrinskog⁴⁾. Jedan da je njemu poklonjena Aleksandrova kruna koju ima u tvari grad Zrinskog⁵⁾, on su pretendirah na kraljevstvo. Ali je prije nego što Stari Zrinskog⁶⁾ udario nove temelje i dvorac bečim tvari grad Zrinskog⁷⁾. Mnogo puta su pod ovaj grad dolazili neprijatelji ali su se vratili bez uspjeha. Osmarke ga, međutim, nisu nikada opsjedali nego su mu samo dbebedije pljačkale varoši.

Kada nam se ukazao grad, uzde cijelo stanovništvo u gomilama kao divljih krmci, tobože nama u susret, a stvarno da nam pokazu mnoštvo vojske i ljepote grada. Udarili su u bubanje i svirali uz trampeta. Čim smo stigli pod grad, upalili jednom stotom dvije hiljade topova, koji su odjeknuh tvari grad Zrinskog⁸⁾. Zatim smo odsjeli u palati kod crkve bana Zrinskog⁹⁾. Sutradan dođe preko pet stotina mladih i odjevenih službenika u raznim kalpacima od samura i porvaše mene, siromaha, «kralju». I mi pojahismo naše konje, brze kao vjstar, pa upred sebe postrojismo svu našu pratnju.

Svih naših šest stotina vojnika zajedno sa svima onim našim službenicima, ili smo naporedo na konjima kroz grad razgledajući ga.

Kad smo, idući tako, stigli u dvorište palate Zrinskog¹⁰⁾, ban uzde iz svoje dvorane pješke napolje, te i ja, siromah, slobodno sjahah s konja, izjubah se i pozdravih s banom. Zatim udismo u dvoranu i sjedismo na stolice. U njoj nisu dvorane sadirte i... već su obložene mozaikom i sjajnom tvari grad Zrinskog¹¹⁾. Sv su obložili njegova divana sjedili na svojim stolicama. Ja sam, siromah, odstavio svoju muslimanasku anjelest. Stupio sam dostojanstveno i

moštao ruke hrabrog bana predao pismo i stao. Ban uze pismo i ga po... i metnu na četa, predaše ga plemenu, i tvari grad Zrinskog¹²⁾ ga prevede. Kada je razumio sadržaj pisma, upita:

— A gdje je blago koje sam prema teferu (popisu) tražio

1) i drugi kumarski sin i drugi i drugi sam rekao: blizu crkve Zrinskog¹⁾

2) i drugi kumarski sin i drugi i drugi sam rekao: blizu crkve Zrinskog²⁾

3) i drugi kumarski sin i drugi i drugi sam rekao: blizu crkve Zrinskog³⁾

4) i drugi kumarski sin i drugi i drugi sam rekao: blizu crkve Zrinskog⁴⁾

5) i drugi kumarski sin i drugi i drugi sam rekao: blizu crkve Zrinskog⁵⁾

Dok je on stajao, ja, siromah, odmah dadoh znak svojim slugama: to oni doneseše i uzložeše dvanaest srijemskih kola²³ one dragocjene robe koju smo komad po komad, prema tehterama u prisutnosti bana, prebrojali, pa je njegov tehdendar preuzeo sve u potpunom redu.

Na to ban upita:

— A gdje je četrdeset konja koje sam tražio od pada?

Ja mu, siromah, odgovorih:

— Bane-hercebe, naš konj ne mogu živjeti u ovoj hladnoj zemlji. I svi konji što su nam ostali su hercegovi. Vi imate mnogo boljih konja od ovih. Evo, mjesto onih konja poslane vam je preko vašeg tehtera pet turkova od samura.

Kad sam ja to rekao, odgovori on:

— Zašto je tako, ja mnogo volim moga Melek-pašu.

Ja mu, siromah, na to rekoh:

— Ako volite Melek-pašu, onda nas brzo otpremite i predajte sam kapetana.

Na to on istog časa pozove nemilosrdnog gradskog kapetana i reče mu:

— Idi i dovedi bihačkog kapetana.

Odmah poslije toga dovedoše kapetana u dvoranu. On je s mukom dolao, jer nije mogao da tegu dvanaest oka gvožđa na nogama. Ja, siromah, odmah skočih te se lagrih i uzljubih s kapetanom. I kapetanova pratnja poljubi svoga kapetana pa se povraće natrag. Ja, siromah, na to rekoh:

— Moj bane, neka mu sada skinu okove s nogu.

Ban na to odgovori:

— Ako se zakune majkom Maryom da neće više našu zemlju paliti, robiti i pustošiti, onda ga neću više ovako držati u ropstvu. Inače ću ga ubiti i isjeći na komade.

Ja, siromah, na to rekoh:

— Takvo je stanje na krajini. I vi udarate na njihovu zemlju pa i oni na vaše gradove. Tako je običaj na svijetu.

Kad sam ja to rekao, s teškom mukom skidoše okove s kapetanovih nogu. Siromah bihački kapetan nije mogao da ide. On podravi rukom bana s teškom mukom pređe do mene, siromaha, i sjede na jednu stolcu. Ja tada rekoh:

Moj bane, ne puštaj boga ovako gola! Pokloni mu jedno odijelo, konja i okove što su mu skloniti s nogu.

Ban mu odmah dade jedno odijelo, čurak od samura, konja pod sedlom uzvezenom armom i njegove okove. Zatim je priređena velika gozba. Za vrijeme objeda ban upravi bihačkom kapetanu nekoliko prijateljskih riječi.

Ja, siromah, rekoh:

Moj bane, da kapetana s njegovim vojnicima koji su ovdje poluhjemo onamo za čim on černe, a ja bih želio da se još dan-dva porazgovorim s vama.

Alaj-bašah odmah sakupljuje vojnike. Ili, vijeda, kapetan je dobio dozvolu od bana. I dok se sa mnom opriješćem, rekoh mu da ne ide paša, dok se sa mnom ne vidi. Tako on s h ljeto i šesdeset odabranih vojnika izide i ode, a ja, siromah, ostah s četiri stotine konjanika u gradu Čakovcu da ga razgledam.

Pojase i karakter Zrinskog — Bijaše pametan, trezven i inteligentan. Za bebaškog kapetana je rekao:

— Da ga bog blagoslovi, kapetan je hrabar čovjek i junak. U našem herceštvu napujali su mu zdravice i spominjali ga u sedam pjesama. Ali takvo je ratno stanje. Bogam, svojom je knjižicom pao u naše ruke. Ali dok je on zarobljen, palo je 8030 naših ljudi. Od njih je poginulo četrdeset Turaka, a sedamdeset zarobljeno. Dok sa njega zarobili, on je svojom rukom na konju posjekao pet mojih vijeđenih kapetana, a sam se svojom teškom tijelom strovalio s konja i pao. Kada je do njega stiglo tri hiljade mojih vojnika, on je kao Tatar potukao još nekoliko mojih ljudi. Najzad su ga svezali, pa sam ga, eto, toliko godina držao okovana u ropstvu. Hvala bogu, sada se izbaviš iz naših ruku i otišao [ah će] da na drugom svijetu odgovara za ljude koje je pobio.

Ja, siromah, na to rekoh:

— Moj bano, bogati pošalji kapetanu jednu čelenku od sokolova krila i raspitaj se kako putuje.

Kad sam ja to rekao, on utoga časa posla za kapetanom čelenku od [sokolova] krila i jedan krapčiki samur [turak]. I mene, siromahu, dade jedan krapčiki [turak od] samura, jedno odijelo i konja. Kad sam se ja, siromah, sa svojom pratnjom povratio u naš stan, dade pedaset ovaca, sto kokoši i deset kuhara. Mi smo utoga časa odnijeli i predali «hercegu» jednu svilenu urešenu i umjetnički izrađenu serdijadu, jednu svilenu, urešenu i divnu haljinu za divlju i jedan čurak od samura s licem od bohe jorgovan-boje. Što mu je poslao naš gospodar Melek Ahmed-paša. Svi su se članovi divljina zašutjeli i zavidili, a ja, siromah, rekoh:

— Ovo su darovi od vašeg oca venca Meleka. Zatim poljubih jaku na čurku i svojom ga rukom stavih na leđa hercegovu. Zatim su ispalih pet do šest stotina haljama-topova i nastade veselje. Iza toga smo ostali još tri dana u našem konaku i posvetili se razgledanju varoši.

Izgled i položaj grada Čakovca. — To je tvrd grad petougastog oblika azidan na način kako se podziduju obale. Leži na plodnom i pitu obrascu zelenom, a udaljen je jedan dan hoda na konju od rijeke Drave. On je predmet osvajačkih težnji svih vladara. Ili, oči grada ima deset hiljada lijepih kuća koje su građene od materijala, a sve su pokrivene raznovrsnim čeromitom. Ili, oči vidjeti hercegov dvor palate sedmorice kap

Sve su ulice široke i popločane kao jahovska tabla. Stoji tamo hiljade dućana, a nabrojuju sam četrdeset samostana¹⁴.

Trgovu su vrlo prostrani i čisti. Od gradskih kapija (pograničnih) odsecula prema sjeveru, to je Kanaška kapija, odakle vodi put prema Drave u Kečkovar¹⁵, drugim imenom Novograd (Jeni kale) i dalje na drugoj strani Save, na teritoriji Kanaškog (sandžaka) [Dobru] kapija nalazi na istočnoj strani, to je Moslavinaka kapija, koja vodi prema ulici [u grad].

Moje prepirke sa Zrinskiim. Više puta sam se prepirao i diskutovao sa Zrinskiim. Tako sjedeći jednog dana kod njega dođoh: tatioh da se potuže na Suhrab Mehmed-pašu iz Kanjiže i rekoše:

— Moj kralju, čete Kanjižana stalno pljačkaju po obali rijeke Mure. Zarobili su dvije stotine hrišćana iz grada Peške¹⁶, a tri stotine sasjekli.

Još su se mnogo žalili. Na to reče Zrinski meni, sromahu:

— Jurak (skutnaca) vezir, zašto ne zarada svoje vojnike?

Ja mu, sromah, odgovorih:

— Ni austrijski česar ne može da obuzda vaše vojnike, već stalno provaljaju u gradove Bihać, Kotar¹⁷ i Udbinu, te tamo pljačkaju i pustoše, odnose naplaćkano blago i odvođe roblje. Eto, istom se sada i bihaćki kapetan izbavio ropstva i oticao. Tvoj česar nije dao pristanak da tako činite, ali vi radite poslove koji su suprotni mirovnim ugovorima, pa zato i naši Kanjižani dolaze sa Suhrab Mehmed-pašom na vašu krajinu, prelaze rijeku Rabu i dolaze čak do pod gradove Ujvar, Kemn-kuće¹⁸ i Kemešvar¹⁹, ruše, pale, robe, pustoše i odvođe roblje.

Kad sam ja to rekao, na to ban odgovori:

— Ah, Turčine li Turčine, imaš i ti pravo, i ti si po ovim našim krajinama mnogo četovao, jatakovao i prebjegavao (=prebelik*), ali smo i mi ubili naša kanaškog vezira Boju Ejni Mihamed-pašu i zarobili tri stotine njegovih ljudi.

Ja, sromah, rekoh:

— Eto, vidite, Kanjižani ne daju mira vašem narodu i vašoj zemlji zato da osвете krv onoga vezirovog sina, a vi se sada ovako tužite da vam stalno odvođe roblje.

14. orig. stoji manasti. Evlija pod tim misli sigurno na crkve i kapelo.

15. orig. stoji Kečkovar. Za pisanje je izmijenjeno ovoga mjesta u Kečkovar. C. XXII. 1860. — 74, nap. 17. Kečkovar jest Novi Vinogradi.

16. Grad Peška na Muri.

17. To je Kotar, a ne Kotarica ili pretpostavljena greška mjesto Kotar. — va. pogled.

18. Kemn-kuće — Udbinska tvrđava ime na Muri.

19. Kemešvar — Ujvar, poznat i kao Zala.

Zrinjski odmah odgovori:

— Evidja-aga, ovo je jatac naše krajine. U tom jatacu mogu dovoljno govoriti.

To reče i ušuti. Ali se mnogo tužio na Kanižanac, Goričane i Požežane. Sadržan smo svi zajedno s hercegom pokušali konje i natovarivši našu prtljagu na kola, otišli smo u grad Legrad²².

GRAD LEGRAD

Ovaj je grad nanovo podigao Stari Zrinjski 921/1513. godine, kada je sultan Selim osvajao Egipat. To je šestnaestna građevina, tvrda kao da ju je gradio Šeddād²³. Smještena je na prostranom i lijepom polju. Opkop joj je veliki ponor. Sa svih sedam tabaja koje su kao Aleksandrov zid²⁴ opalile u čast Zrinjskog hiljadu topova, tako da se i zemlja i nebesa zatresaoše. Sve zidove okulaše crvenom prunkoja-čohom. Na sve tlače i na stubove lađa prikovaše po jedan jarbol, a na vrh jarbola izveštaše plandira-zastave koje vrijede po deset hiljada groša, te tako na razne načine okitiše i ukrasile grad. Sa svih crkava odjekivao je na sve strane glas zvona. Sva je vojska izašla da dočeka bana. Padali su ničice kao da sedišu žene. Čovjeku se morak opijao od mirisa aloe, ambre i tamjana, što se razvijalo iz zlatnih i srebrnih kadionica po ulicama. Herceg-ban ode u svoj dvor u gradu. Nas smjestiše u neku palatu. Odatle odoh na gozbu koju prirediše prvaci varoši. Svakome je dalo toliko jela i nesretnog vina da se nijedan nije mogao držati na nogama. Svi su bili pijani.

U Legradu imaju mnogo vinograda i bašta. Varoš je vrlo napredna, lijepa i čista. Imaju jedanaest crkava koje su u dobrom stanju i lijepo ukrašene. Na tornjevima su im krstovi od čista zlata. Neke su pokriveno olovom. U gradu ima jedan kapetan i sedam hiljada vojnika. I ovdje djevojke i nevjesto sjede porve otkrivene u dućanima i trguju.

Pošto sam razgledao ovaj grad po svojoj volji, zatražih od bana dozvolu da idem, ali mi on reče:

— Tek su tri dana kako si došao, ostani da još koji dan uživaš i da sutra odemo u lov. Lov vidjeti je također vrlo zanimljivo.

Tako me zadržao. Ranim jutrom odoše topovi na sedamdeset kola te i mi uz pratnju orgulja, bubnjeva i crkvenih zvona izdismo iz grada Legrada (Legradci). S njima je pošlo stotinu hiljada pješaka i pješaka nagrađenih kopljima i puškama. Ovi ne nose ni kopljaka, nego neke zelene i crvene od samura.

²² U otok Legradci. Legrad u Međumurju spram uloka M.

²³ Šeddād je bio jedan od kraljeva Šeddada u Jerusimu koji je poznat po svojim građevinama.

²⁴ Zid Aleksandra Velikog kojim je bio okružen njegov grad.

OPIS LOVA

Išli smo punih sedam sati. U Kirintiji, koju sam ranije spomenuo, prema našoj granici Zrinjaci ima vukov dvorac. Kada smo tamo stigli i smjestili se, počeo iz šuma i planina sa svih strana pucati iz topova. To su ljudi koji su ranije otšli i obavijestili raju. Tada tu tako čitavo more ljudi koji dišući hajku stvaraju zagušnu smogu. Topova su pucali bez prestanka. Iz svih planina slegode se životinje na mjesto zvano Kirintija, pa tu goliše svoje živote na paznu. Ona je veličina bolja, u jelena velikih kao slon, rogova izrastu kao drvo. Pogađale se životinje po imenu srne, «silâli» (?) i «jagmurdâ» (?). Svaka lovi na kastamunjske brze mazge. Bilo je i neke vrste medvjeda crvene dlake, koji lide na bagdadskog lava. Strašno veliki zubati veprovi bijahu veći od magarac, a divlje koze i ovce kolik govore. A koliko je došlo lisica, šakala, vukova, risova i zečeva to sam bog zna. Tako su ljudi neprestano pucali iz topova, a životinje bježeći od topovske grmljavine, skupile se na jedno mjesto. Kad stadoše na sredinu, sve smo ih kralj i ja, siromah, posmatrali iz dvorca. Kada kralj reče: «Uđrite», ljudi zadoše među tolike hajjade životinja, kao da idu u smrt, i počele da ih ubijaju. Medvjedi i veprovi rastrgode oko pet stotina ljudi. Vukovi: «Eto ga tamo, ovo ga ovamo!» ljudi razapeše na rubovima žume riječke mreže kao za ribu, načinjene od fračkog konopa, namazane katranom, koje su u nekoliko mahova sobom donjeli. Tako životinje nisu nikako mogle pobjeći, nego ostadoše unutra. Veprovi i vukovi su od bjescula rastrgivali životinje da su sva stvorenja drhtala od straha i užasa. Medvjedi se pak skupiše na jedno mjesto pa prednjim nogama uzeli po komad drveta, u stvari grane koje su se našle pod njihovim nogama, uspraviše se kao ljudi i tako udarahu sobama veprove i vukove. Zaista, njemački medvjedi su golemi. Najzad ih ljudi pobijahu. Toga dana ulovile takav lov da se u slavu toga popilo možda hiljadu kola vina.

Zatim se opet s pompom vratismo u grad Legrad (Legdraddik). Sutradan uznem od hercega dozvolu [za povratak]. Kada sam došao da se oprostim s hercegom, on mi dade za našeg gospodara Melek-pašu jednu hunters-kočiju sa staklom, postavljenu iznutra raznom fračkom kadifom, zajedno sa šest konja, deset pari zlatom izvezanih pušaka i kuburama i čarkovima, deset topova čudnovate zaga-čohu i prankoga-čohu, pedeset pari neke vrste ukradenih njemačkih čuhma. To je razliko ukrasno zamursko platno koje se preliva tako da takvog platna nema ni u jednom kraju. Još mi dade deset komada namočenih koža-telefini i deset koža od njemačkih medvjeda i predade mi popis svega toga. Osim toga, posadi na konja deset potpuno naoružanih muslimanskih sufinjeva i reče:

— Za vašu sreću dajem im slobodu.

Svi desetoricu predade meni, siromahu. Meni poklonu jednu kosu punog troška, čohu za desetoro hlače i deset pari ukradenih pušaka. Za paku mi predade pomag i dade mi kao primatu pet stotina konjanika. Oprostivši se od bana, krenismo na put.

Išli smo prvo u jugoistočni putok (džibla), preko grana i na obali neke Save dahi opuznima krapanovima. Ladama smo puzli Save i sretno stigli u grad Gradisku.

Odatle sam po svojoj čovjeku poslao bihaćkom kapetanu pismo i u kome sam rekao:

— Čam ti stiglo moje pismo, pođi našem gospodaru paša da se sastanemo.

Ja se, sromah, podigoh odatle i dođuh prema jugoistoku dođoh u kasabu Trn²⁴. Idoći odatle prema jugoistoku stigao sam za četiri sata u veliki leher Banja Luka, otišao našem gospodaru paši, poljubio njegovu blagoslovenu ruku i predao mu poklone Zrinjskoga. Deset oslobođenih zarobljenika takođe poljubio pokonu časnu ruku.

— Eto — rekao ja, sromah — svaki od njih je molio deset, dvadeset godina podnosio nevolje ropstva, a sada ih je Zrinjski oslobodio za ljubav mojeg gospodaru.

Paša je plakao od radosti. Mnoge je darove poklonio svojim agama. A kad je rekao:

— Dobro došao, moj Evlija! Gdje je bihaćki kapetan?

Ja mu odgovorih:

— I njega sam takođe izbio iz teške tamnice, strgao sam njegove okove i lance. I kad je bio oslobođen, obdaren odijelom, samur-čurkom i opremljenim arapskim konjem, ja sam tada u sebi pomislio: Ovo je neprijateljska zemlja. Mogu se molba pokajati što su ga oslobodili. Odmah sam zamolio «kralja» za dozvolu, rekao: «Moj bane, neka bihaćki kapetan ide kod tebe». Kad sam ga ovaako zamolio, moja je molba bila uveštena, i bihaćki je kapetan sa hiljadu odabranih konjanih furio otišao u Bihać. Sada sam mu poručio iz Gradiske, pa će sutra ili prekosutra ovamo doći da ti uzrazi svoje poštovanje.

Zatim smo imali prijateljski razgovor pri kom se on raspravljao o prilikama Zrinjskog, o njegovoj zemlji i gradovima i za svaki pojedini tvrdi grad koji smo vodili.

Sutradan, zajsta, stide i bihaćki kapetan s poklonama u vrijednosti od deset hiljada groša. Mi smo se odmah sastali. Budući da je on bio uvidavan i mudar čovjek koji će s carem besjediti (nedim-i lehinjan), paša mu se jako obradovao i rekao:

— Kapetane, mi smo te na zapovjed njegovog veličanstva padošah oslobodili za osamdeset hiljada groša. Tebe zovu na Portu radi savjetovanja o državnom i narodnim poslovima. Moj Evlija, ti si spreman. Ti si išao da izbaviš kapetana, ti si predao za njega novac i poklone, ti si vidio i upoznao one zemlje. Idi, dakle, s mojim platinama i kako ti odgovara Mehmed-paša Cupriću²⁵ šta si kako vidio.

Ja, sromah, odgovorih:

²⁴ Trn = 2. T. sigurno prepiševalica ili štamparska greška.

— Gospodareva je da zapovijeda. Kad sam poslušao zapovijest, spremio sam se na put.

Uzimeš pakla pisma, zatim pisma koja su došla iz Beča, Ahmed-paše iz Budima i pisma splitskog kapetana. Kad sam došao u mahu, dade dvije stolne dukata da — svakoj starici (mama) i svakom starčaku nadzorniku (menadžli) — reče

— Da te vidim, moj Evlija, poturi, pa makar se i najduže čekalo. Koliko dana, samo da što prije stigneš, jer u ovim pismima ima dosta stvari na državu važnih stvari. Kad se, ako bogda, dočekaš, bogato će te nagraditi. Poturi, neka ti bog da da ti posla bude na rukama. Samo budi oprezan na putu.

Kapetan dođe deset, a ja tri konja i pošto poljubio sam ruku spomenutima dođe sine, krenuismo na put.

PUTOVANJE U CARIGRAD

Iz Banje Luke smo najprije stigli u Jazero (Gölsman¹⁸), zatim u Jajce¹⁹ pa Višoklje (Doni Vakuf²⁰), i kad smo prošli Onjez (Onak²¹), pali smo na konak u šehar Sarajeva (Saraj). Zatim smo prošli Višegrad, Dobru²², i ostale gradove — došli na konak u grad Nova Varoš (Jeni Varoš²³). Zatim smo prošli gradove Novi Pazar (Yeni Pazar²⁴), Banjiku²⁵, Mitrovicu²⁶ zakončili u Vučitrnu²⁷.

Tu smo promijenili konje i otpustili tri čovjeka bihačkog kapetana. Zatim smo prošli Probitnu, Kabanuk, Škopje (Uskub²⁸) došli u šehar Sofiju. Tada reče bihački kapetan:

— Podnosim ropstvo, deset godina ne samo što imam konja jahao nego — tamo, ti samim mogao si hodati, pa da ja dan-dva kasnije dođem.

Siromah kapetan je stvarno bio tinemogao i klonuo pa je ostao. — sam, siromah, napregnuo sve svoje snage koje sam imao — pro-lavak Istanak i Tatar Pazarlık, došao sam u Plovdiv²⁹ (Fetibe) a zatim u Jedrene i Buzgac³⁰ a odatle sam opet jureći taj dan i noć ušao u krajnu varoš Konstantinju tj. — varoš Istanbul.

ADJUNKTURA KOD VELIKOG VEZIRA

Boga hvala, deset dana otkad sam sirus — iz krenuo na put, stigao sam u dom Ahmed Mehmed-paše, kapetana-je našeg Melek

18 — Gölman —
19 — Jajce —
20 — Doni Vakuf —
21 — Onak —
22 — Dobru —
23 — Yeni Varoš —
24 — Yeni Pazar —
25 — Banjika —
26 — Mitrovica —
27 — Vučitrn —
28 — Uskub —
29 — Plovdiv —
30 — Buzgac —

[illegible]

— Dobro došlo. Evidentno je da današnje si krenuo iz Beograda?

Ja, suromah odgovoriti

— Čim sam do Zrenjanina došao o hlađem kapetana, onaj mi
dan, kad sam se vrać : rekao : sam hlađem brata paša u Banjoj Lazi
I to, nakon devet dana brzo putovanja imao sam, hvala bogu
kao da se sastajem s vodom cirkulacijom.

Takim sam pred njega stavio svo prama i dodao:

— Vaš brat ljubi vam častu ruku i moli da u veri sa ovim
tiskama (feryadnâme mektublar) gledate da postupite kratkim
putem.

Potom je Sametu (Šami-šide) dao nagrije pisma našeg gospodara Melek Ahmed-paše i sve lične sluge (ghuman-i hassa) stjerao napulje. Kad sam ja, siromah, primjetio da li treba, molila, da i ja uzadem, on je rekao: —Ti spedi! — naredio da se čita pismo. Kratak sadržaj pisma bio je ovaj:

— Moj gospodine! Rano je s Vašim brat-plemenom došao kapetan-baša Kridl Ab-aga²⁶. Kad je on stigao, mi smo prema carskom fermanu podigli velike mostove na rijeci Savi, očistili putove kroz planine Zrnjanja²⁷ sve do Zadra, Klisa i Šibenika. Zatim smo prema carskom fermanu, s osamdeset i sedam hiljada groša poslali domo-desta ovoga puzna Evliju Čelebiću da izabavi bihaćkog kapetana. I kad je on od Zrnjskog izabio kapetana, onda sam ga poslao vašoj nezavisnosti.

Cumulative is not to be cumulative:

— Do Evelyn's people in London?

Ja meo suromak odgovorih:

— Moj gospodari, kapetan je tolike godine podnosio patnje, a sam je krupan, debelo i tešak čovjek, pa je postao troši. Kako nije mogao podneti brzi hod, on je kad smo došli u beher Soli rekao da dođe polagano. Akubogda, za dan-dva, on je ovdije.

— A legi! Jak to ma pod Zedrom? — upiata Cupiditt.

It is noteworthy

— Pa naravno, moj gospodar! Prvo smo s vojskom cijelog
ejaleta prošli ispod Kilisa barajuci, zatim oplojili varoš
grada Splita muslimanskim sjekrama sa svih
boku. Iz toga smo opustili pohari sa

posljed [od] Marine⁵¹ i Rinde⁵² do grada Šibenika. Muslimanske gonje su zarobile četiri hiljade odabranog roblja i sa zemljom stavile još mnoge okoline gradove. Odatle smo, plijeniti desno i lijevo, za deset dana prošli pod grad Zadar i tu bez obzira i smlosti, oduzeli jednu veliku tabaju koja je izvan grada.

Kad je Čuprić upitao

— Evlija, kakav je grad Zadar? — ja sam mu, siromah, odgovorio

— On je, moj gospodaru, na morској obali, na jednom rtu, a površina mu je koliko dva Eki Saraja⁵³. Ah ni planine ne mogu odoljeti poduzetnosti oduševljenih ljudi i njegove smo vinograde sve sasjekli. Nijedan dušmanin nije nikako mogao da uzde izvan kapije Kameje amo uzeli deset hiljada odabranih lako noorušanih vojnika i sedam dana pljačkali i pustioš vilajete Mura⁵⁴ i Koruška⁵⁵. Tu sam bio čak i ja, grešni siromah.

Tada upita Čuprić

— Evlija, kakva je to pokrajina (vilajet) Koruška?

Ja mu odgovorih

— Bogami, gospodaru, to je narod od sto hiljada [duša] na kraju Jadranskog mora (Venedik Kofen), a govore talijanski. Polovina ih je podložna Mletanima, a polovina austrijskom kralju. Naredeno je da se prema podanicima Austrije ne radi ništa suprotno sklopljenom amru, pa nisu ni pljačkani. Ali smo od onih koji su pod mletčkom vlašću zarobili do hiljada zarobljenika i ugrabili raznog raznog plijena. Onda smo prošli ispod grada Zadra, razgledali naše poharane gradove što su unutar krčkog sandžaka. Zatim smo pošli dalje i zaustavili se na Kliskom polju. Odatle su Forti poslani odsječene glave i zarobljeni kapetani.

Sad upita Čuprić

— Moj Evlija, jest li baš ti išao da izbaviš bihaćkog kapetana?

Ja mu odgovorih

— Dakako, ovaj nemoćni sluga za jedan dan stigao je iz Banje Luke u Gradišku. Tu sam, pređavši rijeku Savu, stupio na teritoriju cemočkog sandžaka. Zatim sam za tri dana prošao sasječene kurintilume, na granici [zemlje] Zrinjskog, koje su kao planine po imenu Kurintija. Za jedan dan sam stigao u njegovu residenciju, grad po imenu Čakovac⁵⁶ i predao dvanaest arijemskih kola robe i pet samururkova, prema inventaru (daftar). Istog su časa ozvehi i oslobodili kapetana. On [Zrinjski] moj gospodaru, ima vrlo naprednu i kul-

51. U orig. ovdje stoji *Marsija*, a misli na Marinu zapadno od Šibenika.

52. U orig. *Rinda* ili *slitno*.

53. Ili — starog carskog dvora u Carigradu.

54. Misl. Međimurje.

55. U orig. *Duščka*.

56. U orig. *Čakovac* — Čakovac i — kazivanja pomalo da u po-
— da je — je stvarno izvršio u pojedinostima — a ona
— govoreći o svojoj puti —

vašnu, naseljena i bogatu zemlju. Jednoga je po imenu *Kopriwno* (30 gradićki), a drugi *Kopriwno*³⁷. *Kopriwno* su tri velika grada, sedeset malih i velikih jakih gradova, polovica su ih na kule tvrde, a podignute su po granici svoje zemlje. *Kopriwno* su je jedna od druge udaljena koliko može top dobiti. Ali ovi neprijatelji ne mogu odoljeti. Kako sam razmotrio i upoznao teške vojske, način života kao i mnoge gradove *Zrnjskog*, sad sam pun vjesta.

Čuprih se hocaš nećeš namaja, pa reče *defterdaru Ibrahim-paši*.³⁸

— Moramo govoriti da ovog *Evliju* sutra izvedemo u sudijenciju njegovom veličanstvu, moraćemo paditi.

Zatim me, siromaha, upozori da budem spreman, a onda naredi da se probijaju i druga pisma. U njima je pisalo ovako:

«Ako pišete za našu krajnju granicu, [to je] vijalet *Duduška* (jedna je polovina) pod vlašću *Miošana*, a druga pod vlašću *Austrije*. To je narod od kojih stotinu hiljada duša (na čelu) sa *Bečanjem* (*Bathjany*, tur. *Bakan ogulları*)³⁹. Prema carskim naredbama (*ferman*) oplijenjeno je i opustošeno sve do onamo i ugrabljen je veliki plijen. Odo pet hiljada boraca s naše krajine, iz krčkog sandžaka, *Knojanja*, *Pakračana* i *Nadinjana*, provalilo je iz *Korutke* (*Duduška*) u vijalet *Slavoniju* (*Slavonyc*), *Hrvatsku* (*Hrvatistan*) i *Medumurje* (*Mekumurje*), popeli ih i [iz njih] izvukli bezbroj roblja i mnogo ratnog plijena».

«Kako je tom prilikom zarobljen i jedan kapetan s još četrdeset ljudi njegove pratnje, i njega ču, akobogda, poslali *Vašoj* prouzvišnosti. Prema izjavi tog zarobljenog kapetana, *Austrijci* je čenar po hrišćanskom običaju napustio prokletstva, apple i šilbe drugoj sedmorozi kraljeva i sve ih bebljanjama sklono da slobodno i jedinstveno poveru vojnu na *Turke*».

Iz iskaza zarobljenika razabrali smo da su se sada po papirnom hukanju i usprisanju na zla i nered, sastali kralj *Rakoci* (*Rakocsy*) i prokletnik *Kemeny Janos* (*Kemencsi*)⁴⁰ u *Erdelju* pod gradom *Hajvarem* na rijeci *Tis* sa stotinu hiljada nevjeroćka. *Mena*, siromahu, došla su takođe pisma i od našeg brata budinskog vezira *Sejdi Ahmed-paše*. Kako se i ta *Sejdi Ahmed-pašina* pisma podudaraju sa izjavama zarobljenika, i ona su stoga takođe poslana mome veličanstvu.

I pismo *Zrnjskog* bilo je u tom smislu. Čuprih je bio upravo razdragao ovim pismima, jer je njegova vruga želja bila da se po njemu vojni pa reče:

— *Evlija*, odvešću te u sudijenciju padiliahu — te me dobi-
je — vjetlova u pogledu ceremonijala sudijencije kod cara.

³⁷ *Kopriwno*.

³⁸ I ovom *Ibrahim-paši* Čuprih čenar *defterdaru* up. *Salagaš*, *Znam*.

³⁹ *Bečanj* *Yekes ogulları* — *Bečani*.

⁴⁰ *Bečanj* *Kemencsi* — *Kemenj*.

AUDIJENCIJA KOD SULTANA

Sutradan ranom jutrom odveli su me, siromaha, u sudijenciju padišahu u dvorac Erivan kočk u parku Skutari (Uskudar) koji je krašak kao Havernek.

Kad smo došli u audijenciju padišahu, ja sam mu, siromahu, poljubio podnožje i predao pisma iz ruke u ruku. Kad su čuli pjesnik i kad je njegovo veltanstvo saznalo njihov sadržaj, on ih je izjavio:

— Ako bog da, kad moj carski učitelj (lala) Kapudan Ali-paša stigne u Bogaž Hesar, imenovaću ga serdarom i poslati na grad Veliki Varad (Varad) i zemlju Erdelju.

Puna sam tri sata odgovarao na pitanja po njegovoj želji i volji uslužno i s poštovanjem. Razgovor je bio vrlo živ. Darovao mi je, siromahu, stotinu i sedamdeset dukata i svečanu odoru, a kad sam izišao napolje, onda me, siromaha, Mehmed-paša Čuprihić blagoslovio ovim riječima:

— Bog ti dao zadovoljstvo i dug život, Evlija! Tako si divno i nokia odgovarao da svaka tvoja riječ služi državnim interesima kao Salamonov melem — te mi je darovao čit'je stotine dukata. Darovao ga mi takode Mustafa-beg Čuprihić (=Koprivizade), Samazade (= Šamić), zilahdaraga i čokadaraga. Nisandžija mi je pak poklonio jedan primjerak djela Multekal-ebhur i jednu metricku (ariz-kitâbi). Potom smo se vratili u Stambul.

Kako je sutradan došao i bihački kapetan, ja sam i s njim ponovo otišao u audijenciju padišahu. Kapetan reče:

— Mene je Evlija Celebi obavio od Zrinjskog. Gušeti se u suzama poljubi sultanu ruku, a zatim nastavi:

— Samo, moj padišahu, potrebno je povesti ekspediciju na Erdelj.

Tako je dva sata potrajao razgovor o vojni. Injemu je njegovo veltanstvo padišah darovao tri stotine dukata i poklonio svečanu odoru.

POVRATAK U BOSNU

Kad smo izišli napolje, uzao sam od Mehmed-paše Čuprihića članova divana sto sedamdeset pisama i za jedanaest dana stigao iz Istambula u Bosnu, te zdravo i srećno otišao na Livanjsko polje našem gospodaru padi. Njegova mi je ekselencija, naš gospodar, kao naknadu za moju uslugu, darovao da pokupim njegove prihode u ovom kadiluku, pa smo s pedeset naših pratilaca otišli u kadiluk Zornik i Turku.

UZROK SVRGNUĆA NAŠEG GOSPODARA MELEK
AHMED-PAŠE S BOSANSKOG EJALETA

(V, 539—541)

Naš gospodar Melek Ahmed-paša zadržao se u Banjoj Luci u kući Ferhad-pašinoj ravnuh sedam mjeseci. Paša nije uopšte ložio u svojoj kuhinji, nego se na četrdeset i pet stope stalno hranio skupocjenom hranom: drvenim đulama : kotorskim voćem. I kad je jedne noći, za čudo bolja, probijen tavan pašine blagajne (hazna) : razvaljeno nekoliko sapeta : sanduka, te nestalo dvadeset hiljada dukata : mnogo skupocjenih šitlova, istog su jutra sejmanci i saridže (mlićija) na muke stavili kućevlasnika Mehmed-bega Ferhadpašića (Ferhad-paša oğlu), njegovog čehaja i haznadara. Napokon su na muke stavili i nekog dječaka po imenu Omer, koji je rekao:

— Bog mi je Ahmed, haznadar našeg bega, prokopao tavan : mene spustio užetom dolje. Ja sam uzio četiri kese i još mnogo dragulja. Zatim su me opet gore izvukli : dali mi stotinu dubrovačkih dukata.

Kad su Mehmed-beg, njegov čehaja : haznadar ponovo zaruge-
kati krađu izjavljajući:

— Pašo, mi o tome ni pojma nemamo — onda su donesene i na vidjelo izložene burgeje : testere kojima je mali Omer probio tavan. Zatim su počeli majstora koji ih je pravio. Kada je on izjavio:

— Zaista sam ih ja napravio : predao haznadaru kućevlasnika, — onda je paša mu o haznadaru preko svake mjere. Na koncu je haznadar rekao:

— Bogami, moj gospodaru, što je bilo, bilo: mene je tvoj hazna-
dar dovukao, pokazao mi je sve tvoje dragulje : blago te rekao.
Hoće li da od toga blaga nešto uzmeš? — I tako smo mi jedne noći
probili tavan : uzeli četir' kese mletačkih dinara. Eno ih stoje pod

To reče i donese kese pa ih izloži na vidjelo.

Ono smo mi i tako nastavio je haznadar — kako se govori
je ipak i blaga.

On se tako bogom plakao.

Paša je i svog haznadara stavio na muke, ali on nije potpuno apsolutno ništa. Zatim je ponovo našao Mehmed-bega i poslao ga u tamnicu, ali je kucivlasnik [Mehmed-beg] iste noći pobjegao na zatvora : stigao direktno Čuprićevu čehaju Gardži-čehaj. On je tako Čupriću detaljno pokazao kako se ona klijentura otkudila njemu i proturak kamiz između prita.

Nakon dvanaest dana dođe s carskom nalogom jedan kapid-baša, uze i odvede pašina haznadara, klijutara Omers i maloga Omers, koji je spušten s tavana, Mehmed-begova čehaja i Ahmeda čehaju (treba: haznadara) kucivlasnika i one koji su vrtjeli i pilali Paša, međutim, opunomoći svoga emma Mehmed-efendiya da ga zastupa na procesu i uputi ga u Carigrad.

Kad je pred Čuprića došlo osam ljudi, tu je u prisustvu kazaskera i carigradskog kadije izrečena osuda pašinom haznadaru Rehi su mu :

«Kad si ti primao od subaše sve svoje prihode, zašto si se poverio za svojom straštu i stranom licu pokazao pašino blago?» Tako su mu govorili i osuđivali ga Haznadar : klijutari Baba Džafer otpremili su u tamnicu. Oni su na mukama priznali. Izade na vidjelo tri hiljade dukata koji su bili sakriveni u jednom svitnjaku, pa haznadara i klijutara poslase paši s jednim pismom ovakvog sadržaja :

Moj brate, Melek-paša! Kakva je to mudrost da ti ne možeš da sačuvaš vlastito blago, nego na pravdi boga druge ljude na muke stavljaš? Ja kako li ti onda pronalaziš : stičeš izgubljeno blago drugih ljudi. Kakav je to nered : bruka i kakvo je to upravljanje vilajetom?»

Došlo je još mnogo ovakvih uvredljivih pisama. Zbog toga je nai gospodari Melek Ahmed-paša u ponedjeljak dvanaestog rebiul-evle 1071. srgnut s Bosne, a bosanski ejalet dat sardaru Ah-paši, osvajaču Veličkog Varada (Varaj). Nama je, međutim, podaren rumeljski vilajet.

NAŠE PUTOVANJE IZ BANJE LUKE U RUMELIJU

(V, 541—548)

Bila je tako žestoka zima da se pljuvačka smrznavala čim padne na zemlju. Iz Banje Luke smo krenuli u naše božje prema jugoistoku, iih trinaest sati i zakonačili najprije u kasabi Varcar Vakuf¹. Tu smo se lijepo odmorili i razomodili. Na putu smo zadržali strašno blato i mešavu.

Potom smo prošli kroz grad Golihvar² i za dvanaest sati stigli u kasabu Jajce. Zatim smo prošli kroz grad Sendišar³, pretrpjevši hiljadu muka i nevolja, i za osam sati stigli u grad Uškopje⁴. Odatle smo šli prema jugoistoku i došli u Travnik, a odatle za osam sati u kasabu Vitez⁵. Idući, zatim, prema jugoistoku (šibla), došli smo za pet sati u selo Kasehjak⁶; odatle smo za osam sati stigli u selo Blažuj⁷. Zatim smo prošli Sarajevsku rijeku⁸ i došli u varoš i grad

SARAJEVO

Ovdje smo se zadržali tri dana. U velikom uživanju i veselju pojedli smo mnogo jela. Paž i agama došli su pokloni s raznih strana.

Zatim smo se popeli na planine prema istoku i došli u

SELO MOKRO

U njemu ima više hanova, jedna džamija i sobe za paše. Pet hanova nalaze se pod stijenom Mokro, koja je poznata u Rumu

1 U srcu Var-el Yakfi, ispravljeno od Varcar Vakuf, danas Mirkonjić Grad.

2 - Jajce, Up. ovdje str. 130, nap. 34.

3 Tako naziv u Rumeliji kako nije poznat nikakav grad pod tim ili sličnim imenom. Ivdija (vakašak misli) na selo Sendišak kod Donjeg Vakufa.

4 U srcu Uškopje - Uškopje je, one stare šupe u koje se nekada izlazi iz rijeke tako što se - Evidno sigurno misli - u Donji Vakuf najzanimljivije kom. putu Sarajevu - Don Vakuf - Evidno - terdaru - p. str. 128—130 na nap. 4.

5 U srcu Vitez - Vitez Up. str. 129 na nap. 20.
6 Kasehjak - Kasehjak, Evidno - U. str. 130 na nap. 1.
7 Blažuj - Blažuj, Evidno - U. str. 130 na nap. 1.
8 Sarajevska rijeka, a Evidno - misli -

Rijeka, koja teče ispod tog mosta hučeći kroz stari, divni i planinski Ceremo¹³ i gubir visoravni Zagor¹⁴ i kad prođe grad Foča¹⁵, sastaje se sa rijekom Čehotinom¹⁶.

Rijeka Čehotina se spaja s planinom grada Plava¹⁷ u viješetu Albaniji (Armatluk) i uliva se pod gradom Fočom u rijeku Drinu. Po tom obe zajedno teku prema kasabi Utikolm i Vilegradu i kad prođu grad Zvernik, ulivaju se pod gradom Račom¹⁸ u Savu.

Kad je jednom zbog velike poplave ova rijeka sralila jedno okno mosta, vakuf je za njegov popravak potrošio sedamdeset i sedam hiljada groša¹⁹.

Krenuvši odatle prema jugoistoku, stigli smo za četiri sata u grad Dobrun.

GRAD DOBRUN

Osnovao ga je Srbin²⁰ Miloš Kobilić²¹, a osvojio ga je Ahmed-paša Hercegovin (Hercekoğlu) po nalogu sultana Osvajata. To je bila sjajna pobjeda spomenutog vezir²².

To je mali grad na stromitoj stijeni, sa krčevitim i bregovitim zaludem. Na uzvišicama koje dominiraju gradom nalaz se po jedna velika kula. To je tako krasna tvrđava da bi čovjek pomislio kao da je istom sagrađena. U unutrašnjosti tvrđave ima nekoliko trokutih vojničkih kuća, a nema gradskog zapovjednika (šindžir), posade, niti skladišta municije (džebhane).

Varoš pod gradom, međutim, ukrašena je sa sto pedesetak kuća koje su pokrivene čeromitom, a okružene su vinogradima i baštama.

Sulejman-hanova džamija bijaše ruinirana, pa ju je Melek Ahmed-paša obnovio. On je podigao, također, i nekoliko dućana.

Idući odatle dalje prema jugoistoku kroz napredna naselja došli smo u grad Priboj²³.

GRAD PRIBOJ

Osnivali su ga srpski kraljevi²⁴. Ovaj je grad osvojio Hünö Gazi Ebu'l-Feth (sultan Mehmed II). To je kadikuk s rangom kadikuka

13 U orig. stoji pogrešno Hamarje mjesto Ceremo.

14 U orig. stoji pogrešno Danor mjesto Zagor. Zagorje kroz koje tečije krenuće prođe.

15 U orig. stoji pogrešno Kora.

16 U orig. ovdje stoji Nikotina, a na drugim mjestima Titotina = Tjeko —, dakle Čehotina, a ne Čehotina. Ima dokumenta iz XVI v u ko ova rijeka zove Tjehotina.

17 U orig. stoji Tala i kćerijeno od Plav.

18 U orig. stoji pogrešno Rača mjesto Rača.

19 O sagrađanju ovog mosta od poplave vidj. A. Boyel, —.

20 U orig. — Srbi su s.

21 U orig. — Miloš Koblik.

22 Hercegovin bijaše kasni odličnik u —, a — — — — — Dobrun. V. — — — — — str. — — — — —.

23 — — — — —.

24 — — — — —.

ukrašene vinogradima, krmom, voćnjacima i vrtovima. Njegovu su stanovnicu prijatelj i neprijatelj jednako dobro poznali.

Jela i paša su im vrlo dragi i oni često to se čini da su impeju stanovnici kulturovi ljudi.

Iduci dalje deset kilometara od Eviže dolazimo do varoši Novi Pazar (Yeni Pazar)³².

OPIS STARIJE GRADJEVINE

Budući da se izgrađivao od istarskog ciglarenja, on je sada postao znamenit šehar pod imenom Novi Pazar (Yeni Pazar).

To je ugledan kadiluk s rangom kadiluka od stošeta (3) akšif. Njegov subaša je građanski upravnik (hâkim-i saf). Tu se nalaze predstavnici spašija Porte (spah kethudasi), janjbarski sevdar, tržni nadzornik, bašdar, muftija (ševh'k-kulâm), predstavnici šerifa (nekib'ul-šerâf) i hâraški povjerenik (harîç aghasi).

Varoš Novi Pazar nalazi se na mjestu na kome se sastaju granice triju vilajeta. A kako tuda protječe sedam rijeka, to je njegovo područje jako plodno.

Ima četrdeset do pedeset mahala³³. Među su ostale u sjećanju mahale po imenu: Kara mahala, Hadži Ibrahim-efendijina mahala, Mahala Zuhhâr-zade Mahmud-age, Jeleč-mahala, Mahala Terke bazar (mahala Žetni trg) i Isa-begova mahala³⁴.

Džamije. — Tu se nalaze dvadeset i tri džamije³⁵. Džamija koja se zove Altun [šlem] džamija (= džamija sa zlatnom šlemom) je

³² Interesantno je da Eviža ne spominje ni jednu džamiju u Novoj Varoši kao ni to ko je tu varoš osnovao i kako se ona nekad zvala. U Novoj Varoši je postojala jedna džamija koju je podigao čermet ovog mjesta džupagadžin bosanski sandžakbeg Skender-paša. Umro 1564. Vidi o njemu u Hadim Sabehović, Bosanski sandžakbeg Skender, Glavnik list vjinskog društva NR Srbije, 2 1955, br. 1. Po njemu se ova varoš u XVI v. zvala Skender-pašina Palenka. Ta džamija obnovljena je 1872. godine.

³³ Od Nove Varoši do Šibenice ima 30—35 km, od Šibenice do Novog Pazara 65 km pa prema tome Eviža lag put rije nikako mogao proći na deset mil. Ovakvih staza pogrešaka ima kod Eviže mnogo. Takod navedeno, istina nam nije potpuno, pa se stoga na sljede pogreške stružale.

³⁴ Novi Pazar osnovao je Isâ-beg 1425, a
od prv put spominje u
Ovdje
od sto godina akšif, a
između od
1489.
Mu

stara bogomolja⁴, a nalazi se u Jeleč-mahali⁵ na ~~deset~~ drumu Gazi Isâ-begova džamija nalazi se na Zlatom⁶ i na načinjena je prepravljajući⁷ bjele rijeke To je stara kobilja⁸ vom pokrivena bogomolja. Znamenito su još džamije (kao) ~~na~~ mosta (Tadkôpru džamija) i Hadži-Huremova džamija. Osim toga ima, tu ima još jedanaest mevlida i pet medresa⁹. Sam je ~~na~~ od njih vrlo lijepe, majstorske građevine.

Tu, dalje, postoji jedna škola za učiđavanje sveti¹⁰ (džur'î-hadîs) i jedanaest osnovnih škola. Osim tih jedanaest¹¹ mahala škola, svaki je osnovni džamije podigao i po jedan mekteb.

Tekije — Kod Tadkôpru-džamije nalaze se dvije tekije. Imaju i tri stare musafirhane. Derviša ima i u ostalim mahalama.

Česme. — Postoji devet česama, iz kojih teče voda čista kao vrelo života. Sve te vode razvedene su iz rijeke Râike. U čarapi i na pazu¹² nalazi se još četrdeset česama, koje su podigli dobrotvori za duše muhenika sa Kerbele¹³ koji su poginuli od bedi.

Hanovi. — I hanova ima mnogo. (Ističu se): Franački han (Frank han), Sarajevski han (Saraj han) i Utaki (?) han; Corbađijin han je bezatani varoši. U njemu se za beseljenje dobiva sva indijska, arapska i perzijska roba. Murtez-agin han ima kafanu. Takav je i bej Ibrahim-efendijin han. To su velika hanovi koji su meni poznati¹⁴.

Kuća. — Ima tri hiljade kuća prizemnih i na sprat, sa rajskim bačvama. Sve su pokrivena teretnom i u dobrom stanju.

Visoki saraji. — Na prvom mjestu je saraj Hadži Ibrahim-efendije, koji je uređio sarajevske (Saraj Bosna) i hercegovačke drumove, podigao mostove i hanove. Zatim saraj Zulfikar-zade Mahmud-age. Ova dva gospodarska saraja su najpoznatija.

Čaršija. — Ima hiljadu i sto deset dućana¹⁵. U mnogim dućanima se izrađuju katanci, čekići, tabandže i druge oruđje.

4. Prišli su mi ljudi iz Novog Pazara da je ova džamija stari preko 400 godina.

5. U imenu ove Jeleč-mahale održao se, možda, naslov stare telefontne kupe i kasnije tursko ime Jeleč kod Novog Pazara.

6. Ovo uopćenje Evlije da je Isâ-begova džamija u Novom Pazaru preuzeta od stare crkve upućuje da je na mjestu današnjeg Novog Pazara postojala neka predturska naselja u koje je postojala crkva koju je Isâ-beg u džamiju.

7. Ovi su brojevi jako precizni.

8. Malo se zna o Muhamedu i uruku H. 1000. (1600) prišla kući sa svojim ženom. Kretala se 878. god.

9. To je karavanseraj u H. 1000. Pomeni i drugi u karavanserajima.

10. 400 godina. To je na 878. god. ne spominje.

11. To je na 878. god. ne spominje.

kadija Trgovista¹¹, po kadija Brvenika¹². I ovaj kadija varoši bosanske kadije. Ova trojica kadija dođu svake godine u kadiju i odlučuju rodno da se u varoši nađe i kadija ove varoši, to se tada zove "džamija" i na mjestu sastanka četvorica kadija. Ovaj varoš je svojstvena i ne pripada na jednom mjestu sastanku četvorica kadija.

Podto smo ova varoš ljepo razgledali, mi smo za osam sati putovanja stigli u grad Banjsku¹³, ostavljajući na desnoj strani grad Kolacin (¹⁴)¹⁴.

[GRAD BANJSKA]

Ovaj grad podigao je g. 1025 1619 Kurumdti Mustafa-paša¹⁵ a po nalogu sultana Osmana II¹⁶. Grad leži na štrijelu jednog klanca, a sagrađen je od kamena u obliku četvorougaoznika. To je divan grad na ruskoj stijeni. Samo ima malo urvišanje koje njim dominira. Nalazi se na teritoriji bosanskog ajdeta. U unutrašnjosti tvrđave nalazi se gradski zapovjednik (dizdar), vojna glazba (mehterhâne), pedeset vojnika posade, dovoljan kontingent municije (džebhâne), lopovi i hilu magacini. Tu ima i jedna mala džamija. Drugih nekih građevina nema.

Ali, dolje u varoši ima oko tri stotine krotinjskih kuća sa malim baščama. Kuće su pokrivene šeremitom. Jedna džamija je Mustafa-pašina¹⁷, ima i jedan han, samo nema čaršije, ali ima mnogo vinograda. Tu se dalje nalazi pet-šest malih toplih mineralnih vrela (hlce) sa bazenima. Ona su korisna za mnoge bolesti. Ovdje dolaze ljudi iz mnogih mjesta i ostaju ovdje pet do deset dana, pa se peru, kupaju i piju vodu. Kad s voljom boljom ozdrave, vraćaju se.

Odatle smo krenuli dalje i došli u visoki grad Mitrovicu¹⁸.

VISOKI GRAD MITROVICA

Podigao ga je jedan od srpskih kraljeva, kralj Selesu¹⁹. Ovaj grad je lično osvojio Gazi Husrevdizgar, to jest sultan Murat I.

Mada on mlađ na novopazarstvom klijemakama bosanskog paše koji je u o-
toba redovno postojao u Mitrovicu.

11. Ova je varoš Trgovista. Ova je varoš najstariji spomen kadijke.

12. Ova je varoš Brvenika. Ova je varoš na liru. Samo je vrlo čudno da je o-
va varoš bosanskim pašalukom.

13. Ova je varoš Banjska.

14. Ova je varoš Kolacin. Ova je varoš najstariji spomen kadijke.

15. Ova je varoš Mustafa-pašina. Ova je varoš na liru. Samo je vrlo čudno da je o-
va varoš bosanskim pašalukom.

16. Ova je varoš Osmana II. Ova je varoš na liru. Samo je vrlo čudno da je o-
va varoš bosanskim pašalukom.

17. Ova je varoš Mustafa-pašina. Ova je varoš na liru. Samo je vrlo čudno da je o-
va varoš bosanskim pašalukom.

18. Ova je varoš Mitrovica. Ova je varoš na liru. Samo je vrlo čudno da je o-
va varoš bosanskim pašalukom.

19. Ova je varoš Selesu. Ova je varoš na liru. Samo je vrlo čudno da je o-
va varoš bosanskim pašalukom.

POPIS GRADOVA U SEDAM SANDŽAKA
BOSANSKOG EJALETA

(V. 548—549)

Prvo na sjeveru u crničkom sandžaku nalaze se gradovi:

Cernik	Dobra Kuća
Velika ¹	Zajac(?) ²
Bela Stina ³	Zagrab
Pakrac ⁴	Cetun(?) ⁵
Sirte ili Sirac ⁶	Lontarić(?) ⁷
Stupčanica ⁸	

U požeškom sandžaku nalaze se ovi gradovi:

Voćin ⁹	Dakovo ¹⁰
Virovitica ¹¹	Brod ¹²
Modlavina	Gradiška
Rahovica ¹³	Jasenovac ¹⁴
Pologa	Tvrđi grad Dubica ¹⁵
Onjek	Kostajnica ¹⁶

1 U orig. stoji v-lag-ek, misli na Veliku. Up. ovdje str. 331.

2 U orig. stoji pogrešno Polica, treba Bijela Stijena.

3 U orig. stoji pogrešno Feryafer, treba Pakrac. Up. ovdje str. 332.

4 U orig. stoji Sirte ili Sirac. Up. ovdje str. 333.

5 U orig. stoji Oustblawent — Stupačina. Up. ovdje str. 334.

6 Zajac?

7 U orig. stoji Muzic, ne zna se što je. Možda Gata.

8 U orig. stoji Lora.

9 U orig. stoji pogrešno Došin, treba Voćin. Up. ovdje str. 335.

10 U orig. stoji pogrešno B———, što je vjerojatno B———, up. ovdje str. 336.

11 U orig. stoji Rako, što je vjerojatno Rako, up. ovdje str. 337.

12 U orig. stoji Dakovo, up. ovdje str. 338.

13 U orig. stoji Rahovica, up. ovdje str. 339.

14 U orig. stoji Tvrđi grad Dubica, up. ovdje str. 340.

15 U orig. stoji Kostajnica, up. ovdje str. 341.

Tvrdi grad Bosanski Novi¹⁷ Bihać¹⁸

U krčkom sandžaku su gradovi

Udbina¹⁹

Lika²⁰

Novograd²¹

Sisak^(?)²²

Kupra²³

Obrovac²⁴

Budak²⁵

Dashina^(?)²⁶

Zrin²⁷

Karan^(?)²⁸

Vehn

Rakutnica²⁹

Korlat

Rođaj^(?)³⁰

Gradovi krčkog sandžaka prema Zadru su ovi

Prolog³¹

Baba Ahmed³²

Zadvarje³³

Omri

Sinj

Klis — ovaj grad je u rukama neprijatelja

Tragur

Split — i ovaj grad je u nepri-

jateljskim rukama³⁴

Kamen

Vrlika³⁵ — ovd se gradovi rača-
vaju kliskim teritorijem

Knan — sjedište krčkog
sandžaka —

Nadim

Skradin

Seddi Islam³⁶

17 U orig. Klok Most Tako Eviya zove ovaj grad i na drugom mjestu, a isto, se smat. Up. ovdje str. 219

18 U orig. Bihać. Samo Bosanski Novi i Bihać nisu nikad pripadali potiskom sandžaku, nego bosanskom, odnosno bihaćkom sandžaku. Kad je on postojao.

19 U orig. Udbina, ukratkije od Udvina, stidju oblik imena Udbine Up. ovdje str. 221 i nap. 36

20 Koji grad Eviya smali pod Likom, ne može se utvrditi Up. ovdje str. 76, nap. 48

21 U orig. stoji Yendi Mizar = Novi grad, a malo vjerovatno na Novograd u Lici, a ne na Petrinju, koga se takođe tako zove Up. ovdje str. 222, a nap. 38

22 U orig. Sika, a Eviya vjerovatno smali na Sisak. Up. ovdje str. 124

23 U orig. Kupra = Kupa?

24 U orig. Obrovac. — Obrovac u Lici, samo se ne zna da li Eviya misli na Gorđi ili Donji Obrovac

25 U orig. Padak = Budak

26 U orig. Driak = Dashina

27 U orig. Zdin — Zrin

28 U orig. Targem = Rakutnica

29 U orig. stoji pogrešno Rakutnica = Rakutnica

30 Mjesto Rođaj ili slično u ovom kraju o čemu ništa nema

31 U orig. Prolog = Prolog Up. ovdje str. 218

32 U orig. str. 219

33 U orig. str. 219 — Zadvarje

34 U orig. str. 219 — Split

Vlas ¹¹	Vrbanja (Vrbanja)
Kara ¹²	Slavonski
Posedari ¹³	Slavonski
Zemunik	Slavonski
Ostrovica	Slavonski blizna Slavonski
Kara Orman (Kara Gora) ¹⁴	Slavonski grad
Lavna je kliška tatarska	Slavonski
Glamot	Slavonski

U sarajevskom sandžaku (Sara) sandžagi) nalaze se ovi gradovi:

Davno ¹⁵	Banja Luka
Kelb (Strijanj) poharani su,	Nungak(?) ¹⁶
opustjeli —	Travnik
Akhmar (Prasac)	Vibaz ¹⁷
Sandžak ¹⁸	Sarajevo (Saraj)
Jajce	Visoko
Goluhar (Jezero)	Vilagrad

U zborničkom sandžaku su gradovi:

Kalafa(?) ¹⁹	Tuzla
Sokol ²⁰	Katek(?) ²¹
Srebreruža ²²	Bajelina (Bihina)
Kušat ²³	Rača
Zvornik	

U hercegovačkom sandžaku su gradovi ovi:

Ljubuški ²⁴	Imotski ²⁵
Primorje ²⁶	Konjic ²⁷

27. U orig. Hercegovina. Up. ovdje str. 181.

28. U orig. Posedarije, vjerovatno Posedarije.

29. Up. ovdje str. 181 sa nap. 63.

30. Tako stoji u originalu, ali se nije moglo ubiti.

31. Nije nikada bio u turskoj vlasti, kao ni Rača.

32. U orig. Maraka. Up. ovdje str. 181 sa nap. 24.

33. U orig. Duna.

34. U orig. Sandžak. Vid. str. 171 sa nap. 3.

35. Ne zna se šta je Nolda Mutjak.

36. U orig. — ga. Vlada Vrel, treba Vlas. U originalu —

37. Nalazi se u originalu — ne zna se na koje ime se zove.

38. Nalazi se u originalu — Podrinje.

39. U orig. —

40. U orig. —

41. U orig. — pod imenom —

42. U orig. —

43. U orig. —

44. U orig. —

45. U orig. —

Lipeta ⁵⁶	Klobuk ⁵⁸ i u bunčevim plan-
Mostar	inama
Blagaj ⁵⁷	Piva
Podstolj	Nikšić
Gabela	Banjani ⁵⁹ i strani ⁶⁰
Novi ⁶¹	Drobnjak ⁶²
Korčula(?) ⁶³	Na Gataškom polju su
Prozor ⁶⁴	Drobnjak ⁶⁵ .
Slano ⁶⁶ pripada Dubrovčanima	Kasaba Ljubinja ⁶⁷
Novi ⁶⁸	Kasaba Šolac ⁶⁹ i
Rosa ⁷⁰	Kasaba Nevesinje.
Kumbor ⁷¹	Kasaba Ulog ⁷²
Risan ⁷³	Jelet ⁷⁴
Veriga ⁷⁵	Šeher Foča
Perast je u neprijateljskom	Kasaba Ustikolina
rukama	Kasaba Čaprište ⁷⁷
Kotor takođe u neprijatelja	Šeher Tashdže (Fiorije)
Klemente ⁷⁸	grad Mileševac ⁷⁹
Podgorica; ostala u Albaniji.	Kasaba Prijepolje ⁸⁰ :

grad Kovin⁸¹ na suprotnoj strani rijeke Luma koja protiče kroz kasabu Rudo. On stoji pod upravom carskog bastionbada. Među gradove koji graniče sa teritorijem rumelijskog ejaleta spada i grad Mitrovia.

56 U orig. Lipeta = Lipete

57 U orig. Blagaj = Blagaj

58 U orig. Nova, treba Novi

59 Korča bi značilo -gaj-, a na koje mjesto misli Evlija, ne znam

60 U orig. stoji pogrešno Prozor

61 U orig. Slana = Slano

62 U orig. Nova = Herceg Novi

63 = Ponte Rosa

64 Za ovaj Kumbor uporedi ovdje str. 264

65 U orig. Risan, samo on nije pripadao hercegovačkom nego skadarskom sandžaku

66 U orig. Veriga

67 U orig. stoji Gaimensene, a Evlija misli na nahiju Klemente

68 U orig. stoji Klerik, treba Klobuk

69 U orig. Barikan, a Evlija misli na nahiju Banjane Up ovdje str. 224.

70 U orig. stoji trask, vjerovatno pogrešno, mjesto haternak, što znači opasni, strani.

71 U orig. pogrešno Dodonjak

72 U orig. Kaluz, treba Kijaz

73 U orig. Laga, treba Ljabin = Ljubinja

74 U orig. Jice, što je stamparska pogreška, mjesto Jastike = Šolac

75 U orig. Ulon, treba Ulog

76 U orig. Telen, treba Jelet

77 U orig. Čente treba Čaprište

78 U orig. pogrešno Mileevac, treba Mileševac

79 U orig. Perpol = Prijepolje.

80 = ... be Ko in.

OPIS SELA I KASABA RUMELIJSKOG EJALETA

(V, 550—569)

Podigavši se iz ove kasabe Zvečana i idući sedam sati prema jugoistoku kroz naličjerno Kosovo polje¹ stigli smo u grad Vučitrn².

KASABA VUČITRN

Taj grad podigao je srpski kralj, a osvojio ga je lično gazi Hudsavendigar³ 792/1389. godine⁴. Poslije osvojenja on je porušio tvrđavu. To mjesto je sjedište sandžakbega [vučitrnskog sandžaka] u rumeljskom ejaletu⁵. [Taj sandžak] ima svoga alajbega i ceribašu a daje po kanunu 4000 vojnika sa džebelijama i sandžakbegovom vojskom⁶. [Vučitrn] ima svoga muftiju, predstavnika šerifa (nekib), kadiju sa rangom od sto pedeset akči, predstavnika Portinih spahijsa

1. U orig. Kosovo sahraz = Kosovo polje

2. U orig. Vučiterna, turski oblik imena za grad Vučitrn

3. Hudsavendigar je nadimak sultana Murada I, na koga ovdje misli Evlija. Samo treba misli u vidu da se taj nadimak nekada davao i drugim turskim sultanima

4. Vučitrn je definitivno pao pod tursku vlast tek 1454 godine, dakle, za Mehmeda II Osvajača

5. Vučitrnski sandžak osnovan je nešto prije 1452. godine, kad se on prvi put spominje u izvorima. Sjedište mu je bilo obično u Vučitrnu, pa se on po tome najčešće naziva vučitrnski sandžak. Samo ponekad su sandžakbegovi tog sandžaka imali svoje sjedište u Prištini, pa se po tome taj sandžak nekada nazivao prištinski sandžak. Up. H. Šabanović, Uprava na području jugoslovenskih zemalja pod turskom vlašću do Markovačkog mira 1699. godine. Godišnjak Inoz. društva BiH, Sarajevo 1952. str. 177. Ajni Al Karadaš str. 12.

6. Interesantno je da Evlija ovdje ne spominje imena nasa sandžakbega vučitrnskog sandžaka kao — to navodi računom kod — ostalih — spominje. Na drugom mjestu (Seydiatnâme I 180) Evlija kaže da has sandžakbega vođ — 200.000 — ti Ali, kao — sandžak (K. Vukelin str. 12) kaže da has — oga o — sandžaka — 200.000 — ti — da Ev — o ovdj — (i) — 200 — ti — sandžak ima — da — sandžak ima — da —

Podobno, kot v 19. stoletju, tudi danes, čeprav občasno
rajeje Lariš' pomeni tudi "vrednotenje", "preizkušanje"
gaži Hudaš' (tj. "vrednotenje" ali "preizkušanje" samega
sebe) s strani drugih, vendar je to v današnjem jeziku
som shema, ki je v osnovi splošno znana, vendar je
turbeta niže kolektivna, ki jo sestavljajo različni
maka, gažes, ki so v današnjem jeziku razporejeni.

— Moja gospođo! Ona je najgora, najsiromašnija, najsiromašnija koja je ubila ovoga padošila. Ona je najsiromašnija, najsiromašnija, najsiromašnija, a kome se nalaze kandidati? Ona je najsiromašnija, najsiromašnija, najsiromašnija, pune ambre žestoke kao maza. U pravu sam, ona je najsiromašnija, najsiromašnija, najsiromašnija koja dolazi, a ona je najsiromašnija (vakufi) toga manastira sa vrlo prostrane, bogate. Turke imaju padošila-gazije, međutim, nema ni zadužbina (vakufi) onih koji su ovu, ovu, ovu (turbedari). Trebalo bi da dade okolno stanovništvo pa da oni, a uredi se turbe. S jednim tovarom ako od zvečanskog hana, turbe bi se moglo ugraditi i urediti tako da se oko njega podignu zidovi kao u tvrđavi. Zatim biste mogli postaviti jednog turbedara koji bi se tu smjestio sa svojom porodicom.

Na to je paša susjednom muslimanskom stanovništvu dao dvije kose grada (1000 akči) i porvao okolnu rajlu da očisti turbe. Za nedjelju dana podigla su oko turbeta vaski zid i napravili velika kapiju. Zasađena je vinova loza i podupirali su nju, te pet stotina stabala voća. Iskopan je i jedan bunar, postavljen jedan turbedar, koji je amejket sa svojom porodicom da tu stanuje, da prima platu od zvečanske dade¹¹; da čuva, paz i nadzire prostorku od zbirakna, širake, kadionice, posade za ružno ulje i kandila. Tom prilikom su područni prvaci postavljeni za nadzornike tog boljeg vakufa i zasnovana velika zadužbena. To mjesto sada posjećuje plemstvo pač. U okolina toga svjetlog turbeta nalazi se oko deset hiljada grobova lešada (martyr) i velikih svetitelja. Među ostalim tu su pokopani Alemdar-baba, lejh Schudannas-dede, Jasawal Tmurtal-nadarade¹² i još mnogo znamenitih gazna.

Posle smo njihove grobove posjetili, krenuli smo polagano dalje prema zapadu i došli u grad Prištinu.

GILAD HEISTEN,

Njega osvojio je srpski kralj, a osvojiocij Hindavendigar¹¹, koji je nakon osvojenja grada spasio tvrđavu.

To je vojvodstuo u rumeljskom sjajetu i sastao kadiluk sa
 kadiluk od sto pedeset akci. Prihod njegovog kadije od naha je dostao
 po pet kosa (grota). Tu ima predstavnika Portanih spahijskih

Stephen Murray is a professor at the University of Georgia.

(kethuda vau), jamaštanski sredar i tih ljudi govoreći o njima su imali
ljudi.

U varoši se nalazi dvije kućice s kupaonicama (hamama) i jedna
sprat. Građene su od tvrdog materijala i vrlo su stare. Kućice
su prostorne kuće u dobrom stanju. U njima su se nalazili
i bašama. Od gospodarskih kuća poznatih su i kupaonice
palata.

Od džamija najbolje je poznata ona što se nalazi u []¹⁴

Tu ima jedanaest trgovačkih (hadegaz) hanova¹⁵.

Natpis na Hadži-begovom hanu glasi

Hadži-beg mu izreče hronostihi:

Ovaj han podignut je hiljadu trideset i druge¹⁶

U čaršiji se nalazi jedno kupatilo (hamam) sultana Mehmeda
Orvajača¹⁷. U halvatu s desne strane toga hamama uzdržavao je jedan
božji ugodnik svoj novčarij: i stoga se to mjesto rado posjećuje.
Stari hamam u čaršiji je također bio i privlačan i kao građevina
i po zraku u samom hamamu¹⁸.

Tu ima tri stotine dućana, što je prema veličini varoši malo.
Vinograde i bašta ima u izobilju. Gročde i kruške su na glasu. Mjestu
prvi i odlični su veliki prijatelji stranaca. To su prosvijećeni
ljudi koji svoje blagodeti besplatno nude gospodi i sirotinji, tako
da stranac ne može ostati u tome mjestu nijednu noć a da ne bude
pozvan od nekoga na konak kao gost.

Idući odatle naprijed stigli smo u selo Dobrotin¹⁹. To je rodno
i plodno selo od pet stotina kuća. Ono je zijamet.

Putujući dalje prema istoku došli smo u kasabu Kačanik.

GRAD KAČANIK

Tu na štrajstu klanca, na obali rijeke Lepenica²⁰, podigao je
Susan-paša, osvajač Jemena²¹, jednu divnu, četvorouglastu i tvrdo
zdanu utvrdu koja ima osam stotina koraka u opsegu.

14. Interesantno je da N-ili se kaže da je nasao u ova džamija u pri-
stirak) čaršiji. Narod tu džamiju zove Fatihovom džamijom, a to donesle po-
tvrdjuje. Evidno, koji nije kaže da se u čaršiji nalazi hamam sultana Meh-
meda II Orvajača. To hamam poznati i džam i služi kao javno kupatilo, a
nalazi se upravo nasuprot Fatihov džamiji.

15a. Ovaj broj hanova u Pristini kao malobrojan saobraćajnom mjestu
nije sigurno mnogo pretjeran, ali sada o njima nemamo drugih podataka.

15. Nije li tako godina 1022. počinje 5. novembra 1632. godine. Ovaj han
danas više ne postoji.

16. Ovo je ovdje napomena 14.

17. Džamija se ne nalazi u čaršiji. Stari hamam, a ne ma se ni gdje je stajao.

18. Ovo je, naravno, izjava. Koje je to selo, ma se ne zna.

19. Ovo je, naravno, izjava.

20. Ovo je, naravno, izjava. Lepenica je rijeka koja teče kroz ovaj kraj. Ona je bila
i sada je i danas. Ona je bila i sada.

[illegible]

Moltenok Valeriy Leonidovich Brons*

[illegible]

„Povijest bogomolja i pokoljenja Arana“
[1699/1699]

Tu ima bektasijaska tekija, osnovna škola, velika hamam, veliki hamam koji je podignut pod laticom. Tu nema ni traga ništa ni bazaru, jer je šeher Skoplje blizu Vode koje teku u blizini. Sijeha stječu se unutar, spuštaju se naniže i razvedu po skupštini, naplo- vama, hamamama i medresama.

Ovaj Kačanik je zasaban kadiluk sa rangom od sto pedeset akči. On je dodjeljen na dohvatno uživanje sinu poznatog skopskog sta- hote Vojsi-efendijske²².

Odatle smo se podigli i idući skopskom drumom posjetili smo turbe Kerkler²³, zatim smo došli u grad Skoplje.

GRAD SKOPLJE

Ovo je područje osvojio gazi Evrenos-beg²⁴ u doba vladavine Bajezida Jildiruma²⁵. Klima ovoga prijetnog mjesta svjedoča se Bajezid-hanu Jildirumu, pa je on kasnije sinu provodio katkada u svojoj rezidenciji Jedrenu, a katkada u ovome šeheru Skoplju. Po njego- vom naredanju izvršena su odatle mnogobrojna osvajanja po okolnim zemljama²⁶.

²² Kad se uređena kroglasta vrijednost slova u ovom polustihu u kome je uređenom običaj uređen datum podizanja ove džamije, dobije se 1699 godina po Hidži (počinje 13. jula 1699).

²³ O Vojsi efendijski upoređi ovdje str. 43, nap. 70.

²⁴ Kerkler znači turski četrdeset ljudi, to je turbe nazvano tako vjero- vatno zato što je u njemu sahranjeno nekakvih četrdeset svetitelja.

²⁵ Evrenos-beg je osnivač poznate turske vojno-plemenske porodice Evi- nos-odulurli koja je u XV - XVI vijeku dala nekoliko utaknutih turskih ko- mandanata. Samo Evrenos-beg bio je poznat vojskovođa ranosmanjske epohe. Za vladu sultana Murada I (1326 - 1329) on je bio pogranični komandant na mnogim disponiranim tačkama u Rumelji. Samo ponaša Evlijina tvrdnja mit tačna. Preko svega, Skoplje Turci nisu uspjeli dovesti, nego su ga jednostavno napustili na osnovu ugovora između sultana i Vuka Brankovića (Upr. Jurešić, Istorija Srba II, Osm. koga Skoplje nije zauzeo Evrenos-beg, nego Pala Agit- beg, kao se prvi put spominja kao jedan između turskih komandanata u Kosovo- voj. On je postao prvi turski kraljčik u Skoplju, ali na i prvi skopski sandžakbeg, jer je, po turskom izgledu, skopski sandžak osnovan tek XVI vijek. Pala Agit-beg je umro u Skoplju i sahranjen je u posebnom betu u dž. Mevlah-... Vidi o tome vidi G. de Harned, Tu... u Skoplju G... Skopskog... utroga društva... ka... I... XI, G... društvenih crkva, str. 59-184... skopski kralj... Pala Agit.

²⁶ ...

... na Bajezida ...

tako da je vrlo malo iznad nivo reke, ali se na zapadnoj kapiji nalazi na jugoslofnoj strani a na istočnoj strani, tamo, kapije nalazi se mnogo stražari. Voda izlazi iz grada kroz oklop i na jugoslofnoj oružjem i alatom za obranu. Ta voda izlazi iz grada preko polja koje to dominirao gradom i na istočnoj strani grada, tako da se sa njega vodi cijelo polje.

Od zapadne strane grada tako rijeka Vardar. Na toj strani ima jedan put koji iz grada vodi kroz pećine «Vodenoj kuli», koja se nalazi na obali rijeke. Budući da se na toj strani grada nalazi provallija stražna kao paklena ponor, to tamo uopće nema opkopa niti ga može biti. Na istočnoj, jugoslofnoj i sjevernoj strani grada nalazi se dubok opkop od ostrnih hriba. Na toj strani, pred kapijom, nalazi se drvena most preko opkopa. Stražari ponekad dižu taj most na čarku i tako naprave branu pred kapijom⁴⁰. Iznad te kapije nalazi se natpis koji govori o tome kada je ta kapija popravljena. On glasi:

«Murad sultan Mehmed-hanov godine osam stotina i pedesete»⁴¹.

Bastion : posreban te kapije vrlo su jaki i izgrađeni umjetnički.

U samoj tvrđavi nalazi se oko stotinu vojnih kuća, žitna magacini i skladišta municije. Kako se ovaj grad nalazi u unutrašnjosti zemlje, tu ima malo topova.

U varoši ima oko deset hiljada i šezdeset drvnih kuća, prizemnih i na sprat, a građene su od tvrdog materijala. To su pravi dvorci u dobrom stanju; one su pokrivena crvenom ćeremitom. Iznadu ostalih istu se naročito Mahmud-pašin saraj, Emir-pašin saraj, saraj Kodža Serdara i Suhan-zadeov saraj.

Džamije — U Skoplju ima sto dvadeset mihraba (islamskih bogomolja), što velikih i malih džamija, a što, opet, mešdida i pri-vatnih bogomolja. Ali se skupna molitva peškom (džuma) obavlja samo u četrdeset i pet džamija⁴².

Najpoznatije džamije su:

Čarova džamija (Hankar džamija), pod Sat-kulom. Natpis na toj džamiji glasi:

Sultan Murad, sultan Mehmedov, naka im je zemlja lakša
Godine osam stotina i četrdesete, 840»⁴³

40. Osim toga Glavni Skopskog naučnog društva, kn VII—VIII, Društvo, kn 3—4.

41. T. Murad i Mehmed-hanov godine 850. — Izje 28 marša godina.

42. Kako je u Skoplju 100 muslimanske mahale i 100 mešdida, tako je u Beogradu 100 muslimanske mahale i 100 mešdida.

Od momentu, kiedy 15 czerwca 1990 roku weszła w życie nowa ustawa (zm. 1984) dotycząca wyłączenia z obrotu walut obcych, w tym dolarów amerykańskich, w celu zapobieżenia ich wykorzystaniu do celów nielegalnych, w tym do przemytu narkotyków, przemytu broni i przemytu ludzi.

Napomenimo, međutim, da su i Mladostovci bili poštena, ishran-pašina, bezgrešna, i, naravno, poštena i Karlovačka, medena. Ovdje ima dosta malo i od naših Karata (mali-kurra). Samo to nisu poštena, naravno, nego su oni sagrođeni uz džamiju. U njima je, ali, samo, poštena, Karata, jer, stanovništvo džamije ne može, uopće, biti, poštena, Karata.

Osnovnih škola (madrabi) ima osamdeset, uz svake džamiju podignuta je osnovna škola. Najpoznatiji je Kodža Mustafa-paša mekteb.

Tekija ima dvadeset Buduci da je mevlévijska tekija krstom. Ugrađena, ona je u dobrom stanju. To je ranije bio pažen dvor (han-dar). Narednom Melek Ahmed-paša on je pretvoren u mevlévijsku tekiju. Još su poznate tekije Tekija Lokman Hekims (= "Mudrog Lokmana") i Baba Meddahova tekija. Ovdje ima stotina i deset besima, a računa se da ima dvije stotine sobila (sebil-hane).

Voda koja je razvedena po gradovinama ovoga jezera uzeta je s rijeke koja teče od grada Katarinka¹¹. Ona je razvedena po jezera Isa-begovim vodovodom. Ova rijeka sliva se sa kašarskih planina, a ispod Škoplja ona se uliva u Vardar. To je zdrava voda, brsta kao kristal. Vardar se sliva sa planina u Albaniji, sa planina gradova Maligen iager¹². Peči : Pruzrena, protiče ispod Škoplja, i spušta se niže, pa počinje proći kroz rijeku Velesu (Koprulju), protiče ispod jednog drvenog mosta blizu Karaferije te se blizu Soluna uliva u more.

Na rječicama koje se nalaze u okolini ovoga velikog jezera ima na hiljadu vodenaca.

Skopski hamam: su vrlo prijatan. Blizu Jahja-pašine (džamije) nalazi se turski hamam (Kazlar hamam), koji najveće posjećuju žene. Taj hamam ne nalazi se na prometnoj ulici nego na sklomutom mjestu, jer je u ovom krajevima velika sramota da žene ulaze u hamame koji se nalaze u ulicama u kojima je živio veći broj ljudi. U boja-džinskoj četvrti nalazi se Sekel-hamam. U Isa-begovom hamamu je svak vrlo prijatan. Njegovi zidovi i kupašta uopće ne primaju vlagu ni s njih pada jednaka kap vode. Građani ovog mjesta kažu da ovi skopski su od najboljih i najčistijih kućnih hamama i tamo se ponose.

U Skopju ima sedam mesafirhana uz besplatnu hranu i preno-
biće. Najpoznatija je Jahja-petara mesafirhana.

Od trgovačkih hanova poznati su Mehmed-agin han blizu Is-
pavove džamije. Nalazi se tom hanu glasi:

Hadži Mehmed-aga (predura izgradnja) (Rana).

[illegible]

Od imareta naročito se vidiu. Jahja-paša imaret Carigrada, reč, Kodža Mustafas-paša i imaret Iso-bega, sva Ishak-begova, i su stalno otvoreni.

Od jela koja se najčešće priređuju na gozbanama jesu: *hamsa* (pačeta), *pečen* u jednoj tepanji, riblja kupača i *dom* (šćuć) od ribe.

Od voća ljepše su um i prijatne jabuke, dlanje (ekmek) i *šifve* hardalije i *leščilije*.

Od pića su um na svjetloskom glasu medovina sa mliječnom hardalije, ekstrakt od pelina (=polonija), malinov sok i slatki vino (šara).

Po pričanju baždara i *leher-čehaje* [ovdje] ima sedamdeset i sedam hiljada dunama vinograda i isto toliko vakufskih vinograda.

Gradske stanovništvo većinom govori ramedijskim i arbanaskim jezikom i ima svoj poseban dijalekt [osmanako turskog jezika]. Oni kažu, npr. ya but sice dumišma, Čelebi efendimaze varamaš ve orlar bizim efentlmazdir (Zar Vam nismo rekli da odemo našem Čelebi-efendi; on je naš gospodar) i tome slične nejasne i razvučene riječi. Ali one to zagovaraju sa posebnom ljepotom.

O ovoj varoši Skoplju izrazio se Dulgerzade⁴¹ ovako:

U danima češnje putovao sam u Rûm
Da bih posjetio zavičaj svoje drage.
Pomoću božjom uspio sam tada tamo,
Da zadovoljim češnju srca ne crvenjeći od stida.
A dotle sam prolinao saze iz očiju
Kao što teče Vardar kod Skoplje⁴².

41. To je Dulgerzade Mehmed-efendija koji se zvao Mahjuddin Dulgerzade. Njegov djed bio je bogat trgovac iz Karamanije koji se preselio u Carigrad i tamo podigao jednu džamiju u Sarafhane. Otac mu se preselio iz Carigrada u Skoplje i tu podigao jednu džamiju. Mehmed-efendija je započeo svoje školovanje u Skoplju, a završio ga u Carigradu. Slično je kao mušlem (asistent), a zatim kao muderis (profesor) na raznim medresama, u Tiri, Brzi, na Mahmud-pašinoj medresi u Sofiji godine 938 (poč. 9 januara 1531) na medresi Halekaj u Jedrenu, odakle je 940 (poč. 18 decembra 1532) smijenjen, ali je godine 942 (poč. 25 novembra 1534) opet postavljen muderisom na medresi Sultana u Brzi. Končno je on u mjesecu džumadu I 948 (poč. 9 februara 1539) bio postavljen na najvišu medresu u Carigradu, koja se zove Sah-i samah. U reisu II 959 (poč. 6 decembra 1551) imenovan je bagdadskim kadijom i u toj dužnosti umirovljen muhar — 972 (poč. 9. avgusta 1564). Umro je u Carigradu u mjesecu 977 (počinje 14. jula 1569) i sahranjen u Elublu. I tako se ka. p. 1. Pjevao je na turskom i na jezik u. jezik u. Up. Nov liste A131, Hadži-At-hakija p. 184-185. 2. Istanbul 1348. 123; 24-4. 3. IV. 1804, 47. Dada, i d. 29-30.

42. To je pjesma iz Hampani. Pjesma je takva da se na njoj može vidjeti da je ona iz Hampani.

„Ahi! je otpusteno i ovdje...“

878 — 1371/72⁶⁸.

Kralj pjesnika Vajsi, sin Mehmedov, poznat u cijelom svijetu pod imenom Vajsi-efendi⁶⁹. Rođen je u Alaičiru, varoši u Anu delu. On je bio sin jednog male. Kad je završio školovanje, postao je rasadnik božanskog svjetla.

Zauzimajući visoke položaje u Osmanskom Carstvu, on nije proveo vrijeme u uživanju, nego je svaki položaj dobio napravliti po jednu raspravu. Tako je svoje djelo „Vaka-nâme-i Vajsi“ — koje predstavlja interesantnu i konkretnu istoriju punu stilskih ljepota⁷⁰ — posvetio sultanu Ahmedu⁷¹. Kao nagradu za to postao je skopski kadija. Njegovo djelo „Sijar-e Vajsi“ upravo opaja. Tu je opusao Muhameda, prva četvorica halifa i ostale Muhamedove drugove i saradnike iz Meke i Medine (muhađire i ensarije), kao i članove njegove porodice. U tome pogledu on je nadmašio čak i pokojnog Hâkânija⁷². To je velik tom s uraženo djelo. Da bi se ono moglo razumjeti, potrebno je posegnuti za rjeboke Kâmda i Sâhih⁷³. Iz oblasti stilistike (ilm-e mîâl) napisao je mnoge divane, a iz poezije

⁶⁸ Ova; hronistički podatci od pjesnika Džemal (ap. M. Tahir, n. 4).

⁶⁹ Godina 779 počeo je 26. maja 1571. godine.

⁷⁰ Pravo ime Vajsi-efendije jeste Usmâ bun Mehmed. Rođen je 968 (počinje 11. septembra 1563) godine u Alaičiru u Maloj Anu kao sin kadije. Bio je prvo divan sekretar manuskriptnog beglerbega Mehmed Serâ-paša, a zatim kadija kao i njegov otac. To zvanje obnašao je u mnogim mjestima, a u drugoj polovini svog života najviše u Evropskoj Turskoj. U mjesecu raka 1013 (počinje 25. marta 1605) postao je prvi puš kadija u Skoplju, odakle je premešten u razne kadijke i opet vraćen u Skoplje, tako da je tu služio sedam puta obnašao u Skoplju i bio općenito poznat pod imenom Skopjski kadija. Posljednji put postavljen je skopjskim kadijom u divanu i 1034 (počinje 3. februara 1625) godine, a smijenjen u maharemu 1036 (počinje 22. septembra 1626) godine. Umro je u Skoplju 10. mihredije 1037 (5. avgusta 1628) godine i sahranjen u Skoplju kod druma koji vodi u Kumanovo. Već slova kao stariji poznat. On je napisao jedanaest književnih i pjesničkih djela. Njegovo najslavnije djelo jeste djelo o Muhamedu pod naslovom Sijar-Vajsi i njegova Nuhâma, knjiga snova koja je napisana 1000 godine i predstavlja političku epu u kome se odvijaju uzroci pada Osmanskog Carstva i pravi su savjeti kako bi se taj pad zaustavio. Od pjesničkih djela poznat je njegov divan pjesama i Terbedir (knjiga o kaznjenjima) Up. Bahinger, Geschichte der Literatur in der Türkei, Duda, n. 4. 32, nap. 2.

⁷¹ Prema Mehmed Tahiru (n. 4. II, 476) nije identično sa Nuhâmanom kako misli Bahinger (Duda, 32, nap. 2).

⁷² Malo na sultana Ahmeda I, 1023—1025.

⁷³ To jest Mehmed-beg Nîkânî, poznat po svom djelu Nîlpe-i Şerife pisanim u formi mesnevi, zbog čega ga Evlija upoređuje sa Vajsiom. To djelo predstavlja pjesničku predstavu arapskog diva o anđelima (ap. u M. Tahir, n. 4). Pod naslovom Nîlpe en-nâhrija, koje je postalo poznato kao i Nîlpe-i Şerife.

Muhamedovu rođenu u Sulimâ. Čet. — — — — — je (ap. god. 9. — — — — — je jedan divan — — — — — je (ap. god. 9. — — — — — je).

⁷⁴ M. — — — — — od Firuzabadja.

⁷⁵ M. — — — — — je (ap. god. 9. — — — — — je).

zagonetki dosada mu nije bilo ravnog. Napisa je preko osamdeset rasprava, do sto sedamdeset starih kasida i četrdeset svezaka djela od kojih svako ušava svjetski glas. Narodito njegovo djelo i pjesma je takvo da mu ne može biti ravnog.

Jednom prilikom ja sam, siromah, u prisutnosti Ustredari, Mahmud-efendije²⁸ zapjevao visokim glasom i lijepom melodijom ovu ilahiju (pjesmu u slavu boga), koju je napisao sam taj poštovani šejh:

A kada je otpočela gozba dana stvaranja,
Otpočeo je da kruži i njegov pekar
Oni koji su iz njega pili, pijanci su bili,
Ali opijenima od toga nije bolje bilo.

Vejsi efendijs, koji je bio prisutan rekao je:

— Bog ga blagoslovi! Kako ima divan glas. Neka bog pošlvi ovoga dječaka; neka bude sretan na oba svijeta.

Kad me je tako blagoslovio, zapitao je šejha o meni. Na to je uzvraću šejh rekao ovo:

— On je naše duhovno čedo. To je naš učenik, koga smo mi vaspitali Ustari, Evlija, pa poljubi ruku efendijs.

Ja sam se odmah podigao i kad sam mu poljubio ruku, Vejsi-efendijs me blagoslovi ovako:

— Moj gospodaru, od ovoga darovitog i bistrog dječaka poteći će, ako bogda, mnoga valjana djela. On će biti sretan na oba svijeta.

Bogu hvala, mene su i njegovi blagoslovi pratili. Sada, nakon pedeset godina poslije toga, idući s mnom gospodarom Melekom Ahmed-pašom s našeg položaja u Sarajevu (Bosna Saraj) na položaj u Rumeliju, mi smo se u Kataraku, jednoj nahiji skopskoj, sastali i upoznali sa sinom toga Vejsije. Svevišnji bog je u stanju da učini sve. Kakvo je god Vejsi-efendijs, otac ovoga Čelebijs, uživao svjetsku slavu, bio pravi kapacitet, odličan stilista, govornik i naučnik, toliko je njegov sin Čelebijs bio njegova suprotnost: glup i prost čovjek, nesposoban da progovori. Kad se sastao sa Melak-pašom stajao je njemu kao prava budala. Cijelog svoga života nije bio u stanju da upozna čak ni svoju vlastitu obuću. Ako bi na jednu nogu obukao papuču, na drugu bi obukao nanulu i tako ilao.

Katkada bi na jednu nogu obukao futu, a na drugu crvenu papuču i tako šetao. Ako ga pozdraviš, on pita svoje slugu: „A šta treba da ja kažem“. Onima koji bi ga pitali za ime, odgovarao bi tek nakon četvrti sata. Ipak ide u čistom svešteničkom odijelu. Impozantan je i lijepo odjeven čelebijs sa bijelom baredom. Neki ljudi, koji su bili slugu njegovog oca, sada njega služe i o njemu se staraју. Čudan je slušaj da otac bude tako sposoban i učen pisac kadrijs, a sin da nije u stanju ni da razgovara ljudski. Budući da je njemu za očve zasluge dođivožno pod eljen čelebijski k-

²⁸ Ustredari Mahmud-efendijs poznat kao „Ustari“.

on se od toga zdržiava. Čvrsto mu je lak srce, on je kao
— paša pokazuje čelindere: do petnaest godina on ih ima, a mao su-
ih je kao svojoj prstoj. Neka od tihogog — Vasi-čelindje
bude svojetao nek mu se budi.

Turbe Meria Vahhi Čelindje¹⁾ — Njegovi redovi mjesto je
Skoplje. On počiva ispod srećnih nogu sejša Lutvili-čelindje²⁾.
Njegov grob sada posjećuju dervisi i mistici
Hronostih njegove smrti glas:

Kad sam ja, Hülili³⁾,
Čuo se njegovu smrti
Rekao sam mu hronostih:
Očitoj Fatihu za čistu dušu
Vahhijeru⁴⁾.

Drug: krasan hronostih spjevao mu je Farukli⁵⁾. On glas:

(Dodi ovdje i udi u raj, o Vahhi⁶⁾

Grob Šahzade-a⁷⁾. Kad je bio temišvarski mulla on je za vri-
jeme svoje bolesti oporučio da se njegovo tijelo sahrani u gradu
Skoplju. Kad je umro, njegove su sluga, prema njegovoj oporuci,
prenele njegove zemne ostatke u Skoplje, sahranili ih u haremu
Ishak-begove džamije.

Ivan Skoplja, na putu za Kumanovo, nalazi se grob Kopan-babe.
*) tvrditi se nalazi grob Džafar-babe. U groblju Aladža-džamije
ispod vrata od parmaka nalazi se grob Del-bega. Pred Carevom
džamijom nalazi se grob Gam Ishak-bega, a u blizini Baba Madaba
nalazi se grob Lokmana Hekuma.

Pošto smo tako razgledali grad Skoplje, oprostiti smo se od
prijateljima, poznanicima i krenuli dalje prema Agostoku. Prola-
zimo kroz napredna sela stigli smo u kasabu Kumanovo.

¹⁾ Vidi ovdje str. 138, nap. 79. Vidi kod Vahhi-čelindje
Julia Sebja br. 1 str. 30—42.

²⁾ Vidi ovdje str. 138, nap. 81.

³⁾ Vidi ovdje str. 137, nap. 84.

⁴⁾ Vidi ovdje str. 138, nap. 85.

⁵⁾ Vidi ovdje str. 138, nap. 86.

⁶⁾ Vidi ovdje str. 138, nap. 87.

⁷⁾ Vidi ovdje str. 138, nap. 88.

Tu postoje dva jevrejska jezika: *Samarijski* i *arabski*; hamamu nam vidio ravna u cijeloj zemlji. Na samomoru i jezgatu, valjda kao Čukur-hamam u Carigradu, *Hamam*u pashu namirao u Damasku i Abidin-pašu hamam u Kairu. *Hamam*u i *Hamam*u su samara Sinana. Sa zidova na sve četiri strane toga hamama teku crane česme (kao rajsko vrelo) Selsebul. U svakom njegovom odjeljenju (halvat) teče voda iz slavina iadrvana. Takav hamam sa dokostima ne postoji ni u jednoj zemlji. U jednom odjeljenju (halvat) nalazi se kurna u obliku čaše; ona je ukrašena vrlo skupocjenim kamnom koje se zja Spolja i unutra postavljene su razni likovi i ugravarano drago kamene i povezano raznovrsnim mirisom kop zadržuje. Sve plave kupole i sva čista vrata i zidovi ukrašeni su raznim duborezima i kupolama, koje su izrađene po planu. Osvjetljen je (prozorima) od bijela i medijanskog stakla¹⁰¹, tako da sunčano svjetlo obasjava unutrašnjost hamama. Žestok miris mošusa i ambre što bije iz zidova hamama osvježava duše onih koji se kupaju. Sa njegovih kupola ne pada nijedna kap rose. Ukratko, to je tako poznat hamam da ga uopće nije potrebno opisivati ni prikazivati.

U svemu ima tri stotine i pedeset dućana, u kojima su zastupljeni svi esnaf. Naročito je krasna kazandžijska čaršija. Budući da se u ovome gradu nalazi rudnik bakra, to se bakarno posuđe kakvo se izrađuje ovdje ne izrađuje ni u Sarajevu¹⁰² ni u Kastamonu¹⁰³. Tu se izrađuju i čom ispleteni svijećnjaci, kadionice, fenjeri, leđena i raznovrsna ibrisi prevučena čistim zlatom tako lijepo da se to ne može opisati.

Na jugostočnoj strani te varoši u udaljenosti od jednog konaka hoda nalazi se Štip¹⁰⁴, a na zapadnoj strani opet jedan konak hoda daleko leži grad Škoplje.

Odatle smo krenuli dalje i oduže prema ustoku prošli smo bugarsko selo po imenu Nagoričano¹⁰⁵ i zakonačili u selu Murad Kargesi¹⁰⁶. To je bugarsko selo od šest stotina kuća. U njemu se kopa gvozdena ruda.

Idući odatle dalje naprijed došli smo u Kriva Reku ili Bajram-pašinu Palanku¹⁰⁷.

KRIVA REKA ILI BAJRAM-PAŠINA PALANKA

Tu palanku podigao je Bajram-paša¹⁰⁸, jedan od vezira sultana Murada IV¹⁰⁹ godine 1044 = 1634/35. Budući da je to strašna i opasna rijeka, koja ima mnogo krivina i skrovitih mjesta, to se stoga tuda apsolutno nije moglo prolaziti od hajduka, pa su gvozdene majdani u njenom planinama ostali zapušteni.

101) *Selsebul*, nazvano po gradu Nedžidu, u oblasti Kufa.

102) orig. *Borna*.

103) *Kastamon*, ———, poznatije u M. Anji na Crnom moru.

104) orig. *Štip* — Štip.

105) orig. *Nagoriči*.

106) *Kargesi* je selo kod Murad Kargesi, nedaleko od Sinana.

107) orig. *Kriva Reka* ili *Škopje* — *Bajram-pašina Palanka*.

108) *Bajram-paša* — vid. *Kasim* i *Hamam* i *Hamam*.

To je četverouglasti grad od osam stolova i osam minareta. Ima jednu kupolu koja se otvara prema jugoistočnoj strani i džamiju (džebhane), hatne ambare, deset šahi-topova, dvije glavne vijećnice i gradskog zapovjednika (džudar). Gradske kupole i minareti su vrlo visoki. Ima opkop načinjen od kamena-bekirija. U svakom od nalazi pedeset kuća, džamija i kupola za vojnu muškarci. Svaka kuća svira straha i uzvikuju mahamedanske ratne pokliče. U svakom je jako odgovorno. Gradska uprava vrlo mjesto načinjena (diagram-pašana vakufaj). On ima pravo da vješa i razbije mjesto (vakufaj) (vakufaj). Vlast vrši pomoću sto pedeset ljudi i ima pravo načinjena. Svrhisan je u svojoj upravi¹⁰⁹.

Varoš koja se nalazi izvan tvrđave ima osam minareta i osam stolova i džamiju pokrivenih kupa. To je napredna varoš. Ima jednu džamiju, pedeset mesdžida, han velik kao karavan-saraj i mala hamam. Za putnike i namjernike ima svega uzobolja. Od strane vakufa daje se svako voće na svaki odžak¹¹⁰ u hanu po jedna bakarna sinaja jela i svakom čovjeku sve što treba za obijed.

U varoši ima dovoljan broj dućana. U svima se najviše izrađuju gvozdeni predmeti, tako da imaju kovača pravih majstora. I tu ima tvornica za preradu gvozdene rude. Svi mjesni stanovnici, raja i povištena građani, bave se proizvodnjom gvozdene rude.

Klima je dobra, a voda, zbog toga što dolazi iz gvozdernih majdani, nije tako prijetna.

PLANINA KRIVA REKA¹¹¹

To je tako visoka planina kao da se s nebom spaja, a nalazi se između Kراتوفا i Krive reke. U njoj ima stabala tako visokih da se dižu do vrha nebesa. Tako visokih stabala ima možda još samo u planinama Une¹¹² i Cernika¹¹³. U toj visokoj planini nalazi se bezbrojno mnogo gvozdene rude.

Na najvišem vrhu te visoke planine nalazi se jedan visoki manastir, koji je po mišljenju kršćana bio sjedište svetog Šimuna. Sama građevina svjedoči da je to zaista star spomenik. Mnogobrojne njegove kaluđeri i njihova monašad poslužuju putnike i namjernike. U njihovim kućama ima na stotine dućaka i jorgana od dibe i zlatom i srebrnom izvezenog platna. Svi su ti dućeci i jorgani napravljeni od skupocjenih tkanina. Tu svako voće dođe do dvije stotine pješčaka i

109 U orig. stoji: Mutavvellet saib u kismet sahiba hakmdar Yar elh ad-davle iker biser mutavvellet-kalem de mufazu'i-kedmdar (V, 168).

110 Misi na svako ognjište, svaku sobu u hanu koja je imala posebnu peč u kojoj je odjeđeno izvjestan broj gostiju.

111 U orig. stoji turki: Eğri Su Dağı — Planina Kriva reka. Samo se nam koju planinu misli Evlija, na Džeri Bajar ili na Osogovu. Svakoako prije ne posljednje Evlija ni inače mnogo puta ne navodi prava imena planina, nego ih naziva prema smjerima najbližih mjesta.

112 Zbog savi m. nemaline Stamparske greške, u orig. stoji: ١١٢, reba.

113 Misi na grad Cernik u ١١٣. wongji Up. svdja se 120.

konjanika, koji najviše napred. svojim polovinom uspešno dođet
i izmam (gostujući) i konjanici. A onda, kao i u druge ustanov-
ljen, da na kraju svakom gata (konjanici) napred. konjanici
stavio dađu nap. polovinu. A onda, napred. konjanici

Kriva Reka je častan kadiuk i ranga kadiuka on sto pedeset akot Budum da , ovaj starosni manastir spada u nahaju toga kadiuka, to popovi daju kadiy toga kadiuka pet stotina grota i pet kola dječine na poklon (2³⁴).

Podigavši se odatle i iduci naprijed, stigli smo u grad Custendil (Kustendil).

CHAD CUTLER

Ovaj je grad najprije osvojio Hudavendigar¹¹³. Gustin na juru-
kom jeziku znači isbita (= topla mineralna voda), pa je ovaj grad
zbog bogatstva toplih mineralnih vrela prozvan Custendilar¹¹⁴. Ne-
prijetelj je kasnije prekrrio mureva ugovor : opet okupirao ove
krajeve. Na to su protiv ovog Šehara pošli Gaz Turhan¹¹⁵ : Lala-
Šahin¹¹⁶ te ga ponovo osvojili, a njegovu tvrđavu razorili¹¹⁷. I sada
se vide temelji tvrđave.

Po katastarskom popisu koji je izvršen još u Sulejman-hanovo doba ovaj šehar je sjedište sandliakbega zasebnog sandliaka u rumeljskom ejaletu. Njegov sandliakbeg uživa carsku haz koji mu je dio plaća.¹²⁸ Čustendi ima svoja cerhahlu iuzhahlu i alahbegu. Zatim

114. U ovoj stopi je broj takozvanih mahurâ hoduje posao verovatno gde ne razmatrajući ovaj mahurâ mahurâ

113 Tj. Murad I. Sami ta tvrdnja upotrebi nije tačno. Obitelj Konstantina Despotovca sa Constantinom kao gl. u njegovom doba je u
prema Turcima poslije bitke na Marci kod Čirmena (Cermeneni) 24. sept.
371 g. Jurecek, P. - sa Srba L. 231. Pogubljen Konstantinovac 18. oktobra
1394 g. Turci su napustili njegovu obitelj, pre. svih je u sudišak sa
dijetom, Constantinom, na kome su bili sudiški narodi, austrijskih vojvoda.

[illegible]

XV Turban Turban je bio znanstvenik, turkijski komandant, — pol-
rabinger u Euryklopediji des Jilov pod Ts
mekan. bio.

118. Minsk na Lata-Satun-pašu poznatog Stjepana Konstantinovića XIV. (Jek
njemu vidi Satungru, Strážu na Fráškru) 1871 in
Slovenianuopisnište Arhivum 34. 67
Slovenianuopisnište

1. *Journal of the American Medical Association*, 1954; 157: 1000-1001.

i timarima za svojim dšelebijama i sandžakbegovom i ušehun broje tri hiljade vojnika, koji idu na vojni pohod kuda bude naređeno.¹²⁰ Dobro nasuđeni čustendilski vojnici su na glasu. To je strašna vojska u samur-kahanicama¹²¹, sa samur-kalpacima, s kigama od samura i krmama od tigra i leoparda. Sretno, smederevski čustendilski vojnici nisu ni u jednoj bici okrenuli leđa neprijatelju. Hvala bogu, ja sam s njima tri puta učestvovao na vojnim pohodima i opirao njihovo junaštvo i odvažnost koju sam video.

U ovom gradu Čustendiku nalaze se razni organi vlasti (hakam) kao: muftaja (šejhu'l-islam), predstavnik šerifa (mekib'l-šeraf), kadija u rangu kadija od tri stotine akči, predstavnik Portinih spašija (sipah kethuda yeri), janjičarski sendar, varoški vojvoda (šehir voyvodasi), varoški čehaja (šehir kethudasi), tržni nadzornik (muhtesib), bašdar i povjerenik za harač (harač emeni). Ali nema sardara¹²².

Na jugoistočnoj strani varoši prošire se veliko polje, a sa sjeverne i zapadne strane varoši nalaz se dosta daleko višoravan Oso-gov¹²³. Odatle izvire voda koja se zove Crna reka¹²⁴. Ona protiče kroz polja i teče dalje. Čustendilsko polje je vrlo plodno.

Sama varoš (šehir), međutim, nije toliko razvijena. Ona u svemu ima jedanaest malih mahala. Među najpoznatije spadaju: Turhan-zade-ova mahala¹²⁵, Stara mahala¹²⁶ i mahala »Banja«.

U varoši ima ukupno hiljadu i stotinu kuća, prizemnih i na sprat, a pokrvene su čeromitom. Od svih kuća [najljepše su]: Turhan-zadeov saraј, Pašin saraј¹²⁷ i saraј Ibrahim-pašinog muhurdara Semajpakzade, upravitelј ovoga vilajeta [sandžakbeg], dao je zgraditi jedan veliki saraј za svoja čehaja.

Poznatije džamije su: Turhanzadeova džamija, Stara sultan-Muratova džamija u čarhaji koja nije baš u dobrom stanju, i koje na drugoj strani ulice ima šadrvan (havz) za uzimanje abdesta, i Alaј-begova džamija.

Tu postoje tri medrese, šest osnovnih škola, pet derviških tekija i tri trgovačka hana. Han starog Murat-hana pred Starom džamijom u Čarhaji je konobašte za putnike i namjenske udobno kao raj. U ostalima vakuf naplaćuje karju za konobašte.

120a Na drugom mjestu (Evdjhašadma L 194) Evlija kaže da čustendilski sandžak ima 48 stamata i 1037 timara. Isti broj navodi i Ayin Ali (A m-).

121 U orig. stoji samur-kalančali, vjerovatno nekom greškom, mjesto samur-kahanica, kako pretpostavlja Kiepski.

122 Maločas kaže, međutim, da tu ima janjičarski sendar.

123 U orig. Agulaš Yapkan, što znači gorica višoravan, planina Agulaš, a misli svakako na Osogov.

124 U orig. kara su, što znači crna rijeka, crna voda, a misli svakako na rijeku Sarurova.

125 Turhan-zade, po kome je nazvana ova mahala, dvor džamija, mogao bi biti potomak Turhan-bega Up. ovdje str. 282, nap 117.

126 U orig. Eki mahalleni = Stara mahala.

127 Tj. saraј čustendilskog sandžakbega koji se zvao Pašinim saraјom (orig. Paš Paš su u čarhaji Evlija govori ev sandžakbadi, pa je Pašin Paš).

Ta ima dvije stolice, ali i jedna je zastupljena svi ostali hamama, međutim, nema ih u javnom građanstvu.

Čustendilske banje - U ovom Čustendilu postoje na dvanaest mjesta¹²⁸ tople mineralne banje, koji su sastavljene od tvrdog materijala, sa čvrstom i visokim kupolama, sa mnogobrojnim bazenima i kurnama (umivaonicama) i mnogobrojnim peškirima za kupanje. U ovom krajevima toplu banju zovu «kustena». Sandjakbegov kusten je impozantan. U svakoj banji nalazi se odjeljenje za garderobu, a u odjeljenjima za kupanje postoje kurne. U njima poslužuju masen sa četom peškimajima, peškirima za kupanje, ručavim peškirima, ručnicima i ubrusima. U svakoj od tih banja ima neka posebna korist za čovječji organizam. U svima se osjeća miris sumpora. Srebrni prsten na ruci svakog onoga koji uđe u ovo kupatilo počne ih potući. Voda je toliko topla da se ne može podnositi dok se ne razbija hladnom vodom. Čak se u mnogim od tih banja može da skuha gljiva i pihije i da se upeku jaja. Osim tih dvanaest ljekovitih banja, sagradenih od tvrdog materijala, postoje i po mahalama kupatila sa toplom vodom. Čak i na slavnama džamijahkih časama i obšest-hanama teče topla voda. Stanovnici ove varoši nemaju apsolutno nikakvih izdataka za hamam. Oni i ne znaju za bolesti kao što su šaga i sifilis (frank).

Njihovi specijalisti su mnogo vođe svih vrsta. Čustendilska bel-jabuka je na glasu kao jabuka iz Malatje. Svaka pojedina naraz-ite kao gušće jaje. Oni ih stavljaju u teprije i šalju sultanu, prvaticima i velikozima. Kad se ova vočka ostavi preko noći, ona apsolutno neće ni izgubiti od svoga ukusa i slasti.

Na istočnoj strani ovog šehra nalazi se jedna visoka planina obrasla šumom. Njena majdani zlata i srebra su znameniti, ali njihov prinos ne može da pokrije njihove izdatke.

Jedini grob koji se posjećuje jest grob šejh Amadedetov u haremu Alajbegove džamije.

Iđući odatle prema istoku došli smo u kasabu Dupnica¹²⁹

GRAD DUPNICA

Ovoopio ga je Gazi Lala-Šahin-paša¹³⁰, veher Gazi Hadavendi-garov¹³¹. On ga je uzio na silu iz ruku arapskih i bugarskih kneževa (begi) i porušio mu tvrđavu do temelja. U planinama što se nalaze¹³² sjevernoj strani šehra još se jasno vide njemu ostaci.

Varoš je smještena u dole i lijeve strane rijeke, a sastoji se od dvije hiljade kuća prizemnih i na sprat i sve su okružene zidinama.

¹²⁸ U Čustendilu su ovim mjestu stoji da u Čustendilu postoji na dvanaest mjesta tople mineralne banje, koji su sastavljene od tvrdog materijala, sa čvrstom i visokim kupolama, sa mnogobrojnim bazenima i kurnama (umivaonicama) i mnogobrojnim peškirima za kupanje. U ovom krajevima toplu banju zovu «kustena».

¹²⁹ Dupnica je grad koji se nalazi na sjevernoj strani šehra. Oni i ne znaju za bolesti kao što su šaga i sifilis (frank).

¹³⁰ Gazi Lala-Šahin-paša je bio jedan od najmoćnijih vladara u ovom kraju.

cuma i hostanuma. Ta bujna rijeka iz Pinaru ušla je
protiče kroz ovo mjesto upravo iznad njegove kapije, iznad
velikog mosta. Zatim teče u jugoistočnom pravcu i preko
mosta u šeheru Vranje (Yeni), koji leži prema Demir-Hisar
kroz Demir Hisar i uliva se u veliku rijeku Vardar.

Svi njeno stanovništvo pije ovu vodu i svi su zdravi.

To mjesto je has vesira rumeljskog ajaleta i vojvodanuk. To
je kadikuk u rangu kadiluka od sto pedeset akta. Ima predstavnika
Portnih spašija (ispah kadhuda yeni), jančarskog serdara, tržnog
nadzornika (muhtasib) i balđara. Ima mnogo prvaka i uglednih ljudi.

Tu ima više džamija, jedna medresa, više osnovnih škola, dva
hana i više hamama. Samo ovaj hamam što je na vrhu mosta je
malen. Voda za hamame urivati se točkom iz vodom bogate rijeke.

Tu ima stotinu dočana, više kafana i dvije tekije. Jedna od tih
tekija je bektasijaka, a nalazi se blizu šehera. U njoj je pokopan
jedan častan prođelnik (pur) po imenu Husam-dede. Od te tekije
prelazi se preko drvenog mosta na drugu stranu i dolazi se na va-
roški trg. Po bedama koje čine zaleđe ove varoši nalaze se ružinjaci.
Buduć da je tu klima vrlo prijatna, u Dupnici ima mnogo lijepog
svijeta.

Podjavili se odatle i idući opet prema toku stigli smo za jedan
dan hoda u selo Dorgan¹³⁰. To je bugarsko selo od dvije stotine krota.

Idući odatle opet u istočnom pravcu, došli smo do Bah-efendijina
turbeta¹³¹. Mi smo i ranije, 1662/1663. godine, ovamo dolazili. A
kad smo ovog puta došli, u ovom mjestu ušli su svi prvaci ajaleta
na doček našem gospodaru Melek Ahmed-paši. To je bila tako velika
svetčanost da se to ne može opisati.

Napokon smo u nedjelju prvi dan mjeseca džemazulevele
1071/2. januara 1661. godine stigli u veliki šehir Sofiju¹³².

130 U ovog stoga Šehinsko dagašari = potočke planine. Istočno Evlija naziva
i druge razne planine prema obitavim mjestima.

131 U ovog stoga Visev di selmo, a na koje mjesto mlihi Evlija, kaže se
ne zna, ako nije na Vranje.

132 Demir Hisar.

133 Mlihi na has beglerbega rumeljskog ajaleta jer su tada gostovo svi
beglerbega, pa, naravno, i rumeljskog, uzimajući vesirsku titulu.

134 Ovo selo Evlija zove Dorgan ili Dorgan. Mlihi treba Dorgan.

135 Mlihi sigurno na poznatog selba i turkog mlihičnog puta Bah-efen-
diju iz Sofije.

136 Hodišnjaka godina 1062 počinje 16. decembra 1651. traje do 1. de-
cembra 1652. g. pa bi se značilo, da je Evlija dolazio u ove krajeve negdje u
sredini mednarodnom Medluru, to je moralo biti bar koja mjesecina. Jer
to putovanje Evlija je obavio sigurno u vrijeme kada je njegov podaci i
Melek Ahmed-paša bio prvi put beglerbega rumeljskog ajaleta. A on
je na tu dužnost bio promijenjen početkom decembra 1652. g. S. (1) = 1653.

Evlija (Op. Spisakazara III, 370—371). Melek Ahmed
je bio u Sofiju 1. oktobra 1653. g. i ostao u Sofiju do 1. g. Evlija
je bio u Sofiju 1. oktobra 1653. g. i ostao u Sofiju do 1. g. Evlija
je bio u Sofiju 1. oktobra 1653. g. i ostao u Sofiju do 1. g. Evlija

Evlija (Op. Spisakazara III, 370—371). Melek Ahmed
je bio u Sofiju 1. oktobra 1653. g. i ostao u Sofiju do 1. g. Evlija

Evlija (Op. Spisakazara III, 370—371). Melek Ahmed
je bio u Sofiju 1. oktobra 1653. g. i ostao u Sofiju do 1. g. Evlija

Evlija (Op. Spisakazara III, 370—371). Melek Ahmed
je bio u Sofiju 1. oktobra 1653. g. i ostao u Sofiju do 1. g. Evlija

Evlija (Op. Spisakazara III, 370—371). Melek Ahmed
je bio u Sofiju 1. oktobra 1653. g. i ostao u Sofiju do 1. g. Evlija

NAŠE PUTOVANJE IZ SOFIJE U DESET KADILUKA DA KUPIMO RATNI PRIREZ ZAHIRE BEHA

[1661. godine]

(V, 569—574, 582—588)

Ja sam, stromah, primao od paše dvadeset bajuruldija i blagoslov (za srećan put) i krenuo iz Sofije sa deset vjernih i naoružanih momaka. To veče noćili smo u Balicendijinom selu¹. Sutradan, u subotu prvi dan blagoslovljenog ramazana², krenuli smo zoreom dalje i idući jedan dan hoda stiglih smo u grad Dorgan³. Odatle smo prešli podnožjem planine Rile⁴ i jurili dalje.

PLANINA RILA

To je visoka planina koja leži između varoši Dumnice⁵ i planine Samokova⁶. S jedne strane graneći se planinama Šamokova⁶, a s druge strane gorskom visoravni Despot⁷. Na njoj nikad ne manjka leda. Tu ima preko hiljadu izvora voda. Mnozi zumbula, majčine dušice, mokusa i smilja opaja čovjeka. To je ogroman gorski pašnjak na kome se tovi deset hiljada ovnova i koji pripada Kodža-Musa-pašinom⁸ vakufu. Tu se na četrdeset do pedeset mjesta nalaze gvozdeni majdani. Gorski pašnjak Despot⁷ nalazi se na istočnoj strani ove Rile.

Kad smo prešli preko ovih obronaka, došli smo u kasabu Dumnicu⁵. Odatle smo rih dalje i prešli selo Malovo⁹ i stigli u šaher Custendil i odatle u grad

1 Ove je svakako malobes spomenute mjeste u kome se nalazile turbe Balicendije Upor. str. 298, nap. 132.

2 To je prvi dan ramazana 1071, koji je bio zalata u subotu 29 aprila 1661. godine.

3 U orig. Dorgan ili Dargan kalessi Up. str. 298, nap. 134.

4 U orig. Rile dağı.

5 U orig. Dabnec.

6 U orig. Samokov dağı.

7 U orig. Despot Yayıları.

8 To je isti onaj Kodža Musa-paša koji je podigao Dabnec-Palanku između sela i Pirota. Nova Ka-ba u Jadr. Up. svjetl. str. 61, nap. 14.

9 U orig. Malovo.

leži na istočnoj strani u jednom posrednom i sjeverozapadnom smjeru dosta je napredna. U njoj ima dosta prostora i sjevernih i južnih vrata. Kodža Arslan-paša (Kodža Arslan posrednik) je rekao da podinje i ima konak za putovanje gostiju (handan).

Varoš ima ukupno deset mahala sa hvala i šest građanskih od tvrdog materijala sa prostornim baštama.

Od džamija poznata je Alaš-begova džamija u varoši. Ona je visoka. Poznata je takođe i Arslan-pašina džamija. Osim tih, ima više mahalskih mesdžida. Tu se nalazi još (više) medresa bekaja, mekteba i jedan ham. Natpis iznad toga hana glasi:

Kod Havaž²¹ uplo svetog duha
Jedan ljetopisac reče ovo:
-Nek građevina bude korisnomo²².

Tu postoji jedan prijetan hamam. Džetana ima ukupno dvije siothane. Većina varošskog stanovništva bavi se izradom igrački i odeva.

U ovoj varoši uopšte ne može biti blata jer se nalazi na čistom i pjeskovitom terenu. Varoš je srednjeg stanja. Na jugoistočnoj strani varoši nalazi se veliko i plodno polje, iz koga se vidi tok rijeke Vardara. Budući da je ovdje klima vrlo prijetna, to se tu i tamo vidaju ljepotani i ljepotice. Varoško stanovništvo je sklonu lovu, jer u planinama i vinogradima ima mnogo lovišta.

Stanovništvo govori većinom bugarski, jer sva raja su Srbi i Bugari. Najveći dio javnih građevina (zadužbina) u varoši su zadužbine pokojnog Kodža Arslan-paše²³.

Idući odatle na južnu stranu kroz Prilepsko polje došli smo u veliki šehir Bitolj²⁴.

ŠEHIR BITOLJ (MANASTIR)

Ovdje je, kažu, u doba Aleksandra Velikog bio jedan veliki hram i zbog toga je samo mjesto nazvano Manastir. Nalazi se u rumeljskom ejaletu. To je has Fatima-sultana²⁵, blistave zvijezde kćeri sultana Ahmeda²⁶, pa kao takav ulazi ekonomski i administrativno finansijski i policijski imunitet²⁷. Njegovu političku upravu vrši voj-

21 Iz same stilizacije se vidi da je ovaj Kodža Arslan-paša živ i da savremenik Evi je.

22 Havaž je pjesnik; porođenim autor ovog natpisa, ali je teško id (slavski log (govor)).

23 Kao i svi politički ljudi bi se obično čimna rekalo da je datum podizanja ovoga hana, preračuna, dobilo se 714/1262. godine (1262-1263) i da je dobio.

24 Ili Manastir, kako su ga nazivali Bitolj.

25 Fatima-sultana, kćer sultana Ahmeda, u je has (spasao).

bezistan sa gvozdanim kapejama i kapejama, koji su razbacani po
ima bogatih bezistanskih trgovaca.

Voda koja protječe kroz šetnju i ulazi u grad, izlazi iz
Rezna²², iztok²³, i uliva se u rijeku Vardar. Na ovom mjestu ima
je italijanski lan, koji je čuveniji od mislijskog lana.

Ovdje ima dvadeset mjesta na kojima se mogu vidjeti i drugi.
Jedno je na zapadnoj strani varoši, drugo je na istočnoj, a treće
drugdje. Naravno se može prijatno izletjeti na planinu, koja se
na okružnom drugu Sulian zove Sulian. Na ovom mjestu se može
pravim ukrasom varoši. To je zaista takav i takav, koji se može
se pojetu. U svakom uglu postoje raznovrsni brojevi, razni go-
daljke u hladovini i zelenilu, razna mjesta za sjede i stajanje. To je
mjesto okruženo sa sedamdeset do osamdeset umjetničkih terasah
lječnih kućica, raznovrsnih koliba i vrlo mnogo basena. To je jedna
zaista privlačna dolina.

U sjenci mnogobrojnih i raznovrsnih stabala, koja se dižu do
nebesa — kao što su platani, kumiri, divji čempres, borovi i vrbe —
tako mnogi umjetni potoci. Tu su postavljene mali čekri kojima
voda pokreće roštilje na kojima se mogu peći razna pečenja. Ti se
čekri polagano okreću, a pečenja se peku dajući glas kao mevljski
muzički instrumenti. I zaista se dobro uspeku. Na tom mjestu ima
mnogo kejkavarskih kuhinja²⁴. Budući da je to mjesto čuvano
jadjkovke i tužaljke slavuju u zoru ushaćuju zaljubljenice. Zvuci i
odjeci harfe i tamburca, sasa i ljudski kameh, koji se razlijeću oko-
linom, razdragaju svakoga.

U ovoj varoši ima mnogo odličnih retorofara i govornika. Nji-
hove softe sa svojim čalmama razbarušenim kao vrapčija gujzarda,
pašu mačeve oko pojasa i odmeću se u sličju, odaju se raznim muzičkim
djelima sa prošim svijetom i grabeža. Kod njih se nalaze svi dalber-
čebeci. Sastaju se po kafanama i drugim mjestima traže i prijaviti
tu se dogovaraju. Ogredli su u porocima, klevetama i hazardnim
igrami.

Armautiske sličje ima takođe mnogo. Svo stanovništvo je slo-
bodnih manira, prijatno i simpatično.

Budući da tu ima mnogo vrlo bogatih trgovaca i hadžija, oni su
vrlo skloni podizanju zadužbina.

Sada u ovoj varoši ima četrdeset i sedam građevina pokrivenih
plavim slovom. Bezistan im je takođe vrlo tverd, ali je ipak u vri-
jetne dok smo mi boravili u ovoj varoši došao hajduk po imenu
Baja²⁵ sa pet stotina đaura iz planine Šapke²⁶ i ušao sa bakljama
bez ikakva straha i bojazni, razvalio kapije bezistana i uzeo skupio-
stanih tkanina u vrijednosti od sedamdeset hiljada groša Zlatara.

22. orig. stoj. Orvat. Gavato.

23a. orig. Derna.

24. orig. Ustari.

25. orig. sa imenom vladara Kejkavara.

26. orig. je ime hajdučkog vođe.

27. orig. Šapka.

se povraća prema polju šenlučeti pucnjavom iz topova. ¹³ Iznad i u
toličoj varoši nije se našao niko ko bi se usudio da mu se ¹⁴ u jednom
zaprjetavi i da bar zapeta «zašto?». Pustio ih čuda i kukavice.

Idući odatle dalje opet prema jugu i putujući jedan dan ¹⁵ do
stigli smo u kasabu Lerin¹⁶.

(Ovdje (V, 374) Evlija najas napušta jugoslavensku suverenu
teritoriju, prelazi i opisuje Lerin, Kostursko jezero, Srboru i onda
prelazi u našu zemlju i prvo dolazi u Prilep (V, 383))

Tu sam — piše Evlija dalje — sa šerijatskim hudištom i arzo-
vima (kadije) Arslan-paša zade-a primio zahare beka koja je već bila
pričupljena. Po najvećoj ženi prošli smo kroz pilepeku visoravan i
došli u Velin. Idući odatle prema sjeveru prošli smo Skoplje, Ka-
čanik, Priština i Vučitrn i došli u grad Novo Brdo.

GRAD NOVO BRDO

Taj je grad osvojio stari sultan Murad-han II 843 — 1439/40
godine¹⁷. On se nalazi u rumeljskom ejaletu na teritoriji vučitrn-
skog sandžaka i celoboden je od uobičajenih poreza i izvanrednih
nameta. Njime upravlja povjerenik (emin) rudnika srebra (gümüş-
hane). On svoju službu vrši sa stotinu ljudi i daje državi dvadeset
tovara skči zakupa.

Sada tu imaju tri rukava srebrne rude. Kadjenici vade iz
dubina zemlje rudno blago i predaju ga eminu. Emin ga opet pro-
daje u njegovoj prisutnosti i predaje (državi) njen prihod. Tu je u
doba vladavine sultana Murad-hana IV radila kovnica. Postoje akće
od čistog srebra sa natpisom: «Azze nezruha, dunde fi Nous Brdo —
». Neka mu je vladavina slavna: kovano u Novom Brdu. Ja sam,
siromah, imao tih skči. Sad je ta kovnica zatvorena, a emin srebrnog
rudnika zove se Selanuki Jahja (Jahja iz Soluna). Katib rudnika je
vpeši pjesnik Zuhur-efendijski rodom iz Novog Brda i autor djela
«Hajje-i šerij»¹⁸. Zahvaljujući blagodetima ovog rudnika, stanovni-
štvo ovog grada postalo je jako bogato.

Jedan organ vlasti mu je i kadija sa visokim kadilukom u rangu
od sto pedeset skči. Tu se još nalazi zapovjednik tvrđave (dišdar)
sa dvadeset vojnika, predstavnika Portunih spahija (sipah kethuda-
ori), janjibardi serdar, haračnik (harač-aga), trčni povjerenik
(muhtesib), bašdar i šehar-čehaja (šehir kethudasi).

Odatle smo krenuli dalje prema sjeveru, prešlih planine

u

(orig. Florina) (orig. ...)

34 Evlija ovaj m... pad N = Brdo = ...
= ...
... pod ...
...
...

sandak u turskijem epitetu. Tu je sandak :
 Ovak sandak ima svega stotoga, četina i
 vjeka (pauzirati sa lenom koje dnevno od njega
 vjagu po jednog oklopnika²², sa sandakom ima
 svega tri hiljade vojnika. To je karaman (sve
 pedeset akči i krševačkog turaka) i
 Tu se nalazi predstavnik Portu (u spogu
 njbarski serdar, karamaga, mahirah, ba da
 vajvoda i varoški džaba (šehur kethuda).

Turčani se nalaz na jednom pilonem (sve
 akči, a sandak je od kamena, tako da su jedni
 bijeli kamni. To je krama : majstorski
 ramena i samoj turčak nalaz se nekako
 dovedna kolijeva namuče, jedno dva lopa i
 okrenuta prema zapadu.

Krčevačka varoš nalaz se na zapadnoj i sjevernoj
 dave, u jednom povratnom polju, tako da je
 čena vrtovima (vinogradima) po putovima
 naokolo.

U varoši ima devet mahala, od kojih su najpoznatije Begov
 mahala : Saraj-mahala. Tu ima devet muslimanskih
 džamija u starim stijama. Jedna
 džamija zove se Ala-begova džamija. Tu ima i
 jedna medresa, dvije
 han i ovakih ga za svoje džamije²³.

Tu se dalje nalaze tri mala i jedan veliki
 on nije pokriven olovom. Ovdje ima svega
 sto pedeset dućana, ali
 nisu građeni od tvrdog materijala niti naročito
 lijepo, nego su većinom
 građeni od drveta.

Mještani se služe nekom vrstom okruglog
 poklopcem. Neki krajkama stavljaju u te
 bardake vino. To je interesan
 bardak. Na čaršiji na bazaru nema
 mnogo druge robe. Ima
 mnogo vinograda i bašta. Klima je
 priyatna. Mjesno stanovništvo nosi
 krajkama odjeću i govori lijepo
 srpski i bugarski.

Podigavši se odavle i idući opet u sjevernom
 pravcu, prešli smo Moravu
 a kod nje stajemo na obali ove
 rijeke razmišljajući svoje
 sadore i odspeli. Samo smo te
 bili jako opremljeni jer je u
 marama, bilo jedanaest
 tovara akči.

Sutradan smo srom krenuli odavle opet u sjevernom
 pravcu obalom rijeke Morave,
 došli u kasaba Jagodina²⁴.

22. Ovak sandak ima svega stotoga, četina i vjeka (pauzirati sa lenom koje dnevno od njega vjagu po jednog oklopnika), sa sandakom ima svega tri hiljade vojnika. To je karaman (sve pedeset akči i krševačkog turaka) i

23. Tu se nalazi predstavnik Portu (u spogu njbarski serdar, karamaga, mahirah, ba da vajvoda i varoški džaba (šehur kethuda).

24. Krčevačka varoš nalaz se na zapadnoj i sjevernoj dave, u jednom povratnom polju, tako da je čena vrtovima (vinogradima) po putovima naokolo.

MAJOR FINDINGS

Ta smo kasnije opitali i dalje, ali nam nije uspjelo protiv Varada⁴⁴. Zatim smo prošli poredom i došli smo dalje zakom-
 44 = Hasan-begović Palanci

Te noći je u svom mjestu došao i jedan od najbogatijeg kampa : pobjegao. Zatim je on, kao i svi drugi, kradivao pokusao da ukrade jednog konja, ali je bio primljen jednom metkom. Kada je on umro, onda je naveliko odjeklo narampa (naramu) da odnese njegov leš. Bogu hvala, u mjestu je još bio narampa, dok je od nas samo jedan jursak bio ranio. Ali kada se čula ga sve do rane zore huk kao zvani sebe. Jutra nas je opetlo. To je jedan naš veliki divljak, ali smo ga mi samo ukrado zadržali.

Podgavali se odatle, ali smo dalje opretno i pod oružjem u pravcu kopun duva gvozdni vjetar. Tako smo prelazili bregove i šume postavši na sve četiri strane karule da zvidaga, ali smo u punoj posravanosti i tako stigli u grad Smederevo¹⁸.

CLARK SUPERMARKET

Ovaj grad je podigao jedan od srpskih kraljeva po imenu **Sokolac Janoš²⁴**, koji potiče u starom Budimu Kasnije ga je jedan od srpskih kraljeva po imenu **Vukoglav²⁵** predao Bagavid-hanu Jildirimu, koji ga je tražio vjerskih njegova kćerku **Došpagi²⁶**. Kako su ona u obostranom interesu postala sredinom, među njima je došlo do mirnog i nezasteljenog odnosa.

Kasnije kada su se Srbi opet pobunili i odmetnuli, ovaj je grad ponovo na silu osvojio hano sultan Mehmed Fatih (Osvajač). Iza toga je Bali-beg¹⁾, jedan od komandanata sultana Mehmed-hana, sa vjerno jedne druge bitke bio zarobljen od strane neprijatelja. Kada je Mehmed-han zatražio Bali-bega od neprijatelja, ovaj je na ime naknade za njega tražio grad Smederevo. Na to je Osvajač opet predao grad. I promda je on tada oslobođio Bali-bega, ovaj je iste godine ponovo zarobljen sa osamdeset hiljada vojnika. I kada je bio (opet) oslobođen, on se lukav kralja koji se bio zatvorio u Smederevski

Up grade for 43

32 U orig. stoji: Plesnina. She je svakako sasvim ispravljena od Hriodine. jer to je jedina palanka na putu do Jagodine u Hman-palatu Palantia. Tu palanka je Evlga, također, pa nije sporno: stoga se nada kod nje ne sadržava (Ug. orig. str. 32).

53. U.S. Navy Seawater Take in Trawl and Dredge

14. Dodaća se vide puta moglo separati da Keljenu navodi o osovjezu
raznih mjesta nemaju lokalne vrijednosti (ali je običaj) i ovdje u pismu
Kraljeva Bratstva.

55 U orig. Ellkoğlu, što je odite izmjenjivka grčka, mjesto Vidoğlu u
am = Vuk. Iza kake = dje sa kake

331 Takahashi et al. • *Ca*²⁺ Regulation of *Ca*²⁺ Channels

52. Ovaq Balloq. Jedan od komandanata: sultana Mehmed-bana. o
druzi ovaq. ovaq. ovaq. ovaq. ovaq.

tvrdavu Takući ga tako na milost i nemilost on je sliom u ruku grad Smederevu u dužmanskih ruku pretvorivši ga u neposrednu vatru³⁸. On je sa gradskim ključevima i vještiti³⁹ u Beograd i tuda došao u audijenciju kod sultana Fatih; tako postao doista dostojni Smedereva⁴⁰.

Po katastrofom pogoru sultana Sulejman-hana, sandžakbeg je sjedite sandžakbega posebnog sandžaka u budimskom vojnom području.

Taj sandžak ima svoga alajbega, orobaka, pukaču (Taj sandžak ima u svemu četiri hiljade vojnika uračunavši tri dionice i sandžakbega vojsku. Svi su odlični, odabrani i naoružani. Oni polaze na carski vojni pohod kuda im bude naredeno. Bilo nepopad svjeta zna koliko sam puta ove vojnike gledao u strašnoj borbi. Četiri hiljade ovih junaka udaraju na dvadeset hiljada vrvjersnika. Oni ulaze u borbu srbano, a iz nje izlaze svijetli obraci i sa plijenom i nikada nisu ni za stopu uznaki pred neprijateljom. Svi su oni dobili čelenike od Sejda Ahmed-paše. U vojnom pohodu protiv Varada tako tako su mnogo puta osvjetlali obraz. U pokrajinama Evropske Turske ratom ovog Smederevskog i šestendilskog sandžaka ulivaju svjetsku slavu.

U Smederevu ima muftija (šejhu'l-islam) i predstavnik šerifa (pakbu'l-ekraf). Ono je častan kadiluk sa rangom od tri stotine akhi ima svog kastelana (dišdar), tri stotine vojnika gradske posade, predstavnika Portanih spahijsa (sipahi kethüda yeri) janjičarskog sardara, varoškog vojvodu (šehir vojvodasi), haračnuka (harač-agaesi), tržnog nadzornika (muhtesab), starješinu neumara (mimaraga), starješinu emafa (šehir čehaju), topčibabahu, džebedibabahu i baždara.

Oblik i položaj grada Smedereva. — To je grad sazidan od tesanog kamena. Ima četvorougaoi oblik i leži na obali rijeke Dunava sa one strane na kojoj je Beograd. Svo kamenje od kojeg je grad sazidan tako je neumarki izklesano kao da ga je klesao Ferhad⁴¹, a sazidan je tako da je to postao jedan veličanstven i majstorski izraden i vrlo visok bedem. To je doista jaka tvrđava i tvrd bedem. U opsegu ima ravno četiri hiljade koraka. U svemu ima tri deset velikih kula. Dvanaest gradskih kula podignute je u vidu osmatračnica za osmatranje svijeta. Sjene od zastava koje se nalaze na kupolama svih tih kula pokazuju dnevno vrijeme. I kad sjena koja se nalazi pokraj glavne kule dođe pod kulu onda je jedan sat. Računajući tako, sjene od zastava (slem) na dvanaest kula dođu za dvanaest sati pod dvanaest kula i tada je tačno dvanaest sati. To je vrlo čudno i interesantno umijeće. Svaka kula visoka je koliko minaret; sve su to četvorougaoe i visoke kule. U svemu ima dvije hiljade probozna. Sa tri strane je Dunav, a sa četvrte je kopno.

38. Misl na paklenu vatru Nemrudovu

39. U ovim Etiljnim kazivanjima prepriču se naučnjeno islamske činjenice i legende

40. Misl na legendarnog Ferhada koji je sa ljubav svoje Seta prealježio ogromne stijene. Tim postao primjer vještog kamenolomca

Na toj strani nalazi se dvostreka džamija, koja je puna vode i izravna sa Dunavom, odakle napunjuje i druge džamije.

Gradska citadela (tj. kuća) nalazi se u najvišem dijelu rijeke Dunava. Na njoj se takođe nalaze mnoge kuće, koje ima puno blaga i munarije. Opkop koji okružuje citadelu pa sve do zemlje nanižani su tipovi kule, koje su visoke i tako su velike da u njih čovjek može stati. Na njima nije dopušten pristup. Osim kuće džamije, koja je na njima, tu nema ništa drugo. Svako veće u toj citadeli ima pedeset vojnika i drže stražu.

Džamije. — U unutrašnjosti tvrđave nalazi se džamija sultana Gavgajaša, građena u starom stilu. Zatim imaju još Džamija Šer Merda sina Abdulahova i Hadži Veljuna džamija.

Tu postoje dvije medrese, koje se zovu Sultanja i Šer Merdija. U ovakvim medresidima ima mnogo čelija. Tu se dalje nalazi deset mekteba za osnovnu nastavu i tri tekije. Naravno je poznata Gazi Bah-begova tekija, koja se nalazi u blizini sat-kuće.

Ovdje ima samo jedan hamam i zove se Kizlar-agin hamam. On se nalazi u tvrđavi i jako je udoban. Pored toga, u svakoj kući ima kućno kupatilo.

Ovdje postoje dva trgovačka hana. U tvrđavi ima hiljadu kuća, koje su pokrivene čermetom i diškama. Te kuće su prizemne ili na sprat, ali nemaju bašta ni vrtova, i malo ih je koje su izdane od tvrdog materijala, jer se teren nalazi na obali Dunava pa je mešovitan. Sve su ulice pokrivene drvenim gredama.

Budući da su zidovi ovoga grada visoki, to je zrak u juleskim danima neobično vruć. Za zimskih dana, međutim, to mjesto ima vrlo prijetnu i umjerenu klimu.

Iz grada se izlazi kroz četvorostruku gradsku kapiju. Između pojedinih kapija nalaze se straže, dnevne i noćne, koje stoje u pripravnosti. Na zidovima između pojedinih kapija nalazi se na hiljade umjetnički besposlovno izrađenog oruđa : oružja kojima su ti zidovi ukrašeni.

Na velikoj kapiji, koja je okrenuta prema zapadu, povješani su trofej i simboli velikih podviga starih junaka. Od ovih tih predmeta najinteresantniji je jedan havan od tuča koji je probijen strijelom, koja se s jedne strane zabola a na drugu izadla. To je bio čudan udarac. Jedan drugi interesantan predmet predstavljaju tri komada četvorougaoznog mramora koji je s jedne strane probijen spekom strijelom i olovnom metkom, pa su i tu ploču takođe objegli. Na kapiji citadele objegli su [neku ploču] koja pokazuje akrobata i četvorice pelvana — akrobata. To su vrlo interesantne akrobate.

Vorod — Na južnoj strani ovoga grada i slani se velika vana. Od opkopa tvrđave ide se u alargo-čaribju. Taj međuprostor takođe okružen opkopom napunjenim do vrha vodom iz Dunava. Alargo-čaribju se prelazi preko šest drvenih mostova.

U varoši se nalaze dvadeset i četiri džamije. U varoši se nalaze i obavlja se sedmista molitva petkom, i to u Hadži-Velićevoj džamiji i Šir-Merdivovoj džamiji.

U varškoj varoši ima tri hiljade dobrih kuća potkrovnim podmetom i daskom. Tu ima tri stotine dućana, nema brojanstva, nema svih skupocjenih stvari i robe. Klima je priyatna, a stanovnici su gradima nema ru kraja.

Na zapadnoj strani šehera, na jednom laganom uzvišću, dominira okolnom, nalazi se groblje Šehitluk, koje se nalazi na pola sata daleko, opet na zapadnoj strani, prema Beogradu, na obali Dunava, na jednom uzdignutom zaravanu, nalazi se Glazi Baki-begov grob, koji se posjećuje. On je mučenički poginuo kao šehid 663/1267 godine i sahranjen je u ovoj grobnici⁶¹.

Nakon toga smo se oprostili sa svima prijateljima, pojedinih u ladi: prešli na područje Saraj-Hisara⁶² na suprotnoj strani Dunava u temešvarskom vilajetu.

Zatim smo ostali pet sati na obali rijeke Tamiša⁶³. (Ova rijeka) dolazi iz Erdelja i uliva se u Dunav dolje ispod palanke Pančeva prema Beogradu, kako smo to ranije prikazali.

Odatle smo išli pet sati naprijed: stigli u grad Temišvar

Ovaj grad opusali smo idući na Varadaku vojnu. Međutim, ove blagoslovne godine kad smo sretno i zdravo ovdje došli predali smo Melek Ahmed-paši njegove novce. Kad smo obračunali troškove: izdatke, merni, aromahu, ostale su četiri [kese] blaga. Svu čuhu i platno paša je podijelio svojoj pratnji. Kad smo, hvala bogu, sve to posvrtavali, opet nam se pružila prilika i čast da vodimo prijateljske razgovore sa našim gospodarom Melek Ahmed-pašom, pružajući mu o krajevima i svojem doživljajima po sandžacima i kadilucima Rumelije.

61. Ako su ova kazivanja Evlije tačna, onda to ne može biti niko drugi nego Bali-beg Jahjapasić. Up. ovdje str. 73, nap. 24. On je pobedio 1521. g. postao sandžakbeg bosanskog sandžaka. Nakon pada Beograda on je imenovan sandžakbegom probosanskog sandžaka sa sjedištem u Beogradu na mjesto Husrev-bega koji je dotle upravljao smederevskim sandžakom. Husrev-beg je tada upućen na tamni: Bali-begov polubrat u Bosnu. Ove tamnice izvijene su u carskom divanu pred Beogradom 15. septembra 1521. g. Bali-beg je ostao na položaju smederevskog sandžakbega do 1523. g. kada ga je naslijedio na položaju Ferhad-beg Dalmatinac (1523—1524). Položje Ferhad-begove pogibeja, na njegov polubrat opet je došao Bali-beg (1524—1527) i ostao na tome položaju do svoje smrti 1527. Položje Bali-begove smrti njegov polubrat u Beogradu dobio je Husrevov brat Mehmed-beg, koji je upravljao ovom sandžakom od 1527—1533. od 1533 do 1541 g. Do sada se znalo da je Bali-beg umro 1527, ali se nije znalo da je poginuo u nekoj vojni, a još manje da je sahranjen u Smederevu, kako nam ovdje govori Evlija-čelendija. Samo je malo čudno što u Bali-beg bio imenovan Husrevovim sinom u Beogradu, ako tamo nije bilo nekih spomenika njegovih i ako bi se naročito vezali za to mjesto.

62. Ovo je mjesto na obali Dunava, malo pristupačni krševit grad. Ko-
Evlija-čelendija. Njegovim sadašnjim imenom.

63. Ilije, Tamiš.

PRIKAZ ISLAMSKE ORDIJE NA GLASOVITOM TEMIŠVARSKOM POLJU

Glavni zapovjednik Čose Ali-paša ulogorio se sa vojskom bosanskog ejaleta pod gradom Temišvarom. Naš gospodar Melek Ahmed-paša ulogorio se sa vojskom rumelijskog ejaleta prema gradu Budimu. Čauš-zade Mehmed-paša odsjeo je sa vojskom anadoljskog ejaleta prema gradu Vršcu. Budunski vezir Ismail-paša sa gazijama svoga ejaleta odsjeo je na zapadnoj strani Temišvara, a temišvarski valija Sami Husen-paša, brat Hajruš-paše, ulogorio se na sjevernoj strani Jagaraki paša odsjeo je sa svojom vojskom na stranu prema Jalvanu. Sejdi Ahmed-paša, koji je bio svrgnut sa položaja budimskog paše, odsjeo je na sjevernoj strani, ali je imao vrlo veliku vojsku. Varadski paša, Sinan-paša, odmarao se na drumu prema gradu Sebeš. Jester Hasan-paša ulogorio se sa vojskom ejaleta Varne na istočnoj strani. Čatalbaš-paša zastavio se sa karamanskom vojskom prema gradu Lugoku. Ibrahim-paša, koji je prouzveden za pašu sa položaja dogendži-baše, imao je logor na istoj strani na kojoj se nalazio Sejdi-paša. Kučuk Mehmed-paša utaborio se sa vojskom varadskog ejaleta prema gradu Janovu. Hasim Mehmed-paša odsjeo je sa morejskom vojskom na istoj strani na kojoj se nalazio glavni serdar. Subrah Mehmed-paša, namjesnik Morača, odsjeo je na istoj strani gdje se nalazio Melek-paša. Ali-paša, namjesnik Sivasa, ulogorio se prema Vršcu. Ukratko rečeno, tu se nalazilo sedam vezira, dvadeset miri-mirana, sto dvadest sandžakbegova, sve odred po odred, prema carskom zakonu. Serdar Ali-paša, kao glavni komandant, zauzeo je centralnu položaj, a sa četiri strane bio je okružen odredima i četama vojske, ogromne kao more. Sa svih strana bili su postavljeni bojni čadori, tabori, sve u grupama i redovima. Postojala su samo četiri odreda — oja sa mogla ulaziti u muslimansku orđiju : iz nje iziđi, jer su mađarski zarobljenici, koje je doveo Fatih Ali-aga, izvjavili da je — ali Kim J— (Kemenji) sakupio u Erdelju dvjesto hiljada ne— Kad su oni to saopštili, njihove su glave bile nabodene na — ispred tatara serdara, i otada su svi veziri svaki dan odrievati — i o upadu u Erdelj. Stalo se na stanovište da ne bi bilo — upada i nepratećijaku zemlji dok ne dođe tatarika — neko liko dana bila odgođena.

Za čudo bolje, tih dana dođe od Mehmed-paše Čuprilija zapovijed i vlastoručno pismo sretnog cara, kojim se tražilo da Seydi Ahmed-paša Ah-paša je stoga bio prosto i pameć. On je rekao:

«Sta to znači, na ovom vojašom pohodu pogubiti jednog gaziju-gaziju?» : poderao hatišerif.

Kad je Seydi Ahmed-paša čuo tu vijest, on je od tada bio kad god je dolazio serdaru, držao u pripravnosti svoju parobu od hiljadu zemljaka, hrabrih i odvažnih junaka svoje mrtve stado, čija su bila uvijek uz njega spremni, pod oružjem. Stoga je odlazio bez straha i bojazni.

Jednog dana došao je Gazij Seydi Ahmed-paša našem gospodinu Melek Ahmed-paši i rekao mu

— Moj gospodine, eto, konačno, ovaj Čuprilija hoće napokon da i mene smakne. Pokoritiću se, jer ne mogu da bijelim u čabersku zemlju. Neka moj sin Mehmed ostane, kao sročić, pod tvojom zaštitom. Čuvaj me toga sina kao božji amanet.

Kad je to rekao, stavio je glavu u čurak Melek Ahmed-paše i plakao. Od prisutnih nije ostao niko ko nije zaplakao. Seydi-paša je po tome ustao i sa svojom pratnjom otišao u svoju ordiju.

UZROCI UBISTVA GAZIJE SEJDI AHMET-PASE

Sejdi Ahmed-paša je prvo postao namjesnik ejaleta Haleb. Ali stanovništvo Haleba nije dopustilo da on preuzme vlast u Halebu s motivacijom da je nasalnuk. Stanovništvo tog vilajeta sporazumno se jednodušno sa ondašnjim halepskim pašom da ne prime pašu Sejdiu i zatvorih gradske kapije. Na to je paša Sejdija rekao:

«Mene je moj sultan dao grad Haleb. Zašto me ne primete?» a potom je sa trideset do četrdeset hiljada ljudi opustošio grad. On je na mjestu koje se zove Crvena Kapija iskopao rovove i opkope, naspekao na hiljadu visokih stabala i podigao drvene krovove koji su dominirali gradom Halebom, i poveo žestoku borbu, u kojoj je zarobio i rastjerao vrlo mnogo muslimana. Upravo u to vrijeme bio je stigao u Haleb Mehmed-paša Čuprihić, koji je bio smijenjen s položaja namjesnika u Smrjskom Tripolisu. On je tu zatekao borbu i pokušao da umiri zavađene strane. Kad je Čuprihija pokušao da savjetuje pašu Sejdiu, ovaj se rasrdio i sasuo Čuprihića niz teških uvreda, a zatim je nastavio da tupa grad Halep, tako da je bio poruho neka mjesta na tvrđavi. U tom je stigla iz Carigrada zapovijed da je paši Sejdiu data provincija Sivas. Čuprihić, međutim, nije zaboravio postupke Sejdije. Ali kad je, nekoliko godina kasnije, postao veliki vezir, nije se obazirao na ono što je učinio Sejdijsa ranije pod Halepom, nego mu je dao bosanski ejalet. Kad je Hasim Mehmed-paša postavio serdarom protiv Mlečana, naredio je Sejdi Ahmed-paši da mu se i on pridruži sa vojskom bosanskog ejaleta. Paša Sejdijsa bio je jako srdit što je stavljen pod komandu drugog paše, pa se sa mat Čuprihijsa kretao sa svojom vojskom vrlo lagano, sklanjao se i odgađao pohod motivirajući taj svoj postupak time što ga Čuprihić nije imenovao serdarom. On je tada poharao dabrovačko područje zaplijenivši blaga u vrijednosti od dvjesto hiljada groša, a onda se ulogovao na Gatačkom polju. Islamska vojska, koja je išla protiv Mlečana, vratila se, međutim, praznih šaka, bez pobjede. Eto to je bio jedan razlog njegovog pogubljenja.

Kasnije je on bio svrgnut iz Bosne i postavljen valjom budimskog ejaleta. Kad je bio odreden da sa Ali-pašom pođe protiv grada Varada, on je pokazivao i iznosio mnoge razloge da ne uđe u borbu. Ističu naročito: «A njemu pripada vrhovno zapovjedništvo tog po-

hoda. Kazuje, kad je izdao ferman da slamsku vojsku pošalje u Erdelj, on je, s motivacijom da je svrgnut sa položaja, poslao vojske, pokazivao sporost, nemarnost i razna izmotavanja. Na kraju upada u Erdelj. Pri tome je sedam puta dolazio hatišerif u Varad, da se Sejdija pogubi. Serdar Ali-paša, međutim, nije htio i odbio pašu Sejdiju; tačnije rečeno, on nije mogao da ga pogubi. Na kraju je serdar Ali-paša, prikazujući se iskrenim, pokazao politiku Selim Ahmed-paši hatišerifu i upozorio ga ovako:

— Kad meni dolaziš, dolazi sa dveje do tri hiljade osvojenih vojnika.

Sejdi-paša se, međutim, toliko uvjerio u iskrenost verodana, da mu je počeo dolaziti sa četrdeset do pedeset ljudi. Na koncu su jednog dana počeli da stižu hatišerifi našem Melek Ahmed-paša s nalogom da se Sejdi Ahmed-paša pogubi. Melek Ahmed-paša, međutim, nije uspije hteo da se osvrće na te hatišerife, nego ih je ignorisao s riječima:

— Paša Sejdiya je istaknut borac na božjem putu. Kako da ga pogubim u ovoj situaciji.

Uz to je rekao Sejdiji, upozoravajući ga obazrivo da mu ne dolazi neopremno, nego da dolazi s naoružanim ljudima. Naime, naš gospoder Melek Ahmed-paša se čitavog života do krajnosti čuvao da nekoga ne ubije, niti da dozvoli da se neko ubije. Na koncu, stigao je serdaru Ali-paši jedan hatišerif u kome je stajalo:

— Ih Sejdiynu glavu iš svoju!

Taj hatišerif donio je neki Hadži Ishak. Tada se serdar Ali-paša našao u nebranom gročdu, u bezizlaznoj situaciji i prepaš se, misleći da mu ode glava samo ako još nekom veziru dođe hatišerif. U toj bezizlaznoj situaciji on se odlučio da pogubi Sejdiyu na lukav način. Tim prije što je i sam u sebi nosio izvjesnu prkosu prema Sejdiji zbog toga što mu Sejdiya ranije u pohodu na Varad nije htio priskočiti u pomoć. Osim toga, u narodu se govorilo da Ali-paša ne bi mogao nikako osvojiti grad Varad da nije bilo Sejdiye. Zbog svega toga, on je bio čvrsto odlučio da pogubi Sejdiyu bez imalo ustranjanja, kako bi onda sva slava za pomenutu pobjedu pripala samo njemu.

Smjelost i junatstvo Sejdi Ahmed-paše. — Jednog petka, ja sam, otisao sam Sejdi Ahmed-paši. Zatekao sam ga gdje ruča. Tom prilikom kazao mi je paša Sejdiya ovo:

„Budimsku vezir Ismail-paša spremio se da me pogubi pa sam naredio da se spremio moje baljukbaše, da se naoružaju, pa da odemo i da vidimo...“ Počeo je paša Sejdi-paša je bio spreman sa čitavom svojom vojskom i krenuo pod oružjem u budimsku orđiju Ismail-paši. Na to je Ismail-pašin kapodžijar čehaja otisao i rekao Ismail-paši:

— Moj gospodaru, eto dolazi Sejdi Ahmed-paša!

Na to je Ismail-paša odmah izdao naredbu, pa se pred njegovim odredom u jednom kupilo mnogo ljudi koji su stajali spremni pod Mačo i sauje primijećeno je kako dolazi „suprotna“ strana

Sejdi Ahmed-paša Na to je Ismail-paša došao prvi, jer je bio sa grupom vojske. Sejdi-paša je bio sa svom ekipom, bio je kao vjetar, pogazio halije od obrušama koje su bile postavile u predvorju Ismail-pašine čadore. Sejdi-paša je stajao u borbi pod sredinam stubom čadora i naslonio se rustemovske na jedan jastuk. Nije ni pozdravio niti primio pozdrava, nego je stao, okružen sa sve četiri strane odredima vojsnika i prozborio ovako:

— Smail-paša, brate moj, ti si namio da mene pogubiš. Bravo, neka ti tvoj vitezki podvig bude uspiješan. A čemu služi taj direk-gajtanom pored tebe?

Kad je on to rekao, Ismail-paša mu je odgovorio:

— Ne, treba da se nešto izmjeni, pa sam naredio da se postavi

Sejdi-paša je sa svih strana bio okružen svojom tjelesnom stražom, koja je stajala u pripravnim stanju, sa oružjem na prsima, očekujući znak za paljbu. Ismail-paša je znao da njegova vojska nije u stanju da povede borbu i da digne ruku na vojsku Sejdi Ahmed-paše, koja je stajala pored njega, pa je pristao bio skrenuo s pameti. Ali se brzo pribrao i rekao:

— Dajte brzo kafu i šerbet momu bratu paši!

Na to mu je rekao paša Sejdiya:

— Nije potrebna kafa, nego ih ti skadaš moju glavu, ih ću ja da sknem tvoju.

Oči su mu sijevale kao paklena vatra. Siromah Ismail-paša dograbio je u luđačkom strahu jastuk koji se nalazio pored njega i držao ga kao kakav štiti. Zatim se digao na noge i stao pored direkta sa gajtanom. Potom se nešto pribrao i svojim bojničkim dijalektom prozborio ovako.

— Stani, džanum, moj Sejdi Ahmed-paša, zar mi nisi brat na ovome i onome svijetu!

Na to mu je Sejdiya odbrusio ovako:

— Zar da se ja sa psom bratim! Ne, to ne može.

Uz to mu je svojim čerkeskim dijalektom ustresao mnogo uvredljivih riječi, a zatim se vratio držeći se rustemovski hrabro jastuk na svom doratu, starom prijatelju iz Kodža Daga preko halija i obrušama i tako je bez straha i bojazni otišao pod svoj čador.

Ismail-paša je bio prebledio kao krpica, pokunjio se i odmah je sklonio sviđeni gajtan, koji je bio spremio da njime ubije Sejdiyu. I u očima svojih utimnih prijatelja izgledao je kao mrtvac. Još veća bruka i sramota Ismail-paše bila je ovo:

Dobao je pod šator sardara Ali-paše, i na uvredljiv način rekao

— Gospodaru naš, ti nisi počinio zapovjest Čupričica

— nisi ubio pašu Sejdiyu. Ako meni jedanput dođe na oči

— da ga ubi. Štalo, ako ha isteri i ne dođe, ja opet prema njemu

— kao mrloci nego tu mu odajeta glavu bez

— hrabra — jednako — ga —

— da ga, pred —

uvijekta obraca, a u stvari bio je izgubio svaki ugled. Danas podije ovoga slučaja sa Sejdijom, Ismail-paša je dugo razmišljao i rekao serdaru Ali-paši, koji mu je u razgovoru rekao:

— Brate, eto tebi je dolazio Sejdî Ahmed-paša, pa šta mu je pogubio tog zbiraka? i tako mu dobacio niz zajedljivih riječi.

Ismail-paša je na to rekao:

— Kako ček, bre, ubiti toga nevjernika kad mi dolazi kao kao paklena zebanija (= andeo mučitelj)?

Serdar Ali-paša mu je odgovorio ovako.

— Kad mi dolazi, misliš da dolazi mek i blag kao rapko uvijek ili kao rapko andeo? A ne znaš da uvijek dolazi kao Azrail (andeo smrti). Mi takomu koga, ne možemo pogubiti Sejdiju. A ako ga ti ne možeš pogubiti, neće mnogo proći a Sejdija će tebe pogubiti.

Tako se završio razgovor.

Ubistvo Sejdî Ahmed-paše. — Ja sam, siromah, jednog petka opet odao Sejdî Ahmed-pašu. Nakon što sam poljubio njegovu častu ruku, upitao sam ga za zdravlje i raspoloženje. On mi je na to rekao:

— Dragi moj Evlija Çelebija, danas je petak, idu i u moju džamiju u Temišvaru, na tvari episkopa tvrđave Horos, čitaj častni devr prije zajedničke molitve. Ja ću danas da obavim posljednju molitvu petkom, jer odlazimo u erdelyjsku vojnu, pa možda neću više zajednu molitvu obaviti. Svakako je potrebno da ođel u moju džamiju.

Uz te riječi dao mi je devetnaest venecijanskih dukata. Ja sam, siromah, na to rekao:

— Idem, moj gospodaru, samo molim vas pogledajte sat da vidimo koliko ima do podnevne molitve.

Na to reče Sejdî-paša:

— Moj Evlija, zar ti nemaš sat?

Ja sam mu siromah, rekao:

— Mo, je sat pao rasao se kad sam igrao džundu u gradu Alasancj u Rumelji.

On mi je istog časa darovao jedan divno izrađen sat. Ja sam pogledao sat i rekao da do ezana ima samo tri sata. Na to je rekao paša Se-dija:

Ima još vremena. Umi brzo konj. Danas je petak, treba da našim bratu serdaru Ali-paši. Prolog petka idao sam onom Ismail-paši.

buljukašta reče

— Moj i siromah, sam noćas sanio, gođi. Danas samoj

— Ja sam se ujutro, petak, na jeli, samoj petak. Na

— Ja sam se ujutro

stomah, pogledao Sejdi-palu, izgledao mi je kao da se nasmije-
 ae vrlo sporo i kad je utao u unutarnje prostorije serdara, od-
 nekud je izišao u suknji Sejdi, do glavnog stupa. Sejdi
 namao selam i zašeo blagosloven dan. Serdar mu je
 odgovorio, posadio ga pod srednjim stupom. Pošao je rekao

— Moj gospodar, dokle ćemo mi ovako sjediti pod
svarom. Podignimo se odmah odatle da bježimo ili da idemo
drugu zemlju.

Serdar mu je odgovorio:

— Daxas demin, alkoqozda, tebe xotunni napriyad kan charkan.

Sedulum is dioecious.

— Neka je bog zadovoljan mojim gospodarem što nas je poslao u službu da se borimo za višnju.

Pro tom je došla kada i dok su oni pali, ušli su selam-Allah!
Hucrem-aga i Kutub Celebna i rekli:

— Danas je blagosloveni petak. Dolazi jangstaraga Celeba-aga. Na to je Sendi-pala odmah ustao i rekao:

— Moj gospodaru, kad dolazi aga, ja idem. Neka vas moj blagoslovi prate.

I dok je Sedina trlazio, Ali-paša se na njegovih leđa zaulazio.

— Udaite, hoi, uca daura!

Sila i sa, bože, svi su prilazi pašnom logoru u zemlju potonuli. Kad je Ali-paša vojsci navahla okružen na Ahmed-pašu Seydiu, Ali-paša se sklonio za zastore i pobjegao pod šator Hazn-dara. Nagađnom je pred serdarevim šatorom posulo olovo kao kisa. Po tom sam video kako jedan metak pogodi jednog Seydiu pod ruku. On se na to utaknuo.

[illegible]

divan, i govoreći je: „Imam ja pod savez. Kako mogu ja, kao državni pogodovatelj, da odmah od tebe tražim odvajanje glave? Onda Sejd Ahmed-paša: „Kad je to, gospodine, rekao?“, ali on je odmahovao orđij nastao je toliki gub i komejmu, da je to bilo nekakav dan. Na to je vojska Sejd-Ahmed-pašine, napredao budimski vojska, rumehijska vojska našeg gospodara Zaim-paše velika kao more, došla pred lator Ali-paše i spremala se. Ali kakva korist kad je svako gledao leš pokojnog Sejd-paše na divanu.

Svi su govorili:

— Tešir li žene! i velike žene! Ode najvrednija ličnosti naše armije. Kako ćemo ove godine provesti u Erdelj? Kako ćemo voditi borbu sa kraljem Kemencem? Kako ćemo postaviti kralja? Kako ćemo dobiti hiljadu i dvije stotine kesa dvogodišnjeg harata i kako ćemo dati odgovor sultanu?

Tako su svi govorili i razlazili se kukajući. Kad sam ja to video, pojavio sam konja i za tren oka otišao našim Melek Ahmed-paši i sve mu u pojedinostima ispričao. On je bio izvan sebe i rekao:

— E, moj gospodine, danas meni, svira tebi, i pozvao sve svoje age sebi i izjavio ovakvu oporuku:

— Tri stotine dragih kamenova koji se nalaze u kesi pod pečatom neke se podijele sve po spisku ovako: deset komada njegovom sinu Ibrahim-begu; deset komada Sejd-paše Mehmed-begu; deset komada njegovoj ženi, gospodi sultaniji, a ostatak je dao svojim agama rekavši: „Ako ja umrem, neka to bude vaše, a ako ostanem živ, neka je opet moje.“ Tako je oporučio, a zatim je otišao u divan sardaru Ali-paši.

Prolazeći kraj Sejd-pašine lela svi su veziri, mirmarari, stari i mladići govorili: „Puste lažosti i žene!“, plakali. Kad je, međutim, našao budimski vezir Ismail-paša, s pompom i sjajem, i prošao pokraj lela paše Sejd-paše, rekao je: „Ej, daur, hej prokletnik!“ i upotrebio neke prozve svojim bojničkim dijalektom. Zatim je nazvao selam svim prisutnim na divanu i sjao u protelje govoreći velikom sardaru:

— Neka ti bude srećna vojna, danum, a neka glave svih budimskih ovako visje!

Na to je naš gospodar Melek Ahmed-paša rekao:

— Zar ne vidiš da je budimski vezir postao muhtesaba, Ismail-agica. Ako Čuprić ostane još šest mjeseci, on će pobiti sve žene na ovom divanu. Ako mu budeš i svojicu drkao, on će te ubiti. Vidićete, ta će se još dogoditi.

Tada je glava pokojnog Sejd-paše stavljena u so i poslat u ad brzom poštom. Na ov leš je okupan, ali krv iz rane od koje je bio ranjiv, iako je bio mrt, stalno tekl. To je bilo 1707. godine upravo u nedjelju petak. Ako je on govorio o sebi, pokojnika pred muhabom i njegove djece, opk... i... ako... Horos... u Ternišvaru.

... je... akog časa...

i upitao za uzrok kuknjave i plata. Kraljevski ratnici na njega odgovorili su bolom kazali ova:

— Ovaj pokojnik je ona ličnost od koje ste doznali da je bio kralj i čitav daurski svijet. Ime mu je Čavkazade Mehmed-paša Ahmed-paša.

Pokojnik je skruvio crnu jaknu sa svoje narukvice, a ona mu se razborsukla. On je čitao neku molitvu kasu. Nakon toga je rekao:

— Zasta je žalosno i šteta. To je bio znameniti i čest asiranski vitez. On je pogubio jednog tako znamenitog kralja kao što je bio kralj Rakom. On je oslobodio Austriju od te napaсти pa je tako u Austriji zavladao sigurnost i bezbjednost. On je osvojio Erdelj i prikupio raznih harač, koji toliko godina nije isplaćivan, i poslao ga Portu. Ah to znači da je ipak, pored svih tih zasluga, bio grijehnik.

Tako je sa izvještom aronijom kazao još nekoliko zajedljivih riječi nad mrtvim tijelom paše Sejdiye. Zatim je posao po mrtvaču nekoliko šaka dukata rekavši: — Sadržavate ljepo po vašoj vjeri svoga vašeg nasilno ubijenog vitez i čitajte Kur'an za njegovu dušu!

Zatim je svojim hantov-kolima otišao serdaru Ali-paši. Nakon sahrane ja sam, seromah, čitao jedan Jasen za njegovu svjetlu dušu i sa uzdahom, tugom i bolom, vratio se pod svoj čador sasvim neraspoložen. Uzrok i razloge tomu znao je samo jedini i svemoćni bog

POKOJNIKOVE NEPOGODOSTINE

Nastojati da ga zavera i da stede njegovo povjerenje, serdar Ali-paša mu je pokazao hatidnif kojim se traži njegova glava. Sejdiya je imao puno povjerenje u serdara i počeo da mu dolazi sa pet do deset ljudi, jer je bio vrlo naivan i potpuno bezazlen. Sejdiya uopšte nije bio poznat Ali-pašin plan udele sa jasnijarskim odlikom da ga što prije smakne pomoću svih mogućih varki i smicalica. Zbog svoje potpune naivnosti, on je imao puno pouzdanja u svaku serdarovu riječ. Serdar je, međutim, potajno podizao Čuprišču izveštaje protiv Sejdiye. On je pisao i slao ovakve izvještaje:

— Sejdi Ahmed-paša je prouzrokovao ustanak, bunu i neredu Kemerija (Kimanjoša) kao i otkazivanje harača.

On je pisao i razne druge optužbe u tome smislu i raspalio Čuprišta da ovaj potajno nekoliko hatidnifa da se Sejdiya pogubi iz ovog razloga smatraju su neosnovanim izveštaj koji su o Sejdiyi pisali Melek Ahmed-paša i Čavkazade Mehmed-paša, pa su odbacivani. Sejdiya su dolazila pisma od nekih njegovih prijatelja i Portu u kojima je stajalo:

— Zašto si dao povelu i prouzrokovao da se dižu bune protiv Carstva? Zašto zavediš erdeljaku raj? I zašto prouzrokuješ štetu državnim prethodima?

Sejdiya je na to odgovarao:

Sadržavate li o tih je mogao imati misli o tom poslu. Kako je moguće da se zaveri na koga sam ja bio potpuno bezazlen i

Ja sam i najviše zadovoljan svojim životom i zadovoljstvo imam i svojim
Ja nisam nikad bio nezadovoljan svojim životom (kao nikad niko drugi) i
Ja sam i Uostalo i sam zadovoljan svojim životom.

Take 10 mg orally 1 to 2 times daily as needed.

Ukratko ova naša pjesma govori o jednom selancu koji se suočava
ključnim aspektima života: ljubavi, prijateljstvu, radu, obitelji, prijateljstvu, ljubavi
kojima njeguje. Pjesma govori o jednom selancu koji se suočava s ljubavi, prijateljstvom, radom, obitelji, prijateljstvu, ljubavi
je među našim ljudima, koji su se suočavaju s ljubavi, prijateljstvom, radom, obitelji, prijateljstvu, ljubavi
kojom je živimo. Pjesma govori o jednom selancu koji se suočava s ljubavi, prijateljstvom, radom, obitelji, prijateljstvu, ljubavi
daru Ali-pa, koji je jedan od naših selanaca. Ali-pa je jedan od naših selanaca. Ali-pa je jedan od naših selanaca.
od svega toga. Selanac je jedan od naših selanaca. Selanac je jedan od naših selanaca. Selanac je jedan od naših selanaca.
udela i naposljetku selanac je jedan od naših selanaca. Selanac je jedan od naših selanaca. Selanac je jedan od naših selanaca.
se bojom i prirodom. Selanac je jedan od naših selanaca. Selanac je jedan od naših selanaca. Selanac je jedan od naših selanaca.
povremeno žive i selanac je jedan od naših selanaca. Selanac je jedan od naših selanaca. Selanac je jedan od naših selanaca.
Neka se bog primi i selanac je jedan od naših selanaca. Selanac je jedan od naših selanaca. Selanac je jedan od naših selanaca.

Sam po sebi Sevdah je bio svojek izvanrednih osobina. Bio je tako slavan i popularan da je bio negodan: Russem ili nerimanski Sam svoga vremena pao je po čitavom svijetu. Bio neprijatelj zapregolčevali su se kad bi čuli njegovo ime. Ali onaj koji neće nikada nestati (bogi) odredio je da Sevdipa bude umoren od muslimanske ruke. Da je pohva na ovome svijetu još nekoliko godina, bio bi zarazan i Erdelj i Austrija, Osta Mađar i Poljska i Češka i Švedska. On bi muhamedanskom sabljom sasjezao (nepokorne) nevjernike, a sve ostale približio muslimanskim zemljama i spasio ih zabluda nevjernstva. Sigurno je da bi pod Beč dospio Visoki odredio svevišnjeg boga, međutim, bila je takva. Na ovome mizer-nom svijetu nije stalan na bogat ni siromaš, ni mlad ni star, ni emir ni vezir.

Ovaj odebrani junak od mejdana, srčani vezir, zjenica ratnika i derviša - pušio je ovaj svijet devetnaesti dan mjeseca Jezula 197 (1. VI 1881) g. i krenuo u vječno carstvo. Da ga svezlinski gospod bog obaspe svojom uzdašnom milošću da mu podijeli mjesto visokom rajskom naselju. Amen, gospode, amen! U tom anaku su mnogi učed ljudi spjavali hrabrostih snoveve smrti. (Skrabeno)

POVRATAK IZ ERDELJA U BEOGRAD
I IZLET NA AVALU

(VI, 100—104 i 105—106)

[U kasnu jesen 1661, Turci su prekinuli ratovanje u Ugarskoj, vojsku djelimično raspustili, a djelimično povukli u bezbjednija mjesta na zimovanje. U toj vojsci nalazio se i Evlija Čelebija. Njegov gospodar Melek Amed-paša, tadašnji rumeljski beglerbeg, imao je naređenje da sa svojom vojskom preimnu u Beogradu.

Po čitj zimu vraćala se turska vojska ispod grada Varada, tako izmučena i izmurena da se jedva držala. Pošto je prešla ispod grada Karanšebela¹, zastavila se na polju Hatsek². Tu je ostala dva dana, a onda krenula dalje].

Idući dalje došli smo u posljednjoj dekadi džumazi elšera 1072/10—19. II 1662 godine u islamsku zemlju, u selo Muske na teritoriji temišvarskog vilajeta³. Ja sam odsjeo u kući jednog mog prijatelja hrišćanina. Moje sušnjeve i poslugu nisam odmah poslao pokraj toplog ognjišta, nego sam prvo dao domaćinu odjeću i obuću moje posluge da se opere. Jedući toplu hranu, moje sluge progledaše, a lice im se razja.

Tu je vrhovni serdar dao otpusnice svima muslimanskom borcima. Za jedan jedini dan razila se sva vojska, tako da od nje nije ostalo ni glasa ni traga. Svi su otišli svome navičaju. Idući odtle osam sati dalje, veliki vezir je u blizini Karanšebela⁴ izdao naređenje svim vezirima, visokim državnim funkcionerima i vojnim zapovjednicima da idu u određena mjesta na zimovanje. Bilo je naređeno da serdar Ali-paša⁵ zimiye u Temišvaru, Čaušbaše Mehmed-paša⁶ u Vrhu⁷, a naš gospodar Melek Ahmed-paša⁸ u Beogradu ili

U orig. Sebel

Magyar. N. tiszeg. Iszl. Evlija-Hatsek.

Toliko je moguće da je Evlija Čelebija bio u Beogradu 1662. godine, jer je u tom godinu bio u Beogradu.

1. Karanšebela — danas str. 14, nap.

2. Hatsek — danas str. 14, nap.

3. Temišvar — danas str. 14, nap.

4. Karanšebela — danas str. 14, nap.

5. Ali-paša — danas str. 14, nap.

6. Čaušbaše Mehmed-paša — danas str. 14, nap.

7. Vrhu — danas str. 14, nap.

8. Ahmed-paša — danas str. 14, nap.

GRAD 52

[illegible]

Kasapa, kad je Jildirim-han u vojsci kralja Timur-hana umro²¹, Srbi su zauzeli grad Avala. Kasapa, 648/1442 godine, kad je sultan Mehmed-han Osvajač došao da osvoji Beograd²² naredio je Gazi Fortu²³ da ponovo osvoji Avalu.

Grad se sada nalazi u beogradskoj nahiji²¹, na teritoriji sanderevskog sandžaka. Leži na jednoj strmenitoj litici koja se diže do neborskog vrha i nema uopće nijednog mjesta koje bi domusiralo gradom. To je lipe malen grad sandan od kamena. Nema epškopa, a ima visokog kaplana na gradskom zidovima. S tog visokog grada vidi se na sve strane po pet konaka daleko. Na sjevernoj strani vidi se Temišvar, na zapadnoj strani Sremska Mitrovica²², a na južnoj strani vidi se planina Pakra²³.

18 U orig stop tačno *Hariste* = Avale. Riječ hariste znači ovdje mjesto, naseljenje koje dominira okolnom Odarje ova; turško naziv Avale, starog žnava, koji su Turci u početku zvali još i *Gardar* (derivativ od tur. *gardi* = čuvar). Društva tumačenja imena Avale su pogreška. Up još Otok u Kalendaru «Gardar» iz 1838. godine.

29. Bajazid I, son of Sultan Murad II, reigned c. 1389–1402, ending

20 Gradsko rimokatoličko bogosloje (1418—1440) U sadržaj ispisivanja završi ga Sabudin-baša. Svrta on nije bio komandant Bajezida I nego tek Murada II. Jedno njegovo pismo pisano ćirilicom, u Skopje, Početak i pismo

21 U drugoj stopi: Delo-ojlu Daci Pod Evlijom Dudijem koje se svakako smatralo kao Darda Brankovića, a Delo-ojlu je svakako iskorišćeno d Vih-ojlu, kako Turci zovu potomke Vuha Brankovića. Up. ovdje str. 309, nap. 34.

22 Mušić na događaje iz 1462, koji je Timurlenk u bici kod Anger²² savršeno opisao, kaže je u toj rečenici: "Timurlenk umro, ali je sve to bilo mnogo ranije nego što su Turci prvi put saznali Avaza."

13 To edge hole #48 1443 using 1456 padlock

24 Turisti putnik iz XV vijeka opisan u našim narodnim pjesmama kao *Porta od Avale*. Iz ovih zapisa može se zaključiti da je *Porta od Avale* bila XV vijeku.

25 Kod Radonice, op. crt. str. 81, map. 60, pogled na ...
... koje je Avak - p pad-a u - m-m- - - -
... da u - - - - - dijak a u beogradskoj vilajet- rago
... nahije, kako stoji kod Badije, pa
beogradskoj a u - - - - - dajom vi-
... - - - - - ja
... - - - - -
da - - - - -
nakill masa

Nazivom Havalat²⁸ htjelo se kazati da taj grad nije bio samo nutan područjima, dok nema nikta što bi demantirao taj naziv. Sa kuće koja se nalazi na najvišem vrhu tog grada, može se vidjeti planina hercegovačkog sandžaka.

Taj grad osvojio je Gazi Porta sa svojom četdeset hiljada ljudi. Podigao spolja oko grada još jedan zid koji na vrhu ima 2000 kula. Ima je još jednu gvozdenu kapiju, koja je odlikovana prema ugledu, te tako utiče da ovaj grad bude sa istim ugledom kao i Beograd. Sa četiri strane toga grada nalaze se velike pustinje, da bi se od njih odvojio, ne ulazi se ni da pogleda dolje.

Na zapadne strane grada nalazi se mala tvrđava. S te strane ispod malog opkopa ograđenog od kamena škrapca, nalazi se jedna duboka jama stražna kao paklena provalja Gaja.

U doba Gazi Porta izlijetalo se iz ovog malenog grada po hiljade naoružanih i po izboru braćeh jaksaka, konjanika oboružanih kopijuna. Oni su preslihi te krajeve, pa i sam Beograd, da male malost. Oni su grabili plijen sa obale Dunava i vraćali se otuda na Avaiu kao što se soko vraća u svoje gnijezdo. I sada se u toj tvrđavi nalaze sobe tih gamja; to su male i potijeme sobe nanuzane jedna do druge, jer su svi u ljudi bili samci i nikada se nisu ženili. Ali te sobe iz dana u dan propadaju, jer se sada taj grad nalazi u unutrašnjosti zemlje pa nema potrebe da se održava. Ipak ima on ovog gradskog zapovjednika (dizdar), pedeset naoružanih ljudi gradske posade, dovoljnu količinu municije, nekoliko šahi-topova, jednu džamiju, više lijepih cisterni za vodu i pet kuća. Dvoriste u tvrđavi je jako lijepo.

Izvan tvrđave sa zapadne strane nalazi se oko stotinu varoških kućica koje su pokrivene trakom i čeromitom, a oklojene baštama i vinogradima. Tu se nalazi jedna džamija, ali nema čarkije, bazara ni ostalog. Samo ima mnogo izletišta, koja liče na rajске bašte i vrtove.

Na tom visokom brdu, pokraj vinogradskih ograda, nalaze se, gđa, tri hvata blizu, izvori pitke vode i svi su čisti kao sama čistota... Svi ovi vinogradi su izletišta beogradske pravke.

Grob Gazi Porta. — U groblju među tim vinogradima nalazi se jedno drvo visoko stablo pistaća²⁹ koje zaslužuje da se vidi, jer se inače drvo pistać ne nalazi u području umetlije. Grob Gazi Porta se podnosi nekakvu kupolu, ali kakav drugi nadgrobni spomenik, on poljiva mirno samo u sjenci toga pistaća. Kako da je još za svog života kralj:

... i kralj...
... i kralj...
... i kralj...
... i kralj...

— Kad pogazem na tvoj grob u šumi je plav, gori je žut
umrem u ljubavi preno bogu vladavice i tvoj grob i tvoj grob i tvoj
njetko drvo

Njegov grob je mjesto koje je naša vojska, stignuće koga
krovi mase.

Odatle smo sa svojim gospodaru Melek Ahmed-pašom, opet
došli u grad Beograd i ostali u društvu svih beogradskih
prvaka proveli sto dvadeset dana u predivnom danu mjeseca
džumazal-ahira 1072 30 ili 1602 godine, jedan kapidžbata Vuške
Porte čuvani aga po imenu Mustafa-aga je hatišerifom (vlastoručnom
carikom pismom) sultana Mehmed-bega³⁰ našem gospodaru Melek
Ahmed-paši U tom hatišerifu je stajalo

— Ti, koji si stajao mojom velikom precima i koji si Melek
Ahmed-paša,

kada si stigao moj hatišerif, dođi u moju prjestonicu da budeš
moj zastupnik i da se sastaneš sa mojom tetkom Fatma sultanjom³¹
koja je za tebe vjenčana i molj se bogu da moje carstvo bude
dugovječno.

Pošlije toga svi su rekli «Idemo u Carigrad» i počeli smo se
spremati za put.

Sudbino božije i nepredviđeni poslovi — Melek Ahmed-paša
pozva mene, svezmaha, sebe u audijenciju i reče mi sljedeće:

— Moj Evlija, ti znaš da sam ja u vrijeme erdelyjske vojne
dao u vođu beskatarnog zapisa skadarskom sandžakbegu Mehmed-
begu Jusufbegoviću³² trinaest hiljada groša, da sam isto tako pozaj-
mio dukadarskom begu deset kesa solta-rijala, prizrenskom begu
Arslan-begu pet kesa rijala Memi-begu biharskom hiljadu dukata.
Eto sad tebe stavljam u dužnost da to blago sakupiš prema prima-
nicama, potvrdama i namirama. Evo ti dvadeset vrijednih protoce
i dvije kese putnog troška. Daj sve priznanice i idi bez stanka i
odmora u albansku Skadar³³ i «oz-sandžakbexima» i naplati sve to
blago u ruku da ti ga je lakše nositi. Ja sam pomenutim begovima
napisao da ti oni u svojim sandžacima daju ljude koji će te pratiti i
čuvati. Ja idem u Carigrad. Novci su mi potrebni radi svadbe sulta-
nje Fatme i za druge troškove, jer sam u erdelyjskoj vojni za deset
mjeseci potrošio hiljadu i šezdeset kesa blaga. Nastoj, moko, svakako
da mi taj novac doneseš prije nego što ja stignem u Carigrad

30. Ovdje je sigurno neka poročica u datumu. Načelnik i Evlija
da je toga datuma u Beogradu. Melek na putu za Beograd, odatle je
i kade da su u Beogradu. Ili 110. Znašće ti da su u Beogradu
ostali četiri mjeseca poslije toga. A to je 110. mjesec krajem maja.

31. Sultana Mehmed IV — Tirahina.

32. Ili — Isak Jusuf-paša Matkovića koji je ubijen
— Melek Ahmed-pašu poslije

Kad je on to rekao, ja sam ostao zapanjen u čudu. Rekao mi je: Bogo moj, samo ti znaš koliko sam se oduševljavao kad sam vidio Ja, naravno, ođem u Carigrad. Ti si mi dočuo da propustim velike zemlje. Snaga i moć, usud i srećuna, sve potiče od tebe.

Na to sam poljubio častu ruku Melek Ahmed-paš. rekao mi je: god narediš, gospodaru, idem. Na to sam se počeo sprijetiti, ali

a uliva se u rijeku Kolubaru¹³ (isto ime kao i Banja, čija se voda uliva u Dunav¹⁴). Na kraju puta mora opetiti¹⁵ i doći do mora, prevažiti Crnu Goru¹⁶.

Spasavši živote od deorskih hajduka — razbojnika stari, oni su dvanaest sati u Banju.

SELO BANJA¹⁷

To je bugarsko selo od hiljadu kuća. Ono je znamenit. Tu ima sedam manastira i nekoliko dućana, tako da liči na veliku kasabu. U blizini ovog velikog naselja u planinama bogatim drvećem nalaze se kupke sela Banje. Još u doba hrišćanskih kraljeva na ovoj ljekovitoj vodi podignute su veličanstvene visoke kupole, veliki baseni, mnogobrojni hladnjaci, halvati i svlačionice. Tu se godišnje u doba lubenica sakupi četrdeset do pedeset hiljada duša, održavaju panađuri i trguje. To je veličanstveno izletište i mjesto za uživanje. Kako je voda tih banja jako topla, to se voda kupki dodaje nešto hladne vode.

Rijeka Držina¹⁸ prolazi ispod kasabe Čačak i uliva se u rijeku Moravu; ova se opet pod gradom Kulićem¹⁹ uliva u rijeku Dunav.

Prečavši zatim preko mosta na rijeci Držini²⁰, stigli smo u selo Društvo²¹. Dotle smo prošli zemljište od devetnaest sati hoda i prošli oko deset sela.

Zatim smo prešli preko mosta na rijeci Kamenici²². Ona takođe teče prema sjeveru i uliva se u rijeku Moravu na Beogradskom drumu.

Idući dalje opet preko planina i prolazeći naseljena i napredna sela prešli smo rijeku Skrapet²³. Ova se rijeka ispod Male Pošage²⁴ uliva u Uličku rijeku²⁵. Kad se sjedine, ulivaju se u blizinu kasabe Čačka u rijeku Moravu. Odale smo išli dalje i stigli u selo Dobri Do²⁶. I to je bugarsko selo, ali spada u nadležnost grada Učica.

Dok smo iz Beograda stigli u ovo mjesto, prošli smo tri stotine naprednih sela i sva su blizu toga mjesta, a sva zajedno sa gradom Učicom spadaju u teritoriju smederevskog sandžaka i sva su napredna i naseljena.

13 U orig. Kolipara — Kolubara.

14 Treba u Saru.

15 U orig. Banje. To je bet sumnja Ovdje Banja kod Čačka.

16 U orig. Džina.

17 U orig. Gungah, iskrivljeno od Kulit poznati stari grad u Dunavu.

18 U orig. Držina ili slično Kamenje Svija ovo selo zove Dobro.

19 U orig. Društvo, selo kod Kamenice, u opštini Gola. Treba u Društvo. GNC XXX, 288, nap. 22.

20 U orig. Kamenica koja izvire ispod Manastira i čija se voda uliva u Moravu. Kamenica — kraj ovdješnjih-kabizara.

21 U orig. Skrapet, treba iskrapat — Skrapet.

22 U orig. Pošaga. Male Pošage, danas — Mala Pošaga.

23 U orig. Ulička — selo na Dunavu.

24 U orig. Dobri Do — selo na Dunavu.

Izduci dalje u planini gorjeti i prešli smo u to rječnu²⁴ ostavljajući grad Livno u dobru ruku i pošli dalje. Putujući tako trinaest sati, stigli smo u mjesto zvanom²⁵ Dobrovoljci na rječju u Srbu. Bugari zatim smo prešli gorsku stranu²⁶ planine²⁷ i prešli rijeku Uvac²⁸, koju smo Livno doći u planinu²⁹ "Bijela"³⁰ i uliva se blizu Priboja u rijeku Lutu, koju smo također prešli. Ta rijeka dolazi sa planine Plava³¹ i Ališevci pa se blizu grada bosanskog Vitegrada uliva u rijeku Dravu. Drava u Kralju i Srbu u Dunav. Zatim smo prešli gorsku visoravan Banja³² i došli petnaest sati obalom Lina prešli smo ladom na suprotnu stranu ostavljajući kasiku Ruđa, koja pripada vladajetu Hercegovine, u planinama na desnoj obali te rijeke, stigli smo u Priboj.

THE JOURNAL OF THE

To je kasaba sa hiljadu kuća, džamijom, hanom, hamamom i nekoliko dućana; to je vrlo lijepo mjesto koje smo mi opazili: prošle godine došli iz Bosne u Rumeliju.

Zatim smo prošli grad Kovin²⁴, koji se nalazi na jednom visokom brdu (planini) Kovin²⁵. Idući zatim u zapadnom pravcu ostavili smo opet na desnoj strani grad Prijepele²⁶, i nakon petnaest sati putovanja zakonačili smo u blizini grada Mileševa. Zbog toga što smo ostali dosta daleko od grada, nismo uspjeli da ga razmotrimo.

Zatim smo pošli dalje : za devet sati prešli gorsku visoravan Korah²⁴ ; za hiljadu miha ; nevolja stigli u Ješan (2)

KASABA, TEXAS

To je vojvodina na teritoriji crkvenog sandžaka i kadiluk u rangu od sto pedeset akhi. Varoš se nalazi u jednom prostornom polju. Ima više džamija, hamova i hamama, čaršiju i pazar, a vino-

24. U oruz Tordak = Tordik

24. *U. long. pinnis* = *U. long.*
25. *U. long. pinnis* = *U. long.*

18. Na drugom mestu god rinosavan. Evlija zove Tomske

27. U u ovdje stoji Vučari, a na drugom mjestu on na rijeka u do jedne i drugo bide iskrivljeno od rijeke — Uvac, jer na obo mjestu bade na rijeka tvore se i planine koji Brijuni zove Šavna (Šavna) i da se Brijuni uliva u Lim

58. U orig. Milano, danas postoji staro selo Staraki, istočno od Sjenice.

58. U oris: Bilak, vjerojatno je izmisljeno od Flav. Sama dok je
Ev. in Bilak planina u Albaniji. Gotle je to na drugom mjestu grad
na sjeveru u Albaniji.

orig. stoji. Bezice—Dan) ce, ali je to vjerovatno izdati od
neodoljivo prikaž ovaj puta na drugom mjestu.

7) U ovoj stvari pogledao sam, iskreno od Priboj.

1971. 1972. 1973. 1974. 1975. 1976. 1977. 1978. 1979. 1980. 1981. 1982. 1983. 1984. 1985. 1986. 1987. 1988. 1989. 1990. 1991. 1992. 1993. 1994. 1995. 1996. 1997. 1998. 1999. 2000. 2001. 2002. 2003. 2004. 2005. 2006. 2007. 2008. 2009. 2010. 2011. 2012. 2013. 2014. 2015. 2016. 2017. 2018. 2019. 2020. 2021. 2022. 2023. 2024. 2025. 2026. 2027. 2028. 2029. 2030. 2031. 2032. 2033. 2034. 2035. 2036. 2037. 2038. 2039. 2040. 2041. 2042. 2043. 2044. 2045. 2046. 2047. 2048. 2049. 2050. 2051. 2052. 2053. 2054. 2055. 2056. 2057. 2058. 2059. 2060. 2061. 2062. 2063. 2064. 2065. 2066. 2067. 2068. 2069. 2070. 2071. 2072. 2073. 2074. 2075. 2076. 2077. 2078. 2079. 2080. 2081. 2082. 2083. 2084. 2085. 2086. 2087. 2088. 2089. 2090. 2091. 2092. 2093. 2094. 2095. 2096. 2097. 2098. 2099. 2100. 2101. 2102. 2103. 2104. 2105. 2106. 2107. 2108. 2109. 2110. 2111. 2112. 2113. 2114. 2115. 2116. 2117. 2118. 2119. 2120. 2121. 2122. 2123. 2124. 2125. 2126. 2127. 2128. 2129. 2130. 2131. 2132. 2133. 2134. 2135. 2136. 2137. 2138. 2139. 2140. 2141. 2142. 2143. 2144. 2145. 2146. 2147. 2148. 2149. 2150. 2151. 2152. 2153. 2154. 2155. 2156. 2157. 2158. 2159. 2160. 2161. 2162. 2163. 2164. 2165. 2166. 2167. 2168. 2169. 2170. 2171. 2172. 2173. 2174. 2175. 2176. 2177. 2178. 2179. 2180. 2181. 2182. 2183. 2184. 2185. 2186. 2187. 2188. 2189. 2190. 2191. 2192. 2193. 2194. 2195. 2196. 2197. 2198. 2199. 2200. 2201. 2202. 2203. 2204. 2205. 2206. 2207. 2208. 2209. 2210. 2211. 2212. 2213. 2214. 2215. 2216. 2217. 2218. 2219. 2220. 2221. 2222. 2223. 2224. 2225. 2226. 2227. 2228. 2229. 2230. 2231. 2232. 2233. 2234. 2235. 2236. 2237. 2238. 2239. 2240. 2241. 2242. 2243. 2244. 2245. 2246. 2247. 2248. 2249. 2250. 2251. 2252. 2253. 2254. 2255. 2256. 2257. 2258. 2259. 2260. 2261. 2262. 2263. 2264. 2265. 2266. 2267. 2268. 2269. 2270. 2271. 2272. 2273. 2274. 2275. 2276. 2277. 2278. 2279. 2280. 2281. 2282. 2283. 2284. 2285. 2286. 2287. 2288. 2289. 2290. 2291. 2292. 2293. 2294. 2295. 2296. 2297. 2298. 2299. 2300. 2301. 2302. 2303. 2304. 2305. 2306. 2307. 2308. 2309. 2310. 2311. 2312. 2313. 2314. 2315. 2316. 2317. 2318. 2319. 2320. 2321. 2322. 2323. 2324. 2325. 2326. 2327. 2328. 2329. 2330. 2331. 2332. 2333. 2334. 2335. 2336. 2337. 2338. 2339. 2340. 2341. 2342. 2343. 2344. 2345. 2346. 2347. 2348. 2349. 2350. 2351. 2352. 2353. 2354. 2355. 2356. 2357. 2358. 2359. 2360. 2361. 2362. 2363. 2364. 2365. 2366. 2367. 2368. 2369. 2370. 2371. 2372. 2373. 2374. 2375. 2376. 2377. 2378. 2379. 2380. 2381. 2382. 2383. 2384. 2385. 2386. 2387. 2388. 2389. 2390. 2391. 2392. 2393. 2394. 2395. 2396. 2397. 2398. 2399. 2400. 2401. 2402. 2403. 2404. 2405. 2406. 2407. 2408. 2409. 2410. 2411. 2412. 2413. 2414. 2415. 2416. 2417. 2418. 2419. 2420. 2421. 2422. 2423. 2424. 2425. 2426. 2427. 2428. 2429. 2430. 2431. 2432. 2433. 2434. 2435. 2436. 2437. 2438. 2439. 2440. 2441. 2442. 2443. 2444. 2445. 2446. 2447. 2448. 2449. 2450. 2451. 2452. 2453. 2454. 2455. 2456. 2457. 2458. 2459. 2460. 2461. 2462. 2463. 2464. 2465. 2466. 2467. 2468. 2469. 2470. 2471. 2472. 2473. 2474. 2475. 2476. 2477. 2478. 2479. 2480. 2481. 2482. 2483. 2484. 2485. 2486. 2487. 2488. 2489. 2490. 2491. 2492. 2493. 2494. 2495. 2496. 2497. 2498. 2499. 2500. 2501. 2502. 2503. 2504. 2505. 2506. 2507. 2508. 2509. 2510. 2511. 2512. 2513. 2514. 2515. 2516. 2517. 2518. 2519. 2520. 2521. 2522. 2523. 2524. 2525. 2526. 2527. 2528. 2529. 2530. 2531. 2532. 2533. 2534. 2535. 2536. 2537. 2538. 2539. 2540. 2541. 2542. 2543. 2544. 2545. 2546. 2547. 2548. 2549. 2550. 2551. 2552. 2553. 2554. 2555. 2556. 2557. 2558. 2559. 2560. 2561. 2562. 2563. 2564. 2565. 2566. 2567. 2568. 2569. 2570. 2571. 2572. 2573. 2574. 2575. 2576. 2577. 2578. 2579. 2580. 2581. 2582. 2583. 2584. 2585. 2586. 2587. 2588. 2589. 2590. 2591. 2592. 2593. 2594. 2595. 2596. 2597. 2598. 2599. 2600. 2601. 2602. 2603. 2604. 2605. 2606. 2607. 2608. 2609. 2610. 2611. 2612. 2613. 2614. 2615. 2616. 2617. 2618. 2619. 2620. 2621. 2622. 2623. 2624. 2625. 2626. 2627. 2628. 2629. 2630. 2631. 2632. 2633. 2634. 2635. 2636. 2637. 2638. 2639. 2640. 2641. 2642. 2643. 2644. 2645. 2646. 2647. 2648. 2649. 2650. 2651. 2652. 26

gradama i baštama nema ni broja. Sve ih zajedno prekriva ogromnom

Zatim smo prešli rijeku Mani Iplu. To je rijeka koja teče kroz Otraz²⁷ i uliva se u Otridsko jezero.

Idući dalje prema zapadu stigli smo u kasabu Onu kasabu i leži na teritoriji otridskog sandžaka. Ima i hamam i džamiju. Han i hamam. To je vrlo naseljeno mjesto. Napredno je i autentično samo poput kakve kasabe. Vinograda i bašta ima dosta, i rijeke previse.

Idući dalje, stigli smo u stari grad Ljet.

[Evlija dalje opisuje albanske gradove Ljet, Skadar i kasabu Bušati, u kojoj je trebalo da naplati dug od Mehmed-paše Jusufbegovića. Potto je morao čekati dok ovaj skupi novac, on je za to vrijeme prodao neke naše gradove u Crnogorskom primorju i toj okolnosti umamo da zahvalimo što nam je ostavio sljedeće opise tih gradova].

Kad sam razgledao ovu kasabu (Bušati), bilo je potrebno da ostanem u toj kasabi dok se ne sakupi novac našeg gospodara Melek Ahmed-paše. Da ne bih uzalud tratio vrijeme, ja sam, siromaš, dobio od bega dvadeset hatnih i nasrudačkih arnautskih momaka-pješaka i krenuo na put. Uz to sam ja, nesrećni siromaš, dobio od bega putnu trošak i puma za sve gradske kapetane i idući od Skadra (tako) prema zapadu kroz Crnu Goru stigli smo u nevjerni grad Podgoricu²⁸.

GRAD PODGORICA

Kad je Osvajac, sultan Mehmed-han, osvojio Skadar, on je iste godine podigao ovaj grad da bi obezbijedio Skadar od arnautske silike i pokvarenih Mlečana. To je nova tvrđava u kamenitoj zemlji koja se zove Crna Gora²⁹. Tvrđava je četverouglaonog oblika, a sazidana je od kamena. Snabdjevena je jakim kulama, puškaricama i preobranama. Ima jednu kapiju, a leži na oštroj litici okružena opkopom. U tvrđavi se nalazi gradsko zapovjedništvo (džadar), sedam stotina muševnih, hrabrih, odvažnih, smjelih, potrtvovanih i junačkih momaka, koji dan-noć vode borbe s neprijateljima. Njihova odjeda je, međutim, vrlo smjelna.

Kako je to bledovita i gorovita zemlja, to je zbog dobre klime uzrast i stas njenog stanovništva visok kao visoki čempres. To su jako potrtvovni junaci, glave su im velike kao adanake³⁰ lubenice, a mišice debele kao zrele tikve za filovanje. Njihova snažna i junačka pima odvajanja kad se udaraju. Imaju jako korpulentno i krupno tijelo. Njihovi junaci s takvim organizmom su vrlo zdravi, fitoporni, pokretni i hrabri. Oni se veru sa pećine na pećinu pod potonom ratnom opremom hitro kao bagdadske gazele.

27. Idući dalje, stigli smo u stari grad Ljet. To je rijeka koja teče kroz Otraz²⁷ i uliva se u Otridsko jezero.

28. Podgoricu.

29. Crna Gora.
30. Adanake.

GRAD BUDVA

To je posljednja mletačka tvrđava na morškoj obali. Ima kula razgledni oblik, a građena je šeddadevski tvrđo⁶². To je bila mramorna tvrđava od kamena. Kad su vidjeli našu vojsku, isprskali su mnoge topova-haberđija.

Na to je jedna velika lada koja se nalazila na jednoj tlovan uturila na svoj najveći vrh jednu flandera-zastavu. Sa ovih kula koje su se nalazile na morškoj obali u tren oka upaljene su vatru. Nje je svjetlo sjalo do nebeskog vrha rasprostrući se kao zvijezde Kurova Slama. Na to su se svih kula ispaljeni topovi u svrhu međusobnog obavješćavanja, jer su mislili da smo mi džebedžije koji su pošli u plijen i pljačku. Mi smo, međutim, bez straha i bojazni prošli u blizini grada Budve i stigli u grad Bar⁶³.

GRAD BAR

U ovu kasabu ušao je Orvajaš Garija 883/1478 godine⁶⁴. Ona pripada teritoriji škadarskog sardžlika kao jedan vojvodaluk. Ona je upostava (njabaš) kao jedna od nahija ulonjskog kadiluka. Ima gradskog džendara i naoružanu posadu. Sve su to bratovi amautski junaci, koji sa svojim fregatama neprestano napadaju vilajet Pulju⁶⁵, obale Klure⁶⁶, buntovne mletačke gradove, i crnogorske i klementske hajduke. Oni upadaju među njih i vraćaju se zdravi s plijenom u svoj grad, sti, i nikada ne dolaze praznih ruku. U svakom slučaju oni moraju odnekud doći s nekim dobitkom.

Ovaj grad nalazi se na obali Jadranskog mora. On je sagrađen od kamena u obliku četvorouglaonika i predstavlja vrlo vješto sagrađenu tvrđavu.

U tvrđavi se nalaze vojničke kuće pokrivene čeromitom i kamenim pločama. One uopće nemaju bašta. Tu se nalazi jedna džamija sultana Ahmeda, mekteb, medresa, jedan mezedžid, šitni amber, skladište municije, osierne, impozantni topovi, jedna gradska kapija, gradska muzika i jedan opšok.

Podigavši se odatle, stigli smo u grad Ulcinj⁶⁷, koji se nalazi na krajnjoj granici.

GRAD ULCINJ

Osnovao ga je neki Španjelac. Kasnije, nekom prilikom započeo su ga svojim davolstvima Mlečani ali su godine 883 - 1478/8. stanovnici ovog grada morali predati Ahmed-paši Hercegoviću⁶⁸.

62. Misić, o šeddade s'ib. Adžović, VI, - 30, - 31, - 32.

63. orig. Bar.

64. Ova godina je tačna.

65. orig. Pulje.

66. orig. Klure.

67. orig. Ulcinj.

68. orig. Ahmed-paša.

PUTOVANJE IZ ALBANIJE U SAMAKOV

KASABA ĐAKOVICA¹

Na teritoriji Peštinskog sandžaka nalazi se još jedna Đakovica². Ova se, međutim, nalazi na teritoriji dukadinskog sandžaka. To je dobro izgrađeno i divno mjesto sa dvije hiljade kuća. Čitavo naselje leži u jednom prostranom polju.

Ima dvije imponentne džamije, više mešitida i olovom pokrivenih hanova. Sada je bio pun pekurneta i manšije — spremljenih za pohod protiv Kotora.

U jednoj udobnoj i privlačnoj građevini nalazi se divno javno kupatilo. Tu ima tri stotine dućana ispunjenih stotinama vrsta robe. Budeći da je klima ovog mjesta prijatna, to su i stanovnici po izgledu vrlo ljepi i mladi.

Idući odatle naprijed, stigli smo u kasabu Skoplje. To mjesto opasah smo ranije, godine 1073 = 1662/3, kad smo došli u taj šaher putujući sa Melek Ahmed-pašom u rumelijaki ejaket³.

Podigavši se odatle i idući u jugoistočnom pravcu ostavili smo lijeve strane u planinama varoš Kratovo⁴ i došli u

SELO KAPUDŽI-OGLU⁵

To je muslimansko selo naseljeno Šurucima. Ima jednu džamiju, mešhid i mnogo bašte.

Idući zatim opet u jugoistočnom pravcu, došli smo u grad Čupriju⁶. Odatle smo otišli dalje u istom pravcu i stigli u nahiju

1. U orig: Jakovica

2. Tj. Đakovo u Slavoniji koje Turci po Erlija zovu Jakova i Jakoviće

3. Treba: 1071 1660. godina. Up. str. 33 i 299.

4. orig: Kivat-pas.

5. Koje se selo zvao Kapudži-oglu sada se ne može utvrditi

6. orig: Kâpru — Čuprija, u ostalim turskim izvorima Kâprulu i Tâ-

tih plovki pa su na kraju o tome obavještali i glavnog komandanta. Za čudo bođje, ovi ratnici su jednog jutra opet došli na obalu rijeke i čekali u jednom skrivenom mjestu. Oni su primjetili kako je i jame iz koje su silazile plovke i u koju su ulazile, izlazile i nekadašnjih golih ljudi gradske posade sa oružjem. Bih su se odmah dojavljivačima došli su da uhode našu vojsku. Ratnici su ih odmah pohvatali i poveli ih. Tako su oni koji su htjeli da zarobe nekog našeg čovjeka od koga bi dobili obavještenje o našoj vojsci — samo postali oni koji će dati obavještenje našoj vojsci. Vojakovoda Ali-beg uzeo je te ljude za vođike pa je sa ih hiljade serdengečđija, hrabrih ratnika, junaka i četovođa ušao u tvrđavu kroz jame u vodi na koje su silazile i silazile plovke. Oni su najednom zavikali muhamedanski ratni poklič «Allah-Allah» i nepoštudnom bojem brzo na prepad osvojili grad.

Na srpskom i bugarskom jeziku ovaj se grad zove Lenadib²⁴.

Organi vlasti. — To mjesto nalazi se u rumeljskom vilajetu, na teritoriji čustendilskog sandžaka, i spada u has čustendilskog sandžaka. Njmu upravlja vojvoda koji tu upravu vrši sa stošću ljudi. Tu ima muftija (beyhul-islam) i zastupnik šerifa. To je častan kadiluk u rangu kadiluka od sto pedeset akči. Nalazi toga kadiluka ustoj se od sto pedeset pokornih i podložnih sela. Tu ima mjesno spašijsko četaja, janyčarski serdar, trini nadzornik (muhtesib), bašdar, starijšina esnafa (šeh-četaja) i povjerenik za sakupljanje harača (haračaga). Tu dalje ima bezbroj uglednih ljudi, prvaka i velikana, vraćenih pojednaka odlika i dvorova. Od njih se naročito ističu Kočuk Zam, Čelebiler, Ahmed-aga, Halilzade Mehmed-aga, Jahja-aga, zemberekli-baša Mehmed-aga, čustendilski beg Osman-beg, Mehmed-aga, bahtadžija, Murat-aga, Keparli Mustafa-aga, Čoce serdar Ahmed-aga, Behram-aga, Mustafa-efendija Šejh Bali-efendizade, valiz Rodžep-efendija, kadija Omer-efendija, mevlavjski Šejh Mustafa-efendija, jedan od vrsnih naučnih autoriteta. Kako se to mjesto nalazi u unutrašnjosti zemlje, to ono nema gradskog zapovjednika (dizdar) ni gradske posade.

Oblik grada Šipa. — Taj stari grad nalazi se na zapadnoj strani varoši na jednoj visokoj kamenitoj litici. Ima petougaoni oblik, a zagrađen je od sjajnog klesanog kamena tako tvrdog kao da ga je gradio Šeddad. U stara vremena to je bio jako čvrst i utvrđen grad. Budući da se nalazi u unutrašnjosti zemlje, on nije tokom vremena održavan i uređivan, pa su mu tu i tamo neka mjesta porušena. U unutrašnjosti tvrđave nema ni traga od nekadašnjih građevina. U zensko doba u tom gradu zinsaju ovce i koze.

Varoš. — Ta divna varoš leži na istočnoj strani šipske tvrđave, između dva potoka i dva brjega, u jednom ravnom polju bogatom vinogradima i baštama. U njoj ima dvije hiljade i dvije stotine i četrdeset dobro stojećih i krasnih kuća zidanih od tvrdog materijala,

24 I ovaj odlik u drugim jezicima i drugom.

prizemnih : na sponi dva ili tri suzrenja, postavljena su na visini od dva izgledaju kao divni domovi. Spona je dvokratni stepen, iznad njega je to nova građevina, postavljena na istom mjestu.

U varoši ima dvadeset i četiri bogomolje. Džamije su najpoznatije sljedeće mahale: Karamahale, Džamimahale, Sinan-begova¹² : Oluku-mahale. Na ulazu, prema istoku, u varoši, na mjestu koje se zove Kovaklu, nalazi se vaskovna, prava, kiosk; ukrašena tekućim vodama. To je dobro sagrađeno¹³, vrlo udobno mjesto.

Džamije. — Tu imaju dvadeset i četiri bogomolje. Džamije u kojima se obavlja sedmici molitva petkom su sljedeće. Petheja džamija, koja se nalazi pod tvrđavom. To je u vrijeme osvajanja bila crkva koja je Ali-beg, junak sa dva srea, prilikom osvajanja pretvorio u džamiju dodavši joj minaret. Ta građevina građena je u starom stilu. Zatim ima džamija Murad-hana Osvajača, kojoj je pravo ime Srednja džamija (Orta cami). Ta džamija je jako posjećena, a načrtana je od dasaka, ima četvorouglasti oblik i vrlo lijepa i umjetnički sagrađena kupaola koja je pokrivena čestim olovom. U ovoj varoši nema tako visokih i svijetlih džamija sa minaretima zdanim od kamena. Tu se, dalje, nalazi Husam-pašina džamija. To je umjetnički sagrađena džamija sa minaretom zdanim od kamena. Pokrivena je olovom, a leži na vrhu jednog hunka. Tu, dalje, postoj džamija Denge tekijske, koja je skrovište derviša. Adh-efendijska džamija je krasna bogomolja Ahmed-pašina džamija odiše duhom svega osnivača. Džamija Šehrekodije¹⁴ je skrovište pobožnih ljudi. Džamija Kadın-Ane je jako udobna i lijepa. Ona je dobro posjećena. Budući da se narod i stanovništvo ovoga mjesta jako mnogo moć boga, to oni zavještaju veliko blago za sagrađnju džamija.

Mesdidi. — Tu postoje dvadeset i četiri mesdida sa minaretom. Najpoznatiji je Araste-mesdid (= barem mesdid) koji se nalazi u Čaršiji i ima vrlo mnogo posjetilaca, zatim Tabački mesdid (Debaghane mesdidi), Hanča mesdid, Srednji mesdid, Sedlahov-mesdid, Kara-kadjan mesdid i Sinan-begov mesdid.

Medrese. — Ima jedna medresa po imenu Muradija. Ona se nalazi pred džamijom Gazi Murata Hudavendigara, koja je osvojila ovaj grad, i u dobrom je stanju.

Škole za učitanje kirata. — U Husam-pašinoj džamiji u džamiji Kadın-Ane i u čaršijskoj džamiji profesor kirata drže svake sedmice predavanja iz nauke o pravilnom čitanju Kur'ana i sedam dyslekata.

¹² Po imenu Ali Sinan-beg, koji je mahala dobio. Ima, radi na stranu.

¹³ Ima, radi na stranu. Ima, radi na stranu. Ima, radi na stranu.

U medresa Muradiji specijalno se izučava sveta knjiga. Tu ima naročiti profesor za održavanje javnih predavanja.

Mektebi: — Tu ima jedanaest osnovnih škola za nejaku djecu. Najpoznatije su Kara-Kadijev mekteb, mekteb u Dkuma mahali i Sinan-begov mekteb.

Tekije — Postoji tu sedam derviških hanakaha raznih derviških redova. Od svih je najpoznatija tekija Bah-efendije iz Sadije¹¹, koja pripada bajramijskom derviškom redu, zatim Adli-efendijina tekija, tekija Emir Čelebi-sultana¹², Gornja i Donja tekija blizu Husam-pašine džamije, tekija Kadin-Ane i tekija u Oluk-mahali.

Karavan saraj — Ima samo jedan (karavan) saraj, u kome je prenoćište besplatno. Ali taj jedan je impozantan. To je građevina izdana kao tvrđava, a pokrivena je olovom. U prizemlju ima pedeset soba, a isto tako pedeset soba na spratu. Iznad velikog basena koji se nalazi na prostornom dvorištu (meydan) u sredini toga karavan-saraja nalazi se jedan visok mehidž. Staja toga karavan-saraja može da primi hiljadu kamila, konja i magar. Ta građevina naziva divljenje, a zaštitina je Kutūk Emir-sultana¹³. Neka kaže da je to zaštitina Bujuk-Emira.

Hanovi — Ima sedam hanova, od kojih su najpoznatiji Sinan-begov han, Kara-Kadijev han i han Čumuldžizadeov.

Javna kupatila (hamam). — Tu postoje u svemu dva javna kupatila. Jedno je podigao Emir-efendija. Na obali rijeke Bregalnice¹⁴ i uzvan ove varoši nalaze se topla mineralna vrela i kupatila (ilice).

Čaršja i bezistan. — Tu ima u svemu četiri stotine i pedeset esnafskih i zanatlijskih dućana. Između te lijepe čaršje i hana Kutūk Emir-sultana nalazi se jedan veliki mejdan kaldrmisani istom kaldrmom, a u sredini toga mejdana nalazi se basen u kome se voda stalno izmjenjuje, tako da iz njegovih šadrvana i slavina, koje izgledaju kao zjale abidaja, teče bistra voda koja otiče u taj basen. Tu svi ljudi i životinje utičuju svoja žed. To je čist i umjetnički izgrađen basen sa površinom deset puta deset, u duhu utanja Sadijske pravne škole.

Blizu toga mjesta nalazi se jedan bezistan čije su visoke kupole olovom. Sa oba kraja tog bezistana postoje gvozdene kapije. U njemu se nalazi skupocjena roba, štetoči, i svega iz svih područja svijeta. Od mlijeke divne droga čovjeku moćak

staje. To je stoga sto stanovništvo ovdje pravi i različite vrste i raznovrsne droge.

Tu postoje ljepše kafane, gdje uopće ne piješ nego samo Emir-efendije.

Impozantne zadužbine i građevine. — Na rijeci Bregalnici²³, u blizini Emir-sultanovog karavan-saraja, nalazi se drveni most na pet okana, koji zasluhuje da se vidi.

Sve zadužbine koje smo opisali u ovoj varoši pripadaju (vakufu) lejha Bujuk Emir-sultana. Taj lejha bio je u Osmanaskom Carstvu prvak i učitelj derviških redova. On je uspio da podigne velike građevine poštujući svoja djela iz teorije kemije i blagodetima svoga velikog učaja.

Imaret, tj. kuhinja, u kojoj se izdaje besplatna hrana, takođe je zadužbina Emir-efendije. U njemu se besplatno daje hrana gospodi i sirotinji.

Poseban dijalekt stanovništva. — Mjesno stanovništvo govori pravilnim turskim jezikom. Njihova raja, budući da su Srbi i Bugari, govore takođe srpski i bugarski. Albanski jezik, međutim, ne znaju. Budući da je vilajet Ovče polje²⁴ blizu ove varoši, ta varoška stanovništvo govori takođe i juruškom dijalektom. Mi ćemo, ako boga, na određenom mjestu prikazati jurušku jezik.

Njihovi muškarci nose ogrtače od kože, kontafe, krajičke čurkove, kaftane od krzna i svile. Oko glave umotavaju bijele turbane. Njihove žene stavljaju na glavu zavjace od finog tankog bijelog platna. Nosa crne krmene i bijele suknene feredže i šetaju vrlo uljudno. Budući da je klima ovoga kraja prijatna, stanovništvo je čisto i zdravo. Njihove ljepotice su poznate u cijelom svijetu.

Majstori-spectjalisti i zanati. — Štipski nožari najpoznatiji su kod lovaca mjele Turske i Perzije, jer se njihovi noževi šalju na dar u sve zemlje. Većina zanatlija su nožari. Oni izrađuju vrlo lijepo okovane i gravirane peroreze i noževe.

U sudskim protokolima upisano je ovdje trideset i dvije vrste trefanja. To su jako sočne i kao orah krupne trefanje. Od ovih vrsta najpoznatija je sorta keči-memeri (komja bradavica).

Rijeka i voda. — Rijeka Bregalnica²⁵, koja protiče kroz ova varoša ispod mosta Kučuk Emir-sultana i ispod tvrđave, prolazi kroz područje od pet konaka hoda. Ona dolazi sa onih strana prema rijeci Strumica²⁶ sa gorske visoravni Popovite²⁷. Od Stipa teče tri sata hoda u južnom pravcu, a zatim se uliva u Vardar. Voda te rijeke je jako prijatna i vrlo pitka.

23) U orig. Pergalnice.
 U — Of. Bol.
 24) U orig. — Ovče polje.
 25) U orig. — Bregalnica — Strumica.
 26) U orig. — Popovite.

Grobnica šejpskih svetitelja i svetitelja — U Husein-pašinu mezarju sahranjena je njegova preuzvanost šejh Muhjuddin. Pod kapijom Bali-efendije iz Sofije nalazi se grob Kušat Efendija. Džanan-efendije. On je prenio "odjeca vromastva" od osnivača i uzvišenosti Bali-efendije iz Sofije i postao tako ugledan, da je rimskog reda da se u njega protiv pokazivale. On je i sam odabrao za svoje stalno boravište.

Međutim, Bužak Emir-sultan — koji je u ovoj varoši šupru podigao velike olovom pokrivene građevine, imareta, han i ostale zadržane — pokopan je u Stanbulu na Aimejdanu, u okolišu Kodla Mehmed-pašine džamije na putu u Denge pristanište velikih trgovačkih lada²¹. Njegov zavičaj i mjesto rođenja je Šip. Neka ma se uzvišeni Allah smiluje!

Grob Adli-efendije nalazi se u varoši Šehre-kozi²² pod tvrđavom, na početku onog drvenog mosta sa šest okana izpod koga teče rijeka.

Grobnica Šumbul-efendije nalazi se u blizini Husnuddin-pašine džamije.

Tu se dalje nalazi grob Alijudd n Rōmije i uz njega grob mevlavskog šejha Mustafa-efendije. Među posjetih grobove i mnogih drugih sjenjenih svetitelja, ali smo se sada spetili samo ovih.

Podije toga sprostao sam se sa privacima, uglednom ljudima i darovitim pjesnicima šejpskima. Primivši mnogo poklona i darova, krenuo sam dalje u sjevernom pravcu. Kad smo na konjima prešli rijeku Bregalnicu²³, šta smo dalje dva sata obalom te rijeke. Zatim smo prešli Osman-agino Selo²⁴ i mnoga druga napredna sela snabdjevena kulama, te smo stigli u

SELO BALVAN²⁵

To je muslimansko-juruško selo. Ima jedan divan masjid. To je selo slobodno i pamet. Idući dalje opet u sjevernom pravcu četiri sata, stigli smo u

SELO MAJDAN²⁶

Ono pripada selima varoši Kratova. I to je selo slobodno i pamet; bogato je vinogrdima i baštama. Raja toga sela proizvodi lako za kritički rat i selje u selunsku tvornicu baruta (baruthanul).

Idući dalje dva sata, opet smo prolazili kroz mnoga napredna sela snabdjevena kulama. Kako u tim predjelima ima vrlo mnogo

²¹ Bregalnica, Rusi.

²² Kadrija, Rusi.

²³ Bregalnica, Rusi.

²⁴ Osman-agino Selo, Rusi.

²⁵ Balvan, Rusi.

²⁶ Majdan, Rusi.

bugarskih hajduka i u blizini je razasut brojak Turaka. Njegov demar-kapijama graniči sa bosanskom teritorijom.
Idući dalje napred, stigao smo u Kasaba.

KASABA KOTANE³⁵

Ta kasaba pripada četvrti Kasim-aga (= 4.42) čustendilskog sandžakbega, njom upravlja njegov sin. Ona je u blizini je u sporazumu sa hajducima i dia. njihovu silu. Ta kasaba je najbela, a sva njena raja su otvoreni hajduci. Svećenji bog nax je od njih sačuvan. Tu smo pali na konak u dom Kasim-aga.

Ova kasaba leži na obali jedne rijeke u prostranom polju, a sastoji se od šest stotina kuća pokrivenih trskom i čerematom. Ima jednu džamiju, jedan mesdjid, jedan han i oko petnaest dućana. U toj kasabi ima samo oko deset muslimanskih kuća. Kuće mjesnog prvaka Kasim-aga i njegovog brata Mehmed-aga su pravi dvorci i otvorena konadžišta za putnike i namjernike. Stvarno, da nema tih kuća ni ptica ne bi mogla proći kroz ovu dolinu.

Tu je Kasim-aga dao meni, siromahu, dvadeset momaka pratnje pod puškama, te idući dalje četiri sata prema usoku, prelazili gore i planine, stigli smo u kasabu Jeni Bosna (= Nova Bosna)³⁶.

KASABA NOVA BOSNA³⁷

Nalazi se na teritoriji čustendilskog sandžaka, a pripada nahiji Kratovo. Ona je has čustendilskog sandžakbega. Njom upravlja begov subaša. Ovu kasabu nazivaju Jeni Pazar³⁸. Ona je izgrađena u doba vladavine sultana Murada IV. Tu se jedanput sedmično održava pazar, na kome se sa svih strana sakupi mnogo svijeta. Ima jedan han, jednu džamiju i sedamdeset dućana.

Zatim smo prešli goru u susjednu Kotane³⁹, te za tri sata prošli kroz tamošnji klanac (derbent) i stigli u

SELO CARNO SELO⁴⁰

[Ovdje (VI, 124) Evlija napušta jugoslovensku teritoriju, odlazi u Samakov preko Starova i Dupnice i mi ga stoga dalje ne pratimo].

35 U orig. Kotane.

36 U orig. Jeni Bosna (za Nova Bosna). Malo niže ovo mjesto Evlija naziva Jeni Pazar (Novo Trgoviste). Bosna se postoji u ovom kraju nikada nigdje pod tim ili sličnom nazivom. Osim varoši Trgoviste kod Krive Palanke. Kako Evlija kaže da je ova kasaba izgrađena u doba vladavine Murada IV. (1623—1640) to onda ovdje ne može biti riječ o nekome drugom mjestu nego o Krivoj Palanci. Ispod je 1623—1614. polako tamošnje kasaba veliki vazar Ha. (orig.) koji je tu pored male utvrde podigao i jednu džamiju i naselio 25 k. (orig.) Moćda je i tada postojala Trgoviste na Pčinji pa se u početku ova palanka nazivala Novi Pazar (= Novo Trgoviste). Kasnije se po Krivoj reci (orig.) Kari (orig.) mjesto o. (orig.) Kriva Palanka. Kako se (orig.) i današnje zove. Za Kasim Nova Bosna.

37. T. = selo Novi Pazar = Novo Trgoviste.

38. U orig. = Kasim.

39. U orig. = Carina S. (orig.).

NAŠE PUTOVANJE IZ VIDINA U BEOGRAD¹
(VI, 170—172)

Kada smo ovaj grad razgledali i razmotrili oprostili smo se sa prijateljima i poznanicima pa krenuli dalje. Na putu sam saznao da je zet reisul-kutaba Šimiazade Muhamed-efendi², Kadizade Ibrahim-efendi³, koji je postao nikopoljski paša, krenuo na vojni pohod. Odmah sam bezim maršem počeo naprijed. Za osam sati putovanja stigao sam na konak u selo Artur⁴. Ibrahim-paša je sa svojom vojskom logorovao u polju po imenu Sama Čagiri⁵. I kad sam se tu sastao s njim i poljubio mu ruku, rekao mi je:

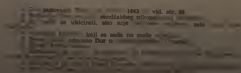
— E moj dragi Evlija-efendi, dobro mi došao, da si ti zdravo, svoj gospodar Melek Ahmed-paša umir je. Tako je bila volja božja, da smo ja i ti zdravi! Nego hajde sa mnom na vojni pohod protiv grada Jenopolja⁶.

Tako me je zamolio i uvrstio među svoje kapidžibaše. Odredio mi je prinadležnost i uvrstio me u svoju ličnu pratnju tako da sam imao čast da stalno s njim razgovaram i da postanem njegov intimni prijatelj.

Na konjima smo prešli rijeku Timok, koja izvire iz Timočkih planina, pa se između gradova Vrduna i Kladova⁷ uliva u Dunav. Idući pet sati dalje, stigli smo u grad Kurbandžu⁸. Odatle smo krenuli dalje i došli u Banju⁹.

KASABA BANJA

Riječ «banja» znači «voda» (= topla mineralna voda). Ovaj je grad osvojen u doba vladavine sultana Mehmeda Osvajača, a osvojio ga je od Srba stari Mahmud-paša¹⁰.

aga-kopijarka i šest stotina i sedamdeset Hrvata-vojnika. Mi smo krenuli s priljagom i palanim čehajom, hamzadarom, ostalim vojama i dosta šest čauova preko smo grad Paraćin i stigli u kasu u Japradu.

Podigavši se odatle, mi smo put od četiri sata hodo prešli tek nakon osam sati putovanja zbog strašnog biata na putu, stigli u palanku Batočina¹¹. Tu se upravo tada gradio jedan vrlo lep han. Odatle smo za šest sati stigli u Hasan-pašinu Palanku¹², a odatle za pet sati u Kolare¹³. Odatle smo za četiri sata došli u palanku Hvar-džik (Grocka), a odatle za četiri sata stigli smo u Beograd.

NAŠE PUTOVANJE IZ BEOGRADA U UGARSKU¹ I ALMANIJU² (VI, 173—189)

U petak, treći dan mjeseca zu'l-karde 1073/9, juna 1663. godine prešao sam iz Beograda preko Save drvenim mostom koji je podignut od pedeset pontonskih lada na rijeci Savi. Ja sam, siromah, išao pješke i brojao korake. Bilo je ravanih četiri stotine koraka. Most je dug onoliko koliko je široko korito rijeke. Zatim sam zajedno s vojskom prešao drugi most koji se nastavljaao na pomenuti most protežući se preko savskih baraština i polja grada Zemuna. Ovaj je sagrađen od stotine hiljada hrastovih greda, a dug je četiri hiljade koraka. Mi smo odjah odmah na rubu tih baraština, razapeh smo svoje latore i čadore i odmarali se. Svi su odlazili u Beograd da kupuju životne namirnice.

OME GRADA ZEMUNA³

Ovaj grad je osnovao jedan od ugarskih kraljeva po imenu kralj Janoš⁴. Kamije, 827 1321. godine, istog dana kad je opsjednut Beograd, stigao je u grad Zemun, po nalogu pake Sokolovića⁵, bozanski paša Gazi Husrev-beg sa pet stotina janjčara i hiljadu junaka⁶. On je opasao grad i počeo da ga tuče iz topova. Gradska kapetan rekao je: „Da izadem na gradske bedeme“, i pao na zemlju pogoden topovskom zrnom. Na to su muslimanski ratnici ušli u grad i osvojili ga

1 U eng. *Ungarus* turski oblik za Ugarsku, ostale *Undurovina*, *Undur-aka* naših narodnih pjesama, isto znači Turska Ugarska.

2 *Almanija* — Austrija i njemačke zemlje uopšte.

3 U eng. *Zemur*.

4 Zemun se spominje znatno prije, a Evlija kralj Janoš je jedno od šezdesetih imena kalvika kod njega čisto nasrećeno.

5 Evlija ovdje upotrebljava ime paše Mehmed-paša Sokolović ali taj Mehmed Husrev-beg u to doba ni Mehmed-paša niti koji drugi Sokolović, nego vremenom vrhovi vojske Piri Mehmed-paša, koji je na tome položaju bio od 1581. do 1606. godine i u tom doba osvojio i opustošio Beograd. U ovoj str. 74 — 75.

6 I ovdje je Evlija malo pobrkao pojmove. On je da

[illegible]

Mitrovica je visok kad'ina i naga, ali ika od sto pedeset akči¹²; u cijelom ovom vandalskom kraljevstvu kadiluka¹³. U vrijeme vojnog pohoda taj sandak daje svojim vojvudama 3 600 vojnika. Većina njih imaju u svojim odredima petnaest konja čije udje drže u svojim rukama, tako da im se konji vojni ne mogu odvojiti jedan od drugoga. Kratko rečeno, to su dostojanstveni i vrlo hrabri vojnici. Oni na svoje glave stavljaju neke kape od samira, linčije i tigrove kože, kao i kalpake napravljene od otog materijala. Na leđa stavljaju kuduhe od dabra, vuka i medvjeda, a ispod pazuha veću orlova krila. Oko ruku zavijaju vučju kožu. Oružje i ratna sprema mnogim od njih daje naročiti izgled. To je poljedolovna vojska, koja dušmanima zadava strah, strašan kao nebeski orom.

Poloha grada Mitrovice. — Jedna Mitrovica nalazi se na granici bosanskog ejaleta¹². Njena tvrđava je porušena, a kasaba razrušena i u dobrom stanju. Ova Mitrovica, međutim, nalazi se u središnjem ejaletu¹³. To je vrlo lijepa i divna kasaba poput kakve velike varoši (šehir)¹⁴. Leži na jednom zelenalom obraslom mjestu, na obali rijeke Save.

Šestina iz XVI vijeka naziva doškom sandžakom. Pa tome se da zaključiti da je srediste ovog sandžaka u XVI vijeku bilo najvise u Hlobo, koji je poznat i Šestina Mitrović. Ima najpoznatiji primjerak ovog sandžaka. Ima je poznato da je 1693 godine sastupljen poslanik plemića šestinskih sandžakbegu u Hlobo, vjerojatno stoga što je njegovo sjedište na trećoj bali u Hlobo. Na osnovu ovog Evliyinog napomena znamo da je u drugoj polovini XVI vijeka srediste ovog sandžaka bilo u Mitroviću.

12 Ova tvrdnja ne može nikako biti tačna. Najmanje kao jednog sardinskog kralja imamo je po kalendarima i početka XVII vijeka 300.000 albi. Na drugom mjestu (Sveučilišna knjižnica L. 179) Evlija kaže da kao sardinskoga srednjeg sardinskog imamo 32.000 albi. Aja Ah (1616) kaže da kao Srednjeg sardinskog imamo 300.000 albi (kao A. J. Knapka, str. 37).

13 Ako je Mlađevića u ovoj vrjeme bila spješne sandakboga, onda je
kudatova trasa kodakih terena (maka) mora od 380. a ne od 150 akci.

[illegible]18. To: **Kosovo** **Mitrovica** **q. needle air** 284—287

14. Časovno izvedbo študijskega programa opredeljuje:

14. Čuvajte je kao dragi kamen, poštujte je kao
 čuvajte upućena, jednolično

to maintain the Fe^{2+} concentration.

Tu ima dvanaest mahala, od kojih su najpoznatije Begova mahala¹⁷, Donja mahala, Gornja mahala, Čaršijska mahala, Bajramova mahala¹⁸, Mem-begova mahala¹⁹, Bajramova mahala²⁰, Agova mahala, Careva mahala i Murad-pašina mahala²¹.

Tu ima dvanaest džamija, od kojih su najpoznatije Gazibajrad-begova²² džamija u Maloj čaršiji, Mem-begova²³ džamija u Gornjoj čaršiji, Bajramova džamija²⁴ na tugu Velike čaršije, Agova džamija, Careva džamija i Murad-pašina džamija²⁵. Murad-pašina džamija [koja se nalazi] u Gornjoj mahali ima jako mnogo posjetilaca. Ta bogomolja zagrađena je od tvrdog materijala, a begova je pokrivena čestim ćeremetom.

Tu ima šest mahalskih medžida²⁶, hiljadu i pet stotina daskom pokrivenih kuća sa dvorštima ograđenom daskom. Mnoge kuće su prizemne, a malo je kuća koje su izdane na sprat. To su tvrdo izdane zgrade pokriveno ćeremetom i uopće divne kuće.

Svi stanovnici muslimani su pripadnici hanefijskog mezheba²⁷.

Tu ima u svemu pet medresa, od kojih su najpoznatije Gazibajrad-begova medresa, Bajram-begova medresa i Murad-pašina medresa. U džamijama se ujutro i naveče drže predavanja iz svete tradicije (hadis), šerijatskog prava (fikh) i naslednog prava (ferai).

Tu ima deset osnovnih škola. One su zadužbine osnivača pojedinih džamija. Samo djeca ovdašnjih stanovnika ne zanimaju se naukom. Svi imaju naklonost prema vjetoštvu i obično se zanimaju raznim oruđjem. Tu se nalaze tri tekije i tri javna kupatila (hamam), od kojih jedno ne radi, dok druga dva rade dan-noć. Jedno je Gazibajrad-begov hamam u čaršiji. On je vrlo lijep.

U tom mjestu ima mnogo kućnih banja sa pećima, jer kako je ovdje zima vrlo jaka, ustaljen je red da se u svakoj kući nalazi peć.

Tu, dalje, postoje tri hana građena od čvrstog materijala. Svi su pokriveni ćeremetom i ukonačuju goste. Tu postoje još tri trgovačka hana. Ima u svemu četiri stotine dućana, samo nisu građeni

17 Najstarija džamija u Mitrovici zvala se Veli-begova džamija, a po njoj i ukolovana mahala. Ona je možda identična sa ovom Begovom mahalom.

18 To je svakako Bajrad-beg, osnivač ukolovene džamije, vjerovatno identičan sa ovim Bajrad-begom što se spominje kao srpski sandžačkog u drugoj polovini XVI vijeka.

19 Dugogodišnji srpski sandžačkog krajem XVI v.

20 Svakako mudi na Bajram-bega, osnivač ukolovene džamije i dugogodišnjeg sandžačkog srpskog i medževskog sandžaka u drugoj polovini XVI vijeka.

21 Ko je ovaj Murad-paša sada je teško sa sigurnošću tvrditi, ali je vjerovatno da je identičan sa velikom vezirom Murad-pašom Kujumdžijom koji je sklopio austro-turski ugovor na uluku Zlate 1606 godine.

22 Godine 1596-1598 u Mitrovici su postojale četiri mahale: Mahala Veli-begova džamije, mahala beher-čehace Isaka, mahala cenbade Mahmuda i Bajram-begova mahala. Tada su u Mitrovici postojale četiri džamije, dve medžide i jedna mescid. Do godine 1598 ovdje se spominje samo mahala Veli-begova.

23 Uputivalo da su sve ostale nastale kasnije.

24 Ova džamija, pravna škola, vjerovatno rimski nazvala je hanifi škola po imenu Ebu Hanifi. Toj školi pripadali su svi muhammedovci i ropci.

ed i verdig makt og frimodighet i det store og små. (Ar-
beidsveileder Børre Arnesen)

Tu ima još mnogo zanimljivih stvari. To je krajolik an-
kopi se nalaze na planinama, ali su ljudi na malim otocima. Svi su
podignuti su poput malih kula. Svi su. Oni koji su bili u
deset dana i četiri dana. To je jedna zanimljiva stvar. To je
četiri dana do podne. Svi su ljudi, ali su ljudi i Satorima.
prevede i uživaju u njemu. Svi su ljudi i Satorima. Svi su
velika vaša (ponašanje i ponašanje). To je jedna zanimljiva
krajeva sakupi razgovor o njima. Svi su ljudi i Satorima.
vojake i tu se predaju. Svi su ljudi i Satorima. Svi su
bojnicima, sramu i historiku.

Ovdašnje stanovništvo naša politička i verska odjela, kalpake, grabe papake : čakliše i koptane. Jedni se žive trgovinom, drugi pretrgom, jedni služe kod uglednih i bogatih ljudi.

Ovdašnja klima je prijatna, a svih blagodeti ima u izobilju.

Interesantno uvidjele — U toj varoši na rijeci Savi nalaze se vodenice postavljene na po dvije lade. Te vodenice su jako simpatične naprave na tofak. Virogradci i bašte koje se nalaze na suprotnoj strani ukrađavaju dio svijet. Na rubu varoši nalazi se jedno izletišće koje služi i kao mušala²²

Gore opasani kanali tekli su u stara vremena sa ivice varoši koja se nalazi na desnoj strani. Kada je Sulejman-han odsjeo u ovom kraju, tj. kada je serasker bio Sari Rustem-paša, neprijatelj je jedne noći digao brane na kanala koje su se nalazile na obali rijeke Save pa je ova sremaka ravnicu bila preprijevljena vodom kao more. Mnogi salamski vojnici i njihovi konji su se podavali. Carškoj vojsci nametnuta je velika šteta. Sutradan je stigla pomoć tatarskog hana. On su uništiti neprijatelja Rustem-pašu je zatim utvrdio ove brane i ostavio sremaku ravnicu bez vode. Međutim, ako zakopaš u zemlju krampon pet pedala, pojavi se voda¹⁹.

Grobovi koji se posjećuju. — Pokojni i bogom pomilovani Gazi Bajazid-beg, koji je usređen tame što je umro mučeniškom smrću poginuvši u borbi za vjeru, sahranjen je u jednom divnom turbetu koje je zidano od tvrdog materijala i pokriveno clovom, a nalazi se u dvorštu Bajazid-begove džamije u Maloj čaršiji. U njegovoj dža-

24 Mitrovci; pan du 12 valar pome 1 Brown, 1933 | Up - Radoni
GNC XXX-1914 str 21 pag. 20.

19. N. m.

[illegible]

mlji i divnom turbetu svaki dan pročitaju određena [šer'at]
(džurhan) oio Kur'an za njegovu dušu³⁷

Memi-paša je pokopan u malom turbetu, koje se nalazi nasuprot
njegove džamije u Donjoj baršju³⁸. Tu je sahranjen i njegov sin
Halim-efendi. Neka im bog posveti tajne!

Krenuvši iz ovog šehera, došli smo u [Tovarnik]

PALANKA TOVARNIK³⁹

Ona se nalazi na teritoriji sremskog sandžaka i predstavlja jedan
vojvodaluk i nijabel (zaposlavlju)⁴⁰. Ima gradskog zapovjednika (dizdar)
i pedeset vojnika gradske posade. Mjerna palanka leži na prostra-
nom i ravnom terenu jednog visokog brjega pored obale Dunava⁴¹.
Ima četvorougaoi oblik, a sagrađena je od drveta. Ima dovoljan
kontingent munarija, pedeset daskom pokrivenih kuća i jednu dža-
miju sa drvenim minaretom ispod kmeta, i na suprotnoj strani od
njega nalazi se petnaest dućančića. Tu nema vinograda, ali ima mnogo
bačča. Na mjestu gdje je končila muslimanska ordija nalazi se
četrnaest stolova bunara iz kojih se voda izvlači na čekrk

Idući odatle tri sata opet prema zapadu, stigli smo u [Sotin].

PALANKA SOTIN

Ona se nalazi na teritoriji sremskog sandžaka⁴² i predstavlja
jedan vojvodaluk. Ima gradskog zapovjednika (dizdar) i trideset
vojnika gradske posade. To je divna palanka sagrađena od drveta
na jednom povišakom brjegu pored obale Dunava. U okolini nema
nikakvog poljotaja koji bi njom dominirao.

U unutrašnjosti tvrđave nalazi se jedna džamija i dvadeset voj-
ničkih kuća. U citadeli ima jedan porušen manastir građen tako
tvrdio kao da ga je građio Seddud⁴³. Izvan tvrđave nalazi se mali
han. Pred gradskom kapijom i preko opkopa podignut je jedan
kudla-kiosk. Ovaj grad je bio u stara vremena u neprijateljskim
rukama pa je osvojen za vrijeme velike varadinske vojne 933 1526.
godine. Odatle smo došli u grad Vukovar.

37. Ako je tačno -vo Evlija čokelija, da je Hajrud-beg poginuo mu-
carškim oružjem, onda nas mora navesti da je on mogao poginuti u bitci pod
Slakom 22. juna 1593. g.

38. Ovaj Memi-beg, koji je sandžakbeg srijemski, bio je potkraj života san-
džakbeg srijemski. U tom svojstvu on je poginuo i u bitci sa
poginuo 22. juna 1593. g. Njegov je Hasan-paša Predjeveru bio parviji
Kupu i nije grad iz topova

39. Leži na putu iz Tovarika-Vukovar.

40. Tu su desetine iz druge polovine XVI vijeka Tovarnik se spominje
kao selo u nahiji Podgorju, u kraljevstvu Nijemci, a u drugoj polovini
XVI vijeka predložio je da se u kraljevstvu Nijemci
41. Ima dosta bunara u nahiji Podgorja.

42. Nalazi se na putu iz Tovarika-Vukovar.

43. Seddud-beg je bio jedan od
Seddud-beg je bio jedan od

[illegible]

Kada da je u stara vremena u toj gradini bio dvor jedne kraljevine. U vinogradima koji se nalaze na sjevernoj i zapadnoj strani grada postoje mala uzvišenja koja dominiraju gradom. U svrdanama nekoliko šahu-topova koji su okrenuti prema tim uzvišenjima. Gradove kule, baštine, prostori nalaze se u dobrom stanju.

Vareš. — Ona leži na jednom prodolnom mjestu, na obali rijeke Dunava i rijeke Vuke¹²⁾, a sastoji se od pet stotina neposrednih kuća koje su povezane landom. Židovi kojima su ogradaena dvorista zaklanjaju bašve, tako da se one uopće ne vide. U toj vareši ima pet mahala, pet bogomolja i jedna prijetna džamija i postoje i mala hanova koji služe kao prevoznici, samo jedan trgovački han, jedan mračen i malen hamam — pedeset dućana. Tu postoje samo dvije osnovne škole, jedna Hindijeva tekija¹³⁾ koja se nalazi na — u središnje strane mosta. Na onom mjestu gdje se rijeka Vuka ulijeva u Dunav ima jedan drveni most preko rijeke Vuke. Drugi je sedam stotina koraka i podigne ga se Ibrahim-paša¹⁴⁾ nekadašnji sultan

[illegible]

ljubavom, koga je on [valtan] dao pogubiti. Taj most dovršen je dva naveda dan mjeseca zilcade 832/26 augusta 1528 za tri dana. U noći po nalogu sultana Sulejmana da bi muslimanima, koji su svome pohodu protiv grada Gnjeka³⁸, mogla preći. Upotrijebljen je svu snagu i na hiljade majstora da se podigne taj most³⁹. Taj most, sada pripada vakufima osoga velikog vezira. Bilo bi važno znati kad bi se taj most popravio i restaurirao.

Rijeka Vuika koja teče ispod toga umjetnički izrađenog mosta, dolazi čak iz planine Bakova⁴⁰. To je mala rijeka koja se ulijeva u Dunav.

Grub Hindi-babe — Na suprotnoj strani toga mosta, upravo na kraju samog mosta, nalazi se jedno izludilo i mjesto za teferiš koje je bogato zelenilom, vinogradima, baštama, ružama i raznim cvijećem poput rajске bašte. Tu se nalazi jedno turbe u kome počiva Hindi-baba⁴¹, potomak roda Muhamedova. Neka mu bog posveti tajni! To mjesto je konakšite, tekija i svratište brojnih posjetilaca, putnika i namjernika. Ja, siromah, nisam htio da odjednom i konakom na kod jednog mjesnog prvaka, nego sam krenuo u tu tekiju i tu zakonatio. Vodio sam prijateljske razgovore sa svim dervisima. Tu sam zatomuo glad jednim čvapom koliko je bog dao. Ja sam predvodio obred za dušu toga svetitelja i pročitao suru Jasin za njegovu dušu. Poslije jecaje izmolio sam moj sistem molitava i blagoslovenja. Zatim sam pročitao dvije posljednje glave Kur'ana, za-vršnu molitvu i legao.

Lijep san ovog siromaha. — Čim sam zaspeo, usnao sam kako mi dođe jedan Abesinac srednjeg rasta i nazva me selam. Ja mu uzvratih pozdrav i saznadoh da to nije niko drugi nego osvajač ove tekije Hindi-baba. On mi je rekao:

— Slike, putuj sa srećom i zdravljem na vojnu; vratiš se u svoju domovinu zdrav. Neprijatelj će ti uzeti jednog roba i konja dorata, a ti ćeš se spasiti. Bog će te obdaruć mnogim dobroćudstvima, mnogo ćeš putovati po Almanijsi.

Odmah sam se prenuo iz sna; osjetio sam da mi srce lupa i da sam šnuo pametu. Na to sam rekao:

— Šta će sa mnom biti, predajem se bogu; bače ono što je suđeno.

Zatim sam se predao svevišnjem gospodu i sa svim pažljivo očitao Fatihu za Hindi-babinu dušu. Ujutro sam za ljubav bogu zaklao jednog kurbana (krivu); podijelio dervisima koja su se nalazila u Hindi-babinoj tekiji. Neka to gospod primi i u savap upiše!

Ovaj Hindi-baba učestvovao je čak sa Sulejman-hanom u mohačkom boju. Sedamdeset dana prije toga boja zaspeo je Hindi-

38. Sutan Sulejman prešao je preko toga mosta u pohodu na Mohač 13 augusta 1526 godine.

39. U oris: Yakaas.

40. Ko je ovaj Hindi-baba? — da s³ — aha.

baba Sulejman-hanovu radošću vijest da te pobijediš! I tako, dobiti, da će kralj Lajoš poginuti, da će sedam kraljeva⁴³ bi poraženo, a da će on pobiti stotine hiljada dušmana. Tako se zbilja dogodilo u predviđeno vrijeme, tačno u sat. Poslije pobjede Sulejman-han je zemljište na kom se nalazi ova teka i poklonio Hinda-babi⁴⁴ tu su ga sahranili. On je u toku svoga života pokazao mnoga čuda i vidovitosti. Neka bog posveti njegove presvete tajne!

Polavni odatle stigli smo za osam sati u kasabu Oszjek

KASABA OSZJEK

Tu kasabu podigao je jedan od ugarskih kraljeva, kralj Matijaš⁴⁵. Kasnije, u ponedjeljak, četvrti dan mjeseca redžepa 932/16 aprila 1526. godine, kad je sultan Sulejman-han počeo na moćatku vojnu, onda je njegov ljubimac, kasnije ubijen, veliki vezir Ibrahim-paša išao u tu vojnu vršiti ulogu izvidnice. U svojstvu vrhovnog komandanta on je prevodio mnoge konake, prošao mnoge stanice, te iste godine osvojio Šrem i gradove Varadin i Illok sa još četrdeset malih i velikih gradova. Zatim je opsjeo grad Oszjek. Ban po imenu Bočkaš⁴⁶ koji se nalazio u gradu, uvjediši da neće imati dovoljno snage da se bori kao što je bio zadio svoju krvavu dasku «vuru», predao je grad na vjeru⁴⁷. Neprijatelji koji su se nalazili u tvrđavi napuštali su grad bez oružja, goła, gladni i potpuno skrhami, s motivaacijom da će se povući prema dolini Vao. Odlazeći, međutim, oni su se rasprili na razne strane, neki su se na vjeru predali sendaru zatraživši milost i ostali kao raja. Poslije toga je ogromna i kao more velika vojska po carskom nalogu navalila na Oszjek, te ga za tri dana zavrnila sa zemljom i porušila do temelja. Zatim je vrhovni komandant Ibrahim-paša u mjesecu zu'l-kadi 932/ avgusta 1526. godine⁴⁸ rasporedio cijelu muslimansku vojsku na odrede, te za šest dana podigao preko rijeke Drave čvrst drveni most upotrebivši u radu više hiljada raje. Sva muslimanska vojska u svom pohodu projev

43. Sedam kraljeva je fraza koja je od Turaka prešla i nama, i dolazi u našem narodnom pjesmaricu. Neki misle da znači sedam kraljeva birati (Habsburški kralj su u 13. v. do Vendeškog maza imali pravo da biraju careve njemačke nacije. Tih je bilo prvo šest, doznage osam, pa devet i deset. Broj 7 kraljeva birati bio je najpopularniji. Porijeklo je to objasniti u našem dječjem vrtiću, npr. njemačkog cara pre 1896. Turci nazivaju jednog kralja baš: glava sedam kraljeva — znači ne mora da se zove kao tačno, jer broj sedam kod muslimana ima mistično značenje i upotrebljava se u frazi često da se označi neki broj. Ima za to primjeri u Kur'anu i tika, a isto i u našem. GNC XXIX, 1910. str. 83, nap. 24, vidi se 333.

44. Hinda-babi, na Matiju Korvina, koji nema. Oszjek.

45. Matijaš, na Stjepana Bočkaša, kralj kaza 636—646, na Stjepana Bočkaša, kralj kaza 636—646, a Stjepan Bočkaš na Stjepana Bočkaša. Ima moglo biti poznato, jer je bio turski savjetnik, te ga Radović, GNC XXIX, 1910. str. 84, 85.

46. Bočkaš se predao, dakle je vojska turaka bila pred

koji su u ovom gradu Osmani bili postumno: sedmorica (1) i to hrvatskog, ugarskog, Zrnimskog, Bačana²⁰, Nadabana²¹, Vrkanja, Kapetan austrijskog cesara i imperatora kao je i Bočaja²².

Sulejman-han je kasnije izvršio katastarski popis toga kraja koji sada predstavlja zaseban vojvodstvo i poklonom epaleta. Tu je častan kaduluk u rangu kaduluka od sto pedeset akci²³. Ima i nog muftiju (šeyhu'l-islam), predstavnika šerije, gladiškog zapovjednika i age posada dvanaest gradova. Tu ima sedam stotina hrabrih vojnika posade.

Onaj ima povjerenika za harač (haračaga), tržnog nadzornika (muhtesib) i haždara, a nema predstavnika Portinskih spahija ni serdara kapu-kola. Ima dalje janjičarskog serdara i čauša od Egre

džika radih na osnovu starijih izvora koji su nastali u vrijeme kada je taj sandžak nastao postojao i da te podatke prema nizu izvika brbljivo saobraćavali takozvanom stanju kakvo je bilo u njihovo vrijeme, kako je to utvrdjeno, na primjer, u pomenutim izdavačima i izdavačima. Osmi Bozarskiog sandžuka iz dvadesetih godina XVII vijeka i kao što je donekle utvrdio Ali Čauš u ovom prikazu spahijsko timarsko organizacije iz godine 1643. Ova dva izvora se u ovom pitanju znatno odnose, a od naprijed navedenih turških pisaca i nigdje ne spominju poseban osječki sandžak, koji tada nastao nije više ni postojao (Up. Rafik, Starine XIV, 186 i dalje, Rasprave Ali Čauša, izd. Hadžibegić u GZM 1947 148 i 178).

Iz navedenog saopštenja Evlije Čelebije na sada tačno znamo da je osječki sandžak osnovan godine 1529, kada su Turci obnovili i utvrdili Osijek. Dalje, iz ovog izvora znamo da je prvim sandžakbegom osječkog sandžaka bio ustanovljen pomenuti Kasim-beg Počupski, koji je bio prvo ustanovljen povjerenikom na osnovu i upravitelja Osjeka. Sada se ne može precizno utvrditi na to kada je ustanovljen osječki sandžak. Ja sam ranije mislio da je taj sandžak nastao još godine 1528 kada je osnovan pobečki sandžak, i da je tada teritorija osječkog sandžaka bila priključena pobečkom sandžaku zajedno sa gradom Osjeekom, a onda je na sretnoj strani da je priključena zasebnom vremenskom sandžaku koje je srednje bilo prvo u Hrvatu, a kasnije u Sloveniji; Mitrović (H. Šabanović, Uprava pod imen jugoslavenskih izdavača pod timskom vladom, Godišnjak Ist. društva BiH IV 1946). Sada, međutim, kada su nam prikupljeni neki katastarski defteri pobečkog i srijemskog sandžaka, moraju se te tvrdnje ispraviti. Naime, u pomenutim najstarijem sačuvanom defteru pobečkog sandžaka iz 1543. godine naglas se ne spominje Osijek na teritoriji toga sandžaka ni kao grad ni kao nahija niti kao kaza. Iz toga jasno proizilazi da Osijek tada još nije bio pripojen pobečkom sandžaku, nego je ih predstavljao zaseban osječki sandžak ili je pripojen sandžaku, koji je možda u prve vrijeme nazvan osječkim. Ovo je pitanje tim teže stoga što mi ne znamo da li je 1543. postojao zaseban sandžak i da održao osječki sandžak. Takav defterima pobečkog sandžaka, od kojih nam je kao po redu prikupljen ovaj — 1543. godin — Osijek na pobečkom sandžaku, i — 1543. godin — sandžak, i prije 1543. — pobečkom sandžaku, Osm. vjeka Osijek — srijemskog ili — pobečkom sandžaku u kome — u osječkom — sandžaku (jedan kaduluk).

se spajala do vode. Sa ostale tri strane opkop je isto tako visok i bedemi. Na toj strani proteže se od jedne kapije do druge širok i naježen, prostran, dubok i širok opkop. U srednjem opkopu tekla je rijeka Drava, pa su se u opkopu izdali i mostovi. U tom opkopu vode brane sa kojih se se spušta rijeka. Taj grad gleda ovoj strani na kojoj se nalazi opkop dug od jedne stotine do stotinu hiljada i stotinu običnih koraka. Sa sjeverozadne strane, među njima, na onoj strani na kojoj nema opkopa dužina grada iznosi dvije stotine kvadrata. Prema tome računa, grad Onjak ima u opsega tri stotine koraka.

Tvrđava ima dvije kapije. Jedna je okrenuta na jugozadnju stranu i vrlo je prostrana. Sa unutrašnje strane ove jugozadne kapije podigao je Filibeli Mustafa-paša⁶¹ jednu krasnu i veliku kapiju nađenu zemljom, ona je tvrda kao bedem Kahkaha⁶². On je na tom bedemu i tabiji namizao baljemez-topove i ostalo.

Jedna kapija nalazi se na južnoj strani i okrenuta je prema varoši koja se nalazi iza tvrdave. Ona je poznata pod imenom Čarhaka kapija. Iznad visokog gornjeg praga te kapije obješeni su mnogi rogovi od jelena. Ždrevi između tih kapija okruženi su hiljadama raznovrsnog oruđa i oružja. Na tim kapijama stražari drže strahu na smjenu. Sa unutrašnje strane ove kapije nalazi se jedan kapija-top, tako velik da u njega može čovjek stati. Preko opkopa koj se nalazi pred ovim kapijama postoje drveni mostovi koje gradski čuvari svako veče dižu i na taj način stvaraju branu pred gradskim kapijama. Samo te pomenute kapije nisu gvozdena, nego su to čvrste kapije načinjene od jablanovih i hrastovih direka. Unutar ovoga grada nalazi se četiri stotine kuća, prizemnih i na sprat. Građene su od tvrdog materijala i sve su pokrivena šindrom. Tu ima... mahala i šest bogomolja.

Čitadela — Na sjevernom uglu ovog Srednjeg grada na obali rijeke Drave, na jednom rtu koji se spaja sa Srednjim gradom, nalazi se ovaj divni grad četvorougaoznog oblika sazidan od cigle tako čvrsto kao da ga je gradio Seddad. U četiri ugla toga grada nalaze se visoke kule poput četiri velika stuba. One su pune raznorazne municije. Na tim visokim kulama nalaze se hiljade kupole načinjene od daske. Na jednoj kapiji koja je okrenuta na južnu stranu svira svako veče osmanska muzika. Tu nema nikakve druge građevine osim dizdareve kuće i skladišta municije. Pred kapijom nalazi se Sulejman-hanova džamija⁶³. Na obali rijeke Drave postoje ambari za plinacu naći jedn od daske. Pred tim ambarima nalazi se veliko skladište topova. Tu ima jedan Sulejman-hanov top velik četrdeset pedalja, a imao je četrdeset oka takva gvozdena tanak⁶⁴.

61. Filibeli — Filibe — P — (Filipopolis)

62. — Lagaderat —

63.

64. — — — — — 1828—29

[illegible]

Za čudo boje, sagrađena je u ovom selu dva takva grad
Beč topovima koji su stali u Dječaku. Na tome je nastupila šestok-
zima²⁸, tako da se nije moglo doći do tukuha ni nogama. U to
je jednog dana udario tako jak sneg i počeo da niko nije bio u
stanju da izađe ispod šatora. Na to se Suljman-baš povukao iz toga
hladnog mjesta ostavljajući svoju suljmanovski opremu, šatore i
blago, a povukao se sobom top koji se nalazi ovdje i još četiri balje-
maz-topa.

Kad su stigli u mjesto po imenu Džankurtaran⁴⁶, spash su svoje živote. Zatim su došli oni koji su po toj ljutoj zmi dradeset konaka daleko vukli ovaj top ispod grada Beča u zemlju Almanji. Interesantno je da su ljudi u vrijeme kad se jedan od ovih topova potopio u Dravi svedili:

— Činjenica što se taj top potopio znak je da neće biti sreće: da je to predznak nesreće. Bogzna, ali ove godine nema pobjede ni osvojenja.

Omi su se stvarno tako vratili bez uspjeha i pobjede i došli u Gajsek Pokraj ovog velikog topa nalaze se još četiri baljemoz-topa, od kojih svaki vrijedi jednog grada. Sve su to poznati topovi koji stoje na osječkoj čupri preko rijeke Drave, na kraju mosta, dva sata daleko, a okrenuti su prema gradu Dardi¹⁶.

Varaž. — Ispred jugoistočne kapije ovog Srednjeg grada sve do kapije panadžara, idući prostranim putem u sjevernom pravcu prostire se varaž duga bašnja i stotinu koraka. I ona predstavlja čvrsto utvrđenje, palanku napravljenu od debelih drvenih direka sa jednostrukim zidom. Ona ima svoje tabije i kule na kojima se

doi:10.1017/S0007122615000010

64. Taj most ... narod ... Cefirka, nego ... an konak d'it u ...
Dzavarka Salajmanso ... Jed spornija luvba ...

(*) - biserica este în stare bună de întreținere și este în posesia parohiei.

nalaze uski margah. I ovdje su dvije kapije: Panadarska kapija⁶⁸ koja je okrenuta na sjevernu stranu, Val (= Valpovska) kapija koja je okrenuta na jugoistočnu stranu i Vučkovarska kapija. Tu nema više bedema. Na Panadarskoj kapiji nalaze se samo deseti žali-tojale. Njihove tobđije stoje dan i noć spremni.

Opkop varoške tvrđave ispunio se tokom vremena pijeskom i zemljom pa je sada potrebno da se očisti. Opseg ovoga grada sa kopnene strane iznosi pet hiljada i devet koraka.

U ovoj varoši ima u svemu četiri stotine kuća. To su bašte kuće načinjene od daske; pokrivene daskom sa dvorištima ogradenim daskom; popodene su i kaldemisane daskom. U ovoj varoši uopšte nema kamenih građevina niti kamene kaldirne, jer je to nisko, podvodno i močvarno zemljište⁶⁹. Pa ako se i nađe koja građevina građena od tvrdog materijala, sve su te građevine sagrađene i ožidane od cigala sa cementom. Ali je ustaljen običaj da se uz svaku kuću nalazi mala bašta. To su prostrane i vrlo impozantne kuće.

U ovom mjestu ima u svemu sedam mahala⁷⁰. U srednjoj tvrđavi ima pet mahala. Prvo je Kasim-pašina mahala⁷¹, zatim mahala Begov saraj (dvor), mahala Mehkema (sudnica), Ambar-mahala, Agina mahala i velika Kujundžijska mahala.

Tu ima u svemu šezdeset i šest muslimanskih bogomolja⁷². Od svih najpoznatija je sultan-Sulejmanova džamija koja se nalazi pred kapijom estadele i koja je u stara vremena bila crkva⁷³. Ona nije tako lijepa, a zbog pomanjkanja posjetilaca, postala je pusta i usamljena. U Srednjem gradu nalazi se Kasim-pašina džamija. Natpis na toj džamiji glasi:

Dobrotvor Kasim-paša, neka mu je slava trajna!

Podiđe hram se slavljenje vječnog boga,

To je hram lijep kao staro svjetlo (Čaba)

Hronostihi njen jeste: «Vječna sudiština»

966/1558/9. godine⁷⁴.

Ta džamija je vrlo svijetla, a nalazi se na desnoj strani glavne ulice kada se izađe iz Srednjeg grada. To je vrlo svijetla džamija

⁶⁸ Pisadeta (1667) spominje u Osijeku crkvice plošneke od greda kakve je Evlija spomenuo u Temešvaru (Starije XXII, 185) i kaže da su takve ulice i u Sigetu.

⁶⁹ Prema turskom katastarskom popisu iz g. 1679 u Osijeku su tada postojale samo četiri mahale: Mahala carove džamije, Mahala mesneta Ka-pudan-bega, Mahala džamije pokojnog Kasim-paše i Mahala džamije Mustafa-paše (Up. Tapu defter pobeškog sandlika br. 672).

⁷⁰ Misliti na Kasim-pašu, prvog sandliškobeg osječkog sandlika i p. ovdje 358, nap. 42.

⁷¹ Ovaj broj je sigurno udecentriran.

⁷² Kuća — «ky» u Osijeku pretvorena u džamiju sultana Sulejmana

⁷³ Hristijanska godina 1667, odg. na 1558/59. godinu, pa je podignao bio budimski (u ... 42.

sa kupolom pokrivenom drvenim daskama. Ona je izgrađena u obliku u dubini i širini, ali je iznad nje izgrađena kupola pokrivena sa jednostavnom i elegantnom drvenom konstrukcijom. U glavnom predvorju nalazi se velika prostorija sa velikim kupolom pokrivenom drvenim daskama. U ovom predvorju nema ništa osim drvenih stolova. Oni su prekriveni dvoriste ogradenom čvrstim zidom od cigle. U ovom predvorju nalaze se četiri visoka staba drvenih i oni su ukrasni. Oni su stoga predstavljaju hladovito odmaralište. U ovom predvorju nalaze se tri stolika jako lijepo izrađen visokim mramor.

U toj varoši nalazi se još i Mustafa-pašina⁷⁴ džamija. Premda je pokrivena čeromitom ta džamija ima ipak mnogo posjetilaca, jer je to vrlo svijetla džamija koja se nalazi u čaršiji i bazaru na vrlo prometnom mjestu. Na vratima te džamije nalazi se ovaj natpis:

*Mustafa-paša podiže ovaj hram milosti bađe
Eto, to je put vjere. Oni koji dostojno ustraju na tom putu,
Jeru askete koji stiču približenje gospodu
Hronostih ove džamije rekoh ovako:
»Stjecajte bađe milosti, boravite pobožnih ljudi»⁷⁵.*

Ona ta džamija, ima ovdje četrdeset mahalskih medresida⁷⁶.

U svemu postoje četiri nastavna zavoda u kojima predaju naučnici: Kasim-pašina medresa i Mustafa-pašina medresa se naročito ističu. U ovom krajevima stanovništvo jako mnogo cijeni i poštuje nastavnike. Tu, međutim, nema škola za usučavanje kirata niti škola za usučavanje svete tradicije. Ali po džamijama profesori koji drže javna predavanja predaju i svetu tradiciju.

Ovdje postoje četiri tekije i pet osnovnih škola. Najpoznatije su: Kasim-pašin i Mustafa-pašin mekteb, koji su u dobrom stanju i puni djece kao i carski saraj. Početkom svake godine vakuf daje svoj siromašnoj djeci odjeću, obuću i druge poklone.

Tu ima dvanaest sebija (sebühane). Najpoznatiji je Kasim-pašin sebija koji se nalazi na rubu opkopa s desne strane kada se kroz Čaršipiku kapiju ulazi iz Srednjeg grada vani. On ima kupolu pokriveno daskom. Tu se u mjesecu julu svim bednim ljudima besplatno daje voda koja je kao rajsko vrelo Kevser⁷⁷ za dušu mučenika sa Kerbele⁷⁸. Od sebija koji su meni poznati ističu se još Serdarev sebija i sebija Čehajin.

74 Mnih sigurno na Fethi, Mustafa-paša, koji je oko 1563. i bio sazidač ovog medresa.

75 Kad se govori o broju vjerskih riječi kočenja je to debije za 970 godina po Hidiri 1563. Sve gorje džamije spominje se u 1578. godina. Vjero je to da je bilo mnogo više.

76 Govorim o ovom predvorju spominje se u 1578. godina i poznatost.

77 Vrelo koje je...

78 Meki na...

Kad se stade kroz kapiju Srednjeg grada, dođe se do dvije i desne strane glavne ulice nalazi se divna građevina poznata pod imenom (hamam) čije su sve kupole pokrivene slovom.

Ovdje ima šest trgovačkih hanova i jedan kafaven-saraj. Svi se može premoći i kroz koji prolaze karavane. Izvan varoške zidine nalazi se jedno zdanje načinjeno od drveta (palanka) tako izgrađeno kao kakva tvrđava. To zdanje nazivaju panadur (panayur). Tu odgođaju i konate svi putnici i namjernici. U varoši nema drugog karavan-saraja od drveta osim toga. Ali ima vrlo mnogo mjesnih privara i velikih koji drže odlične za primanje gostiju. Kapije njihovih domova su otvorene. Putnici i namjernici dolaze im u goste i tu ostaju nekoliko dana jer je ova varoš jako bogata.

Tu ima u svemu dvije stotine dućana koji su poput betustana ali ti dućani nisu građeni od tvrdog materijala. Ipak se u njima nalazi robe iz svih krajeva Indije, Arabije i Persije. Tu ima jedna tekuta voda koja je hladna i prijatna kao voda izvota. Ta voda je velika rijeka Drava. Ona ima svoje prvo izvoršte na dva mjesta. Ona izvire na južnoj i na zapadnoj strani. Jedan njen rukav dolazi iz planina Hrvatske, a drugi iz planina Koruske⁷⁹, Međumurja⁸⁰, i Slavonije⁸¹. Tekuć tako dalje, ona prolazi pokraj grada Legrada⁸², ispod grada Kečkevara⁸³, zatim prolazi male gradove Moslavinu⁸⁴ i Valpovo⁸⁵; kad prođe ispod mosta grada Darde u blizini Osjeka, koji ona katkad ošteti, ona se pokraj Osjeka uliva u maticu voda, rijeku Dunav.

Čaršija, pazar i panadur. — Na južnoj strani grada Osjeka izvan varoši nalazi se jedna alargo-palata; ona je takva da bi, kada bi se u nju stavila munarja i topov, postala prava tvrđava. U opsegu ima četiri hiljade koraka. To je panadur, tj. mjesto gdje se godišnje jedanput održava pazar⁸⁶. Unutrašnjost te građevine uređena je poput isahovske tabile. Tu je arhitekti tačno geometrijski prosjekao puteve uz koje se može hiljadu dućana. Iz koje god se ulice pogleda, vidi se središte Čaršije. Na jednoj strani podignute su staje za konje, a na drugoj strani nalazi se mehdan na kome stoje kola. To je velika građevina u kojoj su podignute mnoge sobe u prizemlju i na spratu; one se nalaze na onoj strani na kojoj stoji kapija koja lči na kapiju

⁷⁹ U orig. Dushitka. Vid. str. 17, nap. 48.

⁸⁰ Međumurje, kraj između Mure i Drave.

⁸¹ Slavonijom se tada naziva cio kraj između Save i Drave (CNC XXX, 1869, str. 181, nap. 52).

⁸² U orig. Legraci = Legrad kod ušća Mure u Dravu. Up. s. 348.

⁸³ U orig. Keckevor, vjerojatno Novi Zrinj. Usporedi Radović, n. — str. 14, nap. 17.

⁸⁴ U orig. Moslawa, treba Moslavina na desnoj strani Drave. Vid. str. 342.

⁸⁵ Valpovo vrlo Osjeka na desnoj strani Drave.

⁸⁶ O središtu ma vidi Radović, n. d. XXX, 181 — 277 nap.

U ovom slučaju, traženja ovdje su jednaka kao i u drugim slučajevima.

Radović je napisao: tuda je — on — tuda.

tvrdave. Ova grada (kao i sve bazarjane) na osnovu raznovrsne robe od drveta. Ovdje u prodaju dolaze (osobito iz Bosne i Srbije) dosta različitih slobova hiljada trgovaca raznim vrstama robe iz Trakije, Anadolije, Makedonije i ostalih krajeva svijeta. Hiljadnjelazi u ovaj grad i raznovrsnih razapone svoje robe na najbogatiji bazar, prema čijim sujama robe s druge strane, ipak tu, pod svojom šatorima razapetom dosta ove tvrđave, odjeđa stanovništvo i vojske ovog područja. Tu ima iako velik pazar da se to ne može reći. Kada se na taj način na ovaj panadur slegne more svijeta dolazi na jednoj strani pod šatorima i šatorima odjeđne poštoje počinje svojom vojskom, koja stoji spremna pod oružjem. Na jednoj strani toga panadura borave kavazage sa tri hiljade svojih ratobornih bratuh i odvažnih momaka i dan-noć čuvaju sve trgovce. Dok ti odjeđi vojske vrše svoju strastvenu dužnost, dotle svi trgovci uzaju svoju robu i druge predmete i tu prodaju četrdeset dana i četrdeset noći. Tu se rasvori na hiljade tovara i proda. Tu se kupi na hiljade tovara robe. U polju toga panadura prodaje se stoka i živina. Kratko rečeno, kad bih ja htio da opišem ogromnu skup na tome panaduru kako sam ga vodio, nastala bi posebna knjiga. Kad nastupi četrdeseti dan, onda svako uzima svoju robu i uz pratnju kanjčke vojske odlazi u svoj zavrtaj. Od trgovaca se naplati sedam do osam hiljada groša na ime godišnjeg zakupa za dužane. Ovaj panadur je zadužbina Ibrahim-paše, osvajačitelja Kanjke⁸⁷.

Stanovništvo i njegova odjeđa. — Svi stanovnici Osljeka nose kranjske kalpake i raznovrsne bočane dolame sa raznovrsnim srebrnim tokama i tako bejaju. Oni govore mađarski. Klima je prijetna. Svi ovdajnji stanovnici su zadobili osmanskim duhom.

Tu se nalazi turbe Kasim-paše, koji je pokopan u jednom olovom pokrivenom i svijetlom mauzoleju pod kupolom koje se nalazi u dvorištu njegove džamije⁸⁸. U varoši se nalazi i grobnica Mustafa-paše, koji počiva u blizini svoje džamije⁸⁹. Blizu pomenutog panadura, na putu koji vodi u grad Valpovo, nalazi se Bajram-bahano turbe. Na jugostočnoj strani, na Beogradskom drumu, u baštama nalazi se Husrev-bahano turbe⁹⁰.

Dok smo mi potpuno razmotrili ovaj grad, dotle je dospjela i ona vojska našeg gospodara Kadizade Ibrahim-paše⁹¹ koja je bila

87. To je Ibrahim-paša Nov-bazarlija, rodom iz Novog Sazara kod Žepča u Bosni. Bio je tri puta veliki vezir u medževanatu od 1596 do 1601 g. Umro je u Beogradu a Kanjku je osvojio 29. oktobra 1600 godine.

88. To je ovaj isti Kasim-paša koji je bio prvi sandžakbeg osjetli i osvojio Budimsku i tamišvansku. Up. ovdje str. 128. Ovo je jedini bazar i koji mislim da je sahranjen u Osljeka, što je i razumljivo, kada se tu uzima toliko svoje zadužbine. Samo se ne zna da je on bio od Bosne ili od Srbije. No, Evlija mu je tu titulu mogao samo dodati, kao što nije mogao ni da ga zove iz Srbije.

89. To je Mustafa-paša, koji je bio drugi sandžakbeg Osljeka. Nap. 74.

90. Ovdje je grobnica i Husrev-bahana, koji je bio drugi sandžakbeg Osljeka. Nap. 75.

nalazn oko pedeset ravanvrsnih malenih dasakom pokrivenih kuća, jedna džamija i ambar.

Naselje ravan grada ima izgled varoši. Tu postoji jedan han i deset dućana, a nema vutograda, jer je to jako eksponirano područje (verhat). Ono nije sigurno od provala, a ne manjkaju — točni upadi u to mjesto. U njega se ulazi kroz kapiju koja se nalazi na kraju velikog mosta, a ulazi se kroz kapiju koja se nalazi na zapadnoj strani te varoši.

Kad se pređe preko mosta na Dravi, odmah se dolazi na ovaj čudni most koji se nalazi blizu Darde.

MOST NA DRAVI I RIJEKA DRAVA

Na mjestu gdje ova rijeka protječe ispod grada nalazi se ravno četrdeset lađa koje su povezane jedna za drugu gvođenim lancima. Tu se upotrebljavaju lanci debeli kao ruka zato da ih dušmani ne bi presjekali. Na tih četrdeset lađa podignut je jak drveni most; dag je sto šezdeset koraka, a nalazi se na tjemnom bogazu. Sa obje strane mosta nalaze se čvrste i utvrđene kapije. Čuvari, pasvandiđe i stražari svako veče vežu gvođenim lancima dvije tulumbar-lađe koje se nalaze na sredini mosta. Ovi tu drže stražu naizmjenično sve do zore, tako da ni ptica ne može proletjeti, da ni orao ni sokol ne može proći.

JEZERO KRAŠICE

Između ove utvrde Darde i grada Baranje nalazi se malo jezero koje se odvaja iz rijeke Dunava i Drava. Opseg tog jezera iznosi osam milja. U njemu ima dobrih i debelih riba.

Podigavši se odatle i ući pet sati u zapadnom pravcu, stigli smo u palanku Baranju.

PALANKA BARANJA⁸⁷

Nalazi se na teritoriji mohadžkog sandžaka. To je kadiluk u rangu kadiluka od sto pedeset akči. Ima gradskog dizdara i osamdeset vojnika posade. Tu ima oko pedeset dasakom pokrivenih kuća, jedna džamija, skladište munijue, četiri ambar, dvadeset laho-topova koji su okrenuti prema zapadu, jedna drvena kapija i opkop. To je drvena palanka u dobrom stanju.

U varoši ravan palanke nalazi se stotinu dasakom pokrivenih kuća, jedan mali han i deset dućana. Iz polja koje sa sve četiri strane okružuje ovaj grad nadolazi voda koja se izliva iz rijeke i čini ovo mjesto močvarnim. Tu se nalazi jedan jak drveni most. Sva vojska prolazi preko toga mosta. I nađ je cijela vojska prešla preko toga mosta, pa smo tako stigli u tvrdu palanku Mohadž na Mohadžkom polju.

[Ovdje (VI, 189) Evlija opet napušta jugoslovensku teritoriju, odlazi u Mađarsku i mi ga — toga dalje se pratimo].

⁸⁷ U ovom mjestu — drugim mjestima Baranje —, arapskohadžki jezik — Baranja, izvorno mjesto — Baran, na putu iz Čajkova — Mohadž.

murje¹⁷ sve do mjeka Mure¹⁸. Drave¹⁹ i Tolu²⁰ platio je²¹ i²² sada mu je to bila naređeno i on je u svu slavu i čast²³ i²⁴ pa neka mu je bog na pomoći²⁵.

Podigavši se odavle, prošao smo pustinju²⁶ i²⁷ stigli u veliki grad Ougrek²⁸. Tu je²⁹ odmah nastupila³⁰ odmor vojsci. Tada je³¹ cjelokupna³² vojska³³ isplacena³⁴ i³⁵ Za čudo božje, podno je³⁶ tako³⁷ utvrditi³⁸ da je³⁹ i⁴⁰ čadara ostalo⁴¹ pod snopjekom. Mnogo razjeda⁴² i⁴³ razvala⁴⁴ božjom⁴⁵ sutradan je⁴⁶ su⁴⁷ se⁴⁸ tako⁴⁹ obasjalo⁵⁰ da je⁵¹ čitav svijet⁵² vjao. Od velike topline svi su⁵³ ratnici⁵⁴ postali⁵⁵ veseli⁵⁶ misleći da je⁵⁷ poboljšanje njihovog stanja⁵⁸ bilo⁵⁹ posljedica⁶⁰ zahvalnosti⁶¹ bogu. Jedan čovjek⁶² nije bio⁶³ u stanju⁶⁴ da dignu svoj šator, pa je⁶⁵ upet⁶⁶ i⁶⁷ šator⁶⁸ udarila⁶⁹ takva kiša da⁷⁰ napuhan šator⁷¹ nije⁷² mogao⁷³ ostati⁷⁴ u⁷⁵ zemlji. Zatim je⁷⁶ danuo strašan⁷⁷ vjehar⁷⁸ koji je⁷⁹ svakom⁸⁰ zastavljao⁸¹ dah i⁸² dušu. Nastala je⁸³ očajna⁸⁴ kuknjava⁸⁵ i⁸⁶ pomaganjima. Na takvom⁸⁷ vremenu⁸⁸ isplaćene su⁸⁹ plate⁹⁰ samo na pet hiljada vojnika. Na to je⁹¹ defterdar Ahmed-paša⁹² izjavio da će se⁹³ ostalim vojnicima⁹⁴ isplatiti⁹⁵ plate⁹⁶ tri dana kasnije i⁹⁷ s⁹⁸ tim⁹⁹ riješima¹⁰⁰ zatvorio¹⁰¹ platne¹⁰² spiskove¹⁰³, označivši da oni¹⁰⁴ koji nisu primili¹⁰⁵ plate¹⁰⁶ nisu¹⁰⁷ prisutni. Tako je¹⁰⁸ uz¹⁰⁹ imena¹¹⁰ jedanaest¹¹¹ hiljada ljudi stavio¹¹² slovo¹¹³ mam¹¹⁴. Tako je¹¹⁵ bio¹¹⁶ unena¹¹⁷ brojni¹¹⁸ božjih robova i¹¹⁹ uskratno¹²⁰ im¹²¹ plate. Sutradan je¹²² zavlada¹²³ blata¹²⁴ studen. Veliki¹²⁵ vezir je¹²⁶ naredio¹²⁷ gazdu¹²⁸ sinu¹²⁹ tatarskog hana, zapovjedniku¹³⁰ njegove¹³¹ konjice i¹³² ostalim¹³³ uglednim¹³⁴ tatarskim¹³⁵ plemcima i¹³⁶ zapovjednicima¹³⁷. Poslije¹³⁸ gozbe, on je¹³⁹ darovao¹⁴⁰ sinu¹⁴¹ tatarskog hana¹⁴² jedan¹⁴³ samur-curak i¹⁴⁴ jednog¹⁴⁵ jahačeg¹⁴⁶ konja¹⁴⁷ arapske¹⁴⁸ posmine¹⁴⁹ sa¹⁵⁰ opremom¹⁵¹ oklonom¹⁵² draguljima. On je¹⁵³ na to¹⁵⁴ otišao¹⁵⁵ u¹⁵⁶ vilajet¹⁵⁷ Bačku¹⁵⁸ na zimovanje¹⁵⁹. I¹⁶⁰ ostali¹⁶¹ veziri i¹⁶² vojni¹⁶³ komandanti¹⁶⁴ otišli su¹⁶⁵ u¹⁶⁶ opredjeljena¹⁶⁷ mjesta¹⁶⁸ na zimovanje. Odavle se¹⁶⁹ podigao i¹⁷⁰ veliki¹⁷¹ vezir, pa¹⁷² amo¹⁷³ s¹⁷⁴ njim¹⁷⁵ došli¹⁷⁶ u¹⁷⁷ grad¹⁷⁸ Vučovar.

Ja sam tu posjetio¹⁷⁹ grob¹⁸⁰ sultana Hundi-babe¹⁸¹, koji se¹⁸² nalazi¹⁸³ na¹⁸⁴ vrhu¹⁸⁵ mosta¹⁸⁶ Naume, ranije¹⁸⁷ kad¹⁸⁸ sam¹⁸⁹ prolazio¹⁹⁰ na¹⁹¹ vojnu¹⁹² ja sam¹⁹³ uspio¹⁹⁴ ovog¹⁹⁵ svetitelja i¹⁹⁶ u¹⁹⁷ onu¹⁹⁸ dobio¹⁹⁹ od²⁰⁰ njega²⁰¹ radosnu²⁰² vijest²⁰³ koja je²⁰⁴ glasila:

— Akobogda, opet²⁰⁵ ćeš²⁰⁶ doći²⁰⁷ zdrav i²⁰⁸ sa²⁰⁹ plijenom.

17 Medunur e, kraj između Drave, Mure i Stajerske granice. Žrnjaku su postali gospodari Medunurja 1548. godine.

18 U orig. stoji Mura.

19 U orig. Be———ar str. 114, nap. 92.

20 U orig. D-rda.

21 Tu su dospjeli oko 10. ovanbra.

22 ———— su po prvi.

23 ———— O Mitrovo-dne (ko ————) (dak je bio par ———— konji ————) ———— MH ———— O Mitrovo-dne (ko ————) Tursi su u stvari pre-
tstavili ———— se izdavao kasumski pš-ta, odlično ————

M kao početno ———— mrtav

———— kumbej ———— kumbej ———— Ahmed

Bogu hvala za ovaj časopis koji je izlazio u vrijeme kada sam bio
pošto da istom hvala za ovaj časopis koji je izlazio u vrijeme kada sam
bio. Dobro da mi ovaj časopis izlazi u vrijeme kada sam bio.

Odatle smo isle dalje i poslije razgovora sa "komunistima", ali
svega u kasaba Mitrovicu.

Slavomirštvo je kazna - kazna za prekršaj koji je izvršio i ratnik koji mora biti da nije od strane vojske.

Zatim smo stigli u selo **Pravica**. To je selo u blizini koje je bio otkrio da plemeniti **plavci** imaju u selu. Odatle, ratu praznih ruku uplećivši na bregovima sela, smo se vratili do sela, odakle je u sudjenjujući velikom broju i selu, ali da je polovinom svoje svoje kalene odložila. Selo je selo na selu i je opredjeljeno mjesto. Odatle smo stigli u selo, ali da smo polje, protiv velike most na Savi i selu, ali da smo stigli amo u Beograd. Sa grada se uplećivši selu, ali da smo stigli amo u Beograd. Tako smo sretno ušli u Beograd.

U Beogradu je veliki vazar odnoli, svetih agama mesta za zmozovanje Mene, sromaha, odredio je da Isihom uz nalog behaju i gospodara Ibrahim-behaju i dao nam je veliki kumak Mi smo danju i noću provodili vrijeme sa našim gospodarcem velikim vezarom, behajom Ibrahimom i ostalim pravacima i uglednim ljudima, uvodeći melodije Husaina Bajkara⁴¹, tako da su nam mogli i dati bili pravi praznici. Svi smo zabavali bolove i muke, slavihi boga tvorca svjeta i zahvalivali mu.

PUTOVANJE IZ BEOGRADA U UŽIČKU POŽEGU I POVRATAK U BEOGRAD

(VI, 404—407)

Dok je veliki vezir¹ zimovao u Beogradu dao je svome agi smeđerevski sandžak, a meni, siromahu, dao je jedno selo, te sam otišao iz Beograda u kadiluk Požegadišk² u smeđerevskom sandžaku da sabrem ratni prirez zahare beha.

Iz Beograda sam prvo putovao u jugoistočnom pravcu prolazeći osam sati kroz napredna i naseljena sela pa sam stigao u

SELO RUŠANJ³

To je srpsko selo na području smeđerevskog sandžaka u nahiji beogradskog kadiluka i vrlo je plodno. To je zaista napredno i krasno selo.

Idući odatle devet sati opet u jugoistočnom pravcu stigli smo u varoš Rudnik⁴.

GRAD RUDNIK

Osnovao ga je jedan od srpskih kraljeva, kralj Miloš⁵, a osvojio ga je Bajezid-han II Jildirim⁶. Kasnije kad je Mehmed Osvajač počeo na vojnu protiv Beograda zauzeo je na vjeru ovo mjesto⁷.

1 Tada je veliki vezir bio Ahmed-paša Čuprinić.

2 Požegadišk je derivativ od Požega i znači Mala Požega, danas Užička Požega.

3 U orig. Dašaj i Daša. Ovo selo Evlija spominje u svojim putopisima kao što još dva puta i svaki put na sličan način.

4 Poznati srednjovekovni rudarski centar u Srbiji, 13 km sjeverno od G. Mileševa.

5 Rečeno je da Evlija podaci o osnivanju pojedinih mjesta obično daju nikakav istorijski značaj kao ni u svojim listovima. Rudom Rudnik eksploatisan od 1832. godine, a mjesto poznato je od 1282. godine.

6 Bajezid-han Jildirim — Murad — imao je Bajezid (1389—1402).

7 Murad — pohod — 1494. godine — kao da — Evlija o osvojenju Rudnika nije — je grad — od Turaka — približno, istim — 1494. godine.

PUTOVANJE IZ BEOGRADA U HERCEGOVAČKI
SANDŽAK DA SUHREB MEHMED-PAŠA¹ ODNESEMO
NAREDBE O ČUVANJU GRANICE

(VI, 413—443)

Iz Beograda sam počeo 23. dan ramazana / 19 aprila 1864. na jugoztok prema gradu Avali². Za osam sati putovanja prošli smo bogata hrišćanska sela po imenu Ružanj³, Barajevo⁴, Lasević⁵ i Baroševac⁶. Sva su ta sela na teritoriji smederevskog sandžaka. Putujući dvanaest sati dalje, prošli smo mnoga sela, planina, kose, drvoreda, vrtove i došli u selo Bistrica⁷. Zatim smo ušli na sela: Trbušnica⁸, Smrdiljkovac⁹, Dudovica¹⁰ i Liplje¹¹. To su plodna srpska sela. I njih smo prošli za deset sati i stigli u grad Moravce¹², na podnožju jedne gorske visoravni gdje smo se naučivali i razenodili jednu kajmak i med. Zatim smo stigli na obalu rijeke Lima¹³. Voda Lim¹⁴ izvire u selu Bah¹⁵, a zatim se u blizini kasabe Valjeva, na teritoriji smederevskog sandžaka uliva u rijeku Kolubaru, a s ovom zajedno u Savu. Zatim smo, dolazeći od Kadine Luke i Slavkovice¹⁶ prevalili gorsku

1 Suhreb Mehmed-paša, tadašnji hercegovački sandžakbeg Up o njemu str 143, nap 12

2 U orig. Havalje

3 U orig. Dušaj

4 U orig. Paršben, treba svakako Barajevo.

5 U orig. Leposavik = Lasević

6a. U orig. Barosavac = Baroševac kod Lazarova.

7 U orig. Putrič, danas Bistrica kod Lazarova.

8 U orig. Trbušica = Trbušnica između Lazarova i Arandjelova.

9 U orig. stoji Smrdiljkovac, nepoznato.

10 U orig. Dudošica = Dudovica

11 U orig. Lipe.

12 U orig. stoji Moravica kašani, što znači grad Moravica. Ovdje kašani na selu Moravce koje je poznato = srednjeg vijeka, ali se ne zna ta naki pod tim imenom. Ruzica (str 331) Evlija kaže da je Moravica selo i da su tu Moravci na Ljiga u Kadini Up Radoni, a. d. 185, nap 13.

13 Mjesto Lim izob. Ljig.

14 U orig. Paht, dan = Ba ugoranpadno od Ljiga.

16 Mjesto i Slavkovi Slavkovica, selo kod Kolubare.

visoravan Crne Gore (Kara-Dağ)¹⁵ i rukom opasli¹⁶ vodu od njenih hajduka. Tu smo posmatrali tako ogromno visoko drveće kao da se svako stablo izdiglo do nebeskog svoda, [a tako su debela] da bi jedva deset ljudi moglo da obahvati pojedino stablo.

Prešli su u sela i goraku visoravan Crne Gore (Kara-Dağ), došli smo u kasabu Banja (Övçer Banja kod Čačka).

[KASABA BANJA]

Ovu smo kasabu opasali godine 1072/1662¹⁷. Voda Detinja¹⁸, što je u ovoj kasabi, dolazi iz užičkih planina, protiče koritom ove tople mineralne vode, zatim protiče ispod kasabe Čačka [i utiče] u rijeku Moravu, koja se opet uliva u Dunav. Protiču kroz sela Teofin¹⁹, Koltunice²⁰ i Druhetice²¹, prešli smo preko mosta na rijeci Kamenici. I ta rijeka dolazi iz Crne Gore (Kara Dağ), te se na beogradskom drumu uliva u Moravu. Zatim smo došli u [Gojnu Goru]

KASABA GOJNA GORA²²

To je srpsko selo, a spada u kadiluk grada Užica.

Većinu sela čija sam imena zapisao, počevši od Beograda, opisao sam godine 1072 — 1662 putujući u albanški Skadar²³. Dalje smo udarili na selo Srednja Dobrinja²⁴ i došli u selo Donja Dobrinja²⁵. To znači «selo Lajpe kraljice»²⁶.

Prešli su za dvanaest sati Donju Dobrinju i druga sela što su na teritoriji [kadiluka] Užica, došli smo u

SELO ČISTOBRODICA²⁷

I ono je na teritoriji [kadiluka] Užica. To je srpsko i bugarsko selo. Kroz ovo selo protiče rijeka Skrapet²⁸. Ta voda izvire takođe

15. Kara Dağ = Crna Gora. Up. ovdje str. 331, nap. 11.

16. Vid. ovdje str. 331.

17. U orig. ovdje i na svim ostalim mjestima stoji Viteza ili Bitva, ovdje Bitina. Evidna je pomisao o rijeci Džinu i Detinju. Up. str. 331.

U orig.: Teofin (T). Vjersko selo Teofin u arapsko-lamenskim. Up. GND 188, n. 24.

19. U orig.: Koltković, danas Koltunice.

20. U orig.: Druhetnik, treća Druhet čijeg se zove i danas.

21. U orig.: Gojna gor. = Gojna Gora, selo u poljskom arapsu.

22. Godine 1072, trajala je od 22. avgusta 1661. do 16. avgusta 1662. koja putu vidi ovdje str. 331 i d. Skadar se u orig. zove Albanija. Albanzi Skadar se razlikuju od Hilar Jakovljevića u 1662.

23. U orig.: Srednja Dobrinja. Sada selo Srednja Dobrinja u

24. U orig.: Donja Dobrinja. Donja Dobrinja i arapsko poljsko selo. Srednja Dobrinja dolazi od njemačkog Srednja (Srednja) i d. Skadar se u orig. zove Albanija. Albanzi Skadar se razlikuju od Hilar Jakovljevića u 1662.

primio njegove blagoslove. Imao sam i sreću da sjeloham njegovu čama ruku.

Ovdje postoje dva javna kupališta (hamam) i jedan karavan-saraj, u kome se besplatno konjači i Dageg turci nalazi se karavan-saraj grčki, arapski i blagovog. Kodu blagovog-paše, u kome je konjači besplatno. To je kameni zidani most koji može da primi nekoliko hiljada ljudi i konja.

Ovdje ima jedanaest trgovačkih hanova. U tim hanovima odej-dugu grčki, arapski i perzijski trgovci manufakturnom robom (bazer-džan), koji prodaju svoju robu, a potom svaki odlazi u svoju zemlju.

Čarlija. — Ima hiljadu sto četrdeset urednih i lijepih dočana, jedan jak i čvrst, kamenom zidani bezistan i pet kafana, a na rijeci Detanji tri drvena mosta preko kojih prolazi svijet. Osim toga, ima i tri kamena čvrsta, tvrdo i umjetnički lijepo zidana mosta između ostalih (može se) Muhamed-agin most na kome ima ovaj natpis.

Muhamed-beg, koga prati božja dobrota

Šiji je dobar glas na usnama svijeta...

Blagosiljatelj Džidri²⁶, upleđači most,

Izreče mu bronastih:

„Kako si podigao divan most, bog te blagoslovi.“

Godine 1637 = 1627/28²⁷

U gradu postoji preko stotinu vodenoa za mljevenje brašna. U ovoj varoši na rijeci Detanji postoje raznovrsni umjetnički izrađeni minareti s kolom i raznobojnim minskim kamenjem od granita, tako da takvih minova nema ni u jednoj drugoj zemlji.

Ovdje ima 1060 zlati. Sve su to divne bašte poput zemaljskog raja (bag-i irem). Za svake vinograd plaćaju šest akči carske devetine (džir), grad je oslobođen drugih izvanrednih nameta (tekāfil-i širaye).

Iako se ovaj grad nalazi na kamenitom, valovitom i krševitom terenu, on je sa sjeverne i istočne strane otvoren, pa mu je zrak prijetan i u ranim jutarnjim časovima diše gradu Mar et al-Mu'mān²⁸ u provinciji Haleb (Alepe).

Zbog prijetne klime, stanovnici su tako lijepi da im je lice rumeno kao rubas. Otmjeniji svijet nosi čurkove od raznobojne kože postavljene samunom, hermelinom, zlatom i kunom. Oko glave zavijaju muslimanske turbane.

Svijet nižeg društvenog položaja nosi čohane odjele, džakire s kopčama i kalpake. Govori bosanski. Stanovnici jako vole strance, a svi su trgovci.

Njihove žene nose crne feredže, a ne nose feredže od ružičaste, zelene i crvene kože. Sve se ponašaju vrlo pristojno, ali ne idu u

²⁶ Džidri = pjevač. me autora. — ga natpis — njemu vid. POP 1890.

²⁷ Pojedin natpis vidi — POP I, 1890.

²⁸ Kada ovdješnje mjesto — širči na jugozapadu — Haleb.

Tu ima deset džamija sa minaretom. Džamija Hammetova²⁶ je udobna i dobro posvećena. Njena kupača stoji preko puta same džamije i najedna džamija neka ovakvu kupaju. "Imam džamije rijeke Milešev²⁷ na vrhu drvenog mosta je Veznedarova džamija²⁸. To je prostorna i svijetla džamija. Pred njom ima mala čudna zahat-kula. Glas njena zvona čuje se čak iz grada Mileševa.

Ovdje smo prešli preko drvenog mosta na rijeci Milešev²⁹ i stigli na musalu (namazgâh), koja zaslučuje da se vidi i ona je ukrašena velikim drvećem. Krasi mesdžid, koji se nalazi iznad kupače kane

Jedan savremeni zapadni izvor koji navodi Hammer kaže da je ovaj Imam-paša rodom iz Hercegovine. Već na osnovu činjenice što je on u Prijeplju imao svoj dvor moglo se sa dosta sigurnošću reći da je on rodom iz toga kraja. To nedvojbeno utvrđuje jedan izvještaj austrovaških poslanika na Portu Marša Faruk i Jakira Faimouta, koji su arvanom jula 1859. u javni svojci vladi da je u Carigrad stigla grupa Turaka i Morika iz Hercegovine i maharoma kadro da se tuče sa namiz paše Sejdić i da traže odobrodošnje izvjesnih nameta koje je zaveo Sejdić. «On bi dobio sultanov hatifan kojim se ukazuje ova dosadašnja vauredna davanja Hercegovine bosanskim pašama, oni namjeravaju da prihvate posredovanja Imam-paše ovdšnjeg kaimakama, koji je rodom iz Prijeplja».

Pomenuti savremeni zapadni rukopis koji je upotrijebio Hammer donosi o ovome Imam-paši sljedeće:

«Imam-paša je rodom u Hercegovini. To je vuk i debelo čovjek velikog nosa, duge brade kštenjaste boje i zvonkog glasa. On se petlja da se potraže strasim Poljaka vauir imadu na Mehmed-pašu Čupriku³⁰ prouave ga je za svog čušaču. Zatim je 1859. g. postao sultanov kaimaka i upućen je u Anku sa zadatkom da ugubi bune, što mu je uspjelo a lakomom je je odjekao 6000 glava. Kao nagradu za to sultan mu je dao za ženu svoju sestru koja je prije bila žena Javuz Kenan-paše. Zbog toga je bio prisiljen da napusti svoju prvu ženu. Poslije vjenčanja bio je postavijen kaimakom veznom, a profile godine, kada se sultan polako iz Carigrada, ostavljao je tu kao kaimakom. Pri tome se postu toliko brinuo da ga je mušija optužio pa je bio smijenjen i postao na upravu u Anak. On je smrtu i okrutu neprjatelj bratčana u najvećoj mjeri».

Nekoliko zanimljivih podataka o karakteru ovog čovjeka pruža nam i Evlija Čelebi u svom putopisu (Upoređi ovdje str. 53 i dalje).

Mehmed Suraja daje ovom Imam-paši nadimak Damaš (t. carski oti) i muftiz (inspektor) i kaže da je porijeklom Bosanac. O njegovoj karijeri on donosi sljedeće podatke:

Bio je prvo muftibaga (srpski nadzornik) i kapidžbaga. Kasnije je postao čušaču i prvi minar. U 1688 (početak 5. X 1697) postao je kaimakom u Carigradu u rang vauira što je moralo biti tek dvije godine kasnije 1690, kada je sultan napustio Carigrad i krenuo u Jedrene. Suraja dalje piše da je Imam-paša na prijedlog Mehmed-paše Čupriku postao muftiz inspektor. Burnelije i da je vjenčan sa sultanovom Atikom, a da je kasnije postao budinski vauir, čim bosanski valija Imam-paša je postao budinski vauir 1691/1690 nasljeđivši na tome položaju Sejd Ahmed-pašu (1689—90). On je ostao na tom položaju do 1693. g. kada je na taj položaj došao Sari Hurem-paša (Evlija VI, 494; Hammer, GOR VI, 84 i 187). U feb. nu 1673 (početak 11. marta 1693) godine, piše dalje Suraja, postao je glavno kaimakom u Carigradu. U muharreru 1694 (početak 5. avgusta 1693) godine postao je valija u Carigradu. U muharreru 1695. (početak 11. jula 1694) valija u Erzurumu, gdje je umro u jenu 1676 (početak 5. avgusta 1695). Što se tiče njegovog karaktera i upio je da kao muftiz zavede red u

²⁶ Hammer, I, 353—41.

²⁷ Čelebi, I, 353—41. Hammer, I, 353—41. Hammer, I, 353—41. Hammer, I, 353—41.

²⁸ Hammer, I, 353—41. Hammer, I, 353—41. Hammer, I, 353—41. Hammer, I, 353—41.

²⁹ Hammer, I, 353—41. Hammer, I, 353—41. Hammer, I, 353—41. Hammer, I, 353—41.

³⁰ Hammer, I, 353—41. Hammer, I, 353—41. Hammer, I, 353—41. Hammer, I, 353—41.

mija ima minber, koji je takođe umjetnički izrađen. Minber je izrađen tako uklesao da mu se može čestitati na vještini. Između minbera nalazi se slika Kabe na crnoj kadiji izvezena i ukrašena. Između minbera i izazova zavisi Manija⁵ i Behrada⁶.

Ograda oko džamijaskog dvorišta (harem) je od drveta, izrađena jer je dobio tvor umro prije nego što je okolina harema bila ukrašena.

U ovoj džamiji ima još jedna riječnost koja zasluhuje da se vidi: To su hasure kojima je džamija zasijeta, njih je Hasan-paša poslao iz Misra u Sulejman-hanovo doba. To je takva vrsta hasure da ona i danas stoji onako umjetnički izrađena i lijepa kao da je istom izšla iz majstorovih ruku, pa će sigurno još mnogo stotina godina tako ostati.

Ovdje postoje još: Hadži-Husenova, Hadži-Barzanova, Hadži-Aljuna, Odašakina i Ahmed-begova džamija.

Ima takođe dvije medrese, tri osnovne škole (mekteb), dvije tekije, Hasan-pašina javna kuhinja (imaret), zračno javno kupatilo (hamam) i tri prenoćišta (han) [velika] kao bezistan u obliku tvrđave. Dalje ima do sedam stotina tvrdo građenih, daskom, čerematom i pločama pokrivenih kuća s vinogradima bez bašta. Pašun saraja nalazi se na istočnoj strani varoši, na obali rijeke Bregmece⁷.

U čaršiji ima dvije stotine dućana. Mnogi su paškaraki dućani. Klima varoši je priyatna, a javni putevi čisti i pokazidmursani. Na južnoj strani prostire se zelenilom obraslo polje, dugo dva sata hoda. Kroz njega teče rijeka Čehotina⁸.

U ovom Plevaljskom polju (Tašlice sahrani) uopće nema neobrađive zemlje. Zemlja se cijeni i traži. Sela su naseljena i okružena cijenama. Iz bijele pešine na istočnoj strani jezera ističe brstro vrela Bregmece i protiče ispod mosta pašuna saraja. To vrela iskopavaju varoška kožara (debbag-hane). Osm toga, ono pokreće deset mlinaova, zaliva više stotina bašta i vrtova i uliva se u rijeku Čehotinu.

Kako je okolina varoši brdovita, to je sama vrlo oštra. Koliki snijeg može ovdje napadati neka se vidi iz ovoga, da se od snijega ne zagube putevi, to su, po putu, pobož visoke borove stablove od kasabe Prijepolja pa sve do na visoravan (yavlsak) Bobana. Ovdje šest mjeseci ima snijega. Ali kako je to vrlo kamenit kraj, tokom četiri ljetna mjeseca bude velika žega. Jednom riječi: ljeti je ljeto, a zimi zima.

Od varoških specijaliteta osobito su im poznate umjetnički izrađene puške takozvane «dalyan» i «boyl» (duga) puške, čakmakli puške i «puške». Na glavu su i pljevaljski konji koji tuku kamen.

Stanovnici grada ponašaju se prustojno i skromno. Oblače čohane dolamce, krajiške tipove čaklure s koplama i grube papuče, a na glavu stavljaju krajiške kalpake od raznobojne čohu, samura i

5. Mari se zvao jedan poznati puškarski likar i graditelj.

6. Poznati puškarski likar iz XIV v.

7. U 18. v. imao je naziv Bregmece.

8. U 18. v. imao je naziv Tihotina ili Tihotina, dakle i okolina.

kune, noae maheve / kuni 2 kupa 10 fepemee / peme kume
 i xvi au xostolukon, noxvavv / kumee 10

Krenavti odatle puzni kumari, koji su se uvek pojavili u selu i kraljevu srednje. Za to su oni mogli biti

Odilek Džafar-beg, Bulgarin, 1870. g.

Identi fatti sono stati dalle streghe usati a Roma, a Capri e a Corvara.

KARL R. KADANE

Prema Salejman-hanovom katastarskom popisu (tahsil) ova kasaba pripada teritoriji hercegovačkog sandžaka. Ali kako je ona carsko krunsko dobro (hass-i humayun), ona stoji pod upravom defterdar-paše. Njom upravlja vojvoda s dvije stotine ljudi. Drugi organ vlasti je kadija ovog uzvišenog kadihuka s rangom kadihuka od sto pedeset akbi.¹² Tu ima predstavnik Poranah spahiya (kethuda veri), janjarski serdar, tržni nadzornik (muhtesab), stariješina esnafa (behir kethuda veri) i vođa prvaka (ağa).

Polodaj i ingrid Čupića — Nikam nigdje video jednu tako čudnu varoš koja ima tako brdovit i valovit polodaj kao što je polodaj ovoga malog naselja, koje svojim brdovitim i valovitim polodajima djeluje istovremeno smaješno, opasno, strašno i stravišno. Ova je kasaba sa tri strane okružena velikim brdima, koja se dižu do nebeskog vrha i koja su okružena ogromnim drvećem i stablima tretanja, koja se dižu nebu pod oblake. Mnogi predjeli su opet sve sami voćnjaci (bašt), kao prave rajске bašte. Doline ovih brda su opet ponori kao pravobezdan pakla. Tako mi: boga, čovjek se ne može usuditi ni da poljubi dolje smučilo ba mi se pred očima pa bi se strovalo.

S južne strane ovih prevaliha na visokom brdu su zgrade kasaba Čajna. Njegovu kuću leže amfiteatralno kao kuće na Džihangu-Jokušu u Štambolu. Sva ova varoš nalazi se na tjemenu terenu; u njoj ima jedina prevaliha od stijena i pitome zemlje duboka koliko manaret, tako da čovjek nema hrabrosti ni da pogleda dolje. Svake godine u ovu prevaliha padne i strada mnogo nevine djece, konja, magar. Jedan dobročinitelj, po imenu Hadži-Bah, podigao je preko ovog paklenog ponora s jedne stijene na drugu most kao Šim (čuprija preko pakla). Napraviti ovaj most zaista prevazilaž ljudsku moć. Onome ko odatle pogleda dolje prane žut, a tijelo mu zadrhta i ledeno lože.

Seher una pet muslimanakah	tri hrdčanske mahale	Poznatá
le 30. Sinan-paša ¹ Turbe	Imaret Priješka (Karb ¹	Donja

Družba Božanski trah, mislim, Božanski iz koga
 Dva-rog je sigurno
 Dva-rog je sigurno
 Dva-rog je sigurno

se ogromna stabla tretanga. Podalje od tog drvoreda, na jednom brežuljku kojih hiljadu koraka dalje, Murad-babina bašta (mesire) s bektasijskom tekijom zasluskuje da se vidi. To je tako visoka osmatračnica da se od tamo tekije (jastak), koja je puna hladnjaka (maskure), vidi i dolina Čagneta. Pod jednom hladnjakom ima bistro vrelo koje pomaže u vrelo života, [a hladno je] kao komad leda, tako da se u njemu mogu lako popiti ni tri gutljaja. U tom blaženom kutku ima puno sofa i kupa u zelenilu. Na leđa šarkog sunca ne može djelovati u hladu mnogobrojnih ogromnih stabala. To je dobro hlad poput persijskih aleja, a dirljive pjesme više hiljada malozvučnih pućijih glasova osvjetavaju duše izletnika. Na više mjesta tekuća voda okreće roditelje na kojima se bez čovječijeg udešća peče meso, cvrćući poput melevijskog instrumeta, a onda se jede. U svakom uglu toga mjesta mnogi zaljubljeni : odani dervisi svode muzičke tačke divnim melodijama : u svako doba razne grupe priređuju muzičke sastanke poput Husema Bajkara. Jednom mjestu, stanovnici ostalih gradova dolaze na ovo mjesto gozbe sa raznim jelima : pićima : priređuju raznovrsne zabave : sastanke.

Izletiste na Mesuh — Premda to nije čisto idealna bašta kao muzala u šehru Ušera, ipak je : ona divno izletiste : bogomolja. Sva groblja, naselja duša varoši Čagneta, nalaze se tu na glavnoj ulici. Oni čitke počivaju gluh : nijemi u tom azilu spokojsva. Ali oni jezikom svoga stanja mole : od ovoga siromaha, Evlije, jednog Fatihu.

Dodetak o Čagneta. — Ova varoš nalazi se na opasnom mjestu, ali je klima u njoj vrlo prijatna. To je napredan i naseljen kadiluk. Na sve strane su brda s gorским pašnjacima : vođaoci. Sela se dodiruju jedno s drugim, te su zgusnuta : plodna naselja.

Svi stanovnici govore bosanski : nose kragušku odjeću. Žene im nose feredže od crnog platna : vladaju se vrlo ukudno. Mnogo drže do svoje časti i jako su pobožne. Stanovnici su prave božje sluga, a posebno moj prijatelj : dobrotvor Hadis-Sefer. Sve su to ljudi od rza : obrata koji se bave svojim poslom i žive moralno. Oni su veliki prijatelji stranaca, ljudi koji vole zabavu i uživanja : pristupačni su i suretljivi.

Kako iz ovoga Čagneta potiče Mesuki-efendija²¹, teskerendija (teskere efendia) sadašnjeg velikog vezira Čuprilića (Kopruluzade), ja sam, siromah, odao u njegovoj kući. Mi smo sa stanovnicima ove varoši tri dana uživak : veselili se tako da se to ne može izraziti.

Od spenzalijeta ove varoši mi smo nabavili raznovrsne sjekire. Šerhatovske čekice, konjske bukagije i lance, koliko nam je trebalo.

21. Ovaj Mesuki-efendija je bio glasovit pjesnik. Prave mu je ime Sulhi-mah-beg. Odešao je u carskom dvoru, postao je sultan i stupio u službu starog Čuprilića. G. 1661. postao je teskerendija Ahmed-paša Čuprilić kad je ovaj postao vezir. (1661). Nakon Ahmed-pašine smrti (1687) sultan je od odijeljenja s konjice. Šest godina kasnije je sultan odvojio pjesnika (divan) te godine u "Mesuh" (Mesuh). Turci blagodiše kitiše sa kao dobrog pjesnika.

*Aladja-džamija, koja se zove
Fahrija, u gradu Fenu*

Ova džamija, koja se zove Fahrija, nalazi se u gradu Fenu. Ona je pod imenom Aladja-džamija, koja se zove Fahrija.

Rijeka Celikina, koja se zove Fahrija, nalazi se u gradu Fenu. Ona je pod imenom Aladja-džamija, koja se zove Fahrija.

Na suprotnoj strani rijeke Celikine nalazi se ova džamija. Kad drvenim mostom pređemo na suprotnu stranu, onda na vrhu mosta imamo Hasan-pašinu džamiju, koja je po cijelom svijetu poznata pod imenom Aladja-džamija²⁰. To je jedna bogomolja. Ovoj džamiji nema ravne u Istanbulu, jer je u izvornom sandžaku, ni u gradu Tasikdu (Plešije), a ni drugdje. Njen je graditelj Ramadan-aga, glavni zastupnik (baski) tog starog nemara (Kodža Mimar) Sinana²¹, sina Abdulmenan-agina, glavnog nemara (mimarbaš) sultana Sulejmana. On je uložio svu svoju sposobnost dok je napravio ovu tako krasnu i divnu Aladja-džamiju, kojoj ne može biti ravne. U ovoj džamiji je sa stanovita arhitekture izrađeno toliko sposobnosti, toliko ukusa i ličnosti i ostvareno toliko ljeposti da takvu impresivnost nije ostvario nijedan raniji nemar na zemaljskoj kugli. Kako je ona lijepa i sjajna od svih džamija ovog grada, to je ukras grada. Nemar je na zidovima četvorougane osnove napravio, poput plave zdjele, okruglu kupolu (kubbe); ona je uzorna i zaslužit da se vidi. Mimar, mihrab, prozor i galerija mujezina su perforirani (mušebbak) radovi od bijelog mramora poput perforiranja (gravura) Fahrije²²; u svakom tome detalju obrađena je neka posebna sposobnost i vještina poput dopuštene mađije. Spolja na sofi nalaze se tri visoke kupole (kubbe), na četiri mramorna stuba bijela kao kristal. Da ne bi snijeg i kiša zapak veliki džamijat, na ovim sofama je poredano simetrički dvadeset borovih stubova i od drveta izrađena napravljen neka vrsta krovnog prepusta (sundurma), tako da onaj koji ga vidi ostaje zapanjen, jer je sav taj prepust izgrađen mrežastim gravurama poput gravura Fahrije.

Sav jugoistočni zid ove sofe staran je raznovrsnim šarama ravnim Behzatovu, Masejovu i Sahkulovu²³ kistu.

U sredini dvorišta (harem), na mjestu obranom u zelenilu, pod visokom email-kupolom na šest stubova, koja je kao kupola kakvog

20. Ova džamija kadije Osman-efendi poznata je i pod imenom Beh-
džamija. O njenom osnivaču, koji spada u malen broj kadija koji su osno-
vali džamije, osnivača podataka. Pojam neposredno ova džamija v. Moja
knjiga s. str. 411-412.

21. Ime Aladja, koje je ova džamija dobila po imenu slikarskog rada
izrađena (slike) sarni, njeni ona još od druge polovine XVI veka, je-
ni da se u spominje, jer Ali Celikija kao hatib Aladja-džamije.

22. Neka drugih dokaza da je Ramadan-aga, učitelj o-
Fenu, ali se to ne može vjerovati. Ili nemar
u Fenu u Maku-oi.

23. Neka drugih dokaza da je Ramadan-aga, učitelj o-
Fenu, ali se to ne može vjerovati. Ili nemar
u Fenu u Maku-oi.

molja, poput mlade čije teletinja kao mjesto izlaza izvan grada kapuje na jugoistočnoj strani džamije, na bijelom i plavom mramoru. napisan je kaligrafski u stilu Kara-Hisarije⁴⁰ ovog natpisa:

«Ova džamija džamija podigao je sam vaš zadržati i palatove Hasan, sin Jusufov i dao joj ovaj hronoskri:

«Prima je ljepo, o vječni (bože)»⁴¹

Godine 1047(?)

Pokraj ove džamije nalazi se džamija Emira Mehmed-aga. To je interesantna, simpatična i lijepa džamija, ali nema posjetilaca. Ova džamija narod zove: «Pašina džamija (Paša džamija)»⁴². Na nje-
noj kapiji nalazi se ovakav natpis:

Ova džamija džamija sagradio je i proširio
Mehmed-aga sin Abdulatifov, upravitelj vakufa.
Napisano godine sedam stotina šezdeset i prvi⁴³

Džamer-efendijina džamija je svijetla, starinska bogomolja kojoj nema ravna, a pokrivena je olovom

I Salejman-begova⁴⁴ džamija je, takođe, udobna i privlačna, ali ima pomalen broj posjetilaca.

Osim ovih džamija, nalazi se na ovoj strani više mahalskih mešdžida⁴⁵.

U Feti ima šest medresa⁴⁶, a nekima se predaje islamska tradi-
cija (hadisi).

40. Kara Hisari je bio poznat turski kaligraf.

40a. Ovdje Evlija daje nepotpun tekst natpisa. Potpuni tekst i prevod vidi Muzejirović, s. m. 402—403. Brojčana vrijednost hronoskri daje godinu 957 (godine 18. januara 1550) godine

41. To je Mustafa-pašina džamija. Ona leži na desnoj strani Čehetine. Nju je, kako se vidi iz natpisa, obnovio i proširio g. 1094. neki Mehmed-aga, sin Abdulhafizov, mrtavelija Mustafa-pašina vakufa, valjda na ču i iz imenika Mustafa-paše, Mehmed-aga Evlija zove emirom, treba, muallim, emiri Mehmed-aga. Pašanje hronoskri ovog Mustafa-paše raspravljam na drugom mjestu u posebnoj studiji

42. Evlija nije dao potpuni natpis sa ove džamije niti mu je tačna go-
dina. Mjesto 161 treba 961. (godine 7. decembra 1553. g.). Up. Muzejir-
ović, s. m. 149-2.

43. Ovak Salejman-beg zove se u narodu Dev Salejman-beg. Pod tim je
imenom poznat i njegov džamij. On je, koliko se sada zna, bio obo-
jane budizmi vjeri.

44. Džamija Ali-paše, zvana Mevluk di mija, stajala je
između dv. o. je uvijek vrlo posje-
a, sin Ali-begov, potom iz i glav-
-kuf - 30. Sveta
26. 1855
starih bolanskih

Postoji osam tekija⁴⁶. Od svih je (najznamenitija Bajezidova tekija⁴⁷, na jugoistočnoj strani grada, među vinogradima i baštama. Ona je okrenuta prema čaršiji i bazaru i predstavlja komercijalno (ogledalo svijeta). Ugrađena je raznovrsnim maksarama i kabanama.

Tu imaju tri javna kupatila (hamam)⁴⁸. Jedno je kupatilo po kojne Fatma-sultanije⁴⁹, drugo Bajezidovo⁵⁰, a treće hamam Mustafa-efendije, zastupnika (halife) spahijske.

Sudneca (mekeme), koja je u blizini ovog kupatila, takođe je Mustafa-efendijina. U blizini Mustafa-efendijine banje nalazi se prostrana mezala. Ovdje mještani obavljaju blagodarjenja.

Postoje dvije javne kuhinje (imaret). Jedna Bajezid-hanova, a druga Aladža-džamije.

Od njihovih specijaliteta na glasu su četrdeset vrsta riba iz rijeke Drave, bajeli hljeb i med samotek, sedam vrsta sočnog grožđa, vafle i kruške jeribasme.

Prema baldaraginim podacima tu ima 26 000 dunuma vinograda na koje se plaća desetina (ošur)⁵¹. U čaršiji ima 540 dućana⁵².

Sredinom ovoga mjesta, tamo gdje se nalazi trg varoš, teče rijeka Drina, koja se ne može preći na konju. Jugoistočno od rijeke leži glavni dio grada. Sjeverno i zapadno (od rijeke) nalaze se plodni voćnjaci (bağ). Stanovnici prelaze i na suprotnu stranu čamcima i ladama. Svi dvorovi i uglednije kuće grada leže na obali Drave. Njihovi dokazi i prozori gledaju u rijeku. Dužina grada obalom rijeke iznosi 4.000 koraka.

Ova rijeka Drina izvire na sredini Hercegovine (dijar-i Hrsak), iz planinskih visoravnj Kolatina⁵³ i Čemerna, iz planina Zagora (= Zagorje) i Uloga⁵⁴. Rastuća i skupljajući se postepeno, ona najprije nailazi na ovaj veliki grad i teče jedan sat direktno kroz bašče i ne pravi nikakve vijuge.

Na istočnoj strani grada, pored Aladža džamije, teče rijeka Čehotina⁵⁵, koja se pod tabhanom (debaghane) sjedinjuje s rijekom Drinom. Rijeka Čehotina teče s istočne strane grada Foča. Njen izvor nalazi se na jugoistočnoj strani, (kible) u planinama na lijevoj Bihor u prizrenskom sandžaku u Albaniji, koje su udaljene jednanaest koraka. Ona dolazi iz Pive, Nikšića i opasnih Drobnjaka⁵⁶, prolazi uspod grada Plava, zatim Plevaľjskim poljem, protiče kroz

46 Ovak Evlijin broj tekija u Foči je takođe pretjeran. Up. Bajčić, a. m. 68—67.

47 Ova tekija postojala je do 1941. godine. Tradicija kaže da su na mjestu te tekije stanovale dva dervida: Murad-dede i Bajezid. Vidi o tome v. Bajčić, a. m.

48 Po još jednoj tradiciji, u Foči je bilo sedam hamama. Evlija spominje tri, a tradicija ima još za hamame Hamam-begov, Džader-begov i Mehmed-pašino. Kukavica, koji je napisao kasnije.

49 O Fatma-sultanij v. ovdje str. 136, nap. 63.

50 Tj. hamam sultana Bajezida II (1481—1492). On je stao uz Bajezidovu džamiju, gdje ma se i sada vide ostaci.

51 Ovak broj je vjerovatno naprosto otprilike.

52 Interesantno da Evlija ne govori o šćanskiim kućama.

53 L. orig. Kolatina.

54 L. orig. Čemerna ili Čehotina.

grad Foča, dijeli ga međuvještica iz vremena kralja Matije [Drina] teče dalje prema sjeveru, nalazi na kamenoj klanjalinu, a zatim se sjednuguje sa Lamom. Odatle teče prema bosansko-srpskom Viteškom gradu¹⁵², prolazi kasabu Bajezidinu¹⁵³, te još gradom Račom¹⁵⁴ ulazi u Savu.

U ovom hercegovaškom sandžaku pominju dva znamenita velika grada (mahmutya), jedan je Foča, a drugi Mostar.

Stanovnici [Foče] su u licu lijepi i čisti ljudi, čistog vjerovanja, pobojni su i dobri muslimani. Muškarci nose raznobojnu čohanu odjeću. Prvaci i velikaši zamotavaju bijele čelme, a srednji stalež nosi pokratko odijelo i fakirne s koplama, grube papuče i kalpake od raznobojne čohi i kunovine. Govore bosanski. Većinom su trgovci. Hadžija (hodočasnika) i gazija (junaka) ima takođe dosta.

Žene nose feridže od crne čohi sa bijelim vešom i šću pokrivena kao Rabića Adevija¹⁵⁵. Djevojke su im vrlo lijepi, povučene, a djeca vrlo brista i oštroumna, pa su napamet naučila mnoge knjige u stihovima. Mlađaci su im pravi sokolovi, neustrašivi i hrabri junaci. Vješto su u borbi sa Mlečanima. Njihovi učenjaci posjeduju rijetka znanja, a njihovim iskusnim ljekarima, ranarnicima i majstorija za puštanje krvi nema ravnih.

Od turbeta koja se posjeduju znamenita su Bajezid-babeno i Murad-babeno, a obojica su pokopani u svojim tekijama.

Fočanska most—ogledalo čuda. — Na obali Sredozemnog mora u nahiji grada Menemen blizu grada Smirne na anadolskoj strani ima još jedan grad po imenu Kara-Foča. Ali ovo je hercegovačka Foča. Na zapadnoj strani, pola sata daleko od ovog grada, na Karaburnu¹⁵⁶, na velikoj rijeci Drini nalazi se drveni most na jedno okno, koje se diže do nebeskog vrha. To je veoma stralan, opasan i nesiguran prelaz, koji već propada, jer nije tvrdo građen. Ovaj veliki most, koji treba pogledati, napravio je majstor stare škole tako da je na jake temelje, koji se nalaze na obje strane rijeke, vješto nanizao jednu na drugu velike i duge grede (tako) da jedna nad drugom izmiče kao pera u krlima lastavice. [Tako] su grede, koje se nisu s obje strane, približene pa je onda na sredini mosta povezao jedan za drugi pet direkta lađe i tako sagradio ovaj veliki most kome nema ravnih u jednom vilajetu. Preko njega prelaze ljudi, konji, magarci i ostala stoka. Most se jako ljulja, pa se čovjek ne usuđuje ni da pogleda dolje. Čovjeku se amrač pred očima, srce mu zalupa. U ovim krajevima uopće nema kola, a i da ih ima, ne bi mogla prelaziti preko

¹⁵² U eng. Doboupek.

¹⁵³ Evića Vitegrad na Drini zove bosansko-srpskim za razliku od istoimnog grada u Mađarskoj.

¹⁵⁴ U eng. Pilina.

¹⁵⁵ U eng. pogrešno: Rača treba Rača.

¹⁵⁶ U eng. Karaburnu = 32. map. 110.

¹⁵⁷ U eng. Karaburnu = a koji teklište misli Evića ako... (Sredozemnog mora).

ovoga mosta. To je most pokojnog Sulejman-hana. On je bio poznat po održavanju u vakufu jedanaest sela⁵⁹.

Zatim smo opet došli u Foču i s nekoliko prijatelja preko mosta, preko rijeke Čehotne⁶⁰ i došli obalom rijeke Drine prema sjeveru, gdje smo u kasabu Ustikolina.

KASABA USTIKOLINA

To je vojvodstvo pale hercegovačkog sandžaka i kadiluk i ranom kadiluku od osamnaest akča. Pripojen je Foči, ali je to malenost koja je podarena feudalnom muftiji kao arpaluk.

Tu nema ni predstavnički Portinih spahijsa (kečuda yeri) ni drugih predstavnika ni organa vlasti (hakum). Kasaba ima 175 kamenim pločama pokrivenih kuća, koje se nalaze uz obalu rijeke.

Ovdje ima jedna džamija⁶¹, mesdžid, tekija, javno kupatilo (hamam), svratište (han), deset dućana i bezbroj bašča (bag). Ranije je ovdje na rijeci Drini postojao drveni most.

Podizajući se odatle i prelazeći krševita brda i klance, došli smo za sedam sati u

SELO DORNO POLJE⁶²

To je kransko selo na obali vode Butrice⁶³. Ima tri stotine kuća i vinogradima i baštama. Na glasu su pastirke, što ih love ovdje u rijeci, koja izvire ispod planine Zagor⁶⁴ i uliva se u Drinu.

Putujući odtle pet sati, došli smo u starinski grad [Jeleč]

GRAD JELEČ⁶⁵

I njega je osvojio Ahmed-paša Hercegovać (Hersck-oglu) u Fatihovo⁶⁶ doba, pa je i to vojvodstvo na teritoriji Hercegovine. Nalazi se u neposrednoj blizini Foče, njegov teren je stremenit i krševit.

Ima dvije mahale sa dvije stotine svratištskih pločama pokrivenih kuća⁶⁷.

Grad je lijepa tvrđava na visokom brjegu, ali se tokom vremena ruinirao, pa ga je vilajetsko stanovništvo vlastitim sredstvima popravilo i obnovilo. Stanovnici sklanjaju u tvrđavu svoje porodice i blago.

⁵⁹ Ovaj most je morao uskoro propasti, jer je na njemu nekada bio⁶⁸ Mehmed-paša Kukuruzac podigao svoj most. Stariji most postojao je i na Presbi. Vidi sliku u kalendarsu «Bosnaks».

⁶⁰ O toj džamiji vidi Mujetidinović, Male Starine II.

⁶¹ U ime Dobra Psi.

⁶² U ime stonj Polovine = Butrica, lijeva pritoka Drine.

^{63a} To Zagorje, Butrica izvire u vrhlima ispod Velikog Logca i Celiva, i uliva se u Drinu kod sela Oplazit.

^{63b} U ime potpuno Plac mjesa Jeleč.

⁶⁴ Jeleč, koji se prvi put spominje kao grad (kast.) 20. i 1448 g. u pismu Mehmeda II. Sulejmana, i 1448 g. kao kaza, a 1450 g. je pod tursku vlast kao kaza 1448 g., pri čemu Ahmed-paša nije bio nikakva učesnik.

⁶⁵ (u broj kuća u Jeleču navodi i jedan italijanski opis Beane iz 1630.

spuje i rijekom Neretvom. Najbolje je u gradu Mostar, Počitelj, Gabela, i pet drugih gradova. Najbolje je u moru tebe kroz dvadeset sati, peti grad, i najbolje je u općem otoku Apuliji (= Bolon). Najbolje je u moru Neretva.

Sve vode koje su u gornjoj Neretvi iz doline Uloga¹² zalivaju se u moru.

Ma smo i preko Neretve, i preko Uloga, i preko pet sati dalje, došli u grad Ulog.

KASABA ULOG

Jedan grad liok ima u budimskom rjaletu na obali rijeke Duvana. A ovo je hercegovački Ulog. Njegova je tvrđava u planinama i zapustjela je. To je vojvodstvo hercegovačkog sandžaka. Nema ni spahijskog čehaja (keševa jeri), ni jančarskog serdara, ni prvika (a yän). Ima svega tri mahale, džamiju Mehmed-bega Šestokrilovića¹³, koja ima visoki minaret ima, dalje, dva mesdžida i konakite (ham) odano od tvrdog materijala, malo kupatilo (hamam), pet dućanlića i do sto pedeset kamenim pločama pokrivenih niskih kućica. Čijeha okolinu poharao je neprijatelj.

Ovdje smo uzeli pedeset odabranih pratilaca i s mukom prešli planinsku visoravan Morine, koja leži na ove kasabe. Kad smo stigli na jedno mjesto ove gorske visoravni koja je obrasla zelenom i cvijetom i po kom teku potoci, prosto smo se preporodili. Nani konji počeli su se valjati po cvjetnoj travi.

Idući odatle dalje punih sedam sati, stigli smo na Nevesinjsko polje. Na ovome smo se polju malo odvojili, zatim smo išli opet tri sata ovom širinom i došli u ljupko mjesto Nevesinje.

KASABA NEVESINJE

I ova varoš je pašin domen (hass) u hercegovačkom sandžaku. Njome upravlja vojvoda. To je kadiluk s rangom od tri stotine (120) i s pedeset sati¹⁴. Ima spahijskog čehaja (ispah keševa) i serdara, predstavnika berila (mekliči), muhtembi, baždara, harsčkog povjerenika (harsčog muhtembi), i sejmennagu (sejmennagu) koji čuva varoš, načelnika grada (muhtar) i ugledne ljude. Ova varoš je gužvoda da

Neretva.

Uloga, 120 sati.

Uloga, 120 sati. Turci su u Ulogu.

Neretva, 120 sati. Turci su u Ulogu.

Neretva, 120 sati. Turci su u Ulogu.

Neretva, 120 sati. Turci su u Ulogu.

Neretva, 120 sati. Turci su u Ulogu.

Neretva, 120 sati. Turci su u Ulogu.

Neretva, 120 sati. Turci su u Ulogu.

Neretva, 120 sati. Turci su u Ulogu.

Neretva, 120 sati. Turci su u Ulogu.

Neretva, 120 sati. Turci su u Ulogu.

Neretva, 120 sati. Turci su u Ulogu.

Neretva, 120 sati. Turci su u Ulogu.

Neretva, 120 sati. Turci su u Ulogu.

Neretva, 120 sati. Turci su u Ulogu.

Neretva, 120 sati. Turci su u Ulogu.

poduzetnih ljudi⁷⁶, iz ovoga grada Nevsevanja potekli su stari vezir, veliki Mustafa-paša⁷⁷, i Ibrahim-efendijs, roznamedlijsa kaptan-veliki⁷⁸, i hana⁷⁹, i njegov brat Ali-efendijs⁸⁰, i veliki vezir, vezir-veliki⁸¹, hanov Salih-paša⁸², i njegova braća Murteza-paša⁸³ i Zulfikar-aga⁸⁴; i Salih-pašin čehaja Hamzadar Ibrahim-paša⁸⁵; i još mnogo vojara vezirskih zastupnika i ljudi od položaja: polntara⁸⁶. Tu je i drugi vezir⁸⁷.

76 Na Nevsevanu je zaista bilo dosta znamenitih ljudi, koji su se tu dalje vježbali.

77 O ovom defterdaru Mustafa-paši Nevsevanu znamo nešto iz njegovih i drugih izvora.

78 Roznamedli, Ibrahim-paša je odgojen u carskom dvoru, gdje je kasnije bio zaposlen na predavanju carске biblije, zatim je služio u spahijskoj kancelariji i usto učestvovao u vojna na Hozu G. 1631/1632 postao je mukabbedlijsa i kasnije prvi roznamedlijsa. Umro je 1647/1648 g. Bio je vrlo obrazovan i od Murada IV vrlo cijenjen (Sicili-i vamedni I, 162, gdje pogrešno stoji da je on iz Mostara).

79 Ova Ali-efendijs bio je dugo vremena mostarski muftija. Umro je 1653/1653 On je imao nadimak Kadi. O njemu ne znamo ništa više nego čin nam ovdje kaže Evlija. Naime, da je u svom rodnom mjestu, kraj Careve džamije, podigao dva nastavna zivoda.

80 Salih-paša Nevsevanac došao je veoma mlad u Carigrad. Protektnom zemljaka Mustafa-paša progurao se među turske divane. Iz pogibije spomenutog paše stupio je pod okrilje roznamedlijsa Ibrahima. Predavši brzo kroz sve struke računovodstva, postao je kaptanlijsa čehaja; godine 1633/1643 postao je prvi murahor, a iduće janjitaraga, a zatim defterdar. G. 1655/1647, pač je kao drživa spletaka na savjetu ni 40 godina života Okupljao je oko sebe cijelu vrstu rodaka i zemljaka. Jedan njegov brat, Murteza-paša, bio je vezir u Budimu, a drugi, Zulfikar-aga, janjitarak; aga Nevsevanac Ibrahim-paša Hamzadar poslao je u Bagdadu, Mehmed-paša Defterdarevič u Erzerumu, Ali-paša Varvar u Sivasu itd. Evlija VI, 438, Kabib Čelebi II, 311; Sicili-i vamedni III, 201, Kâmisul ailem IV, 3628, Balagiz, n. d. 67.

81 Murteza-paša, brat Salih-paše Nevsevanca, postao je 1655/1645 murahor u carskom dvoru, a sljedeće vezir u Budimu. Kad mu je brat veliki vezir Salih-paša postao drživa dvorskih spletaka, premaknjen je u Bagdad i na putu pogubljen 1658/1648 Sicili-i vamedni, 366.

82 Zulfikar-aga, brat Salih-paše Nevsevanca, bio je janjitaraga i pogubljen 1658/1648 g. Sicili-i vamedni II, 342, Kabib Čelebi, II, 316.

Pored Murteza-paše i Zulfikar-aga, Salih-paša je imao i brata Ibrahim-pašu, koji je u ranoj mladosti otišao u Carigrad i stupio u državnu službu G. 1634/1644 imenovan je namjesnikom otočja u Egejskom moru, gdje je nakon dvije godine umro. Sicili-i vamedni I, 162.

83 Ibrahim-paša Hamzadlar rodom je iz Nevsevana. Po svjetlosti nauke stupio je u vrstu zemljaka Salih-paše. Kad je ovaj postao veliki vezir, on mu je bio čehaja. G. 1655/1645 imenovan je namjesnikom u Bagdadu. Nakon pogibije Salih-paše 1657/1647, vidiči da se ne može održati, jer je novi veliki vezir uklanjao sve Salih-pašine prijatelje i protivnike, s obzirom je u Bagdadu jako strahovito i nekako nekonstant onajoga vladavija. Priključiti su mu se i mnogi domaći prvaci te pokrajine. Kad je vidio da je dosta jak, proglasio se nezavisnim od Carigrada, gdje je vladala anarhija. Ali mu janjitarci otkazali su sljedbeni i protivili ga da se sa protivnima povuče u okolišu gdje je prikupio dovoljno snaga i opjeo Bagdad. Janjitarci, vidiči da mu to mogu učiniti, ali počele su varkom i uvele mu pokornost i predaju se. Prostođušni Ibrahim-paša pokušao im ući u grad — nekoliko pouzdanih ljudi, i ga — i odavre. Njegov pokušaj nastave opsjedanja — ali uzalud. M. — — — — —

84 Ima iz Carigrada svirala osuda. Ibrahim-paša bude pogubljen — — — — —

85 Nevsevan je — — — — — bilo gnjavdo — — — — — arduh divanlika — — — — —

86 M. — — — — — spominje još — — — — — kao kupa, i sam — — — — —

zavod (darul-tshah) Drugo je medresa Velagine džamije. Ovdje ima neka škola u kojoj se stičuva islamska tradicija (darul-ilm) i jedna škola u kojoj se obučavaju pravdom širajući (darul-furqan) sedam arapskih dijalekata (darul-l-kurra) ona koja znaju (darul-hikmah) i pamet (hikmah). Ove dvije velike zadužbine nalaze se na istom dvorštu (harom) Bajezid-Velime džamije pod stepeništem. Tu su zadužbine : dobročinstva pokojnog Ali-efendije, brata velike i znamenitije Ibrahim-efendijnog. Taj darul-kurra i darul-hikmah laze se pod velikom kupolom pokrivenom olovom, tako da se ovaj pokrajini Hercegovini nemaju ovako zasebnih darul-kurra i darul-hikmah.

Ovdje ima šest osnovnih škola, jedna javna kuhinja (darul-iftar) za sirotinju i strance. To je zadužbina Bajezid-hanovca (darul-iftar) zadužbine derviške tekije. Postoje, dalje, jedan veoma tvrdo zidan han i ljepo kupatilo (hamam)⁸⁰, koji se nalaze na drugoj strani ulice. Obje te ustanove su zadužbine sina Velibegovog, dobrovolja i osnivača džamije, koje je on uvakuo za džamiju svoga oca.

Tu ima do oko osamdeset dućana, a nema benizana. Glavna ulica kroz čaršiju i pazar je jako prostrana i prirodno obložena (nazuta) sitnim kamenom. U ovoj čaršiji ima sadnica (mekkema) jasnog Muhamedova zakona (Serijat) s baštom poput zemaljskog raja (bag-i ired).

U ovoj varoši zemaka studen nije pretjerana, nego umjerena, a kako je i klima prijatna, u njemu ima ljepotica. Sve govore boćnjački, oblače turbane i kalpake te uvijek vode borbe s uskokcima od Primorja, Ljubuščkog i Kotara. Na sve četiri strane varoši napravili su na osam mjesta do neba visoke kule na po četiri skale (gemu drevkleri). U njima svaku noć drži stražu po šest neporučenih momaka (jigit) na zmijama i tako čuvaju i štite varoš. I upravo one noći kada sam ja, siromah, boravio u ovoj varoši bilo je došlo iz planine 300 neprijatelja da opljačkaju varoš Nevesinje, ali su iz spomenutih strazara (karsaul-hane) sasuli olovo na neprijatelja kao kožu prokletstva. Pali su 73 neprijatelja, a još je 45 zarobljeno i svezano u lance i konopce. Ostaci ostataka pobjegli su u svoju nesrećnu zemlju rano (araz). Ja sam, siromah, odmah sutradan, poslije toga, ranom zorcem iz ove varoši 50 pratilaca, konjanika i pješaka i krenuo preko Nevesinjskog polja prema jugoistoku (kubla), prešao napredne čitluke. Odljak Ljubovica (Lub-zade) te za tri sata stigao u selo

ZOBDOŁ (= ZÖVDOL)

Zobdol znači: jedneno selo (arpa köyü). To je prostrano selo sa stotinu kuća na ulazu u klance. Svaka kuća ima po jednu tvrdo zidanu kulu. Svaki dan i noć vode se borbe s Kotoranima. Ovdje ima 500 hrabrih carskih sejmena (sekkani). Tu smo noć prenočili u ome selu. Ovo selo Zobdol bilo je ranije napredno naselje. To je muslimančko selo s jednom džamijom, koja je poglednije rumirana

⁸⁰ Mjesta i selo je bilo u hamam zove se danas Hamam, ali o njemu o mnogo nego što sam jaš i vidiš.

⁸¹ Govor evadžija V il-aga = Velibeg.

je neprijatelj sa plemićima i sultanom. U ovom su doba imali oko 300 zarobljenika i mnogo razbojnika. Uspeli su da se izmaknu. Te noći bili smo i mi kod nas. Dva dana poslije grali smo Sutradan, ranim jutrom, uzeli smo 4000 turaka i 40 nemaka za prašnje te ne puštajući ni oči, 40 milja došli smo u Biograd koji su nas pratili, krenuli smo na još 40 milja došli u Krasno i poslije u pasunima i nesigurnim putevima prema jugozapadu. Ušli smo u Krasno i podnoseći muke i nevolje, došli smo u Krasno i Krasno.

KASABA IZOBINJE

To je takođe vojvoda u hercegovačkom sandžaku. To je častan kadiluk u rangu kadiluka od 150 akri⁹⁸. Ima spahijskog čehaju (sipah kethuda jeri), janjskarskog serdara i tržnog nadzornika (muh-tesibi), a nema zastupnika šerifa (nakibu 'l-edrafi) ni drugih (predstavnik). Ima vrlo mnogo uglednih ljudi, velikaša i plemića (mar-zadeler).

Varoš leži u jednoj prostranoj, zelenom obrasloj i plodnoj uvali. Ima dvije vinogradima i baštama okružene mahale i dvije stotine tvrde zidanih kuća, prizemnih i na sprat. Okružene su vinogradima i baštama. Sve su to dvori pokriveni kamenim pločama i nalaze se u dobrom stanju, svaka pojedina kuća ima puškarnicu kao tvrđava. U svakoj pojedinoj kući nalazi se redovno po jedan burg kao kula.

Tu postoje dvije muslimanske bogomolje (muhrab). Prva je vrlo lijepa i uredna džamija Mustafa-age, kizlarage sultana Gazi Osman-hana⁹⁹. Ima i jedan, Hadži Ahmed-agin, mešhid. Dalje, ima jedna medresa, jedna osnovna škola, dvije tekije, zračno javno kupatilo¹⁰⁰.

98. Kadiluk (isto III, 2, 613). U Beču je došao krajem 1866 g. (isto III, 2, 444—449). G. 1878 1888 postao je nametnik u Ujvaru u Mađarskoj. Na tom položaju zadržao ga je smrt u mjesecu svibnju 1888 g. (isto III, 2, 449). G. 1888 postao je nametnik u Ujvaru u Mađarskoj. Na tom položaju zadržao ga je smrt u mjesecu svibnju 1888 g. (isto III, 2, 449). G. 1888 postao je nametnik u Ujvaru u Mađarskoj. Na tom položaju zadržao ga je smrt u mjesecu svibnju 1888 g. (isto III, 2, 449).

99. Taj kadiluk imao je ići i 1745. g. kada ma je bio pripojen Kenju. Tome kadiluku pripadalo je ponekad i Trebinje.

100. Kadiluk na dlanu zove se danas gradsko džamij. Sagrađena između 1820. i 1830. g. (isto III, 2, 449). Džamiju podigao neki k... (pravitelj carskog harema) ali se on... (isto III, 2, 449). Mustafa-age... (isto III, 2, 449).

101. Po... (isto III, 2, 449). Kadiluk... (isto III, 2, 449). Kadiluk... (isto III, 2, 449).

jedno velike i impozantno opremljene (npr.²¹) dečja igrališta i skromnih dužina.

Njegovi stanovnici su porijeklom iz Bosnoga, Srbije, Hrvatske, kao i Novijana, na glavi nose crveni lam i iznad njega su imali i krunu kao aliranske levante, jer su svi indijski i frengijski, pa su imali sobne govore bosnjacki i latinski, svi su imali i svoje jezike i svoj strah i bojazan.

Ovdje zna, hvala bogu, naših Sadržat i Mustafu-pašu, pa je s pompom počeo s audijencijom. I kad smo stali pred njim, on je odmah je svečan divan. Kad su prošle naše čestitke, rekao je: „Čarvo je da zapiješa!“ On se toliko obradovao, da je nam bodao vojnog pohoda na Kanjžu i što mu je bilo potrebno, da tuva grad Kotor, — kao da je sav svijet pred njim. Tada je naredio da mene, siromaha, ogrnu svečanom šatrom, pa me je i darovao mi jednog osedlanog hercegovačkog konja, i dva glasa. Istoga je časa razapao svoj veliki vezirak: i mnogi bijeli konji, naredio da se isture tuguvi. Mene, siromaha, pominu je na kapi, alajbeg Istog časa poslao mi je moj domaćin po jednom lipom lica, i 20 sakana jela. Sadržat u rano zoru dade i Mustafa-paša Pračanu, pa se opet odrta divan Asafa, ama Berchahova. Prošli su čarvo naredbe, pisma velikog vezira i prijateljske pismo (mahabbetname) našeg gospodara Ibrahim-begova, pa je njihov sadržaj postao poznat i Mustafa-paši Pračanu. Mustafa-paša je bio određen pandur-pašom na tri hiljade vojnika-strijelaca koji će se platiti iz dubrovačkog harača (nazime), i oslobođen vojnog pohoda protiv Raba (Duri), pa je stoga pograo od radošti, te je i on darovao meni, siromahu, kemu gruda, konja, jednog mlitačkog roba, jednog drežiranog lovačkog psa i jednog malog kora.

NAŠE PUTOVANJE U VILAJET DUBROVNIK¹

(V, 443—445)

Sutradan je oglašen polazak. Podigli smo se iz Ljubinja² i šli prvo u južnom pravcu. Prelazeći mnogobrojne ravnice i brda stigli smo za sedam časova u nahiju

NAHIJA LJUBOMIR³

Ovdje smo ođejela pod šatorima sa cijelom vojskom Suhrah Mehmed-paša⁴. Gradska kapetan⁵ je u svome dvoru priredio Suhrah Mehmed-paši tako veliki banket da se to ne može opisati. Poslije gozbe podjeljeni su pokloni Suhrah Mehmed-paši, Pratah Mustafapaši⁶ i meni, siromahu. Zatim smo se povukli u svoj šator.

Ova nahija ima brojna napredna sela sa poljima, livadama, vinogradima i baštama. Njeno stanovništvo je zbog prijatne klime veselo, a zemlja vrlo plodna. Mnogobrojne rijeke, koje teku sa lijeve koje se nalaze na sve četiri strane, pokreću na stotine mlinova. U selima po periferiji ovoga zelenilom i cvijećem obraslog polja nalaze se kule sa po pet do deset topova i pulaka. Svi ratnici grada Novog⁷

1. U orig. Dubra Vesedik. Tako se od sredine XVII. vijeka naziva Dubrovnik u mnogim turskim spisima pa i u zvaničnim dokumentima. Datto je prevladavao pravilan domaći oblik: Dubrovačik.

2. U orig. Lubia = Ljubinja, kasaba u Hercegovini između Stoca i Nevesinja. I u zvaničnim turskim spisima ona se zove Lubia.

3. Nahija Ljubomir, predio kod Trebinja spominje se još sedamdesetih godina XV vijeka.

4. Vidi ovdje str. 343, nap. 12 i str. 414, nap. 31.

5. Interesantno je da Ešlija spominje gradskog kapetana u Ljubomiru. Ono što je bilo samostalno kapetanija niti je mogao imati svoga kapetana. On je bio podređen o gl. vojvodi i o kapetani područne kaza. U ovom slučaju u obzir dolazi samo Novoska kaza. K. i. je u ovom slučaju Up. H. O. svijaković Kapetanija u Bosni i H.

6. Pratah Mustafa-paša, komandant u Pratu na Bosni na putu.

7. Novoski vojnici, koji su bili u Pratu na Bosni na putu.

8. Vidi ovdje str. 414, nap. 31.

9. Vidi ovdje str. 414, nap. 31.

10. Vidi ovdje str. 414, nap. 31.

11. Vidi ovdje str. 414, nap. 31.

12. Vidi ovdje str. 414, nap. 31.

stan i kuhinju od kamena i drva. Tu su i dva stana za voj-
nike. Ovdje pripadaju i dva do tri podstanara kao i u Sani-
ocu (Bosna) gdje su i dva stanara, ali ovdje u Dubrovnik
nema dobara stanara, ali mnogo podstanara koji su po jedan, dva, a od
rednog letnjakova samo jedan, a to je podstanar koji je (hadi!)
Na početku, obližnj podstanar, koji (hadi!) pripada su pedeset
lucmana¹¹ stanara i jedan do dva kupa i to su od strane mostu
od prolazaka i prolazak i podstanar i to su podstanar i bosančkog
vetara i svoga (hadi!).

Zanimljivo je da se u ovom gradu i u ovom podstanarom pravcu
Prolazeci kroz podstanar i podstanar i podstanar i podstanar, podni-
jeli smo velike teškoće, pa smo mogli se vratiti.

LARARET-BANDISKA-HANI

U tom hanu koriste se putnici, karavani i službenici koji dolaze
iz svih područja, iz Carigrada, Hercegovine i Bosne. Službenici ovoga
Lararet-hana poslužuju smještaju putnike od mnogih domaću
tajne stvari, njihove privatne poslove. Neki ljudi tu ostaju po
četdeset dana, a propisano je da se mora ostati najmanje deset ili
sedam dana. Goste koji tu stanuju nadire jedan aga soldata sa pe-
deset vojnika. Ako bude potrebno da se neka roba koja nije ovdje
stajala četdeset dana unese u grad, onda se ta roba s koraja ili po
rubu pospe srčetom, pa se onda ta roba koja je tu čuvana na amperu
unese u grad i prodaje. Naime, po njihovom neuspješnom mišljenju,
koga se ne može unijeti u grad robom koja se prelije srčetom.

Oblik Lararet-hana. — Taj se han nalazi na zapadnoj strani
grada Dubrovnika¹². On je jako daleko od grada, a ugrađen je na
tet- uga kao četverougaoan han. Ima više spratova, dobre sobe,
kuhinju, staje kao i sobe za soldate. Straže koje su tako veće na
amperu paze na goste zatvaraju kapije, pa ih u toru opet otvaraju.

Ima tu i dva hana još nekoliko ciganskih i vojničkih kupa. To
je veliki han i četverougaoan oblika na jednom kamenom mjestu
pored morake obale. Ovdje su strahom motrili su i dva more
maha. Treći dan nadog boravka ovdje porali su me sa nadom pre-
stojom u grad i me smo otih.

11. Larman = Lucman = Lucmanin po jug. lat. krajevima sadnja

12. Dubrovnik = Dubrovnik po jug. lat. krajevima sadnja

GRAD DUBROVNIK²⁰

Na ovome malom području nalaze se dva Venedika — jedan je Bundukara Venedik (= Venečija)²¹. On je naš najstariji grad — dvadeset godina vodi rat s Osmanlijama²². Ovakvoga je Venedika²³. On je vrlo star, a stanovnici su mu veliki narod — Venedici²⁴. Oni su preveli Evandjele na latinski jezik. Prvi je bio — Evandjele je — kako kažu — objavljeno — prvi put — na našem latinskom jeziku — i time se potvrdi Stvarno²⁵ — i time — jezik napravljeni, najprije od svih raznovrsnih jezika — specijalnih naroda. On je po svojim gramatičkim, morfološkim i sintaktičkim zakonima istančan — ljep kao perzijski jezik.

Istovrje pisane na tome jeziku su u ovome carstvu vrlo pouzdane, one nikada ne mogu biti neistinite. Čak kada neko od njih napiše jedno djelo, onda to djelo i istovrje prostudiraju svi sveštenici — pa ako nade da u njemu nema ništa neumjesno, da nema pretpostavki ni nedostataka, onda je svi potpisu svojim potpisima kao mišljenje svoju i potvrde petstama dvanaest banova. Posle toga izdaje se nalog da se djelo štampa.

Imaju mnogo vrlo sposobnih i obrazovanih astronoma, kirurga, agronoma i savršenih istoričara.

To su ljudi koji nastoje da žive u skladu sa načelima mira i dobrih odnosa, tako da dosada nisu nikada ništa uradili suprotno dobrim međunarodnim odnosima. Na početku svake nove godine njihovi poslanici dolaze prije svih drugih i objavljuju mirovni ugovor. Ah, premda se nalaze pod zaštitom Visokog Carstva, to ipak od njih potiču sve varke, intrige i zavolstva koja om upod zemlje prenose u hrišćanski svijet kao najveću kugu.

Njihov poglavar je jako bogat. To dolazi naročito otuda što on, zavaravajući nas, daje našem životnom neprijatelju Mlečanima (Bundukara Venedik) hranu potajno, upod terze, i što se prema svakom ponaša servilno — mišerno, te se svim kraljevima živi u miru i dobrim odnosima. To su vrlo mudri i sposobni ljudi. Prema meni, sroznahu, ponašali su se takođe vrlo udvorno, uveli su me svečano u svoj grad, koj je njihova poljestonica. U tome gradu nalaze se po jedan — jedan aga bosanskog i hercegovačkog paše kao povjerenika za šumruk. Mene, sroznaha, ukonstili su zajedno sa svom mojom pratnjom u jednom dvoru blizu pomenutih aga i odredili jednog starijeka svojih soldata da nas nadzire — dali nam sve jelo i piće koliko je bilo potrebno. Mi smo se smjestili u toj našoj kući, ali nam stražari uopšte nisu dopustili da šetamo. Odmah po zalasku sunca

²⁰ orig. Dobro Venedik.

²¹ Il. oblasatovani Venedik = Mleci. Ovakvoga naziv Dvija je poznato od mnogih evanđelja.

²² — Evidentni rat 1493—97. To je bio rat između Dvija i Osmanlija.

²³ — Evidentni rat 1493—97. To je bio rat između Dvija i Osmanlija.

²⁴ — Evidentni rat 1493—97. To je bio rat između Dvija i Osmanlija.

a za njima su udarali bubnjevi, zvonile, turbe i trambusi. I tako su otišli u Hercegovog manastir. Te noći tragalo je u varoši osam dana sve do zore⁴².

Sukradan zoro se sastali s banom. Naime, čam je Abaza-paša jedan otmen kapetan sa više soldata i počasnom četom od nekoliko mure, auzmaha, i haznadara novskog janičarage banu prisustvovali. Svo stanovništvo je izašlo na doček. Prolazeti s mukom, zbog velike gužve na trgu i bazaru, ipak sam čam oko na trg i pazar. Mnogi ducani prepadali su šehadžijskom, platarskom, kujundžukom, pamatarskom, čekrekčijskom, svjećarskom, makazadžukom, gvozdarskom, kasapskom, terzijskom i drugim esnafima koji su se nizali po redu.

Tu nema bezistana, a trg i bazar su prema veličini grada bili maleni.

Na hiljade zanatlija rade u svojim kutama, a u dućanima samo kupuju i prodaju robu. Ima djevojaka i žena koje prodaju robu na pazaru. U ovim zemljama to nije sramota. Promatrajući varoš lijevo i desno konačno smo stigli u dvor.

Banov dvor⁴³. — Kada bih ovaj dvor, naselje sreće, opisao onako kakav je on uistinu, priča bi bila duga i to bi nas ometalo u nastojanju da opisujemo naše putovanje. Naime, on je vrlo lijepo umjetnički izrađen, ali nije u skladu sa gradom; tjeesan je. To je petospratni dvor saizdan od tvrdog materijala tako čvrsto kao da ga je gradio Šehid⁴⁴. Ni s jedne strane nije nigdje oštećen. U njemu ima preko tri stotine soba, čelija, ostava i kuhinja. Ali po vanjskim zidovima dvorane za vijećanje (divanhane) nalaze se slike ranijih gospodara (begova) i ostalih vladara koje pristo očaravaju i izgledaju kao nešto neostvarivo.

Kada je Abaza-paša⁴⁵ odustao od ustanka u Erzerumu⁴⁶ i kada je preko spikača njegovih grešaka prevučeno pero amnestije, on je određen za namjesnika na bosansku krajinu. I kada je čuo za ove slike koje se nalaze na divanhani ovoga dubrovačkog dvora, došao je brzim maršem i zatražio od bana da uđe u grad.

Na to su mnogi rekli:

Neka dode i tako dahi odobrenje i pristanak. Međutim, jedan pop među njima rekao je:

— Ako dode i uđe u grad, ko će ga istjerati iz grada? On je jednogput bio ušao u Erzerum, zatvorio se u grad i za osam godina⁴⁷ nije ga moglo istjerati osam vojara iz Erzeruma, dok na koncu nije

42. Radović muhi d. je svjedoč Etilja koji se nalazio u Dubrovačku krajinu — i u. avg. 1664, opisao svečanost »T. slova«, koja se u ...
... i ... po Dubrovniku Radović a. m., nap. 42.

43. ... i ... Dvor ... i ... dvor, vlad.

44. ... i ... u ... str. 83, nap. 7.

45. ... i ... vlad. ... do ...
... nap. 633.

46. ... i ...

47. ... i ...

Zatim su izrazili svoja blagoderanja i pohvale i pohvalili i mene. Potom su rekli:

— Ali fregate Novijana haraju naše obale, i pljačkaju i ubijaju, gane naša stočn, koze i goveda. Ako sam ne mogu doći, onda ćemo sada po našim pokliscarima koji su pošli u Sarajevu i Beogradu, zlobiti naše starije čestitome sultanu i obavijestiti ga o našim i nepravdi koja nam je učinjena.

Ja sam, siromah, imao u rukama naredbe našeg kraljevića kojama mu je bilo naređeno da od Novijana preuzima, i da ih razdijeli njihovim ovce, pa sam te naredbe i zapovijedi ostavio u rukama svojih. Na ovo su se svi jako obradovali i pokazali mi se vrlo jako naklonosti i uslužnosti, te još povećali poštovanje i platili (za pandure). Takođe su pokazali dovoljno poštovanja i pao je prema naznadaru novskog janičarage. Nekoliko dana koje sam tu boravio pozivali su neka vlastela mene, siromaha, na gozbe, a mnogi su opet dolazili meni, siromahu, govoreći: »Idemo aga velikog vezira«! Kad bi me došli, ja sam im davao večerne marame, rafnu rad Kaja-sultana. Oni su meni, siromahu, davali novčanicu džunje, tj. novčanicu od dvadeset dinara. Neke su mi davali čohu, kumaš, platno, puške i sokole. Ali njihov novac po momu dinar jako je čvrst, od samog srebra i vrlo sitan. Na tom novcu nalazi se s jedne strane lik njihovog glavnog bana, a s druge strane lik Isusa Hrista i zapis s datumom rođenja Isusovog. Bio je vrlo dobro obrubljen. Težio je jedan dirhem³¹.

Kad sam ovaj grad razmotrio, primio sam od bana mnogobrojne darove i poklone kao i »potente« — pisma, stotinu soldata pod puškom za pratnju, te krenuo sa hazzadarom novskog janičarage na put da razgledam grad Novi Dubrovački poslanik krenuo je, međutim, sa carskim blagom Suhrab Mehmed-paši putem preko kule Elano. Ja sam, siromah, putovao iz grada Dubrovnika sad u istočnom pravcu, sad morskom obalom, a sad opet kamenitim, krčevitim i neprolaznim putovima, prolazeći kroz dobrostojeća i naseljena dubrovačka sela. Putujući tako pet sati i podnoseći muke i nevolje, stigli smo u grad Mirčineh.

GRAD MIRČINEH

I to je dubrovački grad Leži na morskoj obali, na jednoj krčevitoj stijeni. Ima šestouglasti oblik, a sagrađen je od kamena, vrlo čvrsto, i predstavlja jedan divan grad. Iz daljine jedan konak hoda izgledao je kao bijeli labud. Samo je nisam u njega ulazio. Svi probojni i bastioni toga grada bili su okićeni baljemez-topovima, a okružen je opkopima i ukrašen kupaćama i zvoncima manastira.

³¹ Dinar, sitan srebrni novac u našim doba rane veličine liti izgleda s strane al. H... va a s druge, sv. Vlaho. T... na ... b

³² I... Leži Elvija nego je vani ... Razomé n. d. 243, nap. 34

33. I... opisivao ... poludaja trebalo bi da je to Čavlo

34. I... taku-lijeno, da se po timu ... bi ...

35. I... sam op... ih ... oda ... faktičnim p...

36. I... to ... Mirčine ...

37. I... od kad ... od Dubr... N...

kamenit kraj. Budući da je sa sjeverne, istočne i južne strane samo pusto okružen hercegovačkim sandžakom, to mu je bilo vrlo korisno. Čak postoji kazan koji je izdat u Ali-pašino ime. On je Dubrovčanima dao Sulejman-han, da mora biti u njemu kupi četrdeset hiljada kila pšenice u nasoj zemlji. Samo oni s tom izlikom, na osnovu hatserifa koga dade Ali-pašahovim rukama, uzimaju svake godine nekoliko stotina hiljada kila žita i daju ga čitavoj Evropi, pa i našim neprijateljima Albanima i time čine nepravdu. Oni su bili uzrok da je naš grad bio predat dužanima.

Idući odatle dalje morskome obalom po kamenitom terenu stigli smo u grad Novi.

ČVRSTA TVRĐAVA I JAKI BEDEM GRAD NOVI

Taj je grad osvojio ispod mletačke vlasti sultan Mehmed-han Osvajač¹. Kasnije ga je mletačka mornarica opet zauzela. Borba je trajala ravno tri dana. Treći dan je posada, koja se nalazila u gradu, predala grad na vjeru, kad je neprijatelj ušao u grad, pobio je sve muškarane koji su se nalazili unutra opsjednute sa njihovom porodicama ne obazirući se uopšte na datu vjeru, i na taj način zavladao ovim gradom². Kad je kasnije, godine 926 (1519/20) pokojni sultan Sulejman-han — da mu se bog smiluje i da mu oprosti — bio sa taj slufaj³, odmah je postavio Husrev-pašu, tadašnjeg begler-bega rumeljskog ejaleta⁴, da sa svom vojskom rumeljskog ejaleta pođe protiv Novog. Tako su na Novi otišli prvo baljemez-topovi, četrdeset odreda janjčara, deset odreda džebelija, deset odreda topdžija, u svemu pedeset hiljada vojnika. S morske strane opet opsjeo je Novi sa carskom mornaricom star. Hacırudin-paša⁵. Udarivši obruč oko Novog, oni sa sa svih strana okružili grad. Treći dan grad se predao Husrev-paši na vjeru⁶. Kada se grad predao Husrev-paši na vjeru, on je izvršio osvetu, a zatim ponovo stavio vojsku u grad, jako ga utvrdio i dobro snabdio vojskom, njegovo čuvanje povjerio svome zetu i otišao⁷.

89 Engel (Grich. v. Ragusa 199) spominje kako su osvojenje Beograda (1521) čestitali sultani i Dubrovčani, i tom prilikom dobili nove privilegije (kako negdje oti — nov 1521), pa između ostalog i slobodu da kupuju žito po turskoj cjeni za svoju potrebu. Radović, a. v. str 248, nap. 83.

1 Novi nije osvojen za vladu Mehmeda II Osvajača, nego za vladu njegovog sina Bajazida II prije 14. decembra 1481. godine.

2 To je bilo 27. oktobra 1520. godine.

3 Ova godina je savim pogrešna. Kako su Turci izgubili Novi tek 27. decembra 1538, to bi ovdje odgovaralo hiljaditska godina 945 ili 946.

4 Tj. Husrev-paša, beglerbeg rumeljski 1538/39. godine.

5 — Hacırudin paša Barbaros.

6 Tj. — 1538. godine. O ovim borbanama za Novi up. Godišnjica Nikala

7 — Španija i Dubrovnik.

— a uglavnom je izdao Opusculum Novog 1530.

— v. — 9. odina.

kuća, zgrada sudnice na Crnom potoku⁴⁵ i kuća Hadži Sulejmana Ramovića. U Donjem gradu pred kućom Zekerije-aga nalazi se jedno visoko stablo datule, koje se diže nađu pod oblaka. U varoši na obali potoka Tople kod kuće Hadži Husam-aga nalazi se jedno drvo stablo datule, samo mi nije poznato da li daje plod.

Tu ima četrdeset i šest džamija⁴⁶, od kojih se sedmna molitva petkom obavija u Bajezid-Veljijskoj džamiji u Donjem gradu. To je stara bogomolja, iz koje se usklađuju molbe. Minaret joj je pokriven čerešicom. U donjem gradu nalazi se Donja džamija, koja je poznata pod tim imenom i predstavlja svijetlu bogomolju.

Tu postoje četrdeset i četiri mesdida⁴⁷. U Donjoj mahali nalazi se Hadži Abdulah-agin mesdid. Proke mesta iznad općepa Donjeg grada nalazi se mesdid Sulejman-aga Ramovića, koji je podignut u doba vladavine sultana Murada IV⁴⁸.

Tu postoje dvije medrese, ali nisu sagrađene sa visokim kupolama. Ovdje ima sedam osnovnih škola, čiji su vakufi siromasi. Tu ima pet česama. Prve su tri česme u Donjem gradu, koje dolaze iz bistrice vode koja se zove Karadik (Crnica). Pred Čarevom džamijom nalazi se takođe lijepa tekuća voda.

Ovdje ima jedno javno kupatilo (hamam), koje se nalazi pred Donjom džamijom, spojeno sa česmom. U blizini tekuje Hadži Sulejmana Ramovića nalazi se jedan trgovački han.

U čaršiji ima tri stotine dućana i u njima svih vrsta robe. Na obali vode Tople održava se panadžar, koji se zove Panadžar dajnica. U toj varoši nalazi se Ramovića mesdid.

Gradska pristanište je veliko. Da južna vjeter ne bi oštetio lade, one su željezom pričvrštene i tako stoje ih odlaze na suprotnu stranu u zaliv Ponte-Rose Slobodne su, međutim, od ostalih sedam vjetrova. U zalivu prema tvrđavi Abaza-paše u samom moru nalazi se crno kamenje veliko kao kupola hamama. Lade mnogo puta udare na to kamenje i polome se. Ali, čuđom božjom, to kamenje čuva grad od ... Ovo pristanište može da primi na stotine lada.

Klima ovoga grada je jako prijetna, stanovništvo dobro Govori bosanacki srpski i latinski.

Na suprotnoj strani ovoga zaliva nalaze se brda arnautskih Klimentata, Crne Gore i Podgorice. Ulice u unutrašnjosti grada su pobjegle, ali su sve čiste i kaldrisane.

Kod sam razmotrio i razgledao ovaj grad, pogledao sam na konje sa mojim učenim prijateljima i putujući iz Novog tri sata u istom pravcu došli smo za tri sata sa mukom na goru visoravan Zerk⁴⁹ i u jednom bujnom travnjaku razapeli naše čadure kod jednog rajskog izvora koji se zove Vrelo prijateljstva i odjah u zamku Bajezida-Velije. Taj dan i tu noć proveo smo u prijateljskom razgovoru.

45. U orig. Narava kaže, što bi značilo Crni potok ili Crni.

46. Ovak broj je stvarno pretjeran. U Novom je moglo biti najviše pet džamija.

47. I — ad broj mesdida je stvarno pretjeran. Tu su mogla biti najviše četiri mesdida.

48. V. dat. je od 1623. do 1639. godine.

49. orig. stoji Z i fe — možda na šta misli Evi — — ka Zepi.

Poljeli smo mnogo raznovrsnih riba i plii veliki, ali je životinja života. Sve vođe grada Novog dolaze sa gove, konjima, Kotoranima, na kojim se ljeti zimi vide sniježni leđa i snijega. Na svaki dan dolaze se raznobojno cvijeće, što je divni miris opojao ljude, a i konji su se najedn raznovrsne djeteline i odličnih konja.

Ukratko rečeno, uhlali smo i provodili se na svoj put. Zatim smo dva dana i dvije noći. Zatim smo se spustili do tržišta i došli do grada Novi do kuće janjarskog aga u kojoj je bio naš konj i tu smo odjahali.

Toga dana stili smo na šerjatski sud sa bujurudijom Mehmed-pašom, koja je bila u našim rukama, a u vezi sa tužbom Dubrovčana radi ovaca. Kad su svi mjesni pravci pozvani i stigli na šerjatski sud, ja sam pročitao fatvu bujurudija. Ta bujurudija je uništena u sudski protokol. Kad je njen sadržaj postao poznat mjesnim pravcima, onda su prisutni rekli:

— Na, napodite na, mi smo uzeli dubrovačke ovce. Mi smo ih u borbu, tukli se s Kotoranima i uzeli im dvanaest hiljada ovaca i od tih ovaca dali našem veziru Suhrab Mehmed-paši desetina. Donjeli smo takođe nekoliko stotina odgođenih glava i doveli mnogo naših zarobljenika.

Kad su se oni tako zakleli, njihovo je ponašanje zavedeno u sudski protokol. Osjetivši da je slučaj svojim pojmljiv, dao sam da se dovedu čobani ovaca i nekoliko zarobljenika. Kad su oni ispetani, izjavili su na sudu ovako:

— Ove su svojina nas Kotorana Dubrovčani s tim nemajući nikakve veze.

Na to sam odmah uzio arze i mahare (predstavke) i plama od aga svih odlika, tri stolice venecijanskih dukata, na ime našeg putnog troška, jednu pušku i dva francačka roba. Mojim slugama dala je po jedna hamagija. Uzao sam stotinu vojnika pod puškom i nekoliko momaka-pjelača za pratnju. Zatim sam se oprosto sa svim ratnicima poznanicima i prijateljima, te uzvili četvoricu zarobljenika između čobana pomenutih ovaca, krenuo sam iz grada Novog penovo u Dubrovnik.

Idući jedan dan iz Novoga u zapadnom pravcu kroz kamenite predjele stigli smo u

SELO KOTORANO

To je dubrovačko selo i jako je razvijeno. U njemu se nalazi manastir s tri tope i s puškama kao kakva tvrđava.

50 To bi bio prevod imena «Šnefucan». Tako se zove nekoliko brda u okolini Herceg-Novog. Evlija, meda, kao što je uglavnom čisto neodređen, misli upole vaske planinu na kojoj se drži arđeg. Orjen GNC XXXI 284, l.p. 104.

51 O Suhrab Mehmed-paši uporedi str. 434, nap. 57.

52 Ime je opet tako zaštićeno da je po tome se vidi da bi moglo biti. Po tome što spominje ovaj manastir moglo bi se misliti na selo Perovo u jednom dijelu Kotorana (napod sela Kotor). To je otprilike na pola puta od Novog do Dubrova. Kad sam ušla na selo Kotor i crku. Samo malo ljudi pri-... od dolinom, a manastir je... GNC XXXI, str. 284, nap. 104).

Putujući sutradan dalje stigli smo u Dubrovnik.

Te noći prenoćili smo na mjestu koje se zove Nedraga⁸³. Sutradan ujutro ušli smo opet u naš konak u gradu. Toga dana predali smo čobane ovaca, arše i mahzare Novljana dubrovačkom knezu. Kad je on vidio čobane, rekao je:

— Ovi čobani nisu čobani naših ovaca. Novljani su se poslužili varkom i vama dali druge čobane. Ma tomo našu tužbu raspraviti pred palom.

Kad je to rekao, prekinuli su svoj divan. Ja sam, siromah, bio netatno obaviješten da su se oni tužili zato da bi svojim vještinom na licu naših urvali od Novljana ovce Kotorana i da su zato tvrdili da su ovce njihove. Stoga sam ja, siromah, predao čobane i zarobljenike osama koji su sa mnom došli i poslao ih u Novi i ostao u Dubrovniku još tri dana. Međutim, prilikom ovoga boravka našu konju, a i mi sami trpjeli od gladi jer su nam — zbog toga što im namo stavili ovce od Novljana — davali vrlo malo hrane. Samo je i njihov vilajet, budući da je vrlo kamenit, stvarno trpio od hrane i gladi. Jedan obrok konjske hrane stajao je pedeset akhi, jedna oka sijena šest akhi, jedan bijeli hljeb težine pedeset drama po imenu frandžila, bijel kao snijeg, stajao je jedan dinar; jedna oka govedine pet dinara. Ali meso je bilo jako slatko. Svi hrđišani jednu govedinu. Oni kažu da je govedina zdrava, a da je bravetina šteta za zdravlje. Jer govedina, po mišljenju mudraca i ljekrnika, čini čovjeka umjerenim i skladnim.

Njihovi specijaliteti. — Po čitavom svijetu poznata je njihova janjetina koža, raznobojne i skupocene čebe i papir po imenu sinda⁸⁴, primorci svijetljaci, makaze i crna čeba koje se zove rakla. Od jela i pića ističu se hljeb, bijel kao bijur, govedina, čevap od dimlika, slatko vino koje se zove «likar», habemace, grožđe, smokve, masline, raznovrsne rakije, sir i medovina po imenu med. Međutim, kako je to krševita zemlja, ipak vlada oskudica. Premda su im muškarci slabi i nježni, čine su im po ljepoti pravi maelm. Njihovi ljeknici i mudraci su mnogo poznati. Ali nekako nisu u stanju da nađu lijek protiv sifilisa i ne znaju za drugi lijek osim dijete u jelo. Većina Evropejaca (Frank) trpi od te bolesti. Zbog toga je ona po čitavom svijetu poznata pod imenom frank⁸⁵.

Kako se ovdje nalazi veliko trgovačko pristanište (skela), svi su stanovnici trgovci. Imaju vrlo vještih astronoma. Isto tako imaju beskrajno darovitih, bistrih i kao Aristotel mudrih ljudi. Ovo je jedno mjesto koje će pripasti Osmanlijama. Ako bi se ovaj kraj jedanput zauzeo, onda bi bilo lako napredovati na suprotnu stranu

83 T. je, dakle, bilo već pred samim Dubrovnikom. Možda je to bilo u blizini i kodlo barekli smrti na Nedraga, koji je sign o smrti — kazali su.

84 Čenda (Dubrovačkim spornim) je, kaže se, Dand (Rijetki) — čenda je u tom slučaju da je toka koja kroz Dubrovnik i u tom slučaju.

85 Ovdje se kaže da je — sifilis — vjerojatno.

Dubrovački knez je odmah izveo svoje poklone za hanom Mehmed-pašu : godišnji danak koji su po starom običaju uotamničili da daju kao tri stotine tovara robe. To je predao svome poklonu : meni, siromahu, dao je dvije stotine venecijanskih dukata, deset komada raznobojne čebe : stila za pet fukšira, pet pušaka, deset čurkova od crne janjetine, pet topova, denovipanske kadife i nešto voća i povrća. Mojim slugama dao je po deset dukata, po jedan komad čebe i kumala i po jednu pušku za takmakom.

Oprostivši se sa hanom, krenuli smo sa četiri stotine vojnika pod puškama na put u Stambol.

NAŠE PUTOVANJE IZ DUBROVNIKA U CARIGRAD

(VI, 441—442)

Idući prvo u sjevernom pravcu kroz kamenite predjela, tako-
naših smo u kulu Slano¹. U tome mjestu prenoćili smo jednu noć
kod emina Davud-age ; prijateljski se razgovarali i uživah gostolju-
bivost i blagodeti Davud-age.

Podgovrši se odatle, kili smo šest sati i nakon tolikog putovanja
izšla nam je na doček i u susret vojska Suhrab Mehmed-paša.
Idući s velikom pompom i pratnjom, putajući iz podaka u znak
radosti i veselja, stigli smo za sedam sati u nahiju Bileće². Dolazeći
kroz to prostrano polje pravo šatoru Suhrab Mehmed-paše imali smo
čast da se s njim sastanemo i da tu odsjednemo. Tu smo primili svo
blago i poklone koji su stigli s karavanom i pokluzrom. Ljudi s kara-
vanom produžili su put u Bosnu³. Ja sam, siromah, predao paši talbe
i talbe Dubrovčana koji su se tužili zbog ovaca, kao i predstavcu
(sra i mahzar) Novljana. Kad je on sve to pročitao, rekao je

— Prokletnici, nema nikakve sumnje da su ove njihove talbe
i talbe namještene i netačne.

Ja sam, siromah, dan-noć provodio vrijeme u prijateljskom
razgovoru s pašom.

Cijela ova nahija okružena je vrlo prikladnim i dobro snabdje-
venim kulama, ali su je Kotorani svu upropastili⁴. Na jugosločnoj
strani ove nahije nalazi se neprijateljski grad Kotor, udaljen pet sati
hoda. Kotorani često dolaze ovamo, plijene tu nahiju i pljačkaju
njene plodove. Staviše, i kad sam ja, siromah, zajedno sa Suhrab
Mehmed-pašom boravio u tom prijatnom kraju, stigli su od Čer
Jusuif-bega, koji se nalazi u gradu Ruma, i ostalih uglednih predstavi-
nika toga vilajeta izaslanici koji su javljali:

1. Slano na Trebinjski.

2. U orig.: namije (mjesto nahije) Bileće. Sarno Bileće je ime mjestu
Trebinjske — G. — ; sarno Bileće u kojoj se nalazi Bileće kreće se

3. Sarno — Sarajevo.

4. Sarno — Sarajevo. — Sarno — su utvrd. — Kotor — 1848.

5. Sarno — Sarajevo. — Sarno — su utvrd. — Kotor — 1848.

— Pomagajte, zaboga, prevađilo je oko dvije stotine ovaca nenadno sa dubrovačke teritorije; zarobili su mnogo žir i ovaca; otjerali mnogo ovaca i našeg blaga.

Paša je odmah poručio sebi dubrovačkog poslanika koji mu je došao s nama i rekao mu:

— Bre, šerjeđa, čuješ li to šta ovi ljudi govore? Zbogom vi dopuštate Kotoranima da prolaze kroz vašu teritoriju?

Poslanik je to zanijskao ovim riječima:

— Hoće sačuvaj, mi o tome ni pojma nemamo, to je štata kleveta i poštova¹.

NAŠE PUTOVANJE IZ BILEĆE SA SUHRAB MEHMED-PASOM DA PLJENIMO GRADOVE KOTOR I PERAST

(VI, 462—467)

U ime božje okrenuli smo iz nahije Bileće u istočnom pravcu. Za tri dana sakupilo se tri hiljade Mehmed-pašinih vojnika kao i tri hiljade pandura-pješaka koji su došli po nalogu koji sam ja pisao. Zatim je stiglo tri stotine ljudi pod puškom koji su pripadali Mustafa-paši Pratašiji i bili u službi poklisara koji je došao iz Dubrovnika. Zatim su došli svi timarnici i zaimi hercegovačkog sandžaka, u svemu devet hiljada odebranih, spremnih i opremljenih pješaka i konjanika¹. Idući brzim maršem u istočnom pravcu uz morsk obalu kroz neprolazne i kamenite predjete koji se nalaze u blizini grada Kotora, ostavili smo tu u buzdju i zasjedu tri hiljade vojnika. Mi smo produžili dalje morskomo obalom ostavljajući na skrovitim mjestima po nepriступatnom bregovima, koji su se stizali za ledima grada Perasta, još tri hiljade vojnika. Ti vojnici pramijetali su kako neprijatelj prolazi u grupama i kolonama sa bezbrojnim zarobljenim ženama i djecom, ratnim plijenom, ovcama, govedama, konjima i mazgama, koje je tjerao pred sobom. Najednom su rekli: «Stigli smo pred naš grad», i zatim su razvili svoje barjake sa krestovima i zasvirali uz bubajeve, trube i talambase tešli dalje pucajući u salvama iz pušaka. Čim su ispraznili svoje puške, odmah su čuhaja Suhrab Mehmed-paše i hercegovački ratnici iz jednog grla povikali: «Allah, Allah!» Na to su svi vjernici udarili na neprijatelja golim mačevima. (Drugi su opet) sisuli na neprijatelja teškom puštanu vatru kao da se sipala vatra božjeg prokletstva. Smatrajući da se nalazi na sigurnom području, neprijatelj se kretao lagano u neredu kao krdo ovčaka. A kad je među njih ušao mač, svi su se odmah dali u bijeg prema svome gradu. Naši ratnici progonili su neprijatelja sve do morske obale.

1 Prema podacima koje Etilpa daje na dragom mjestu (5 jahačima. V. 123) hercegovački sandžak je tada imao 24 timarnata i 224 timara, pa je, u to doba u ovom sandžaku bilo isto toliko ratima odnosno timarnika. To je isto što i ovdje, kao i kod svih drugih sandžaka, a timara su imali i Subotina, ali to se ne nikako tiče ovog, nego da su ti podaci dati na osnovu stanja u Etilpino vrijeme. To pri- guta pripisuje istom autorskom administrativnu podjelu svih pokrajina koje su tada bile uopće pripadale kraljevstvu.

Poloh su pet stotina ljudi, a zarobili hiljadu i pedeset glava konjanika. Osim toga, oslobodili su sultanstva sve muslimanske udjete, koje su ogromno zaplijenjeno blago, koje su predali iz ropstva i odužbavili ljudima. Ovi su na to izrazili najveću zahvalnost svezvanjem i sili moćnom bogu. Predavši zaplijenjeno blago i odužbavljene glave opas duruma-pješacima, Suhrab Mehmed-paša je samo sa ostalom dobrom nasorudinom vojском počeo da progoni neprijatelja uzevši dva zaraobljenika za vodite, pa smo tako stigli pod

GRAD PERAST

Ovaj grad je od najranijih vremena ostao u mletačkim rukama. Na nas su upalih toliko topova da su se od njih tresla brda Kotora i Perasta. Mi smo postavili naše satore na jednom u zelenilo obraslom mjestu u udaljenosti jednog topovskog hica. Tu smo pripeli konje na paše i naslonili se. Ja, siromah, dao sam se na posmatranje okoline pa sam tako primijetio na jednom pjeskovitom terenu, na nekom poraskom brdu na morškoj obali jednu malenu ali divnu bijelu tvrđavu, koja je bila sagrađena od tvrdog materijala, u obliku petougaoznika. Bogzna, ali nije izgledala tako čvrsta, jer su joj bedemi bili naki. U unutrašnjosti tvrđave vidjelo se nekoliko crvenih zvonika. Poslije toga skupilo se na jednom mjestu preko stotinu naših najodvažnijih ratnika, serdengođija, koji su po dogovoru u grupama po petorica i deseterica došli pod gradske topove vičući glasno «Allah, Allah». Kad su ušli u varoš, vodjeli su da je njena unutrašnjost izgrađena od direkta luda (visokih stupova) sa hiljadu davalstava. U šarampe i prostrane opkope bila je puštena morska voda. Sa svih strana bili su podignuti mostovi, tako da je izgledalo da se ta tvrđava nalazi u moru. Budući da je pristup samoj tvrđavi bio nemoguć, oni su im zasjekli vinograde i bašte, zarobili oko četrdeset ljudi i ispekli svo drveće sjekirama.

Odatle smo pošli dalje opet morškom obalom, sad kroz pjeskovite, sad opet kroz kamenite predjela. Idući braim maršem stigli smo u

GRAD KOTOR

To je jedan nepristupačan grad na morškoj obali pod vlastitu mletačkog dužda. On leži na jednoj oštroj zelenoj litici i izgleda otprilike onako kao Rumli-Hisar na Bosforu. Oko grada nalaze se male taborje, od kojih svaka može da primi hiljadu vojnika. Mi smo zauzeli jednu kaputu koja je okrenuta prema moru. Kuće koje su u gradu imaju balkone i ispuste, a sve su dobro građene, tako male, tako i velike. Sa balkona su posmatrali naš brzi marš. Sve te kuće bile nazivane po liticama anfibestralno. Prozori na kućama prema sjeve. Kratko rečeno, o je jaka tvrđava. Tako kao da su je gradio Seddad, a nalazi se u jednoj od najljepših zalija i pogodno i jeveno. Sve to ima dom i sedam, ali da se ne da reći da je to mora, ali da se ne da reći da je to mora.

ska se upod njega vratila bez uspjeha. Poslije toga, a Čupri⁶ govori o sardaru Ali-paši⁷ da u ternašvarskom rjaletu pogubi Sejdiju⁸ i njegovu glavu pošalje na Portu⁹. Neki su prihatali da je Sejdija bio mrtuo i novac od Koterana i da zbog toga nije došao pod Kotor¹⁰ i takvim potvrđama nisu uspjeli da umanje značaj toga srčana. Neka, jer on nije pošao pod Kotor stvarno zbog toga što sam bio imenovan glavnim zapovjednikom i što nije mogao podnijeti da bio stavljen pod komandu jednog tako neisposobnog paše Akabogda¹¹. Pod Kotor i još mnogi drugi gradovi biće oduzeti od Mlečana, pa će tada morski put u Egipat biti potpuno slobodan. Samo je pristup ovom gradu od skadarske strane još lakši pod uslovom da sa sjeverne strane dođe vojska bosanskog rjaleta, a morem carska mornarica. Tako bi, pomoću boljom, bilo moguće da se taj grad osvoji.

Stanovnici ovoga grada Kotora su toliko nemarni, nesavjesni i nepoduzimljivi da je Suhrah Mehmed-paša sa tolikom vojskom pet sati boravo pod ovim gradom, ophjenu i uništio toliko vinograde i bašte da se to uspjete ne može izračunati, a oni, unatoč svemu tome, nisu nijedan top upalili. Čak su nadi ratnici četali upod grada i zarobili nekoliko djevojaka koje su na moru prale rublje izdašni sa tajna kapije, a u pristaništu su zaplijenili tri lađe koje su bile natevarene kašom. Gledajući tolike žalostne prizore, Koterani opet nisu nijedan top upalili. Na kraju smo se i mi podigli iz toga mjesta. Zatim smo išli ponovo upod Kotoru brzim maršem, te prošli upod grada Perasta, došli smo u Kulu¹² u zalivu Verge.

Tu se od starina nalazio jedan grad koji su Mlečani porušili. On je ležao blizu neprijateljskog grada Perasta od strane Novog. To je jedan tipisan zaliv koji se nalazi na ldrnjelu Kotorskog zaliva. Ako bi jedan hrabar junak bacio kamen, prebacio bi ga na suprotnu stranu. U stara vremena prolazio se jedan lanac na suprotnu stranu i tako zatvarao ovaj zaliv¹³. Sada, međutim, on je potpuno otvoren. S ove strane od grada Perasta prostire se teritorija hercegovačkog sandžaka. Na suprotnoj strani nalazi se nahija Klimente, koja pripada albanskom sandžaku Skadru¹⁴. Ako bi se tu podigao jedan mali grad Komeran¹⁵ i u njega stavilo deset hiljada čuvara sa baljemetopovima, nijedna lađa ne bi mogla doći u pomoć Kotoru, pa bi neprijatelj bio prisiljen da preda grad na vjeru.

Opet smo se vratili na sjevernu stranu i idući polagano sa sabljenicima i ratnim plijenom uputili smo mnogobrojne ljude koje

6 Tj Čase Ali-paša. O njemu vidi ovdje str. 38, nap. 1

7 Vidi o tome vidi ovdje biogradiju Sejdije

8 Ove riječi, da je Sejdija bio podričan od Mlečana, nisu netačne. Iako smo toga misla nije bila toliko da jedino ona utiče na Sejdiju da se odvrati od Kotor.

9 Morda ovdje riječ kula nije toponim

10 Za ove kazivanja o lancu up. Radović, GNC XXXI, 1912, str. 362, nap. 11

11 O tome je sandžaku tada pripadao i jedan dio klućanske nahije i drugi je pripadao hercegovačkom sandžaku (GNC XXXI, 261, 10)

12 Ev je ovdje (na) na turski grad Komara i Ugarski koji je u vrijeme osmanske vlasti bio poznat kao grad (GNC XXXI, 362, 10) pa stoga Sejdija nije mogao doći u pomoć Kotoru.

samo izbjegli iz suđenjstva njihovom zavjercima i mi smo otišli u grad Risan¹³.

GRAD RISAN

Osnovani su ga hercegovački kraljevi, a ovoje¹⁴ ga je od Mlečana Jusuf-beg Rišnjanić i njegovi preci u doba vladavine sultana Osvajača¹⁵, koji im ga je prodao u potpuno vlasništvo¹⁶. U ranija vremena tu se nalazila tvornica baruta, jer u okolnim planinama ima čudnog, dobrog, bijelog i čistog sumpora.

To je stari grad koji se nalazi na strmim liticama, udaljen dosta daleko od morske obale. Sagrađen je u obliku kruga i nema nikakvog mjesta ni uzvišenja oko sebe koje bi dominiralo gradom. Sa svih strana tvrđave nalaze se jaki bastioni i puškarnice. Oko grada nalaze se sa svih strana provalije. Na sjevernoj strani grad ima malu gvozdena kapiju. U unutrašnjosti grada nalazi se sto pedeset malih kuća, dvije stotine hrabrih regularnih vojaka posade. Gradski zapovjednik je Čor Jusuf-beg. Dolje u varoši i u tvrđavi nalazi se oko dvije hiljade ljudi. Oni su ranije grabili od Mlečana roblje i blago. U ovom ratu, međutim, neprijatelj je bio nadmoćniji, došao je sa velikim brojem vojske i na prepad zarobio mnogo ljudi i zaplijenio dosta blaga¹⁷. Na to je, bogu hvala, stigao Suhrah-paša poput Hizira¹⁸, razbio neprijatelja, oslobodio zarobljenike, i sa velikom pompom spasio ovaj grad. Kad je on ulazio u grad, upaljeno je u znak radosti i veselja toliko topova i pušaka da se to ne može opisati. Izbavljeni ljudi priredili su gozbu i podijelili ratnicima poklone. Jusuf-beg je u tvrđavi priredio veliku gozbu paša.

U tvrđavi se nalazi jedna džamija, skladište municije, žitni ambar i više cisterni za vodu.

Poslije gozbe, Jusuf-beg se izbio na neprijatelje, svoje susjede iz Pive i Nikšića.

— Bogu hvala, mi smo došli u ovaj kraj sa dvadeset hiljada vojnika osvetili se Kotoranima i spasili naše zarobljenike. Ali kad bismo sada i toliko hiljada vojske, koja je došla u ovo mjesto krećući u one planine, opljačkali i opustošili Pivu, Nikšić i ostalih sedam nahija koje pljačkaju i plijene naše krajeve, i kad bismo ih napali i tolikom muslimanskom vojskom, zadobili bismo veliko blago i ratni plijen, a uz to bismo primjerno kaznili neprijatelja. Kad je on to rekao, hrabri Suhrah Mehmed-paša je odlučio da preduzme pohod, pa je sve zarobljenike, odsečene glave i teške toware ostavio u risanskoj tvrđavi, a Jusuf-bega i njegove vođe poveo sa sobom.

13. U okr. Risa.

14. Tj. Mehmed II 1451—1481. Međutim Risan se predao Turcima tek 1529. godine.

15. Ova tvrđina o davnoju jednog grada i mišć jednog porodica mišć i mišć.

16. To je bilo 1448. godine.

17. U okr. Risa. — Suhrah vođa. Nizad — Durać sa bogu hvala muslimansko vjersko legendo.

NAŠ ODLAZAK IZ GRADA RISNA U PLANINE ODMETNUTE PIVE I NIKŠIĆA

(VI, 467—468)

Iz grada Rima krenuh smo sa deset hiljada odabranih vojnika u istočnom pravcu. Idući kroz krševite i kamenite puydjele sad pydjše, sad opet na konjama, stigli smo isti dan u nahiju Piva. To je pravi hrvatski dušmanin koji živi u neprotupačnim planinama. Oni sa hercegovačkim palama razgovaraju samo preko vrha mača i ne dopuštaju da tamo pristupa nijedan organ od strane turskih vlasti. Njihova sela su utvrđena kao gradovi. Naši ratnici, međutim, prevlađih su s jedne strane u ta sela kao prepelice i za jedan sat zarobili dvije stotine ljudi i dotjerali deset hiljada kova i ovaca. Odatle smo se podigli i došli u

NAHIJU NIKŠIĆ

Budući da su njeni stanovnici hrabri i ratoborni, oni su ubili jednog aga Suhreb Mehmed-paša. I tu smo zarobili oko tri stotine žena, dvije hiljade ovaca i druge stoke.

Odatle smo upali u nahiju Banjane, koja je vrlo opasna, zatim u nahiju Drobniak, i premda smo bili zarobili bezbroj ljudi, i oni su takođe pobili preko stotinu naših ljudi. Zatim je Suhreb Mehmed-paša rekao da će on ostati u ovim brdima tri dana, pa neka svi ratnici složno pođu u četovanje. Kad je Mehmed-paša izdao takvu zapovijed, uz njega je ostalo samo dvije hiljade ljudi. Svi ostali ratnici su tri dana i tri noći pustošili po tim brdima, te doveli i dotjerali mnogo zarobljenika i stoke, tako da im broj samo bog zna. Bilo je dosta skupocjenih srebrnih i zlatnih stvari i posuda, skupocjenih tkanina i rijetke robe, tako da su to zaista bile rijetke stvari.

To su, međutim, jako buntovni ljudi. I Suhreb Mehmed-paša se smirio tek kad su bili pokoreni, a njihov prikas i ponos skriven. Tada mu je hercegovački sandžak postao prostran i bogat kao Meir.

Zatim smo se ponovo vratili u Risan, zdravi i bogatim pljenom. Tu je od svih ratnika izet caraki desetak na plijen.

Hercegovini. Podigli su ga hercegovački kumovi¹³ i stanovnici ga je Ahmed-paša Hercegovački (Hercegoglu)¹⁴.

Pa zakonu Sulejman-kana on je (kao) (kao) hercegovačkog paše Upravitelj mu je (kao) vojvoda. To je agalija kadiluk u rangu kadiluka od 150 akči¹⁵. Ima spahijskog odnosa (područja jeri), janfarskog serdara, gradskog zapovjednika (kaša dudar), gradsku posadu, tržnog nadzornika (muhtesib), načelnika grada (šehir ket-huda), karačkog povjerenika (karadi-ermin), gradskog arhitekta (mimaraga) i prihlaćen broj prvaka i uglednih ljudi.

Oblik grada. — To je tudan grad, koji se nalazi na maloj litici jednog malenog brežuljka između dva visoka brda. Ima dvije do neba visoke kule i dva topa, a sav je sazidan od klesanog kamena u obliku petougla; nema opkopa, a ima jednu kapiju, koja je okrenuta prema jugu, i dvanaest potjesnih pločama pokrivenih kuća, malu džamiju, cisternu i skladište žita.

Od ova grada spustili smo se sa sto hiljada težakća dalje prema zapadu. Zatim smo, idući kroz uvala, pravo prema istoku, za pola sata došli u grad Cernicu¹⁶.

GRAD CERNICA

U Bosanskoj krajini ima još jedna Cernica¹⁷. Blizu Đakova¹⁸ ima takođe sandžak Cernica¹⁹. Ali ovo je Cernica²⁰ hercegovačkog sandžaka. Njen kadija i vojvoda stanuju u gradu Ključu²¹, a sve

13 Ključ je danas selo u Gataškom polju sa ostacima utvorenog grada koji je bio glavno boravište vojvode Sandalja. U njemu je često boravio Herceg Stjepan i njegov sinovi. To su valjda Edipovi sinovi, za koje je on od naroda mogao čuti da su oboje bili Ključ.

14 Turci su zauzeli Ključ oko 1478. godine (Vp. GZM. 1911), ali pri tome Ahmed-paša Hercegovački nije imao udjela (Vp. ovdje str. 416, nap. 1).

15 Ovak je kadiluk službeno zvao Cerničku. Samo je njegov kadija u doba Evlije jedino u Ključu, kako se nam to sam odmah kazalo. Ključ nije nikad bio kadiluk ovog grada u crnaškom a kasnije u gataškom klanu. Cernački kadiluk spominje se još u 15. stoljeću, a nekada mu je pripadala i nahija Prva.

16 U orig. Dierewoghtie = Cernica.

17 U orig. Čerengova, vjerovatno današnje selo Černice kod Bihara.

18 U orig. Tarkova, turski oblik za Đakovo.

19 U orig. Čerente = «Cernica» jest grad Cernik koji = T. = turski je i koji je negdje iz 1419. g. postao sjedište istoimenog sanjaka.

20 U orig. Čerente = «Cernica» jest grad Cernik koji = T. = turski je i koji je negdje iz 1419. g. postao sjedište istoimenog sanjaka.

21 U orig. Čerente = «Cernica» jest grad Cernik koji = T. = turski je i koji je negdje iz 1419. g. postao sjedište istoimenog sanjaka.

22 U orig. Čerente = «Cernica» jest grad Cernik koji = T. = turski je i koji je negdje iz 1419. g. postao sjedište istoimenog sanjaka.

23 U orig. Čerente = «Cernica» jest grad Cernik koji = T. = turski je i koji je negdje iz 1419. g. postao sjedište istoimenog sanjaka.

24 U orig. Čerente = «Cernica» jest grad Cernik koji = T. = turski je i koji je negdje iz 1419. g. postao sjedište istoimenog sanjaka.

25 U orig. Čerente = «Cernica» jest grad Cernik koji = T. = turski je i koji je negdje iz 1419. g. postao sjedište istoimenog sanjaka.

(mjeno) stanovništvo stanuje ovdje. To je varoš (belde) čije se naziv nalazi pod jednom obrocnom ima jednu džamiju, šest medresa, jednu medresu, dvije osnovne škole, tekiju, svratište (han), jama, kupatilo (hamam), osamnaest dućana i svega 350 kamenim kućama pokrivenih (kuća) bez vinograda i bašta. To je pečično ugrađeno i naseljena kasabica. Klima je u njoj vrlo prijetna.

Zatim smo išli jedan sat prema sjeveru i izšli na Gatačko polje¹⁹. Suhrah Mehmed-paša ulogorio se sa 27 000 vojnika na ovom polju pod svojim asafovskim vezirskim šatorom²⁰. I meni, siromahu, raspade jedan sjajan šator. Bio sam udostojen da dan-noć razgovaram s pašom, da uživamo i da se veselimo.

OPIS GATAČKOG POLJA

U hercegovačkom sandžaku nema neke druge ravnice osim ovog prostranog polja. To je jedna zelenilom i cvijećem obrasla dolina čija je dužina čitav dan hoda, a širina je na nekim mjestima tri a na nekim opet do osam sati (hoda) klina je toliko prijetna da čovjek ožvrgne od njene svježine. Sa sve četiri strane ovoga širokoga polja nalaze se boda sa surim stijenama. Iz stanca kamena izvire nekoliko hiljada vrela bistre vode i protiče kroz Gatačko polje. Unakoso ovog polja leže napredna sela s bijelim kulama. Od svih ovdšnjih sela najnaprednije je selo Čitluk-paše Čengića (Čengizade)²¹ s kulom visokom kao tvrđava (kale).

U živim vrelima koja teku kroz ovo polje ima raznovrsnih riba, koje su teške po pet i po deset oka. Tu ima riba po imenu pastirma (alabalgr), šarena i sa zlatnim hiljezima. Takvih riba nema ni u jednoj drugoj zemlji. One se tope u ustima onoga ko ih jede i tada se uopšte ne osjeća riblji miris. Konji, koji jednu sedmicu pasu na ovom polju, koje je obraslo zelenilom i raslinama, travom, krapnom i sitnom djetelinom i troskotom, odebijaju tako da im više ne može pod kožu stati. Na ovom polju po osam mjeseci logoruju sve hercegovačke paše pod šatorima (šatorama) i budno čuvaju hercegovački vilajet od kotorskih nevjernika²².

Prema carskim naredbama koje sam ja, širomah, donio od velikog vezira isplaćeno je tri hiljade pandura iz dubrovačkog harača (hazine) i te tri hiljade momaka otpremljeni su kao čuvari (muhafezde) na najvažnija mjesta, i to u ove gradove, kasabe i klanac Mostarski klanac²³, klanac grada Počitelja²⁴, Balču²⁵, Gačko²⁶, Zalom

19 U orig. Kuplar

20 U orig. Gačka aşkhan = Gatačko polje

21 Miki na Asala Berahmanova, legendarnog vezira kralja Salomona

22 Pod palom Čengicom mali ovdje uporno na Ali-pašu Čengiću te uporno ovdje str. 405 nap. 68), koje se selo zove Čitlukom Čengića, sada se zove

23 Tačnost ovih Evlija-ovih navoda potvrđuju mnoga pisma hercegovačkih sandžaklika upućena Dubrovniku i u Gatačko polje

24 U orig. Menter beja

25 U orig. Počitel beja

26 U orig. Balču = Balča.

27 U orig. Gačka = Gačko.

[palanka] : Nevainje³⁰, Ljubnja³¹, i [pale] : Čamer³², Lipog³³, Dabar³⁴, Do³⁵, Dretelj³⁶, Ljeto³⁷, Čamer³⁸, Pramoja³⁹, Djetarska, Gabelu, Norin⁴⁰, Slato, Poposa⁴¹ i drugi.

Sender ovih tri hiljade vrsaka dođe u Mostaropaz Prohala, i oni su otišli s Gatačkog polja do čuvenog stana; tamo je bilo naredeno. Kad je dubrovački poslanik prišao k njemu, pitao je tri hiljade pandura, dobio je od njega stumamu, i pogural (pogural) izvršene carske naredbe (zmr-i šerif), od gatačkog kadije⁴² potvrdu (hudūdhet), a od Suhreb Mehmed-paše izvještaj o posliji (ars mektubu).

Potom je ostatak danka (hazine) uplaćivan na komorske konje i poslanik je sa tri stotine ljudi otišao s Gatačkog polja, Sutradau, međutim, dok je (karavana) putovala drumom koji vodi na Porta, dodole glasnici (ferjater) od poslanika i zapomagale.

— Aman, gospodaru! nas su u Velikom klanecu⁴³ opkolili katorski uskoci, te i sad vodimo s njima borbu. Aman, pomozite nam! inače će nam uskoci otići carsko blago (hazine-i padishah)!⁴⁴

Čim je stigla ova vijest, odmah je Suhreb Mehmed-paša spremio po svom čahaju pet stotina masorubanih pyetaka i tri stotine pouzdanih i vrijednih hrvatskih gazija. Zatim reče mudri paša:

— Moj Ešlija! Tebi je bilo naredeno da dođeš (od Dubrovčana) ovaj danak i da se od njega podmiri tri hiljade momaka. Izvina, ne skanjuj se, već idi i ti s mojim čahajom u pomoć.

Kad je on to naredio, ja rekoh:

»U mladega pogovora nema«, i utoga časa pojašem konja

30 To je kasnija Žalom palanka, danas selo Žalom kod Klina Sela opć. Nevenstaje.

31 U orig. Nevain = Nevainje.

32 U orig. Ljeto = Ljubnja.

33 Za Ljubovar vđ ovdje str. 417.

34 U orig. Čamerac.

35 U orig. Dlak.

36 U orig. Dabra — Dabar.

37 Misl na kasniju Dol na Pročol koji je ranije opisan.

38 U orig., Dvost, vjerovatno pogrešno ispisano mjesto Dretelj.

39 Za Lipete v. ovdje str. 412.

40 U orig.: Stipela; mislim da nije ništa drugo nego Bjelomir.

41 U orig.: Pramoja, mjesto Pramoje, a misli — Makamsko Pramoje.

42 Za Norin vđ. ovdje str. 401.

43 U orig. pog. — Poposa.

44 Misl na čerčikov kadiju, a čija je teritorijalna granica bila u ovom kraju.

45 U orig. Kece Begova, mlađi Starci ili Veliki klanec i t. d. — od klanca — drum — lake — mlađi — t. d.

NAS ODLAZAK S GATAČKOG POLJA DA SPASAVAMO DUBROVAČKI HARAČ

(VI, 471—473)

Odmah smo krenuli žurno s hiljadu gazija i vodeći žestoku borbu s obje strane [puta] stigli smo istog dana [do bojišta]. Kako nismo nikako dospjeli do klanca gdje je bilo bojište, jer su naši neprijatelji uskoro napravili zasjede po dolinama kojima će bježati u Kotor — mi smo se sa našim konjancima i pješacima uspeli na brda, sasuvši jedan rafal olova na neprijatelja koji se dolje nalazio. Sasuvši jednu salvu olova na neprijatelja koji se dolje nalazio. Za tren oka posrnulo je u propast preko stotinu neprijatelja pa su se uskoro odmah povukli od blaga i nagnali u bijeg prema Kotoru. Tada su na neprijatelja navali oni muslimanski ratnici koje smo ranije postavili u zasjedu. I dok su oni vodili s njima borbu i preganjanje, dotle smo i mi stigli s leđa. Tako smo uklještili neprijatelja između dvije vatre. Proturani tako, neprijatelji su se pretvorili u majmune. Za čas je bilo posječeno još oko tri stotine neprijatelja pa su se i njihove glave zakotrijale. Oni koji su izmakli maču, pobjegli su i potražili sklonište i utočište u planinama. Od naših ratnika poginulo je deset do sedamnaest ljudi pa smo ih tu sahranili. Oko pedeset naših ljudi poginulo je kod dubrovačkog harača vodeći borbu.

Zatim smo uzeli blago te isti dan braun maršom za devet sati stigli na gorsku visoravan Čemerno. Sutradan smo zorom krenuli odavle sa jednim alajem, carskim blagom i uskočkim glavama namaznim na koplja te se svečano spuštali prema istoku. Kad smo prošli veličanstveni Sulejman-hanov most, stigli smo u šehir Foču. Tu smo predali carsko blago predstavnicima civilne vlasti (ayan-i vilayet) i šerjatskom sudiji, sve poimenošno, pa smo se te noći u šehiru Foči odmorili i razgovarali. Sutradan, ranim jutrom, oprostili smo se sa svim fočanskim predstavnicima i prvacima, a zatim smo krenuli dalje na južnu stranu i prelazeći preko brda i kriša popeli smo se za jedan sat visoko kao pod nebeski vrh i izašli na gorsku visoravan Čemerno.

Tu se jedanput godišnje sakuplje na stotine hiljada ljudi održaje veliki sajam i panačur.

Ova visoravan Čemerno leži uprav- u središtu hercegovačkog sandžaka. To je visoko brdo koje se vidi sa svake strane — mje-

udaljenih pet konaka. Ovaj put se bio sakupio razni svijet sa sve četiri strane. Tu se nalazio i Pratah Mustafa-paša kao muhalevadija (švar) toga velikog skupa. Tu je dvadeset dana i noći neprestano trajao sajam. Ovo polje je takva visoravan na kojoj ima svakog bilja, drveća i trava. Kako je to usko brdo, to se s njega vide na jugoistočnoj strani (kukla) Novi, Kotor i naš grad Podgorica. Na južnoj strani vide se Dubrovnik, naš grad Gabela i špansko ostrvo Apulija na suprotnoj strani (mora). Na sjevernoj strani vide se planine Sarajeva (Bosna—Saraj).

Kad smo razgledali sajam i ogromno mnoštvo svijeta na toj visoravni, krenuh smo sljedeći dan na put te za deset sati svezano stigli na Gatačko polje.

Sutradan smo primah pismo, ari i mahtar od Suhrah Mehmed-paše. On je darovao meni, ariomahu, četiri kese (groda), pet mlaćkih (frank) sušnjeva, pet hercegovačkih jahatnih konja, sa svom ornom, jedan samur-burak, dvije stotine dukata, jedan mal, pet pušaka i čohu za petore čakire. Mojim slugama darovao je po jednu kesu (groda), po jedan komad čohu i po jednog teretnog hercegovačkog konja sa svom ornom.

Kako je Pratah Mustafa-paša ostao na visoravni Čemerno, to je njegov čahaja, po njegovom nalogu, dao meni, ariomahu, dvije kese (groda), tri sušnja, pet opremljenih talibdžanakah teretnih konja, pet malih i pet velikih lovačkih pasa, dva sokola i pet hercegovačkih kobaca, kakvih nema ni u jednoj zemlji, zatim pet topova čohu, pet komada denovske kadife. Dobio sam isto tako poklone od hercegovačkog alyabega, novskog kaptana i od svih prvaka i velikana koji su se nalazili na usokim položajima. Svi su mi dali koliko su mogli s motivacijom — on je lični prijatelj (intimus) velikog vezira. Potom sam uzeo za pratnju stotinu vrijednih momaka i oprostio se sa Suhrah Mehmed-pašom.

	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	2033	2034	2035	2036	2037	2038	2039	2040	2041	2042	2043	2044	2045	2046	2047	2048	2049	2050	2051	2052	2053	2054	2055	2056	2057	2058	2059	2060	2061	2062	2063	2064	2065	2066	2067	2068	2069	2070	2071	2072	2073	2074	2075	2076	2077	2078	2079	2080	2081	2082	2083	2084	2085	2086	2087	2088	2089	2090	2091	2092	2093	2094	2095	2096	2097	2098	2099	2100	2101	2102	2103	2104	2105	2106	2107	2108	2109	2110	2111	2112	2113	2114	2115	2116	2117	2118	2119	2120	2121	2122	2123	2124	2125	2126	2127	2128	2129	2130	2131	2132	2133	2134	2135	2136	2137	2138	2139	2140	2141	2142	2143	2144	2145	2146	2147	2148	2149	2150	2151	2152	2153	2154	2155	2156	2157	2158	2159	2160	2161	2162	2163	2164	2165	2166	2167	2168	2169	2170	2171	2172	2173	2174	2175	2176	2177	2178	2179	2180	2181	2182	2183	2184	2185	2186	2187	2188	2189	2190	2191	2192	2193	2194	2195	2196	2197	2198	2199	2200	2201	2202	2203	2204	2205	2206	2207	2208	2209	2210	2211	2212	2213	2214	2215	2216	2217	2218	2219	2220	2221	2222	2223	2224	2225	2226	2227	2228	2229	2230	2231	2232	2233	2234	2235	2236	2237	2238	2239	2240	2241	2242	2243	2244	2245	2246	2247	2248	2249	2250	2251	2252	2253	2254	2255	2256	2257	2258	2259	2260	2261	2262	2263	2264	2265	2266	2267	2268	2269	2270	2271	2272	2273	2274	2275	2276	2277	2278	2279	2280	2281	2282	2283	2284	2285	2286	2287	2288	2289	2290	2291	2292	2293	2294	2295	2296	2297	2298	2299	2300	2301	2302	2303	2304	2305	2306	2307	2308	2309	2310	2311	2312	2313	2314	2315	2316	2317	2318	2319	2320	2321	2322	2323	2324	2325	2326	2327	2328	2329	2330	2331	2332	2333	2334	2335	2336	2337	2338	2339	2340	2341	2342	2343	2344	2345	2346	2347	2348	2349	2350	2351	2352	2353	2354	2355	2356	2357	2358	2359	2360	2361	2362	2363	2364	2365	2366	2367	2368	2369	2370	2371	2372	2373	2374	2375	2376	2377	2378	2379	2380	2381	2382	2383	2384	2385	2386	2387	2388	2389	2390	2391	2392	2393	2394	2395	2396	2397	2398	2399	2400	2401	2402	2403	2404	2405	2406	2407	2408	2409	2410	2411	2412	2413	2414	2415	2416	2417	2418	2419	2420	2421	2422	2423	2424	2425	2426	2427	2428	2429	2430	2431	2432	2

(VL 473-489)

Krenuvši s Gatačkog polja prema zapadu, došli smo za četiri sata prvo u selo Karoković², a za daljih pet sati na gorušu vukoravan Zalom³. Podnosivši jade i nevolje, prešli smo taj krševit kraj, a zatim smo s mirom i sigurnošću prešli Nevesinjsko Polje⁴ i stigli u kasaba Nevesinje.

Tu smo prenoćili jednu noć, a zatim krenuli dalje prema jugu
iznova odatle pandura za pratnju. Prešli su sto hiljada milja :
nevolja kroz one strasljive i opasne jatake uskoka i razbojnika, na
iznenađujuć brzi, po teškom i krševitom terenu, konačno smo se malo
smirili kod jedne cisterne. Zatim smo za sedam sati došli u kasabu
Blagaj².

1. Mesto na općini Novog Zrinskog, utvrđeno je da je g. 1660 podloga
Mikola Zrinski na hrvatski obali Mure kod sela Kamjanskog potpisao: blizu sa-
stava Mure i Drave, dakle malo više od Lagrađa. Mada je to bilo isto utvr-
đenje. Turcima je mnogo smetalo i tužili su se na njega, prvo što je po-
dignuto na hrvatski obali Mure, dakle na zemljištu kamjanskog vladajeta, drugo
što se tada upadalo često čelo Zrinskoga i četovali su turcima teritoriju.
Naposljetku su ga napali 7. juna 1664, pa on je pao sa rukom 30. juna 1664
da ga ovađe i poruke knjevima generala Montekukchia, neprijatelja bana
Mikola (Alp Dr. F. Edit. Posljednji Zrinski i Frankopani na bosanskoj drev-
noj, str. 34, 35. — Ma. Hrv.). Mjesto dana postaje pada Novog Zrina. I augusta
potpisao je Montekukli vrhovni vojvoda kod Sv. Getharda na Rabi. To je
dovolj da sklapaju Varšavskog mira 19. augusta. U pogodbi toga mi — us-
lovit. — n. — XXIX str. 34 p. 17.

2. U sig. Karak H. Ma bi se moglo iati Karaković ali čno ali

2. Chl. (100) ... as Zafem has palanka on ...

1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021, 2022, 2023, 2024, 2025, 2026, 2027, 2028, 2029, 2030, 2031, 2032, 2033, 2034, 2035, 2036, 2037, 2038, 2039, 2040, 2041, 2042, 2043, 2044, 2045, 2046, 2047, 2048, 2049, 2050, 2051, 2052, 2053, 2054, 2055, 2056, 2057, 2058, 2059, 2060, 2061, 2062, 2063, 2064, 2065, 2066, 2067, 2068, 2069, 2070, 2071, 2072, 2073, 2074, 2075, 2076, 2077, 2078, 2079, 2080, 2081, 2082, 2083, 2084, 2085, 2086, 2087, 2088, 2089, 2090, 2091, 2092, 2093, 2094, 2095, 2096, 2097, 2098, 2099, 2100, 2101, 2102, 2103, 2104, 2105, 2106, 2107, 2108, 2109, 2110, 2111, 2112, 2113, 2114, 2115, 2116, 2117, 2118, 2119, 2120, 2121, 2122, 2123, 2124, 2125, 2126, 2127, 2128, 2129, 2130, 2131, 2132, 2133, 2134, 2135, 2136, 2137, 2138, 2139, 2140, 2141, 2142, 2143, 2144, 2145, 2146, 2147, 2148, 2149, 2150, 2151, 2152, 2153, 2154, 2155, 2156, 2157, 2158, 2159, 2160, 2161, 2162, 2163, 2164, 2165, 2166, 2167, 2168, 2169, 2170, 2171, 2172, 2173, 2174, 2175, 2176, 2177, 2178, 2179, 2180, 2181, 2182, 2183, 2184, 2185, 2186, 2187, 2188, 2189, 2190, 2191, 2192, 2193, 2194, 2195, 2196, 2197, 2198, 2199, 2200, 2201, 2202, 2203, 2204, 2205, 2206, 2207, 2208, 2209, 2210, 2211, 2212, 2213, 2214, 2215, 2216, 2217, 2218, 2219, 2220, 2221, 2222, 2223, 2224, 2225, 2226, 2227, 2228, 2229, 2230, 2231, 2232, 2233, 2234, 2235, 2236, 2237, 2238, 2239, 2240, 2241, 2242, 2243, 2244, 2245, 2246, 2247, 2248, 2249, 2250, 2251, 2252, 2253, 2254, 2255, 2256, 2257, 2258, 2259, 2260, 2261, 2262, 2263, 2264, 2265, 2266, 2267, 2268, 2269, 2270, 2271, 2272, 2273, 2274, 2275, 2276, 2277, 2278, 2279, 2280, 2281, 2282, 2283, 2284, 2285, 2286, 2287, 2288, 2289, 2290, 2291, 2292, 2293, 2294, 2295, 2296, 2297, 2298, 2299, 2300, 2301, 2302, 2303, 2304, 2305, 2306, 2307, 2308, 2309, 2310, 2311, 2312, 2313, 2314, 2315, 2316, 2317, 2318, 2319, 2320, 2321, 2322, 2323, 2324, 2325, 2326, 2327, 2328, 2329, 2330, 2331, 2332, 2333, 2334, 2335, 2336, 2337, 2338, 2339, 2340, 2341, 2342, 2343, 2344, 2345, 2346, 2347, 2348, 2349, 2350, 2351, 2352, 2353, 2354, 2355, 2356, 2357, 2358, 2359, 2360, 2361, 2362, 2363, 2364, 2365, 2366, 2367, 2368, 2369, 2370, 2371, 2372, 2373, 2374, 2375, 2376, 2377, 2378, 2379, 2380, 2381, 2382, 2383, 2384, 2385, 2386, 2387, 2388, 2389, 2390, 2391, 2392, 2393, 2394, 2395, 2396, 2397, 2398, 2399, 2400, 2401, 2402, 2403, 2404, 2405, 2406, 2407, 2408, 2409, 2410, 2411, 2412, 2413, 2414, 2415, 2416, 2417, 2418, 2419, 2420, 2421, 2422, 2423, 2424, 2425, 2426, 2427, 2428, 2429, 2430, 2431, 2432, 2433, 2434, 2435, 2436, 2437, 2438, 2439, 2440, 2441, 2442, 2443, 2444, 2445, 2446, 2447, 2448, 2449, 2450, 2451, 2452, 2453, 2454, 2455, 2456, 2457, 2458, 2459, 2460, 2461, 2462, 2463, 2464, 2465, 2466, 2467, 2468, 2469, 2470, 2471, 2472, 2473, 2474, 2475, 2476, 2477, 2478, 2479, 2480, 2481, 2482, 2483, 2484, 2485, 2486, 2487, 2488, 2489, 2490, 2491, 2492, 2493, 2494, 2495, 2496, 2497, 2498, 2499, 2500, 2501, 2502, 2503, 2504, 2505, 2506, 2507, 2508, 2509, 2510, 2511, 2512, 2513, 2514, 2515, 2516, 2517, 2518, 2519, 2520, 2521, 2522, 2523, 2524, 2525, 2526, 2527, 2528, 2529, 2530, 2531, 2532, 2533, 2534, 2535, 2536, 2537, 2538, 2539, 2540, 2541, 2542, 2543, 2544, 2545, 2546, 2547, 2548, 2549, 2550, 2551, 2552, 2553, 2554, 2555, 2556, 2557, 2558, 2559, 2560, 2561, 2562, 2563, 2564, 2565, 2566, 2567, 2568, 2569, 2570, 2571, 2572, 2573, 2574, 2575, 2576, 2577, 2578, 2579, 2580, 2581, 2582, 2583, 2584, 2585, 2586, 2587, 2588, 2589, 2590, 2591, 2592, 2593, 2594, 2595, 2596, 2597, 2598, 2599, 2600, 2601, 2602, 2603, 2604, 2605, 2606, 2607, 2608, 2609, 2610, 2611, 2612, 2613, 2614, 2615, 2616, 2617, 2618, 2619, 2620, 2621, 2622, 2623, 2624, 2625, 2626, 2627, 2628, 2629, 2630, 2631, 2632, 2633, 2634, 2635, 2636, 2637, 2638, 2639, 2640, 2641, 2642, 2643, 2644, 2645, 2646, 2647, 2648, 2649, 2650, 2651, 2652, 2653, 2654, 2655, 2656, 2657, 2658, 2659, 2660, 2661, 2662, 2663, 2664, 2665, 2666, 2667, 2668, 2669, 2670, 2671, 2672, 2673, 2674, 2675, 2676, 2677, 2678, 2679, 26

GRAD BLAGAJ

Osvojio ga je brno njegovog vladara — [?] — To je vladaruk pale hercegovačkog sandžaka i kadiluk s rangom kadiluka od sto pedeset akči. Taj kadiluk podaren je kao arpoluk efendija koji je kada mostarski muftija¹ ima gradskog zapovjednika (džidar) i pedeset momaka posade.

Oblik grada — To je tvrd grad, koji leži na jednoj vjetrovoj crvenoj latici, koja se diže do plavih oblaka. Ima oblik bedema, a leži na jednoj oštroj šljastoj stijeni koja je poput rblje hripenice. Sandžak je od klesanog kamena i izgleda tako da je istom način iz ruku neimara. S istočne strane ima jednu visoku kulu, a s desne i s lijeve strane opet pet visokih utvrda (kale). S južne strane na vrhu stijene ima jednu kulu ogromnu i čvrstu kao Aleksandrov zid. Svi bedemi tvrđave su tako divni da se to ne može opisati. Ima jednu grovdenu kapiju koja se otvara prema zapadu. Otkopa uopšte nema, jer su unakolo paklena ponori. Posebno na južnoj strani pod jednim za pet minareta visokom brdom, koje izgleda kao planina Basutuna², nalazi se jedna šuplja, crvena i vjetrova stijena u kojoj ima više hiljada gnjezda orlova i jastrebova. Čovjek se ne usuđuje ni da pogleda dolje.

U gradu (kale) ima petnaest parnih kuća, mala džamija, dvije cisterne i dva topa. U kuh. nema nikog. Gradski zapovjednik (džidar) i sva posada stanuju dolje. Gradske kapije su dan-noć zatvorene.

Spušajući se od ovog grada prema jugu, nalaze se s obje strane puta čitave planine, šume i voćnjaci (bag) sve samih stabala šipova. Te aleje i šipovina same od sebe rastu i lišćavaju.

Varoš Blagaj — Ona se nalazi pod ovim gradom i nikako se ne vidi iz grada. To je malena kasaba. Nalazi se na obali rijeke Bune, koja izvire iz one pećine pod gradskom kapijom, izbijajući kao sedmoglava slijeka.

Ima svega pet mahala s 450 tvrdo zidanih kuća s kaulama jakim kao tvrđava. Sve su pokrivene kamenim pločama, a okružene vinogradima i baštama. Mnoge su kuće pravi odžaci (handan) pokriveni keramikom.

Rijeka Buna duplji ovaj šcher nadođe. Na dva mjesta prelazi se s jedne strane na drugu kamenim mostovima. Ima pet islamskih bogomolja (mihrab). Dolje, među zidovima (konluk), nalazi se čudna (osamljena) malena džamija Mehmed-hana Osvajača u starinskom

1. Blagaj, stano mjesto sandže Hercegovine i glavno naselje mostarske kotline nazivati su Turci g. 1648 Up. M. Dinot. Zemlja Hercegovina, Glas Sr. 23, 1848, str. 232.

2. Blagajski kadiluk postojao je još 28. marta 1473 g. i ukinut je 1884. g. Evidentirano da je dat kao arpoluk efendija. Glas Sr. 23, 1884, str. 2. Do g. 1783. ovdje je kadiluk pripadao grad Poč. Glas Sr. 23, 1884, str. 2.

stilu. To je divna džamija sazdana od tvrdog materijala, kam munaretom, a pokrivena je olovom.

Tu ima medresa, osnovna škola, tekija, manje kupatilo, dva svratišta, a na suprotnoj strani džamije desetak dućana.

Rijeka Buna. — Kako je teren pod tvrđavom prazan, litica (na kojoj leži grad) nagula se na zapadnu stranu tako da čovjek misli da će se sad srušiti iz velike pećine, što je pod ovom liticom, izlaze rijeka s velikim hukom. Na izvoru rijeke, pred pomenutom pećinom nalazi se veliki basen s površinom otprilike kao dva gumna; kažu (da je tako dubok) da mu niko nije mogao naći dna. Pričaju da su mnogo puta bacali visak s ušetom od sto hvata, i da, tobože, opet nisu nikako mogli naći dno.

Na obali tog dubokog basena uz same litice podigao je mostarski mufti-efendijski⁸ jednu tekiju halvetijskog reda, tako da jedan njen visok knos (kiser) gleda u tu vodu. U tome knosku (gosk) i na balkonima ove tekije zadržavaju se svi derviši (ušak) i vode duge prijateljske razgovore i naučne diskusije. Mnogi učenjaci i dosjetljivi ljudi promatraju raznovrsne ribe što su u ovome basenu, a od kojih svaka (misi) po deset-dvačest oka. To su tako zlatne i krasne boje ribe, da im se čovjek, što ih više gleda, sve više divi. Ali ih nikako ne love. Oni vjeruju da nijedan čovjek koji bi namjerno ulovio jednu od tih riba ili im bacio travu kojom se one truju sigurno neće biti spašen, da neće imati sreće i da će najposlije biti objeđen. Voda ovog basena ljeti je takva da se od šestoke studeni ne može piti. Mnogi mještani u njemu plivaju kao ronci.

U stijeni na kojoj leži tvrđava i koja se diže nad ovim basenom poput brda Demavanda ima mnogo sunih orlova. Na obali ovog basena kolju kurbane pa ih ostavljaju napolju i daju orlovima. Orlovi ovdje uopšte ne bježe od čovjeka. (Mještani) bacaju ribama ovčiju dlagicu i ako je one pojedu, oni vjeruju da će im se, tobože, ispuniti želja.

Klima kasabe je vrlo prijatna. Tu ima vrlo mnogo groblja, smokava, krušaka, jabuka i bijelih trešanja, tako da smo ove blagovoljne godine ovdje jeli prve trešnje. Zauzta su to sočne i ukusne trešnje.

⁸ Taj kamem podigao je znameniti hercegovački legatier Karađoz-beg nešto prije 1558 g. a stajao je blizu vrela Buna, nekadašnje Kosača od prvog mosta preko ove rijeke upravo uz njenu desnu obalu, gdje se i danas vidi osnove, a bio je dvostruk. Napušten je izgleda 1834 g. kada je harala Buga. (Usp. Krečevićaković, Hamam, str. 60).

⁹ Osvrćućemo mostarski muftija bio je Zeynepdin Ahmed ibn Mustafa. Rođen je u Mostaru, gdje je kasnije oko šezdeset godina bio profesor i muftija i istakao se kao vrstan posmatrač islamskog prava, a kome je napisao i analitičkih i općinskih djela, a napisao je poznatu zbirku šer'atskih pravovanih muftijskih kazni predstavlja prvoklasni islamsko-pravni spis. Sadržajno je vrlo značajna toga djela, što znači da je mnogo upotrebljavano. Ahmedov je umro 1678 g. u svom rodnom mjestu Bokoja i Hercegovini, str. 148. Ili Zeynepdin Ahmed Bokoja i Hercegovina str. 4. M. Hanifić, Kraljevski rat, II, 149.

časa darovala par odijela i čarape (kao poklon) i mislila me da razgledam grad!"

Ovaj grad osvojio je veliki blagajni Mustafa-paša Skopljak (Uđakpa), jedan od Fatihovih vojskovođa. To je ispoštava (nagajbet) blagajskog kadiluka na četiri i šestogovačkog sandžaka¹⁴, ima gradskog zapovjednika (daedar)¹⁵ i pedeset momaka gradske posade

Oblik i položaj grada — To je malen i nizak grad na najvišem vrhuncu jedne približno visoke i strmenite klise na istočnoj obali rijeke, tj. na onoj strani prema gradu Blagaju. Samo je vrlo strmenit i čvrst ima jednu gvozdena kapiju koja se otvara prema jugu, a nema opkopa. S druge strane rijeke nalazi se ponor i provalija. U unutrašnjosti grada ima kuća gradskog zapovjednika (daedar), žitnica

magazini da dođe do svakog dostojanstva, ali on tada iz navedenih razloga ne pretenduje ni našto drugo. Palmout izvještava još kako mu je rečeno da je Ibrahim-aga otac Hadži Omer umro prije dvije godine (Palmout je pisao ovaj izvještaj početkom 1897) a da mu je majka još živa blizu Mostara. Ovi se navode potpuno zlažu na navodima Evlije Čelebije, koji naziv Ibrahim-pašinim roditeljima izvještava skoro istom riječima. Evlija je posjetio u Počitelju Ibrahim-aginu majku, dočim joj prišao od sina, a ona ga bogato obdarila. Evlija naziv izvještava (1894) da je Ibrahim-čehajin otac podigao u Počitelju imaret, a sam Ibrahim-paša medresu banja, han i kahat kuću M. Sarajva puka da je Ibrahim-čehaj podigao u Hercegovinu džamiju, medresu i čaršiu, a u Čerliku, Gostomir i Hadžićima Petardžiku čaršiu (s. d. 1, 106). Ova banja i hana bilo je više berberskih, kupundžijskih, kalapčijskih, putkarnica i sedlarskih dućana koji su pripadali Ibrahim-pašinu vakufu (Kreševljaković, s. d. 15). Ua Ibrahim-pašinu medresu postojala je vrijedna orijentalna biblioteka. Nekoliko rukopisa iz te biblioteka, posjeđenom iz Misra, nalazi se danas u Orijentalnom institutu, a jedan divan prepa Karšina još pronađen u Orijentalnog zbirci Jugoslovenske akademije u Zagrebu. Tradicija zna da je „Selman“ Ibrahim-paša bio valja u Misru i da je odande poslao krasne cilime za počiteljsku džamiju. Ovi rukopisi govore da ih je osuđivati medrese glas iz Misra i drugih muslimanskih provincija Carstva, u kojima je služio, za svoju biblioteku u Počitelju.

16. Ahmed-paša Čuprlac, sin turskog vojskovođe i velikog vezira Mehmed-paše Čuprlaca. Načelnio je oca u časti velikog vezira u novembru 1893. i sklopio mir u Vasvaru. Osvojio je Kandiju u septembru 1894. Umro je 1879. g.

17. I na osnovu dubrovačkih izvora zna se da je Ibrahimova majka živjela u Počitelju.

18. Počitelj nije umro od Mhešana Mustafa-paša Skopljaka nego Hercegovine kraljica Harna-beg (1470—1474) i to u septembru 1471. g.

Tursko slavonski spomenik, st. 167—170.

Ovaj Kodža Mustafa-paša umro je Begovim, sin je hercegovačkog kralja Davud-paše Koca (1509), postao je puka. Bio je

od puka 1517 do maja 1518. g. Koca je bio sandžak u Bregavi kod Dubrova — je 1517. g. On se vratio u Počitelj

Bio je imao posjede u Skoplju. Prema malo kasnije reči Evlija, nego Selman u Egiptu. S. 104. (Izveštaj, GEM KXIII, 1911)

19. Počitelj je bio najbogatiji kadiluk u Počitelju. S. 104. (Izveštaj, GEM KXIII, 1911)

20. Počitelj je bio najbogatiji kadiluk u Počitelju. S. 104. (Izveštaj, GEM KXIII, 1911)

21. Počitelj je bio najbogatiji kadiluk u Počitelju. S. 104. (Izveštaj, GEM KXIII, 1911)

22. Počitelj je bio najbogatiji kadiluk u Počitelju. S. 104. (Izveštaj, GEM KXIII, 1911)

23. Počitelj je bio najbogatiji kadiluk u Počitelju. S. 104. (Izveštaj, GEM KXIII, 1911)

24. Počitelj je bio najbogatiji kadiluk u Počitelju. S. 104. (Izveštaj, GEM KXIII, 1911)

čana. Na obali rijeke, na vrhu pristanika (skelak) nalaze se brojevi spremni, naoružani i priprave galeje (fregate), koje se čuvaju nađ pokojni gospodar Melek Ahmed-paša kad je bio bosanski beg. Stanovnici su vrlo hrabri i odvažni. Tako, kad sam je, u zimskih, ovdje bio, uskoro su bili napali selo Pazar (Pazar (kozuy) — općinski kafi-ga. Tada su ih dočekali stanovnici ove varoši i nakon dosta trage borbe stali 20 zarobljenika koje je neprijatelj bio zasuljao vjetrovalih ga da bacii 17 odsječenih glava (koje je nosio na odjenu).

Ja sam se, u zimskih, ukrcao na lađu s našim konjima i tako prešao preko rijeke Neretve i uticao na pješkovito mjesto na suprotnoj strani. Iduci odatle prema zapadu došli smo u grad Gabelu, krajnje mjesto islamske krajine.

GRAD GABELA

To je tvrdo zidan grad, četvorouglastog oblika na obali rijeke Neretve, na teritoriji Hercegovačkog sandžaka. Oslobođen je svih izvanrednih teških daci (teklif-i šakka). To je takav grad da mu u ovoj krajini nema ravnja, samo je malen. Ima gradskog zapovjednika (dizdar) i posadu. Njegov kadija ima rang kadije sa rangom kadibaka od sto pedeset akči, i katkada sjedi ovdje, a katkada ide po selima. Stanuje na suprotnoj strani, u kasabi Gabeli, jer je tu veliko trgovačko pristanište (bender skelesu) i trg (pazar). Međutim, na ovoj strani na kojoj je grad nalazi se spahijski čehaja (kethuda jeri), janjičarski serdar, zapovjednik dviju tvrđava (di: kala dizdari), tržni nadzornik (muhtesib), baždar, građevinski povjerenik, harežnik i carinik.

Očlik grada — Ovak grad leži nešto dalje od rijeke, na prostiranoj i pješkovitoj ravni iznad koje nema uzvišenja koja bi domirirala gradom. Podigao ga je Fatih. Mimiranje mu nikako ne bi moglo nasaditi. Tu je teren pješkovit, pa stoga i ne može biti opkopa, jer ako se zakopa pijesak samo jedan aršin dubine, odmah izbiže voda.

Na četiri gradska ugla nalaze se četiri kule, od kojih svaka predstavlja velik bedem. Ima gvozdena kapiju koja je okrenuta prema sjeveru. U gradu se nalazi dvadeset kamenih pločama pokrivenih kuća, mala Fatihova džamija, skladište žita i skladište municije (džehane).

Kako je to mjesto jako eksponirano, a njegova tvrđava mu bila malena, to su napadaj Mlečani (Bundukani Venedik) i odmetništvo (domaćeg stanovništva) imkivali da se ona proširi. Stoga je sultan Ibrahim-han¹² stavio u dužnost paši Cengiću (Cengizade), sandžakbegu hercegovačkom¹³, pa je ovaj nanovo podigao Fatihov grad Gabelu. On je utvristio one kule na četiri ugla staroga grada. Sa sjeverne strane (grad) ima drvenu kapiju, dok je kapija koja vodi u drugi grad gvozdena. U ovom gradu nema nikakvih zgrada,

¹² — Sultan Ibrahim Hanovica — 1644—1648 godine.

¹³ — M. — — —

tu je samo mezarje i jedna kuća. Iznad mezarja, na dvadeset i tri metra visoko, na vrhu jedne od najviših greda nalazi se velika kula koja se zove Kula Mustafa-paša. Iznad kule, na 330 dobrih koraka

Njegovu stanovanje, na 330 dobrih koraka iznad mezarja i jebrme, a na glavi kule, na 330 dobrih koraka iznad mezarja i idu pod oružjem. Kula Mustafa-paša, na vrhu jedne od najviših greda nalazi se velika kula koja se zove Kula Mustafa-paša. Iznad kule, na 330 dobrih koraka

Na obali Neretve nalaze se i mnoge građevine, pokrivene ćeramiom. To je bio arsenal turske vojske. Tu, po nalogu Sulajmanovom, stalno stoji 130 topova (galije) (kadriga)

KASABA CIFLUK-GABELA

Ona leži izvan grada, na zapadnoj strani, na obali rijeke, u prostranom, ravnom, zelenom obrascu i plodnom polju. Ima tri stolne tvrdo zidanih kuća koje su pokrivene kamenim pločama. Neki odijaci (bandari) imaju i kule

Postoje tri mahale sa tri islamske bogomolje. Jedna je džamija, a ostale su mešitide. Periferija je krčevita. Njeni vatreni i testoki ljudi su zdravi i jaki, a uz to majstori u veslanju. Stanovništvo pije korpe mlijeko

Pojaharči konje, krenuli smo odatle i prešli na suprotnu stranu, idući obalom rijeke po kamenitom terenu došli smo u

KOR KULU²⁴

Ovaj je grad sagradio Kodža Mustafa-paša, jedan od Fatihovih vezira. Selo Čifluk je njegov vakuf. Ova se kula nalazi u uskom tjesmno klancu (bogat) Neretve. To je tako visoka, prostrana kula da se do neba. U njoj se nalaze šah-topovi koji gledaju u rijeku; ona je vrlo čvrsta. Na sjevernoj strani ima jednu kapiju; ima gradskog zapovjednika (dizdar) osamdeset vojnika posade.

Idući odatle obalom rijeke u južnom pravcu, došli smo za 30 minuta u

GRAD NORIN²⁵

I njega je podigao Kodža Mustafa-paša. To je ogromna kula na sedam spratova, poput Galata kule. Sela koja su oko nje su je gradio Seddik²⁶. Ima jednu kapiju, koja se otvara prema sjeveru. Na sjevernoj strani kule, na 330 dobrih koraka iznad mezarja i idu pod oružjem. Kula Mustafa-paša, na vrhu jedne od najviših greda nalazi se velika kula koja se zove Kula Mustafa-paša. Iznad kule, na 330 dobrih koraka

Na obali Neretve nalaze se i mnoge građevine, pokrivene ćeramiom. To je bio arsenal turske vojske. Tu, po nalogu Sulajmanovom, stalno stoji 130 topova (galije) (kadriga)

Pojaharči konje, krenuli smo odatle i prešli na suprotnu stranu, idući obalom rijeke po kamenitom terenu došli smo u

RENTON I CHAD VISA CAN

Mostar znači varoš s mostom. Pritom, prilikom izgradnje mosta, čara, u osnovu je šehera u starinsko doba bio most plemićke Nersete s jedne strane na drugu, i to na jednom gipsanom lancu u debelim čovečjim stama, i od toga mu se ostalo tako ime²⁷.

Ovaj leher je osvojio lično njegovo vođstvo Fatih¹². On je haza (domen) paše (hercegovačkog), a nalazi se na teritoriji hercegovačkog sandžaka u bosanskom crijepu. Njime upravlja pašin vojvoda s pedeset vojnika (nefer). To je ugledan kadik i rangom onih kadikula od tri stotne akči¹³. Ima mufaju, predstavnika šerije (neki bu'leknâ), pevake i ugledne ljude. Tu ima vrlo mnogo učenjaka, šejhova, imama, pesaka i pješnika¹⁴. Ima mjanog spahijskog čehapu (spah kethuda jeri), janjčarskog sardara, sardar budinskog kola, trinao nadornika (muhtesab), batdara, načelnika grada (šehur kethudâ), povjerenika za harač (haradî emini), građevinskog nadornika (immar-agan) i gradskog zapovjednika (kala diudar).

Oblik grada — Da bi osigurao i obrambeno ležer, Sulejmanhan je naredio da se na laticama rijeke Neretve sagradi ovaj grad od kamena vrlo čvrsto i tvrdo. Grad je dosta malen. Tu se nalaze dvije tvrđave, jedna s desna, a druga s lijeve strane između njih nalazi se u cijelom svijetu poznati mostarski most. Na objema tvrđavama postoje po dvije čvrste i utvrđene kapeje. Obje tvrđave snabdjevene su potrebnim topovima i raznovrsnim spravama, a utvrđene su sa tri ubočna bastiona, koji su zaista divni.

Premda tu postoje dvije tvrđave, gradski zapovjednik (džidar) je ipak jedan. U svakoj tvrđavi ima po osamdeset nasluženih regularnih vojnika. Oni stalno drže stražu. Gradsku kapiju zatvaraju svaku noć i nikoga ne ostavljaju unutra. Na bedemu u bastionu grada nalazi se jedan čardak koji gleda u Neretvu; u njemu se sastaje obrazovani svijet. Odatle se vidi kako sa sjeverne strane dolazi mlijeke i kako poput Šardarja (Šejhun) teče u jugoistočnom pravcu. U tome čardaku sastaje se obrazovani svijet Mostara i tu diskutuje o raznim pitanjima transcendentnog života i šarijatskog prava. To mjesto je pravo odmaralište. U onoj tvrđavi koja se nalazi s druge

37. Naznaje na mjestu današnjeg Mosta - a spominje se prvi put 1432. g. kao naznaje a dvije kule oko drvenog mosta u blizini grada Peret - Pod Mostar - što se prvi put pominje 1498. g. Peret - je naseljeno u Mostaru na majstеровојm i je da se 1505. naznaje po umjetnicima - ču kule na stazi - a dvije kule - obje rane mosta - obrti u Most - Mercaga - II M - Zvezdica
Izd. 38. 1981. str. 831

10. *Thalassidroma* *Thalassidroma* 1400. g. a small bird with a long bill.

strane mosta, a čija je kapija okrenuta na ovu stranu prije odmosta nalazi se Sulejman-hanov mešhid. Na tome mjestu moćno su se borili za gradske vojnike. Gradski zapovjednik (dizdar) — po njemu, Eviya, (ajana) najčešće sjede tu. Sav spoljna od toga mjesta (realistički) mostom je crudem i oružjem gradskih vojnika.

Veliki mostarski most — I ovaj je most sagradio stari neimar (kodžammar) Sinan, sin Abdullmennan-agan, a po Sulejman-hanovoj naredbi⁴¹. On izgleda kao luk duge koji se uzdiže do Kufiove Stame i pruža s jedne luke na drugu. Ispod sredine mosta teče rijeka. Kako se sa obje strane toga mosta nalaze tvrđave, to nije moguće preći s jedne na drugu stranu grada drugim putem osim preko tog mosta. Eto neka se zna da sam ja, bejedni i jedni rab (božji), Eviya, dosada prešao i vidio četrnaest carevina, ali tako visok most nisam vidio. On je prebačen s jedne na drugu stijenu, koje se dižu do neba. Dužina toga mosta od jedne do druge kapije, što se nalaze na unutrašnjoj strani dviju tvrđava, koje leže na oba kraja mosta — iznosi ravnihi stotinu koraka, a širok je petnaest stopa.

Čudna je vještina koju je pokazao Ibrakim-efendiya, roznamčedija sultana Murat-hana IV⁴², provodeći preko toga mosta mješovitim bunucima vodu koja se nalazi u Tabačkoj čaršiji (debbag hane varoši) na zapadnoj strani mosta, dovodeći je u čaršiju i pazir (trg), što se nalaze na ovoj strani mosta i razvodeći je po banjama (hamam), džamijama i medresama. Ukratko, to je most iznad i ispod koga teče voda.

Datum kad je Gazi Sulejman-han podigao taj most sadržan je u riječima:

„Kudreti kemeri“ — Godine 984⁴³.

Drugi versifikovan hronostih glasi

Ovaj je most sagraden potpuno kao luk duga
Ima i' mu sličan na ovom svijetu, moj bože!
Jedan znalac pogleda ga s divljenjem
I reče mu hronostih:
„I mi ćemo preći preko one čuprije
Preko koje je prešao [ostali] svijet, moj sultanu!“
Godine 974/1566⁴⁴.

Zaista je neimar uložio sva svoja snaga i jasno pokazao svoja velika sposobnost. Kad se ovaj most pogleda iz daljine, izgleda okrugao kao luk iz koga je istom izletjela strijela pa tako stao. Neimarski

41. Most je zaista podignut po nalogu sultana Sulejmana 1566. g. ali i po nalogu Neimar Sinan, nego njegov učesnik Hacırudin. Na istom mjestu gdje se stariji most koga je podigao Mehmed II. kako se vidi u Evliji, nalazio se ovaj most (Kadi II, 233—4).

42. O čaršiji — m. — di I. Ruznmedijji up. ovdje str. 418, nap. 78.

43. Ovdje godine 984 odgovara 1576/7 g. po n. —

44. Ovdje godine 974 — po — dalj. — bi se — 974 — po — stariji sultani Sulejmana.

Blizu mesta nalazi se Koski Mehmed-pašina džamija⁴⁹, koja je poput kakve carske bogomolje. Ova je džamija u dobrom stanju, svi njeni dijelovi su potpuno pokriveni plavim olovom. Iznad gornjeg praga njenih vrata napisan je kaligrafski ovaj natpis:

Mehmed-paša je za božju ljubav sagradio
Ovu džamiju da bude na ovom mjestu.
Sveta duh reče joj hronostih:
«Hram božji i boravište dobrih ljudi».

Godine 1027/1618⁵⁰.

Natpis na Starej džamiji⁵¹ u Šarkiju glasi:

Ko za božju ljubav podigne džamiju,
Njen hronostih glasi:
«Neka ga vječno prati milost božja».

Godine 878/1473⁵².

Na pragu jugoistočne strane varoši nalazi se Ibrahim-agina⁵³ džamija. Ona je takođe pokrivena olovom; ima visoku kupolu, a sva

49 O Koski Mehmed-paši Sidhili-u ovdje bih želio da je rodom u Mostaru gdje je podigao ovu džamiju, da je bio rođakometahe Lale Mehmed-paše Sokolovića, da je 1044/1635 postao vojna deifender i da je umro 1030/1611. g m. d. IV, 130.

50 Godina 1027 počinje 29 XII 1618. godine.

51 Ova stara džamija zvala se još Sinan-pašina džamija, a stajala je sve do 1848. g. kočih 250—300 m od starog mesta uz lijevu obalu Neretve. U to džamiju postojao je i Sinan-pašin hamam. Imenom stara (starija) džamija nazivaju se obično prve džamije, pa se čini da je to bila u Mostaru prva džamija. Na toj džamiji postojao je sve do njenog rušenja još jedan natpis u kome je stajalo da je ta džamija podignuta 813/1407 g. godine. Prvu sagradio, mehdid, podigao je vjerovatno hercegovački sandžakbeg Sinan-beg koji je upravljao Hercegovinom od 1474—1475 g. dok je kasnije drugi hercegovački sandžakbeg Sinan-paša Borovanić (1504—1506) prepravio taj mehdid u džamiju i podigao do nje hamam. Potpuno ime ovog Sinan-paše jeste Sinanlić Jusuf-paša, a zvalo se Borovanić. Potiče iz poznate bosanske srednjovjekovne vlastelinske porodice Borovanića (rodjaka Radoljeva Pavlovića) iz utrovanog sela kod Foče. Uagovao je na carskom dvoru, pa je 1499. godine postao sandžakbeg bosanskog sandžaka, kojim je upravljao do aprila 1499. g. kada je postao beglerbeg rumeljski i time automatski stekao titulu paše. Na tome položaju nalazio se do 1503. g. Od novembra 1503. do kraja 1506. g. on je bio hercegovački sandžakbeg i tada je podigao svoje sedišbne u Mostaru. Od kraja 1506. do oktobra 1513. g. upravljao je smederevskim sandžakom, odakle je opet premešten u Bosnu, kojom je upravljao do 1514. g. U tom vojstvu proveo je početkom 1514. g. u Hrvatsku i sjevernu Dalmaciju iste godine postavljen je beglerbegom Anadoliji. Za vrijeme bijega kod Čildirli (33. VIII 1514) postavljen je velikim vezinom namjesto si-ovog Ahmed-pa-šinego kao vrhovni zapovjednik turske vojske u bici sa Kairo 22. jan. 1517. g. (H)—ve up. i vojničke sposobnosti dobro karakteri- S

Egipt osvojih, Sinana izgrutih i ve- je jedna pokr. in, može se uporediti. E. je uklopljen i pa i time čisto nazivan Mehdid. Up.

Tursko-ve- spomenici dubrovačke arhive S.

1540. Balah. Izazvali Kras- v

33. XII/1514. godine 878. počinje 29. maj—1473. godine.

Imaju dva javna kupatila (hamama), jedno je na ovoj, a drugo na suprotnoj strani (varoši). Ima još 127 kućnih kupatila (hamam hamamliari).

Natpis na Ahmed-efendijinoj česmi koja se nalazi u čaršiji prema velikom hanu glasi:

*Dobrotvor ove zadužbene Ahmed-efendijsa
Tražeći nade bistru vodu (ab-i nabe).
Zatim pažljivo promišli i reče joj klonostih:
„Tekuća voda (ab-i carij)“⁴⁶.*

Čaršija i pazar — Ima 350 tvrdo zidanih dućana. Onakve tabhane (radionica za štavljenje kože) kao što je ona na suprotnoj strani ove varoši nema nigdje. Njena zgrada je kao tvrđava. Unaokolo ima gvozdene prozore, a u sredini veliki bazen (šadrvan). Na toj strani ima 20 korlanih i malenih dućana.

Interesantni spomenici. — Tu je na prvom mjestu mostarski most. Zatim (naročito vrsta) vukova (šekrka). Tu je ispod čaršije svezan (namotan) jedan debelo lanac za točak i šekrk, a drugi kraj tog debelog lanca svezan je za debeli lanac koji je svezan za stijene čak dolje u rijeci.

Kad neki čovjek hoće da izvadi vode iz rijeke, on natakne svoju kofu za kariku lanca, a onda pusti lanac i on ode u vodu. Onda oco izvlače lancem kofu i ona izađe puna vode. Ovu vodu liju u bardake i testije. Na tri mjesta nalaze se takvi šekrri (dolapi), kojima na taj način izvlače vodu lančanim točkom.

U onome dijelu čaršije gdje su kazani nalazi se jedna četvorougona sahai-kula. Zvuk njena zvona čuje se iz daljine na tri sata hoda.

Na suprotnoj strani varoši, tamo gdje je tabana, ima devetnaest vodenica, koje naslućuju da se vide. U tim krajevima nikad video vodenice uređene s takvim uređajem i na točak.

Kako je u varoši klima blaga, to je zima prjstina.

Cijelo stanovništvo je rumeno u licu. Njihovi česni i poštovani stariji navijaju oko glave saruke (destar), a momci oblače kalpake, čakšire s kopčama i čohanu odjeću.

Njihove žene stavljaju na svoje ravne kape tzv. tarbuš takjes, bijele pokrivače; sve oblače foredile i tako šetaju.

Njihov poseban dijalekt je pravilan i jasan turski jezik, a znaju također bošnjački i latinski.

Na glavu im je bijeli hljeb, a u protokolu (sudbi) berjetskog suda upisano je da pastirma iznosi po dvadeset i trideset oka. Narovi u toj varoši su vrlo krupni. Specijiteti su im grožđe, smokve, kaj stije, leštekije i čempresovo drvo.

Na ~~ovoj~~ strani varoši gdje se nalazi košara (debbaghan) ~~ima~~ do osamnaest hiljada i šezdeset bašta div ~~ili~~ poput rajskih.

⁴⁶ Kada se ove riječi prevrstu (ja, dobija se samo ~~ovaj~~ gođin.

Opšti dodatak. — Na teritoriji hercegovačkog sandžaka nema nijedan veliki grad napredniji i ljepši od šehera Mostara. Zbog prijetnje klime, tu ima tako sočnog i finog svakosvrhnog voća da oni svoje smokve, grobde i kao čovječje glave krapne narove nose na poklon ostalim gradovima. Ovo voće ne samo što zadržava svoju ljepotu i slast nego se njegova boja i slast zadugo ne promijeni. Kroz sve privlačne bašte i ograđene bostane koji se nalaze na onoj strani gdje je tabhana (debaghane) protiču žive vode, a po raznovrsnim uređenim sadama svijet se veseli i bez prestanka moli boga za trajnost carstva i naroda. Hvala boga, u ovojme sam gradu proveo tri dana u uživanju i veselju.

Kad smo s velikim džemaatom klanjali bajram-namaz na Mušalhi, upravo u času kad je muhi-efendija (šejhu'l-islām) utio hutbu, dode sedam ljudi kao bez duše i zapomagajući:

— Aman, braćo muslimani, eto za tim brdom vodimo borbu s ljubuskim nevjernicima. U pomoć, braćo, u pomoć!

Na to reče muftija (šejhu'l-islām):

— Na noge, braćo muslimani, da odemo na vojnu bajramskih litava, da pristeknemo u pomoć braći muslimanima i da tako napravimo najveću vojnu.

Odmah su sve gazije, pjesaci i konjanici, ne dovršivši molitvu, (hutbu i dovā) prihvatili oružje, spremili se i odjurili u planine. Poslije dva sata započeli smo tešku borbu u nahijama Ljubuškog. Neprijatelj umalo nije nadvladao (muslimane), ali u taj čas prospješe mostarske gazije kao Hizr¹¹ i uz poklič »Allah, Allah«, tako potukoste našeg neprijatelja da to nije moguće opisati. Odmah spalili jednu salvu.

Neprijatelj vodio da su Turci bez obzira na Bajram pošli u borbu i da sječu našim. Palo je oko sto sedamdeset neprijatelja, ostali su razbijeni i iz navale prešli u bojeg i otišli u svoj pakleni zavičaj. Naše gazije, tjerajući neprijatelja, zarobile ih oko sedamdeset, a pedesetak posjekle. Od naših pogibe mučenika samo sedam vitezova koji su sahranjeni Bajramske rutak račala smo u selu koje smo oslobodili, a zatim smo zdravo i veselo s plijenom i velikom pompom vratili se u šehar Mostar.

Eto, tako Mostarci rustemovski¹² vode bitku i boj.

Kratko rečeno, to su darožljivi, gostoljubivi i plemeniti ljudi.

Zatim sam od prvaka ovoga šehera uzeo pisma, oprostio se s njima i s pedeset hrabrih pratilaca krenuo prema zapadu i za sedam sati stigao u

GRAD LIFET¹³

Ova kula podigao je za boju ljubav vlastitim novcem o— bla godno god e Čupridžev dehaja Ibrahim-aga koji je odrastao

¹¹ Hizr, ime koje se daje dječacima rođenim u Mostaru.
¹² Rustemovski, ime koje se daje dječacima rođenim u Mostaru.
¹³ Grad u blizini Mostara.

u Mostaru⁴⁴, da ona bude sigurnost i bezbjednost između Mostara i Sarajeva (Bosna-Saraj) i da presječe puteve uskočima

Ima gradskog zapovjednika (dizdar), pedeset vojnika posude jedan mesdird i kuću i na pet spratova svega pedeset soba neoborjivih vojnika, dovoljnu količinu municije, pet laho-topova, žirnicu čatenu i grozdnu kapaju. Na najvišem vrhu grada (kule) izgrađene su velike kule pokrivena šindrom

Uz te čvrste kule izgrađeno je oko ovoga grada (kaifa) još pedeset kuća.

Podigavši se odatle i idući 4 zata opet prema sjeveru, kroz krševate predjele (sengistan), između drveća koje se diže do neba, došli smo u kasabu Konjic⁴⁵

KASABA KONJIC

Ta se kasaba nalazi u hercegovačkom sandžaku. Ona je domeno (hano) njegovog paše. Njome upravlja pašin vojvoda. To je ugledan kadik u rangu kadiluka od sto pedeset akči. Ima spahijskog čehaju (spahi kethuda jeri), janjičarskog sordara, ajane, prvake, načelnika grada (tehur-kethudasi), povjerenika za harač (haradž emiri), tržnog nadzornika (muhtesab) i beidara.

Leži na prostranom, brdovitom i krševitom mjestu s vinogradima i vrtovima na obali rijeke Neretve. Varaž koja se prostire s obje strane rijeke predstavlja poseban vojvodluk i pripada kliškom sandžaku⁴⁶.

Na suprotnu stranu rijeke prelazi se velikim drvenim mostom⁴⁷. Obje strane imaju šest mahala. Ima šest stotina pločama pokrivenih kuća. To nisu velike kule (handan), ali imaju mnogo vinograde.

Ima osam džamija (mahrab); jedna je impozantna i divna džamija s minaretom. Dalje ima dvije medrese, tri osnovne škole, dvije dervške tekije (hanakah), jedno maleno javno kupatilo (hamam) i dva svratišta (han), od kojih se jedan nalazi u čaršiji. Tu ima sedamdeset i pet dućana. To su većinom kovački dućani (demurdži), jer je gvozdne koje se ovdje obrađuje poznate i čvrste. Štavice, ima jedna takva mahzumijska sablja⁴⁸ koju nazivaju konjička sablja. Ona je takva da se sva savi je kad se njome udari, pa se opet ispravi, oni izrađuju savijene mačeve (pala kilič), mesarske noževe, raznovrsno ratno oružje i oruđe, jer u njihovim planinama ima gvozdenu majdan, a u brdima ima vrlo mnogo čumura

⁴⁴ O Ibrahim-čehaju uporedi str. 465, nap. 15. Iz ovoga navoda preuzimamo si da je Ibrahim odrastao u Mostaru

⁴⁵ U orig. stoji Konjick

⁴⁶ Ova; podatak da je Konjic pripadao kliškom sandžaku rečen je u prethodnim drugim savremenim izvorima

⁴⁷ Čudno je što Evlija kaže da se u Konjicu prešlo preko drvenog mosta kad se tu u to vreme morao postojati stari kameni most koji je postojao

⁴⁸ Pod mahzumijom sabljom Evlija misli na sablju koja se izrađuje u Mahzumiji

Kako tu vlada klima gorske vioravni, to kod njih ne uspijevaju smokve, grožđe, maslina i nar (šipak) onako kao u Mostaru. Stanovnici su preduzetljiviji prema strancima, a većinom su zanatlije i trgovci.

Ovdje se svrtaiva hercegovački sandžak: To je jako prostran vilajet. Njegova istočna strana graniči škadarskim sandžakom u Albaniji, a Pivskom nahijom, koju smo sa Sahrab Mehmed-pašom pokorili; dozvali pameti, i nahijama Nikšić, Banjani⁶⁹ i opasni Drobnjaci⁷⁰. Nisu uvijek pokorni hercegovačkim pašama, pa oni među sobom razgovaraju vrhom kopulja. On se prostire na jugoistočnu stranu do mletačkih⁷¹ gradova Kotora i Perasta. Na južnoj strani graniči sa Dubrovnikom⁷², na sjeveru s bosanskim sandžakom, na istoku rumelijskim vilajetom. U onom dijelu koji naginje prema jugoistoku (kubla) graniči sa dukeđinskim sandžakom, a kako opet ovdje na zapadnoj strani; graniči sa teritorijem ključkog sandžaka, to je on vrlo prostran i naseljen sandžak. Da ga bog vječno uzdrži u dobrom stanju i da ga uvijekvješt u osmanlijskoj vlasti! Amin!

Podigavši se iz ove kasabe i idući na istok, prevahli smo kamenite kosce i planine. Za deset sati prešli smo gorsku vioravan Bijela⁷³ i pali na konak u

ARZI-AGIN ODŽAK⁷⁴

To je veliki odžak (saray) koji ima čvrstu kulu, a oko odžaka (handan) su bedemi kao tvrđava (kalaj). Nahija Bijela⁷⁵ pripada teritoriji bosanskog sandžaka. U tom odžaku (handan) prenoćili smo jednu noć, uzeli druge ljude za pratnju i idući jedan sat prema istoku došli smo u selo Kodli⁷⁶, odatle za tri sata u selo Rakitnicu⁷⁷, a za sedam sati daljih na planinsku vioravan Bijele vode⁷⁸. To je čudan zelenolom obrastao i naseljen planinski kraj.

Odatle smo za četiri sata došli u selo

PREŠJENICA⁷⁹

To je naseljeno i živo selo na teritoriji Bosne, u prostranoj ravni s vrtovima, nasadima; ima džamiju i oko sto pedeset pločom pokrivenih kuća. Ono je zjarnet Čengića⁸⁰.

69. U orig. Boskai = Banjani

70. U orig. Doronjak, troba Drobnjak = Drobnjak

71. U orig. Sandakani Venedik = Mletci

72. U orig. Dubra Venedik.

73. Tako stoji u originalu, a na koji lokalitet Evlija misli, sada se ne zna.

74. Ođe je stajao ovaj odžak, sada se ne zna, jer se smatra koju nahiju — nahija Bijelom nahijom.

75. Nahija Bijela

76. Sel. Kodli.

77. U orig. Rakitnica se Rakitnica zove i danas.

78. U orig. Bijela Vode — postoji danas

79. Prešjenica — postoji i danas

80. U orig. Čengići

Idući, zatim, prema istoku, došli smo u

SARAJEVO (SARAY-BOSNA)

Bio sam gost u dvoru (saray) Mush-afendže¹⁾, u kome nam je ukazana najveća pažnja, tu smo tri dana proveli u prijateljskom razgovoru.

Ovaj napredni leher opisali smo 1068 (1659) godine kad smo ovamo dolazili s našim gospodinom pokojnim Melek Ahmed-pašom²⁾.

Ovdje smo odlučili da krenemo na vojna pohod u Novi Grad³⁾, koji se nalazi u blizini Kanjuše.

¹⁾ Mush-afendže bio je dugi vremena kadija u Bosni.
²⁾ Novi kadija u Kanjuše je bio Melek Ahmed-paša.
³⁾ Novi Grad - Kanjuše.

NAŠE PUTOVANJE IZ SARAJEVA U NOVI ZRIN¹

(VI, 489—496)

Podavši iz Sarajeva putovali smo prvo 4 sata prema istoku i prošli kroz sela Mokro² i Glasinac³ idući glavnom drumom (šah-rah) prema sjeveru, došli smo za šest sati u selo Čopori Imam⁴. Odatle smo za deset sati stigli na konak u Novu Kasabu⁵.

NOVA KASABA

Tu kasabu podigao je Kodža Musa-paša⁶, jedan od vezira sultana Murada IV, i oslobodio je od svih uobičajenih nameta (tekâlif-i-šahyye). To je carsko krunsko dobro (hass) u bosanskom ejaletu i malih kadiluk u rangi kadiluka od sto pedeset akči. Ima predstavnika Portanih spahijs (kethuda yeri) i janjčarskog sardara, a nema drugih organa vlasti (hakimler). To je divna i krasna kasaba na jednom dolovitom prostranom i močvarnom (?) terenu s baštama i vinogradima. Ima oko sto i sedamdeset kuća koje su u dobrom stanju.

Ima divna Musa-pašina džamija, koja zaslužuje da se vidi. To je džamija čija su sva vrata i kiovi, mihrab, minber i svodovi kapija savršeno lijepo umjetnički izrađeni, a sva je sagrađena od mramora.

1 U orig. Yeni kasa. Uporodi ovdje str. 452, nap. 1.

2 U orig. Mokre = Mokro.

3 U orig. Kales = Glasinac.

4 U orig. Čopar imam, nepoznato.

5 U orig. Yeni Kasaba = Nova Kasaba.

6 Taj Kodža Musa-paša je rođen u selu Vukodu kod Paže. Ona mu je bila ime Mehmed. Naprimjer ga nazivamo kao ali-paša, Murad IV, Gl. I.

portio je naručnik u Egiptu. Kasaba je bio tian divana = tri puta budareld

Kad je Murad IV. bio na Bagdad, ostavio je Musa-pašu

gradu kao

Kapudan-paša u tom

22. januara 1643 g. Musa-paša je imao svojih

8. januara 1643 g. Musa-paša je imao svojih

8. januara 1643 g. Musa-paša je imao svojih

8. januara 1643 g. Musa-paša je imao svojih

8. januara 1643 g. Musa-paša je imao svojih

8. januara 1643 g. Musa-paša je imao svojih

8. januara 1643 g. Musa-paša je imao svojih

8. januara 1643 g. Musa-paša je imao svojih

8. januara 1643 g. Musa-paša je imao svojih

8. januara 1643 g. Musa-paša je imao svojih

8. januara 1643 g. Musa-paša je imao svojih

8. januara 1643 g. Musa-paša je imao svojih

8. januara 1643 g. Musa-paša je imao svojih

8. januara 1643 g. Musa-paša je imao svojih

zelenog kao smaragd i kada sunce u nju udari, iz vrata i sjaju zelene zrake. U ovoj zemlji nema nigdje takve zelenog mramora.

Tu postoje tri mahalska meodhda, jedna tekija, osnovna škola, dva trgovačka svratišta (hant), jedno kupatilo (hamam) i osamdeset zanatlijskih dućana. Sve su to zadužbine pokojnog Kodža Musa-paše¹.

Dok ove građevine nisu bile podignute, tu je bilo hajdučko i razbojničko gnajzdo. Tuda se teško prolazilo i za haljadu-dvije ljudi. A kako je podignuto ovo naselje, otada je, hvala bogu, nastala potpuna sigurnost i trajna sloboda.

Kroz tu kasabu, upravo između dva velika hana, teče rijeka Jadar. Ta rijeka izvire čak u albanskim planinama i nje ova kasaba utječe u rijeku Drinu².

U proljeće, kad se po brdima tope snijeg, ova rijeka nabuja kao more i razliva se. Da bi se moglo preći svratištima (hanovima), koji se nalaze na desnoj i lijevoj strani, podignut je preko ove rijeke veliki most³. On je širok i prostran kao most u Bujuk Čekmedži ali je nizak. S obje strane su sve same vinogradi i bašte. Khma je prijetna.

Podigavši se odatle i idući jedan sat kroz planine, došli smo u

SELO KONJEVIĆ⁴

To je muslimansko selo sa stotinjak kuća. U njemu je tekija (dergah) glazovitog Hindi Hamza-babe⁵. On je bio musahab⁶ i tejh njegova veličanstva slihog Fatiha Učestvovao je pri osvajanju Zvornika, i ovdje je sahranjen⁷.

Opet smo oti dalje prema zapadu i nakon dva sata putovanja došli smo u grad Kušlat⁸.

GRAD KUŠLAT

Sagradio ga je srpski ban Radovan⁹. Njegovo veličanstvo Fatih je lično opajao grad Zvornik i osvojio ga. Potom je opsjedao ovaj Kušlat, ali je pri tom naišao na poteškoće, pa je onda blokirao njegova okolinu. Neprijatelj je primijetio kako turska vojska podiže kuće oko grada i kako su prvotnih vinograde i bašte i tu borave kao na vlastitom ognjisku. On koji su se nalazili u tvrđavi bili su tako

¹ Tačnost ovih navoda vidj se iz Musa-pašine vakufname koja nam se do danas sačuvala.

Jadar.

Ovaj most je izradio bio muhafaza Musa-paša.

³ U -og. Konjević - Konjević.

⁵ Hindi Hamza-baba identičan sa Hindi-babom.

⁶ U -og. Konjević - Konjević. Ovo je lično izjavio jedan od muhazib (intra pri-

moćnik) koji je bio tačno jer je bio muhazib.

⁷ U -og. Konjević - Konjević. Ovo je lično izjavio jedan od muhazib (intra pri-

moćnik) koji je bio tačno jer je bio muhazib.

potpuno opsjednuta po su najposlije predali grad na vijcu, a samu se povukli¹⁴.

Prema Ebu'l Fethovom katastarskom popisu (tahiri). [Kuliat] leži na teritoriji zvorničkog sandžaka¹⁵. To je okrugao kameni grad na obali rijeke Jadr, na jednoj litci koja se diže do neba. To je mali grad koji ima tvrde bastione i malu kapiju koja gleda prema jugoistoku.

Vrletna stijena na kojoj je podignut grad nagnuta je nešto prema jugoistočnoj strani, a sama stijena je šljasta kao jaje. Grad nema opkopa, a opazan je pakleni ponorom. U gradu ima mala Ebu'l Fethova džamija, kuće kuhajina, umamova, mugamova i vratareva (kapidži). Zatim ima štraca, ovačnica (džebhane), pet šahu-topova, gradski zapovjednik (džedar) i dvadeset i osam prisutnih vojnika posade. Drugih zgrada nema. Od grada direktno dolje do rijeke Jadr prosječene su s ferhatovskim čekićima¹⁶ vrstolomne stijene. To nadmažuje ljudsku moć. Odatle se spuštaju niz pet stotina kamenih stepenica dolje do rijeke i uzimaju vodu. I sada se tu nalazi džebhana i četiri kresle hažne bakrenih anaja i više bakrenih i kalajmarah sahana, čilima, posuda i slučnih stvari njegovih gospodara još iz doba neprijateljske vladavine.

Stanovnici toga kraja čuvaju u tome gradu sve svoje dragocjenosti i blago iz bojazni od srpskih razbojnika.

Izvan grada nalazi se cisterna kojoj se prilazi samo jednom putem. Kako je on vrlo strm, to je s desne i s lijeve strane toga puta podignuta tako jaka oграда (kočkahuk) kao da ju je gradio Šeh-dad¹⁷. Mnogi konji i ljudi posrnuli su na tom putu u ponor. Čovjek se ne usuđuje ni da pogleda dolje u udolnu gdje rijeka tekuć hui kao grmljavina.

Iz toga grada silazi se u varoš s naporom, a osto se tako i ulazi gore. (Varoš) ima svega sto dvadeset kuća s baštama. Tu postoje mala džamija, a nema mesdžida ni osnovne škole. Vinograda i bašta ima vrlo mnogo. Tu je još od davnih vremena postojala varoš koja je, izgleda, bila vrlo velika. I sada ima tragova njenih građevina koje su za vrijeme opsade poružene¹⁸.

14. Sada je teško kazati koliko ima zbirne u ovom Ebu'ne'm kazivanja. Sigurno je samo toliko da pri osvajanju ovog grada, kao i Zvornika nije samo lično učestvovao sam sultan Orvajaš, da je Zvornik došao pod tursku vlast negdje poslije 1426, a prije 1432 g. kada se spominje u turskoj vlasti.

15. Teško da je i ova tvrdnja u svemu tačna. Prema katastarskom popisu (tahiri) koji je izradio za vrijeme Mehmeda II Orvajaša i to negdje negovano od 1476. do 1478. Kuliat je upisan kao nah i u sastavu sandžaka i tako i bilo je do 1517. g. kada je to područje pripalo zvorničkom sandžaku. Ovo bi i bilo tačno samo pod pretpostavkom da je prije smrti Mehmeda II bio dio nekog sandžaka, da je došlo izvan popisa toga sandžaka. Samo još treba vidjeti da li je to bio sandžak Ebu'ne'm Mehmeda II.

16. Čekići su legendarnog šahzade Karamanlija II (1695-1705).

17. Šehdad je legendarni heroj.

18. Ova tvrdnja je sigurno tačna.

Nakon ove varoši, na rijeci Jadru, podigao je Jahid alajbeg¹¹ svoju moć sa jednim otokom (goz). On je tako tvrd kao da je gradio Sedid. To je velika zadužbina. Nizru toga moćta ulaz u Jadru u rijeku Drinu¹². Obašom rijeke Drine uklesane su stije otvoren put : s obje strane podizata se ograde (korkaluk).

Prejavih se dva zala na opasni put, stali smo u grad Zvon.

DEAD FISHING

Sagradio ga je jedan od srpskih banova po imenu kralj Vornik²². U doba Gazi Hodavendigara²³ grad je još više utvrđen. Ovak je grad dovoje (Ebu'l Feth) vraćajući se sa bezuspešnog pohoda protiv Herkata na Duvnu²⁴.

To je spješnice zasebnog sandžaka u bosanskom ejaletu. Maza njegovog boga iznosi 345 793 akči²⁶. Ima 13 zijameta : 674 timara; zatim slajbe i čeri-bašu. U službu vojnog pohoda, on daje za svom begovom vojnikom dvije haljade odabranih i namučenih vojnika. To je ugledan kadiluk u rangu kadiluka od 400 akči²⁷. Na području ovog sandžaka ima 18 kadiluka²⁸. Ima muftiju, predstavnika šerifa (nekilba'i-širāf), prvake i ugledne ljude, predstavnika Portanih spahija (sipah kethuda yeri) i janjčarskog sardara Gradišk: zapovjednik (dizdaraga) upravlja (tvrdavom) sa 150 momaka gradske posade. Tu dalje ima trčni nadzornik (muhtesib), baždār, starješina emnafa (Behr kethuda), povjerenik za harač (harač emni) i građevinski nadzornik (mimaraga).

Oblik : položaj grada — To je visok četvorougao ni kameni grad na obali rijeke Drave, na visokoj stijeni od crvenog mramora. Stijene nisu mogli da na njegov vrh izbace strelice. Unakolo nema opkopa, nego je opasan vrtulima provaljama i dolinama. Kako na s jedne strane nema uzvišenja koje bi dominiralo gradom, nemoguće ga je zaštititi. Sa zapadne strane, na priključnoj udaljenosti, leže planine. Rijeka dolazi s istočne strane [grada] : teče [kroz provaljuju].

21. Jaki je sloj? Sloj je sloj završnog sandaka početkom XVII v.

22 Mjesta: Duga, Istra, Dubrava, priroda, Duga

23. U drug stadijumu kako kao Vernaš ili sl. šljiva Napomenula je već da su krajnja naveda o masovnim pojedinih gradova napadke bez dodatne utvrde vrednosti. To su obično izmisljeni izmišljeni po se takve stvari i sa ovim napomenama naprednom. Završava.

24. Manti na Marada II, como lo llamaban antes, desde la llegada a principios

Turci su iz Beograda pošli 1458. godine.

38 I li drugom mjestu (Sopka) nalazi se i, 190) Evlija daje isti broj kao i u prvom mjestu, ali s tim da je ovaj broj malo manji od broja koji je dao u prvom mjestu jer je ovaj broj malo manji od broja koji je dao u prvom mjestu.

37 Ova tvrdnja neću nikako biti tačna. U rang-Slo kodirahu u ranga
mama nema koja u ranga od 400 ali, nego ili 150 ili 300. A kako je S-
tako bilo sardinskoboga istoimenog ka, to je vama/ali, kao sardini
drugi kodija u sardini ka, vama/ali, kao sardini

1992

1. Obitelj	2. Obitelj	3. Obitelj	4. Obitelj	5. Obitelj	6. Obitelj	7. Obitelj	8. Obitelj	9. Obitelj	10. Obitelj	11. Obitelj	12. Obitelj	13. Obitelj	14. Obitelj	15. Obitelj	16. Obitelj	17. Obitelj	18. Obitelj	19. Obitelj	20. Obitelj	21. Obitelj	22. Obitelj	23. Obitelj	24. Obitelj	25. Obitelj	26. Obitelj	27. Obitelj	28. Obitelj	29. Obitelj	30. Obitelj	31. Obitelj	32. Obitelj	33. Obitelj	34. Obitelj	35. Obitelj	36. Obitelj	37. Obitelj	38. Obitelj	39. Obitelj	40. Obitelj	41. Obitelj	42. Obitelj	43. Obitelj	44. Obitelj	45. Obitelj	46. Obitelj	47. Obitelj	48. Obitelj	49. Obitelj	50. Obitelj	51. Obitelj	52. Obitelj	53. Obitelj	54. Obitelj	55. Obitelj	56. Obitelj	57. Obitelj	58. Obitelj	59. Obitelj	60. Obitelj	61. Obitelj	62. Obitelj	63. Obitelj	64. Obitelj	65. Obitelj	66. Obitelj	67. Obitelj	68. Obitelj	69. Obitelj	70. Obitelj	71. Obitelj	72. Obitelj	73. Obitelj	74. Obitelj	75. Obitelj	76. Obitelj	77. Obitelj	78. Obitelj	79. Obitelj	80. Obitelj	81. Obitelj	82. Obitelj	83. Obitelj	84. Obitelj	85. Obitelj	86. Obitelj	87. Obitelj	88. Obitelj	89. Obitelj	90. Obitelj	91. Obitelj	92. Obitelj	93. Obitelj	94. Obitelj	95. Obitelj	96. Obitelj	97. Obitelj	98. Obitelj	99. Obitelj	100. Obitelj

Donji grad je prema na svoja prava stigao porajje grada onako kao što mapka drži dijete u zagrljaju. Citadela ima dvije grovane kape koje su okrenute prema istoku. U unutrašnjosti grada, na poljnomem mjestu, nalaze se tvrđavne kuće, Ebu'l Fethova džamija, skladište oružja (džebhana), fitna magacin i šatraje, a na bastionima mala šahi-topovi. Onaj ko bi jedanput izišao u (Gornji grad), susreo bi i iznemogao silazeti dolje (!) Zbog toga Gornji grad nije mogao biti toliko naslanjen.

Donji grad nalazi se na obali rijeke Drine i ima pet dvorih kula. Rijeke Drina udara u zidine grada koji se pruža s juga prema sjeveru. Dvaćina grada od jedne kapije do druge iznosi ravno pet stotina koraka. On je obuhvatio istočnu i jugostočnu stranu litice Gornjeg grada. Njegove zaleđe predstavljavaju stijene citadele (tj. kula). Širin toga grada iznosi 30 koraka. To je mala sasvim uska tvrđava, jer se s jugostočne strane nalazi rijeka Drina, a sa zapadne strane bedem citadele. Ima dvije kapije. Na jednu se ulazi, a na drugu izlazi. Na drugi način nije moguće ni ući u grad ni izći. Taj grad ima samo jednu glavnu cestu. S desne i s lijeve strane tog puta nalaze se kuće prizemne i na sprat, s baštama i dvorištima. Tu ima tri stotine daskom pokrivenih kuća koje su u dobrom stanju. One gledaju, jedne preko drugih, na jugostočnu i istočnu stranu prema rijeci Drini. Saz gradaški bedem uz obalu rijeke Drine ovdje je i najblij, onako kao što se podizduju obale. Po njemu su nanizani prozori i dokazima okrenuti prema Drini. Jednu od dvije kapije zovu Careva kapija (Hunger kapija). Ona je okrenuta prema sjeveru. Carevom kapijom je zovu s toga što je Ebu'l Feth Mehmed-han s te kapije udario na grad. Na lijevoj strani te kapije stoji gvozdena topovska zrna od kojih ni neka stavljena kao kacige na otvore i zaslužuju da se pogledaju. Izvan Careve kapije s lijeve strane pod jednom stijenom, stoji bajrak-top čiji je kalibar trideset pedalja; toliki je da kroz njega može proći čitav čovjek. Na suprotnoj strani ove kapije nalazi se careva dišnja, a pred tom dišnjom, na obali rijeke Drine, leži grad Narin, tj. citadela (tj. kula) Donjeg grada. Tu ima jedanaest baljemez-topova. Svi su oni okrenuti prema Drini. Bedemi toga grada su tvrdi i debeli po dvadeset stoga. Vozovi su naizdvojeni neumarskih vrsta.

Lijeva varoš — Ona kasaba što leži iza Carove kapeje i koja je poznata pod imenom Lijeva varoš, sastoji se od približno od tri stotine kuća i pokrivenih i tvrdo zidanih kuća. Ima pedeset bez plana izgrađenih zgodnih malenih kućica. Od jednog do drugog kraja varoši pruža se samo jedna ulica. Drugog drumu nema s obje strane varoši nalaze se kuće. Tu ima jedno novosagrađeno svratište (han) koje je poznato pod imenom Novi han.

Varos varos - Ova varos Mo leli van grade (zove se) Varos
Dz - obali - ok D - među ogr - na drvećem,
osrednaost prostranosti - šindrom pokrivenih
balzama - kute glaz u jednoj prako drage - ok

Drina. Tu ima sto pedeset dućana u kojima se prodaje mušavci. Od kraja južne strane ove varoši, pa preko Lajve Varoši do Nisova ima pet stotina koraka. Ona je na nekim mjestima široka, i na drugim opet uska. Varoš se pušta samom obalom rijeke, uska je i duga i veoma naseljena. Imu osamdeset mahala i dvije hiljade osam stotina muslimanskih bogomolja (mukrab). Od svih je najimpozantnija Ebu'l Fetih sultan Mehmed-hanova džamija na unutrašnjoj strani od Careve kapije. To je starinska džamija, pokrivena olovom i tavan-kupolom. Natpis iznad vrata jugoistočne njene kapije glasi:

«Dobrotvor, Osvajač nima podigao je ovu (džamiju) za pobožne ljude».

Natpis o kasnijem njenom popravljaju glasi:

«Bogomolja dervida (ušak), dom onih koji podaju nišice».

Godine 942 (= 1574).

Tu je kasnije i Salejman-han podigao jednu džamiju koja se zove «Fethija».

(Zatim tu ima) Begova džamija i Zvornička džamija. U dvije varoši ima još po dvije džamije. Tu postoje osam medždida, osam tekija, tri medrese, javno kupatilo (hamam), sedam osnovnih škola i tri svratišta (han).

Svi njegovi stanovnici su Bosanci. Noćnja im je dolama i polijeme serhatske fakihre. To je trgovački svijet koji govori bosanski. Klima je priyatna. Oko grada ima mnogo vinograda i bašta.

Na glasu su im šljive, jabuke, trešnje, jelova, hrastova i brestova daska, dom i vuna. To je veoma prometno pristanište (akela). Ima nekoliko hiljada lada koje saobraćaju rijekom Drinom do Beograda. Ova rijeka Drina izvire iz gorske visoravni Čemerno, u vilajetu Hercegovini, i uliva se u rijeku Savu pod gradom Račom.

U tom šeheru, pred Musala-džamijom, u turbetu (kuba) sa četiri stuba, koje je pokriveno olovom, pokopan je Maktul-beg (?) Da ga bog pomiluje! Podigavši se odatle, došli smo u Tuzlu.

KASABA TUZLA

To je vojvodašluk u zvorničkom sandžaku i ugledni kadiluk u rangi kadiluka od sto pedeset akči.

Zatim smo, idući osam sati prema sjeveru, došli u kasabu Kozluk.

KASABA KOZLUK

Ova kasaba nalazi se takođe na teritoriji zvorničkog sandžaka. Ima ~~osam~~ lju, dva svratišta (han) i nekoliko dućana. K. će su u ~~1781~~ pokriveno daskom. Zato što tu raste mnogo orah-ah stabala, zove se Kozluk (= Koz-die-)

Zatim smo, strahujući od rasbojnika (lietana) po imenu Čole (Kole) Ibrahim, krenuli s našom pratnjom prema sjeveru i nakon napornog puta kroz planine, kome dođi bismo u naprednu kasabu Bošnjunu.

KASABA BILJEJINA

To je takođe vojvodahuk [i] poim domaćin (hass) na teritoriji zvaničnog sandžaka. To je ugledan častnik kadiluk u rangu kadiluka od sto pedeset akči. Ima spahuskog čehaju (kethuda jeri) i janjićarskog sardara.

Ta kasaba nalazi se na vrlo plodnom i šatorodnom (ekim odliži) velikom polju koje obiluje travom i vodom. Ona ima svega pet mahala sa 500 lijepih daskom pokrivenih kuća, prizemnih i na sprat. U svakoj kući ima dva voda. U baštama na haljade divnih ptičijih meledija osvjetavaju ljudsku dušu i okrepljuju čovječje zdravlje. Od svih dobrih kuća je veliki odmak (handan) Ali-paše Čengisa (Čengi-zade), koji je pokriven rubenskim i crvenim crnjepom (šerazutom). To je dobar dvor sa hodnicima i divanhanama, kuhinjom, stalom za konje i sobama u prizemlju i na spratu, tako da ma u svojoj Bosni nema ravnja.

U blizini tog saraja nalazi se jedan gaj u kome se ogromna stabla uzdižu do neba. U debelom hladu svakog tog stabla može da se napase po hiljadu ovaca. Tlo je tako bogato zelenilom i cvajetom kao da je zemlja obložena sa zelenom rehavikadilom.

Klima je priyatna : tu ima svakovremnog voca koje je na glasu.

Podigavši se odatle, krenuli smo opet prema sjeveru kroz šume i za četiri sata stigli smo u tvrđavu Raču. [Najprije] smo došli na suprotnu stranu toga utvrđenog grada sa trgovačkim pristaništem (bender) Ladom smo prešli rijeku Savu došli u grad Raču. Odsjeli smo kod carinskog povjerenika (gumruk emini). Nastojeli da pogledamo i upoznamo tu varoš koja je veliko trgovačko pristanište, najprije smo se obratili starcima, učenim ljudima i dobrim muslimanima, koji dobro poznaju mjesto.

GRAD RAČA

Ime mu je srpsko. Ova je grad podigao jedan od srpskih kraljeva, otac bana Kodža-Mirza-ka. Kasnije je ovaj grad osvojio Ibrahim-paša, veliki vezir Sulejman-hanov, koji je ubijen. Sada otkriva upravlja vojvoda sremskog sandžaka. To je kadiluk u rangu kadiluka od sto pedeset akči. Nalaze su ma pokornu i poslušnu. Ima muškiju, predstavnika šerifa (mekibul-efi) spahijskog čehaju (spahu kethuda jeri) i ranskog sardara, carinskog povjerenika sa harem (šuraš) i on čiji gradom upravlja budimski vojskovođa (paša). On ima (muhi = fi) balder i (muhi = fi) gaj i nema (muhi = fi) posade.

zelenilo. Sam grad ležao je na vrhu jednog rta. Imao je trouglasti oblik, a sazidan je od cigle tako tvrdo kao da ga je gradio Sedžad. Suprotno od rta na kome je položen ovaj grad teče od izvornika velikom snagom rijeka Drina i udara na veliku rijeku kao što je Sava. Pred ovom gradom Račom sjedinjaju se rijeke Drina i Sava. Tako ujedinjene one su razarale ovaj grad tako da je na obali Save ostala samo jedna kula. Zbog toga u tome gradu nema dišara niti gradske posade.

Na spomenutom u zelenilo obraslom rtu, na mjestu gdje se rijeke Drina i Sava ulivaju jedna u drugu, nalaze se sedam muslimanskih i četiri bugarske : arapske mahale. Tu ima u svemu pet stotina i pedeset kuća, prizemnih i na sprat. To su dobrostojeće kuće sa po dvije bašte. Svi su putovi potpuno popođeni daskom. Stvari, i sve ulice su popođene daskom i balvanima. Okolina varoši je za naših dana prava močvara, jer je teren nizak.

Tu ima u svemu pet muslimanskih bogomolja i u sve pet se obavlja sedmična molitva petkom. To su dobro pospođene džamije, a sve pet ih je pokriveno daskom. Tu se nalaze dvije meдресe : tri osnovne škole, ali im djeca nisu tako bistra ni darovita. Tu postoje dvije drvene tekije, dva mala hana, a oba se nalaze na vrhu carinarnice prostaništa. Ima i jedan prijatan hamam, ali je malen.

U varoši se nalaze tri drvena mesta. Kad rijeke Drina i Sava jako nadođu poplave mnoge vrtove. Zbog toga su podignuti drveni mostovi. Tu ima sedamdeset dućana, a nema bezizmeta.

Na glasu su im: hljeb, medovina, sljive i jabuke. Grošće im nije dobro.

Ova varoš okružuje rijeka Sava. Ako bi njen gospodar htio da prosuje zemljište od jednog do drugog korita Save, stvorio bi pravo jezero. Kako je ovdje klima ugodna to je stanovništvo zdravo. Stanovništvo govori »poturski« (kao Poturi) a žive od trgovina. To su većinom brodari transportnih brodova. Njihovi prvaci nose krajiško odijelo. Sve je stanovništvo vrlo čisto i volj da uživa; to su gostoljubivi ljudi i prijatelji stranaca. Većina tih ljudi ne znaju za spletke i prevare.

Ključ odatle šest sati prema sjeveru doći smo u grad Morović («Moraveš»).

GRAD MOROVIĆ

Sari Rustem-paša, jedan od Sulejman-hanovih vezira, upalio je na ovaj grad deset topovskih zrna i osvojio ga. I kada se jasno vide podiri nožima poručenih od udara topovskih zrna.

Ovaj grad je po kanunu vojvodaluk u sremskom sandžaku. To je kadiluk u rangu kadiluka od sto pedeset akči. Ima mnogo bašta.

Oblik i položaj grada. — To je malen grad na obali rijeke Bosna koja se udvaja iz Save. On leži u jednom zelenilom obraslom polju i na ravnom terenu. Ima četverouglasti oblik, a sazidan je od cigle. U vrhavi se nalazi mala džamija, pedeset daskom pokrivena.

stanik kasa i njegovih stanovnika. U ovom mjestu ima
srednje škole, osnovne škole, a u blizini i više različitih
okrenute prema jugu. U ovom mjestu ima i više različitih

Prok. U ovom mjestu ima i više različitih stanovnika i
drveni materijal. U ovom mjestu ima i više različitih stanovnika
i tako ima i više različitih stanovnika. U ovom mjestu ima i više različitih stanovnika i
u ovom mjestu ima i više različitih stanovnika.

U gradu se nalazi i više različitih stanovnika i više različitih stanovnika
gradske prošlosti. U ovom mjestu ima i više različitih stanovnika i više različitih stanovnika
odličnih domaćih stanovnika. U ovom mjestu ima i više različitih stanovnika i više različitih stanovnika
preko dva mjeseca. U ovom mjestu ima i više različitih stanovnika i više različitih stanovnika
dva mjeseca. U ovom mjestu ima i više različitih stanovnika i više različitih stanovnika
na bazara to se zove i više različitih stanovnika.

Prelazeci putem, najprije dolazi do kasa i kasaba Nemci.

BOG I KASABA NEMCI

Kad je Sulejman-han osvojio Beograd, onda su Nemci, koji su
izšli iz grada na vjeru, naseljeni ovdje pa se stoga to mjesto pro-
zvalo kasaba Nemci. Nalazi se na teritoriju sremskog sandžaka
i predstavlja vojvodstvom njegovog sandžakbega. To je kadiluk u
rangu kadiluka od sto pedeset akšeri. Tu se nalazi predstavnik spahija
(kethuda yeri), janičarski serdar budimskog kola, trina nadzornik
(muhtesab), carinski povjerenik (gemruk emini) i povjerenik za harač
(harač emini). Samo emini škole i harača pripadaju budimskoj
administraciji.

Tu ima bezbroj vinograda i bašta, mjesnih prvaka i uglednih
ljudi. Ovo se naselje nalazi na obali rijeke Save, u jednom prostra-
nom u zelenilo i cvijeće obrascem polju koje je vrlo plodno. To je
divna kasaba kao i sama sremska teritorija. Na sjevernoj strani
nalazi se kasaba Mitrovića, udaljena četiri sata.

U ovoj kasabi ima devet mahala sa hiljadu i četrdeset kuća
prizemnih i na sprat. Među njima ima impozantnih i krasnih kuća.
Tri su mahale srpske i bugarske. Tu ima više džamija, dva mekteba,
tri derviške tekije, više kućnih hamama i sto deset dućana. Ova
kasaba je naprednija od Mitrovića, jer je to pristanište (skela). Na
glasu su im bijeli hljeb, maslo, med i bijele trešnje. Kako je to vrlo
bogaća kasaba, to se svi stanovnici trgovci i ljudi od uvažanja.

Idući odavde sedam sati prema sjeveru došli smo u kasabu
Tovarnik. Mi smo prošli i ovu kasabu Tovarnik, zatim palanku Sotom
i kasabu Vukovar grad Osijek. Tu smo dobili vijest da je veliki
samo letom obito u pomoć Kanjiži pa smo i mi otišli iz Osijeka sa
samo i pet stotina nasučenih vojnika da spalavamo Kanjižu.

NAŠE PUTOVANJE U GRAD KANJIZU¹ DA GA OSLOBODIMO²

(VI, 496—500)

Krenuli smo iz Osjeka i prešli prvo palanku Dardu³. Kad smo prešli pontonski most koji je podignut na rijeci Dravi⁴, dogovorili smo se da krenemo na zapadnu stranu prema gradu Moslavini⁵. Na tom putu susreli smo uhode dakovačkog alajbega⁶. Mi smo mislili da su to neprijatelji; međutim, to su bili pravovjerni muslimani koji su samo promijenili svoja odjela. Oni su nam rekli:

— Bre, ljudi, ne možete proći preko grada Moslavine. Tamo vlada užasna panika i prava buna. Neprijatelj iz dana u dan tute Kanjizu. Već sutra mori ćete da čujete grmljavinu topova. Veliki vezir je, međutim, u gradu Sigetu (Sigetvar) sakupio kao more veliku vojsku. Ako mislite na moslavinsku skalu, idite odmah i brzo. Inače ćete kasnije morati gaziti rijeku da biste ušli među dušmane (u dušmansku zemlju).

1 Kanjiza — grad jugozapadno od Blistnog jezera.

2 Nikola Zrinski je zajedno s knezom Julijem Hohenloe i generalom Strood opustošio Kanjizu krajem aprila 1684. godine i držao je opsjednutu do 31. maja 1684. godine, kada se povukao ispred vojske velikog vezira Ahmed-paše Cuprida. V. Fessler—Klein, Geschichte von Ungarn IV, 312—113, J. Radonić GNC XXXI, 278, nap. 4.

Evlija na kraju prethodne glave (vid. ovdje str. 489) piše kako je po dolasku u Osijek saznao da je veliki vezir Ahmed-paša Cupridić otisao u pomoć opsjednutom gradu Kanjizi. Pošto je veliki vezir pošao iz Osjeka 18. februara 1684 (14. maja 1684) godine, to bi značilo da je Evlija ovo putovanje obavio krajem maja ili početkom juna iste godine. S druge strane, znamo da se on početkom juna nalazio u Dubrovniku (Up. ovdje str. 418 i 428, sa nap. 42, str. 452, sa nap. 1; GNC XXXI 1911, 238, nap. 41 i str. 270 nap. 1). U svakom slučaju, ovo putovanje je Evlija morao obaviti prije 30. juna 1684. godine, kada su Turci osvojili Novi Zrin (V. ovdje str. 468, nap. 400).

3 U okr. Darda, sada selo udaljeno 10 km od Osjeka. Vid. ovdje str. 343, nap. 27 i str. 348.

4 O tome mostu v. ovdje str. 348 i J. Matasović, Narodna st—na.

5 U okr. Moslawa = Moslavina, varoš na desnoj obali Drave sjeverno od Oršavice. Vid. str. 235 i 242.

6 Ovdje Evlija svakako misli na alajbega početnog sandžaka kome je pripadalo i Dakovo. On ga naziva dakovački alajbeg, vjero—no je bio iz Dakova.

Kad su nam to saopćili, odmah je odmahnuo sa mnom i ostalima gradova Poluge, Bakova⁷ i Ouzjeka⁸ i ustanovio je da je najbolje da putujemo preko grada Valpova⁹, pa smo odmah krenuli prema napadu kroz gore i šume, preko bara i omljara i prešli mnoge opasne i strahotne predjela i bujice. Podnosili strah, bojazan i teškoće, stigli smo u grad Valpovo.

GRAD VALPOVO

Sagradili su ga heroem Zrinjski¹⁰, a osvojio ga je Ibrahim-paša, vezir sultana Sulejman-hana 950/1543. godine¹¹. U toj akciji je prethodnica vojske i vođa pobjedonosnih odreda bio rumeljski beglerbeg Kodža Ahmed-paša¹². Kad su prešli rijeku Savu, onda su čustendilski sandžakbeg Hum-beg, valonski sandžakbeg Meah-beg, Jajlapaša i sandžakbeg Lepanta Ahmed-beg sa deset hiljada vojnika, prešli rijeku Savu prije sve ostale muslimanske vojske, prevukli nekoliko baljemez-topova u grad Ouzjeka i opasali grad Valpovo. Oni su se upustili u borbu, te je došlo do velikog boja. Pri tom su stigli sardar Kodža Ahmed-paša i anadolski vezir. Borba se nastavila, ali kada je uporna nepobjedljiva posada, koja se nalazila u tvrđavi, vidjela da je muslimanska vojska velika kao more, ona je prosto poludjela i nastavila da daje otpor sedam dana i sedam noći. Na kraju, akcija se završila predajom grada¹³.

Sada je taj grad vojvodaluk sandžakbega početnog sandžaka i nijasbet sa rangom kadiluka od sto pedeset akči¹⁴. Tu se nalazi sardar

7. U orig. kao : na ovom drugom mjestima Jakova = Bakova, varoši u Slavoniji.

8. U orig. Valpore = Valpove, varoši u Ouzjeka na desnoj strani Drave.

9. Valpove je veoma stari mjesto. Tu je postojalo naselje i u rimsko doba. U srednjem i na početku novog vijeka zvalo se Walpe. Često je mjesto gošpodare i tu su ga osnovali Zrinjski.

10. Tačno je da su Turci zauzeli Valpovo 950/1543. godine, ali nije tačno da ga je osvojio veliki vezir Ibrahim-paša zbog toga što je on bio pogubljen još 1536. godine. U projektu 1543. godine prevukli su bosanski sandžakbeg Ulum-paša i početni sandžakbeg Murat-beg Tardit u Slavoniju, zauzeli nekoliko gradova i opasali Valpovo, koje je branio Nikola Arky. Vile u ovoj nap. 12.

11. Ovaj Kodža Ahmed-paša je sibirskog porijekla. Odgojen je na dvorom dvora, gdje je postao prvo kapidžibeta, zatim mir-alem, a 927/1523. godine aga janyčara. Kasnije je postao beglerbeg Rumelije i u tom svojstvu učestvovao u ovom Sulejmanovom pohodu 950/1543. godine. Od 953/1548. do 960/1553. godine bio je obično drugi vezir, zatim je postao veliki vezir i ostao na tome položaju do 13. makeda 962/28. septembra 1555. godine, kada je pogubljen (Vile u Islam Anklepedis i v. Ahmed-paša I, 182).

12. Grad je odolijevao opasdi skoro dva mjeseca i tek kada je turskim mag-om pristigao u pomoć rumeljski beglerbeg, a i sultan Sulejman u ovom ponovnom pohodu na Ugarsku bio stigao u Ouzjek, grad se predao, to je bilo 23. juna 1543. godine. Vile u Ivo Mahuran, Turci ovoga = u Slavoniji.

13. 952/1543. Ouzjeki zbornik VI, Ouzjek 1543, 115. Turci su u ovom pohodu zauzeli Valpovo i Valpovo, Sikol, Počuj, Stari Beograd, Gurogon.

14. Ovo mjesto u orig. glasi: Yūs ali akçe najviše akçe = 1500 — VI, 489. Nalazi se, to je nijasbet sa rangom (kadiluk) od 150 akči. Prema tome, da je akči = 1500, to znači da je kadiluk, koji se nalazi u Valpovu, bio sa rangom od 1500 akči, što je kadiluk sa rangom od 1500 akči.

budimskih janjčara, zapovjednik tvrđave (džandar) i članovi gradske posade

Oblik i položaj grada Valpore. — Ovaj grad ima oblik kvadrata i skom i u zelenilo obraslom terenu na sastavljenom rijeka Karabica i opkopa koji je do vrha ispunjen vodom. Sagrađen je od cigle i ugleda poput kakvog velikog saraja, ali je veoma jak i čvrst. Mjereti ga po opkopu, grad ima u opsegu ravnih pet stotina stopa. Opkop mu je vrlo širok i dubok. Rijeka Karabica prolazi ispod grada, a zatim protiče kroz opkop ovoga grada, a potom se uliva u Dravu. Gradsku kapiju je okrenuta prema jugoistoku. Pasvandihiye podiže svako veće pomoću teške drvenog most koji se nalazi na tom opkopu tako štite kapiju kule. Na početku mosta nalazi se jedan leončak-kiosk za odmaranje i razmogu. Na kuli, koja se nalazi kod ove kapije, postoji jedan sat koji otkucava. Kroz tu kapiju ulazi se u unutrašnjost grada širokim putem koji je sračan. Tu postoji još pet demir-kapija. Na kraju kule nalazi se Sulejman-hanova džamija. Njen minber (anvon) je obojen raznovrsnim bojama kao kameleon. U unutrašnjosti tvrđave nalaze se kuće džandara, njegovog čehaje, amana, mujemna, vrstara (kapucilar) zatim vojna glazba (mekter-hane), šinski magacin i skladnište municije (cebekhane). Tu nema nikakvih drugih građevina. Ovaj grad ima četvorouglasti oblik. Kule, koje se nalaze na sva četiri ugla grada, pokrivene su daskom. U njima se nalaze veliki šah-topovi. Gradski židovi su visoki pedeset aršina. Pred ovim gradom, na drugoj strani mosta što se nalazi pred tvrđavom, postoje dvije oburavane kule. One su minirane u doba Sulejman-hana, kad je ovaj grad opsjedan.

Varoš. — Tu postoji mala varoš koja se prostire prema onoj kuli što se nalazi na suprotnoj strani gradskog opkopa. Ona je jako razvijena. U njoj se nalaze tri mahale sa dvije [stotine] daskom pokrivenih kuća. Ovdje ima pet muslimanskih bogosmolja, medresa, mekteb, tekija, hamam, dva hana, dvadeset dućana i oko dvije hiljade rapskih bašta. Klima je prijetna, ali je mjesto jako usamljeno. Oko varoši se nalazi teško prolazni opkop. Iz straha od neprijatelja podignuti su šarampovi.

Krenuvši iz toga grada, ako smo tri sata prema zapadu došli na obalu rijeke Drave. Zbog straha od neprijatelja, odmah smo sašli tamošnjem šumu za tren oka podigli šarampove. Istovremeno smo iskopaš šančeve, koliko je to bilo moguće, i ulazili se u njima. Poslije toga počeli smo da prelazimo na suprotnu stranu ledama, i skelama pa istog dana prešli dosta daleko na drugu stranu ostalo malo. Bože oprosti, ali ako bi se sa bilo koje strane

NASE PUTOVANJE U POKRAJINE KORUŠKU¹, MEDUMURJE² I SLAVONIJU³

(VI, 541)—554)

Podignuvši se uspod grada [Novog Zruna], išli smo čitav dan prema zapadu prolazeći kroz guste šume. Na jednom zgodnom prelazu prebrodili smo s lakošom rijeku Muru⁴. Uz lijevu obalu rijeke Mure bile su podignute kule, udaljene jedna od druge za jedan topovski hitac. Kada su nas s ovih kula opazili đakurski zlotvori Mađjari, počeli su da sa svake kule pale topove, tako da je grmljavina topova uzdrmale sve dušmansku pokrajinu, te se na sve strane sagmalo o nama. Ne obrađujući pažnju na neprijateljske topove, koji su pucali na zabunu, mi smo izmjeniti naše izmurene konje i uzjahali odmorne, te istu noć kretali se opet u zapadnom pravcu, bez ikakvog straha.

Idući odatle ponovo u zapadnom pravcu, stigamo, boga hvala, čak do velikog grada Saboča⁵ i u njegovom polju zarobili smo hujade Slavonaca koji su se nalazili [na radu] po njivama, vinogradima i

1 U orig. Đuduška Radonič i Spahi su mislili da ovaj naziv dolazi od naziva Tedesco i da znači Njemačka. Ja sam ranije pretpostavio da je naziv Đuduška vjerojatno skrivljen od naziva Koruška (Vid str 77, nap 49). Sada je čitki historikolog Heitona Turckova napisala malu raspravu u kojoj na osnovu geografskih i paleontoloških elemenata obrazlaže da naziv Đuduška treba čitati Koruška. V. H. Turckova, *Matematička Kratiranje des Wortes «Đuduška» im Synonymen des Ewija Čairbi* separat 187—22. Ja to obrazloženje potpuno uzajamam po zato Ewija naziv Đuduška prevodim nazivom Koruška.

2 U orig. Mekemurje = Medumurje, kraj između Drave i Mure.

3 U orig. Slavonja = Slavonija — Putovanje i događaji koji se prijavljuju u ovom poglavlju Putopisa, a naročito oni dječiji u kojima Ewija priča kako je u Tatarske četove po Slavonju i Hrvatske i u tih četovanjima preko Kranjske došao čak do Jadranskog mora — opaziti su tako površine izjavljeno da se može slobodno tvrditi da je Ewija tvđio općao mnoga mjesta koja nije sam preputovao i vidio naga je pisao napamet pa ga zato nije moguće pratiti. On na ovom četovanju spominje nekoliko mjesta koja se nisu našla na putevima koje prikazuje Ewija pa se zato ne mogu ni približno odrediti.

4 Mura, lijeva pritoka Drave.

5 U orig. Saboči, Radonič misli da je ovdje riječ o mjestu Sabok, istočno od Zagreba. V. d. GNC XXXI, str. 33 nap 1. Ewija se nije

vetovima. I ovdje smo upljačkali i zarobili bezgranično mnogo plijena i dragocjenih stvari, te smo pobjedonosno i trijumfalno krenuli prema sjeveru.

OPIS GRADA SELNICE⁶

I to je bio jak grad u vlasti Zrinskih (Zrinskih). Sagrađen je od drveta, a nalazi se na granici Slavonije. Bilo kakvo mu drago, mi smo željeli da njegovu varoš spalimo i opljačkamo. Međutim, u jednom uglu te varoši nalazilo se utvrđenje nalik na citadelu. Ođale su na nas ispalili toliko topova i toliko topovskih zrna da su topovska tanad preljetala preko naših glava kao ptice. Mnogi naši konji ranjeni su u noge, pa smo ih sve poklali i njihovo meso pojeli.

Poslije toga pojahali smo konje koje smo upljačkali, te opustošili i opljačkali sve ovdajnja sela i zarobili više od hiljada sužnjeva. Tu noć prenoćili smo na Selnoskom polju⁷, a ujutro krenuli opet na zapadnu stranu (i stigli u Radolsek).

OPIS GRADA RADOLSEKA⁸

To je također jak grad kao Aleksandrov bedem⁹. Nalazi se na obali rijeke Pake¹⁰. Izgleda da ima petougaoni oblik i da je tako tvrd kao da ga je gradio Sedid¹¹. No, bojeći se Nemrudove vatre¹², nismo se usudili da mu se približimo, nego smo prošli sa cijelom muslimanskom vojskom na prikladnoj razdaljini i odsjeh ostavljajući za sobom jezero Radolse¹³.

Potom je cijela vojska otišla da opustoši i opljačka šest valajeta, na sve četiri strane oko sebe postavili smo straže i ja sam, sremah, sa svojim slugama, pazio sa konja i stražarima na sve četiri strane. Hvala bogu, nije se pojavio nikakav neprijatelj i mi smo upljačkali preko deset hiljada konja, zarobili tri hiljade sužnjeva i ostalog ratnog plijena.

Južno od ovoga mjesta iza planina, u daljini jedan dan hoda, završava se Jadransko more, koje je zaliv huntuovih Mlečana. Na ostrvu se vidi grad Mleci, koji izgleda kao neka velika varoš.

6. U orig. *Iskrica Karabon* misli da je ovdje rijet o mjestu Slavonsko od Maribora. Radović primjećuje da bi u tom slučaju Kotor svakako morao prije spomenuti. Iskricu pa onda Sabodž (GNC XXXI 213, nap. 14). Ja sam Evliju naziv Slavonije razlikovao u Slavonije jer mislim da je ovdje riječ mjestu Selnica, zapadno od Maribora.

7. U orig. *Iskrica* iskriva.

8. U orig. Radolsek, nepoznato. Karabon je mislio na Radolac, — je — — — — — da je ovdje rijet o mjestu Radolac u Dravi, zapadno od Selnice.

9. Za Aleksandrov bedem v. GNC XXXI 81, nap. 108. ovdje — — — — —

10. Rijeka Pako, lijeva pritoka Savinje u Sloveniji. Izvire u Pohorju, a kod sela Lasko.

11. Sedid — — — — — arabski kralj, poznat je svojim velikim

12. Nemrudova vatra — — — — — koju su — — — — —

Poslije toga prešlih smo preko šumovitih i visokih planina razvignu i naseljena mjesta na ovom neoborivom području.

VILAJET KONGURAI

On se nalazi na istočnoj strani rijeke Sajabane, a prema zapadu pripada Mlečanima, dok se prema jugu nalazi kod turskog (austrijskog) čuvara.

Kad je naš pokojni gospodar Melek-Ahmed-paša¹³ bio u ovom vilajetu, tada smo krenuli ispod grada, preko planine, i došli u sedam noći, opustošila smo ovu pokrajinu i zaplenili mnogo izmjerno mnogo ratnog plijena i bogatstva.

Hvala bogu, mi smo ovu blagoslovenu pokrajinu posetili došli iz krajeve. Ah su nas opasali svi gradovi i tvrđave i valjda su nam na nas hiljade topovskih metaka, vrhovi su im bili ispunjeni blagom i metkom ukrcali na čamce (kajake) i poslali ih u pučinu. Nekoliko hiljada čamaca, jedna stotina hiljada, u otvorenom moru. Ostali nevjernici zatvorili su se u svoje tvrđave i gradove. Poslije toga mi smo, koliko smo mogli, popuštali i došli u ovaj vilajet četuputi dva dana i dvije noći, razne i paleći, harajući, bogatstvo zarobili tri hiljade Franaka iz Koruške. Oni su bili iz Austrije, mačke, hrvatski i franški. Mi smo ove valjda sve s kojima smo mogli sporazumjeti zaplatai.

— Da li je blizu naš turski vilajet? — Na to su nas sušnjevci istomito obavijestili:

— Da, za sedam dana stići se u vašu Sarajevo¹⁴. Ako sutra krenete odatle, proći ćete naš grad Zadar¹⁵ i stići u vaš grad Sadovorsu¹⁶, odatle u vaš grad Udbumu¹⁷, pa onda u vaš grad Liku¹⁸, a zatim u vaš grad Livno¹⁹. Sav posjed iz našeg grada Zadra²⁰ je vaša zemlja.

Ratnici se, međutim, nisu oslonili na izjavu nevjernika, nego su pitali mene. Ja, siromah, odgovorio sam im ovako:

— Da, ja sam kroz ove krajeve proputovao poslije vojne Melek-Ahmed-paše²¹ i Tekeli Mustafa-paše²² protiv grada Šibenaka. U riječima ovih sušnjevaca nema laži, nego je istina što su rekli.

¹³ O Melek Ahmed-paši ovdje na 189. nap. 50.

¹⁴ U orig. Jasč(e)re.

¹⁵ U orig. Moran i Muru. — Ma. — kod Laj.

¹⁶ U orig. Saray Borna.

¹⁷ U orig. Sadovorsu. — Ma. — dođe mjesto (ma. — Liku).

¹⁸ U orig. Liku. — Ma. — je. — Hrvatska pogranična.

¹⁹ U orig. Livno. — Ma. — je. — Hrvatska pogranična.

²⁰ U orig. Zadar. — Ma. — je. — Hrvatska pogranična.

²¹ U orig. Mustafa-paša. — Ma. — je. — Hrvatska pogranična.

²² U orig. Mustafa-paša. — Ma. — je. — Hrvatska pogranična.

dišaka i grada Dakova⁴². I oni su krenuli da pustoše neprijateljske krajeve, govoreći:

— Neprijatelj je na okupu kod Novog Žrna, država nevjernika je prazna, te je sada prilika za pljačku.

Oni su došli za dva dana iz grada Požege i zarobili smo sto pedeset sužnjeva i nešto malo ratnog plijena.

Ovih ratnika bilo je pet stotina. Sporazamjeli smo se da s nama učestvuju u raspodjeli ratnog plijena i načinili smo ugovor da ne ostavljamo leševe naših poginulih drugova. Budući da su oni poznavali ove pokrajine, kao vuci, pomogli su nam da opljačkamo i plijenimo naselja i varoši zabludjelog neprijatelja.

Idući tako preko šuma i gora, stigli smo u [Krapinu].

GRAD KRAPINA⁴³

I to je grad Zrinjskog (Zrnošli). To je tvrd grad. Njegova zidala je sazidana od cigle. Spoljšanje utvrđenje je jako i utvrđeno kao grad Temišvar, i kako može da primi nekoliko hiljada vojnika. U zasjedi zvan grada čekalo je nekoliko hiljada nevjernika. Oni su povelu podli i krvavičku borbu, i borili su se tako da se to ne može ni na koji način opisati. Postupali su podmuklo i uspjele nisu izći na bojno polje. Napokon, neprijatelj nam je dao malo prihrke za spavanje, jer su se i oni smjestili na počinak preko puta grada i pospali. Tu noć i mi smo zakonačili na suprotnoj strani prema neprijatelju. Postavili smo stražare na sve četiri strane; puškare krapinskih ratnika poslali smo na stranu prema neprijatelju, a mi smo se povukli u miran san, na počinak. Na tri strane u bedima postavili smo po tri hiljade ratnika u zasjedu. Ujutro, kad je cijela islamaka vojska bila spremna za boj, nesretnici su, misleći da su naši ratnici nepripravni, svi poskakali na konje, te s uzvicima: Ježuš! Ježuš⁴⁴ napali na nas. Naši muslimanski borci su u toj borbi zasuli nevjernike strjelama i izvršili takav podvig da su se glave mnogih nevjernika za trenutak počele kotrljati po bojištu. Na to su nevjernici navalili s bojnim kopljima ludački. Opajeni vinom i posuđeni, jurili su kao čopor svinja, i kad su se približili muslimanskim ratnicima, ovi su svi počeli uzmicati ispred nevjernika, te tako izšli na otvoreno polje. Tako i neprijatelj, goneći nas, izadoše na otvoreno polje. Na to se nali bori, koje smo ranije postavili u zasjedu, u jedan mah pogrnuli sa tri strane iz zasjeda te smo svi složno i jednodušno kličući: Allah! Allah! Allah! navalili na nevjerničku vojsku s leđa. Tako se neprijatelj našao u zaredi između četiri odjeljenja naše vojske. Borba je trajala neprekidno puna tri sata. Božu hvala, plijena je bila na našoj strani. Odvajajući svijetlim čardama neprijateljske glave, uspjeli smo nekoliko hiljada nevjernika i zapli⁴⁵ sve njihove konje i blago. Zatim smo otišli pravo u varoš grada

42. U ovom slučaju, Jakova — Da —

43. U ovom slučaju, Krapina — ono — Krapina grad u Hrvatskoj —

44. Ježuš —

Krapine¹⁰. Stanovnici nisu hteli ostaviti čak ni kovanice iz džepova (šandeva), nego su ih ostavili otvorene i kada se pokupili na ulicima i u tverdi: vidjeli suču neprijateljskih vojnika na pljačujući u džamije. Svi naši ratnici su ušli u grad bez ikakvog straha i bojazni, te smo pokupili sve lagane i skupocjene stvari. U gradu smo zarobili tri stotine što mladih što starih europskih. Pošto smo ih povezali, stavili smo ih s ostalom našim robijem. Zatim smo zapalili grad na sedamdeset-šezadeset mjesta, jer je u gradu pod zemljom bilo mnogo neprijatelja. Kada su nevjernici opazili požar, oni su u smrtnom strahu izašli van i kukajući i zapomažući plaćati se Nemrudove vatre¹¹, svi su bili zarobljeni i povezani. Oni koji su izbježli mač i ostali na svome mjestu, izgorjeli su. Tako je pred našim ratnicima, punim plijena, nestalo trune ovog nesretnog dana i nastupila spajna noć Kadar¹² i najveći blagdan. Kratko rečeno, u ovoj bici poginulo je dvjesto naših vojnika. Ali se i pobitka vojaka, koja nam se naknadno pridružila, junački borila i zahvatila među neprijatelje kao gladan vuk. Neprijatelj je bio dvadeset šest hiljada, a mi smo uhvatili devet hiljada divnih nevjernih mladića i djevojaka čistog i svijetlog lica i srebrne boje; ostalom plijenu u blagu, srebrnu i zlatnu predmetima nema ni broja.

Krenuvši odatle, trijumfalno i pobjednički, islamska vojska reče:

— Da idemo u pravcu Moslavine — ali na to nisu pristali krapički ratnici. Oni su rekli:

— Sad su dani Osječkog panačara (važar), pa ćemo, skobogda, kad stignemo s tolikim ratnim plijenom, ondje na onom velikom skupu moći da prodamo skupocjene predmete. — S tim se svi složili: tako krenusmo prema gradu Osijeku. Zarobljenike smo stavili na konje, koje smo zadobili u borbi, te ostavivši grad Koprivnicu¹³ na desnoj strani, odmorismo se malo na obali rijeke Karašice¹⁴, u blizini grada Valpova¹⁵.

Poslije objeda idli smo u jugoistočnom pravcu preko gora i šuma, i stigli u

GRAD ZAČASNA¹⁶

Tu nismo mogli naći nikakav plijen, jer je ovaj jako grad Zrinjskog čvrst kao Aleksandrov bedem, a svi neprijatelji bili su se povukli u grad Prošavci pored ovoga grada, stigosmo u

GRAD CERAMUR¹⁷

Koji leži sjeverno od Požege

¹⁰ U orig. Lepia-i kadr, 27. noj ramazana, šezstog mjeseca muslimanske godine.

¹¹ U orig. Koprivica Koprivica u Podrinju.

¹² U orig.: Ferandla (ur Ferenc), — vijest — od K... —

¹³ U orig. Valik, traba Valpova, a to bio bio odatle... u

¹⁴ U orig. ... glavi gorišnja ima dosta koprivica naplatah —

¹⁵ U orig. ...

¹⁶ U orig. ...

¹⁷ U orig. ...

To je tešedžadovski jaka građevina koja se date prema nebu i ima je nekoliko puta opsjedana, ali nikom nije pošlo za rukom da je osvoji. Ovo je pogranični grad Zrinjskog.

Odatle smo otišli sedam sati na jugoistočnu stranu i dospjeli u

GRAD PODGORACI¹⁾

To je muslimanski grad na granici požeškog sandžaka, njego- smo već ranije opisali²⁾.

Odatle smo otišli u istočnom pravcu i prelazeći preko gora i luma stigli smo u grad koji je rezidenca ovog požeškog sandžaka. Tu smo, hvala bogu, ušli u islamsku zemlju.

Godine 1073/1663 kada je Melek-Ahmed-paša bio bosanski valija, ja sam išao da oslobodim bihaćkog kapetana iz zutanjstva od Zrinjskog (Zrinoglu), pa sam tom prilikom opusao Požegu³⁾, ali je izgled ovog grada neobičan i čudan.

Dok smo mi zahvaljivali bogu što smo s tolikom muslimanskom vojskom ušli u ovu pokrajinu, dotle su nam se suprotstavili muslimi i čehaja požeškog paše s pet stotina ljudi. Svi su bili naoružani do zuba; došli su sa rukom koja je bila spremna za bitku; tražili su od nas vojsku i udjela u plijenima, našim sukupinama. I kada smo ih mi, protivši se, iznjavljajući se i odupirući se odbili, oni su govorili ovako:

— Bre, vi bunтовnici i nasilnici, ta vi ste pohvatah i zarobili raju padišahu. Sada ćemo vam mi stati glava!

I kad se svi stadoše spremati za borbu, poskakasmo i mi na konje i namjerom da se bijemo s njima. Kada su vidjeli da je islamska vojska spremna za borbu, ustaknuše.

Požeški vojnici, koji su se ranije nama pridružili, odoše muslimanu i rekoše mu ovako:

— Bre, pazite, jer to je jedan tatarski alaj, to su budimski, je-garski i kanjiski ratnici. Begam će vas uništiti!

Požeški musliman je odgovorio ovako:

— Zbog toga robija neprijatelj napada ove krajeve i zbog toga su i carskim gradovima dokunusale štete. Zato neka se udalje ispred grada, jer ću inače objaviti opću mobchazaciju (nefir-i 'im) i narediti da se otvori vatra iz baljemez-topova sa grada i sve ću ih uništiti. Gledaj, to su oni koji ruše padišahovu državu⁴⁾.

Tako je govorio i jadao se. Mi smo održali savjetovanje. Tom prilikom je sam kazao ovo:

— Jasno je da su ovdje oni gospodari i da imaju pravo da nas optuže. Ako pošalju nepovoljan izvještaj velikom veziru, što ćemo

¹⁾ U orig. Podgoradž — Podgorač kod Našica.

²⁾ Op. str. 229—240.

³⁾ V. ovdje str. 238.

⁴⁾ Godine 1593 i 1594 mnogo su stradali i burzli granični krajci — (Bak.)
oni stadoše bijeliti od tatarskih šteta, kamo je bio ova i kojim je Ev
Te su iste pijaćake i u burznoj državi. V. E.

predi. Nego treba da krenemo upod ovoga grada, što i krenemo na kakvom mjestu po situi.

Zatim se svi digosmo, te razapreosmo svoj tabore na piličnoj daljini; te noć tamo zanočismo.

Lukaustvo i prevara muslimana — Pošto muslimanu namo dal, su prebjegne pare, njega je to za arce ujele pa je tražio načina kako da se osveti našoj mnogobrojnoj vojsci. Prbjegnudi lukavstvu i dovolstva, spremio je ovaj podli plan. Prikupio je sav ljudski ološ, koliko god ga je bilo pod njegovom upravom, sve ljude s koca i konopca, od zla oca i od gore matere, pa im je uz silna obećanja rekao ovako:

— Večeras kad padne noć približite se sa sve četiri strane ordiji koja je zakonsila pod gradom i zadite među njihove šatore i prtljag, među konje i sušnje te o ponoći opjačkajte sav njihov tabor i nanosite im što više štete. Hajte, pokažite se, da vas vidim!

Pošto je tako dao dozvolu ovim haramijama, svi su se te nevaljale i kradljivce oko ponoći spremili. Začudo božije, on je posed ovih izvadio još deset najvećih haramija, između onih koji su bili zatvoreni u gradskoj tamnici, pa je i njih pripremio za te razbojništvo. Ali je gradski đedlar, saznavši to, izvjestio mene iz samilosti, preko jednog dobrog i vještog čovjeka, poručivši potajno meni siromahu ovo:

— Večeras budite budni i oprezni.

Kada nas je taj čovjek obavijestio o svemu što se sprema, obdrali smo ga konjem. Ratnici su se mnogo obradovali toj vijesti. Te noći postavili smo na sve četiri strane veoma jake zasjede, koje su stajale pripravne. Kada je bilo oko ponoći i kada su erri kradljivci došli u naš tabor, onda je u roku od pet sati bilo pobijeno preko tri stotine haramija; svima su glave odsječene. Tri sata prije zore začu se topot konjice i pješačije koja je dolazila iz grada Počega. Kako je bila mjesečna, konjica i pješačija naše ordije uhvatila je na one koje su dolazili salvu tatarskih strijela i jednu salvu kraplinskih pučaka, tako da su se odmah zbunili. Mnogi povikaše:

— Da bježimo — ali ih dočekaše i napadoše naši ratnici koji su se ranije bili sakrili u zasjedama, te se gotovo sve haramije nadobe u klopu, pa smo pri mjesečnu do rane zore posjekli sedam stotina ljudi, ne ostavivši nijedne žive duše.

Ujutro smo pokupili njihovo oružje, konje i posječene glave, koje smo natakli na kopja, i kad smo drugog dana stigli u grad Osijek, ostavili smo njihove glave na suda i uzeli od kadije budite slugaju koji nam se dogodio pod gradom Počegom, pa se onda sa našim slajem smjestih na panadursku izvan grada Osijeka, pod naše šatore. Tu smo na panaduru prodali naše rebije i blago i dobih za 6000 met i šest hiljada groda (papastera), koje sam ja, rotnik, i o 100000 zadržah među svo i teke. Među siromahu, dali su dva di (mal) to jednog oba i tri konje i svojim slugama dali su uz pri

— Hej, u pomoć, zemlja nam propada! Pograbi! na desnu stranu počeh da njeku most s one strane. Kad su ga presjekli, svi su se sa triju okla povukli nazad.

Neprizateljska vojska koja se zaklela na odajnostu mostu je i ostala, a velika voda ponese most ovamo prema gradu. Neprizateljski vojnici počeh skakati u vodu, a neki opet ušli u grad moleći milost riječima, sandža turk¹⁸ te postadoše plivači. U trenutku pružih su takav prizor koji se ne može opisati. Kao da se činio bio pružiti primjer sudnjeg dana. Zlo koje je neprizateljska vojska iz nemanja i nepoštenosti sama sebi nanijela bilo je toliko kao da im je cio svijet bio zakleti dušmanin¹⁹.

ZLA SUDBINA DUŠMANA IZ NOVOG IRINA

Kada su presjekli most na ovoj strani, neprizatelji su se podavali u Muri zajedno s konjima, pokrovcima, opremom i oružjem, površina rijeke Mure nije se vidjela od crnih kapa, izgledalo je tako kao da onuda teče more ljudskih tijelosa.

Neprizatelji koji su izbjegli među zapah su u očaj i zabunu i bacali se u vodu, te su se neki utopili u dubokoj vodi, a neki su se opet spasili plivanjem. Naši krajašnici na ovoj strani skakali su u rijeku Muru, držeći sablju u zubama, te stigavši mnoge neprizatelje u vodu, neke su potajali, a mnoge su za kosu izvukli napolje i zarobili. Nekoliko snažnih neprizateljskih plivača je uplivalo plivajući naglavačke. Naši ratnici koji su se nalazili na ovoj strani ispalili su nekoliko hiljada metaka iz dugih dahjan-puškica, i to jednom paljibom. Tom prilikom je na neprizatelje koji su pokušavali da se spase plivanjem upaljeno toliko metaka da je od udaraca tih metaka voda rijeke Mure uzavrela toliko kao što vrije u kazanu; svi neprizatelji koji su pogodeni mećima utopili su se. Nekoliko hiljada neprizatelja nosila je voda sobom, pa su Tatari, idući obalom niz rijeku, skakali s konjima u vodu i izvukli sedam hiljada suhačeva. Na neprizatelje koji su ostali na ovoj strani Mure i stajali izbezumljeni na obali rijeke, upaljeno je u jedan mah sto sedamdeset topova, te je više njih otpremljeno u pakao.

Krajašnici su za ovo osvajanje i borbu saznali od svojih granicara. Na kraju, bogu hvala, grad je bio osvojen, ali je zato tri hiljade i sedam stotina ratnika bilo ranjeno i nije ostvarilo svoju želju. Više od pet hiljada neprizatelja bilo je povezeno i dopalo u ruke Tatara kao robija.

Od nekih suhačeva sam čuo ovo:

¹⁸ M d prevodilac Karaton videli da je to neka mađarska riječ, ali tak uslovljena da se ne može na svoje ubrati.

¹⁹ — Zrin su osvojili Turci 30. juna 1684 krivičnom kaznom i smrću. Nikola izjelo je (U) Dr. F. Zrin. Prevedeno sa ... d ... 34).

¹ = Limited participation of companies in the social and economic development of the country, and the presence of corruption in public administration.

[illegible][illegible]

Poslije toga dršano je u pokušaju velikog zemra ratno savje-
tovanje u vezi sa Novim Znam. Državni službenici i dobrovoljci
carstva govorili su ovako:

— Čestiti veziru, ovaj grad je zjenica u oku neprijatelja. On Osmanlijama nanosi veliku štetu, a ne donosi nikakve koristi. Za njega je utrošeno mnogo blaga i podnaseno mnogo truda i muke. On ne daje nikakvih prihoda božjem vakufu. Ako bi sada utrošio toliko blaga i od njega načinio utvrđenje koje bi bilo bar upola slabije od Kanjila, koje predstavlja pravi Aleksandrov bedem, pogriješio bi. Ako neprijatelj na lak način zauzme Kanjila, zauzeće i ovaj grad. Ako bi ovaj grad učinio sjedištem kanjiškog paše, tunc bi učinio još veću porocitku.

Kad su to oni kazali, veliki vezir je zapitao:

— Pa sua corda de radimo?

Sedam collakana edemwede ordo

— Neke živu podiljak! Mi smo štrfvervali mnogo blaga i vojnika i osovjetili se neprilatelju. I neka bude ovako: Uzetimo gradsku municiju i ostali ratni pribor i postati u grad Kamjužu, a ovaj černo grad zapaliti paklenim ognjem črvana i kuzutra i tako ga unakšiti, a njegov pogov rasturiti po vazduhu.

Taj plan je izvrstan, ali je bio vrlo skup.

Posle toga veliki vitez je sa svojom vojskom otisao sa dva stotina ljudi iz Ploča. Pošlo se ondje zastaviti, naredio je da se postavi staljeni tabor da se izbiste opkopi koji su

tvrdi varoš utvrđenja koje se nazivaju
suvjetovanje se stavlja. Osim toga

jama. Kako se vijestelo o tome da se poharaju i opustošavaju svih neprijateljskih hanova i Zrnjskog (Zrnogli) i Bačanijskog (Bačani), to je veliki vezir naredio da se odmah u divnu poruku upućuje neprijatelja sultan Ahmed Giraj, sin Mehmed Giraj-luoglu. Tako je ovaj došao, (vezir) mu je stavio na glavu divnu končevsku čelenu, a na ramena sultanske kabane od samara i naredio mu da opustoši i opljačka krajeve Zrnjskog, Bačanijskog, Slavenijskog, Nijemce, Galijskog, Brandenburg, Hrvatsku, Svi Tatari sa Budžaka i njihovih jahača i mosaulije tak su upućeni na pobjedonosnu vojnu, dok je u taboru velikoga vezira ostao jedino sin tatarskog hana sa trideset hiljada vojnika, i time islamski tabor učinio brojnijim.

Kada su se trideset i sedam hiljada Tatara sa šest hiljada konja spremili, to sva i ja, siromah, uzeo laku opremu kao kakav Tatar i krenuo na put.

[Evlija dalje (VII, 1—136) prikazuje svoja putovanja po krajevima sjeverno i sjeverozapadno od Blatnog jezera u Mađarskoj, bitku i opljačka krajeve Zrnjskog, Bačanijskog, Slavenijskog, Nijemce, Galijskog, za odbranu nekih turskih pozicija u Ugarskoj, sklapanje Vašvanskog mira (24. avgusta 1664) i povratak velikog vezira, a s njim i Evlije iz Ujvara u Beograd. S njima se nalazio i austrijski poslanik].

OPIS KONAKA NA NAŠEM PUTOVANJU IZ UJVARA¹ NA POVRATKU U BEOGRAD

(VII, 136—141)

Kad smo se podigli ispod grada Ujvara sa cijelom islamskom vojskom, onda je sa grada Ujvara¹ za svetan put ispaljeno mnogo topovskih hitaca. Baurški poslanik bio je zapanjen. Odatle smo krenuli na jugoistočnu stranu : nakon šest sati hoda stigli na obalu jezera Bajne², gdje smo zakomafili.

Krenuvši odatle, došli smo u

GRAD OSTROGON

Kad je veliki vezir prešao preko mosta i kad je poslanik stigao na most, onda je sa Donje i Gornje tvrđave grada Ostrogona ispaljeno mnogo topovskih hitaca, koji su se čuli tri milje daleko. Poslanik je bio zaprepašten i uz nejemi uzdah izjavio:

— Osmanlije posjeduju dvije velike tvrđave, jedna je Budim, a druga ovaj Ostrogon.

Idući dalje šest sati, stigli smo na konak u grad Kizilhisar³. Tri sata kasnije došli smo u Budim.

GRAD BUDIM

Ranije smo napisali da je ovaj grad bio osvojen 932 1526. godine i da je opet dat kralju Janosu⁴. Na tome mjestu pogubljeni su

1) U orig. poglavlje Ugarska: Mađ. Ujvár, nem. Neuhauzen, slovački Nové Zámky, mjesto u Čech. čeka na desnoj obali rijeke Morava, 30 km od maj. Komarno. Ova tvrđava koja je podignuta u XVI vijeku, ušla je u tursku vlast, pa je 1606. godine osvojena. Uprkos ugarske vojske, koja je 1606. godine osvojila, i poslije 1606. godine ostala u turskoj vlasti do 1683. godine.

2) orig. Bajna, mađ. Bajna, mjesto jugoistočno od Komarna.

3) orig. Kizilhisar, mađ. Kizilhisar, turski grad i današnji grad Vukovar, koji je bio osvojen 1683. godine.

4) orig. Janos, mađ. Janos.

četiri milje. U općem mu sjeverozapadnom smjeru, tj. na sjever, ka-
nako smo se detaljno upoznali, ali ne treba zaboraviti da je glavni izvor Zrinskog, tj. sam Zrinski, koji je osnovao

Idući dalje prema istoku, dolazi se u Zrinski.

GRAD BEGRAD

Tu sam u Hindi-babini (Hindi-baba) i u Zrinskom, koji je osnovao
ga aratini, a zatim i u Zrinskom, koji je osnovao

Putujući odavle pet sati, dolazi se u Zrinski, koji je osnovao
araje proširio smu grad Zrinski, koji je osnovao
dobro naseljena i napredna kralj. U Zrinskom, koji je osnovao
došli smo u selo Vojku²¹, a nakon toga u Zrinski, koji je osnovao

GRAD BEGRAD

populirano i napredno

Dok smo ulazili [u Beograd] sa velikom pratnjom, došli su sa
kula, koje se nalaze na obali Dunava, parali sekirne-topovi, a sa
Gornjeg grada gruhali su baljemet-topovi. Eto, tolika je svečanost
bila. Smo smo odsjeli u određenom kon- ma. Tu smo ušli i prove-
dili se par četiri mjeseca. Poslije toga, na Ramazansk bajram 1074
(27—29. aprila 1664)²², dođe sa Porte u Beograd Elči Kara Mehmed-
paša u rang u beglerbega Rumelije, čovjek visokog ugleda i dostoi-
janstva, s namjerom da ide kao poslanik austrijskom caru²³. On je
doputovao u Beograd, gdje je sa pratnjom došlo velikom veziru.
Kada su se sastali, veliki vezir mu je rekao:

Zar ti, paša, misliš da u takvoj uniformi ideš kao poslanik
ahmanskem kralju? Idi odmah pa sebi i svo u pratnju potpuno :
dobro opremlj. U državnom skladištu kupičeš svo potrebno oružje i
oruđe, katige, oklope i munjevu, zlatno i srebrno posuđe, čerge i
šatore iz ostavine Kibicki-paše²⁴, koji je umro pod Novim Zrinom²⁵.

21. O ovom Hindi-babi v. str. 371, nap. 26.

22. Sadržaj u: D. Dunav, Vojna, 1664, str. 371, nap. 27.

23. I. Zrinski, sel. upućeno od I. Zrinskog, 373, nap. 28.

24. O selu Vojka v. str. 373, nap. 28.

25. To je pogriješio U. Zrinski, ostavio rukopisima, godina 1664, str. 371—372, aprila 1664) kako je tačno.

26. N. Zrinski, prilikom sklop...
...to da u p...
...di...
...e C

27. N. Zrinski, prilikom sklop...
...to da u p...
...di...
...e C

— Moj gospodaru, mi idemo u zemlju neprijatelja. Džed Ahmed, je međutim, horasanska duša, bojum se dade siječernicu; zemlji ne učini ništa nedolično i na taj način dade nek u ljagu dostojanstvu našeg paše-poslanika.

On mi je na to odgovorio.

— Bravo, moj Evlija, dobro si kazao. Ko god se neće vladati kako treba, otresi ga se. Treba održavati strog red i disciplinu.

Zatim je rekao:

— Povedi sa sobom Derviš-Ahmeda i Baba-Turābiju.

Ja sam odgovorio:

— Dobro — i na to pristao.

Kad sam mu rekao da sam od gospodara carstva (velikog vezira) primio naređenja o potvrđenju age jegarskih jančkara i jegarskog paše i da me je dobro darovao, onda mi je i naš gospodar Ibrahim-čehaja dao [za sve nas] po jedno odjele i po jedan čurak od samura, jednog konja s opremom i oružjem, jedan ukrašen šator, stotinu dukata, bakarnog posuda i mnoge druge [potrepštine za put]. Jegarskim agama i paši napisao je pisma u vidu preporuke i upozorenja i kazao:

— Pripazite mnogo Evliju i budite suvretljiviji prema njemu.

Naša gospoda Selim-efendija, sekretar našeg gospodara Ibrahim-čehaje i Hajl-Celebija, i čehaja kapidžija Cose Ibrahim-aga i armijski mula Unsli-efendija i brat velikog vezira Mustafa-beg-efendija i čaušbaja Mahmut-aga i defterdar Ahmed-paša rekoše:

— Naš Evlija ide u Beč.

Svaki od njih dade mu po neki poklon i razgovorne stvari. Tako ja postadoh potpuno snabdjeven čovjek. Zahvalnost, međutim, pripada samo bogu i samo njemu hvala.

Istoga dana pozvao je mene, siromaha, poslanik-paša sobi i rekao mi:

— Veliki vezir je naredio da Evlija Celebija ide sa mnom bečkom česaru, zato se spremi.

Tada je meni, siromahu, dao jednu kesu groša za trošak, a sedmorici mojih sluga po deset njal-groša. Ja sam mu, siromah, rekao:

— Gospodaru, naredio mi je veliki vezir da idem u Jegar i da vam sa jegarske krajine dovedem ljude višne ovom poslu. Sastajemo se u Budumu.

Potom sam mu poljubio ruku, a zatim se sastao sa svim visokim dostojanstvenicima; svima sam kazao da idem u Beč i sa svima se rastajem. Tom prilikom dobio sam mnogo darova, i u ime božje na put.

OPIS KONAKA NA NAŠEM PUTOVANJU IZ BEOGRADA U
JEGARSKI VILAJET. A ODATLE U UGARSKI VILAJET
PRILIKOM ODLASKA NJEMAČKOM KRALJU

(VII. 141—154)

Četvrti dan Bajrama 1075 27. juna 1665. godine¹ krenuo sam na put sa svoja četiri pratoca. Ostale svoje pratice i drugove ostavio sam da pođu u pratnji poslanika-paše sa svim mojim stvarima.

Iz Beograda sam prešao Savu sa šest poštanskih konja i predavši se bogu, krenuo na put i stigao pravo na konak u selo Vojka².

Ostavljajući na lijevoj strani put koji vodi u kasabu Mitrovicu³, krenuo sam na desnu stranu u pravcu kojim duva sjeverni vjehar. Nakon sedam sati putovanja preko sremske ravnice stigao sam u varoš Irig⁴.

OPIS KASABE IRIGA

Ta kasaba je vojvodaluk na teritoriji sremskog sandžaka. To je kadiluk u rangu kadiluka od sto pedeset akči. Sjeverna strana ovog divnog mjesta je bregovita, dok se na jugoistočnoj strani, preko sremske ravnice, prostiru bezbrojni vinogradi i bašte.

Tu ima svega šest mahala i oko dvije hiljade prostranih daskom pokrivenih kuća. Zatim ... muškmanskih bogomolja, i to ... džamija, a sve ostalo su mahalski mešdžidi. Postoji i jedna medresa, dvije derviške tekije, tri dječija makteba, jedan divan hamam i jedan trgovački ban. Han i hamam su zadužbine vaizae Abdi-efendije. Ima sedamdeset dućana, što je dovoljno. Stanovnici su veliki prijatelji stranaca. Svi žive od trgovine. Njihove trpeze su uvijek spremne za goste i veliki su ljubitelji sirotinje.

Krenuvši odatle, prošli smo uredna i naseljena sela u podnožju planina i idući šest sati poljem (ravnicom) stigli smo u kasabu Grgurevac⁵.

1. To je bio Kurban-bajram jer se samo taj bajram slavi četiri dana.
Up. ovdje str. 3 i nap. 19.

2. Irig = Sremska Mitrovica.

3. Irig, kasaba na podnožju Fruške gore.

4. Irig, orig. Grgurevac = gradin rukopisima Sejida. Grgurevac =

OPIS KASABE CIRQUEVCI

To je vojvodašluk na granici sremskog sandžaka. Kadiluk Tu se nalazi mjesto čehaja paških spahija i sandak Begova Teren. Na sjevernoj strani toga mjesta je brežuljak ima dosta livada, vinograda i bašta. Na jugozapadnoj strani prostire se polje ima sedam muslimanskih i tri hrišćanske mahale zajedno s livade prostiranih i divnih kuća, prizemnih i na sprat. Pokraj ovog su daskova. Tu se nalazi u svemu muslimanskih bogomolja. Prva je džamija u čaršiji, zatim mahalskih mešitida koji su dobro opremljeni. Postoje dvije medrese, tri mekteba i jedna derviške tekije (hankah), zatim divnih hamama i trgovačkih hanova, te zanajfskih dućana¹.

Stanovnici se bave trgovinom drveća se zove Trudbenik je mihjenik čehaja. To su dobri vjernici među kojima ima mnogo pobožnih ljudi. Nalazi se veliki broj dobrih ljudi koji se bave samo svojim poslom. Između njih ističe se pobožnošću skromni Redlep-efendija, prijatelj stranaca i gostoljubiv čovjek.

Odatle smo krenuli dalje i idući . . . sati podnožjem Fruške gore stigli smo u kasabu Frušku.

OPIS RAJSKE BASTE KASABE FRUŠKE²

To je vojvodašluk na području sremskog sandžaka. Predstavlja zaseban kadiluk . . . Tu se nalazi janjičarski serdar, mjestni spahajski čehaja i mjestni ajan. Naselje leži pokraj Fruškogorske visoravni. Na južnoj strani prostire se polje kasabe Mitrovice. Ova kasaba Fruška je sa svih strana okružena vinogradima, tako da se oni pružaju poput kakvog rta. Budući da je ova Fruška gora zasadena vinogradima, to se Fruškogorski vinogradi vide iz Beograda. Svi plaćaju 24.000 akči uzura. Vinogradi su prekrili cijelu Goru.

Naselje se sastoji iz jedne muslimanske i četiri hrišćanske mahale. Ima u svemu . . . divnih daskova prekrivenih prostranih i dobrih kuća. U mjestu postoje dvije dvokrilne porta-kapije. Tu se nalazi . . . bogomolja i . . . mahalskih mešitida. Zatim svega dvije medrese sa softe, tri mekteba sa djecu, u kojima uču bukvar, i dvije derviške tekije. Ima . . . prijatnih hamama i trgovačkih hanova te čaršijskih bazara.

[DODATAK] OPIS DAVNOG SENERA KASABE FRUŠKE

Svi njeni stanovnici su vinogradari. Ima mnogo trgovaca koji jako vole posjećivati strane putnike. Klima je vrlo prijatna pa su im zato ljepotice na glazu. U ovom sremskom sandžaku su kasabe Mjenici³, Mitrovice i ovo mjestance (rabta) Fruška, jako bogate dobre razvijene varoši.

1. Čaršija je u svakom mjestu jedan redak prizem.

2. Mjesto kasabe koje mjesto Ema i naziva kasaba Fruška.

3. Ovdje. Nalazi daskova i mjesto na Bosni, udaljeno od . . .

Grad Varadina leži na obali rijeke Dunava, i njegova mahala ima šestougaona oblika, a nalazi se na jednom plemenit brdu koje se diže nebo pod oblake. Na mahalaškim dvorci susrećemo u svjetlu starog grada Mađarski branitelji su pokušali podignuti još u doba Aleksandra Makedonskog (Aleksander i Ilirij). Grad ima sedam velikih kula, svi borbom izgrađeni su skladno. Sa... strane grada nalaze se jedna kapija. U tvrđavi postoji svega dvije stotine daskom pokrivenih kuća bez ograda i bašta. Zatim Sulejman-hanova džamija, skladište municije i žitni ambar. Građski opkop, međutim... Na jugoistočnoj strani nalaze se samo bregovi i po njima sve same vinogradi. Rečeno da ovom gradu prijeti opasnost s one strane na kojoj se nalaze vinogradi, to je ta strana jako utvrđena bedemom debelim trideset stopa i velikim dubokim opkopom zidanim od kamena školjca (kame kaya), tako da se s te strane grad ne može upotrebiti niti potkopati. Grad je prostran... koraka

Opis Dvije varoši grada Varadina — Ta varoš se nalazi na obali rijeke Dunava, a sastoji se od muslimanskih i pet hrvatskih mahala u kojima postoje... prostranih kuća prizemnih i na sprat; pokriveni su daskom i tu i tamo prođarane malim baštama. U varoši se nalazi... džamija koje posjećuju pobojni ljudi i askete, zatim... mahalaških medžida i tri medrese tumača Kur'ana. Stanovništvo ovog šehera jako poštuje učene ljude jer ih tu nema. Stanovnici se bave većinom trgovinom i brodarstvom. Tu postoje četiri osnovne škole za malu i drže ih djeca. Zatim... tecijski zanatliji dervida... hamama, koje osuđavaju dušu, te... trgovačkih hanova, od kojih je najbolji; ovaj han na samoj školi. Zatim postoji ducana u Caršiji (čiki sultani), ali nema benzana. No, pored svega toga ovdje ima u besprejke skupljene robe iz svih zemalja.

Dodatak opisu šehra Varadina — Prije svega, ovaj šehar obdaje vinogradima i baštama. Klima je veoma prijatna, a mladići i djevojke su na glasu... Na suprotnoj strani Dunava na teritoriji segedinskog sandžaka lijepe se vidi grad Kovalj²².

Idući iz Varadina obalom Dunava na gornju stranu prešli smo mnoga sela sa bregovima, vinogradima i baštama. Pjuići vodu dobru kao vrela života i putujući ravnom šetati prema zapadu stigli smo u grad Gviz.

OPIS GRADA GIVIZAN²³

Na mađarskom jeziku [gviz] znači voda. Osvogio ga je Rustem-paša 967-1555. godine u doba Sulejman-hana i poručio²⁴. Kamije se

22. U orij. - Orij. To je malo brdo sponomati naziv grada Gvizan, a...
 23. U orij. - Orij. To je malo brdo sponomati naziv grada Gvizan, a...
 24. U orij. - Orij. To je malo brdo sponomati naziv grada Gvizan, a...

25. U orij. - Orij. To je malo brdo sponomati naziv grada Gvizan, a...
 26. U orij. - Orij. To je malo brdo sponomati naziv grada Gvizan, a...
 27. U orij. - Orij. To je malo brdo sponomati naziv grada Gvizan, a...

pokazalo da je to tvrđava više velika nego budimski grad, jer
od drevna. To je četvorouglasti grad sa čet. Dunava na jugu
paju, oko sedamdeset daskom pokrivenih kuća. Na sjeveru tu
se nalazi dzudar, oko pedeset članova gradske posade. Na
kolčina municeje.

To je najbibi (ispostava) ilčkog kadiluka na teritoriji budim-
sandiaka. U carskoj defterhama ovaj grad Givaz naziva se grad Givaz-
je. U stara vremena bio je dobro izgrađen i naseljen, a i sada ima
dzamiju, više mesdžida, medresa, više mekteba i tekija, jedan hamam,
više hanova i magacina na skel. Te dovoljan broj dušana. U ovome
mjestu ima brojne vinograde. Baštar klima je neobično priyatna.
Prustanile

Dodatak (opisu) ovog drugog šehera. — Južna strana ovoga grada
je bogata šumama i vinogradima; tamo je zrak dobar, pa je pogodna
za izlete i razmodu. Na suprotnoj strani Dunava na području sege-
dinskog sandžaka, na samoj obali Dunava, tačno nasuprot ovoga še-
hera nalazi se palanka Futog²⁵. Ovaj grad je podignut kasnije na
skel. radi koje je izgrađen. Ta skela pripada budimskoj finansijskoj
upravi.

Idući odatle dva sata dalje stigli smo u Banoštor.

OPIS PALANKE BANOŠTORAN

Na latinskom jeziku to znači kerski grad. I danas je poznat po
imenu bevjermučke žene [po kojoj je nazvan], ali se ovaj grad u vul-
garnom jeziku naziva grad . . . I on je osvojen 923 1321 godine od
strane Sulejman-hana akimom Sari Rustem-paše²⁶. To je vojvoduluk
na teritoriji sremskog sandžaka. Jedan organ vlasti u ovom mjestu
je budimski eman, samo mjesto pripada finansijskoj upravi Kanjiba.
To je najbibi (ispostava) ilčkog kadiluka. Tu se nalazi dzudar i oko
etrdeset članova gradske posade. Sama palanka nalazi se na obali
Dunava i nije tako izgrađena ni naseljena. Ima samo jednu dzamiju
i oko stotinu četemulom i daskom pokrivenih kuća²⁷.

Odatle sam putovao tri sata kroz kamenjare tamo vinograde
Sa toga puta vide se mnoge tvrđave na onim stranama, kao . . . pr-
mjer, grad Kupuk²⁸ grad Vrba²⁹ grad Mi³⁰ ca³¹, grad G³² . . .

²⁵ Ili drug pogrešno: Vitol treba Futog, jer prema opisu Erdlyi nazna-
čeno mjesto je oko mjesec dana od Budapešte na Dunavu zapadno od Novog
Sada.

²⁶ Ili drug pogrešno: Banoštra, Bobotra, treba Banoštra, danas
je to selo na donjoj obali Dunava zapadno od Ezerackih.

²⁷ Ili drug pogrešno: 24.

²⁸ Slijede dva prazna retka u originalu.

²⁹ Grad u Sremsu na Savi. Podignut je oko 1483. . . .
se kod današnjeg mjestu Kugina, gdje se . . .

³⁰ Ili drug pogrešno: . . .

³¹ Ili drug pogrešno: . . .
je to selo na donjoj obali Dunava zapadno od Ezerackih.

³² Ili drug pogrešno: . . .

grad Bapa³³ i grad Nodaj³⁴. Ima još mnogo gradova na lijevoj i desnoj obali Dunava. Vide se i neki gradovi u velikoj udaljenosti, na kojima sam se ja, siromah, po svom običaju stalno držim, praveći da vidim svojim nijedan grad o kome nisam stekao sigurne i vjerne vijesti, jer stienja ih koji nisam vlastitim očima vidio, to sam inoči gledao posmatrao iz daljine, ali nisam bio u stanju da ih u prolazu opazim, jer na ovoj budimskoj krajini ima mnogo gradova po planinama, riječnim prelazima i na skalama.

Potavši iz ove palanke Banakora³⁵, stigli smo za tri sata (u ilok)

OPIS TVRDOG BEDEMA GRADA ILOKA³⁶ KOJI LEŽI NA ZIDANJE GRADA HELUKA³⁷

To na latinskom znači . . . , ali u vojvoda Hercegovini postoji jedna kasaba koja ima ime slično nazivu ovoga grada i koja se naziva Ulog³⁸. [Ilok su] podigli ugarski kraljevi³⁹. Godine 932/1526 [krenuo je] Sulejman-han lično sa hiljadu lada Dunavom i sa sto hiljada vojnika kopnom, postavivši za vrhovnog komandanta svoga miljenika, kasnije ubijenog, Ibrahim-pašu Trideset i jedan dan vođena je velika borba (za ovaj grad). No, pored svega toga nije bilo izgleda da će nevjernici predati grad. Na kraju je došao sam sultan u svojoj svojoj veličanstvenosti i čim su nevjernici čuli njegov glas, Srbi i Mađari rekoh:

«Da predamo grad Sulejman-hanu».

Austrijsko krilo vojske na to nije pristalo pa je jedna strana grada osvojena na vjeru, dok je na drugu stranu prema Austrijancima izvršen žestok jurđ i izvojevana takva pobjeda muhamedanskog mta da se o tome i danas predaju priče i pjevaju ymatke pjesme u zemlji nevjernika i među veteranima budimske krajine⁴⁰.

Sada, prema Sulejman-hanovom zakonu, ovaj grad nalazi se u budimskom ejaletu na teritoriji srpskog sandžaka, koji leži na raj-

33. U orig.: samo pise Bapa; danas postoji varoš Bapa na lijevoj obali Dunava u Mađarskoj; bina mađarsko-jugoslavenska granica, ali je tuviše daleko tak kako se posmatra i iz Banakora.

34. U orig.: Lokaj, treba Nodaj = Nodaj, srednjovjekovni grad u Mađavici se nalazio kod današnjeg 10-kilnog sela što leži na putu u Srebno jugo-zapadno od Mađvarske Mitrovice.

35. U orig.: Banakora.

36. Grad na desnoj obali Dunava u 18. stoljeću, koji, na sjevernoj podnožju Fruške gore.

37. U orig.: Heluka = Mađarskoj = eđu Flika i Sifina u pariskom izdanju (p. 127).

38. U orig.: Ulog = kasaba Ulog u Hercegovini.

39. Ilok = kasaba koja je izgrađena u 18. stoljeću u Mađarskoj.

40. U orig.: Ulog = kasaba koja je izgrađena u 18. stoljeću u Mađarskoj.

ski vrt Irem. Grad drži budimska vojska. To je *emam* (muftija) i *aga* se daje u zakup (ilitički) za deset tovara akči. Na njemu *qasim* (muftija) jedan ugledan (muhtesim) budimski aga sa sedamdeset⁴¹ *av* (vojaka) svojih ljudi, kuzmčara, i upravlja ovom emanetom i *imam* (muftija) *šeyha* (i-džam), zastupnik šerifa (nakibi i-šerai) i *av* prvaka : uglednih ljudi. To je ugledan kadiluk koji po zakonima ima rang kadiluka od sto pedeset akči. Tu postoji serdar budimskih janjčara (Budim ymçari serdari), čehaja Portunih spašija (kethodji yeri), gradski dišdar sa sto pedeset članova gradske posade, *imam* nadzornik (muhtesim), baldar, starijčina emala (šehet-čehaja), kapetan⁴², mamaraga i sedam gradskih aga⁴³.

Opis grada Hoka. — To je grad sagrađen u obliku malo izduženog četvorouglaonika, a leži na jednom visokom uzvišenju koje dominira rijekom Dunavom. Oko grada nalaze se četiri velike tabije. Opseg grada iznosi ravno deved stotina koraka. Grad ima nepristupačnu i čvrstu citadelu i dvije kapije; jedno je velika kapija, koja se otvara na sjevernu stranu : od koje se silazi dolje u Varošku tvrđavu; drugo je Mala kapija. U ovom gradu postoje samo dvije džamije; jedno je Sulejman-hanova, a drugo je džamija sakabale Mehmed-age. Blizu ove džamije nalazi se jedan lijep hamam, ali ne znam ko ga je sagradio, samo, to je divan : krasi hamam, sa prijetnim zrakom i lijepom zgradom, u kojoj se nalaze dvije kurne i četiri sofe.

U tom gradu, u vanjskoj tvrđavi, pred Čaršijskom džamijom, nalazi se jedna odlična kafana sa lijepim viškom. Tu se sastaju svi drugovi, ahbab, provijeteli ljudi i iskreni prijatelji i egleni. Sa jedne strane te lijepe kafane nalazi se odličan trgovački han. Taj han je kao neki beizstan ovog šehera. Pokraj njega nalazi se jedna dobra kafana. Ta kafana je na glavnoj ulici. U šeheru ima svega dvije stotine zanatskih dućana, ali nema beizstana izdanog od tvrdog materijala. No, i pored toga, ovdje se nađe svega. U čaršiji, iza glavnom ulicom nalazi se Mehmed-begova džamija⁴⁴. To je divna i dobro posjećena džamija, u kojoj se obavljaju tri molitve dnevno. U istom okruženju navedene čaršije, tačno na vrhu, pred Arslan-begovom džamijom⁴⁵, postoji jedna česma kao voda života. S jedne strane te džamije nalazi se gradsko groblje. Od toga groblja, pravo naniše, silazi se na skalu koja se nalazi na obali Dunava. Idući pravo dolje putem, koji se nalazi na desnoj strani čaršije, dolazi se do Hadži-Islamova mešhida. Spuštajući se odatle lijevom putem do kraja dolazi se do džamije Kučuk Mehmed-bega. Na suprotnoj strani odatle je Mustafa-begov mešhid. Nešto naviše odatle nalazi se Kara Belasov mešhid.

41. Vjerovatno misli na kapetana lučke kapetanije u Hoka.

42. Pod sedam gradskih aga misli se ovdje, kao i na svim drugim mestima, na zapovjednike sedam rodova vojske u tvrđavama; to su *av* (vojaci), *azapi* (šerati), *guzulije*, *kon*, *topčije*, *janjčari* i *sohodžije* u belije.

43. Vjerovatno džamija Mehmed-bega Jahjapalića. O njemu v. str. 48, nap. 87.

44. Vjerovatno džamija A-begova Jahjapalića, otac Ball-begova. O njemu v. ovdje str. 102, nap. 2.

Ta mahala nalazi se na putu koji vodi iz Vraga Šehera u kasabu Mitrovicu⁴⁵, kasabu Nijemce⁴⁶ i grad Jasenovik (Kraška), to je veliki drum kojim može da ideš kud god hoćeš.

Opis Donje varoši — U Donjoj varoši ima svega dvanaest muslimanskih i pet hrišćanskih mahala, a u cijelom Šeheru, dolje u varoši i gore u tvrđavi, ima ukupno 1 160 lijevih i proubranah kuća, prizemnih i na sprat; izdane su od tvrdog materijala i pokrivene daskom. Fasade, balkon i prozori svih tih drvnih kuća okrenute su na sjevernu stranu prema Dunavu. Tu postoje svega dvije medrese za studente, šest osnovnih škola za dječak-početnike, tebijsa siromašnih djevoja, jedan han, sto pedeset magazina (dućana), ... hamama i po prilici oko šezdeset dućana. Svi schaci su čist, i oni koji vode odzdo gore.

Dodatak opisu divnog Šehera Noka — Budući da je klima dobra, mladeži i djevojke su im stasavi; svi stanovnici su Bošnjaci. Tu ima mnogo dobrih ljudi. Isto tako ima ljudi koji su prijatelji stranaca, gostoljubivi, karakterni, blagi i mirni. Ovakvo razvijeno i dobro naseljeno mjesto ne nalazi se na cijelom putu koji vodi obalom Dunava, od Beograda do Budima, pa čak i kad se putuje preko Osijeka. Ali, u unutrašnjosti Podunavlja ima mnogo dobro naseljenih varoši. Na obali Dunava ne postoji nijedna tvrđava tako jaka kao Noka, osim Varadina, Ostrogonu i Vilegrada. Da ga gospod sačuva i spasi! Budući da se ova tvrđava ne nalazi na krajini, nego u unutrašnjosti zemlje, to ona ima malu posadu, i trebalo bi je popraviti i obnoviti.

Polavši odatle, došao sam do svetih (svjâret) Medinûn-babe... Oprostivši se sa svim prijateljima, krenuo sam dalje i idući pet sati prema zapadu [došao sam u Voćin].

OPIS DIVNOG SKROVIŠTA TVRDOG GRADA VOĆINA⁴⁷

Na latinskom jeziku to znači... Podigao ga je jedan od ugarskih kraljeva kralj Lajoš Veliki za svoju kćerku⁴⁸. To je lijepe i umjetnički izgrađena tvrđava. Kasnije 1532⁴⁹ ovaj su grad austrijski nevjernici predali sultanu Sulejmanu na vjeru, ali su nevjernici čitav ovaj kraj godine . ponovno zauzeli⁵⁰. Kad je Sulejman-han

45 U orig. Mitrovagar

46 U orig. Nijemce

47 U orig. Voćin = Voćin. Danas Sarajevgrad na desnoj obali Dunava, 10 km od Noka. Igr. H. Sabanović, Turci izvan za utopiju Beograda, knj. I, = 1 Beograd 1864, str. 127, nap. 7 Voćin je nazvan Sarajevgrad početkom XVIII v; prvi spomen 1726. godine.

48 U orig. Böyük Láslo = Veliki Láslo, a vidi se na Luchavcu (Lajoš) Velikog. U orig. nap. 33-34

49 U orig. 1531-2, treba 1532, iako se ne zna da su Turci tada zauzeli ovaj grad.

50 U orig. = vidi se da Evlija u prethodnoj knj. govori o ovom gradu. U orig. = vidi se da su Turci ovaj gradovao u 1532. god. U orig. = vidi se da su ih i zauzeli tek 20. godine pohoda.

dao da osvaja grad Budim³¹, tukao ga je duže vremena iz topova, tako da se i sada sasvim jasno vide porušena mjesta. Muslimanski ratnici uzvrihli su juriti na ta oštećena mjesta i ne davši novijemcima vjeru kao ranije, sve su ih sasjekli i tako je ovaj grad po drugi put mačem osvojen³². U ono doba bio je rezidencija divne ljepote, sjajne zvijezde po imenu Maj Frau³³, kćerke kralja Lajoda³⁴. I sada se u citadeli vide sa sprata na sprat dvorane, saloni, balkoni i raznovrsni, visoki zankovi.

Vođenska tvrđava nalazi se na jednom uzvišenju pored obale Dunava. To je veličanstvena četvorouglasta građevina, tako tvrda kao da ju je građe Soddad. Tvrđava ima vrlo dubok opkop, koji je sličan opkopu grada Akkermans³⁵. On je tako dubok da podajeta na pakleni ambus. Klasični majstori-zemljari su sa velikim i raznovrsnim vještinama ukrašli kapije i zidove sjajnim mozaikom. Oni su raznobojno kamenje umjetnički ugradili u zid. Po zidovima tvrđave izradili su u kamenu zastave, krstove, kipove, flandira-zastave, stolice i razne druge neobično interesantne likove (crteže) od crvenog, zelenog, žutog, plavog i crnog kamena i tako napravili po zidovima raznovrsne mozaike kakvih nema u cijelom hrišćanskom svijetu. To je tako interesantno djelo kakvo postoji još samo u gradovima Hama i Hims u Arabiji³⁶. Ah je ovaj grad Vođin još bolje umjetnički izgrađen. Njegova površina zaprema sedam stotina koraka u opsegu. Ima u svemu ... kapija. U tvrđavi postoji ukupno ... muslimanskih i tri hrišćanske mahale sa ... prizemnih i na sprat vrlo zidanih i daskom pokrivenih kuća (šilviye), fitni magazin i dovoljna kuhinja muslimane. Poškarnice i grudobrane grada su u dobrom stanju.

Opis varoši Vođina. — Tu ima ukupno ... mahala, daskom pokrivenih prostiranih kuća sa baštama, ... muslimanskih bogomolja, ... džamija, ... mahalskih mešdida, medresa, osnovnih škola, derviških tekija, ... hamama, ... trgovačkih hanova, evrajskih šeršija i bazara, ali nema beriztana.

PALANKA SOTINI

Prije svega utičem da ovdje ima dosta vinograda i bašta. Voće je tako sočno da tamošnje šilviye zadrže svoju slast i kad se odnesu u drugu zemlju, a slast jabuke se na dugim vremenom uopće ne

³¹ Godine 1606

³² Turci su ušli u Vođin u petak i zauzeli 302-9 avgusta 1606 godine bez borbe (Ferdin I, 560).

³³ Ispravno od njene Meise Frau, a Ešlije mudi na Mariju, kćerku ugarskog kralja Lajoda Velikog, koja je bila udana za Sigismunda Luksemburškog kćerku kralja ugarskog i cara njemačkog. Vid. GNC XXXI 1813, 385, nap. 16.

³⁴ U sig. Lepod, treća Lajod. Up. prethodna napomena.

³⁵ Danas Bjelegrad Dječji-manski.

³⁶ Hama i Hims su dva grada koji postoje i danas pod istim nazivima, ali se ne nalaze u Arabiji nego u Siriji. Hama je grad koji ima 100.000 stanovnika, a Hims je grad koji ima 10.000 stanovnika. Oba grada su u dobrom stanju i imaju dosta vinograda i bašta.

1. *Angenommen, die Spieler sind rational und kennen die Regeln des Spiels. Wie verhalten sie sich?*
 2. *Was ist die Nash-Gleichgewicht?*
 3. *Wie verhalten sich die Spieler, wenn sie nicht rational sind?*
 4. *Wie verhalten sich die Spieler, wenn sie nicht rational sind und die Regeln des Spiels nicht kennen?*
 5. *Wie verhalten sich die Spieler, wenn sie nicht rational sind und die Regeln des Spiels nicht kennen und die Regeln des Spiels nicht kennen?*

Krenu s. 12. 1. 1970. god. prema zbirki predmeti pronađeni u padini, a posebno u blizini Darnog jezera, kao na ostalim lokalitetima u poljarskoj zoni.

Ovaj je grad ranije opazan¹⁰. Budući da se nalazi na jednom uzvišenju, iz njega se vidi grad Bač¹¹, koji se nalazi u Bačkoj ravni. (Bačka zahra¹²) na suprotnoj strani Dunava, nešto malo udaljen od Temara.

Nakon pet sati putovanja došli smo u grad Vukovar⁴⁰, a četiri sata kasnije stigli smo u palačicu Dely⁴².

PAULINE HALL

Nalaz se na obali jezera što ga stvara jedan rukavac Dunava. Ta palanka je utvrđenje četvorouglastog oblika. To je vojvodaluk na teritoriji: požeškog sandžaka⁴¹ ; najabet opejskog kadiluka. Unutar tvrđave nalaz se jedna džamija, jedan mešhid, jedan hamam, jedan han, oko četrdeset daskom pokrivenih kuća, oko pedeset dućana ; gradsko čizdar sa oko pedeset članova gradište posade. Vinogradi ; bašte ukrasavaju čitav grad. Daljina Sijva je stado ; obilnija od požeške Sijve ; staviše, Sijva poljevača, koja se u fućkama izvoni u sve zemlje, poznate većinom iz ovosa Dala.

Idući odatle ... sati dalje opet prema zapadu stigli smo na bregak (margit) u Osićak.

Veliki grad Osijek je podignut 932/1534. godine⁴⁴

Zatim smo prešli: osječin most i prošli grad Dardu te pu-
sati u pravcu odakle duva sjeverni vjetar kroz drvorede prešli
smo ravnja polja i opet se spustili sa svojom našom pratnjom na obalu
Dunava i (stigli u Erdut).

54. Damski robotnik (1900) u Srijemu, na Dunavu, započeo je od
morg. Istom kupaču: Sremska (Vojvod) Vojvodina.

1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021, 2022, 2023, 2024, 2025, 2026, 2027, 2028, 2029, 2030, 2031, 2032, 2033, 2034, 2035, 2036, 2037, 2038, 2039, 2040, 2041, 2042, 2043, 2044, 2045, 2046, 2047, 2048, 2049, 2050, 2051, 2052, 2053, 2054, 2055, 2056, 2057, 2058, 2059, 2060, 2061, 2062, 2063, 2064, 2065, 2066, 2067, 2068, 2069, 2070, 2071, 2072, 2073, 2074, 2075, 2076, 2077, 2078, 2079, 2080, 2081, 2082, 2083, 2084, 2085, 2086, 2087, 2088, 2089, 2090, 2091, 2092, 2093, 2094, 2095, 2096, 2097, 2098, 2099, 2100, 2101, 2102, 2103, 2104, 2105, 2106, 2107, 2108, 2109, 2110, 2111, 2112, 2113, 2114, 2115, 2116, 2117, 2118, 2119, 2120, 2121, 2122, 2123, 2124, 2125, 2126, 2127, 2128, 2129, 2130, 2131, 2132, 2133, 2134, 2135, 2136, 2137, 2138, 2139, 2140, 2141, 2142, 2143, 2144, 2145, 2146, 2147, 2148, 2149, 2150, 2151, 2152, 2153, 2154, 2155, 2156, 2157, 2158, 2159, 2160, 2161, 2162, 2163, 2164, 2165, 2166, 2167, 2168, 2169, 2170, 2171, 2172, 2173, 2174, 2175, 2176, 2177, 2178, 2179, 2180, 2181, 2182, 2183, 2184, 2185, 2186, 2187, 2188, 2189, 2190, 2191, 2192, 2193, 2194, 2195, 2196, 2197, 2198, 2199, 2200, 2201, 2202, 2203, 2204, 2205, 2206, 2207, 2208, 2209, 2210, 2211, 2212, 2213, 2214, 2215, 2216, 2217, 2218, 2219, 2220, 2221, 2222, 2223, 2224, 2225, 2226, 2227, 2228, 2229, 2230, 2231, 2232, 2233, 2234, 2235, 2236, 2237, 2238, 2239, 2240, 2241, 2242, 2243, 2244, 2245, 2246, 2247, 2248, 2249, 2250, 2251, 2252, 2253, 2254, 2255, 2256, 2257, 2258, 2259, 2260, 2261, 2262, 2263, 2264, 2265, 2266, 2267, 2268, 2269, 2270, 2271, 2272, 2273, 2274, 2275, 2276, 2277, 2278, 2279, 2280, 2281, 2282, 2283, 2284, 2285, 2286, 2287, 2288, 2289, 2290, 2291, 2292, 2293, 2294, 2295, 2296, 2297, 2298, 2299, 2300, 2301, 2302, 2303, 2304, 2305, 2306, 2307, 2308, 2309, 2310, 2311, 2312, 2313, 2314, 2315, 2316, 2317, 2318, 2319, 2320, 2321, 2322, 2323, 2324, 2325, 2326, 2327, 2328, 2329, 2330, 2331, 2332, 2333, 2334, 2335, 2336, 2337, 2338, 2339, 2340, 2341, 2342, 2343, 2344, 2345, 2346, 2347, 2348, 2349, 2350, 2351, 2352, 2353, 2354, 2355, 2356, 2357, 2358, 2359, 2360, 2361, 2362, 2363, 2364, 2365, 2366, 2367, 2368, 2369, 2370, 2371, 2372, 2373, 2374, 2375, 2376, 2377, 2378, 2379, 2380, 2381, 2382, 2383, 2384, 2385, 2386, 2387, 2388, 2389, 2390, 2391, 2392, 2393, 2394, 2395, 2396, 2397, 2398, 2399, 2400, 2401, 2402, 2403, 2404, 2405, 2406, 2407, 2408, 2409, 2410, 2411, 2412, 2413, 2414, 2415, 2416, 2417, 2418, 2419, 2420, 2421, 2422, 2423, 2424, 2425, 2426, 2427, 2428, 2429, 2430, 2431, 2432, 2433, 2434, 2435, 2436, 2437, 2438, 2439, 2440, 2441, 2442, 2443, 2444, 2445, 2446, 2447, 2448, 2449, 2450, 2451, 2452, 2453, 2454, 2455, 2456, 2457, 2458, 2459, 2460, 2461, 2462, 2463, 2464, 2465, 2466, 2467, 2468, 2469, 2470, 2471, 2472, 2473, 2474, 2475, 2476, 2477, 2478, 2479, 2480, 2481, 2482, 2483, 2484, 2485, 2486, 2487, 2488, 2489, 2490, 2491, 2492, 2493, 2494, 2495, 2496, 2497, 2498, 2499, 2500, 2501, 2502, 2503, 2504, 2505, 2506, 2507, 2508, 2509, 2510, 2511, 2512, 2513, 2514, 2515, 2516, 2517, 2518, 2519, 2520, 2521, 2522, 2523, 2524, 2525, 2526, 2527, 2528, 2529, 2530, 2531, 2532, 2533, 2534, 2535, 2536, 2537, 2538, 2539, 2540, 2541, 2542, 2543, 2544, 2545, 2546, 2547, 2548, 2549, 2550, 2551, 2552, 2553, 2554, 2555, 2556, 2557, 2558, 2559, 2560, 2561, 2562, 2563, 2564, 2565, 2566, 2567, 2568, 2569, 2570, 2571, 2572, 2573, 2574, 2575, 2576, 2577, 2578, 2579, 2580, 2581, 2582, 2583, 2584, 2585, 2586, 2587, 2588, 2589, 2590, 2591, 2592, 2593, 2594, 2595, 2596, 2597, 2598, 2599, 2600, 2601, 2602, 2603, 2604, 2605, 2606, 2607, 2608, 2609, 2610, 2611, 2612, 2613, 2614, 2615, 2616, 2617, 2618, 2619, 2620, 2621, 2622, 2623, 2624, 2625, 2626, 2627, 2628, 2629, 2630, 2631, 2632, 2633, 2634, 2635, 2636, 2637, 2638, 2639, 2640, 2641, 2642, 2643, 2644, 2645, 2646, 2647, 2648, 2649, 2650, 2651, 2652, 2653, 2654, 2655, 2656, 2657, 2658, 2659, 2660, 2661, 2662, 2663, 2664, 2665, 2666, 2667, 2668, 2669, 2670, 2671, 2672, 2673, 2674, 2675, 2676, 2677, 2678, 2679, 26

89. Pustinja danas se i dalje zove rijeke Mostovog, čiji je putin
opis toga grada.

90. Ova pustinja: Falskova; u njoj

© 1999 by the American Psychological Association
0893-3200/99/\$12.00 DOI: 10.1037/0893-3200.13.4.533

OPIS GRADA ERDUTA

Nasuprot ovog grada Erduta na obali rijeke Tisze nalazi se grad Sombor²⁴.

OPIS GRADA LEIMART

Nasuprot skela Leimart vidi se skela Bata na obali rijeke Tisze.

Idući odavle osam sati prošli smo palanku Mohač (Mihadi), zatim grad Seču;

[Ovdje (VII, 134) prelazi s jugoslovenske na mađarsku teritoriju pa ga zato dalje ne pratimo].

OPIS KONAKA NA NAŠEM PUTOVANJU
U SEGEDINSKI SANDŽAK
(VII, 353—364)

Polažavši iz ovoga grada Congrada¹ prema istoku i putujući Se-
snaest sati kroz pravu pustaru i nenaseljena mjesta stupili smo u
sela grada Kečkemet² te idući kroz bezvodan kraj bili smo prisiljeni
da jednu noć prenoćimo u Kečkemetskoj pusti. Sutradan smo ranim
jutrom krenuli na put i idući pet sati u jugoistočnom pravcu stiglih
na konak u Kečkemet. — — —

Zatim smo došli u palanku Jankovce³, odatle u staru palanku
Kaloču⁴, a iz nje u palanku Baju.

OPIS NAPREDNE PALANKE BAJE⁵

Na mađarskom jeziku to znači . . . Njen osnivač nije mi poznat,
ali je to stara tvrđava. Osvojio ju je Sulajman-han 954/1547. godine
u akciji ubijenog Ibrahim-paše⁶. To je čvrsta i tvrda dvospratna i
teško pristupačna tvrđava na obali rijeke Dunava a na teritoriji se-
gedinskog sandžaka.

Ovo je kadiluk u rangu kadiluka od sto pedeset akči. Tu se nalazi
serdar jegarskih jančara i osamdeset članova gradske posade, za-
tim muhtesab, bašdar, čamaruk-emin, haračaga i neumaraga.

Tvrđava se nalazi na obali Dunava, a podignuta je u obliku
četvorougaoznika; to je utvrđen grad sa dvostrukim bedemima i ve-
lika skela. Budući da je ta skela veću saobraćajni čvor cijele Bačke

1 U orig. Congrad, treba Congrad, mađ. Csengrad, grad na desnoj strani
Tise, oko 30 km sjeverno od Segedina.

2 U orig. Kečkemet, mađ. Szekesmet, grad u Mađarskoj jugoistočno od
Budimpešte i sjeverno od Subotice. Mlađe na toga Kotiza ga zove Veliki Keč-
kemet.

3 U orig. Yankovce, srpskohrvatski Jankovci, danas Jasenovci u Ma-
đarskoj, sjeveroistočno od Baje.

4 U orig. Kaloča, mađ. Kalocsa, mjesto na Dunavu sjeverno od Baje
5 Baju, grad na Dunavu sjeveroistočno od Subotice.

6 Mlađ na velikog —ra Ibrahim-pašu, ali je on pogubljen. — 353.

palanka. Izgradnja zidovila govori o odličnoj materijali. U ovom se nalazi samo jedan bogomolja, a džamija u četvrti zove se "od bogomolja" toga grada (kaulij) prema spisku, ali je izgrađena u četvrti, iako i njegov hamam, to je mala džamija, poznata kao "hamam", a nalazi se u vanjskom gradu i zove se "hamam". U ovom gradu je znak stambenom varoškom poznatiji, jer je poznatiji od drugih dječana (čaršije) bazara. To je varoš koja se zove "džamija" (džamija) dućani.

Ovaj grad svako veće ima glavna koja se zove "džamija" (džamija) kapje, tako da iznutra se može i ko izći.

Tu postoji jedna olovom pokrivena i od tvrdog materijala građena džamija, jedan han pokriven čeromitom i dvanaest posvendiha (moćnih čuvara), ali u slučaju opasnosti i za vrijeme borbe može da di dvije hiljade odebranih konjanika-kopljana. Nalaze se dva šehotopa, ali bez ijedne oke baruta, jer se, kažu, mjesto nalazi u unutrašnjosti zemlje i zato crni barut nije potreban.

Opis vanjske varoši — To je velika varoš koja se nalazi na jugoistočnoj strani tvrđave i koja je okružena vinogradima, baščama i ograđenim vrtovima.

Postoji svega četrnaest muslimanskih bogomolja, od kojih se ističe prijesto Pakina džamija. Ukratko, u pet bogomolja obavlja se zajednička molitva petkom, dok su ostale mahalski mesdžidi.

Tu se nalazi dvije hiljade dobrih prostiranih čeromitom pokrivenih kuća, prijemnih i na sprat. Od svih dvoraca ističe se kao najbolji i najljepši dvorac (saray) Berri-paše. To je pravi rajski vrt Irem. Tu sam boravio jednu sedmicu i provodio se onako kako sam ja od srca želio, vodeći srdačne prijateljske razgovore.

Samo, u ovome šeheru nema tekućih voda. Postoji svega četiri bunara sa živom vodom, ali je to jako bogato mjesto, tako da se jedan obrok hrane za konja prodaje za jednu slofu, jedno jagnje za deset akči, a kola daga (kaun) i lubenica za pet peneta. Sva tamokoja raja nisu Mađari nego Vlasi-hrišćani. Ova mjesta su nešto posebno, ona se pripadaju Mađarskoj, nego se ubrajaju u vilajete Bašku i Vlašku.

Tu postoje samo dvije medrese za studente, dvije tekije poklovanih dervisa, šest osnovnih škola za malu djecu, dva hana za putnike i namještike i jedan hamam koji dušu osvježava, dok su svi spomenuti dućani u gradskoj čaršiji.

Od uglednih i velikih prvaka najugledniji je Berri-paša, čija je trpeza danju i noću neograničeno pristupačna bogatom i siromašnom, starom i mladom.

Većina stanovnika su trgovci, a svi nose kraljičko odijelo vrlj elegantno i hrabri ljudi. U slučaju strasne borbe u ovoj šeheri može da se izvede dvije hiljade vrijednih konjanika-kopljana.

Jednog dana dok sam se ja, siromašan u hamamu Mustafa-pašinu, a savjetovao sa nekoliko tatar- i o knjižkim prikazima, dječana, to je varoš, provodio neka svoje detaljke (to je mjesto).

— Zašto u prisutnosti ljudi igraš i provodiš taj nestlačak i neuljudnost? — i tako ga snažno pehlivanški osamario da je jedno dijete na zemlju palo i kao da se onesvijestilo. Prisutni su odmah ustali sa svojih mjesta i rekli mališanovom ocu:

— Bre, čovče, zašto ovog dječaka tako udaraš pesnicom među svijetom i rušiš mu dostojanstvo? — Na to je stari otac bijednog djeteta odgovorio:

— Udario sam ga da bah ga odgovorio, a ljubav pripada samo bogu — i citirao stih:

— Ako otac udari sina, mudra izreka kaže da je to na mjestu, jer je dijete dio očevog srca.

— Ovo je moj sin, mogu da ga udaram, mogu da ga milujem, šta se to vas tiče?

Na to su prisutni primijetili:

— Ako je on dio tvoga srca i tvoje vlad, on je isto tako sin naše krajine, zjeneta naših očiju; on će sutra postati mladić-ratnik; poslije nekoliko godina on će se svetiti nevjernicima. Ako ga još sada budeš plašio pesnicom, on će se sutra plašiti nevjerničkog šestoperog bundovana, palte i topuzi i neće smjeti da se uhvati u koštac sa nevjernikom Ostavi, ne tuci dječake naše krajine.

Tako su prijekornim riječima izgrdili dječakova oca, a dječaka utješili, što znači da on svoje mladiće paze i cijene, i trude se da im otvore svaku želju.

To su ljudi koji su prijatelji stranaca; među njima imamo mnogo hadžija.

Ovaj šehar spada pod jegarsku finansijsku upravu (područje) Svim prihodima carskog haza, harača i tržišnih carina upravlja jegarska finansijska uprava.

Na suprotnoj strani Dunava, jedan sat hoda daleko, nalazi se skela grada Erduta¹⁾, a sam Erdut leži na obali Dunava... [na toj strani postoji velika skela. Taj grad ima jako utvrđenje]

Opis znamenitih grobova šehera Sombora. — Tu se nalaze grobovi Šaban-babe, da mu bog posveti tajnu, i Humam-deše imam-čendije, koji se poaječuju.

U ovom šeheru nisam naplatio nijednu akču na ime pregleda [grada], nego sam samo od Berr-paše dobio stotinu dakata (altun) i jednog ata. Tata: koji zimeju u ovom šeheru pokloniti su mu trojicu robova koji su odnekud bili pobjegli (iz zarobljenštva).

Zatim sam uzeo vrijednu pratnju i krenuo iz ovoga šehera Sombora u jugoistočnom pravcu i putujući osam sati beskrajnom ravnicom [došao sam u Bač].

OPIS STAROG GRADA BAČA²⁾

Podigao ga je Jeddër-ban, jedan od potomaka Menutehra. Ovo je Bač mađarskog naroda čije je ime skrivljeno od Mandliar. Kawrije

¹⁾ Iznenađujuć Erdut, — ovdje str. 523

²⁾ Bač¹⁾ — Bač²⁾ — Bač, grad u B. H.

— to je Bač³⁾ d. h. to je Bač

se taj pogrešno naziv odomacio u obliku Badi. To je stari grad koji je prelazio iz ruke u ruku mnogih država. Kasn je, 932/1529. godine ovojio ga je Sulejman-han kćero, snagom svoje mladiće, iz ruku mađarskog kralja Sigismunda¹¹.

On je sada, prema popisu Sulejman-hana i po zakonu sjeđište ogedinskog sandžakbega u jegarskom ajaletu. To je kadiluk s rangom kadiluka od sto pedeset akci. Tu se nalazi muftija (seyhu'l-islam), predstavnik šerifa (sekibu'l-širaf) i gradski dizdar. Budući da se nalazi u unutrašnjosti zemlje a ne na krajini, to se [u tvrđavi] nalazi samo osamdeset vojnika gradske posade. Tu postoji čehaja Partinoh spahijs, serdar budimskih i jegarskih janjetara, trina nadzornik (muhtesib), bađdar, povjerenik za carine (gomruk emani), povjerenik za harač (harač emani) građevinski nadzornik (mimar-aga) i subaša.

Opis tvrđave Beis. — To je divna tvrđava na jednom jezeru koje dobiva vodu iz Dunava; ima četvorouglasti oblik, a sva je sazidana od cigle. Na zapadnoj strani tvrđave nalazi se jedna kapija koja se otvara prema zapadu i vuče most preko opkopa (šanca), na oba kraja mosta nalaze se dvije velike kule, tako jake kao da ih je gradio Sedad. Na kulama se nalazi osam odbrambenih šahi-topova. Iznad gradske kapije postoje takođe dvije kule pod kupolama koje su pokrivenе daskom.

U tvrđavi se nalazi kuća dizdara, čehaje, imama, mujezina, meh-terbale i topčibale. Drugih kuća nema. U jednoj velikoj kuh na sredini ove tvrđave nalazi se tamnica (zindān), tako duboka da podsjeća na dubinu pakla. Tu se svako veče zatvaraju zatnjevci svih vilajetskih ajana, a noću čuvani drže stražu. U blizini ove tamnice nalazi se Sulejman-hanova džamija, koja je sagrađena u starom stilu. Ispod zemljane ovog grada provedene su odvodne cijevi jer je tlo podvodno.

U ovome gradu nalazi se još jedna velika kula, to je prava komsorama, koja je okrenuta prema jezeru. Na njoj se nalazi divno odmaralište poput carskog. To je dvorac lijep kao Havernek¹², u njemu se sastaju svi prvostepeni i ukreni prijatelji iz grada da se odmore i razoneđu. Visoki šahi-topovi, koji se nalaze u ovoj kuli, postavljeni su da je čuvaju sa sve četiri strane. To je visok zamak sa koga se može vidjeti neprijatelj s koje god strane dođe. Površina ovog grada i njegove okolice mnom sedam stotina koraka. Ova citadela je ono što nazivaju mađarski Beč.

Opis vanjske varoši. — Cijela ova varoš predstavlja palanku koja je opasana zidom od kule i nasipa, ali je ipak sagrađena vrlo rđo i čvrsto. Samo je tekom vremena na nekim mjestima oburvana i je nam popra lijele s odgovorom da se nalazi u unu-
Ova varoš zaprema u opsegu tri hiljade šezdeset koraka.

Opis varoši. — Cijela ova varoš predstavlja palanku koja je opasana zidom od kule i nasipa, ali je ipak sagrađena vrlo rđo i čvrsto. Samo je tekom vremena na nekim mjestima oburvana i je nam popra lijele s odgovorom da se nalazi u unu-
Ova varoš zaprema u opsegu tri hiljade šezdeset koraka.

Uzduž rijekom Dunavom, na lijevoj strani, u blizini grada, nalazi se jedna palanka, koja se zove Kuviljan.

Opis palanke Kuviljan

U ovom gradu, koji se zove Kuviljan, ima 1000 stanovnika. Palanka (grad) pripada vojvodstvu, koji se zove Vojvodstvo. Palanka se nalazi na obali rijeke Dunava. U ovom gradu, koji se zove Kuviljan, ima 1000 stanovnika. Palanka (grad) pripada vojvodstvu, koji se zove Vojvodstvo. Palanka se nalazi na obali rijeke Dunava.

Prema katastarskom popisu, koji se zove Katastarski popis, to je sada vojvodstvo, koji se zove Vojvodstvo. Palanka se nalazi na obali rijeke Dunava. U ovom gradu, koji se zove Kuviljan, ima 1000 stanovnika. Palanka (grad) pripada vojvodstvu, koji se zove Vojvodstvo. Palanka se nalazi na obali rijeke Dunava.

Idući dalje sedam sati preko polja prema istoku (došao sam u Kuvilj)

OPIS PALANKE KUVILJAN

Na latinskom, srpskom i bošnjačkom jeziku Kuvilja znači konjski grad, jer ove zemlje ne spadaju u Mađarsku, to su srpske i bošnjačke zemlje. Sagradio ju je srpski kralj, gospodar Beograda, a osovio ju je drugi vezir sardar Ahmed-paša u doba Sulejman-hana.

Prema katastarskom popisu Sulejman-hana, to je sada emirlik (povjerenstvo) na teritoriji segedinskog sandžaka : spada pod jezersku finansijsku upravu. To je zaseban nišab (sudski upostav) ima svoga dardara sa pedeset članova gradske posade (kul) : jedan srpskog sardara. Drugih vlasti nema.

Gradske utvrđenje predstavlja petougona dolma-palanka na obali rijeke Dunava. U utvrđenju ima dvije stotine potijemnih i mlietom pokrivenih kućica i četiri muslimanske bogomolje, jedan hamam, jedna derviška tekija, malo dućana.

Ja sam uzeo pratinu i idući pet sati prema istoku (došao sam u Kuvilj) je i se (došao sam u Kuvilj).

OPIS PALANKE KUVILJAN

Ja sam podigao je (došao sam u Kuvilj) je i se (došao sam u Kuvilj).

je ta hrana osiromašena, tako bijeli da je jedu. U gradu se nemirima nalazilo više siročića, klijatah i nemoćnih popova kupujućih hranu.

— Jedite ovo jelo. Narod našeg vladajeta priredio je ovu gozbu govoreći da grad predamo našem caru s ovom gozбом; i izrekao se. Ako nimate povjerenja, mi ćemo prvi da jedemo ovo jelo.

Na to su svi za posao neposobni hrdštam počeli da jedu to jelo. Zatim je jela i muslimanska vojska. Sulejman-han se veoma obradovao ovoj velikoj gozbi i izrekao ovakav blagoslov:

— Bože daj da se blagodati ovoga Segedina, Baške, Vlačke i ovoga grada Titela stalno uvjetavaju.

Zbog toga blagoslova su bogatstva ovoga grada Titela i njegove oblasti i danas obilna. Poslije je u prisutnosti sultana predat u ruke nemoćnim i bolesnim popovima, koji su prvi jeli onu hranu, vlastoručni carski ferman kojim se oslobađaju harača i svih zakonskih davanja (tekâlif-i deriyet).

I danas je ovo mjesto vrlo bogato i razvijeno. Njegova klima je priyatna, a mladići i djevojke grada Titela su vrlo lijepe, tako da se mnogo traže.

Na suprotnoj strani ovoga tehera preko Dunava nalaze se grad Sankamen²² i grad Varadin²³. Kad je Sulejman-han osvojio ovaj grad Titel, on je mostom preko Dunava prešao u grad Varadin, jer je grad Varadin bio osvojen jednu godinu ranije.

Kad sam naplatio taksu za pregled ovoga grada Titela i uzeo pratnju, krenuo sam sa sjeverne strane i došao šest sati kopnom (stigao sam u Sentu).

OPIS PALANKE SENTE²⁴

Kada je jedan franacki kapetan, rođak beogradskeg kralja, zavrio izgradnju ovog grada, tada su se svi radnici i nemani pobunili i bijeli da ubiju franackog kapetana i da zagospodare tim gradom. Na to je franacki kapetan sa svojom vojskom stupio u borbu protiv njih i rekao:

Sentbaš, što znači: »spedite, ne dižite ruku!« i tako su pobili sve pobunjene radnike. Zbog toga je ovom gradu ostalo ime Senta. Kada je, 332 1326 godine, osvojio ga je Sulejman-han iz irpekih rukaa. To je mala palanka, četvorouglastog oblika, na ravnom i zelenalom obrascu mjestu na obali rijeke Tise i na teritoriji segedinskog sandžaka. Tu se nalazi gradski džidar sa dvadeset vojnika gradske posade i tim emir i b. Ostali organi vlasti nalaze se u gradu Titelu. U tvrđi ima jedna čitavija prepravljena od rive nekoliko malih čotara, ali bašta ima mnogo.

Zatim amo krenuli dalje prema zapadu kopnom, preko bogatog sela, palanke Subotice²⁵.

Sama tvrđava nalazi se u sredini pobočnog ¹ i ² i ³ i ⁴ i ⁵ i ⁶ i ⁷ i ⁸ i ⁹ i ¹⁰ i ¹¹ i ¹² i ¹³ i ¹⁴ i ¹⁵ i ¹⁶ i ¹⁷ i ¹⁸ i ¹⁹ i ²⁰ i ²¹ i ²² i ²³ i ²⁴ i ²⁵ i ²⁶ i ²⁷ i ²⁸ i ²⁹ i ³⁰ i ³¹ i ³² i ³³ i ³⁴ i ³⁵ i ³⁶ i ³⁷ i ³⁸ i ³⁹ i ⁴⁰ i ⁴¹ i ⁴² i ⁴³ i ⁴⁴ i ⁴⁵ i ⁴⁶ i ⁴⁷ i ⁴⁸ i ⁴⁹ i ⁵⁰ i ⁵¹ i ⁵² i ⁵³ i ⁵⁴ i ⁵⁵ i ⁵⁶ i ⁵⁷ i ⁵⁸ i ⁵⁹ i ⁶⁰ i ⁶¹ i ⁶² i ⁶³ i ⁶⁴ i ⁶⁵ i ⁶⁶ i ⁶⁷ i ⁶⁸ i ⁶⁹ i ⁷⁰ i ⁷¹ i ⁷² i ⁷³ i ⁷⁴ i ⁷⁵ i ⁷⁶ i ⁷⁷ i ⁷⁸ i ⁷⁹ i ⁸⁰ i ⁸¹ i ⁸² i ⁸³ i ⁸⁴ i ⁸⁵ i ⁸⁶ i ⁸⁷ i ⁸⁸ i ⁸⁹ i ⁹⁰ i ⁹¹ i ⁹² i ⁹³ i ⁹⁴ i ⁹⁵ i ⁹⁶ i ⁹⁷ i ⁹⁸ i ⁹⁹ i ¹⁰⁰ i ¹⁰¹ i ¹⁰² i ¹⁰³ i ¹⁰⁴ i ¹⁰⁵ i ¹⁰⁶ i ¹⁰⁷ i ¹⁰⁸ i ¹⁰⁹ i ¹¹⁰ i ¹¹¹ i ¹¹² i ¹¹³ i ¹¹⁴ i ¹¹⁵ i ¹¹⁶ i ¹¹⁷ i ¹¹⁸ i ¹¹⁹ i ¹²⁰ i ¹²¹ i ¹²² i ¹²³ i ¹²⁴ i ¹²⁵ i ¹²⁶ i ¹²⁷ i ¹²⁸ i ¹²⁹ i ¹³⁰ i ¹³¹ i ¹³² i ¹³³ i ¹³⁴ i ¹³⁵ i ¹³⁶ i ¹³⁷ i ¹³⁸ i ¹³⁹ i ¹⁴⁰ i ¹⁴¹ i ¹⁴² i ¹⁴³ i ¹⁴⁴ i ¹⁴⁵ i ¹⁴⁶ i ¹⁴⁷ i ¹⁴⁸ i ¹⁴⁹ i ¹⁵⁰ i ¹⁵¹ i ¹⁵² i ¹⁵³ i ¹⁵⁴ i ¹⁵⁵ i ¹⁵⁶ i ¹⁵⁷ i ¹⁵⁸ i ¹⁵⁹ i ¹⁶⁰ i ¹⁶¹ i ¹⁶² i ¹⁶³ i ¹⁶⁴ i ¹⁶⁵ i ¹⁶⁶ i ¹⁶⁷ i ¹⁶⁸ i ¹⁶⁹ i ¹⁷⁰ i ¹⁷¹ i ¹⁷² i ¹⁷³ i ¹⁷⁴ i ¹⁷⁵ i ¹⁷⁶ i ¹⁷⁷ i ¹⁷⁸ i ¹⁷⁹ i ¹⁸⁰ i ¹⁸¹ i ¹⁸² i ¹⁸³ i ¹⁸⁴ i ¹⁸⁵ i ¹⁸⁶ i ¹⁸⁷ i ¹⁸⁸ i ¹⁸⁹ i ¹⁹⁰ i ¹⁹¹ i ¹⁹² i ¹⁹³ i ¹⁹⁴ i ¹⁹⁵ i ¹⁹⁶ i ¹⁹⁷ i ¹⁹⁸ i ¹⁹⁹ i ²⁰⁰ i ²⁰¹ i ²⁰² i ²⁰³ i ²⁰⁴ i ²⁰⁵ i ²⁰⁶ i ²⁰⁷ i ²⁰⁸ i ²⁰⁹ i ²¹⁰ i ²¹¹ i ²¹² i ²¹³ i ²¹⁴ i ²¹⁵ i ²¹⁶ i ²¹⁷ i ²¹⁸ i ²¹⁹ i ²²⁰ i ²²¹ i ²²² i ²²³ i ²²⁴ i ²²⁵ i ²²⁶ i ²²⁷ i ²²⁸ i ²²⁹ i ²³⁰ i ²³¹ i ²³² i ²³³ i ²³⁴ i ²³⁵ i ²³⁶ i ²³⁷ i ²³⁸ i ²³⁹ i ²⁴⁰ i ²⁴¹ i ²⁴² i ²⁴³ i ²⁴⁴ i ²⁴⁵ i ²⁴⁶ i ²⁴⁷ i ²⁴⁸ i ²⁴⁹ i ²⁵⁰ i ²⁵¹ i ²⁵² i ²⁵³ i ²⁵⁴ i ²⁵⁵ i ²⁵⁶ i ²⁵⁷ i ²⁵⁸ i ²⁵⁹ i ²⁶⁰ i ²⁶¹ i ²⁶² i ²⁶³ i ²⁶⁴ i ²⁶⁵ i ²⁶⁶ i ²⁶⁷ i ²⁶⁸ i ²⁶⁹ i ²⁷⁰ i ²⁷¹ i ²⁷² i ²⁷³ i ²⁷⁴ i ²⁷⁵ i ²⁷⁶ i ²⁷⁷ i ²⁷⁸ i ²⁷⁹ i ²⁸⁰ i ²⁸¹ i ²⁸² i ²⁸³ i ²⁸⁴ i ²⁸⁵ i ²⁸⁶ i ²⁸⁷ i ²⁸⁸ i ²⁸⁹ i ²⁹⁰ i ²⁹¹ i ²⁹² i ²⁹³ i ²⁹⁴ i ²⁹⁵ i ²⁹⁶ i ²⁹⁷ i ²⁹⁸ i ²⁹⁹ i ³⁰⁰ i ³⁰¹ i ³⁰² i ³⁰³ i ³⁰⁴ i ³⁰⁵ i ³⁰⁶ i ³⁰⁷ i ³⁰⁸ i ³⁰⁹ i ³¹⁰ i ³¹¹ i ³¹² i ³¹³ i ³¹⁴ i ³¹⁵ i ³¹⁶ i ³¹⁷ i ³¹⁸ i ³¹⁹ i ³²⁰ i ³²¹ i ³²² i ³²³ i ³²⁴ i ³²⁵ i ³²⁶ i ³²⁷ i ³²⁸ i ³²⁹ i ³³⁰ i ³³¹ i ³³² i ³³³ i ³³⁴ i ³³⁵ i ³³⁶ i ³³⁷ i ³³⁸ i ³³⁹ i ³⁴⁰ i ³⁴¹ i ³⁴² i ³⁴³ i ³⁴⁴ i ³⁴⁵ i ³⁴⁶ i ³⁴⁷ i ³⁴⁸ i ³⁴⁹ i ³⁵⁰ i ³⁵¹ i ³⁵² i ³⁵³ i ³⁵⁴ i ³⁵⁵ i ³⁵⁶ i ³⁵⁷ i ³⁵⁸ i ³⁵⁹ i ³⁶⁰ i ³⁶¹ i ³⁶² i ³⁶³ i ³⁶⁴ i ³⁶⁵ i ³⁶⁶ i ³⁶⁷ i ³⁶⁸ i ³⁶⁹ i ³⁷⁰ i ³⁷¹ i ³⁷² i ³⁷³ i ³⁷⁴ i ³⁷⁵ i ³⁷⁶ i ³⁷⁷ i ³⁷⁸ i ³⁷⁹ i ³⁸⁰ i ³⁸¹ i ³⁸² i ³⁸³ i ³⁸⁴ i ³⁸⁵ i ³⁸⁶ i ³⁸⁷ i ³⁸⁸ i ³⁸⁹ i ³⁹⁰ i ³⁹¹ i ³⁹² i ³⁹³ i ³⁹⁴ i ³⁹⁵ i ³⁹⁶ i ³⁹⁷ i ³⁹⁸ i ³⁹⁹ i ⁴⁰⁰ i ⁴⁰¹ i ⁴⁰² i ⁴⁰³ i ⁴⁰⁴ i ⁴⁰⁵ i ⁴⁰⁶ i ⁴⁰⁷ i ⁴⁰⁸ i ⁴⁰⁹ i ⁴¹⁰ i ⁴¹¹ i ⁴¹² i ⁴¹³ i ⁴¹⁴ i ⁴¹⁵ i ⁴¹⁶ i ⁴¹⁷ i ⁴¹⁸ i ⁴¹⁹ i ⁴²⁰ i ⁴²¹ i ⁴²² i ⁴²³ i ⁴²⁴ i ⁴²⁵ i ⁴²⁶ i ⁴²⁷ i ⁴²⁸ i ⁴²⁹ i ⁴³⁰ i ⁴³¹ i ⁴³² i ⁴³³ i ⁴³⁴ i ⁴³⁵ i ⁴³⁶ i ⁴³⁷ i ⁴³⁸ i ⁴³⁹ i ⁴⁴⁰ i ⁴⁴¹ i ⁴⁴² i ⁴⁴³ i ⁴⁴⁴ i ⁴⁴⁵ i ⁴⁴⁶ i ⁴⁴⁷ i ⁴⁴⁸ i ⁴⁴⁹ i ⁴⁵⁰ i ⁴⁵¹ i ⁴⁵² i ⁴⁵³ i ⁴⁵⁴ i ⁴⁵⁵ i ⁴⁵⁶ i ⁴⁵⁷ i ⁴⁵⁸ i ⁴⁵⁹ i ⁴⁶⁰ i ⁴⁶¹ i ⁴⁶² i ⁴⁶³ i ⁴⁶⁴ i ⁴⁶⁵ i ⁴⁶⁶ i ⁴⁶⁷ i ⁴⁶⁸ i ⁴⁶⁹ i ⁴⁷⁰ i ⁴⁷¹ i ⁴⁷² i ⁴⁷³ i ⁴⁷⁴ i ⁴⁷⁵ i ⁴⁷⁶ i ⁴⁷⁷ i ⁴⁷⁸ i ⁴⁷⁹ i ⁴⁸⁰ i ⁴⁸¹ i ⁴⁸² i ⁴⁸³ i ⁴⁸⁴ i ⁴⁸⁵ i ⁴⁸⁶ i ⁴⁸⁷ i ⁴⁸⁸ i ⁴⁸⁹ i ⁴⁹⁰ i ⁴⁹¹ i ⁴⁹² i ⁴⁹³ i ⁴⁹⁴ i ⁴⁹⁵ i ⁴⁹⁶ i ⁴⁹⁷ i ⁴⁹⁸ i ⁴⁹⁹ i ⁵⁰⁰ i ⁵⁰¹ i ⁵⁰² i ⁵⁰³ i ⁵⁰⁴ i ⁵⁰⁵ i ⁵⁰⁶ i ⁵⁰⁷ i ⁵⁰⁸ i ⁵⁰⁹ i ⁵¹⁰ i ⁵¹¹ i ⁵¹² i ⁵¹³ i ⁵¹⁴ i ⁵¹⁵ i ⁵¹⁶ i ⁵¹⁷ i ⁵¹⁸ i ⁵¹⁹ i ⁵²⁰ i ⁵²¹ i ⁵²² i ⁵²³ i ⁵²⁴ i ⁵²⁵ i ⁵²⁶ i ⁵²⁷ i ⁵²⁸ i ⁵²⁹ i ⁵³⁰ i ⁵³¹ i ⁵³² i ⁵³³ i ⁵³⁴ i ⁵³⁵ i ⁵³⁶ i ⁵³⁷ i ⁵³⁸ i ⁵³⁹ i ⁵⁴⁰ i ⁵⁴¹ i ⁵⁴² i ⁵⁴³ i ⁵⁴⁴ i ⁵⁴⁵ i ⁵⁴⁶ i ⁵⁴⁷ i ⁵⁴⁸ i ⁵⁴⁹ i ⁵⁵⁰ i ⁵⁵¹ i ⁵⁵² i ⁵⁵³ i ⁵⁵⁴ i ⁵⁵⁵ i ⁵⁵⁶ i ⁵⁵⁷ i ⁵⁵⁸ i ⁵⁵⁹ i ⁵⁶⁰ i ⁵⁶¹ i ⁵⁶² i ⁵⁶³ i ⁵⁶⁴ i ⁵⁶⁵ i ⁵⁶⁶ i ⁵⁶⁷ i ⁵⁶⁸ i ⁵⁶⁹ i ⁵⁷⁰ i ⁵⁷¹ i ⁵⁷² i ⁵⁷³ i ⁵⁷⁴ i ⁵⁷⁵ i ⁵⁷⁶ i ⁵⁷⁷ i ⁵⁷⁸ i ⁵⁷⁹ i ⁵⁸⁰ i ⁵⁸¹ i ⁵⁸² i ⁵⁸³ i ⁵⁸⁴ i ⁵⁸⁵ i ⁵⁸⁶ i ⁵⁸⁷ i ⁵⁸⁸ i ⁵⁸⁹ i ⁵⁹⁰ i ⁵⁹¹ i ⁵⁹² i ⁵⁹³ i ⁵⁹⁴ i ⁵⁹⁵ i ⁵⁹⁶ i ⁵⁹⁷ i ⁵⁹⁸ i ⁵⁹⁹ i ⁶⁰⁰ i ⁶⁰¹ i ⁶⁰² i ⁶⁰³ i ⁶⁰⁴ i ⁶⁰⁵ i ⁶⁰⁶ i ⁶⁰⁷ i ⁶⁰⁸ i ⁶⁰⁹ i ⁶¹⁰ i ⁶¹¹ i ⁶¹² i ⁶¹³ i ⁶¹⁴ i ⁶¹⁵ i ⁶¹⁶ i ⁶¹⁷ i ⁶¹⁸ i ⁶¹⁹ i ⁶²⁰ i ⁶²¹ i ⁶²² i ⁶²³ i ⁶²⁴ i ⁶²⁵ i ⁶²⁶ i ⁶²⁷ i ⁶²⁸ i ⁶²⁹ i ⁶³⁰ i ⁶³¹ i ⁶³² i ⁶³³ i ⁶³⁴ i ⁶³⁵ i ⁶³⁶ i ⁶³⁷ i ⁶³⁸ i ⁶³⁹ i ⁶⁴⁰ i ⁶⁴¹ i ⁶⁴² i ⁶⁴³ i ⁶⁴⁴ i ⁶⁴⁵ i ⁶⁴⁶ i ⁶⁴⁷ i ⁶⁴⁸ i ⁶⁴⁹ i ⁶⁵⁰ i ⁶⁵¹ i ⁶⁵² i ⁶⁵³ i ⁶⁵⁴ i ⁶⁵⁵ i ⁶⁵⁶ i ⁶⁵⁷ i ⁶⁵⁸ i ⁶⁵⁹ i ⁶⁶⁰ i ⁶⁶¹ i ⁶⁶² i ⁶⁶³ i ⁶⁶⁴ i ⁶⁶⁵ i ⁶⁶⁶ i ⁶⁶⁷ i ⁶⁶⁸ i ⁶⁶⁹ i ⁶⁷⁰ i ⁶⁷¹ i ⁶⁷² i ⁶⁷³ i ⁶⁷⁴ i ⁶⁷⁵ i ⁶⁷⁶ i ⁶⁷⁷ i ⁶⁷⁸ i ⁶⁷⁹ i ⁶⁸⁰ i ⁶⁸¹ i ⁶⁸² i ⁶⁸³ i ⁶⁸⁴ i ⁶⁸⁵ i ⁶⁸⁶ i ⁶⁸⁷ i ⁶⁸⁸ i ⁶⁸⁹ i ⁶⁹⁰ i ⁶⁹¹ i ⁶⁹² i ⁶⁹³ i ⁶⁹⁴ i ⁶⁹⁵ i ⁶⁹⁶ i ⁶⁹⁷ i ⁶⁹⁸ i ⁶⁹⁹ i ⁷⁰⁰ i ⁷⁰¹ i ⁷⁰² i ⁷⁰³ i ⁷⁰⁴ i ⁷⁰⁵ i ⁷⁰⁶ i ⁷⁰⁷ i ⁷⁰⁸ i ⁷⁰⁹ i ⁷¹⁰ i ⁷¹¹ i ⁷¹² i ⁷¹³ i ⁷¹⁴ i ⁷¹⁵ i ⁷¹⁶ i ⁷¹⁷ i ⁷¹⁸ i ⁷¹⁹ i ⁷²⁰ i ⁷²¹ i ⁷²² i ⁷²³ i ⁷²⁴ i ⁷²⁵ i ⁷²⁶ i ⁷²⁷ i ⁷²⁸ i ⁷²⁹ i ⁷³⁰ i ⁷³¹ i ⁷³² i ⁷³³ i ⁷³⁴ i ⁷³⁵ i ⁷³⁶ i ⁷³⁷ i ⁷³⁸ i ⁷³⁹ i ⁷⁴⁰ i ⁷⁴¹ i ⁷⁴² i ⁷⁴³ i ⁷⁴⁴ i ⁷⁴⁵ i ⁷⁴⁶ i ⁷⁴⁷ i ⁷⁴⁸ i ⁷⁴⁹ i ⁷⁵⁰ i ⁷⁵¹ i ⁷⁵² i ⁷⁵³ i ⁷⁵⁴ i ⁷⁵⁵ i ⁷⁵⁶ i ⁷⁵⁷ i ⁷⁵⁸ i ⁷⁵⁹ i ⁷⁶⁰ i ⁷⁶¹ i ⁷⁶² i ⁷⁶³ i ⁷⁶⁴ i ⁷⁶⁵ i ⁷⁶⁶ i ⁷⁶⁷ i ⁷⁶⁸ i ⁷⁶⁹ i ⁷⁷⁰ i ⁷⁷¹ i ⁷⁷² i ⁷⁷³ i ⁷⁷⁴ i ⁷⁷⁵ i ⁷⁷⁶ i ⁷⁷⁷ i ⁷⁷⁸ i ⁷⁷⁹ i ⁷⁸⁰ i ⁷⁸¹ i ⁷⁸² i ⁷⁸³ i ⁷⁸⁴ i ⁷⁸⁵ i ⁷⁸⁶ i ⁷⁸⁷ i ⁷⁸⁸ i ⁷⁸⁹ i ⁷⁹⁰ i ⁷⁹¹ i ⁷⁹² i ⁷⁹³ i ⁷⁹⁴ i ⁷⁹⁵ i ⁷⁹⁶ i ⁷⁹⁷ i ⁷⁹⁸ i ⁷⁹⁹ i ⁸⁰⁰ i ⁸⁰¹ i ⁸⁰² i ⁸⁰³ i ⁸⁰⁴ i ⁸⁰⁵ i ⁸⁰⁶ i ⁸⁰⁷ i ⁸⁰⁸ i ⁸⁰⁹ i ⁸¹⁰ i ⁸¹¹ i ⁸¹² i ⁸¹³ i ⁸¹⁴ i ⁸¹⁵ i ⁸¹⁶ i ⁸¹⁷ i ⁸¹⁸ i ⁸¹⁹ i ⁸²⁰ i ⁸²¹ i ⁸²² i ⁸²³ i ⁸²⁴ i ⁸²⁵ i ⁸²⁶ i ⁸²⁷ i ⁸²⁸ i ⁸²⁹ i ⁸³⁰ i ⁸³¹ i ⁸³² i ⁸³³ i ⁸³⁴ i ⁸³⁵ i ⁸³⁶ i ⁸³⁷ i ⁸³⁸ i ⁸³⁹ i ⁸⁴⁰ i ⁸⁴¹ i ⁸⁴² i ⁸⁴³ i ⁸⁴⁴ i ⁸⁴⁵ i ⁸⁴⁶ i ⁸⁴⁷ i ⁸⁴⁸ i ⁸⁴⁹ i ⁸⁵⁰ i ⁸⁵¹ i ⁸⁵² i ⁸⁵³ i ⁸⁵⁴ i ⁸⁵⁵ i ⁸⁵⁶ i ⁸⁵⁷ i ⁸⁵⁸ i ⁸⁵⁹ i ⁸⁶⁰ i ⁸⁶¹ i ⁸⁶² i ⁸⁶³ i ⁸⁶⁴ i ⁸⁶⁵ i ⁸⁶⁶ i ⁸⁶⁷ i ⁸⁶⁸ i ⁸⁶⁹ i ⁸⁷⁰ i ⁸⁷¹ i ⁸⁷² i ⁸⁷³ i ⁸⁷⁴ i ⁸⁷⁵ i ⁸⁷⁶ i ⁸⁷⁷ i ⁸⁷⁸ i ⁸⁷⁹ i ⁸⁸⁰ i ⁸⁸¹ i ⁸⁸² i ⁸⁸³ i ⁸⁸⁴ i ⁸⁸⁵ i ⁸⁸⁶ i ⁸⁸⁷ i ⁸⁸⁸ i ⁸⁸⁹ i ⁸⁹⁰ i ⁸⁹¹ i ⁸⁹² i ⁸⁹³ i ⁸⁹⁴ i ⁸⁹⁵ i ⁸⁹⁶ i ⁸⁹⁷ i ⁸⁹⁸ i ⁸⁹⁹ i ⁹⁰⁰ i ⁹⁰¹ i ⁹⁰² i ⁹⁰³ i ⁹⁰⁴ i ⁹⁰⁵ i ⁹⁰⁶ i ⁹⁰⁷ i ⁹⁰⁸ i ⁹⁰⁹ i ⁹¹⁰ i ⁹¹¹ i ⁹¹² i ⁹¹³ i ⁹¹⁴ i ⁹¹⁵ i ⁹¹⁶ i ⁹¹⁷ i ⁹¹⁸ i ⁹¹⁹ i ⁹²⁰ i ⁹²¹ i ⁹²² i ⁹²³ i ⁹²⁴ i ⁹²⁵ i ⁹²⁶ i ⁹²⁷ i ⁹²⁸ i ⁹²⁹ i ⁹³⁰ i ⁹³¹ i ⁹³² i ⁹³³ i ⁹³⁴ i ⁹³⁵ i ⁹³⁶ i ⁹³⁷ i ⁹³⁸ i ⁹³⁹ i ⁹⁴⁰ i ⁹⁴¹ i ⁹⁴² i ⁹⁴³ i ⁹⁴⁴ i ⁹⁴⁵ i ⁹⁴⁶ i ⁹⁴⁷ i ⁹⁴⁸ i ⁹⁴⁹ i ⁹⁵⁰ i ⁹⁵¹ i ⁹⁵² i ⁹⁵³ i ⁹⁵⁴ i ⁹⁵⁵ i ⁹⁵⁶ i ⁹⁵⁷ i ⁹⁵⁸ i ⁹⁵⁹ i ⁹⁶⁰ i ⁹⁶¹ i ⁹⁶² i ⁹⁶³ i ⁹⁶⁴ i ⁹⁶⁵ i ⁹⁶⁶ i ⁹⁶⁷ i ⁹⁶⁸ i ⁹⁶⁹ i ⁹⁷⁰ i ⁹⁷¹ i ⁹⁷² i ⁹⁷³ i ⁹⁷⁴ i ⁹⁷⁵ i ⁹⁷⁶ i ⁹⁷⁷ i ⁹⁷⁸ i ⁹⁷⁹ i ⁹⁸⁰ i ⁹⁸¹ i ⁹⁸² i ⁹⁸³ i ⁹⁸⁴ i ⁹⁸⁵ i ⁹⁸⁶ i ⁹⁸⁷ i ⁹⁸⁸ i ⁹⁸⁹ i ⁹⁹⁰ i ⁹⁹¹ i ⁹⁹² i ⁹⁹³ i ⁹⁹⁴ i ⁹⁹⁵ i ⁹⁹⁶ i ⁹⁹⁷ i ⁹⁹⁸ i ⁹⁹⁹ i ¹⁰⁰⁰ i ¹⁰⁰¹ i ¹⁰⁰² i ¹⁰⁰³ i ¹⁰⁰⁴ i ¹⁰⁰⁵ i ¹⁰⁰⁶ i ¹⁰⁰⁷ i ¹⁰⁰⁸ i ¹⁰⁰⁹ i ¹⁰¹⁰ i ¹⁰¹¹ i ¹⁰¹² i ¹⁰¹³ i ¹⁰¹⁴ i ¹⁰¹⁵ i ¹⁰¹⁶ i ¹⁰¹⁷ i ¹⁰¹⁸ i ¹⁰¹⁹ i ¹⁰²⁰ i ¹⁰²¹ i ¹⁰²² i ¹⁰²³ i ¹⁰²⁴ i ¹⁰²⁵ i ¹⁰²⁶ i ¹⁰²⁷ i ¹⁰²⁸ i ¹⁰²⁹ i ¹⁰³⁰ i ¹⁰³¹ i ¹⁰³² i ¹⁰³³ i ¹⁰³⁴ i ¹⁰³⁵ i ¹⁰³⁶ i ¹⁰³⁷ i ¹⁰³⁸ i ¹⁰³⁹ i ¹⁰⁴⁰ i ¹⁰⁴¹ i ¹⁰⁴² i ¹⁰⁴³ i ¹⁰⁴⁴ i ¹⁰⁴⁵ i ¹⁰⁴⁶ i ¹⁰⁴⁷ i ¹⁰⁴⁸ i ¹⁰⁴⁹ i ¹⁰⁵⁰ i ¹⁰⁵¹ i ¹⁰⁵² i ¹⁰⁵³ i ¹⁰⁵⁴ i ¹⁰⁵⁵ i ¹⁰⁵⁶ i ¹⁰⁵⁷ i ¹⁰⁵⁸ i ¹⁰⁵⁹ i ¹⁰⁶⁰ i ¹⁰⁶¹ i ¹⁰⁶² i ¹⁰⁶³ i ¹⁰⁶⁴ i ¹⁰⁶⁵ i ¹⁰⁶⁶ i ¹⁰⁶⁷ i ¹⁰⁶⁸ i ¹⁰⁶⁹ i ¹⁰⁷⁰ i ¹⁰⁷¹ i ¹⁰⁷² i ¹⁰⁷³ i ¹⁰⁷⁴ i ¹⁰⁷⁵ i ¹⁰⁷⁶ i ¹⁰⁷⁷ i ¹⁰⁷⁸ i ¹⁰⁷⁹ i ¹⁰⁸⁰ i ¹⁰⁸¹ i ¹⁰⁸² i ¹⁰⁸³ i ¹⁰⁸⁴ i ¹⁰⁸⁵ i ¹⁰⁸⁶ i ¹⁰⁸⁷ i ¹⁰⁸⁸ i ¹⁰⁸⁹ i ¹⁰⁹⁰ i ¹⁰⁹¹ i ¹⁰⁹² i ¹⁰⁹³ i ¹⁰⁹⁴ i ¹⁰⁹⁵ i ¹⁰⁹⁶ i ¹⁰⁹⁷ i ¹⁰⁹⁸ i ¹⁰⁹⁹ i ¹¹⁰⁰ i ¹¹⁰¹ i ¹¹⁰² i ¹¹⁰³ i ¹¹⁰⁴ i ¹¹⁰⁵ i ¹¹⁰⁶ i ¹¹⁰⁷ i ¹¹⁰⁸ i ¹¹⁰⁹ i ¹¹¹⁰ i ¹¹¹¹ i ¹¹¹² i ¹¹¹³ i ¹¹¹⁴ i ¹¹¹⁵ i ¹¹¹⁶ i ¹¹¹⁷ i ¹¹¹⁸ i ¹¹¹⁹ i ¹¹²⁰ i ¹¹²¹ i ¹¹²² i ¹¹²³ i ¹¹²⁴ i ¹¹²⁵ i ¹¹²⁶ i ¹¹²⁷ i ¹¹²⁸ i ¹¹²⁹ i ¹¹³⁰ i ¹¹³¹ i ¹¹³² i ¹¹³³ i ¹¹³⁴ i ¹¹³⁵ i ¹¹³⁶ i ¹¹³⁷ i ¹¹³⁸ i ¹¹³⁹ i ¹¹⁴⁰ i ¹¹⁴¹ i ¹¹⁴² i ¹¹⁴³ i ¹¹⁴⁴ i ¹¹⁴⁵ i ¹¹⁴⁶ i ¹¹⁴⁷ i ¹¹⁴⁸ i ¹¹⁴⁹ i ¹¹⁵⁰ i ¹¹⁵¹ i ¹¹⁵² i ¹¹⁵³ i ¹¹⁵⁴ i ¹¹⁵⁵ i ¹¹⁵⁶ i ¹¹⁵⁷ i ¹¹⁵⁸ i ¹¹⁵⁹ i ¹¹⁶⁰ i ¹¹⁶¹ i ¹¹⁶² i ¹¹⁶³ i ¹¹⁶⁴ i ¹¹⁶⁵ i ¹¹⁶⁶ i ¹¹⁶⁷ i ¹¹⁶⁸ i ¹¹⁶⁹ i ¹¹⁷⁰ i ¹¹⁷¹ i ¹¹⁷² i ¹¹⁷³ i ¹¹⁷⁴ i ¹¹⁷⁵ i ¹¹⁷⁶ i ¹¹⁷⁷ i ¹¹⁷⁸ i ¹¹⁷⁹ i ¹¹⁸⁰ i ¹¹⁸¹ i ¹¹⁸² i ¹¹⁸³ i ¹¹⁸⁴ i ¹¹⁸⁵ i ¹¹⁸⁶ i ¹¹⁸⁷ i ¹¹⁸⁸ i ¹¹⁸⁹ i ¹¹⁹⁰ i ¹¹⁹¹ i ¹¹⁹² i ¹¹⁹³ i ¹¹⁹⁴ i ¹¹⁹⁵ i ¹¹⁹⁶ i ¹¹⁹⁷ i ¹¹⁹⁸ i ¹¹⁹⁹ i ¹²⁰⁰ i ¹²⁰¹ i ¹²⁰² i ¹²⁰³ i ¹²⁰⁴ i ¹²⁰⁵ i ¹²⁰⁶ i ¹²⁰⁷ i ¹²⁰⁸ i ¹²⁰⁹ i ¹²¹⁰ i ¹²¹¹ i ¹²¹² i ¹²¹³ i ¹²¹⁴ i

OPIS GRADA BESONOVA²⁴

Tako je nazvan zbog ... Osnovao ga je erdeljski kralj Apafi Mihai (Afon Medžai). Kasnije, 958/1552. godine, osvojio ga je Kodža Mehmed-paša, vezir Sulejman-hana. Sada je to vojvodstvo na teritoriju šanadskog sandžaka. Njegovo utvrđenje je mala četvorouglaona palanka na obali jednog jezera, rita i močvare koji su nastali od ručava rijeke Moriša. U opsegu ima samo hiljadu koraka. Tvrđava ima svog dizdara, osamdeset momaka gradske posade i punomoćnika (naisb) šanadskog kadije. Drugih vlasti nema.

Tu postoji jedna džamija koja je prepravljena od crkve, dva mesdžida, jedna medresa, jedna tekija, dvije osnovne škole, jedan mali hamam, jedan han, osam dućana i dvije [stotine] daskom pokrivenih kuća. Dinje i lubenice u njihovim ogradenim bostanima su vrlo dobre, sočne i ukusne; ima ih tako mnogo da se jedna kola dinje i lubenice prodaju za bešluk. Samo u slučaju kad rijeka Moriš nadode pa poplavi njihove bostane i ritove kod grada, onda su dinje i lubenice na cijeni. Po obilju svakovrsnog žita ovo je bogata palanka.

Idući odatle opet u jugoistočnom pravcu i putujući osam sati, čas ravnicom i kroz bogata sela, čas opet pored rijeke Tise [stigli smo u grad Bečej].

OPIS LIJEPOG GRADA BEČEJA²⁵

[Bečej] na latinskom jeziku znači [Ovaj grad] osnovao je erdeljski kralj Junak Stefan. Osmanlije su ga više puta zauzmale i gubile, dok ga najzad nije [konačno] osvojio Kodža Mehmed-paša, 958/1552. godine, u doba vladavine Sulejman-hana.

To je sada vojvodstvo na teritoriji šanadskog sandžaka. Bog najbolje zna, a i to je vakuf Mehmed-paše Vlaskeg. To je upostava (nijābet) kadiuka Bečkereka²⁶. [Grad] ima svoga dizdara i četrdeset momaka gradske posade, tržnog nadzornika (muhtesib), serdara i gerđah janjadara, povjerenika za đumruk (gumruk emina) koji [đumruk] odaje u vakuf temelvarska finansijska uprava za sedam tovara akfi. Uz to ima i tržnog nadzornika (muhtesib), baždara i povjerenika za harač (harač-emin).

Tvrđava se nalazi na obali rijeke Tise. To je malo, ali lijepo utvrđenje, sagrađeno od cigle. U obimu obuhvata ukupno pet stotina koraka. Kroz gradski opkop protiče rijeka Tisa. Ima jednu kapiju koja vodi na pristanke i drugu koja vodi na drum. Na pristanku postoji jedan han, pedeset magarica, dobra džamija koja je prepravljena od neke crkve, jedna medresa, tri osnovne škole, jedna tekija, jedan hamam, četrdeset dućana i oko stotinu potleusica, po-

²⁴ U 17. poglavlju Bečej - sa, teža Besonova, mjesto na ...

²⁵ ... Bečej - sa, teža Besonova, mjesto na ...

²⁶ ... Bečej - sa, teža Besonova, mjesto na ...

Zbog toga što je klima prijazna, ima mnogo mladića i mladičica. Stanovništvo je oslobođeno svih državnih poreza (maš i ve masliom) [Politička vlast] tu nema nikakva uticaja, pa zbog toga mjesto napreduje (naseljava se). Ima mnogo bogatih trgovaca-hadžija. Odkupuju se kao kraljinci, a govore potursku. Sva raja i beraja (povlašteno stanovništvo) su vlaške i srpske narodnosti, ali su vrlo lojalni.

Putujući odatle šest sati dalje u istočnom pravcu, čas kroz polja, čas kroz šume [stigli smo u grad Feneclak].

[Evlja, dalje putuje u Arad, Lipovu, Radnu, Solnaš, Valagoš, Janovu, Bula, Slatina, Fekete Bator, Veliki Varadin (Varad), odakle je otputovao u Erdelj, a iz Erdelja u Vlašku odakle će ponovo zakoračiti na naše tlo pa ga odatle opet pratimo]

OPIS KONAKA NA NAŠEM PUTOVANJU U VILAJET VLASKU

(VII, 429—437)

Sa našom pratnjom krenuli smo iz Temišvara i nakon jedan sat putovanja prešli smo prvo most Rudna¹. To je velik i jak drveni most sa šest okana. Rijeka Tamiš², koja protiče ispod njega, izvire u vilajetu Erdelj. Živi izvori, koji izviru iz šančeva gradova Sebeša³ i Lugoda⁴ utiču u ovu rijeku Tamiš⁵. Jedan rukav te rijeke protiče kroz šančeve grada Temišvara, a zatim teče uspod poljanke Panteva i utiče u rijeku Dunav.

Poslije od mosta Rudna¹, putovali smo sedam sati ravnicom u jugoistočnom pravcu i došli u Vršac.

OPIS GRADA VRŠCA⁶

Pet-šest godina sam putovao po ovoj krajini, ali grad Vršac do sada nisam vidio. Podigao ga je jedan od srpskih kraljeva po imenu Despot⁷. Vršac na srpskom jeziku znači . . . Osvojio ga je Gazi Bali-beg⁸ u doba sultana Mehmed-hana Osvajata . . . godine⁹. Kasnije su ovaj grad zauzeli erdeljski daui, pa ga je konačno 936 1523. godine, u doba Sulejman-hana, osvojio drugi vezir Ahmed-paša kad je išao da osvoja grad Temišvar¹⁰.

1 U orig. Udrun ili Ordeh; u jednom rukopisu Erdur, u drugom Ordas, treba svakako Rudna; selo na Tamišu u Rumuniji, jugozapadno od Temišvara.

2 U orig. Temišvar, treba Tamiš.

3 Danas Kardnabeti u izvoru Tamiša.

4 Lugod, mjesto na Tamišu istočno od Temišvara.

5 U orig. Verie = Vršac, mjesto u Banatu.

6 U orig. pogrešno Des-i-od, treba Despot.

7 U orig. Jalu-beg, treba Bali-beg, a odnosio se na poznatog skandinavskog komandanta Bali-boga Ma¹¹.

8 Moguće je da je Bali-beg za vr. jeme oskice od brojnih skandinavskih progazara i Vršac, od ga Turci — držali sve do despotovog osvajanja . . . godine. Uporodi slijedeću napomenu.

9 Tačno je da je — osvajači — Temišvar, pa svakako i Vršac. . . . godine. . . . drugi vezir Sulejman I 421 236/23. vjero . . . godine.

To je sada vojvodstluk na teritoriji temišvarskog eyalets¹ i kavaluk u rangu kadiluka od sto pedeset akša ima predstavnika timarni spahija (sipah kethoda yeri) i serdara janjčara.

Budući da se ovo mjesto nalazi u unutrašnjosti zemlje, to u Gornjem gradu nema dizdara, posade niti kakvih zgrada. To je divna kamena tvrđava u obliku bedema, tako tvrda kao da ju je gradio Šehîd, a nalazi se na jednom visokom brdu koje se diže k nebu. Samo je tu i tamo oštećena. Preko zime u njoj čobani gradskih prevaka drže ovce. Od ljudi tu niko ne stanuje. Ova se tvrđava vidi sa sve četiri strane iz daljine od šest do sedam konaka. To je visoki grad na čijoj se zapadnoj i jugoistočnoj strani prostire beskrajna ravnica.

Ispod ovog grada Vrčca², na obali pored malog jezera, nalazi se jedna vještacki izgrađena četvorougona palanka građena namgom (nabojem) i podizom. U opsegu ima ravno četiri stotine koraka. Ovu Donju varoš-palanku podigao je drugi vezir Ahmed-paša, osvajač Temišvara, zbog katana erdeljskih daura 936/1529. godine³, jer su razbojnici-katane pljačkali ovu Donju varoš. Da razbojnici-katane ne bi mogli pljačkati ovu Donju varoš, u njoj se nalazi dizdar, dvadeset članova gradske posade, četiri lahi-topa i dovoljna količina municije. U gradu se nalazi jedna daskom pokrivena džamija sa drvenim minaretom i osam isto tako daskom pokrivenih vojničkih kuća. Na jugoistočnoj strani grada nalazi se drvena dvokrilna kapija, a pred kapijom jedan pokretan most. Pored opkopa nalazi se divna sušnica (mchkema). Na zapadnoj strani grada ima malo jezero, u njemu se love raznovrsne ribe.

Opis vanjske varoši Vrčca. — U ovoj Donjoj palanci, na jugoistočnoj strani grada, ima tri stotine prostiranih i dobrih daskom pokrivenih kuća, prizemnih i na sprat. Postoje samo tri bogomolje. Prva je džamija pred sudnicom. Budući da se nalazi u šarapi, dobro je pojećena. Ostalo su mahalski mesdžidi. Tu postoji jedna medresa, jedna tekija, dvije osnovne škole, jedan hamam, dva hana, stolina i deset dućana i tri javne česme (sebilhane) za gašenje žedi. I u ovoj varoši su sve kuće prostirane i pokrivene daskom, a okružene su baštama i vinogradima. Prema se ulice nalaze na pjeskovitom tlu, ipak ima malo kaldema, jer nema mnogo blata. Na istočnoj strani ove varoši, sve gore do starog grada, pružaju se breгови koji su zasadeni lozom. Kako je klima dobra, stanovništvo je zdravo. Grošće rubinske boje je vrlo ukusno. Voda je pomalo stepska i mrtva. Stanovnici su bogati trgovci i prijatelji stranaca. Ovdje je veoma jeftino, mjesto — bogato ima vrlo mnogo onladine.

Dok hih ja, uromah, došao u gradove na temišvarskoj i laš-
Dunava, koje nisam vidio, odlučio sam da krenem na
stolom Dunava, pa sam od laškog vojvode uzao jedne vodiče
krenuo iz Vrčca — a jugoistočnu stranu pošli ući šest sati stigao
sam u Palanku.

[illegible]

Ingled Nove Palanke¹⁴ — To je četvorouglasta palanka na brogovitom mjestu pored rijeke Dunava. Ima dvije kapije. Velika kapija koja gleda na istočnu stranu i Mala kapija, koja vodi na rijeku Dunav. Od ove kapije silaz: se [na Dunav] niz dvadeset stepenica. Kad Dunav nadolje, zvan vode ostane samo deset stepenica.

Iznad sponesudnje Velike kapije, koja vodi u varo, postaje jedan
vrhok kiosk (kuzer) a pored njega sudnica Muhamedovog kerketa.
Pred kapijom se nalazi d. bok: opkop - preko - ega - mae -
most ko - se podize na tofak. Kad se prede ovaj most - pođe - V
most, ide se oko sto koraka pored ri eke Duna'a, pa se opet prelazi

orig.: Tami Polanka.	N	Dariusz Skoczko
transl.: Polanka		
synonyms:	koja upadla w rękę	koja w
antonyms:	nie była w rękę	nie w
collocations:	była w rękę	była w
idioms:	była w rękę	była w
phrases:	była w rękę	była w
sentences:	była w rękę	była w
comments:	była w rękę	była w

preko drugog drvenog mosta i onda se dolazi u varoš. Prije varoši ovaj grad je okružen Dunavom kao nekadašnja općina, a sada stajanje vode koji se odvojio od Dunava.

Opis Velike varoši. — Prije svega, na početku spomenutog mosta nalazi se pedeset dućana, jedan han i jedna džamija. Tu postoje samo tri bogomolje i četiri mahale, od kojih su dvije muslimanske, a dvije hrišćanske. U njima ima ukupno tri stotine daskom pokrivenih kuća, koje su u dobrom stangu; okružene su baščama i vinogradima, zatim jedan lijepo izgrađen hamam. On je u mjesecu julu prazan, jer tada sav narod ide na rijeku Dunav. Bogati prvaci kupaju se u hamamima sa petama koji se nalaze u njihovim kućama, jer u svakoj kući postoji zemljana peć. Sa zapadne strane varoši teče rijeka Karaš¹⁵, koja se u blizini ovog mjesta uliva u rijeku Dunav. To je lijepa rijeka, ali je malena. Ona izvire u planini Karašovi, u erdeljskom vilajetu i protječe kroz polje grada Vršca, zatim kroz polje ove Nove Palanke i ulije u rijeku Dunav. Rijeka Terčal dolazi sa gorske visoravni Čalmaš¹⁶, protječe apod varoši na istočnoj strani i tu ulije u Dunav.

Ja sam se, siromah, sa svojom pratnjom i prvacima ove varoši, ukrcao u jednu lađu i letnjom izletnički pošao preko Dunava na suprotnu stranu u jugoistočnom pravcu. Putujući tako jednu milju, uz dosta napora i muke, podnoseći jak vjetar prešao sam na suprotnu stranu i došao u Hram.

OPIS ČUVENOG GRADA TJ JAKE TVRĐAVE HRAMA¹⁷

Sagradio ga je lečno sultan Bajazet Šveti 887 — 1481/82 godine¹⁸. To je sada vojvodluk na teritoriji smederevskog sandžaka u budimskom ejaletu i ugledan kadiluk sa rangom kadiluka od sto pedeset akči, jer se njegove nahije sastoje od bogatih i naprednih sela. Tu se nalazi predstavnik Portunih spahija (spah kethoda veri), serdar jančikara, gradski diždar sa pedeset vojnika gradsko posade, muftija (beyhu 'l-islām), predstavnik šerifa (neklbu 'l-akrāf), ležni nadzornik (muhtesib), povjerenik za carine (gümrük emini), baždar, povjerenik za harač (harač emini), povjerenik za građevinarstvo (mimar-aga) i šest gradskih aga.

Opis tvrđave Hrama¹⁹. — To je petouglaona tvrđava na stemenitoj klisuri pored obale Dunava sa pet čvrstih i jakih kula. Čio grad

15 U orig.: Karašova, danas Kaniš, lijeva pritoka Dunava. U banatskom planinama i danas postoji mjesto Karašovi, po kome Evlija naziva te planine.

16 U drugom rukopisu stoji Terčal. Evlija svakako miješa sa rijekom Nera, koja je na mjestu Meračay (— rijeka Nera) pa je taj naziv greškama preplatio. On mijenja u Terčal odnosno Terhal.

17 U orig.: planina Čalmaš je svakako planina Almad, jer se Evlija odslatio na isto ime Nera.

18 U orig.: Akroz; u starijim turskim izvorima: Akroz.

19 Hrama je isto staro mjesto u kome su turski podigli jednu utvrđenu tvrđavu čitav godine kasnije od 1481/82. — (V. 1911. str. 103.)

ima u opsegu pet stotina metara. Ovo je jaka borbeni tvrđava sa dvostrukim bunarima, četiri ili dva reda najjačeg tesanog kamena; građena je tako visoko kao da ju je gradio Šehad. Svih pet kula pokrivena su daskom. To su visoke kule sa šiljastim kupolama.

U samoj tvrđavi nalazi se Careva džamija¹⁰; kuća dizdara, i u navedenom kulama skladišta municije i hrane. Ima jednu Vodenu kapiju kroz koju se silazi na Dunav, a nema nikakvih drugih građevina.

Tu postoji jedna demir-kapija, koja se otvara prema zapadu. Prostor između dvoje nova vrata kapije okružen je raznim oružjem.

Premda se grad nalazi u unutrašnjosti zemlje, siguran od neprijatelja, vrata ipak drže stražu, jer postoji opasnost od srpskih i bugarskih gorskih harambija (hajduka). Kapiju stalno čuvaju i zato što su u ovoj ostadeh pohranjene dragocjenosti svih gradskih prvaka.

Visoka kula koja se nalazi ispred kapije ove tvrđave ima dvostruku zid, izrađena je umjetnički tako vješto da može poslužiti kao uzor.

Na luku gornjeg svoda ove kapije nalazi se natpis koji glasi ovako:

Ovdje je zapisan isto onako kako je uklesan. To je hronogram u obliku . . . tako da mu se nema šta dodati ni oduzeti.

U tvrđavi ima mnogo topova. Na istočnoj strani nalazi se opkop, ali je vrlo uzak (tjesan). Sa zapadne strane nalazi se strmenita litica koja predstavlja prirodno utvrđenje. Kako se na istoj strani nalazi obala Dunava, to na onoj strani na kojoj se nalaze ove litice nema opkopa.

Opis varoši grada Hrama¹¹ — Ovaj grad je nazvan tim imenom iz sljedećih razloga. Kada je Bajazid Sveti došao u ovo mjesto da podiže ovu tvrđavu, on je spao na jedan prostirališ (šhrām) i rekao:

„Na mjestu ovog mog šhrāma podignite mi jednu tvrđavu“.

Kad je to kazao, on je svojom časnom rukom stavio kamenje na rubove, pa su zato ovoj tvrđavi dali ime šhrām (šhrām) i sada se u spomenutom gradu nalazi jedna visoka kula u opsegu šhrāma. Zbog toga ovaj grad nazivaju Ihram. To je drvena i privremena tvrđava. Sa jugoistočne strane ove tvrđave nalazi se malo uzvišenje koje donekle dominira gradom (havāla). Na jednom uzvišenju postojala je nekada varoš koja je tek prije nekoliko mjeseci izgorjela, tako da sada mnogi dijelovi leže u ruševinama i pustoši. Postoji još samo jedan han pred tvrđavom sačinan od kamena. On je zadušena defenda Bēmdūma i Temāwara.

Varoš se sada po ovoj gradnji, tako da je već podignuto okruženo, i vis daskom pokrivenih kula. Ima ukupno dvadeset i osam kuća.

novosagrađenih dućana. Postoji jedna džamija koja je davno izgorjela pa ju je vakuf sada obnovio. Ispod džamije nalazi se mali hamam. Ukratko, ova varoš nije razvijena, ali ona ima visokogradi i bašće drveća.

Stanovništvo se oblači na rumeljsku način, a govori: rumeljskim srpski, bugarski i turški.

Kad sam ovo mjesto razgledao, ponovo sam se ukrcao u lađu i vratio se u Novu Palanku¹⁸, koja se nalazi na suprotnoj strani Dunava.

Satran sam se opet radi šetnje, izleta i razgledanja, sa nekoliko dragih prijatelja ponovo ukrcao u lađu na Dunavu i krenuo Dunavom pravo gore, na zapadnu stranu. Putovao sam pet sati podnošeti muke i tegobe i na južnoj strani prešao na suprotnu stranu Dunava, tj. na onu stranu na kojoj se nalazi grad Smederevo. Priznaknuh se toj strani, ali smo još jedan sat i došli u Kulič¹⁹.

OPIS MUČNE GRADEVINE GRADA KULIČ²⁰

Jedan grad Kijut²¹ nalazi se na visokom brdu, na kraju Gatačkog polja sjeverno od grada Novog²², koji se nalazi na morskoj obali na teritoriji hercegovačkog sandžaka u bosanskom ejaletu. Ovo je, međutim, podunavski Kulič²³. Ovoje ga je alom godine Gazi Bali-beg²⁴ u doba sultana Mehmed-hana Osvojela iz ruka arapskog kralja²⁵. To je sada vojvodluk na teritoriji smederevskog sandžaka u budimskom ejaletu i ruzbet (upostava) smederevskog kadiluka. Ovo je divan grad koji leži na jednom zaravanku na obali Dunava, ima trostruke bedeme, a zidan je od kamena u obliku petougaoznika tako tvrdo kao da ga je gradio Šeddād. U opsegu ima ravnih hiljada i šest stotina koraka.

Na jugostočnoj strani nalazi se Velika kapija, a na pristajistu Vodena kapija. Kako je ovo drvena građevina, to nije više bijeli grad, nego stara potamnijela tvrđava čije su kapije i zidovi poornjeli, a ima mjesta koja su izarena i oštećena. Ali ima sedamnaest hiljaditih kula kapija sa drvenim pokrovima, zanamljivih i neobičnih kao one gradu Smedereva. Citadela je više od vanjske tvrđave. Tu se nalazi ukupno dvadeset malih šibl-topova, ali ima pet topova koji su neobični i ogromni. Citadela je, međutim, malena. Tu se nalaze samo kuće džandara, njegovog čehaje, imama i mujezina, zatim skladište munarje, žitni ambar i Careva džamija, koja je pokrivena diaskom. Osim toga, postoji vodeni put kojim se spušta dolje na Dunav i jedna kapija. Drugo noća nema.

U vanjskoj tvrđavi nalazi se sto četrdeset diaskom pokrivenih kuća. Tu postoje samo dvije muslimanske bogomolje (mahrāb) i dvije mekabe. Sa kopnene strane grada nalazi se čvrst opkop kroz koji

18. orig. Kuplap; tako i u originalu; u H. u. H. u. H. u. H.

19.

20.

21.

22.

23.

24.

25.

Herceg Novi.

26. Ili je izmisljeno da je ovaj grad postojao prije 1483. godine, kada je

27. Ili je izmisljeno da je ovaj grad postojao prije 1483. godine, kada je

28. Ili je izmisljeno da je ovaj grad postojao prije 1483. godine, kada je

29. Ili je izmisljeno da je ovaj grad postojao prije 1483. godine, kada je

protiče voda iz rijeke Dunava. Brijegovi koji okružuju ovaj dio sela ukrašeni su vinogradima.

Ost mjesnih specijalizata na glasu su kajsije, smokve i slatke trešnje, crne šljive i kruške. Budući da je klima povoljna, ovdje ima vrlo mnogo omladine. Žene su im veoma vaspetane. Među stanovnicima ove krajine ima vrlo mnogo posjedilaca svetih mjesta i hadžija koji su preputovali kopna i mora. To su Bošnjaci, vrlo mirni, darežljivi ljudi, uljudni, prijatelji stranaca. Neobično su karakterni, dostojanstveni i časti.

Tu postoji svega . . . medžida, dvije medrese i . . .

Velika rijeka Morava, koja se nalazi na istočnoj strani, u blizini ovoga grada, skuplja svoju vodu u planinama Čatka, Rudnika i Krasavca (Alaca Hsari), protiče ispod drvenog mosta u mjestu Jagodina, koje se nalazi na beogradskom drumu, i u blizini ovoga grada Kučida¹⁸ utiče u veliku rijeku Dunav.

Zatim smo se opet ukrcali u ladu i, spuštajući se jedan sat naniže, ponovno smo stigli u grad Nova Palanka¹⁹.

Sutradan sam od moldavskog bega uzao pratnju i prešao rijeku Terčal²⁰, koja se nalazi na periferiji ovoga grada i putujući pet sati s jednim slugom (kuč) Gam Ali-bega prešao sam brda i teško prohodne putove, a zatim sam putovao dva sata obalom rijeke Dunava prema istoku i došao sretno u palanku Moldava.

OPIS STARE PALANKE MOLDAVEN

Medova na srpskom jeziku znači medno polje. Međutim, tokom vremena usvojen je nepravilan naziv Modava. Ranije je ovdje po zakonu bilo sjedište moldavskog bega. [Ovu palanku] osvojio je Gam Ali-beg²¹ godine . . . u doba Mehmeda Osvajača. To je mala četvorougona palanka sa dvije kapije: dosta je trošna, a nalazi se na obali Dunava. U njoj ima pedeset daskom pokrivenih vojničkih kuća i mala džamija sa drvenom minaretom. Ima svoga dišdara i tri stotine članova gradske posade, ima . . . Nove palanke i svoga vojvodu, drugih vlasti nema. U varoši se, međutim, nalazi dvije stotine daskom i trakom pokrivenih kuća raje sa baštama i vinogradima, zatim jedna mala daskom pokrivena džamija i pekara, a nema bana, hamama niti drugih dočana. Budući da ovdje ima deset vrsta cvjetnog meda, ovo se mjesto naziva Medava.

Tu sam se opet ukrcao u ladu i putovao jedan sat Dunavom naniže i došao u Guverđinluk (= Golubac)²² na teritoriji smede-ravskog sandžaka.

OPIS PODRUČJA GOLUBENJAKA

1. GRADA GUVERĐINLUKA (GOLUPČAL, GOLUBOWO, GOLUBEA)

Porat²³ još jedan grad Guverđinluk u Rumeliji, blizu Dimotik (Dimitrijeva Karaka), ali je porušen i u njemu nema . . . Med . . . i godunavski grad Guverđinluk (Golubac)²⁴ je . . . do . . .

U vanjskom gradu, dolje na obali Dunava, postoje dvije bogomolje i tri muslimanske bogomolje. Prva je Hadži-Ahmed (Hadži-begova) džamija na obali Dunava, to je nova građevina iz vremena medžida. Zatim postoji ... medresa, derviški hančik, osnovnih škola, jedan hamam Kodža Mahmud-paša¹⁾ i dva javna dućana, a nema bezustana niu javne kuhinje (imaret).

Kad je Mahmud-paša Sveti osvojio ovaj grad, on je vratio stanovništvo blagoslovio, pa su to veoma bogati ljudi upravo svoje porodice, svoju djecu i svega u izobilju. Svi vinogradi i bašte nalaze se na zapadnoj strani na obali rijeke Dunava, tako da liže na rajski vrt liem.

Klima je umjerena i nešto toplija nego u ostalim mjestima.

OPIS GRADA KLADOVA (FETH-I ISLÂM)

Podigao ga je Gazi Bali-beg²⁾, jedan od komandanata Mehmeda II Orvajaša, godine . To je ugledan kadiluk sa rangom kadiluka od sto pedeset akči na teritoriji vodinskog sandžaka u budimskom ejaletu. U nahiji ovog kadiluka ima sto sedamdeset sela. Tu se nalazi predstavnik spašija Porte (sipah kethoda yeri), serdar janjčara (yeracı serdari), gradski dizdar sa tri stotine članova gradske posade, trina nadzornik (muhtesib), bađdar, povjerenik za ribarstvo (halik emini) i povjerenik za harač (haraç emini).

Tvrđava se nalazi na jednom uzvišenju na obali Dunava. Građena je u obliku četvorouglojnika i snabdjevena sa dvanaest jakih i visokih kula, koje su građene od tvrdog materijala, a pokrivene su daskom. Tvrđava ima dvostruke zidove, opkop i jednu demir-kapiju koja je okrenuta prema jugoistoku. U kuli, iznad kapije, nalazi se Sulejman-hanova džamija sa minaretom zdanom od cigle i kuća dizdara. Opseg tvrđave iznosi hiljadu i stotinu koraka. To je mađena i jaka kamena tvrđava građena tako tvrdo kao da ju je gradio Šeddîd. U dolina-palanca, koja se nalazi na Dunavu, kuće su trošne i u njima ne stanuje niko. Sa dunavske strane nalazi se trostruki gradski bedem. Tu stoje topovi kojima nema ravnih Munijca i oružje su takode savršeni. Pred gradskom kapijom nalazi se musala (namazgah meydan) i mejtaz (semaze musallasi taqi).

Opis vanjske varoši. — Na jugoistočnoj stran grada nalazi se malika varoš u kojoj postoje samo četiri muslimanske bogomolje četiri stotine prostornih kuća, prazemnih i na sprat; građene su od tvrdog materijala. Neke su pokrivene daskom, a većina crvenim čeruplom. Okružene su vinogradima i baštama. Najbolje su kuće Hadži-Ahmed-paše. Osmán-paše Čaluka sa velikim porta-kapijama. Oni imaju i svega pedeset kuća.

Na sjevernoj strani, jedan hiljad i pedeset anam i džamija. Osmán-paša ima veći hamam, zatim postoje dva javna dućana i jedna kuhinja. Na sjevernoj strani grada nalazi se jedna mala džamija i jedna kuhinja. Na sjevernoj strani grada nalazi se jedna mala džamija i jedna kuhinja.

ovost, ali i u ovom slučaju, kao i u svakom drugom, po svemu mi-
slom: mnogo bolji od svih. Veliki se i čestito osmišle i po-
sloj: svaki od njih je imao svoje ljude, i to je bilo

Budući da je u ovom slučaju govorio o vojsci, o vojsci i o vojsci
su jako važni i važni: to je govorio o vojsci i o vojsci.

Svi stanovnici ovog sela su bili i o vojsci i o vojsci. Svi
nose grane kalpa i o vojsci i o vojsci. I to su rumeni i vole da
uključuju i da se prave i o vojsci i o vojsci. To su, međutim,
dosta sirovi ljudi: prošli ljudi su samo mladi ljudi i o vojsci
su uz gusle (?), tambure i o vojsci i o vojsci. I o vojsci i o vojsci
se bezbroj vinograda i bašta.

U ovoj varoši uživao sam tri dana i tri noći: bio u lov sa
Osman-pašom Čelikom. Odatle sam se okrenuo u jednu ladu i sa
svojim konjima prešao rijeku Dunav i došao u Vukovar.

OPIS KONAKA NA NAŠEM PUTOVANJU PO OHRIDSKOM SANDŽAKU (VIII, 730—757)

Kad smo, u ime boga, krenuli iz Elbasana, išli smo prvo prema istoku i, nakon četiri sata putovanja prešli smo goru visoravan koja se naziva Babija¹. Za divno čudo, ti su putovi prostrani i uređeni kao pravi carski drum. Uredio ih je pokojni Beko-paša². Naime, kad je on bio namjesnik rumeljskog ejaleta, dobio je nalog da pade na vojni pohod protiv nevjernika mletačkog grada Kotora, pa je tom prilikom naredio da se ovi drumovi očiste i urede kako bi baljemez-topovi i islamska vojska mogli s lakoćom proći. On je naredio da se zasijeku, iskrče i spalje hrastovi krševitih i gustih šuma i planina, a stijene pospu sirtetom i porazbijaju³. Na taj način nastali su toliko prostrani drumovi da smo ih mi prešli na konjima ugrajući diširda. Na njima nije ostalo nijedno skrovište za hajduke-nevjernike. Putujući bezbjedno i mirno, mi smo, bogu hvala, za četiri sata stigli srećno na konak (menzil) u

1 U eng. pogrešno: Banaja, treba: Bahija, albanski: Babac. Evlija je putovao rumeljskom cestom Via Egnatia, koja je korištena i u tursko doba. Na više mjesta toga druma nalaze se stari turski mostovi kao Hadži-Bekjarov most: izv. Memara-tuprije: Danasnja cesta, koja je otvorena putuje prvog svjetskog rata, ide unad starog druma: Up. Baedekera, *Dalmatien und die Adria* str. 261 i d. J. G. von Hahn, *Albanian Studies*, Bd I, str. 134, Babinger, *Evliya Tschelbi's Reisebege in Albanien* Berlin 1930.

2 U eng. Begko-paša: Bektonger je pomisljao da bi to moglo biti neko albansko ime (a d. str. 39 nap. 6 i 7). Ovo kazivanje Evlije odnosi se na događaje u 1662. godine, kada su bile ponovo oživjele turske pogreške za napad na mletačke posjede u Dalmaciji, a u prvom redu na Kotor. Tada je rumeljski beglerbeg bio Rukhi Mehmed paša. On je po nalogu Porte bio otpočinio čišćenje drumova kojima je imala proći arbiljerija i vojska na Kotor i Dalmaciju. Tada se sa skupljale turske snage u Meteg-Novom, u Valoni i drugim gradovima Albanije, kako bi se na Kotor napalo istovremeno sa dvije strane: iz Durrës i iz Ropca, Roma 1935, 364. Skladar se pretvorio u logor vojske koja skupljala radi napada na Kotor. U Skadar se nalazio i vojskovođa: rumeljski paša, pao je u februaru 1663. godine akademski škakup Peter Bogdan. 3) Kongresije za propagandu vjere u Arhivu Srpske akademije nauka, Beč, 1914, vol. 304, fol. 119, R. Samardžić, Jedan pokušaj predaja: Kotor, Ist. glasnik 1931, br. 3—4, ... 13) Prema tome, ovdje nap. u ... me nego je nečijom amaškom mjestu Rukhi-paša ispalo Begko-

sina kralja Despotu¹⁴ i preporučiti političkomu dani i da ne bi pobadila želju da ga ponovo dovede, kakvo tomo dan je iz zaliva ovog grada prešao na pomoć u luku Oh. I tako i poruši varoš Podgradac¹⁵. Sretno¹⁶ Muzem¹⁷ i ostali odstupnici islamske vojske, došli su na pomoć u grad Strugu. Oni su vidjeli da je taj grad potpuno i da nema nikakve pomoći, da se ponovo utvrdi, nevjernici su se plaćali potištenj i razdvoji dok je Gazi Evrenos ponovo srebno plovio preko ohridskog jezera i ulogirao se u gradu Strugu.

To je bila zaista divna tvrđava u zalivu jezera. Ako bi se sgrabila, nijedan bolji stvor ne bi mogao preći iz pristaništa jezera na suprotnu stranu, pa ni ovač ne može preći: nijedan čovjek Gradske kapije se noću zatvaraju.

Ova kasaba Struga nalazi se na teritoriji ohridskog sandžaka. Sva državno-politička vlast u tome mjestu, kao što je vijećanje i kažnjavanje smrtnom i drugim teškim tjelesnim kaznama, kao i takšim kaznama, nalazi se u ruci emina Ohridskog jezera. To je emānet koji ima ekonomsku i upravnu nepovredivost (imūnet) i spada u carski has (dameni) koji donosi sultanu prihod u iznosu od četrdeset tovara akči. U zakupu emina nalaze se sva bolja stvorenja, bilo da lete nebom ili da idu po zemlji ili da plivaju u jezeru. Svi prihodi koji se dobijaju za hvatanje i čuvanje odbjeglih robova (kačkun), od izgubljenih stoke (yuvā), carina (bac) od poreza na sitnu rogatu stoku (love i kose), od ličnog feudalnog poreza hrišćanske raje (ispence), od poreza za korišćenje gorskih pašnjaka (kišlak halčki), od poreza na novonastavljene kuće, od poreza na vinograde (donum halčki) od ostavina lica koja nasljeđuje država (beytu'l māl-i ĩm ve hāss), od glavarine (harac), od izvanrednih državnih poreza koje plaćaju kuće oporezovane tim porezima (avāriz), ukraćko, od svih zakonskih nameta (tekālif-i defiyye) i nezakonitih tereta (tekālif-i şakka), nalaze se pod upravom emina Ohridskog jezera. Sandžakbeg ohridskog sandžaka nema s tim nikakve veze. To je veliko povjereništvo (emānet), u kome povjerenik (emin) vrši vlast i upravu na osnovu carskog fermana, i održava red i poredak pomoću dvije stotine vojnika. On danju i noću krstari s vojnicima oko jezera, čuva ga i ubire carsku desetinu od ulova ribe, koja se ulovi na raznim stranama jezera. Ribari love i prodaju ribu samo s njegovom dozvolom. Ako neko potajno bez eminovu odobrenja ulovi jednu mrežu ribe, plaća globu i podnosi tjelesnu kaznu. Sva raja kasabe Struge i raja još sedam sela nalazi se pod upravom i vlašću ovog emina. Oni su oprošteni i oslobođeni izvanrednih nameta i tereta, sa zadatkom da love carsku ribu.

Svako veće sva raja ukraćva se u deset do petnaest kajaka, pa i jake ni kajacima izvlači mreže lože ribe. Ulo jednu ribu pred eminu, kajak po kajak. On je prodaje trgovcima koji dolaze iz

¹⁴ Stjepan Laskarev bio je kralj u Vojvodini i bio je njegovim bratu despot. ¹⁵ O Podgradcu. ¹⁶ Sretno. ¹⁷ Muzem.

čini su se ponovo pobunili govoreći da je sultan, Osman-efendi, koji je dječak koji se ne razumije u državu, a da je Murat-efendi, koji je han još u anazi i da će se on osvetiti duhanima i kadijama i ponovo postao sultan (halifa), preda njegovu veličanstvu i ovaj grad Ohrid. On je vojvuku banova svih država sandžakova kraljeva sasjekao i ponovo osvojio ovaj grad. Pošto se još osvojio ovaj grad, on je za te druge [vladavine] ostavio i grad Gostivar (Imar). Zašudo kadije, Murat-han je i po drugi put došao na prijestolje, a sultan Osman-efendi ponovo postao car i sultanom i državo kormilo u svoje ruke²⁵. U međuvremenu dok se događalo, nevjernici su ponovo zauzeli ovaj grad. Na to je Mehmed-han lično krenuo prema Serezu, Zihru i Manastiru (Biselj) i kad je stigao tamo, upravno je svoj pogled na Ohrid, tako je on . . . godine pao u islamske ruke i ostao u islamskoj vlasti sve dok bog bude htio.

Sada je to prema popisu sultana Sulejman-hana rezidencija sandžakbega [istoimenog sandžika] u rumeljskom ejaletu i ima zasebnu upravu. Prema starom zakonu sandžakbegov has (domeno) iznosi 333 333 akči²⁶. U tome sandžaku postoji šezdeset nameta i trista četrdeset dva timara. Ovaj sandžak ima svoga alajbega i ceribađu, a prema carskom zakonu ima ukupno sedam hiljada odabranih i namorničkih vojnika-timarnika sa njihovim dšebeljanima. Kad treba da se ide na vojnu, oni idu u ratni pohod pod zastavom vezira rumeljskog ejaleta.

Od ostalih organa vlasti ovdje se nalazi predstavnik spahija Porte (spah kethoda veri), serdar janyčara (yengeri serdari), zapovjednik tvrđave (kale dindari) i sedamdeset članova gradske posade. Samo neki članovi gradske posade su pravoslavni kršćani (rûm kethereleleri) koji su na «vuru» predali grad, i oni su oslobođeni svih izvanrednih poreza (tekâllîf). Budući da su zaduženi da popravljaју i održavaju tvrđavu (gradodržanje), oslobođeni su i svih teških obaveza (tekâllîf-i šâkka). Oni nisu muslimani.

U gradu postoji šerijatski sudija, muftija (beyhu 'l-islam), zastupnik šerifa (meklîbu 'l-etrâf) i drugi prvaci, ugledni i plemeniti ljudi (evân ve etrâf). To je ugledan kadiluk sa rangom kadiluka od tri stotine akči. On ima svega tri nahije, i to: Strugu²⁷, Resnu²⁸ i Ohrid. Drugih nahija nema. Cio sandžak ima stotinu četrdeset naprednih i naseljenih sela, tako da je ovaj ohridski sandžak podlje

²⁵ Ohrid je prvi put pao pod tursku vlast, kol = a = sada = a, kada je pao prvi put turskog vladara kralja Bajazida (1394), da bi se na vrijeme vratio vlasti Murata II (1393-1444) nego se na vodu Bajazida I (1390-1402) i na vodu Murata II (1393-1444) godine kada ga je bio zauzeo Osman-efendi.

²⁶ ali je Mehmed II ponovo osvojio Ohrid i postao sultan.

²⁷ Struga je bila pod vlašću Murata II (1393-1444) da je 1444. godine pao pod vladu Bajazida II (1444-1473) i do 1444. godine.

²⁸ Resna je bila pod vlašću Murata II (1393-1444) da je 1444. godine pao pod vladu Bajazida II (1444-1473) i do 1444. godine.

²⁹ Ohrid je bio pod vlašću Murata II (1393-1444) da je 1444. godine pao pod vladu Bajazida II (1444-1473) i do 1444. godine.

³⁰ Ohrid je bio pod vlašću Murata II (1393-1444) da je 1444. godine pao pod vladu Bajazida II (1444-1473) i do 1444. godine.

³¹ Ohrid je bio pod vlašću Murata II (1393-1444) da je 1444. godine pao pod vladu Bajazida II (1444-1473) i do 1444. godine.

"šindžaka Janjine" neposredno na zapadu (istočno od jezera); Ru-
melij: Gradinski organ vlasti (šindžaka) istočno od jezera; Belvornik
(muhtesib-aga) i gradski savjod (šindžaka) sjeverno, kapije: po-
svjerenik za ribolov (halif) istočno od jezera; jezero: jezero; zapo-
vjednik pandura (pandur-aga) aga (šindžaka) sjeverno od grada; aga,
starješina vanaja (šehit celojaj) istočno od jezera; komaragaš: Starješine
hišćana su njihovi protogori."

Svestrani opis Ohridske tvrđave — Ispod svega, ovo je grad
koji leži na sjevernoj obali Ohridskog jezera na visokom zaravanku
jedne strmenite crvene litice (hrudi). To je starinsko zdanje peto-
ugaonog oblika građeno tako tvrdo kao da ga je gradio Seddād
[Ohridska tvrđava] je vojna utvrda zasnana od tesanog kamena u
starom stilu, to je čvrst bedem i veliko sklonište (ribat) koje u opsegu
obuhvata četiri hiljade i četiri stotine koraka. U vanjskoj tvrđavi
na jednom teško pristupačnom hanku, u uglu na sjevernoj strani
koji je spojen i vezan bedemom sa glavnu tvrđavu nalazi se citadela
koja ima hiljadu koraka u opsegu. Bedemi [citadele] su visoki ravno
četdeset aršina. Majstor-arhitekt je svojim divnim majstorstvom
ukrasio ovaj grad raznim umjetnički izrađenim puškarnicama i
tvrdim grudobranama, tako da im nema ravnih ni u jednom gradu.
Kratko rečeno, ta citadela je tvrdi bedem. Tvrđava ima dvije kapije:
jedna je Velika kapija, koja je okrenuta na jugoistočnu stranu, i gleda
prema Čarevoj džamiji. U kuli nad ovom kapijom nalazi se jedan
visok kiosk pokriven daskom. U njemu dan-noć svira vojna glazba
[mehterhâne]. Na vanjskoj strani ispred ove kapije nalazi se jedan
lončita-dvorac koji je prava kosmorama. Druga kapija nalazi se na
sjevernoj strani tvrđave. Ona se otvara prema Donjoj varoši. U
unutarnjosti tvrđave nalazi se jedan mesdūd, kuća dizdara i hitni
ambar, drugo ništa nema. Ostali prostor zapremaju halife. Bedemi
velike vanjske tvrđave visoki su deset aršina. Ona ima četrdeset
uglova. Grudobrane, međutim, nisam prebrojao. Bedemi su debeli
petnaest stopa, a tako su čvrsti i utvrđeni kao da ih je gradio Seddād.
Ova tvrđava ima svega tri kapije: jedna je Velika kapija; ona se
nalazi ispod citadele; okrenuta je prema sjeveru. Kroz nju se ulazi
u varoš, koja se nalazi na ovoj strani gdje je jezero. Druga je Ta-
bačka kapija, okrenuta je prema istoku, a treća je Velika jezeraka
kapija. Ova vanjska tvrđava ima teško pristupačne i čvrste gradske
bedeme koji se pružaju od istoka prema sjeveru i sjeverozapadu kao
i sa zapadne strane. Na svim tim stranama nalaze se padine. Među-
tim, jugozapadna i južna strana tvrđave okrenute su prema jezeru.
Kako se na tim stranama nalaze oštre, strmenite i visoke litice, to se
tu nalaze stražne, opasne i smrtonosne prevallije i ambisi koji su
duboki kao tajni stupanj pakla. Sa tih strana tvrđave i opće nema
bedema niti su on potrebni, ali [dasi se] nekada [da odatle] vo-
jske je pada i razbiju se u komade. Tako su visoke [litice] stara

Džamije sultana, veoma : uglednih ljudi. — Tu ima svjetla i najneest muslimanskih bogomolja u kojima se ljudi obraćaju, to su svoje potrebe. Na prvom mjestu je Hadži-Kasimova džamija na obali jezera⁶¹, koja je jako posjećena. Ta je džamija pokrivena istim plavim olovom, ima četvoredgaonu kupolu koja je pokrivena daskom. S jedne strane ove dvije džamije nalazi se minaret zidan u starom stilu. Zatim džamija Tokija sultana Sulejman-hana. Ona je vrlo svijetla : prostrana. Zatim ima džamija Kulogluja, takođe u starom stilu, pa Hajdar-pašina džamija, stara bogomolja.

Postoji i džamija koju nazivaju Zuluma (= mračna) džamija, iako je vrlo svijetla; samo, moguće je da je ona sagrađena zulumom (nasiljem) [pa zato tako prozvana]. Tu se nalazi Hadži-Hamzina džamija, zatim Careva (Hunkar) džamija gore u tvrđavi sa dva minareta, pa velika džamija Aja Sofija u tvrđavi. Ove navedene džamije su u svijetu čuvene bogomolje.

Popis medždida pobožnih vjernika. — Ima ukupno sedamnaest mahalskih medždida (buka). Na prvom mjestu ističu se Skender-begov medždid, medždid Junus-vojvode, Kola-begov medždid, Čarhli medždid, Čenarli-medždid⁶² : Kara-Hodžin medždid; ukratko, tu ima sedamnaest medždida koji su sposobni da postanu džamije. Vakuf svakog od njih je bogat i ima svoje službenike.

Opis saraja predka : aga i kuća čestitih bogatih muslimana. — Kao što je navedeno u sudskom protokolu (sicall-i şer'), tu ima ukupno četiri stotine čeremliom pokrivenih i tvrdo zidanih kuća, prizemnih i na sprat. Sve su to prostrani dvorovi sa rajskim vrtovima kao rajska bašta (revda-i ridvan) ovog velikog šehera koji su sa svojim vinogradima i baštama ukrašali ohridsko polje. Oni koji su vidjeli ovaj šehir kažu da on ima deset do petnaest hiljada kuća.

U okolini ovoga veličanstvenog šehera nema nikakve druge tvrđave. Sa sjeverne, zapadne, južne i jugoistočne strane je Ohridsko jezero. Na istočnoj strani prostire se ovaj idealni šehir sve do podnožja gorske visoravni Istoka, sav u samim drvećima i rušćnjacima. Zato je prosto nemoguće da se u okolini ovoga grada podigne tvrđava, jer čitavu okolinu krasi bašće i ograđeni bostani.

Najbolji : najavršeniji od svih saraja je veliki dvor Ohridžida, koji je poput tvrđave. On ima brojne dvorahane : konjušnice, a na obali jezera ima svoje zamkove (maksure). Mezid-pašin saraj je takođe uzoran. To su najpoznatiji saraji.

Popis medresa — učilišta — meša Kušana. — Ovdje se nalaze dva učilišta : dva zavoda učenih teologa. Na prvom mjestu je medresa Kodža — a — paša na obali jezera preko puta (ulice) Dževd od spomenute

⁶¹ Džamija : kod istog Bratkovog kralja, postojala je i kod Dževd od spomenute

⁶² Džamija : kod istog Bratkovog kralja, postojala je i kod Dževd od spomenute

juna se sastaje obrazovani svet, ali nema nijednog ležaljke, ni zahline ni krčma (meykhane). U teheranu u hotelima i kafeima, ima veoma mnogo krčmi u kojima se čini dosta vina.

Ovdje nema bezostana, ali ipak nema mobilija vrhovrsne robe. Sama čaršija je razbijena i sastoji se od četiri dijela. Čaršija na glavnoj ulici, kao i one po sokacima okružene su velikim stablima visokih platana koji daju hladovinu.

Česme su većinom zapuštene, ali ne postoji ni potreba za vodom iz njih, jer je voda jezera svježa kao voda izvota pa zato nisu potrebne česme sa tekućom vodom. Zbog toga su sva vrela zapuštena. Osim toga, većina velikih dvorova (gospodskih kuća) nalazi se na obali jezera...

Pohvala klime koja osvježava čoupeka. — Zbog toga što je klima vrlo prijatna, ovdje ima veoma mnogo lijepih ljudi i žena, mladića i djevojača. Svi su srebrnastog tena, visokog stasa i divnog izgleda, tako da jedni drugima osvajaју srca. Njihova ljepota i krasota je poznata po cijelom svijetu. Ovdje su mnogi ostavili svoja srca.

Opis drvnih jabuka, boljeg umjeća. — Od njihovih specijaliteta ističu se devet vrsta dunja kao što su baša ayvasi (očve dunje) i ekmek ayvasi (krušine dunje), a naročito dvadeset i četiri vrste irvan-rodnih šipva i dvadeset četiri vrste krušaka, koje su upisane u sudske protokole. To su tako sočne i ukusne kruške da takvih nisam vidio ni u šeheru Malatji (Malatya) niti u šeheru Bitlusu u Durdistanu (Georgija), niti u varošima Jasi i Urdubad (?) u provinciji Tebriz (niti u Sirazu niti u šeheru Jaru). Naročito se ističe bey imrudi (begova kruška) koja je slatka i sočna kao ... Samo se voće ovog zahm-šehera ne može prenositi iz jednog kraja u drugi kao poklon, jer je vrlo sočno. Njihove jabuke, međutim, izvoze se u kutijama u sve zemlje i dugo vremena zadržavaju svoj ukus i vlast. One dugo vremena ne mijenjaju uopće ni boju ni divni miris. Ostalo njihovo voće, međutim, ne može se izvesti ni tri milje. Ali, ja sam, siromah, pak uspio da u parnaku prenesem jednu vrstu njihovih krušaka, koje se zove seferdžel, čak do šehera Strumice".

Opis jela, najjeftinijih blagodati. — U ovome šeheru ugledni ljudi imaju u običaj da svakih večeri jedni drugima, stari i mladi, priteku sa te gozbe, tako da se na svakom stolu (sohbet) jede nek-koja gozba, koja se ne jede sa drugim stolicama. Osobnost ovog grada je u svakoj gozbi i de raznovrsna ukusna jela priređena. Ako se nekoj drugi gozbi, ako smo al-ko kompoti k se de na jednom kompotima i kompotima.

Opis imareta u kome se nalazi mjesto sofi (studenata). — Postoje tri tipse (där-u ziyâfe) za sirotinju.

Prvo je imaret (javna kuhinja) one davne džamije gore pred tvrđavom koju je Ochrüide poklonio caru, tu se ujutro i naveče, gospodi : sirotinji, starom i mladom muslimanu i hrišćaninu dijek po jedan tanjur čorbe i po jedan komad hijeba¹⁴.

Drugo je imaret džamije-Teinja (Tece džamij).

Opis karavan-saraja. — Ovdje postoje tri besplatna konakšita. Najbolji je onaj karavan-saraj na Malom trgu (Kučuk pazar) u debelom hladu platana. On ima četrdeset ognjišta. Zgrada karavan-saraja Ochrüidea je takođe čvrsta¹⁵.

Opis uzornih urbanih građevina. — Prije svega tu je velika džamija Aja Sofija, koja zaslužuje da se razgleda. Pred onom džamijom gore pred tvrđavom, koju je Ochrüide poklonio caru, postoji jedan bunar žive vode koja je kao eliksir života. Majstor [vješt kao] Ferhad¹⁶ je svojom ferhatovskom krampom iskopao zaista uzoran bunar Dubok je ravnihi osamdeset lakata. Interesantno je kako je majstor [za ugradnju] vodovoda minama izbušio stijene visoke kao brdo i svojom građevinarskom vještinom doveo vodu čak iz Ochrüidskog jezera. Voda se izvlači iz bunara pomoću vitla za vođu i koristi se za imaret, za šadrvan džamije, za hanefijske česme i za druge potrebe. I to je jedna zanimljivost koja zaslužuje da se vidi.

Opis izletišta i odmarališta. — Ovaj šehir ima na sve četiri strane dvanaest mjesta za izletišta ljudi koji se provode. To je takođe jedna osobenost specifična samo za Ohrid i ona ne postoji u nekom drugom kraju. Prije svega, u pogodno vrijeme (dane) ide se preko jezera kajacima na jedra¹⁷ i levi raznovrsna riba. Provod i uživanje na vodi je osobenost ovog grada. Drugo izletišta je na jugoistočnoj strani tvrđave s one strane [preko puta] gdje se nalazi Sazli gol (jezero obraslo u trsku). Ono je prostrano koliko pet gumana, ali je, kažu, veoma duboko. Vrlo je zanimljivo loviti patke i guske na tom jezeru. Najep provod pružaju lovišta ribe (balik dalyanları) i šetnje po gorskoj visoravni Isok.

Opis posebnog dijalekta ovdšnjeg stanovništva. — Sav narod govori bugarsku i grčki (turumci), ali ne zna uopće albanski, jer Rumelija nije naseljena Arnautima (Arnabudistan); zna da govori turški sa svim literarno, pravilno i jezgrovito. U ovom šehiru ima vrlo blistavih visoko obrazovanih ljudi.

Opis grube nošnje urbih junaka. — Svi mladi momci nose odjeću od crvene vaja-šoh, kalpake od zamurs i kunovine, dolame od crne šoh i polijesne čakire na kopte. Na noge oblače žute kabirdi-papuče, za pojaseve zadržavaju pala i noževne i tako idu.

Stari, međutim, zavičaju oko glave raznovrsne muhamedovske oblače krasjilke [ogrtafe], kostule i ogrtafe od raznovrsne

Njihove tene, međutim, nose bogate heredita i na njih su se stavljaју pokrivače od tankog bijelog platna i šetaju više puta dnevno po svim glavnim ulicama, osim po čaršiji i trgu.

Dodatak općem opisu šehera Ohrida. — Prije svega napominjem da je i ovdje na svečanom divanu u prisutnosti ohridskog (osmanlijskog) Ali-bega, pročitana carska zapovijed u vezi sa čuvanjem vladajeta Manije²⁴ koju sam ja donio. [Kad je fermān pročitao] svi je islamska vojska uzviknula: »U mladega pogovora nema« i počela da se sprema za odlazak u vilajet Maniju. Ali-beg je meni, siromahu, darovao dvije stotine groša, jednog ata, jednog buntovnog arnautskog mladica i jednu sablju, dok je mojim slugama darovao po deset dukata. Odm toga, pobrnuo se da nam boravak bude prijatan i ugodan. I on je posvećio svu pažnju i brigu sakupljanju vojske.

Razgledanje stare kovnice novca. — Ovaj veliki šehar bio je stara rezidencija sultana Osmana. Budući da je i sultan Bajazit Veliki (Sveti) logorovao u ovoj mjestu jednu godinu sa svom svojom vojskom, to je ono postalo prijestonica Osmanovita (Ali-i Osmān). U ovoj šeheri kovao se novac sve do vremena sultana Murat-hana IV²⁵. I sada je mjezna kovnica u Donjem gradu blizu palača saraja velika radionica u kojoj je kupaја zatvorena. Tu se nalazi sav alat i pribor, kalupi i iskovani novac, tako da sam i ja, siromah, vidio akće iz te kovnice prave težine. Tu se nalazio jedan primjerak novca na kome piše: »Sultan Ahmed sin Mehmed-han²⁶, nekā mu je vladavina slavna! Kovano u Ohridu...«

Grobovi znamenitih ljudi u Ohridu. — Tu se između svih ostalih grobova ističu grobovi Ohrizadea i Gazi-bega, koji su pokopani pred mhrabom Čareve džamije gore u gradu. Hamzadar, koji je umro mučenički, pokopan je [u mauzoleju] pod kupolom pokrivenom ćermitom. Taj mauzolej nalazi se na jednoj litici na obali jezera sa lijeve strane džamije Aja-Sofije, pokraj pašinog saraja...

Poslije toga mi smo sa Ohrizadeom i nekoliko stotina ljudi pojačali konje i napravili izlet na gorsku visoravan Istok.

Pošavši iz Ohrida i idući tri sata, došli smo u

SELO ČERIBAŠI

To je lijepo selo u Ohridskom polju. Naseljeno je bugarskom rajom, ima uredne bašče i dvije stotine kuća.

Zatim smo išli pravo prema istoku i penjajući se pet sati naviše (došli smo na planinu Istok)

OPIS VELIKE GORSKE VISORAVNI ISTOKA

Ova neobična visoravan poznata je i Arapima i Persijancima. Sa svake strane te visoravni vide se sve gore i planine na području sedam kaduka. Na zapadnoj strani ove visoravni leži šehar Ohrid, a on je udaljen pet sati hoda, više prema jugu. Sami grad, njegove

proizvodi crvena boja [egipatskih] piramida i koja naginje hvali Cohe. To su interesantne i glasovite boje koje zaslužuju da se vide. Syn stanovništvo zanima se uglavnom gajenjem ovog korijenja za boju koje izvoze čak u Frengistan (zapadna Evropa). Ono se mnogo traži, tu dolaze trgovci iz svih krajeva i pakuju na hiljade paketa korijenja [od koga se dobija] ova boja i raznose je u razne krajeve svijeta.

Od ovog mjesta ostaje nam na ljevoj strani vrlo blizu kadiluk Prespa.

Zatim smo se ponovo vratili natrag, na goraku visorevan Istok, gdje smo uživali jedan dan i jednu noć. Potom smo se spustili sa visoravni prema zapadu i nakon pet sati ponovo prešli selo Čeribaša i opet došli u šehar Ohrid. Tu smo prenoćili jednu noć pa se sutradan oprostili sa svim prijateljima i uz pratnju vojne glazbe ohridskog [sandžak]bega krenuli sa svom vojskom na čuvanje grada Manaje.

XLVII

OPIS KONAKA NA PUTOVANJU OVOGA NESREČNOG SIROMAHA IZ OHRIDA U ISTANBUL

(VIII, 745—759)

Naš veliki put vodio bi nas opet preko vrsoravni Istok¹, ali tuda nismo krenula, nego smo, da bismo potjerali zame i tuzarnike ohridskog sandžaka koji su bili određeni da idu na vojni pohod u Manju² i da bismo obišli i razgledali neka sela i kasabe, krenuli iz Ohrida i uhi pet sati te prošli kasabu Stragu³. Kružili obalom Ohridskog jezera i idući pet sati prema jugu došli smo u Podgrađe⁴.

OPIS DIVNE KASABE PODGRADECA

I ovo mjesto spada u has ohridskog [sandžak]bega i nalazi se pod upravom njegovog vojvode. To je nijābet kadiluka Starove⁵. Na suprotnoj strani od ovog mjesta (šehir) preko jezera vide se kasaba Straga⁶ i grad Ohrid, između njih nalazi se [rastavlja ih] samo jezero.

Ova kasaba ima svega četiri mahale i samo četiri muslimanske bogomolje. Prvo je . . . džamija u čaršiji. To je divna džamija, pokrivena je ćeremutom, i ima kamenu minaret; zatim džamija . . . koja ima veliki broj posjetilaca. Postoje dva dobra mahalska mešhida: jedna mešhida za sofie (studente), dva dječija mekteba u kojima se uči abeceda, jedna tekija zamčenih dervisa (sebdatīn), tri hana, jedan mali hamam; ima još dvadeset kućnih hamama u svega šest stot na kuća koje su pokrivena ćeremutom i okružene vinogradima i baštama, zatim svega sto pedeset dućana, a nema od kamena [tvrdog] zidanog bazistana. Na obali jezera međutim, ima mnogo čitih tabačkih dućana. Budući da se ovo mjesto (šehir) nalazi na obali jezera, zamkovi hladnjaci nekih velikih dvorova nalaze se na obali jezera. S . . .

orig. Istok
1. Manja, danas Malina, tačnoje Mani, južni dio Peloponosa
2. Straga
3. Podgrađe na jugozapadnoj obali O . . .

bovi prozori su okrenuti prema vodi. Nosi pažnju i izvanjski oblik na tim prozorima : odakle love izvrsnu ribu. Svaki domaćin ima u kući love ribu i stalno jednu biranu svežu ribu.

Budući da je klima prijetna, u baštama i vrtovima uzgajaju se raznovrsno voće i slatko voće, naročito su slatke i dobre jabuke pa je ovaj šehir postao krasno i lijepo mjesto, kao što je i u drugim voćima, tako da ono ima neki poseban duh.

Na jugoistočnoj strani ove kasabe, osam sati hoda doleko nalazi se šehir Korta⁶ Ranije (1877-1888) godine ja sam posjetio i vidio varoš (šehir) Korta⁶, Hrupište⁷, Buhlište⁸, Golukere⁹, pa zato ovog puta nisam krenuo na te strane nego sam opet krenuo obalom jezera prema sjeveru i putovao sretno dva sata prostranom i plodnom ravnicom punom sela sa vrtovima, baštama (vinogradima) i čiflukima, to su potpuno zaštićena i sigurna mjesta pa sam ih sretno proputovao i došao u Starovu.

OPIS NAPREDNE KASABE STAROVA¹⁰

Iz ovoga mjesta lijepo se vidi kasaba Podgradec¹¹. I ova kasaba nalazi se na teritoriji ohridskog sandžaka i spada u has njegovog (sandžak)bega. Njome upravlja (sandžak)begov vojvoda; to je kadiluk sa rangom od sto pedeset akči. Njegova nahija sastoji se od sedamdeset sela. Sva njegova raja i povlašćeno stanovništvo (beraja) su Bugari¹².

Po zakonu sultana Sulejman-hana u ovaj grad dolazi jedan čorbadžija od janjčarskog odjaka kao devirmeeaga u ime carskog dvora njegovog veličanstva cara i odavde odvodi nekoliko stotina odabranih bugarskih i grčkih (rûm) mladića (u adžemu oglane). Na njihove glave stavljaju crvene mladićke čulahe, a na ramena im oblače odijelo od crvenog sukna (aba) i odvođe ih u prijestonicu kao danak u krvi (devirme gulamları). Svi su neobično napjeni, a oni koji su plemeništa roda (plemiškog porijekla) postaju carsku počtu (gilman-i hama). Ostale pristale mladiće opredjeljuju korpusu čorbadžija (čorbace ocağı) i korpusu janjčara (jeniceri ocağı), a slabije predaju u odjak topčija i dizebđija. Mladiće koje pokupe iz drugih kadiluka kao danak u krvi predaju uglednim kućama i vođenjem ličnosti po spuku i pošto se kod njih obrazuju, odgoje i školuju unose ih u platin apak adžemu oglana. Počije (izvjesnog vremena) ulaze u korpus janjčara, a zatim u korpus carskih spahija. Mnogi od njih, kojima je bilo dosudno, postali su veliki veziri, ministri i muftije. On je ovaj šehir Starova¹³ dišno i blagosloveno mjesto, izvor sretnih mladića i onih dječaka koji se uzima u kao danak u krvi. Ono je

6. U orig. Coriza, danas Korce u Albaniji. Julko od Ohridskog. Prelog 3 — 2.

7. Hrupište, danas Argos Crestikom. G. 1881. — 1882.

8. Buhlište, kasnije Buhlište. D. 1881. — 1882.

9. Golukere, kasnije Golukere. D. 1881. — 1882.

10. Starova, kasnije Starova. D. 1881. — 1882.

11. Podgradec, kasnije Podgradec. D. 1881. — 1882.

12. Bugari, kasnije Bugari. D. 1881. — 1882.

uvršteni su kopno čitavi otoci i polotoci u Ohridskom jezera. U njemu ima četiri stot ne dobre i srednje veličine, i čeremitom pokrivenih gospodskih kuća. Neki gospodski kuće pokrivene su trskom, ali svaka kuća, po nekome ustaljenom redu, ima vinograd i baštu.

Tu postoje svega četiri mahale. Polovina mahala su muslimanske, a polovina nemuslimanske. Ima i četiri muslimanske bogomolje. Dvije su džamije; džamija ... a čaršij pokrivena je čeremitom i ima jedan minaret. Džamija ... je divna. Postoje i dva mahalska medžida-bekeje, jedna medresa sofu, jedan dječiji mekteb, jedna derviška tekija (hankâh). Tu ima stoletnu dućana, samo nema bezizstana, ali je promet velik i ima svih stvari. Tu se nalaze tri hana i jedan javni hamam, ali ima još kućnih hamama. Vinogradi i bašte su brojni. Ukratko, ova divna kasaba je pravi svjetski perivoj. Od njeza kop ovdje imaju svoje odlake i to ... aga ... aga i drugih bili su prema carskom fermamu određeno da odu čuvati grad Maniju¹ pa su oni iz ovog šehera krenuli na tu stranu, a mi prema Carigradu (der-i devlet). Pri tome nismo išli više prema gradu Ohridu, nego smo krenuli ka jugoistoku iza leđa šehera Ohrida podnožjem gorske visoravni Istok¹⁰. Zatim smo opet prošli selo Ceribaši i uzeli za vodiče nekoliko ljudi od bugarske raje pa smo opet prešli gorsku visoravan Istok¹ drugim putovima, promatrajući tu visoravan. Spuštajući se niz nju pet sati (došli smo u

SELO PAŽI¹¹

To selo naseljeno je samim bugarskim hrišćanima, a nalazi se na teritoriji ohridskog sandžaka. Pročavši to selo i spuštajući se (tri) sata prema jugoistoku (došli smo u Prespu).

OPIS VELIKOG SELA-KASABE PRESPE

Ovo je takođe vojvodoluk na teritoriji ohridskog sandžaka i kas ohridskog paše. To je kadiluk u rangu kadiluka od sto pedeset akči, samo tu ne postoji kasaba, nego se nalazi (ovog kadiluka) sastoji od četrdeset dobro naseljenih, i dobro stajebih sela, tako da je svako od njih kao kakva kasaba. Neka od tih sela leže na obali Presperskog jezera (Prespa gölü). Ovo su bogata i dobro naseljena sela.

OPIS PRESPANSKOG JEZERA

To je malo jezero četvorougastog oblika koje (dobiva vodu) iz Ohridskog jezera. Uzduž i poprijeko zaprema devet milja. U njemu se lov vrlo mnogo raznorodnih riba; to je zascan emaret. Ponkad, međutim, ovaj emaret drži emir Ohridskog jezera.

Odatle smo putovali kroz prespanaki kadiluk ostavljajući kasu Resen¹² na lijevoj strani. Ja, siromah, putujući kroz jednu ... u obraslu hrastovinom prošao sam

poputao Ahm
naposlata
Resen

SELO DERMENT¹⁴

Idući četiri sata dalje opet prema istoku došao sam u

SELO GAVATO¹⁵

To je hrišćansko selo na području šehera Manastira (Bitolj)

Odatle smo putovali dalje pet sati opet prema istoku, a zatim se malo odmarali na jednom idealnom mjestu za izlete na obali rijeke ... koja protiče kroz šehar Manastir¹⁶. Tu smo slušali hiljade raznovrsnih tužnih melodija slavuja. Ovak divni perivoj sa drvoredima opisali smo ... godine, i to onako kako je to pero u stanju da izloži¹⁷. Samo ovo je tvorevina božja kakvoj nema ravne ni slične na zemlji. To je idealan perivoj sav obrezan, tako da ako ima sličan u Rumeliji¹⁸, onda je to ovaj idealni šehar Manastir.

KONAK U VELIKOM ŠEHERU I STAROM GRADU
BOGOM ŠTIĆENOM MANASTIRU

U ovaj šehar dolazio sam ravno sedam puta. Zadržavajući se u njemu duže vremena detaljno sam opisao sve njegove osobitosti pa neka se izvoli pogledati ... sveska [Putopisa]¹⁹. Tu će se saznati do koga je stepena ovaj šehar naseljen i izgrađen. Ovdje smo i sada zakonačili u kući našeg brata zaima Omeragazade. Tu sam se vodio sa mnogim prijateljima. Ujutro sam se oprostio sa svim njima i za [četiri] sata prešao hamunovsko polje koje se nalazi na istočnoj strani šehera Manastira i došao u

SELO BESLON²⁰

Ovo je selo zijamet Omer-age. Njegova raja su sve sami Bugari.

Odatle sam krenuo dalje i prešao rijeku ... koja protiče kroz Manastirsko polje i koja dolazi čak iz planina vilajeta Dukadina i sandžaka Prizrena i uliva se u rijeku Vardar²¹. Kad sam prešao ovu rijeku, putovao sam dalje opet prema istoku i za sedam sati prešao mnoga naseljena i izgrađena sela i putovao dalje kroz nahije kadiluka šehera Štipa²² i došao na konak u

SELO VARJE (VARYE)²³

Sve su to čisto muslimanske sela : slobodan zijamet (tj. feud koji uživa ekonomski i administrativnu imunitet).

14. Nepoznato.

17. - orig. - Guset danas Gavato i Djavato na putu Resen - Bitolj.

18. To je rijeka Drigor.

19. V. ... 2.

20. ... elpar - Rum = Rumelija.

21. ... sv. 13-104.

22. ... Rumelija ... rukopisno Beslu.

23. ...

24. ... grad u Makedon ... jugoistočno od ...

25. ... Varje = Varye, nepoznato.

Putujući odatle . . . opet prema istoku preko ravni polja stigao sam u Štip.

KONAK U SELU ŠTIPU²⁴

Ja sam tokom 1887/1888. godine nekoliko puta prošao kroz ovaj šehr : detaljno opisao njegove znamenitosti²⁵.

Zatim smo išli dalje šest sati, opet prema istoku, i prošli mnoga dobro naseljena : bogata sela. Ovo selo : sela koja se nalaze u njegovoj okolini nazivaju se Ove Polje²⁶. Sva ova sela pripadaju vakufu Srednje džamije (Orta-cami), u kraju Yen Odalar (novi sobe) u Istanbulu. To su vrlo bogata : naseljena sela. Kad sam : njih prošao, [stigao sam u Radovišta].

OPIS KASABE RADIVIŠTA²⁷

Budući da je ovo mjesto bilo izletišta : lovište nekog zabludjelog kralja Radula, to ga, po imenu toga kralja Radula, pogrešno nazivaju Radovište²⁸. Nalazi se na teritoriji čustendžskog sandžaka i spada u has njegovog paše kojim upravlja pašin vojvoda. Ponekad je upravlano u carski has pa su tada njim upravljali državn organi. Međutim, mnogo puta ga je držao pašla skopskog sandžaka.

To je kadiluk u rangu kadiluka od sto pedeset akči, [a obrazovan je] udvajanjem izvjesnih nahija iz štipeskog kadiluka. Sastoji se od šezdeset bogatih : dobro naseljenih sela. Sva sela ovoga kadiluka su Bugari.

Zastupnik spahija Porte (kethoda yeri) i zerdar janjčara (toga kraja) stanuju u šehru Štipu.

Teritorija ove dobro naseljene kasabe leži sa obje strane jedne rijeke.

[Radovište] ima četiri stotine čeremutom pokrivenih kuća, većinom prizemnih : na sprat sa baščama, a sastoji se od pet mahala : ima pet muslimanskih bogomolja. Prva je džamija . . . u čaršiji : džamija . . . koje su u dobrom stanju. Tu postoje dva medždže, jedna [medresa] sa sobama za škole : jedan mekteb za nevinu djecu, jedna tekija pravih dervisa, jedan mali mračen hamam i tri mala hana. Tu postoje : dvije kafane, koje nisu tako lijepe. Ima svega do sto pedeset malih : dostojnih dućanića, a nema bezvratna zidanog od kamena. Ali to je mala kasaba koja ima mnogo vinograda i bašta : prijetnu klimu.

Odatle smo krenuli dalje prema jugoistoku : u šest sati prošli mnoga dobro naseljena sela. Ako bih htio da svako od njih opišem,

24 : . . . rukovodim stajati na konak u šehru Štip.

Vid. . . 348. Sva ta) opit Štip se potiče iz 1891/1892.

25/1892. . . 28.

26 : . . . pogrešno Orta-cami : Ove polje, predjel . . .

27 : . . . Radovišta, dan- . . .

trebalo bi veoma mnogo posati. Ja sam se, međutim, ograničio na to da opišem samo ona sela u kojima smo prenoćili...

[Putujući dalje] ... sati došli smo u kasabu Tikveš.

OPIS BOGATE KASABE TIKVEŠ¹⁰

I ova kasaba nalazi se na teritoriji čustendilskog sandžaka; spada u has njegovog paše i predstavlja jedan vojvodluk. To je ugledan kadiluk sa rangom kadiluka od sto pedeset akča. Njegova nahija sastoji se od sedamdeset dobro naseljenih i bogatih sela sa brojnim vinogradima i baštama. Sva raja u tim selima su Bugari, i to su bugarska sela.

Tu nema predstavnika Portinih spašija (kethoda yeri) niti sandara janjčara, ali ima vrlo mnogo uglednih ljudi. Sama varoš leži pod jednim humkom na plodnom i prostranom terenu. Klama je vrlo prijetna. Ima svega tri stotine čeremotom pokrivenih kuća, od kojih je prilikom popisa sedamdeset kuća zaduženo svarišom (izvanrednim nametima). Tu se nalaze svega četiri hrišćanske mahale i pet muslimanskih bogomolja, od kojih su tri džamije, i to prvo... džamija u čaršiji; pokrivena je čeremotom i ima kamenu minaret; zatim džamija... koja ima brojne posjetioce. Tu postoje dva mahalska medrida (buka), jedna medresa (sum'a) za softe i jedan mekteb. Stanovnici imaju malo djece. Nalazi se jedna derviška tekija (hanikah), jedan hamam sa prijetnim zrakom i neobično divnom zgradom. Ima dva trgovačka hana i oko sedamdeset dućana, ali ih nisam brojao.

Stanovnici ovoga šehera idu svake godine na panadur koji se zove Doljan¹¹, a koji se nalazi u blizini područja ove kasabe, i na velikom skupu i velikom sajmu kupuju sve svoje potreptine i prodaju bijelo sukno (beyaz aba) koje je njihov pošten proizvod i radi, a potom se vraćaju u svoj šehar, jer je bijelo sukno ove kasabe Tikveša poznato u Rumu¹², Arabiji i Persiji, ono je poput sajra-čohi.

Kad sam i ova kasabu razgledao i razmotrio, krenuo sam dalje prema jugoistoku i putujući osam sati jednim poljem prošao sam mnoga bogata i dobro naseljena sela i pijuci vode koje su kao eliksir života došao sam na konak u

SELO ČERİBAŞI¹³

Budući da to selo spada [u timar] čustendilskih čeribala, ono se zove Čeribaš.

Zatim sam prošao selo Radoš¹⁴ kao mnoga druga plodna bogata sela i stigao u Vlandovo!

¹⁰ orig. Tikveš, kasnije Kavadar, danas Kavadarci — — — Tikveš.

¹¹ orig. Doljan, danas Dolani, selo jugoistočno od Šuma.

¹² orig. Rumi, a danas Rum, isto ime kao i Rumelija; Rumelija, područje na-

OPIS KUĆE KALUĐERICE VLAĐOVIĆA

Prvo mu je ime Vlandom (Vlandović) i bio je izvanredno je-
ziku znači veliki pop. I ovo je ime koje se koristi u latic-
delskog sandžaka. Muslimani ima dosta u ovom kraju Bugaru mnogo.
Ovim hrišćanima upravlja protopopovica (protopopov?), što znači
seoski starijšina (šehaj) koji potpisuje imena papa Vlandova koji je
prvi osnovao ovaj leher pa je on seoski sinom toga popa; zato se
ovo mjesto naziva Vlandovo. I sada u ovom mjestu postoji veliku
manastir toga popa.

O osobitostima toga manastira slušao sam tak u zemlji Erdelju,
u nevjerničkoj zemlji Almani; u švedskom vilajetu Rarije ga
nisam vidio, nego tek sada, utao sam unutra, razgledao ga i razmo-
trio. To je umjetnički izrađen manastir u planinskom mjestu sa
gvozdenom kapijom kao kakva tvrđava. Sve su mu kupole prekri-
vane slovom, tako da, kad čovjek koji se razumje u arhitekturu
potpuno pogleda ovaj kaluderski manastir, ostaje zapanjen i zadi-
ljen. Pramo posuda, umjetnički izrađeni i obješeni lusteri koji se tu
nalaze, kao i raznovrsni stubovi i mramorni podovi koji su izrađeni
kao drage kamenje i divnom freskama obložen zidovi su tako inte-
resantni, da sličeš manastira nema u zemljama manastira. Mladi
kaluderi u ovom manastiru su tako lijepi i prstali mladići da takvih
nema ni u jednoj patrijaršiji (patrikhanje). Ukratko, njegov opis pred-
stavlja zamor. Ovaj manastir nazvan je po imenu popa Vlandija,
koji ga je podigao pa ga zato nazivaju manastir Vlandija.

Interesantno čudotvorstvo, provednost božije — Kako da je u
practera vremena jedan od apostola poštovanog Hrista po imenu
sveti Simeon (Sem'in) došao na ovo mjesto i svojim blagoslovenim
poslom pokazao na jedan kamen na kome se pojavio otvor. Za čudo
božije, kamen se raspolovio i iz toga otvora sada teče voda čije je
čudotvorstvo ovo:

Ako jedna nečista hrišćanka sa menstruacijom ili pjan i ne-
opran (nečist) muškarac-nevjernik pride ovom kamenu i počne da
uzima vodu, tada odmah, usng časa počne da teče krvava voda. Ako,
međutim, te vode uzme jedan čist čovjek (muškarac), onda počne da
teče pomalo slana voda. Čudno je da uzvišeni Bog nije nikada nagdi-
dao vodama prijetan miris uzimajući vodu života i vodu-stu-
denac (žb-i zelje). Jedino vrela Zemzem (žb-i zemzem) u časnoj Meki
ima pomalo prijetan miris. Isto tako osjeća se miris vrela Silvan
(ayn-i Silvan) u časnom Jerusalmu. Ali ako na odjelo čovjeka koji
pruči sa toga Simeonovog vrela koje se nalazi u ovoj crkvi Vlandove
padne kap vode, osjeti se miris jak kao od ambre i mošusa. Njen
miris uopće ne izlazi iz odjela. Onaj koji se napoji te vode, miriše
kao da je dva-tri dana pio ružino ulje. Stoga popovi koji se tu nalaze
svaki dan da se operu u drugoj vodi pa onda dolje ovdje,
u ovu vodu. Ako, međutim, neki katolik odem nečist
da uzmem ove vode, i tako postupi, onda po-
staje miris i završi se a popovi samo ka-
vorku pa a samo (op)eriti ne okupaju nego (u malom

i malu djecu, da im donesu ove vode i tako je piju. Priroda [ove vode] je da otvara Buduć da jedna oka [ove vode] djeluje koliko deset puta toliko ljekarskog sirupa, popovi raznose ovu misaoju. Sam mešovitu vodu u testijama po cijelom hrišćanskom svijetu i prodaju je. Kratko rečeno, ovo je interesantno turističko mjesto.

Ova kasaba Vlandovo je kadiluk u rangi kadiluka od osamdeset akči. Njegova nahija sastoji se od četrdeset sela. Ponekada se taj kadiluk pripaja tkveškom kadiluku.

Samo mjesto nalazi se u brežovitom plananskom predjelu bogatom vinogradima i šumama. Kako su sve te planine i šume obrasle grabovinom, ovdje ima mnogo kosa i ovaca koje se dobro utove. Neke planine su pomalo kamenite.

U podnožju tih gora leži ovo mjesto od sto pedeset čerematom, daskom i trskom pokrivenih sirotinjskih kuta. Tu nema toliko prvaka i uglednih ljudi. Svi stanovnici, raja i beraja (povlašteni), nose odjelo od sukna koje liči na bijelu došu. «Sramota je, kažu, nositi crno odjelo; tada [čovjek] nema sreće». Svi stanovnici, malo i veliko, proizvode sukno i tu svoju robu prodaju jedanput godišnje na doljanskom pazađuru¹⁾. Smanasi aršina ahe (sukna) prodaju za šezdeset do sedamdeset akči. To je vrlo jeftino.

Ovdje se nalazi samo jedna džamija i jedan mešhid, a ne sjećam se da li ima mekteb, medresa i tekija. Ima jedan hamam, dva hana, oko pedeset malih dućana i mnogo vinograda i bašča.

Budući da su klima, voda i zrak prijatni, ovdje ima vrlo mnogo divnih bugarskih djevojaka. Ja sam toliko vremena putovao po svim hrišćanskim zemljama a nigdje nisam vidio tako čist hrišćanski svijet kao što su kuće i jela bugarskih i mađarskih hrišćana. Istina, u sušnim su i oni nečisti, ali su im prostirke i posude, koliko se vidi, sasvim čisti. Čiste crne pletenice odnosno glave divnih djevojaka koje se nalaze u ovom kraju, ukrasene su dukatima, groševima, bakrama, perama i dubrovačkim dinarima. U njihovim derdanima po prama ima jedna do dvije oker halhale i magila (2). Njihova gola prsa ukrasena su ramovrenim i srebrno okovanim zrnajicama i talismanima.

Razgledao sam ovu interesantnu kasabu, a zatim sam krenuo dalje prema sjeveru kroz hrastovu šumu i prostrana plodna zelena polja. Prošavši mnogo bogata i dobro naseljena sela sa baščama i vinogradima, došao sam u Strumicu.

OPIS STAROG NASELJA ŠEHIERA AJANTADŽE U VELIKOG GRADA STRUMICE³⁾

Ovaj grad naziva se Ustrumdže, Ustirumdže, Isturumdže i Ištu-rumdže, što se i pile na nekoliko načina, ali se na grčkom jeziku naziva Ajantadže. Na latinskom naziva se . . . a na francuskom jeziku. Prema kazivanju historičara svi ete Janovana i prema riječima Bana, autora istorije Latina, prvi osnivač ovoga šehera Strum— (Ustirumdže) bio je mudrac po imenu Ajantadža, wittelj Aleksandr Veli-kog, sina mudraca Filkosa, gospodara grada Kavale. Zato se on i

grčkom jeziku naziva kasr-i Ajantadla (= dvorac Ajantadže). Poslije toga je ova oblast po nalogu Aleksandra Velikog data u leno njegovom učitelju Ajantadi. Kako je taj leher bio njegovo rodno mjesto i njegovo djelo, on je postao tako razvijen i naseljen grad da se to uopće ne može izraziti niti opisati. Sada su tragove njegovih zdanja potpuno brda i stijene. Ovaj Ajantadla bio je tako mudar, tako aristokratski pametan čovjek da se njegova stručnost vidjela u svim raznovrsnim naukama. Snagom njegovog znanja Aleksandar Veliki je dopro do Beha, Buhare, Irana, Turana i do Transoksanije²⁷. Grei su tada zagospodarili turskim provincijama Turkestana. Čak su i u Persiji, kojom je vladao imperator Darijus, jedan vehku i slavan car, izvojevali dvije pobjede, zarobili cara Darijusa sa cijelom njegovom porodicom, i odveli u veliko zukanjetvo, a na stanovništvo njegove zemlje nametnuli tribut. Samog Darijusa sa njegovom porodicom zatočili su u mjestu koje se naziva Darahna (Darahane), a koje leži na obalama Monteza nasuprot otoku Rodosu. Zbog toga se onaj kraj i sada naziva kadiluk Darahna. Sve je on to postigao na osnovu doktrine, mailjenja i plana mudraca Ajantadže, gospodara ove Strumice, jer je on posmatrao raznovrsne nauke i bio jedinstven učenjak koji je u svoje vrijeme dominirao u nauci. On je bio jedinstven muž sveznalica; staviše on je pomoću zvijezda (svojom astrološkom sposobnošću) protrekao i na jednom četvorouglastom mramoru iznad kapije sa istočne strane grada Strumice, napisao i u mramor kao na novcu uklesao:

»Muhamedanci će 709/1309. godine razrušiti ovaj moj basem grad Ajantadlu i on će doći u vlast Murat-bega Osmanovića, ali će i on poginuti u našoj zemlji«.

Da bi pokazao svoje vehku znanje, on je tri donja reitka napisao turski, a tri gornja reitka grčki; tako je nastao naziv Strumica (tur. Usturumce od tur. usu donje i rumce grčki).

Svi oni natpisi postali su tajanstveni znaci koji se razrješavaju astrološkim znanjem. Oni vječno stoje nad kapijom tvrđave.

Čudna zanimljivost. — Prema kazivanju Janvana, savršenog stručnjaka u grčkoj istoriji, prošlo je dvije hiljade godina otkako je mudrac Ajantadla, učitelj Aleksandra Makedonskog, napisao one reitke na turskom jeziku i pismu [u natpisu] iznad gradske kapije u Strumici. To znači da je i u ono doba postojao turski jezik. I stvarno, kad sam ja, ašorah, putovao sa Krima i iz Dehliplača i preko polja Hejhat caru Dagestana, tada sam saznao da u podnožju planine Alpeze postoji jedan pust grad koji zovu Irak Dadijan. I sada se ljudi iz naroda Lereka, Lekra, Loteđhal, Kmak²⁸, Mogul, Bogul, Kurmak (Kamuk) Kik (Kamuk) i Kalimuk, spuštaju sa visoravnih planina Alpeze i stanovaju u ruševinama i razvalinama ovoga propalog grada Irak Dadijana. U nekropolama ovog opustjelog grada, na nadgrobnim pločama napisan su epitalmi na turskom jeziku u kojima se govori kako Ja hazreti Fetih, hazreti Anz, hazreti Janus, i tako da i u ona vremena postojelo je tursko pismo i turski jezik. Za-

je u doba Aleksandra Velikog iznad kapije ovoga grada Strumice i mogao biti napisan natpis turskim jezikom. Stvarno, turski jezik u starijem govoru. Staviše, Turci u turkmenskim predjelima, turski narod, narod Dagostana, narod Lezki i svi ostali gore navedeni narodi [koji su naseljeni u Turkmenistanu] primili su islam na osnovu jednog pisma božijeg poslanika, iz koga se vidi zmije busira, i oni su nekoliko stotina godina govorili turski. Komentatori Kur'ana tumačeći stih: Gulibet ar-Rûm napisali su ovo: 'Car Hušenk, koji je ušao u Nojevu ladu, neka je bolji mir s njim' i svi koji su se nalazili u toj ladi govorili su turskim jezikom. Na to su stari Egipćani Kalamun i Mihrajam upitali:

— O, Noje, koji je ovo jezik?

On je odgovorio:

— Ovo je jezik onog naroda koji će pod svoju vlast uzeti sav svijet.

Odatle se, dakle, saznalo sljedeće: Pošto se u Nojevoj ladi govorilo turskim jezikom, onda je sigurno da se kasnije, u doba Aleksandra Velikog, našlo za najpovoljnije da se natpis nad kapijom tvrđave u Strumici napiše turskim jezikom sa pismenima kojim se pišu grčke riječi. Kasnije, tokom vremena, ovaj grad Strumica prelazio je iz vlasti u vlast mnogih država. I kad se nalazio u vlasti vizantijskog cara teokfura Konstantina, tada je Gazi Hudavendigar čuo da je ovaj grad razvijen i naseljen te je napred, godine . . . lično krenuo na vojni pohod protiv grada Strumice i osvojio ga akcijom Gazi Evrenosa, koji je sa ključevima grada poslao radosnu vijest Gazi Hudavendigaru. Odmah zatim stigao je i sam sultan i učestvovao u zauzimanju grada. Poslije zauzimanja grada Turci su skenuli sa kapije one tajanstvene natpise. Kako je gornji dio tih natpisa bio napisan na grčkom jeziku ovaj tvrđavu su nazvali grad Ustirumdža. Sada je po obliku tih rumđi nazivaju iskvareno Usturumdža i Ustrumdža.

Kasnije su jednom zgodom onu ploču pokazali sultanu Gazi Murat-hanu kad je on pročitao natpis: 'Jednoga dana će ovaj grad osvojiti jedan od mahamedanaca i to jedan Osmanović po imenu Murat-beg, ali će i sam poginuti u našoj zemlji', rekao je:

— Hvala bogu, ovom suromahu Muratu bilo je sudeno da osvoji ovaj grad [one godine], kako je u natpisa zapisano, ali, eto, hvala bogu, ja sam i sada zdrav, nisam poginuo. Svaki astrolog je lažov; samo Allah zna šta će se u budućnosti desiti.

Kamenu ploču napisanu proročanskim znacima bacili su u neki ugao. Vremenom ta mramorna ploča sa natpisom prešla je u posjed kaladžera Atosa (Aynaroz) u gradu Sidrekapot. Ond je čuvaju pod ingovorom da je to raznica astrološke nauke.

Kasnije je stvarno ovaj taj Strumice Gazi Hudavendigar sultan Murat I godine . . . bio veliku bitku sa kraljem Selektijem [sa sedam kraljeva] na Ko-ovu i sačekaao sedam . . . a hiljada vojnika. Zatim je sam . . . da razgleda bojište i lešve pobijenih nevjernika. I dok je on zahvalio Bogu govoreći: 'Moj Bože, snaga moć i pobjeda, pripadaj samo tebi', dođe se između jedan vođa po imenu Mikal K-

(Kobiljak), zgrabio za ruku sultana Murat-hana, pokušao ga pogledati po putu handžarom i usmrtio ga. Po jednom dnevnom poslaniku, možda m. ovaj nevjernik je došao sultanu [kao maslani]. Njegovu mu ruku u carskoj stolici udario je mačem i usmrtio. Pri tom su i nevjernika Miloša Kobaljaka zasukali u komade. Srce Murat-hana sahranjeno je u jednom mauzeoluju na obali rijeke Labe (Kilab) blizu šehera Pristine (Purština) na Kosovu. A njegov leš su odnijeli u Brusu i pokopali u svijetlom mauzeoluju kod džamije Eska Kaplidža. Od toga vremena i zbog toga slučaja postoji zakon da strane poslanike uvijek prate sa obje strane čohaje kapadžijski i da sami poslanici moraju da prvo padnu niže pred sultanom, pa im se onda dopušta da poljube jedan rub carskih skuta koji je ispružen u podnožju prijestolja. Ukratko, na taj način su se obistinila sva proročanstva mudraca Ajantadžića koja su napisana i uklesana u natpisu na kapiji grada Strumice.

Ovaj grad Strumica je vojvodsluk na području ... sandžaka u rumeljskom ajaku. To je šatan kadiluk u rangu kadiluka od sto pedeset akči. Njegova nahaja sastoji se od ... sela. Tu ima muftija (Gejhu 'l-Islam), predstavnik šerifa (nekibu 'l-krišif), više prvaka i uglednih ljudi, zatim predstavnik Portinih spahija (spah kethoda veri), sendar janjčara, gradski vojvoda (behir vojvodasi), tržni inspektor (muhtesib) i bađdar.

Sama tvrđava, međutim, budući da se nalazi u unutrašnjosti zemlje počela je da se rumora. Ona nema ni svog zapovjednika (džidar) niti gradsku posadu, ali ima nešto hrišćanskih vojnika, bugarskih martolova.

Opis tvrđave. — To je obična tvrđava, građena od kamena tako tvrdo kao da ju je gradio Šeddad, a sagrađena je u obliku nešto izduženog petougaonika; leži u jednom prostiranom i bregovitom polju na brjegu ispod visokog brda. Ovo je stara gradovina još iz vremena Aleksandra Velikog. Ona je na mnogim mjestima razvaljena; u njoj nema kuća niti drugih zgrada, nego tu samo za vrijeme zimskih dana stanuju hrišćanski dočani sa ovcama i kozama. U stare vremena to je bila teško pristupačna, čvrsta i dobro utvrđena tvrđava. Nije čudno imati dvije hiljade trista koraka, ima tri kape...

Iz ovoga mjesta može se doći u grad Serez (Suroz) za nešto kraće vrijeme od dva konaka. [Strumica] se nalazi sjeverno od grada Sereza, a Serez leži južno od ovog grada. Gradovi Zilina i Drama su također blizu. Ti napredni gradovi nalaze se na jugostočnoj strani od Strumice i udaljeni su po jedan konak hoda.

Opis donjeg lehera Strumice. — To je jako bogat, dobro naseljen
ograda leher koji se nalazi na terenu isprekidanom bregovima,
sistima h-me na. To je jako naselje sa 4 ogradama,
sma k-e - po 10 sja k h ba a; samo, u ego
Tu - dv e h ljade - tri
Sve građane od rdog materijala - nantane jedne
To

Sarajli aga. — Ovdje ima ... saraja : četrnaest mahala. To su muslimanske mahale; ima i jedna židovska mahala, a nema [mahale] Jermena-hrišćana, jer oni ovuda samo prolaze

Prva mahala ... zatim mahala ... pa mahala ... ; zatim postoje dvije crkve i ... muslimanskih bogomolja. Prva je džamija ...; te su meni poznate. Tu ima u svemu ... mahalskih medžida. Prvo je medžid ...; ima svega ... medresa studenata. Prvo je medresa ...; zatim postoji šest osnovnih škola te ... tekija derviša (dž-i ahayân). Ovdje ima ... hamama; najpoznatiji je hamam ... koji ima dobru zgradu ... U čaršiji ima pet stotina dućana, ali nema benzstana. Dalje ima sedam trgovačkih hanova te dvanaest besama.

Klima je prijatna, a mladići i djevojke veoma blage naravi, lijepi, čisti i zdravi, bijele puti. Ima mnogo vinograda i bašča; sve su te ogradeni bostani ...

Tu se nalaz u svemu ... orkava i sve su to manastiri ... kaludera. Tu postoji ... konaklišta (= hanova), te ... karavan-saraja u kojima besplatno noćivaju putnici i namjernici ... U svemu postoji šest bećarskih soba koje ...; u njima stanuju kao gosti (musaferi) prosvijetlani ljudi i zanatlije koji dođu iz tuđeg svijeta.

Cjelokupno stanovništvo nastalo je od jedne grupe (ala) plemena Ogura. Tu ima Juruka koji su dobri mudimani, sljedbenici ortodoksije i koji se bave svojim poslom.

Sve stanovništvo bavi se tkanjem i proizvodnjom bijelog sukna koje odnose na doljansku panadur i tamo ga prodaju. Oni izrađuju dobro sukno i proširaju.

Mnoge njihove kene nose naslijeđe i dolaze od sukna, bijele kao mljeko. Čiste su, čedne i poslušne

Prozori svih kuća okrenuti su prema jugu i zapadu. Sokaci su svi čisti, a tu i tamo zasađena su visoka stabla.

Ovdje postoje dva imareta tj. javne kuhinje. Prvo je ...

Glavni proizvodi su im pšenica i ječam

DODATAK OPĆEM OPISU DUVNOG ŠKIERA STRUMICE

Grobovi grada Strumice koji se posjećuju. — Prvo je grob šeha Vilidân-efendije kod džamije Tekija, zatim grob Kühl-efendije. To je bio jedan od učenjaka iz Kûhstana. On je sačuvao i dopunio djelo o Kûhstanu pa su ga po tome nazivali Kûhl-efendi. On je napisao nekoliko stotina uvalanih djela. Zatim grob uvalanog umama Aziz-efendije i grob Nûri-efendije, halife Bali-efendije iz Sofije. Tu se nalaze grobovi mnogih drugih časnih i poštovanih šejhova, a ovi su samo oni veliki svetitelji (evlije) koji uživaju svjetsku slavu i koje smo mi posjetili. Da nas Bog posveti u njihove svete tajne!

Zatim sam se oprosto sa privatima ovoga šehera i uzeo vrijedne poslušce pa krenuo iz ovoga grada prema ... Idući ... sati stigao na panadur Doljan.

OPIS SASTAVLJENOG IZ DOKUMENTARNOG MATERIJALA

Nalazi se na tjemenu ... i ... kadiluk.
 To je uređeno : dobro ... je smješteno na
 jednom izletničkom kamionetu ... sv-
 jetnom podjaci ... bogatom placima.
 Samo mjesto ima na četiri ... kao kakva tvrđava.
 izgleda kao veliki han sa ... soba u prizemlju i na
 -pratu. Građeno sa od tvrdog ... poput kakvog velikog hana.
 Sa desne i lijeve strane glavnog puta koji je obložen poput šahov-
 skog polja, nalazi se više od hiljadu dućana koji su pokriveni čera-
 mudom. To je dobro uređeno panadunite koje je podigao ... Ono je
 kakuf ... Iznad njegovih kapija nalaze se veliki taraji u kojima se
 vrijeme sajma stanuju sudije : kadije : sardari sa vojnicima i tu suđe
 Tu se nalaze emendže odaje : magacini : kojima se pohranjuje carska
 desetina koju pobiru emiri od prihoda prometa (bazar). Svake godine
 u sezoni trećanja na ovome prostranom mjestu sastane se po sto
 hiljada ljudi iz Rumelije (Rum), Arabije, Persije, Indije, Samarkanda,
 Belha, Buhare, Misra (Sirije) i Iraka kao i iz Evrope (Frangistan).
 Kratko rečeno, na ovom panaduru sastaju se svi trgovci kopna i mora
 iz svih sedam klimata, sa svojom mnogobrojnom robom. Osim onih
 koji se smjeste : zauzmu prostor samog tržista, podigne se i u polju,
 na prostoru izvan [tržista] na hiljade običnih čadora, velikih šatora,
 kolibera te svakojakih skloništa : tezgji : na taj način stvori tržiste,
 koje izgleda kao kakav vojni logor kao što tu, na primjer, bio logor
 Aleksandra Velikog ili logor cara Kejhusreva. Čitavo polje (dobna)
 postane more ljudi. Tu se prodaju na stotine hiljada tovara robe, tu
 se nade potijeg, ljudskog : lavijeg mlijeka. Pulijs mlijeko, to su
 jaja, ljudsko mlijeko je mlijeko bena, a lavije mlijeko, međutim, to
 je vino beskidno. Tu i njega ima. Stavije, ovdje se, među raznim
 vrstama jaja, nadi i nojeva jaja.

Za vrijeme trajanja toga sajma ovdje dođu emiri koji se bave
 prehrambenim proizvodima : pecima, pekari, kuhari i tabaci iz svih
 sela, kasaba : velikih varoši i u svojim dućanima pod čadorima izlažu
 svoju robu.

Tu vlada tako velika tjeskoba da se ljudi ne mogu nimalo ...
 Ova) sajam traje četrdeset dana : četrdeset noći. Na njemu se sva
 roba rasproda. Stiglo je ... i sva sva u tajnu robu prodaju javno.
 hiljade ljudi ovdje stekne Karunovo blago, drugi se, ope) odaje
 ulazvanju, ne zarade ništa : padnu : prodaju stap. Na ovom
 ima posebno : smije se : Tu se prodaju stotine hiljada
 kaza : a : at-majd : prodaju se : hiljade jahača : aroli
 Rumelije nema kamila, : nema nema trgo za
 kaza se : govore : Tu ima
 se prodaju : hiljade
 od

Na ovom panadaru svi esnaf smaju svoje stvari i svoje stanuju.

Bogati trgovci, međutim, koji pojedaju po nekoliko hiljada hiljada groša stanuju u dućanima koji se nalaze u onome mjestu što liči na tvrđavu, i u brojnim sobama koje su građene od tvrdog materijala i pokrivena ćeramdom. Oni ovdje utiču sve vrste dibe i kadife, alicia, rubina, jakuta, smaragda, almaza mnogih drugih vrsta dragog kamenja i nakita. Svaki njihov dućan je nadhidiam robom kao što je okičena kakva bogata nevjesta.

TERMINOLOŠKI KOMENTARI

ABA — grube domaće sukne, šajke, derviški ogrtač od takvog sukna

ABADŽIJA — suknaš, krojač koji izrađuje pojedine dijelove odjeće (obično zapešket) od abe. Neke dijelove te odjeće nose su i građani (putna kabanica, dugi gaćo i derviški ogrtači, trgovac suknom odjećom)

ABD — sluga, rob, dolazi često kao sastavni dio kod složenih ličnih imena, kao npr. Abdulah Allahov rob. Obrazovanje imena na taj način i u tom značenju poznato je i u drugim jezicima (npr. grč. Theodor od theos bog, dulas rob) ima čitav niz muslimanskih muških imena koje su složena od riječi abd i raznih sadržina božijeg imena Allah, kao Abderrahman, Abdullahmid, Abdullaziz itd.

ABDEST — ritualno pranje kod muslimana (umivanje lica, pranje ruku, nogu i nekih drugih vanjskih dijelova tijela).

ABDESTHANA — posebna prostorija uz džamijsku i u većim kućama za muslimansko ritualno pranje

ABI NAB — v. ABU HAJAT.

ABU HAJAT (ABI HAJAT) — slikaš hvata, vrlo neumakosti. Nastao se još i ABI NAB, AJNU'L-HAJAT.

ADA — ostrvo, otok. Up. dženez

ADES — lica, boč, sličan za turcku riječ merdimmek (v.).

ADET — 1 običaj: adet-i kadim stari običaj; 2 pravni običaj, običajno pravo koje se primjenjuje u islamskom svijetu; 3 pravilo, propis, zakon, sunneta za turcku riječ: kanun (v.); adet-i derbend (v.); adet-i ahlakije (v.); 4 porez, sadržan za turcku riječ (v.); adet-i ognan (v.).

ADET-I AGNAM — porez na stoku rogata stoka, ovce i koze. Plaćao se godišnje po jednu do dvije akbe na jednog brava. Navedeno se još razm-i panam, razm-i agnam i kogun agnam.

ADET-I DERBEND — derbendiljsko zakon, derbendiljsko pravo, tj. plaćanje poreza i iznamljivanje obaveza na način koji je vrijedio na derbendilju (v.).

ADEM — prvotni naziv na sve ljude koji nisu Arapi, koji se govore arapski, kurdski nam na Perziju. U osmansko-turckom svijetu jednako Perzijanac a u nekim slučajevima znači stranac uopšte. Up. adlem, oglan i gilan adlem.

ADEM-I OGLAN, a dem dym, dem na kurdski: na jansafarske regnote i dvorke službe

ADEM — prvotni naziv na sve ljude koji nisu Arapi, koji se govore arapski, kurdski nam na Perziju. U osmansko-turckom svijetu jednako Perzijanac a u nekim slučajevima znači stranac uopšte. Up. adlem, oglan i gilan adlem.

Melekmeda II Fatma u Istanbulu poslije 1660. godine. Njezin je grob, koji je izgrađen 1662. godine, i danas je jedna od najljepših i najvažnijih građevina u Istanbulu.

ANALDAR — v. anal

AMAN — pomoć, milost

AMBARĐILJA — magistar

AMBA — materija koja se koristi u pripremi lijekova. Amba je to vrsta drva, a iz njega se dobiva lijek koji se koristi protiv grčeva.

AMIL — prvobitno znači preduslov nekog posla. U tom osnovnom značenju ova se riječ upotrebljavala od najstarijih vremena u titularnom slamskom svijetu, kao tehnološki termin znači prvo upravnog činovnika uopće, a u prvom redu radi poreznih činovnika. Počeo je skupljanje poreza bio jedan od glavnih zadatka namjesnika provincija, što se ova riječ upotrebljavala i u smislu guvernera provincije.

U području gdje je perzijski utjecaj bio jači, umjesto naziva amil, upotrebljava se u istom smislu perzijski oblik amaldar (ili ameldar) još od X stoljeća.

Oba naziva upotrebljavana su još od vremena Akasovića u svim osmansko-turским zemljama, a kasnije i u Osmanskom Carstvu u značenju skupnika poreza i prvog činovnika koji skuplja poreze u ime skupnika. U tom smislu upotrebljavani su u Turskoj i oblici amal i amiller. Sva četiri oblika susreću se u Osmanskom Carstvu još početkom XV stoljeća, i to u smislu skupnika rudnika, carina, poreza i državnih dohodaka uopće. Naziv amal i amaldar susreću se i u osmansko-turским dokumentima na srpskohrvatskom jeziku poznatom činovnikom je su oni tako ušli i u naš jezik. Samo su etimolozi i značenje tih naziva često objašnjavali pogrešno.

ANANTARAGA, MIPTARAGA ili MIPTAJI GULAMI naziv za poslijeđnjeg od četiri lična podvira sultana, vezira — paša. Po ringu stajao je odmah pod nogom sultana. On je bio odgovoran za disciplinu u kas-odajama. Njegov posrednik bio je pektaraga. Ovo zvanje ukazuje je 1833 godine.

ANBAR — skladište, magacin za žito

ANBARI HANA — carski anbar.

ARABA — kočija; mjesto za sjedenje i drva. Up. araba kočija

ARABADŽILJA — 1. kočijaš, 2. pripadnik posebnog reda centralnih vojnika — snaga — staroj Turskoj koji je ————— takvo oružje ; ostali nazivi ————— ruzi. Evlija Čelebi spominje arabske arabadžije.

ARİZA — molba, petició.

ARIZ — rukov. kanal za odvod vode ili za ————— etimološki navođenja: ariz —————

ARIZ — rukov. kanal za odvod vode ili za ————— etimološki navođenja: ariz —————

travarske i drvene kao sirovina za drvo, za izdatke, u prvom redu vojne, i uopće za nepredviđena državna rashoda. Ova vrsta poroka, nameta i tereta, postojala je i u državi Iliranda, odakle se je Turci-Germanijci preuseli u svoj porokli sistem, i to još u XIV stoljeću, a to tek sa vrijeme vladavine Bajazida II (1480—1512), kako se redovito tvrdi. U prva vrijeme turške vladavine primjenjivani su samo u slučaju rata za vojne potrebe, pa su kamije, usljed slabljenja države i opadanja finansijskog položaja Carstva, prečesto u regularne dajnice, koje su tokom vremena učinile svakih četiri do pet godina, i čitke i poslate raznovrsne i velike.

AVDIČI — znane iz tridesettredih kuljucki sekban (sejmen) kapi je v jantjar-
skem kotlozku izmed privlakovani polodag, v sekban

А.В.Данилов — доктор исторических наук

AZAPI — porijeklo, a prema tome i prvobitno značenje riječi azap još nije definitivno utvrđeno. U arapskom i perzijskom jeziku ona se susreće u X stoljeću u značenju *meduša*, ali slične riječi po obliku i značenju postoje u grčkom i latinskom jeziku (tako u *Antiklopedini* s v. Anab). Kao vojni termin u osmansko-turskom jeziku azap znači pripadnik posebnog reda turske postrojbe vojske, koja je prvobitno služila u pomoćnoj i riječnoj floti, a zatim kao lake postrojba u tvrđavama, a iz u prvom redu onih koje su se nalazile na plovnom vodama. Mišljenje da je ovaj red turske vojske uveden tek 1660. godine nije tačno, jer se u našim zemljama azapi javljaju kao gradski postada već u drugoj polovini XV stoljeća, prvo u Golubcu na Dunavu 1467, zatim u Smederevu 1476, pa u Beogradu 1526 godine (i to kao poseban red lake postrojbe). Pojava ovog reda turske vojske u spomenutim gradovima bez sumnje je u vezi sa postojanjem kakve-takve riječne flote vezane za spomenute gradove. Na toj osnovi izgrađena je osnovna kapijarna, stacionirani su u tvrđavama na vodama. Azapi su uvijek predstavljali jedan od glavnih vojnih redova po kapijarnama. Kontrola se se vršila u sistemu gradskih postada svih graničnih tvrđava. U nekim takvim tvrđavama, koje su uvijek imale uspostavljen smatjaj, one su stajale nađilaz dok su u drugim, pomoćnjem turskih granica, dislocirane u neke granične tvrđave. Tako su, na primer, u dvadesetih godina XVI stoljeća u posedi tvrđave Šapca poruč smatjajice i martokose-kosjenjaka, potporuč azapi. Međutim, u dvadesetih godina istog stoljeća u turskoj tvrđavi nije bilo već ovog vojnog reda sigurno zato što tada Šabac nije predstavljao graničnu tvrđavu ni neku stratešku važnu tačku pa su zato promijenili na granicu.

Zapovjednik anapa nazvao je anapapa. Ovaj rod vjekar dijeli
dijemati, buljuka i ode. Na čelu svakog dijemata anapa stajao je
čelu buljuka buljukkada ili s buljuka i na čelu ode odabala i svedala.
Anapa — apad — u plućima — i stu a] na nadi trudi i timore. Na čelu
svakoga roda stajao je svedala i svedala i svedala i svedala.

A deal uprolat iri se pe cultivarea strachinilor
pe câmpurile de cultură tradițională de

ČAKIRDEBASA — starješina svih kraljeva i vojvoda; zapovjednik na dvoru, saltana ili namjesnik neke provincije.

ČAKIRDEJA — 1. pripadnik jedne grupe koptskih čaraka dionanka koji su odijajali i na rukama nosili krunu; 2. svjetlo, svjetlost, jerakom drug. pisma gospodara, 3. slobodan seljak koji je služio u vojsci i bio je slobodan i nije služio. Za svoju službu uživao je slobodna dostojna i bio slobodan poruka.

ČAKSIRE — marka varjuka donja odjeća sa dugim rukom, uskim nogavicama, izrađivala se od kože ili vunena. Evijske spomenike kraljke čakove.

ČALMA — najvažniji oružje oko šake, turban, turban, šmiedija.

ČAMASIRAGA — dvorjanski koji se starao za razlije svoje gospodara.

ČARDAK — domstvo iznad kooz na četiri zida, zgrada na drvenom stubu. Čardak na obično služili za odmor, za razne sastanke i razgovore, a u vrijeme tuga i kao sveti lokalni sudačkih i državnih organa. Evijske spomenike drvene čardake na koje upotrebljava arapski naziv kar.

ČARKADŽIJE — vojni odred koji zarađuju boju.

ČARŠIJA — privredni dio gradskog naselja i svakog grada u tom naselju. Evijske pored čaršije u općem smislu spomenike posebno četvrti i četvrti i četvrti čaršije. Uj. bar.

ČARŠU ČINAJU — baršada (v).

ČASNIČIK — dvorjanski koji je služio jednom vladari i druge visoke dostojanstvenike, razni dolazi odabiti što je jednako sam kralju. Čaršio služio nam služili samo saltana vojske i članove državnog društva. Čaršio njegovog napredovanja, i. uspost. čaršio dostojanstvenike koji su pozvani u dvor na razne objede i svjetlosti. Sredinom XVII stoljeća bilo je na čaršio dvoru preko dva čaršio i oni su dobili četvrti: ali na dan. Osim toga, čaršio na je jedan ili dva puta godišnje kralju na pojase ili na kralju. Njihov starješina rade se čaršio: on je glava svih plaća u slučaju trevanja saltana i zato je bio dužan da probe jelo i piće prije nego što se počelo plaćati. Bio je jedan od najvažnijih i najvažnijih saltanovih ljudi i preko ga je na svim poslovanjima i poslovanjima.

ČAUS — služba u vojsci ili dvorici služio kome su porjavani razni poslovi na dvoru i svim dvoru.

ČEHAŠA — starješina čuša (v).

ČEHAŠI — vojska, sprava za podizanje tereta pomoću užeta na kolu. Evijske spomenike mostove na čaršio.

ČELEBI, ČELEBILIA — prvi, obrazovan čovjek plemenitog roda.

ČELIČER — bravar.

ČELIČIJE — vrsta odlikovanja, redovno plaćeno. Čelici služili su u vojsci, državnoj, koji se plaćali na vojsci i uspost. vojni sudar. Čelici se plaćali u plaćanju i plaćanju. Evijske spomenike plaćaju i plaćaju plaćaju.

ČELTIE — priklad.

ČELTIE — selmar.

ČELTIE — pripadnik posebnog odreda.

tim popisnicima, zgrupovani su u redova kalčana, granačih običih u taj red upisane su povelice, sudari, danderi i drugi, a padili su kao ridorski novci, i lagradni i popravi lerdava (gradobidenje), naročito u gradovima i popravljaju mostova i drumova, ajeđ kume kome su preda vojari, na šibjenju močvara, kopanju rćova i prenosu rećnog na strujala. Čerashen su popisivan u posebne spiskove, mobilisani su na zapovjed i odvedeni u određena mjesta. Za svoju službu dobivali su platu, obično po dvije aše dnevno. Ili su bili oslobođeni izvoznih dregah dade Up I. H. Uwançargili, Čeremah Tarih II, 563. Etilja spomene ratu-čerashen.

CEFAHUTUJES = similar : evanescent, ephemeral

CEHCA — naš včasni prijatelj

draw — voice, amilia, word method

CERIBAŠA — doslovno znači vojni starijшина, a kao termin u osmanskoj državi znači i neposrednu starijшину spaхија u jednoj ili više nahija, izvršni organ subata, odnosno alopahe pri mobilizaciji spaхијаке vojske na svom području. To je bio ugledan i istaknutiji spaхија koji je obično posjedovao veći timar. Etilja pri opisu potvrdio svakog sandžaka navodi da ima svega ceribašu 1 p. justaba i staršeg 2 niži starijшина raznih vojničkih i polu-vojničkih društvenih redova, kao što su vojvode i Čigani, odabao nač tur-
cijan ceribaše

DESIGNER — y. 2000

[illegible]

PERMIL-HAMAM — hamam oblongum petiolatum glabrum.

SORATI-I-NAMAM — kutno kupetilo sa petama za ragnje

ČERNÝ — vlna mužské čelky, postole, čumá, Evropa spomínajú (vlna) (mal)

ČUMENČIJA — čumar. Čumari se kod nas spominju prvi put 1536 g. —
i to u Beogradu.

ČOHA ili ČOKA — dva govora rukno. Evidna spomenja vide vrsta čoku or
madarici, postav-čoku, prenikoja-čoku, naja-čoku i dubu čoku.

ČOKODAR ili ČOKADARAGA ili KAFTANAGA — garderober dvorani, dvoja postrojenja na dvoru sultana, vršile i namjesničke provjerske kome je glavna dužnost da se stara na garderobu svoga gospodara, naročito za čuvanje kaftana svoga gospodara. Polikomi svetošasti idao je u pratnji odmah na svoga gospodara Čokodari su često vršili dužnosti odnubih sljedstava. Gospodari su im povjeravali i razne druge dužnosti, ali su oni svoje turske i klanije svedrili. Za svoju službu dobivali su platu i godišnji bekkid — ne kapu; — na pozar. Ako su napuštali dvor i preuzeli funkcije u provinsiji, postajali su krupni spahije i zaimi. Ovo je zvanje postojalo na dvoru turskih namjesnika u Bosni sve do kraja turske vladavine. Pod njegovim nadzorom nalazile su se dvorane terzije i čuštije.

ČOHADŽIJA : ČORADŽIJA — zanatlija koji izrađuje odjeću od čohre i drugih vrsta tkanina. Uo. chadžija

COGLADAR y COGLADAR

ČOKADŽIJA V ČOKADŽIJA

COMRADEŢIIA. — dobovno znači borbeni, a kao turski vojni termin predstavlja zapadnoim naziv bolničko činj za zapovjedničke orte diletanta i -agruh bolničko- (tako bolnički i u penzionerskom korpusu. Očito samih orte diletanta nazivati se ne smije, a očito agruh bolničko — bolničko pa je, dakle, dobovni zapadnoim naziv i za bolničko i za diletanta.

CATER — V. KATIE

CEZNAJA — znači dodavanje davešim, skrbnik porođice, nasljednik, garanta : 1) a kao termin u domaćinskoj administraciji ova je složenica sama : na drugom mjestu imala višestruku upotrebu, a po tome i sama značenja. Sama riječ *cezna* znači :

4. pomočnik, prvi saradnik i zastupnik raznih turskih organa i funkcionera velikog vesela, beglerbega, sandakbega dišara, kadilje, janjčibegov agi i dr. Četvrti velikog vesela neznao se o čemu četvrtog (kethudabeg) samjenik janjčibegov agi nazivao se obično kadibeg (kadikethudabeg) i edak-begajev (edak kethudabeg). On je bio vrlo uticajan, često milta mnogo od samog agi janjčara Evlija napredke spomenje (čaje raznih beglerbega, sandakbega, kadibegov im o je svoga četvrti Beglerbegov četvrti je bio njegov prvi saradnik pomoćnik i savjetnik, a česte puta i samjenik samjenik On je bio najpovjerljiviji ličnost na beglerbegovom dvoru, njegov prvi saradnik savjetnik Peka se u svom svom poslovanju pri na njega obračunavao i njemu se savjetovalo. Četvrti je pripadao i imao na dvoru u upravljanju poslova svoga gospodara. On je u svom poslovanju

u tome što on drži više spahijske koji nose teli kumri, ali i daju od sto od stotine koje se daje Carigradu kada bi došli u tamo i pošli za svako spahijske (Prevod M. Filipovića, rukopis).

Kada je defter-bekaja bio unaprijeđen, postao je *hamma-defterdar* i *mar-defterdar* — defterdar-bekaja. Nadređeni organ pokrajinskog timar defterdara bio je glavni timar-defterdar u Carigradu i pokrajinskog defter-bekaja — carigradski defter-bekaja. Njegov odnos prema pokrajinskom hamma-defterdaru nije dovoljno jasan.

Ako je neko želio da dobije neki upravljeni timar ili njemu, trebalo je da se obrati pokrajinskom timar-defterdaru odnosno defter-bekaji s molbom na koju je ovaj stavljao svoja klauzula o pravnom statusu toga lica i prodajno molbu beglerbegu odnosno Porti, u carske defterhane, već prema tome koji je organ bio nadležan za pođelu dotičnog timara. Kad bi timar dobio beglerbeg, moralo se javiti u Carigrad da se i tamo zavede. Bez znanja i odobrenja pokrajinskog timar-defterdara nije bilo moguće voditi nikakve transakcije s timarima. Jednom riječu, bez znanja pokrajinskog timar-defterdara nije se mogao voditi nikakav postupak u vezi sa pravima promjenama na timarima. Bez njegovog odobrenja i znanja nije se moglo ući u posjed na tzv. godak-timara, što su timari bili neproizvoljni, koje su bili vezani na određene službe i bili nasljedni u porodici kapetani, dandari, posade, sveštenici, knezovi. Kada bi postao upravljen jedan od te vrste timara, moralo se obratiti timar-defterdaru da uputi prijedlog Porti za uvođenje nasljednika u posjed jer ni beglerbeg, pa prema tome ni pokrajinski timar-defterdar, nije mogao da ta pitanja rješava u okviru svoje nadležnosti, nego je samo imao pravo da to predlaže Porti. U slučaju da se pojavio više kandidata na jedan timar, pravo na uvrstavanje timara dobivalo je uvijek ona lica koje je predložio timar-defterdar.

Timar defterdar se katkada javlja i kao šef uprave ne samo timara nego i carskih hasova koje je davao u zakup. On je pobirao prihode sa upravljenih timara kao su u tim slučajevima pripadala državi.

Ista prava i dužnosti koje je timar-defterdar imao u odnosu na timare imao je defter-bekaja u odnosu na *izamete*. Obje ustanove uključile su zajedno sa likvidacijom spahijske vojske 1839 godine.

DEFTERDAR Ili TEFTERDAR — šef finansija u centralnoj vladi u Carigradu i u svakom ajaku (palatku). Pošto je u svakoj provinciji pored glavnog defterdara postojao još i timar-defterdar, to se glavni pokrajinski defterdar nazivao *mal-defterdar* ili *hamma-defterdar*. Pokrajinski defterdar je poslije beglerbega bilo najviše zvanje i najvažnija funkcija u svakom palatku. On se starao za sve državne prihode i rashode u svojoj provinciji. Glavni mu je zadatak bio da starači se o državnim prihodima obuhvatajući novčana sredstva koja su potrebna za ispunjenje palinskih zadatka, a u prvom redu za podmirenje izdatka za održavanje vojske, vojnih oficira i sl. Ustanova *mal-defterdar* u svakoj provinciji ustanovljena je istovremeno sa obrazovanjem tog palatka. U zvanje defterdara mogao je po zakonu biti proveden defter-emin, *dehser-emin* i kadji sa rangom od tri stotine *akči*, a i *reis* sandija. Defterdari u palatima bili su čvrsti i ekonomični kadijama Ejuba, Gelaie i Širakara, koji su upadali u red *mal-defterdara*. Pokrajinski defterdar se mogao unaprijediti u zvanje *mar-defterdar* na Porti. Tak se mogao i *hamma-defterdar*. Ako bi pokrajinski —

je bio sultanov zet, E. Samardžić, Jedin pokrajinski defterdar (1887) ist. Glasnik 1888, 3—4, 18—20.

DEFTERI EMIN — doslovno znači povjerenik deftera, a time i činovnik u zemlji i svake u Osmanskoj Imperiji te složenice je označavale samo defterdarje ili pokrajinske arhive (defterhane ili registrare). On je bio i glavni defterdar pokrajinske defterhane kao i ostale registre u koje su ulazili svi akta zvanična korespondencija beglerbega, pokrajinskog divana i svih drugih ureda u vezi sa upravnim posjedima. To je bio vrlo važan i povjerljiv organ pokrajinskog divana.

Turci su poveljavali veliku pažnju ne samo svojim registraturama nego i starim arhivama. Službene knjige i dokumente čuvali su u kesama od platna, a sve u vrećama. Arhive su uređivane po uredima, kronološki i po predmetima. Naručila pažnja obraćala se čuvanju kantastarskih deftera i registara koji su uvijek stajali zapečaćeni u sanducima. Te pečete dostijao je sam beglerbeg ili glavni pokrajinski defterdar. Bez njegovog odobrenja niko se nije mogao otvarati. Kada je trebalo udati neki akt, kao uvod u defter, ili uputiti neki slučaj, onda je defter-emin donosio kese sa odnosaćima domaćom ili defterom koji je otvarao u prisutnosti paze, ili defterdara, pošto bi se prethodno ustanovilo da je pečat ostao netaknut. Poslije upotrebe dokumenta su opet spremljeni, propisno zapečaćeni i predati defter-eminu da ih pohrani u arhivu. Najedan defter nije smio ostati na faks nezapečaćen.

Isto tako postupalo se uglavnom i prema ostalim zvaničnim knjigama. Na jedan upravljen protokol nije smio ostati nezapečaćen. Kad god je dobio novi beglerbeg, u njegovim su uredima uveden novi defteri, a raniji po-branjeni u arhivu.

Defter-emin je bio dužan da jedanput ili dvaput mjesečno referiše beglerbegu sve što je urađeno u protokol divana.

Prilikom dolaska novog beglerbega defter-emin je bio dužan da ga dočeka i da mu nade u saradnju zajedno sa čeljašem čuša pokrajinskog divana da grane palatke, a najvažnijim spisima, kako bi mu prilikom prve posjete mogao da pruži uvid u akta i dokumenta koja bi beglerbeg mogao da traži.

Defter-emina je postavljala Porta obično na prijedlog beglerbega. Za svoje službe defter-emin je uživao timar sa prihodom u vrijednosti od 3.000 akči. Ako ga usagrijeda, postaje timar-defterdar.

DEFTERHANA — ustanove u prijestonici turskog carstva kao i u svaditima svake vlasti u kojoj su se skupljali i čuvali svi popisi deftera koji su sadržavali popis svih vrsta zemljišnih posjeda (hasove, nezmeti, timare, vakufe i mulkove) kao i popise njihovih posjednika i stanovnika naseljenih u tim posjedima. Glavne knjige koje su se nalazile u svakoj pokrajinskoj defterhane predstavljaile su tri popisa deftera (takime defteri) koji su se dijelili na dva vrste:

a) muafessat defter — pojedinačni, detaljni popis u kojima su se našli popis zemnog, i često i —alog stanovništva; popizane obično redovno jednom godišnje, kao i popis svih izvora feudalnih prihodova; b) kütah defter — kütah defterne defterne (vrijeme stanovništva) i sve naturane i druge stvari od svih vrsta privreda i prometa, svi akta i molbi.

[illegible]

Porad svih glavnih delova u svakoj knjizi: **naslov, sadržaj, predgovor, uvod, delovi, dodatni delovi, rešenja, dodatni delovi, dodatni delovi**.

e) Raznodelni delovi su predstavljeni izdvojenim listovima, a koji su svaki od svakeodnosne promjene u porijeklu, izdvojenim listovima pojedinih podjela i subpodjela, raznodelni kao i svaki od svakeodnosne promjene i raznodelne vrijednosti.

d) Izdanci-defteri su prikazivati samo, ako su u promjeni u navedenim navedenim knjigama

2) Jeklena-dežeri su prikazanih rezultate vanjskih izvora spajati podne provjere i sumarne podatke o njihovom finansijskom poslovanju. Starije dežerije su se sa dežer-om (v)

PEPTIDE KETOSIDASE — v. delier-dehou

DEĞİRMEN — min. vodenosa. Odatle naziv lokaliteta Degirmenlija u Sarajevu
kao mjesto izlaza

DOI:10.1002/anie

DELTAŠA — neposredni statistični delovni delci (82)

DELTAJA — praprednja specijalnog reda turskih vojnih snaga u građanskoj obitelji, naročito u Bosni i Srbiji. To je bila jaka konjica koja je svoj naziv dobila zbog izvanredne vojničke smjelosti. Ovaj red vojnika osnovan je početkom vladavine Sulejmana Zakonodavca, prve u Bosni nakon u Srbiji. U tom vremenu vladali su ovim zemljama krapci turski krapci komandanti: Osman Husein-beg, Ismail Jahjapasići, Bali-beg i Mehmed-beg, svi centralni sultanovi. Budući da oni nisu pripadali staroprednima krapcima skandijima, nisu mogli njima pripadati pa su možda zbog toga osnovali vojnički red delije prvo kao lične garde, a zatim kao vojnici udarne odrede koji su uvedeni u srpske vojske, građanske. Ovaj red vojnika (poznatiji se tek poslije 1526 godine) bio je sastavljen od hrabrih islamizovanih stanovnika Bosne, Srbije i Hrvatske. Husein-beg je osnovao oko 1500 delija. Kasnije su i drugi sandžakbasi, beglerbasi i vojnici imali svoje delije. Najveći nepoređeni staropredni vojni se delibali. U istom je dobro poznat Kurum-beg, delibala Ferhat-paša Sokolovića. Od ovog vojnog reda potiču predmeti delija i delibastika.

DESMID-BAPIA — procedura bieżąca wzdłuż

DEVINUSUA — lowest unobtainable

DERBEND — ključna, strategijska, ki nas, tjemač, opasen prelaz na dramskim
koji je takvim vrstično pogledu i oboklojedem. Duvovima koji su se
obito naizvali derbendije (v.). Po izrazu na sva koja su se nalazila na
svakom njezinu i u njezovoj blizini. Ali su stanovni ljudi svakog
prolaza dobivali ovaj naziv. Tako je i današnji grad — — — — —
doba, koja ima.

Dječbedinge u predvećinama su imale zadatak da pripremaју i vođaju vojsku i municiju i ostali ratni materijal za munjačinske i ostale rodove vojske. Posada odgovara za dostavljane pomagala isto kao i onda kad je vojska u tom vojnom redu u redovima centralnih vojnih snaga. U slučaju da dječbedinge su dostavljale municiju i ostali ratni materijal na bojište, to tvrdimo u kojima je bilo više dječbedinga u rat je polazio svaki četa bojne. Dječbedinge su spomenuti u Beograđu četiridesetih godina XVI stoljeća. Spominju se u različitim lokalnim vojni snazi.

DŽERELIJA — doslovno znači: oklopnik, a kao takvi: vojni teretni znači kabo-
gorija kabo-punka se odjednoma ratnom opremom koje je feudalac za so-
bom vodio ili kao zamenu slao u rat. Svaki spahijski koji je imao teret za
prihoda od najmanje hiljade akči bio je i sam džerelija. To znači morao
je imati vrstu vojnog slaba na koga se odgovarajućom opremom. Ako je
malo mogao zbog nedostatka ili manjkavosti, morao je slati džereliju kao
zamenu. Spahijski su na svakih tri hiljade akči perhoda od timara preko
manuma koje su imali kodli (tur. kibar mači) i koji je imao hiljadu akči
— bio dužan da povede jednog džereliju i da ponese jedan latar. Za tri su
lati dužan da vode po jednog džereliju na svakih pet hiljada akči preko
manuma perhoda koji je sa njih imao četrdeset hiljada akči, istu
obavezu i pod istim uslovima imali su i sandžakbegi. Džerelije-pratnici
kao i džerelije-zamene regrutovani su obično od robova koje su morali
nabaviti njihovi gospodari. Sve njihova oprema i održavanje padalo je
na teret njihovih porodica.

DĒBĒJANA : DĒBĒJANA — muniċja, dšebana, skladište muniċije

DZEBHANTIDŽIJA -- dverjanak koji se stara o mudrosti svoga gospodara. Bole
ih je više. Njčkov neposredni staryelina nasilvac se džebhantidžibola.

NŽELJE — 1 stado krda rogate stoke. 2. naziv za adžama: oglašne (v) kopy; a) službi u sarajevu Gelaite, Andreje i Ibrahim-pašinom sarajevu u Infanteriji

SELEPCIJA = trgovac napušta stoku na veliku

DIJEMAT — Vjarska, socijalna ili teritorijalna grupa, grupa sela jedne nahije, ili grupa mahala jedne vjarske koje imaju zajedničko dišanje, skupina pripadnika jedne konfese u sastavu zajedničnom pripadnicima više konfesa. U organu općeg turskog vojske dijemati su nazivane najviše vojne jedinice pojedinih rodova plaćene vojske sastavljene od više manjih jedinica koje se nazivane bajrakt odnositno oda. Isto tako nazivane su jedinice poluvojnih ili grupa kao što su bili vlati, razne jedinice rodova plaćene vojske (koc, apr, asapi, topkije, muratliog, dišabekije ...). Zato se i sada da dijemati u turskoj vojsci terminologiji i sastavi — općina u pojedinih rodova plaćene vojske i polu

1. paketi: operacijen 1. b. pred

... obligatoriness condition (34a) ...

godine 1999. godine 11 pu

su se dijelili na sandžake u XVII i XVIII vijeku; Turcima je bio poznat i naziv
sajaka

EMANET — povjerenstvo, državna dobara; prihvati kod nas (u)govor
jednog emira (v)

EMIN — pouzdan, povjerljiv, povjerenik, pouzdanik, pouzdanost, pouzdanje
Kao upravitelji tesima u osmanskoj državi znači dužnosnici koji su obavljali
raznaš uprava, sakupljanje, pobiravanje, čuvanje i zastupanje državnih
prihoda, raznih dobara; dobara usput. Prema vrstama imali su svoje
nazive, pojedini emini su nazivom stolnim imenovima koji su služili razli-
čanim riječi emini na drugim riječi koje su te poslove obavljali.

Eminir kinšet ili kinšir emini — povjerenik za opći kalendar, imanje
zemlje, države emini — povjerenik za popise i pobiranje države, dešir emini
— čuvar svetašnih katoličkih knjiga; državne arhive usput, razlika-
emini — čuvar sudskih protokola, darbšir emini — povjerenik kva-
sišir emini — povjerenik rudnika, fer emini — povjerenik solane ukoli-
emini — povjerenik koji sakuplja državne prihode na sistemima, id

EMINLIK — EMANET (v)

EMIRAHOR — v mirahor

ESNAF — ceh, stručno udruženje zanatlija

ESKİDEJJA — posljednik manjeg timara koji je za to bio obavezan da
učestvuje u vojnim pohodima na konju bez naročite opreme Eskidžije
su predstavljale najniži rang spahijs, ali je ovaj naziv do sredine XV
stoljeća upotrebljivan; kao sinonim za nazivom spahijs

ESSAF — lokalni prvaci odličnost, ugledni i istaknuti ljudi, sinonim za
ajpa (v)

ETEKDEJJA — skatostoda koji je držao škole svega gospodara, naročito pre-
likom njegovog dolaska na divan. Bilo ih je više, njihov obredjina nazivao
se ečekdeba.

EVÄNER — treća dekada mjeseca

ESNAF — ceh, stručno udruženje zanatlija

EVÄSIT — druga dekada mjeseca

EZAN — doslovno znači objava, oglašavanje (objavljivanje), oglašavanje vre-
mena pojedinih molitava i govtvanje na molitvu koja je oglašavala mo-
jetin ()

FAKIN — učen čovjek, poznavatelj islamskog prava; u osmanskom jeziku
stijeka naziv za ušene ljude, naročito za poznavaoce islama, kaznija —
za poznavaoce islamskog prava

FARISI — turki vojni red koji je predstavljao glavni red plaćene konjice u
tercijsima. Upotrebljavani su i kao letari (kuriri) a dli su i u rat. Plaća
im je iznosila deset do dvadeset akči dnevno i bili su najpože-
voljivci po ka'—m di Kozuljaka. Kapitenije u Bezi 1500
imali 31 137) Dijelili su — na čemate kojima su zapovijedale
veliki re granitnim go-dovima bilo je — po deset čemate farisa
faris imao je svog konja— koga je — ind—

() naziv prve sure (poglavlja) Kur'ana

hornu, potčinu naroda ili vojske koji ih osvajaju, ili osvajanje naroda, vojske, muslimanske vojske, vojske, vojske.

GERE — pretežno naziv za sljedbenike Zaratuštastog vjere, koji su živjeli i danas u Iranu, prvenstveno u Jendru i Kirmanu. Imaju svoje posebno narječje. U osmansko-turškoj vojsci su i danas pripadnici kao zatvorci sa zapadnim nazivom kadir (nebojarski) ili kadirski vojnici.

GILMAN-I ADŽEM — doklerno znači strana dječari, i to su ljudi koji su kupljeni za jančare i rane dvojice sljedbenika sa nozom adžema ogan (v) Vrat vid Enciklopedija Jugoslavije, 1. Džeri i keri.

GOL (bar goli jetro).

GOLHISAR i **DOLHISAR** — turki naziv za današnje Gol, nekadašnji grad Jendru na r. Mi i kod Jajca u Bosni.

GONULLIA — doslovno znači oduševljen, a se dobrovoljac kako se stalno prevodi, pripadnik turskog vojnog reda koji je prvi predstavljao laku kompu grančih vojnih snaga neretko slacioniranih po tvrđavama. njihova je glavna dužnost bila da odijaju lisenadne neprijateljske napade Begruiovanu sa od grta Ruma, kulopana trimova jančara) i od lokalnog muslimanskog stanovništva hrišćanskog porijekla. Slacionirani su bili u pograničnim tvrđavama, a kasnije su prevedeni u red lokalnih vojnih snaga (yerli-kulu) To je bila plaćena vojska obavezno da čuva granice, vrata i kasebe, ali se javljaju i u ratnim ekspedicijama i na bojovima kao teška kavalerija. Redovno ih srećamo od XVI do XVIII stoljeća po svim tvrđavama grančih provincija (u Evropskoj Turškoj u sjevernim Bosni, Budim i Temišvar) među gradskim posadama se plaćam. Njihove plate kretale su se do deset akči dnevno. Ako bi prešli u spahijske, dobijali bi imare da svet kućada i ku. Na čelu pojedinih -dreda -ih oman -laro se aga (gönüllü-aga). Odakle naše prezime Donlagići Gönüllijama su nazivani i ratni dobrovoljci.

GONULLUAGA — starjetina svake zasebne jedinice (dizmata) gon- (v)

GROS — 1. opći naziv za razni evropski srebrni novac, koji je bio u upotrebi u Osmanskoj Imperiji. U različitima vremenskim razdobljima je bio različit i je stalno padao. Godine 1660/1661. jedan gros je vrijedio osamdeset akči i krajem XVIII stoljeća iznosio je sto dvadeset akči. 2. Turki naziv za novac koji se počeo kovati krajem XVII stoljeća.

GURUS-HADENI — rudnik srebra, srebrni rudnik.

HADJANE — 1. nomad; 2. nomad koji stalno prebivaju; 3. nomad koji u vojsci u kome su ljudi. Često se koristi i uopće riječ HADJANE.

HADJAN — porok, vudak.

HADJAN — put, nomad, nomad, nomad, nomad, nomad.

HADJAN — nomad, nomad, nomad, nomad, nomad, nomad.

HADJAN — nomad, nomad, nomad, nomad, nomad, nomad.

HADJAN — nomad, nomad, nomad, nomad, nomad, nomad.

HADJAN — nomad, nomad, nomad, nomad, nomad, nomad.

hiljade akči Hasove su posjedovali prije svoga smrti. ¹ ² ³ ⁴ ⁵ ⁶ ⁷ ⁸ ⁹ ¹⁰ ¹¹ ¹² ¹³ ¹⁴ ¹⁵ ¹⁶ ¹⁷ ¹⁸ ¹⁹ ²⁰ ²¹ ²² ²³ ²⁴ ²⁵ ²⁶ ²⁷ ²⁸ ²⁹ ³⁰ ³¹ ³² ³³ ³⁴ ³⁵ ³⁶ ³⁷ ³⁸ ³⁹ ⁴⁰ ⁴¹ ⁴² ⁴³ ⁴⁴ ⁴⁵ ⁴⁶ ⁴⁷ ⁴⁸ ⁴⁹ ⁵⁰ ⁵¹ ⁵² ⁵³ ⁵⁴ ⁵⁵ ⁵⁶ ⁵⁷ ⁵⁸ ⁵⁹ ⁶⁰ ⁶¹ ⁶² ⁶³ ⁶⁴ ⁶⁵ ⁶⁶ ⁶⁷ ⁶⁸ ⁶⁹ ⁷⁰ ⁷¹ ⁷² ⁷³ ⁷⁴ ⁷⁵ ⁷⁶ ⁷⁷ ⁷⁸ ⁷⁹ ⁸⁰ ⁸¹ ⁸² ⁸³ ⁸⁴ ⁸⁵ ⁸⁶ ⁸⁷ ⁸⁸ ⁸⁹ ⁹⁰ ⁹¹ ⁹² ⁹³ ⁹⁴ ⁹⁵ ⁹⁶ ⁹⁷ ⁹⁸ ⁹⁹ ¹⁰⁰ ¹⁰¹ ¹⁰² ¹⁰³ ¹⁰⁴ ¹⁰⁵ ¹⁰⁶ ¹⁰⁷ ¹⁰⁸ ¹⁰⁹ ¹¹⁰ ¹¹¹ ¹¹² ¹¹³ ¹¹⁴ ¹¹⁵ ¹¹⁶ ¹¹⁷ ¹¹⁸ ¹¹⁹ ¹²⁰ ¹²¹ ¹²² ¹²³ ¹²⁴ ¹²⁵ ¹²⁶ ¹²⁷ ¹²⁸ ¹²⁹ ¹³⁰ ¹³¹ ¹³² ¹³³ ¹³⁴ ¹³⁵ ¹³⁶ ¹³⁷ ¹³⁸ ¹³⁹ ¹⁴⁰ ¹⁴¹ ¹⁴² ¹⁴³ ¹⁴⁴ ¹⁴⁵ ¹⁴⁶ ¹⁴⁷ ¹⁴⁸ ¹⁴⁹ ¹⁵⁰ ¹⁵¹ ¹⁵² ¹⁵³ ¹⁵⁴ ¹⁵⁵ ¹⁵⁶ ¹⁵⁷ ¹⁵⁸ ¹⁵⁹ ¹⁶⁰ ¹⁶¹ ¹⁶² ¹⁶³ ¹⁶⁴ ¹⁶⁵ ¹⁶⁶ ¹⁶⁷ ¹⁶⁸ ¹⁶⁹ ¹⁷⁰ ¹⁷¹ ¹⁷² ¹⁷³ ¹⁷⁴ ¹⁷⁵ ¹⁷⁶ ¹⁷⁷ ¹⁷⁸ ¹⁷⁹ ¹⁸⁰ ¹⁸¹ ¹⁸² ¹⁸³ ¹⁸⁴ ¹⁸⁵ ¹⁸⁶ ¹⁸⁷ ¹⁸⁸ ¹⁸⁹ ¹⁹⁰ ¹⁹¹ ¹⁹² ¹⁹³ ¹⁹⁴ ¹⁹⁵ ¹⁹⁶ ¹⁹⁷ ¹⁹⁸ ¹⁹⁹ ²⁰⁰ ²⁰¹ ²⁰² ²⁰³ ²⁰⁴ ²⁰⁵ ²⁰⁶ ²⁰⁷ ²⁰⁸ ²⁰⁹ ²¹⁰ ²¹¹ ²¹² ²¹³ ²¹⁴ ²¹⁵ ²¹⁶ ²¹⁷ ²¹⁸ ²¹⁹ ²²⁰ ²²¹ ²²² ²²³ ²²⁴ ²²⁵ ²²⁶ ²²⁷ ²²⁸ ²²⁹ ²³⁰ ²³¹ ²³² ²³³ ²³⁴ ²³⁵ ²³⁶ ²³⁷ ²³⁸ ²³⁹ ²⁴⁰ ²⁴¹ ²⁴² ²⁴³ ²⁴⁴ ²⁴⁵ ²⁴⁶ ²⁴⁷ ²⁴⁸ ²⁴⁹ ²⁵⁰ ²⁵¹ ²⁵² ²⁵³ ²⁵⁴ ²⁵⁵ ²⁵⁶ ²⁵⁷ ²⁵⁸ ²⁵⁹ ²⁶⁰ ²⁶¹ ²⁶² ²⁶³ ²⁶⁴ ²⁶⁵ ²⁶⁶ ²⁶⁷ ²⁶⁸ ²⁶⁹ ²⁷⁰ ²⁷¹ ²⁷² ²⁷³ ²⁷⁴ ²⁷⁵ ²⁷⁶ ²⁷⁷ ²⁷⁸ ²⁷⁹ ²⁸⁰ ²⁸¹ ²⁸² ²⁸³ ²⁸⁴ ²⁸⁵ ²⁸⁶ ²⁸⁷ ²⁸⁸ ²⁸⁹ ²⁹⁰ ²⁹¹ ²⁹² ²⁹³ ²⁹⁴ ²⁹⁵ ²⁹⁶ ²⁹⁷ ²⁹⁸ ²⁹⁹ ³⁰⁰ ³⁰¹ ³⁰² ³⁰³ ³⁰⁴ ³⁰⁵ ³⁰⁶ ³⁰⁷ ³⁰⁸ ³⁰⁹ ³¹⁰ ³¹¹ ³¹² ³¹³ ³¹⁴ ³¹⁵ ³¹⁶ ³¹⁷ ³¹⁸ ³¹⁹ ³²⁰ ³²¹ ³²² ³²³ ³²⁴ ³²⁵ ³²⁶ ³²⁷ ³²⁸ ³²⁹ ³³⁰ ³³¹ ³³² ³³³ ³³⁴ ³³⁵ ³³⁶ ³³⁷ ³³⁸ ³³⁹ ³⁴⁰ ³⁴¹ ³⁴² ³⁴³ ³⁴⁴ ³⁴⁵ ³⁴⁶ ³⁴⁷ ³⁴⁸ ³⁴⁹ ³⁵⁰ ³⁵¹ ³⁵² ³⁵³ ³⁵⁴ ³⁵⁵ ³⁵⁶ ³⁵⁷ ³⁵⁸ ³⁵⁹ ³⁶⁰ ³⁶¹ ³⁶² ³⁶³ ³⁶⁴ ³⁶⁵ ³⁶⁶ ³⁶⁷ ³⁶⁸ ³⁶⁹ ³⁷⁰ ³⁷¹ ³⁷² ³⁷³ ³⁷⁴ ³⁷⁵ ³⁷⁶ ³⁷⁷ ³⁷⁸ ³⁷⁹ ³⁸⁰ ³⁸¹ ³⁸² ³⁸³ ³⁸⁴ ³⁸⁵ ³⁸⁶ ³⁸⁷ ³⁸⁸ ³⁸⁹ ³⁹⁰ ³⁹¹ ³⁹² ³⁹³ ³⁹⁴ ³⁹⁵ ³⁹⁶ ³⁹⁷ ³⁹⁸ ³⁹⁹ ⁴⁰⁰ ⁴⁰¹ ⁴⁰² ⁴⁰³ ⁴⁰⁴ ⁴⁰⁵ ⁴⁰⁶ ⁴⁰⁷ ⁴⁰⁸ ⁴⁰⁹ ⁴¹⁰ ⁴¹¹ ⁴¹² ⁴¹³ ⁴¹⁴ ⁴¹⁵ ⁴¹⁶ ⁴¹⁷ ⁴¹⁸ ⁴¹⁹ ⁴²⁰ ⁴²¹ ⁴²² ⁴²³ ⁴²⁴ ⁴²⁵ ⁴²⁶ ⁴²⁷ ⁴²⁸ ⁴²⁹ ⁴³⁰ ⁴³¹ ⁴³² ⁴³³ ⁴³⁴ ⁴³⁵ ⁴³⁶ ⁴³⁷ ⁴³⁸ ⁴³⁹ ⁴⁴⁰ ⁴⁴¹ ⁴⁴² ⁴⁴³ ⁴⁴⁴ ⁴⁴⁵ ⁴⁴⁶ ⁴⁴⁷ ⁴⁴⁸ ⁴⁴⁹ ⁴⁵⁰ ⁴⁵¹ ⁴⁵² ⁴⁵³ ⁴⁵⁴ ⁴⁵⁵ ⁴⁵⁶ ⁴⁵⁷ ⁴⁵⁸ ⁴⁵⁹ ⁴⁶⁰ ⁴⁶¹ ⁴⁶² ⁴⁶³ ⁴⁶⁴ ⁴⁶⁵ ⁴⁶⁶ ⁴⁶⁷ ⁴⁶⁸ ⁴⁶⁹ ⁴⁷⁰ ⁴⁷¹ ⁴⁷² ⁴⁷³ ⁴⁷⁴ ⁴⁷⁵ ⁴⁷⁶ ⁴⁷⁷ ⁴⁷⁸ ⁴⁷⁹ ⁴⁸⁰ ⁴⁸¹ ⁴⁸² ⁴⁸³ ⁴⁸⁴ ⁴⁸⁵ ⁴⁸⁶ ⁴⁸⁷ ⁴⁸⁸ ⁴⁸⁹ ⁴⁹⁰ ⁴⁹¹ ⁴⁹² ⁴⁹³ ⁴⁹⁴ ⁴⁹⁵ ⁴⁹⁶ ⁴⁹⁷ ⁴⁹⁸ ⁴⁹⁹ ⁵⁰⁰ ⁵⁰¹ ⁵⁰² ⁵⁰³ ⁵⁰⁴ ⁵⁰⁵ ⁵⁰⁶ ⁵⁰⁷ ⁵⁰⁸ ⁵⁰⁹ ⁵¹⁰ ⁵¹¹ ⁵¹² ⁵¹³ ⁵¹⁴ ⁵¹⁵ ⁵¹⁶ ⁵¹⁷ ⁵¹⁸ ⁵¹⁹ ⁵²⁰ ⁵²¹ ⁵²² ⁵²³ ⁵²⁴ ⁵²⁵ ⁵²⁶ ⁵²⁷ ⁵²⁸ ⁵²⁹ ⁵³⁰ ⁵³¹ ⁵³² ⁵³³ ⁵³⁴ ⁵³⁵ ⁵³⁶ ⁵³⁷ ⁵³⁸ ⁵³⁹ ⁵⁴⁰ ⁵⁴¹ ⁵⁴² ⁵⁴³ ⁵⁴⁴ ⁵⁴⁵ ⁵⁴⁶ ⁵⁴⁷ ⁵⁴⁸ ⁵⁴⁹ ⁵⁵⁰ ⁵⁵¹ ⁵⁵² ⁵⁵³ ⁵⁵⁴ ⁵⁵⁵ ⁵⁵⁶ ⁵⁵⁷ ⁵⁵⁸ ⁵⁵⁹ ⁵⁶⁰ ⁵⁶¹ ⁵⁶² ⁵⁶³ ⁵⁶⁴ ⁵⁶⁵ ⁵⁶⁶ ⁵⁶⁷ ⁵⁶⁸ ⁵⁶⁹ ⁵⁷⁰ ⁵⁷¹ ⁵⁷² ⁵⁷³ ⁵⁷⁴ ⁵⁷⁵ ⁵⁷⁶ ⁵⁷⁷ ⁵⁷⁸ ⁵⁷⁹ ⁵⁸⁰ ⁵⁸¹ ⁵⁸² ⁵⁸³ ⁵⁸⁴ ⁵⁸⁵ ⁵⁸⁶ ⁵⁸⁷ ⁵⁸⁸ ⁵⁸⁹ ⁵⁹⁰ ⁵⁹¹ ⁵⁹² ⁵⁹³ ⁵⁹⁴ ⁵⁹⁵ ⁵⁹⁶ ⁵⁹⁷ ⁵⁹⁸ ⁵⁹⁹ ⁶⁰⁰ ⁶⁰¹ ⁶⁰² ⁶⁰³ ⁶⁰⁴ ⁶⁰⁵ ⁶⁰⁶ ⁶⁰⁷ ⁶⁰⁸ ⁶⁰⁹ ⁶¹⁰ ⁶¹¹ ⁶¹² ⁶¹³ ⁶¹⁴ ⁶¹⁵ ⁶¹⁶ ⁶¹⁷ ⁶¹⁸ ⁶¹⁹ ⁶²⁰ ⁶²¹ ⁶²² ⁶²³ ⁶²⁴ ⁶²⁵ ⁶²⁶ ⁶²⁷ ⁶²⁸ ⁶²⁹ ⁶³⁰ ⁶³¹ ⁶³² ⁶³³ ⁶³⁴ ⁶³⁵ ⁶³⁶ ⁶³⁷ ⁶³⁸ ⁶³⁹ ⁶⁴⁰ ⁶⁴¹ ⁶⁴² ⁶⁴³ ⁶⁴⁴ ⁶⁴⁵ ⁶⁴⁶ ⁶⁴⁷ ⁶⁴⁸ ⁶⁴⁹ ⁶⁵⁰ ⁶⁵¹ ⁶⁵² ⁶⁵³ ⁶⁵⁴ ⁶⁵⁵ ⁶⁵⁶ ⁶⁵⁷ ⁶⁵⁸ ⁶⁵⁹ ⁶⁶⁰ ⁶⁶¹ ⁶⁶² ⁶⁶³ ⁶⁶⁴ ⁶⁶⁵ ⁶⁶⁶ ⁶⁶⁷ ⁶⁶⁸ ⁶⁶⁹ ⁶⁷⁰ ⁶⁷¹ ⁶⁷² ⁶⁷³ ⁶⁷⁴ ⁶⁷⁵ ⁶⁷⁶ ⁶⁷⁷ ⁶⁷⁸ ⁶⁷⁹ ⁶⁸⁰ ⁶⁸¹ ⁶⁸² ⁶⁸³ ⁶⁸⁴ ⁶⁸⁵ ⁶⁸⁶ ⁶⁸⁷ ⁶⁸⁸ ⁶⁸⁹ ⁶⁹⁰ ⁶⁹¹ ⁶⁹² ⁶⁹³ ⁶⁹⁴ ⁶⁹⁵ ⁶⁹⁶ ⁶⁹⁷ ⁶⁹⁸ ⁶⁹⁹ ⁷⁰⁰ ⁷⁰¹ ⁷⁰² ⁷⁰³ ⁷⁰⁴ ⁷⁰⁵ ⁷⁰⁶ ⁷⁰⁷ ⁷⁰⁸ ⁷⁰⁹ ⁷¹⁰ ⁷¹¹ ⁷¹² ⁷¹³ ⁷¹⁴ ⁷¹⁵ ⁷¹⁶ ⁷¹⁷ ⁷¹⁸ ⁷¹⁹ ⁷²⁰ ⁷²¹ ⁷²² ⁷²³ ⁷²⁴ ⁷²⁵ ⁷²⁶ ⁷²⁷ ⁷²⁸ ⁷²⁹ ⁷³⁰ ⁷³¹ ⁷³² ⁷³³ ⁷³⁴ ⁷³⁵ ⁷³⁶ ⁷³⁷ ⁷³⁸ ⁷³⁹ ⁷⁴⁰ ⁷⁴¹ ⁷⁴² ⁷⁴³ ⁷⁴⁴ ⁷⁴⁵ ⁷⁴⁶ ⁷⁴⁷ ⁷⁴⁸ ⁷⁴⁹ ⁷⁵⁰ ⁷⁵¹ ⁷⁵² ⁷⁵³ ⁷⁵⁴ ⁷⁵⁵ ⁷⁵⁶ ⁷⁵⁷ ⁷⁵⁸ ⁷⁵⁹ ⁷⁶⁰ ⁷⁶¹ ⁷⁶² ⁷⁶³ ⁷⁶⁴ ⁷⁶⁵ ⁷⁶⁶ ⁷⁶⁷ ⁷⁶⁸ ⁷⁶⁹ ⁷⁷⁰ ⁷⁷¹ ⁷⁷² ⁷⁷³ ⁷⁷⁴ ⁷⁷⁵ ⁷⁷⁶ ⁷⁷⁷ ⁷⁷⁸ ⁷⁷⁹ ⁷⁸⁰ ⁷⁸¹ ⁷⁸² ⁷⁸³ ⁷⁸⁴ ⁷⁸⁵ ⁷⁸⁶ ⁷⁸⁷ ⁷⁸⁸ ⁷⁸⁹ ⁷⁹⁰ ⁷⁹¹ ⁷⁹² ⁷⁹³ ⁷⁹⁴ ⁷⁹⁵ ⁷⁹⁶ ⁷⁹⁷ ⁷⁹⁸ ⁷⁹⁹ ⁸⁰⁰ ⁸⁰¹ ⁸⁰² ⁸⁰³ ⁸⁰⁴ ⁸⁰⁵ ⁸⁰⁶ ⁸⁰⁷ ⁸⁰⁸ ⁸⁰⁹ ⁸¹⁰ ⁸¹¹ ⁸¹² ⁸¹³ ⁸¹⁴ ⁸¹⁵ ⁸¹⁶ ⁸¹⁷ ⁸¹⁸ ⁸¹⁹ ⁸²⁰ ⁸²¹ ⁸²² ⁸²³ ⁸²⁴ ⁸²⁵ ⁸²⁶ ⁸²⁷ ⁸²⁸ ⁸²⁹ ⁸³⁰ ⁸³¹ ⁸³² ⁸³³ ⁸³⁴ ⁸³⁵ ⁸³⁶ ⁸³⁷ ⁸³⁸ ⁸³⁹ ⁸⁴⁰ ⁸⁴¹ ⁸⁴² ⁸⁴³ ⁸⁴⁴ ⁸⁴⁵ ⁸⁴⁶ ⁸⁴⁷ ⁸⁴⁸ ⁸⁴⁹ ⁸⁵⁰ ⁸⁵¹ ⁸⁵² ⁸⁵³ ⁸⁵⁴ ⁸⁵⁵ ⁸⁵⁶ ⁸⁵⁷ ⁸⁵⁸ ⁸⁵⁹ ⁸⁶⁰ ⁸⁶¹ ⁸⁶² ⁸⁶³ ⁸⁶⁴ ⁸⁶⁵ ⁸⁶⁶ ⁸⁶⁷ ⁸⁶⁸ ⁸⁶⁹ ⁸⁷⁰ ⁸⁷¹ ⁸⁷² ⁸⁷³ ⁸⁷⁴ ⁸⁷⁵ ⁸⁷⁶ ⁸⁷⁷ ⁸⁷⁸ ⁸⁷⁹ ⁸⁸⁰ ⁸⁸¹ ⁸⁸² ⁸⁸³ ⁸⁸⁴ ⁸⁸⁵ ⁸⁸⁶ ⁸⁸⁷ ⁸⁸⁸ ⁸⁸⁹ ⁸⁹⁰ ⁸⁹¹ ⁸⁹² ⁸⁹³ ⁸⁹⁴ ⁸⁹⁵ ⁸⁹⁶ ⁸⁹⁷ ⁸⁹⁸ ⁸⁹⁹ ⁹⁰⁰ ⁹⁰¹ ⁹⁰² ⁹⁰³ ⁹⁰⁴ ⁹⁰⁵ ⁹⁰⁶ ⁹⁰⁷ ⁹⁰⁸ ⁹⁰⁹ ⁹¹⁰ ⁹¹¹ ⁹¹² ⁹¹³ ⁹¹⁴ ⁹¹⁵ ⁹¹⁶ ⁹¹⁷ ⁹¹⁸ ⁹¹⁹ ⁹²⁰ ⁹²¹ ⁹²² ⁹²³ ⁹²⁴ ⁹²⁵ ⁹²⁶ ⁹²⁷ ⁹²⁸ ⁹²⁹ ⁹³⁰ ⁹³¹ ⁹³² ⁹³³ ⁹³⁴ ⁹³⁵ ⁹³⁶ ⁹³⁷ ⁹³⁸ ⁹³⁹ ⁹⁴⁰ ⁹⁴¹ ⁹⁴² ⁹⁴³ ⁹⁴⁴ ⁹⁴⁵ ⁹⁴⁶ ⁹⁴⁷ ⁹⁴⁸ ⁹⁴⁹ ⁹⁵⁰ ⁹⁵¹ ⁹⁵² ⁹⁵³ ⁹⁵⁴ ⁹⁵⁵ ⁹⁵⁶ ⁹⁵⁷ ⁹⁵⁸ ⁹⁵⁹ ⁹⁶⁰ ⁹⁶¹ ⁹⁶² ⁹⁶³ ⁹⁶⁴ ⁹⁶⁵ ⁹⁶⁶ ⁹⁶⁷ ⁹⁶⁸ ⁹⁶⁹ ⁹⁷⁰ ⁹⁷¹ ⁹⁷² ⁹⁷³ ⁹⁷⁴ ⁹⁷⁵ ⁹⁷⁶ ⁹⁷⁷ ⁹⁷⁸ ⁹⁷⁹ ⁹⁸⁰ ⁹⁸¹ ⁹⁸² ⁹⁸³ ⁹⁸⁴ ⁹⁸⁵ ⁹⁸⁶ ⁹⁸⁷ ⁹⁸⁸ ⁹⁸⁹ ⁹⁹⁰ ⁹⁹¹ ⁹⁹² ⁹⁹³ ⁹⁹⁴ ⁹⁹⁵ ⁹⁹⁶ ⁹⁹⁷ ⁹⁹⁸ ⁹⁹⁹ ¹⁰⁰⁰

medu IV (1440—87) oko 40.000. U svojem kasarehlu janjčari su im omogućili pravi kult. Kazan je smatran svetinjom i oko njega se su skupljali pri jelu i raznim navedovanjima. Svaka oda, pored kazana pojedinih stanova, imala je svoj veliki kazan, u kome se svakog petka dovoze pile i carne kuhinje. Obavezno kazana bio je znak za pobunu, a gubitak kazana u ratu predstavljao je najveću sramotu. Zbog značaja kuhane janjčine, ofrati su imali čimove, asfihate (sef kuhinje), sakabaši (supovednik — donosilac) i si. Svi janjčari su nosili na kapom drvene kaulice za jelo. Uvo predvodi su po dva godinama službe i kašnjenja su navedom, bačkanjem i pogubljenjem. Do pojave vatrenog oružja bili su naoružani praćkom, lukom i strelom, kojima su rukovali vrlo vješto. Kasnije se njihovo oružje nije bitno razlikovalo od evropskog. Oružje i odjeću nabavljali su o svom trošku. Na bojištu su se postrojivali u centru borbenog rasporeda. U bojave su bili angažovani, pridržavali se stijepe vjerskih propisa, pa je i vojna uspeha osmanske vojske pripisivana njima.

Slabljenjem Osmanskog Carstva, u drugoj polovini XVI vijeka, slabila je i disciplina u vojsci Janjčari su se počeli širiti, a janjčarski korpus je popunjavao ljudima bez prethodne vojničke obuke, protekcijom ili za muto, čime se ovaj vojnički red korumpirao, a snaga korpusa počela da slabi. Do početka XVIII stoljeća janjčari su bili koncentrisani u ograničenom broju garnizona, ali nakon dobijanja dozvole da se bave trgovinom i raznim razlili su se po cijelom Carstvu. Sufetani su sve više dolazili u zavisnost od svoje tjelesne garde i janjčara, koji su počeli vršiti odnosački uticaj na izbor sufeta, pa i sufeta, odmetali se i dišali bune protiv centralne vlasti.

U jagodovničkim zemljama janjčari su se pojavili potikom turcke vlastine kao jansakije (nadzornici izvora i čuvani javnog reda po pojedinim naseljima) ili kao dio posade vatrenih garnizona. Sve veće zasluživanje suprotnosti između turcke centralne vlasti i vojske krajem XVI i početkom XVII stoljeća, odrazilo se na sastav janjčarskih jedinica i u našim zemljama. U prvoj polovini XVIII stoljeća glavni njihov dio sadržavali su upravo janjčarske snage (jerli-yanjčeri), regrutovane od seoskog i varošskog muslimanskog stanovništva u našim zemljama. Na čelu janjčarskih odreda po varošima bili su janjčarski naredari (majuri) čvrsto organizirani, ciju, janjčari su sve više preuzimali vodeću ulogu u trgovini, zanatstvu i poljoprivredi, pretvarajući se u privilegovan sloj sa sve većim političkim uticajem. U red janjčara počeli su ulaziti ili sirom stupati i pojedini feudalci (ajani, spahije, kapetani). Njihovi nameti i službene brade su sve veći, što je poturčivalo i mnoge bune potplaćenog stanovništva. Reforme u turčkoj vojsci, koje je započeo sultan Selim III (1789—1807) naišle su i u našim krajevima na snažan otpor janjčara i svih privilegovanih slojeva.

AKSEZIRASA — Na dvoru turckog sultanika i u svim vrstama i medijevima nalaze se veći ili manji broj pisara koji su se nazivali *aksazir*, *kafti* ili *mekludžije*, a svi ti nazivi su sinonimi i znače pisar koji pise pisma i vodi propisku u turckom — *du*. Tako se nazivao beglerbegov šefi sekretar koji je vodio njegovu privatnu korespondenciju. On je — bili privatni službenici svojih gospodara — a ih plaćali — redovno. Njihov neposredni nadzor su nazivali se *akazir*.

AKSEZIRASA — pisar, sekretar, slovođa u turckoj

[illegible]

KAJMERASLIK = KAJMAKASLIK + ... = ...
Kajmeraslik (N)

KALA. — veće tvrđava sagrađena od tvrdih materijala: kamena i cigle, sa-
djeljena kalama i bastionima i opasani bedemima. Takvo utvrđenje pred-
stavljao je, npr. Beograd Svako utvrđeno mjesto imalo je svoju stalnu
posadu, svoj veći ili manji garnizon. Na čelu stalne redovne gradske posade
nalazio se dočelnik, kaptulan, zapovjednik tvrđave i svoje posade. Članovi
stalne i redovne gradske posade zvali su se mustahfizi (čuvani grada). To
je bio osnovni i glavni red tvrđave vojske u svakom tvrđavu. Oni su bili
organizovani u džematima, buljucima i ode. Na čelu svakog džemata nalazio se
jedan aga, na čelu buljuka, buljukbaba a na čelu ode — odebaba. Osmo-
toga Svako grad imao je svoga imama, muftijaka. Svi članovi stalne i
redovne gradske posade, mustahfizi, utvrđali su se svoja služba tzv. gedik
timare, nekada su dobijali plaću u novcu, a često i jedno i drugo. Veći
mestašnja gradova imali su veću i složeniju vojnu organizaciju. U njima su
pored mustahfiza postojali mardasiji, asapi, jama, džekendžije, tabukije,
bedije, gematije (džemat) i dr. Svako svako utvrđeno mjesto imalo je
svoje podgrađe koje je prema svom karakteru imalo status varoši, kasaba
ili šehara, ali su takva mjesta obično nosila samo jedan atribut i to onaj
po kome su bila mestašnja, po kome su se naselili stanovnici. Tako je, npr.
Beograd bio Kala i Šehar, ali on je redovno nosio samo atribut Kala, jer
je pored vojnog i druga privrednog razvoja, značaja, veličine i važnosti bio
muhametanskog kulturnog centra, po svom strateškom položaju bio stalno-
neposredniji kao tvrđava Sarajevo je, npr. imalo od XVI st. svoj grad
koji je potpisom XVIII st. bio opasani bedemom, ali je ono stalno imalo
atribut Šehara, a ne Kala. Isto tako Utroci kod Sarajeva i dr.

U svako utvrdjenim naseljima kojima se redovno svlače samo tvrđava ili
gradište grada koji je bio opasan bedemom, dok je unatok kasnije o-
lehar predviđeno obično samo ovaj dio naselja koji se nalazio o-
gradbini bedema. U krugu gradskih bedema stanovalo je u prvom
vrlo malo stanovništva vojne garnizona, ali su tu mogli postojati i
bedema je stanovao i civilno stanovništvo. Sme-
uostak razvoja različitosti se gradski opsega.

FATTORIA — var. no. 16. *Antennaria* *populifolia* var.

1997-2000	1991-1996	1981-1990	1971-1980	1961-1970	1951-1960	1941-1950	1931-1940	1921-1930	1911-1920	1901-1910	1891-1900	1881-1890	1871-1880	1861-1870	1851-1860	1841-1850	1831-1840	1821-1830	1811-1820	1801-1810	1791-1800	1781-1790	1771-1780	1761-1770	1751-1760	1741-1750	1731-1740	1721-1730	1711-1720	1701-1710	1691-1700	1681-1690	1671-1680	1661-1670	1651-1660	1641-1650	1631-1640	1621-1630	1611-1620	1601-1610	1591-1600	1581-1590	1571-1580	1561-1570	1551-1560	1541-1550	1531-1540	1521-1530	1511-1520	1501-1510	1491-1500	1481-1490	1471-1480	1461-1470	1451-1460	1441-1450	1431-1440	1421-1430	1411-1420	1401-1410	1391-1400	1381-1390	1371-1380	1361-1370	1351-1360	1341-1350	1331-1340	1321-1330	1311-1320	1301-1310	1291-1300	1281-1290	1271-1280	1261-1270	1251-1260	1241-1250	1231-1240	1221-1230	1211-1220	1201-1210	1191-1200	1181-1190	1171-1180	1161-1170	1151-1160	1141-1150	1131-1140	1121-1130	1111-1120	1101-1110	1091-1100	1081-1090	1071-1080	1061-1070	1051-1060	1041-1050	1031-1040	1021-1030	1011-1020	1001-1010	991-1000	981-990	971-980	961-970	951-960	941-950	931-940	921-930	911-920	901-910	891-900	881-890	871-880	861-870	851-860	841-850	831-840	821-830	811-820	801-810	791-800	781-790	771-780	761-770	751-760	741-750	731-740	721-730	711-720	701-710	691-700	681-690	671-680	661-670	651-660	641-650	631-640	621-630	611-620	601-610	591-600	581-590	571-580	561-570	551-560	541-550	531-540	521-530	511-520	501-510	491-500	481-490	471-480	461-470	451-460	441-450	431-440	421-430	411-420	401-410	391-400	381-390	371-380	361-370	351-360	341-350	331-340	321-330	311-320	301-310	291-300	281-290	271-280	261-270	251-260	241-250	231-240	221-230	211-220	201-210	191-200	181-190	171-180	161-170	151-160	141-150	131-140	121-130	111-120	101-110	91-100	81-90	71-80	61-70	51-60	41-50	31-40	21-30	11-20	1-10	0-10	-1 to -10	-11 to -20	-21 to -30	-31 to -40	-41 to -50	-51 to -60	-61 to -70	-71 to -80	-81 to -90	-91 to -100	-101 to -110	-111 to -120	-121 to -130	-131 to -140	-141 to -150	-151 to -160	-161 to -170	-171 to -180	-181 to -190	-191 to -200	-201 to -210	-211 to -220	-221 to -230	-231 to -240	-241 to -250	-251 to -260	-261 to -270	-271 to -280	-281 to -290	-291 to -300	-301 to -310	-311 to -320	-321 to -330	-331 to -340	-341 to -350	-351 to -360	-361 to -370	-371 to -380	-381 to -390	-391 to -400	-401 to -410	-411 to -420	-421 to -430	-431 to -440	-441 to -450	-451 to -460	-461 to -470	-471 to -480	-481 to -490	-491 to -500	-501 to -510	-511 to -520	-521 to -530	-531 to -540	-541 to -550	-551 to -560	-561 to -570	-571 to -580	-581 to -590	-591 to -600	-601 to -610	-611 to -620	-621 to -630	-631 to -640	-641 to -650	-651 to -660	-661 to -670	-671 to -680	-681 to -690	-691 to -700	-701 to -710	-711 to -720	-721 to -730	-731 to -740	-741 to -750	-751 to -760	-761 to -770	-771 to -780	-781 to -790	-791 to -800	-801 to -810	-811 to -820	-821 to -830	-831 to -840	-841 to -850	-851 to -860	-861 to -870	-871 to -880	-881 to -890	-891 to -900	-901 to -910	-911 to -920	-921 to -930

skladu s cenom kladiva ili drugog predmeta. Razlikovanje se odnosi na
 drugu razliku između kazne i cene, ali se ne odnosi na razliku između
 termina za isto rešenje. On isto tako ne govori o razlici između kazne i
 jedne (ili) hiljadunke četiri u kaznenoj sumi ili drugom drugom
 finansijskom iznosu. Leteljak ili slično

KASAP — mesar, kasapec

KASSAM KASSAM-I ANKERI — sećanje na nekoga ili na neku stvar
 koja se vezuje uz lice. Kad se neko naprati nekome, kad se neko
 onda komega koji se nekojvari bejgimnede (stara) i kad se
 se neko popa njegove oslavinu koja se zove i kad se
 posetu kasa (kara sandik) i prodaje nekakavima koji su

KATİP — knjigovodja — pisar, sekretar. Svaki turak uređ
 se kao po jednoj knjizi. Evidija upomenje katiba kasa (katib, sekretar)
 — sekretara suda sudskog pisara

KAZA — v. kazniuk

KAVAZ — gardist, izlobraničelj, član beglerbegovog garde. Bilo koji ko
 njihov starijina nazivao se kavazbade (bar kavazbep) — on je bio
 broj poručniku palicu.

KAZAN : **KAZGAN** — kaza, velika bakrena kotao za ručnima

KAZANDIJA, KAZGANIJA : **KAZGANDIJA** — zanatlija koji izrađuje i
 prodaje bakarno posuđe i druge predmete od bakra

KAZASKER — v. kazasker

KAZASKER v. **KADASKER**

KAZAZ — zanatlija koji izrađuje i prodaje posuđeničiju zehova, gaštant,
 kase, kite i druge predmete za odijelo i knjišku opremu.

KIDAB — sveop pečeno meso sa salinama.

KIMANCER — zanatlija koji izrađuje lukove za strijelje, lukar

KISA (ili kesa ili kesi) — 1. kesa za držanje metalnog (platnog i srebrnog)
 novca, 2. određena suma novca. Ponkad se termin kesa upotrebljava samo
 za albe : groše, dok se za dukate upotrebljavao naziv sava. Godine
 1880—1881 u jednoj kesi bilo je 40.000 akči. Tada je u jednoj kesi bilo
 500 groša. Godine 1888 jedna kesa sadržavala je 50.000 akči. U kasnijem
 periodu bile su u upotrebi tri vrste kesa : rumeljska kesa (rumeljski
 rami), jednaka 500 groša ili 40.000 akči, divanske kase (divanski kesi) — 416
 groša ili 33.120 akči, egipatska kesa (misir-kesesi) — 800 groša — 41.000
 akči. Posljednja se koristila u upotrebu jedino u Egiptu, i određeno vreme
 jednaka bila je rumeljska kesa. Evropi su samo sa i on imali kase
 zato je u svim evropskim rječnicima razmjer kase određen samo 500
 groša — pijačara. U tom smislu ovaj naziv redovno upotrebljava i Evro-
 paji.

KITHODA — . ČELIJA.

KOŞA A YENİ — **KILAJ** : **PORTININ İÇİ**

MADEN — u ovom slučaju je izraz za osnovni posrednik

MAHALA — najmanje nepokretnosti (stanovi, kuće, posjede) u gradu (npr. gradska mahala) i najmanje nepokretnosti (stanovi, kuće, posjede) u nekakvom selu, nego se mahala u ovom slučaju može odnositi i na organizacionu vezano za neko drugo selo

MAJDAN — v. **MADEN**

MAL-DEFTERDAR — v. **defterdar**

MAL-I GAIB — imovina odvojnog lica od koje se misli da li je završila svoje
Za imovina takvog lica stara se država od istaknutog roka. Ako se ona u tom roku ne pojavi, onda se prema njima isti način postupka kao u slučaju smrti

MAL-I MEFKUD — imovina nestalog lica koji je proglašena mrtvom. Prema imovini takvog lica postupka se kao i u slučaju smrti

MAL-I MIRI — državni prihod, taksas

MANKIR — najstarija vrsta turskog bakarnog novca

MARTOLOŠ (u grč. armataši) — pripadnik posebnog reda turske vojske koja je u ranije doba turske vladavine u našim zemljama bila sastavljena od hrišćana, vjerovatno prvenstveno od stočarskog (vlasnog) i neke seljačkog stanovništva koje je stupilo u tursku vojničku službu i služilo kao posada po tvrđavama, kao granicari i šejkahi u ruzdnoj floti na Savi, Dunavu i drugim pograničnim plovnim rijekama. Martološi su čitali čavali klanac i neugurme pulave i prolaze i vrili službu javne bezbjednosti neopie u srednjovjekovnom sandžaku je bilo postavljeno isti stožina martološka da čuvaju zemlju pa je prije 1334 godine ta služba pretvorena na karsove granicure Martološi su, dalje, vrili utodarsku službu, vodili borbe, stavali i upadali u susjedne zemlje. Za svoju službu po tvrđavama dobivali su platu, a oni koji su učestvovali u vojnim i pljačkim pohodima bili su daleko da jedan dio plijena, obično petinu, predaju svom gospodaru, obično sandžakbegu dotičnog sandžaka.

Neposredne stariješine martološa nazivani su baše, vojvode, karambaski i drugi; uglavnom su bile hrišćani, ali njihovi vrhovni zapovjednici u jednom sandžaku bio je redovan sandžakbeg dotičnog sandžaka. Kasnije su u ovaj red stupili i sve većim brojem muslimani, koji su tokom vremena potpuno zamijenili u tom red, naročito od XVIII stoljeća, kada su većinom predstavljeni turski vojni vođe vojske u granicima

1830 martološa (baše) u B — da
1830 martološa (baše) u B — da
1830 martološa (baše) u B — da
1830 martološa (baše) u B — da
1830 martološa (baše) u B — da
1830 martološa (baše) u B — da
1830 martološa (baše) u B — da
1830 martološa (baše) u B — da
1830 martološa (baše) u B — da
1830 martološa (baše) u B — da

POSREDOVANJE U PROMETU NEPOKRETNOSTI

POSREDOVANJE U PROMETU NEPOKRETNOSTI

MATARADŽIJA — mjesto za društvo sluge koji su služili Matarađi, (v. 14. st.)
mašine iz kćeri ili po vodu izvan grada

MEDRA, MEDRE — zapovjednik; upera se tekme, kao i medre

MEDREZA — opći naziv za sve vrste mederica i drugih vrsta mederica
svijeta

MEKEMA — sud, sudnica

MENTER — muzikant; vokal, čim vojne parabe

MENTERBASA — starješina dvoranih vokal, čim muzikant pod
nazivom se menterbasa. On je bio starješina dvoranih muzikant koji se obično
zove mehleri, a ponekad i čalkodžije

MENTERHANA — vojna muzika

MEJHANA — krčma u kojoj se točile odredno krčma i vino

MEJHANEDŽI — krčmar

MEJHANEDŽILUK — krčmarstvo

MEJTAS — (tačno meyyutuş) posebna ogradeni postolje izdvojeno od kamena
postavljeno u haremu džamija ili mušafu (v.), na groblju ili na nekom
trgu na koji se spoila lijev pokopnika da bi mu se klanjalo džemata (v.)

MEKAM — rezidencija

MEKTEB — muslimanska osnovna škola

MEKTUB — pismo

MENZIL — stan, dom, odšak, konak, konakluka; dan hoda; poštanska stanica
na kojoj su stali ili tatarski čuvari mučenjaka poštanske konje (v. konak

MENZILDŽIJA — službenik koji je održavao poštanske stanice, (v. konak-
dža (v.))

MEVA — palinuk, utina kao javno dobro na kome pase stoka

MERD — doslov: na ti čovjek, a kao termin ova riječ je poznat sa namom
(Postavlja (v.)), čim pratinje, svije, družine krupnih turskih feudalaca;
a jednaki su u za goleme i izmetare

MERDUMEK i **MURDEMEG** — mjesto sa, grm-pojak obuhvaćen u plo-
dorelu kultura koji — danes slij u jednom dijelu Hercegovine (Popovo
polje i u Dalmaciji)

MERDRUMEK — bob

MERIMETLIJA — maj- r koji popr- lja građevne stvari (poznat sa namom)
m ar — merder (v. merder (v.))

MERK — d- r — merder, gdje se pada (kao bogomo se namom)
upde m — merder, je — merder (v. merder (v.))

MERK — d- r — merder, gdje se pada (kao bogomo se namom)
upde m — merder, je — merder (v. merder (v.))

MERK — d- r — merder, gdje se pada (kao bogomo se namom)
upde m — merder, je — merder (v. merder (v.))

MERK — d- r — merder, gdje se pada (kao bogomo se namom)
upde m — merder, je — merder (v. merder (v.))

MUHABER — općinski, stani-poglavnik

MUHTEŠEH — administrativno-policijski organ u osm. i tur. državi, koji je stajao u odnosa s javnim redom i poretka vrše nadzor nad trgovinom, prometom, građevinarstvom, javnim mjestima i mjerama

Ovu ustanovu preuzeh su Turci, od starih islamskih. Muhteshim muhteshin imao veći značaj i imao je kompetencije prema zakonima muhteshin je vrše nadzor nad monetom, mjerama, kupojedačom, zakonskim naredbama trgovca i u sporazumu s kadimom određeno cijene robe, naročito brežetom namernicama, nadzor i kažnjavanje one koji prodaju krivim mjerama. Te su kazne iznosile redovno onoliko akči koliko je drama prodavac ustegao. Ako muhteshin ne bi zadovoljavao dužnosti ili bi radio u sporazumu sa prodavačima bio bi kažnjen. Ustanova muhteshina spominje se u našim zemljama od 1533. g. do kraja XVII stoljeća, a onda joj se gubi trag u izvorima

Pored naziva muhteshin upotrebljavao se u XVI vijeku u našim zemljama naziv kazarbaski (v) odnosno secharar (v) za isto zvanje. Kasnije se javlja zvanje farisi dekaia koji je vrše istu službu u našim varošima do kraja turske vlasti. Služba muhteshina zvala se dšunab. Muhteshin je za sve podane iz svoje nadležnosti naplativao propisane pristojbe koje su se takođe zvale dšunab. Glavni dio tih kao i svih ostalih prihoda od gradskih priroda spadali su u hasove sultana, sardžakbega ili drugih kraljeva feudalaca već prema tome u čijoj je ruci spadala dotična mjesto, dok je jedan procenat dobivao muhteshin

MUHEZIR : **MUHEZIRAGA** : **MUHEZIRBAŠA** — sudski posilar, službenik koji posve opuštena lica na sud : sprovođa osuđena lica izvršnim organima. Odatle nađ turskim muhur Up. okaz

MUJERIN — džamijeska službenik koji posve vjernike na molitvu

MUKATA — kao turski finansijsko-pravna termin znači 1 plaćanje poreza odgođenom, postizano, u novcu, 2. zakup, plaćanje zakupcima, 3. objekti nakupa, a to je moglo biti svako državno, feudalno i vakufsko dobro, svaki novac prihoda. Država je prvo davala u zakup samo regalna prava i feudalne prihode (carske hasove), a kasnije i direktno državne poreze, svi feudalci mogli su dati u zakup svoje prihode, a vakufi svoje likrativne objekte. Sistem uprave državnim prihodima putem nakupa značaj je nametnuto podjelu države na nekoliko finansijski područja koja su se takođe nazivala mukata. Ona su predstavljale razne carinska područja unutar države

KA — 1. počinje naziv za visoko obrazovane ljude u islamskom svijetu, 2. u Turskoj početak naziva kadija najvišeg ranga. Ovu titulu imale su samo kadije prijestonice i glavni gradovi najmoćnijih provincija (Egipat, Evropskim provincijama). Carstva taj su rang imale kadije Jedrena, Sofije, Beograda i Sarajeva. U Beogradu kadije dobivaju svoju titulu sredinom XVI vijeka, a u Sarajevu do kraja XVII vijeka. U spominje se u našim izvorima od kraja XV do kraja XVII vijeka, a onda se gubi trag u izvorima

NEZIL ili **MUZIL** — obavezna stanovnička ili dšimazir i indriziraj; stanovničko dostojanstvenstvo i armija na putu

NIJABET — kao termin u osmanlijskoj državi znači: 1) zastupnik stanovnog teritorijalnog i stvarnog načelnosti jednog sveta (kendi), zatim kaza i prihod od glava, nevladinih kazni koje je pravno gradsko upravljanje sa osnove osude naiba ili kadije. U tom smislu ovaj je termin najčešće u terminu dšimazir u dšimazir, koji se upotrebljava za istu vrstu položaja kao i plaća osobno stanovništva, ali ona primipca da se i o ovom položaju govori samo negativno

NIJABET-I VILAJET — feudalni prihod od glava stanovništa jednog vilajeta

NIŠAN — pevačinske znači znak, a kao turcizmi termin znači: 1) pečat, 2) carika tupa, 3) dokument sa carikom tupo; 3) sirovinom sa nazivom berat (v).

NUKRA — mesto, mesto fudala

MUZIL EMIET — starjčina vojničkog pevačarstva, činovnik koji je bio dužan da sa armijom koja je polazila na ratni pohod preuzima odgovornost gubitka konjara, a takođe i namirnica, hrane za stoku i vođu. Za ova je on odgovoran od stanovništva jednokratne namirne, nazivane sarir-i sarir. U armiji su ga često nazivali konakčibah ili konakčija

ODA — soba; janičarske kaserna, svaki bujduk ili četa janičara imali su svoju kasernu, najmanje jednica u svim rodovima turak plaćene vojske. Jedna oda sastojala se redovno od pet do deset vojnika; više oda učinjavale su jedan bujduk (v) ili dšimazir (v). Neposredna starjčina ode svako se odabala (v) ili sarir (v)

ODABAŠA — starjčina ode (v)

ODČAK — i gospodsko dom, dvor koji je uvijek otvoren za putnike i namernike, 2) opći naziv za janičarski korpus i pojedine rodove kapokula odlik janičara, odlik bostandžija odlik Starjčine pojedinih rodova nazivaju se odčakaga. Evidna obično spominje sedam odčakaga.

ODČAK-ČERAJA, v. ČERAJA.

UGLAN — dječak, sin; sluga.

OKA — mjera za težinu u orijentalnom sistemu mjera. Iznosila je otprilike 1280 kg. U jednoj oki ima 400 dirhema, četvrt dirhema čini: drak, četvrt draka — kirit, četvrt kirit — bugdag, četvrt bugdaga — fihl, polovina fihla — nakir, polovina nakira — kitmar, polovina kitmara — serre. Jedna i po dirhema čini mihak. U Bosni i danas ima krajeva gdje se upotrebljava kantar sa mjerenjem na oka

OKČIJA — strahov nazetija koji izrađuje strigle.

ORTA — odjeljenje janičarskog korpusa, jedna četa brojila je četrdesetno (jedn v. oda)

ADUŠAH — vladar, car, suveran, — tan

PALANKA — manje utvrđenje izgrađeno od drveća, zemlje — drugog drveća — izgrađeno i slovom od hrana. Ako je izgrađeno od hrana

bez obzira na slavu pripadnosti, mora da vrši vojne usluge i plaćati porez u odbranu Carstva, a s druge strane zbog postepenog razvijanja državnih elemenata iz reda turske vladajuće klase vjerojatno i postojanje reda upućuje, vojsci, maršalstvu.

3. Od početka XVIII v pa do 1838 (kada je ovaj termin zvančano ukinut) ovaj razi najviše označava sve muslimanske podanike Osmanlijskog Carstva, ali njegova upotreba u povojnom značenju ne izlazi van da ukazuje na islamski sistem.

Položaj raze u klasno doba turskog feudalizma (do kraja XVII st) bio je relativno stabilan jer su i državne i feudalne obaveze bile usporane i tačno regulisane zakonima a njihovo ubiranje stajalo pod strogom kontrolom sudskih vlasti. Pravo položaj raze-zemljoradnika bio je tada relativno stabilan jer je ona, sve dok je uredno ispunjavala svoje obaveze prema spahijskoj državi imala pravo da drži i obrađuje svoju baštinu odnosač tekufu, po svom nahođenju (hakk-ı temerrufl) i da je pod određenim uslovima nasljeđuje pa i da svoje pravo na baštinu uz odobrenje spahijske proda. Spahijska raze mogao samovoljno dati razi sa njome baštinu, jer je uhlavala i pravo stalnosti na baštini (hakk-ı kahrı).

Premda je u osmanskom feudalizmu važio princip vaskalovske pravde (kak vezaret raze sa zemlju nije bila tako strogo određena kao u našem feudalnom pravu. Principijelno raze nije imala pravo da svojevrijed napusti zemlju, ali ukoliko se učinila i spahijska je ne vrati u roku od deset godina ona postaje slobodna.

Položaj muslimanske raze bio je povoljniji od položaja hrišćanske raze jer je hrišćanska raza plaćala ne samo sve državne i feudalne poreze i namete koje je plaćala muslimanska raze, nego uz to još karač i danak u krvi, a i njemu lično feudalni pozori bili su veći od onih poreza muslimanske raze.

Prema vlasti i tačno državnih i feudalnih obaveza kojima je bila opterećena raze se dijelila na neposrednu razu koja je plaćala sve propisane državne i feudalne poreze, namete i terete u cjelini (mesmanjane) i posrednu razu koja je u tom pogledu uhlavala manje ili više privilegija (mušfikper).

Sadržaj privilegija bio je vrlo različit a obično na neke kategorije sta razvrstava koje je bilo obuhvaćeno privilegijama kao i a obavez na jeme, mjestu i baštinu obaveza na koje su privilegije davane. Muslimanska privilegija koje je raze mogla dobiti sastojao se u oslobođenju od feudalnih davanja kakva su imali, npr. solčeri. Najviše pravo privilegija sastojalo se u oslobođenju raze od sudskih druznaga (mesmanjane) i plaćanja, a sa tim još polovično plaćanje feudalnih daz (mesmanjane) i dazendilije).

Položaj raze u gradu bio je mnogo povoljniji od položaja raze na selu. U gradovima raze u gradskim naseljima plaćala je samo i a obavez na jeme, mjestu i baštinu, a opetna samo što je obrađivala svoj zemljišni posjed. Muslimanska privilegija koja je raze mogla dobiti sastojao se u oslobođenju od sudskih druznaga (mesmanjane) i plaćanja, a sa tim još polovično plaćanje feudalnih daz (mesmanjane) i dazendilije).

Položaj raze u gradu bio je mnogo povoljniji od položaja raze na selu. U gradovima raze u gradskim naseljima plaćala je samo i a obavez na jeme, mjestu i baštinu, a opetna samo što je obrađivala svoj zemljišni posjed. Muslimanska privilegija koja je raze mogla dobiti sastojao se u oslobođenju od sudskih druznaga (mesmanjane) i plaćanja, a sa tim još polovično plaćanje feudalnih daz (mesmanjane) i dazendilije).

SEHER — veće odvojen gradskog mjesta (naseljeno stanovništvom od 10000 muslimanskim stanovnicima) sa više džamija (šer seher i seher-i kucuk) koje karakteriziraju jedna veća muslimanska mešita (seher-i kucuk, hamam, karavansaraj itd.) Seher jeher na hilman (seher-i kucuk) ili iz varoši

SEHER-CEHAJA — doslovno znači: starješina sehera (ili seher-i kucuk) (stranični termin); zvaničje u turskim varošima znači: starješina sehera u jednom gradu

SEHIT, SEHID — Martir, musliman koji je pao na bojištu (poju u borbi sa spoljnim neprijateljima ili buntovnicima, to je bio-satimski (šahid) šehid. Muslimani koji su poginuli za vjerske stihajskih nepogoda, nedali bez traga, utopili se ili dali živote na poprili suke i sl. nazivani su pravom (ili nominalno) šehid (šukumi šehid)

SEHITLİK — groblje u kojem su pokopavani šehidi (v. šehid).

SEHR ENGEZ — doslovno znači: gradska vjeva, gradska buka. Od početka XVI stoljeća u turskoj poeziji nastao je čitav niz pjesama koje se nazivaju sehr engiz. U njima su opisani razni gradovi kao Jedrene, Kistovo, Prština i dr. Iz ovoga i drugih mjesta kod Erolja Čelebiye vidi se jasnije da govori konstrukcija ne treba shvatiti i prevoditi doslovno: gradska buka i slično, nego da se ona upotrebljavala u osmanskom u značenju opisi: da je treba prevoditi jednostavno sa »opis grada«.

SEH — starac, starješina, glavni plemena, roda i vođa vojske. U turskoj civilizaciji ovaj je naziv upotrebljavao uglavnom za predstojnike raznih muslimanskih religioznih redova, sufijskih tekija i nekih sinaijskih organizacija kao, npr. tabaka (v.), starješina imareta (Gavah kuhije) i musahfihana (gostinisa)

SEKINUL-ISLAN — v. muftija.

SERİAT — islamsko vjersko, kanonsko pravo.

SEVVAL — deseti mjesec muslimanskog kalendara

SİMSİR — sablja, mač

SİMSİNGER — sabljar, simsihtar koji izrađuje i prodaje sablje.

TADAN — kuhar uopće, a posebno kuhar u imaretima u javnim ustanovama.

TADAX — zaništija koji se bavi štavljenjem šlrove kože

TAPUA ili **TAPUNAMA** — isprava o zemljišnom posjedu, posjedovanje koju je sudar u spajaju domaćinima na njegovom timaru. Ona je izdavana domaćin-izjavi je uveden u posjed i slično pravo prišlo (v. hak-i tasarruf) i pravo stalnosti na zemlji (hak-i kavir) kao i hak-i kavir. Ona je izdavana prilikom svakog prinosca mirijske (v. miriye) i običajno zakonskog naslijeđivanja, koje se do sredine XVI stoljeća davalo samo na direktnu muške potomke pojedinih i da je izdavana i na drugi način. Za ovu ispravu plaćalo se (v. hak-i kavir) i to je izdavana i na drugi način. Za ovu ispravu plaćalo se (v. hak-i kavir) i to je izdavana i na drugi način.

TAPU — isprava o zemljišnom posjedu, posjedovanje koju je sudar u spajaju domaćinima na njegovom timaru. Ona je izdavana domaćin-izjavi je uveden u posjed i slično pravo prišlo (v. hak-i tasarruf) i pravo stalnosti na zemlji (hak-i kavir) kao i hak-i kavir. Ona je izdavana prilikom svakog prinosca mirijske (v. miriye) i običajno zakonskog naslijeđivanja, koje se do sredine XVI stoljeća davalo samo na direktnu muške potomke pojedinih i da je izdavana i na drugi način. Za ovu ispravu plaćalo se (v. hak-i kavir) i to je izdavana i na drugi način.

PAŠČINA — kamešonija, kšm.

TAŠČUPRIJA — kartoni (1888) — kamešon, kšm.

TEPTIŠ — uvodaj, povodaj, napredak.

TEKALIFI URFIJE — počin — nameti koji su uvodili (dijelom) tekovima i zasnovani na berzatskom (naprednom) principu.

TEKNE — časovno znači korito, zatim označava (kao što) — kao nešto u čemu se dešava i prodavača morska so, vođa zaprimanja — dijela za so.

TEKNEKOLJA — trgovac morskom soli. Njemu dolazi odavde što se sve so dešava u naročitim kontima. Od tekneđa se so kupovali i preprodavali na male bakale. Na prodaju soli na veliko naplaćivala se taksa svima solari (v).

TELAL — svršitelj javnih dostojanja i posrednik pričinom privatnih prodaja, on je objavljivao naredbe i proglase centralne i lokalne vlasti po trgovima. Za usluge pričinom licitacija pripadale mu je 1% ili 2% od prodane robe. Ta provizija zvala se dekalija. U većim mjestima bilo je više telala, oni su među svoga starijstvu koji se zvao telalbeša ili telalaga (v). Telala je postavljao mjernu kadija iz krugova poštenih ljudi.

TELALAGA ili TELALBAŠA — starijstvo telala u većim mjestima u kojima je bilo više telala. On je vođa nadzor nad svim telalima. Od ovoga zvanja nastala su preimena Telalaga i Telalbeša.

TELALJA — nagrada odnosno provizija koja je dobijao telal za svoju službu odnosno usluge. Kod javnih dražbi i posredništva pri kupoprodaji lica zvala se obično jedan do dva od sto.

TEMESUK — potvrda uspjeha, naročito o uređenju imovinskih i novčanih potraživanja.

TEREJA — krojač opće; dvorski krojač koji je uređivao odjeću od kože. Ako ih je bilo više njihov starijstvo, glavni majstor, nazivao se terebeša. On je nadzirao kožu i ostali pribor za uređbu odjeće od kože.

TIMAR — naprje su tako nazivane sve vrste lica, davane vojno-feudalnom staležu. To su u osnovi bile vojna lica. Kasnije su se timarima počela nazivati i sve vrste lica, koja su donosila prihod od jedne do dvadeset hiljada akči godišnje. Lica, koja su davala od 20 000 do 100 000 akči godišnje nazivana su meamelima, a ona, koja su donosila preko 100 000 godišnje, nazivana su hasovima. Osnovni, minimalni iznos svih vrsta vojnih i civilnih nagrada nazvani su se kadiji (slijedi) ili kadiji kadiji (gravo slijedi).

TIMAR DEFTERDAR ili DEFTERČEHAJA.

TODOLJA — todolija, kamioner, artiljerac, pripadnik —, i glavne vojske koja je održavala država. Todolije su se dijelile na dvije međusobno nezavisne kategorije:

- na 1. i 2. tipove (glavna) — sa sastavila se: Carigrad i —
- na 3. i 4. tipove (glavna) — sa sastavila se: Carigrad i —
- na 5. i 6. tipove (glavna) — sa sastavila se: Carigrad i —
- na 7. i 8. tipove (glavna) — sa sastavila se: Carigrad i —
- na 9. i 10. tipove (glavna) — sa sastavila se: Carigrad i —
- na 11. i 12. tipove (glavna) — sa sastavila se: Carigrad i —
- na 13. i 14. tipove (glavna) — sa sastavila se: Carigrad i —
- na 15. i 16. tipove (glavna) — sa sastavila se: Carigrad i —
- na 17. i 18. tipove (glavna) — sa sastavila se: Carigrad i —
- na 19. i 20. tipove (glavna) — sa sastavila se: Carigrad i —
- na 21. i 22. tipove (glavna) — sa sastavila se: Carigrad i —
- na 23. i 24. tipove (glavna) — sa sastavila se: Carigrad i —
- na 25. i 26. tipove (glavna) — sa sastavila se: Carigrad i —
- na 27. i 28. tipove (glavna) — sa sastavila se: Carigrad i —
- na 29. i 30. tipove (glavna) — sa sastavila se: Carigrad i —
- na 31. i 32. tipove (glavna) — sa sastavila se: Carigrad i —
- na 33. i 34. tipove (glavna) — sa sastavila se: Carigrad i —
- na 35. i 36. tipove (glavna) — sa sastavila se: Carigrad i —
- na 37. i 38. tipove (glavna) — sa sastavila se: Carigrad i —
- na 39. i 40. tipove (glavna) — sa sastavila se: Carigrad i —
- na 41. i 42. tipove (glavna) — sa sastavila se: Carigrad i —
- na 43. i 44. tipove (glavna) — sa sastavila se: Carigrad i —
- na 45. i 46. tipove (glavna) — sa sastavila se: Carigrad i —
- na 47. i 48. tipove (glavna) — sa sastavila se: Carigrad i —
- na 49. i 50. tipove (glavna) — sa sastavila se: Carigrad i —
- na 51. i 52. tipove (glavna) — sa sastavila se: Carigrad i —
- na 53. i 54. tipove (glavna) — sa sastavila se: Carigrad i —
- na 55. i 56. tipove (glavna) — sa sastavila se: Carigrad i —
- na 57. i 58. tipove (glavna) — sa sastavila se: Carigrad i —
- na 59. i 60. tipove (glavna) — sa sastavila se: Carigrad i —
- na 61. i 62. tipove (glavna) — sa sastavila se: Carigrad i —
- na 63. i 64. tipove (glavna) — sa sastavila se: Carigrad i —
- na 65. i 66. tipove (glavna) — sa sastavila se: Carigrad i —
- na 67. i 68. tipove (glavna) — sa sastavila se: Carigrad i —
- na 69. i 70. tipove (glavna) — sa sastavila se: Carigrad i —
- na 71. i 72. tipove (glavna) — sa sastavila se: Carigrad i —
- na 73. i 74. tipove (glavna) — sa sastavila se: Carigrad i —
- na 75. i 76. tipove (glavna) — sa sastavila se: Carigrad i —
- na 77. i 78. tipove (glavna) — sa sastavila se: Carigrad i —
- na 79. i 80. tipove (glavna) — sa sastavila se: Carigrad i —
- na 81. i 82. tipove (glavna) — sa sastavila se: Carigrad i —
- na 83. i 84. tipove (glavna) — sa sastavila se: Carigrad i —
- na 85. i 86. tipove (glavna) — sa sastavila se: Carigrad i —
- na 87. i 88. tipove (glavna) — sa sastavila se: Carigrad i —
- na 89. i 90. tipove (glavna) — sa sastavila se: Carigrad i —
- na 91. i 92. tipove (glavna) — sa sastavila se: Carigrad i —
- na 93. i 94. tipove (glavna) — sa sastavila se: Carigrad i —
- na 95. i 96. tipove (glavna) — sa sastavila se: Carigrad i —
- na 97. i 98. tipove (glavna) — sa sastavila se: Carigrad i —
- na 99. i 100. tipove (glavna) — sa sastavila se: Carigrad i —

<p>Bolejšman Zakoroščev (1838–1898) učitelj in škof
 marec 1898 na dan, s pokoj starjehna (lopljaka)</p> | <p>Bolejšman Zakoroščev (1838–1898) učitelj in škof
 marec 1898 na dan, s pokoj starjehna (lopljaka)</p> |
|--|--|

[illegible]

Copyright © 2004 by John Wiley & Sons, Inc.

TRIM(2) = 14131264

TOP — Erija spomene sledenče togove boji ne upotrebljavani v Omano;
 Imenari v XVII stoletju

I baljameri sukavirama od njega. *Faule Meise* a ne od tur baljameri nit od tal *Balla meze* ili *balle meze*) — dalekometno top velikog kalibra koji je upotrebljivan na kopnu i na moru, a izumetno je toposvika zrna da padaju na ležnje.

3. **Avan-top** – top kupa prazniti, aljube se za bakanje mize

Š kolenborna-top (kolenborna je ulovarna od kulebrnigi) — daljinsmetni top koji se ispaljuje topovske vrne od četiri do pedeset kr.

4. **maximal** — велика тенденція до

3. *bedafstikka* or *bedafstikka* — top or razzarand beddow.

zarbavien — slobodnored top koji ima široku prijamu u savanosti od
veličine, veliki zarbavien manji su lista, listi ih dave — topovi koje
Evlija redovno upotrebljava u lovovima, aradji zarbavien — majica, i mali
kafuk Osm toga pravljene su posebni zarbavien za rušenje tvrđava
koji su manjeve i jako-topovi. Zarbavien od veličine onih su manjima boguk
dajka, ota dajka, kušuk dajka (veliki, aradji i mali dajka-topovi).

† Inderken (dod) amur sidsa(zi) — valiki tog kon je upotrebljavan u XVI
XVII stoljeću

Š paranka (parang) = poljski top koji je dobio ime od paranga = vrsta kaze koja se koristila u tome što bi osuđenog priključili na top.

U turskoj armiji topovi su se počeli upotrebljavati u drugoj polovini XIV stoljeća.

TOPČAGA, TOPČIAGA III TOPČIBAŠA zapovjednik, čarjelin ošleag
korpusa III Jednog diaman topčija. Od toga zvanja izvedeno je naše
reima Topčič

TUFENKO ASA, TUFENKON ASA = (fel = p) = kog = safa, zagarved
= safay.

4. TUFNEČIA palmar, varietaja ko je di-
stancija med se steno se malo

način vrlo jednostavan. To je najjednostavniji način, koji se može do danas naći uoči u prvoj polovici stoljeća XIX. U Sjevernoj Africi, kao u ostalim muslimanskim zemljama, postoji prvoraznija za molbu, vjersku molbu i za džamiju, gdje se molba čita. U našim zemljama pod turskom vlašću, turski je naziv za molbu, a nazivom tekija. U XV. i XVI. vijeku naziv su imali za molbu, ali su imali i kućnu (maret) za goste (muškeni) i za goste.

ZEAMET-ČEHAJA — v. defter-čehaja

ZEAMET-DEFTERDARI — v. defter-čehaja

ZEMIN — veći kompleks obradivog zemljišta koje čini više čiflika ili bačara

ZEMIN-I HALIFE — zemljište zemljišta, zemljište bez vlasnika. Odati arapski agrarno-pravni naziv stupa

ZERKER ili **ZERGER** — zlatar, kupondžija

ZIMNJA — doslovno znači zimski, a kao pravni termin predstavlja svoj naziv za sve žitkari i žitve koje su bili podani islamskoj državi kao je dužna da im pruži žito, morsku i zemljinu zaštitu. I oni da plaćaju žito tribut, glavarinu koja se naziva džizija ili harač. Time su oni, upunjavali sve svoje redovne podančke obaveze prema muslimanskoj državi. Zato nisu morali da vrše vojnu službu niti da brane državu. Ako su to činili, bili su oslobođeni harača. Ako država nije u stanju da ispunjava svoje obaveze prema zimnjama, gubi pravo da naplaćuje harač.

ZULHIDŽEHA — dvanaesti mjesec muslimanskog kalendara

ZULHADA — jedanaesti mjesec muslimanskog kalendara

ZULUM — nepravda, namješt

INDEKSI

INDERS GEOGRAFSKIH I TOPOGRAFSKIH NAZIVA

Abaza-pašina kula 432
 Abdi-agin Odžak 471
 Abdulbekerova mahala 45
 Agina mahala (Beograd) 84
 Agina mahala (Osijek) 344
 Agina mahala (Sr Mitrovača) 350
 Ahiska 72
 Ahmed-babina kula 195
 Ahmed-efendijina čuma 467
 Ah Orman 497
 Aja Meura 169
 Ajnara, v. Aton 262
 Akhmar, v. Prusac
 Akhmeron 72, 518
 Akxara 123
 Aladja River, v. Kruševac
 Alajbegovića mahala 374
 Alazonja 318
 Aladžibir 288
 Albonija (Arnaudžuki) 74, 170, 261,
 382, 383, 372, 374, 383, 333, 333, 333
 385, 404, 471, 548
 Aleksandrija 383
 Aleksandrov zid 181, 182, 433, 487
 Alchinarac 84
 Alchinar, selo 326
 Almaraja 341, 354, 363, 371
 Almaraka gora 341, 363
 Alpe, v. Almaraka gora
 Alpiren, pl. 373
 Amadija 183, 446
 Ambari, mahala (Beograd) 84
 Ambar-mahala (Osijek) 344
 Amudžaja (Amudžaj), r. 369
 Anadol 136, 312, 368
 Pula
 4, 31, 369, 334, 364, 367

Al-pazar, mahala (Beograd) 84
 Anna 289
 Alibegovića odžak 141
 Almedjan (u Istanbulu) 344
 Austrija 169, 354, 356, 322, 323, 326
 Avasla (Glasvala), gr. 81, 94, 325, 327,
 378
 Avret-pazar (Tregovka) 88
 Azar, selo 346

 Balša-Ahmedova Kula 159, 160, 394,
 370
 Babijs, pl. 546
 Babijs, selo 547
 Babina, pl. 394
 Baboča 485, 486
 Bač, Bač, 519, 524—526
 Bačka 71, 372, 518, 521, 523, 528
 Bagdad 42, 564
 Bah 378
 Baga 525, 526, 523
 Bajradova mahala 382
 Bajza, jezera 384
 Bajramova mahala 352
 Bajram-pašina Palanka (Kriva Palanka)
 287, 393—395, 391
 Bah-efendijina selo 340
 Balik-pazar 88
 Balvan 344
 Banatšor 514, 515
 Banja, mahala (Čustendi) 286
 Banja (Ovčar Banja) 32, 344, 378,
 379
 Banja (Soko Banja) 344, 347
 Banja Luka (Bancakurčija) 36, 1
 182, 209, 310, 316, 318, 320, 32
 363, 364, 521, 483
 Banja 444, 47, 472
 pl., 444
 368

Budim, gr 75, 76 82, 142, 143, 252
308, 313, 389, 371, 402, 505, 505, 505
511, 517, 518

Budimski epalet 82, 122, 168, 318, 315
320, 382, 383, 409, 380, 313, 338, 349

Budva 135, 135

Budžak 500

Budevac (Budžodet) 448

Buhara 373

Buzak Cekmedže 182, 474

Bulaga, v. Blaga

Bundukare Venedik (Venecija) 428

Buna, r 453—455

Burica, r 455

Buryas 252

Buzova 137

Bulak, mjesto 338, 337

Bulko-Blaža, selo 182

Buzanta (Bosant), gr 351

Čareva kupnja 108, 112

Čareva kupja 477

Čareva mahala 382

Čarograd št. 85, 158, 146, 173, 252,
255, 258 262 253, 299, 315, 325, 323
354, 328, 337 338, 344 354, 385, 399,
419, 423 436, 423, 461, 465, 502, 524,
567, 569

Čarogradski drum 384

Čemica, v. Černik

Černički sandžak 174, 229, 233, 234,
254, 268 269, 447

Černik gr 74, 229 230, 232, 268, 294

Černik gr 269

Černik, r 158, 159, 173, 177, 180

Črna Gora, zemlja 385 351, 354, 355,
359 385, 428, 423

Črna Gora, pl. (Čerija) 378

Črna Gora, pl. (Černa) 299

Črna reka, r 268

Črna reka, (Černa) N. 453

Črna, 85, 86

Črna (Černa) 1 1

Črna (Černa) 384

Črna, 384

Črna (Černa) 1

Črna (Černa) 1

Črna (Černa) 1

Črna (Černa) 1

Črna (Černa) 1

Črna (Černa) 1

Črna (Černa) 1

Črna (Černa) 1

Črna (Černa) 1

Črna (Černa) 1

Črna (Černa) 245, 247 274 490, 499

Črna, pl 238

Črna 531

Črna (Černa), selo 473

Črna Selo 345

Črna (Černa) (Černa) 362, 365

Črna (Černa) (Černa) 328

Črna (Černa) mahala 358

Črna (Černa) mahala 84

Črna (Černa) mahala 84

Črna (Černa), selo 352

Črna, pl 77 98 261, 404, 448—
451, 476

Črna, gr 453

Črna selo 342, 344, 385, 370

Črna (Černa), selo 379

Črna 53, 114, 323

Črna (Černa), mjesto 173

Črna (Černa), mahala 481

Črna (Černa), mjesto 405

Črna (Černa), mjesto 448

Črna (Černa), mjesto 177

Črna (Černa) 481

Črna (Černa) mahala 84

Črna, gr 427

Črna 72

Črna, selo 172

Črna 427

Črna (Černa), mahala 84

Črna (Črna), Črna, Črna 321

Črna (Černa), mahala 84

Črna, selo 247

Črna, r 77 261 264, 265, 266 490

Črna (Černa, Črna) 314

Črna, v. Črna

Črna, v. Črna

Črna, Črna

Črna, Črna

Črna, Črna

Črna, Črna

Črna, Črna

Črna, Črna

Črna, Črna

Črna, Črna

Črna, Črna

Črna, Črna

Črna, Črna

Črna, Črna

Črna, Črna

Črna, Črna

Črna, Črna

Črna, Črna

Dula 534

Dur, v. Janak

Durdistan (Georgija) 122, 324, 540

Edine v. Jadrene

Egipt, v. Murr

Egri, Erlau, Jegan, epalet 122, 315
349 503, 505—507 533

Ejnehon-begova mahala 84

Eki Sular, v. Kladjuk

Elbasan, gr 546

Elbasan, sandžak 547

Elbasanska turska 547

Emir-Hazanova mahala 84

Erčin 502

Erdelj, zemlja 18, 74, 95, 97, 255, 266,
269, 312, 313, 315, 319, 321—323, 502,
508, 513—535, 571

Erdelj, v. 122

Erdeljska Beograd (Erdel, Belgrad)
76

Erdut 519, 529, 534

Erdžek, pl 543

Erzerum 324, 331, 424, 563

Eski mahala, v. Stara mahala

Eski Sara 354

Eikel, gr 307

Evropa 428

Evropska Turska (Rum) 160, 263, 266,
310 Up. Rum i Rumelija

Faget, gr 35

Fekete-Betar 46, 134

Fenelak, gr 534

Ferhad-pašina bašta 114

Ferhad-pašina mahala (Banja Luka)
211

Ferhad-pašina mahala (Beograd) 84

Feth-i Islam, v. Kladovo

Filibe v. Plodiv

Flakmar 520

Foča 77, 91, 161, 272, 349, 454—466,
493

Földvár 371, 505

Fortia, 146

F—glazna (Zapadna Evropa) 1—
133, 144

F—Gora 146

—, —, —, —, —
428,
434—435, 495

Gafur 448

Gala, v. Gora 41, 128, 358

Galata, kod (Karambol) 81, 422, 441

Galija, Galica 74, 500

Gataško polje 272, 315, 445, 446,
448—452, 540

Gavalo (Gevat), pl 306

Gavran (Gevat), selo 305, 546

Gazi Murad-bahina bašta 386

Gečup, mjesto 503

Genč-agina mahala 84

Georgija, v. Durdistan

Gerv Iljasa, mjesto 502

Geviz v. Cerevic

Gidat, selo 316

Giza v. Cerevic

Glamoč 264, 271

Glavinac, selo 191, 412

Golja Gora, kasaba 379

Gölközar, v. Jazovo

Golubac (Gervodžak) 66, 341

Golubac 548

Gornja Čarluga (Gorn. Mitrovića) 357

Gornja mahala (Gorn. Mitrovića) 352

Gornja mahala (Vučitrn) 374

Gornja tvrđava (Ostrogoc) 546

Gornja Vukuf-kasaba (Prigepol) 389

Gornji grad (Beograd) 73, 78, 80, 81,
42, 504

Gornji grad, mahala (Beograd) 84

Gornji grad (Gora) 430

Gornji grad (Skoplje) 385

Gornji grad (Varadin) 512

Gornji grad (Vrbanj) 538

Gornji grad (Zvornik) 477

Gornji Obrovac 328

Gornji Tiv (Tiv. Balaj, mahala) 85

Graditka 254, 251, 254, 349

Grevičar 523

Grčkijska kupa 430

Grčija, —, 153, 163

Grdica (Berdžak) 66, 68, 84, 85, 346

Grkovičar 1—13

Gub, —, 13

Gubice

—, —, —, —, —
—, —, —, —, —
—, —, —, —, —

Hadži Hermaza mahala 557
 Hajder-pašina mahala 557
 Halap (Alepe), gr 114, 284, 356
 Halap, sčakal 315, 363
 Hanga (Gansa) 156, 166
 Harmašil 54
 Hama 518
 Hamza-beg, gr 371, 382
 Hamza-bekli, selo 338
 Hamza-pašina Palenka 66, 309, 346
 Halvar 355
 Hakeš, polit. 335
 Havalu, v Arslu
 Havernek 596 599
 Hejhat, polit 122, 373
 Hehuk 505
 Hersek, kaza 332
 Herceg Novi, 478, 485
 Hercegovina zemlja 392
 Hercegovacki sandžak 77, 96, 176,
 174, 175, 188, 360, 362, 371, 376, 378,
 386, 388, 391, 392, 393, 399, 405, 406,
 426, 409, 424, 429, 430, 436, 442, 447,
 448 450, 453, 457, 460, 463, 469—
 471 515, 540
 Hercegovacki promerje 118
 Hercegovina 100 102, 118, 164, 170,
 404 406, 412 419 426, 448, 447 453,
 465 Up Hercegovacki sandžak
 Hakešev, selo 59
 Hama 518
 Hando-bahina tekija 596
 Harađik, v Gracka
 Hara-dakula, selo 539
 Hara (Hara) 84
 Harađ 118
 Hejhat? 158
 Hara-kapja (Ternišari) 321
 Hara brdova 318
 Hara, Hara, Hara, grad 328 339
 Harađina 566
 Harađina (Harađina) 76, 156, 164,
 176 186 188, 217 324, 345 355 366,
 566
 Hara, r 266
 Hara, tekijina mahala 84
 Hara-begovi 84
 Hara, 80, 382
 Hara, Hara

Hara-kadžik 564
 Hara 353, 358, 406 512 515—517
 Hara, r 231
 Hara-mahala (Beograd) 84
 Hara-mahala (Črna) 385
 Hara 371
 Hara 114, 366
 Hara, v Lepant
 Hara Hadžan, gr 573
 Hara 573
 Hara, vti 356, 516, 544
 Hara 507
 Hara-begova mahala 363
 Hara 63
 Hara (Hara-i Hara) gr 561
 Hara, v Slavonija
 Hara, v Črna
 Hara pl 385, 511, 561—564, 567
 Hara, v Hara
 Hara, selo 362
 Hara, pl 333
 Hara, selo 385
 Hara, selo 326
 Hara, r 434—436
 Haraško more 137, 150, 155 166
 168, 169, 182, 189 254, 336—337 409
 431, 437, 438—431, 482, 487, 488 530
 Harađina 87, 368 369, 348, 376 541
 Hara 72, 128, 136, 205, 252, 359 371
 Hara 313
 Hara, 531
 Hara (Hara, Hara) 168, 416, 539
 Hara 84
 Hara 329, 312 334
 Hara (Hara) 363
 Hara, mesto 566
 Hara (Hara) selo 363
 Hara, vti, vti, 566
 Hara 367, 329, 368
 Hara, pl 367
 Hara (Hara) mahala 368
 Harađina, selo 408
 Hara 88, 72, 142 253 363 364, 367
 Hara
 Hara 466
 Hara 36, 467
 Hara 363, 364

170
 Kobila, v Kevčji
 Koblaš 348
 Kob-logova mahala 387
 Kodža Dağ, mjesto 117
 Kodža-dajlan, v Stara planina
 Kodžari 69, 348
 Kodžin (?) gr 264
 Kodžin, pl. 404
 Kološvar 334
 Kolubara, r 83, 87, 88, 332, 338
 Komogostan 333
 Komoran 442
 Konstantinija, v Carigrad
 Koneja 98, 334
 Konjevici, selo 474
 Konez 112, 271, 470
 Konjica, selo 350
 Koprivnica 258, 469, 490, 493
 Koprivni (Titov Veles) 338
 Korab, pl 133
 Korča 344
 Korčar, v Krč
 Korpa, gr 270
 Kor-Kula 481
 Korist 223, 270
 Koroška (Dobruška) 71, 154, 164, 385—
 170, 188, 200, 234, 255, 344, 488, 489,
 489
 Koskara mahala 84
 Kosovo, polje 287, 273—275, 285, 381
 Kostajnica 78, 218, 224, 228, 358, 323
 Kostendi v Čučengji
 Kosturka jaseo 308
 Kotčji, selo 471
 Koptančić, selo 378
 Kotari 163, 189
 Kotor 188, 248, 272, 325, 339, 381, 407,
 412, 415, 418, 429, 430, 437, 438—442,
 445, 450, 451, 471, 544
 Kotorica selo 441
 Kovakli 343
 Kovč (Kobila) 311, 313, 327
 Kovci 272, 325, 348
 Kozak 478
 Krapina, gr 462, 482
 Krasno 258, 287, 282, 304, 338, 344,
 345, 370
 Kriški samčak 187, 159—181, 63, 146,
 171, 174, 282, 283, 288, 188, 285, 220,
 224, 228, 255, 270

Krč (Korčica, ostrvo) 100, 319
 Krim 172, 373
 Krč 253, 274
 Kriva Palanka v Bajram-palini
 Palanka
 Kriva Reka, v Bajram-palina (?)
 lanka
 Krka, oblat 74, 148
 Krka, r 143, 228
 Krkier, turbe 278
 Krupa, gr 270
 Krupa, r 148
 Krupa, samčak 36
 Krsdevac (Aladžahisar) 84, 288, 387,
 341
 Krsdevac 368
 Krsava kula (Beograd) 84
 Krsava kula (Šereng Novi) 482
 Kuba- Prolog, v Prolog
 Kubištan 524
 Kujadž, v Kulič
 Kujadžijina mahala 354
 Kula (u zalivu Verige) 442
 Kulič (Kujadž) 68, 232, 278, 345, 341
 Kulošica mahala 337
 Kumanovo 281, 282
 Kurnbor, gr 272, 430
 Kurnova Slana 208
 Kupa, r 223—224
 Kupnik, gr 74, 314
 Kupres 134, 154, 273—275, 184, 189
 Kupresko polje, 134, 158, 173—273,
 181
 Kurkumija 367
 Kurkumija gr 345
 Kutiš 271, 474, 475
 Kutina selo 430, 431
 Lab, r 274, 275
 Lazarevi 188, 189, 190
 Lazarevi, Bandžika-han, 438
 Lazrad 221, 248, 250, 252, 368, 490,
 495
 Lepant čirkebihtu 483
 Lepenac, r 278
 Lepi Sok
 r 348, 530
 eva 302
 Lepov, varod 477, 478
 Lica, gr 78, 123, 28, 270, 488

Ljub. r 192, 272, 333, 374, 385, 387,
—389, 392, 405
Ljube gr 112, 272, 448, 449
Ljube, selo 331, 378
Lubova, grad 528, 534
Luboviti, selo 331, 378
Luvajsko polje 138, 139, 141—143,
147, 148, 158, 170—172, 175, 185,
190—192, 195, 204, 256
Luvno 125, 138, 139—139, 148—150,
172, 188, 191, 271, 488
Lunčanac, gr 389
Lugoš, gr 92, 312, 335
Luka 210

Lud, gr 334
Lug, r 331, 332
Lujbnje 272, 412, 417
Ljubomir 417, 448
Ljubuški 182, 268, 271, 412, 448, 482,
485

Mahir 368
Mačkovec, ban 100
Mačkovec, pl 111
Mačarske 75, 83, 336, 500, 523, 527
Mahala Emira Mahmuda 537
Mahala Fakir Hadži Alije, 45
Mahala Hadži Halilove džamije 86
Mahala Hadži Pirine džamije 84
Mahala Hadži Sahh-agine džamije
84
Mahala Iskender-begova mešitica,
557
Mahala Jurno-vajvođe 557
Mahala Kodža Skerović-pašine me-
drese 557
Mahala Zulfikar-paše Mahmud-ag
363
Mahmad-paša Odilak 389
Majdan, selo 344
Makedonija 581
Mala Čarlja 352, 354
Mala Demir-kapija 79
Mala kapija (Hiko) 518
Mala Podaga 3-1, 327, 374, 375, 385
Mala (Mala) 287, 540
Mala 365
Mala gr 1

Mala 343
Mala 77
Mala 78
Mala 79
Mala 80
Mala 81
Mala 82
Mala 83
Mala 84
Mala 85
Mala 86
Mala 87
Mala 88
Mala 89
Mala 90
Mala 91
Mala 92
Mala 93
Mala 94
Mala 95
Mala 96
Mala 97
Mala 98
Mala 99
Mala 100
Mala 101
Mala 102
Mala 103
Mala 104
Mala 105
Mala 106
Mala 107
Mala 108
Mala 109
Mala 110
Mala 111
Mala 112
Mala 113
Mala 114
Mala 115
Mala 116
Mala 117
Mala 118
Mala 119
Mala 120
Mala 121
Mala 122
Mala 123
Mala 124
Mala 125
Mala 126
Mala 127
Mala 128
Mala 129
Mala 130
Mala 131
Mala 132
Mala 133
Mala 134
Mala 135
Mala 136
Mala 137
Mala 138
Mala 139
Mala 140
Mala 141
Mala 142
Mala 143
Mala 144
Mala 145
Mala 146
Mala 147
Mala 148
Mala 149
Mala 150
Mala 151
Mala 152
Mala 153
Mala 154
Mala 155
Mala 156
Mala 157
Mala 158
Mala 159
Mala 160
Mala 161
Mala 162
Mala 163
Mala 164
Mala 165
Mala 166
Mala 167
Mala 168
Mala 169
Mala 170
Mala 171
Mala 172
Mala 173
Mala 174
Mala 175
Mala 176
Mala 177
Mala 178
Mala 179
Mala 180
Mala 181
Mala 182
Mala 183
Mala 184
Mala 185
Mala 186
Mala 187
Mala 188
Mala 189
Mala 190
Mala 191
Mala 192
Mala 193
Mala 194
Mala 195
Mala 196
Mala 197
Mala 198
Mala 199
Mala 200
Mala 201
Mala 202
Mala 203
Mala 204
Mala 205
Mala 206
Mala 207
Mala 208
Mala 209
Mala 210
Mala 211
Mala 212
Mala 213
Mala 214
Mala 215
Mala 216
Mala 217
Mala 218
Mala 219
Mala 220
Mala 221
Mala 222
Mala 223
Mala 224
Mala 225
Mala 226
Mala 227
Mala 228
Mala 229
Mala 230
Mala 231
Mala 232
Mala 233
Mala 234
Mala 235
Mala 236
Mala 237
Mala 238
Mala 239
Mala 240
Mala 241
Mala 242
Mala 243
Mala 244
Mala 245
Mala 246
Mala 247
Mala 248
Mala 249
Mala 250
Mala 251
Mala 252
Mala 253
Mala 254
Mala 255
Mala 256
Mala 257
Mala 258
Mala 259
Mala 260
Mala 261
Mala 262
Mala 263
Mala 264
Mala 265
Mala 266
Mala 267
Mala 268
Mala 269
Mala 270
Mala 271
Mala 272
Mala 273
Mala 274
Mala 275
Mala 276
Mala 277
Mala 278
Mala 279
Mala 280
Mala 281
Mala 282
Mala 283
Mala 284
Mala 285
Mala 286
Mala 287
Mala 288
Mala 289
Mala 290
Mala 291
Mala 292
Mala 293
Mala 294
Mala 295
Mala 296
Mala 297
Mala 298
Mala 299
Mala 300
Mala 301
Mala 302
Mala 303
Mala 304
Mala 305
Mala 306
Mala 307
Mala 308
Mala 309
Mala 310
Mala 311
Mala 312
Mala 313
Mala 314
Mala 315
Mala 316
Mala 317
Mala 318
Mala 319
Mala 320
Mala 321
Mala 322
Mala 323
Mala 324
Mala 325
Mala 326
Mala 327
Mala 328
Mala 329
Mala 330
Mala 331
Mala 332
Mala 333
Mala 334
Mala 335
Mala 336
Mala 337
Mala 338
Mala 339
Mala 340
Mala 341
Mala 342
Mala 343
Mala 344
Mala 345
Mala 346
Mala 347
Mala 348
Mala 349
Mala 350
Mala 351
Mala 352
Mala 353
Mala 354
Mala 355
Mala 356
Mala 357
Mala 358
Mala 359
Mala 360
Mala 361
Mala 362
Mala 363
Mala 364
Mala 365
Mala 366
Mala 367
Mala 368
Mala 369
Mala 370
Mala 371
Mala 372
Mala 373
Mala 374
Mala 375
Mala 376
Mala 377
Mala 378
Mala 379
Mala 380
Mala 381
Mala 382
Mala 383
Mala 384
Mala 385
Mala 386
Mala 387
Mala 388
Mala 389
Mala 390
Mala 391
Mala 392
Mala 393
Mala 394
Mala 395
Mala 396
Mala 397
Mala 398
Mala 399
Mala 400
Mala 401
Mala 402
Mala 403
Mala 404
Mala 405
Mala 406
Mala 407
Mala 408
Mala 409
Mala 410
Mala 411
Mala 412
Mala 413
Mala 414
Mala 415
Mala 416
Mala 417
Mala 418
Mala 419
Mala 420
Mala 421
Mala 422
Mala 423
Mala 424
Mala 425
Mala 426
Mala 427
Mala 428
Mala 429
Mala 430
Mala 431
Mala 432
Mala 433
Mala 434
Mala 435
Mala 436
Mala 437
Mala 438
Mala 439
Mala 440
Mala 441
Mala 442
Mala 443
Mala 444
Mala 445
Mala 446
Mala 447
Mala 448
Mala 449
Mala 450
Mala 451
Mala 452
Mala 453
Mala 454
Mala 455
Mala 456
Mala 457
Mala 458
Mala 459
Mala 460
Mala 461
Mala 462
Mala 463
Mala 464
Mala 465
Mala 466
Mala 467
Mala 468
Mala 469
Mala 470
Mala 471
Mala 472
Mala 473
Mala 474
Mala 475
Mala 476
Mala 477
Mala 478
Mala 479
Mala 480
Mala 481
Mala 482
Mala 483
Mala 484
Mala 485
Mala 486
Mala 487
Mala 488
Mala 489
Mala 490
Mala 491
Mala 492
Mala 493
Mala 494
Mala 495
Mala 496
Mala 497
Mala 498
Mala 499
Mala 500
Mala 501
Mala 502
Mala 503
Mala 504
Mala 505
Mala 506
Mala 507
Mala 508
Mala 509
Mala 510
Mala 511
Mala 512
Mala 513
Mala 514
Mala 515
Mala 516
Mala 517
Mala 518
Mala 519
Mala 520
Mala 521
Mala 522
Mala 523
Mala 524
Mala 525
Mala 526
Mala 527
Mala 528
Mala 529
Mala 530
Mala 531
Mala 532
Mala 533
Mala 534
Mala 535
Mala 536
Mala 537
Mala 538
Mala 539
Mala 540
Mala 541
Mala 542
Mala 543
Mala 544
Mala 545
Mala 546
Mala 547
Mala 548
Mala 549
Mala 550
Mala 551
Mala 552
Mala 553
Mala 554
Mala 555
Mala 556
Mala 557
Mala 558
Mala 559
Mala 560
Mala 561
Mala 562
Mala 563
Mala 564
Mala 565
Mala 566
Mala 567
Mala 568
Mala 569
Mala 570
Mala 571
Mala 572
Mala 573
Mala 574
Mala 575
Mala 576
Mala 577
Mala 578
Mala 579
Mala 580
Mala 581
Mala 582
Mala 583
Mala 584
Mala 585
Mala 586
Mala 587
Mala 588
Mala 589
Mala 590
Mala 591
Mala 592
Mala 593
Mala 594
Mala 595
Mala 596
Mala 597
Mala 598
Mala 599
Mala 600
Mala 601
Mala 602
Mala 603
Mala 604
Mala 605
Mala 606
Mala 607
Mala 608
Mala 609
Mala 610
Mala 611
Mala 612
Mala 613
Mala 614
Mala 615
Mala 616
Mala 617
Mala 618
Mala 619
Mala 620
Mala 621
Mala 622
Mala 623
Mala 624
Mala 625
Mala 626
Mala 627
Mala 628
Mala 629
Mala 630
Mala 631
Mala 632
Mala 633
Mala 634
Mala 635
Mala 636
Mala 637
Mala 638
Mala 639
Mala 640
Mala 641
Mala 642
Mala 643
Mala 644
Mala 645
Mala 646
Mala 647
Mala 648
Mala 649
Mala 650
Mala 651
Mala 652
Mala 653
Mala 654
Mala 655
Mala 656
Mala 657
Mala 658
Mala 659
Mala 660
Mala 661
Mala 662
Mala 663
Mala 664
Mala 665
Mala 666
Mala 667
Mala 668
Mala 669
Mala 670
Mala 671
Mala 672
Mala 673
Mala 674
Mala 675
Mala 676
Mala 677
Mala 678
Mala 679
Mala 680
Mala 681
Mala 682
Mala 683
Mala 684
Mala 685
Mala 686
Mala 687
Mala 688
Mala 689
Mala 690
Mala 691
Mala 692
Mala 693
Mala 694
Mala 695
Mala 696
Mala 697
Mala 698
Mala 699
Mala 700
Mala 701
Mala 702
Mala 703
Mala 704
Mala 705
Mala 706
Mala 707
Mala 708
Mala 709
Mala 710
Mala 711
Mala 712
Mala 713
Mala 714
Mala 715
Mala 716
Mala 717
Mala 718
Mala 719
Mala 720
Mala 721
Mala 722
Mala 723
Mala 724
Mala 725
Mala 726
Mala 727
Mala 728
Mala 729
Mala 730
Mala 731
Mala 732
Mala 733
Mala 734
Mala 735
Mala 736
Mala 737
Mala 738
Mala 739
Mala 740
Mala 741
Mala 742
Mala 743
Mala 744
Mala 745
Mala 746
Mala 747
Mala 748
Mala 749
Mala 750
Mala 751
Mala 752
Mala 753
Mala 754
Mala 755
Mala 756
Mala 757
Mala 758
Mala 759
Mala 760
Mala 761
Mala 762
Mala 763
Mala 764
Mala 765
Mala 766
Mala 767
Mala 768
Mala 769
Mala 770
Mala 771
Mala 772
Mala 773
Mala 774
Mala 775
Mala 776
Mala 777
Mala 778
Mala 779
Mala 780
Mala 781
Mala 782
Mala 783
Mala 784
Mala 785
Mala 786
Mala 787
Mala 788
Mala 789
Mala 790
Mala 791
Mala 792
Mala 793
Mala 794
Mala 795
Mala 796
Mala 797
Mala 798
Mala 799
Mala 800
Mala 801
Mala 802
Mala 803
Mala 804
Mala 805
Mala 806
Mala 807
Mala 808
Mala 809
Mala 810
Mala 811
Mala 812
Mala 813
Mala 814
Mala 815
Mala 816
Mala 817
Mala 818
Mala 819
Mala 820
Mala 821
Mala 822
Mala 823
Mala 824
Mala 825
Mala 826
Mala 827
Mala 828
Mala 829
Mala 830
Mala 831
Mala 832
Mala 833
Mala 834
Mala 835
Mala 836
Mala 837
Mala 838
Mala 839
Mala 840
Mala 841
Mala 842
Mala 843
Mala 844
Mala 845
Mala 846
Mala 847
Mala 848
Mala 849
Mala 850
Mala 851
Mala 852
Mala 853
Mala 854
Mala 855
Mala 856
Mala 857
Mala 858
Mala 859
Mala 860
Mala 861
Mala 862
Mala 863
Mala 864
Mala 865
Mala 866
Mala 867
Mala 868
Mala 869
Mala 870
Mala 871
Mala 872
Mala 873
Mala 874
Mala 875
Mala 876
Mala 877
Mala 878
Mala 879
Mala 880
Mala 881
Mala 882
Mala 883
Mala 884
Mala 885
Mala 886
Mala 887
Mala 888
Mala 889
Mala 890
Mala 891
Mala 892
Mala 893
Mala 894
Mala 895
Mala 896
Mala 897
Mala 898
Mala 899
Mala 900
Mala 901
Mala 902
Mala 903
Mala 904
Mala 905
Mala 906
Mala 907
Mala 908
Mala 909
Mala 910
Mala 911
Mala 912
Mala 913
Mala 914
Mala 915
Mala 916
Mala 917
Mala 918
Mala 919
Mala 920
Mala 921
Mala 922
Mala 923
Mala 924
Mala 925
Mala 926
Mala 927
Mala 928
Mala 929
Mala 930
Mala 931
Mala 932
Mala 933
Mala 934
Mala 935
Mala 936
Mala 937
Mala 938
Mala 939
Mala 940
Mala 941
Mala 942
Mala 943
Mala 944
Mala 945
Mala 946
Mala 947
Mala 948
Mala 949
Mala 950
Mala 951
Mala 952
Mala 953
Mala 954
Mala 955
Mala 956
Mala 957
Mala 958
Mala 959
Mala 960
Mala 961
Mala 962
Mala 963
Mala 964
Mala 965
Mala 966
Mala 967
Mala 968
Mala 969
Mala 970
Mala 971
Mala 972
Mala 973
Mala 974
Mala 975
Mala 976
Mala 977
Mala 978
Mala 979
Mala 980
Mala 981
Mala 982
Mala 983
Mala 984
Mala 985
Mala 986
Mala 987
Mala 988
Mala 989
Mala 990
Mala 991
Mala 992
Mala 993
Mala 994
Mala 995
Mala 996
Mala 997
Mala 998
Mala 999
Mala 1000

Medova v Moldava
 Mohač 378, 371, 489, 505, 520
 Mohačsko polje 368, 388, 370, 511, 512
 Mošna 181, 182, 238, 473
 Moldava 537, 541
 Moldavija (Podgori) 142
 Morava r 66 142 184, 274, 307, 308
 332, 375 377, 378, 389 541
 Moravica, Moravci 351, 379
 Morija 72, 189, 336
 Morlac, pl 409
 Morla, gr 532
 Morla, r, 534, 535
 Morović (Moravčić) gr 480
 Morčevića, zemlja 122
 Mostavina 335, 336, 342, 344, 389, 395,
 462, 463, 466
 Mostavinska kapija 248
 Mostar 133, 192, 272, 405, 406, 482,
 483, 489—491
 Mostarski klanac 448
 Mostarske primorje 189
 Mudurno, r (Anadol) 313
 Mura, r 248, 372, 485, 489, 494—496
 Mura, obala 187, 188, 324
 Murad Kanjosi, selo 189
 Murad-palata mahala 352
 Murina 184, 188, 179
 Muravina Palanka 61
 Musala (Čajniče) 339
 Musalla (Mostar) 499
 Musala (Nemansgati mahala (Boo-
 grad) 94
 Muškar, selo 325
 Muškar-Buda, mrturi 179
 Mut m] 357

Nadašći vrtovi 143
 Nadin gr 180, 370
 Nagorčano, Nagorci, selo 263
 Namski, mahala 64
 — gr 76—81, 272, 477
 — mjesto, 433
 Namski (Nemes Nemes) kasaba, 94,
 409 509, 508, 517
 — 494, 414 427 433, 441—453,
 475
 — (Nemes) kasaba 133, 134
 — 372, 404 416 431 448, 483
 — polje 408, 41 41 492

Nadašći, gr 272, 494
 Niklić, nahija 444
 Nis 82, 84, 247
 Noćaj 515
 Nozin 409, 449, 460
 Nova, voda 489
 Nova Caršija (Bač) 305
 Nova Kasaba 473
 Nova Palanka (Mačarska) 503
 Nova Palanka (Yeni Palanka) Banat
 538—539, 548, 541
 Novateja v Novi
 Nova Varoš gr 252, 262
 Novi, Herceg Novi, gr 178 272
 438—439, 432—433, 433, 474, 441,
 442 451, 540
 Novigrad (Lokal) 270
 Novigrad, v Pećinje
 Novi han, mahala (Boegradi) 64
 Novi han (Zvornik) 478
 Novi Pazar (Yeni Pazar), 262, 263,
 265
 Novi Zrin (Yeni kala, Novi grad) 248,
 452, 473 473, 485, 486 488, 490, 493,
 495, 496, 499, 504
 Nova Buda 136, 274, 306
 Novski zatir 338, 431, 432
 Nutjak, gr 271

Njemačka gora 169

Obovačke planine 113
 Oborci, selo 129
 Obrovac 162, 234, 270
 Odras pl 334
 Očrid (Ohrid) 546, 551, 562 563 563
 564, 565, 567
 Očridsko jezero 334, 342—349, 352,
 561 565, 567
 Očridsko polje 562
 Očridski sandjak 323, 324 346 348,
 564, 565 567
 Očru, v Očrid
 Očrudsko mahala 557
 Očrsko-mahala 349
 Oman — selo 323, 365
 Omil 180, 181 186
 Omorac selo 334
 — gr 319

Orabovci, naselje 229

Orjawa, r 279

Orlava 74

Orla Mađar 323

Osek v Oseku

Osek (Osek) 73, 188, 232, 238, 245,

252, 268, 269—282, 286, 287, 289,

322, 482—484, 485, 490, 496, 505,

517, 518

Osečka kadiuk 519

Osmen-agina selo 344

Osmanske carstvo, v Turška

Ostogovo, pl 296

Ostrogon 581, 587

Ostrovica 173, 371

Otari, selo 390

Oter, mjesto 159

Ovadič, mahala 85

Ovče Polje 305, 307, 339, 343, 368

Ovna, gr 183

Pak, selo 321

Pakra, r 487

Pakra, pl 315, 327

Pakra, r 322, 333

Pakrac (Pakrač), gr 332, 333, 389

Pakrač, v Pakrac

Paki 371

Pakistan 563

Panadurska kapija 364

Pančeva 88, 94—95, 312, 535

Pantele, Penetele 371, 502

Paracin (Pacikino) 65, 68, 348

Pazar, selo (Hercegovina) 499

Pač (Pač), selo 367

Pebuž 75, 481, 498

Peč 383, 387

Penetele v Pantele

Perast 373, 430, 439, 440, 442, 443,
471

Peruća 114, 122, 213, 269, 385, 394,
395, 398, 399, 576, 573

Peška, gr 348

Pešter 265

Pešva 502, 490

Pešva, r 183, 184, 185, 186, 246

Pešva, r 238

Pešva, r 347

Pešva, r 385, 41
385, 41, 389

Pešva, r 421, 443, 444

Pešva, r 471

Piase, gr 381, 382, 333, 385, 404

Piaseva 63

Piase, r 138, 139, 346—358

Piasev (Piasev) 59, 232

Piasev (Tahidiz) 373, 393, 397, 401

Piasevsko polje 384, 404

Pišekovci, selo 445

Pišenje, selo 189

Pišenje 372, 409, 446, 451, 456, 462

Podgorač 484

Podgorica 267, 272, 334, 335, 423, 441,
451

Podgradac 348, 349, 353, 356

Podunavlje 507

Poljska 93, 114, 323

Polje Rosa Sakir 372, 429, 431, 433

Popovci, naselje 343

Popovo, mahala, 418, 448, 449

Popovo polje 429

Posudarje 183, 371

Poturaš 387

Podgora 75, 325—327, 368, 389, 393,
493—493, 495

Podgorički, v Mala Podgora

Podgorički, kadiuk 374

Podolci, naselje 174, 234, 358, 389,
398, 399, 483, 481, 494, 538

Podol, Doč, kanba 413, 448

Pravica, selo 471

Prepa, kadiuk 584

Prepa, kanba 587

Pravica, naselje (Prepa Gata) 387

Prepa, gr 381, 333, 383, 387

Pravopolje 373, 383, 388, 389, 391, 392

Prjeka (Kari), mahala 385

Prilep 382, 383, 384

Prilepsko polje 383

Pravica 181, 385, 371, 422, 449

Prilica 252, 278, 306, 375

Prilica, gr 383, 387

Prilica, naselje 388

Prilica 383

Prilica 387

Prilica, r 185, 246

Prilica, pl 185, 246, 345, 346,
385, 386

Prilica

Prilica (Akh—) 385, 386, 387, 388

- Pola (Apulija), običaj 184, 179, 186,
 337, 426
 Pola, otok 337, 403, 429, 451, 462

 Polj, v Jarok
 Polje, r 248, 372, 396, 398
 Pola 28, 177, 261, 371, 405, 478—480
 Podna 334
 Podolski, gr 487
 Podolze, jamo 487
 Podol, selo 379
 Podovite 399
 Podovica, gr 269
 Podvinica, selo (Bozna) 471
 Podvinica (Delmanija), v Rinja
 Ram, v Hram
 Ramia, r 307
 Ratka, r 264, 283
 Ravna, pl 99, 128, 169, 241
 Rašanj 64, 247
 Reana, Reana, kralja 363, 367
 Reana, nahija 332
 Reana, pl 366
 Ribarska pučca (Beograd) 88
 Rila (Rilj) pl 300, 342
 Rinda? Rindas, Rindica Rakitnica?,
 Rogosnica?, Rujica? gr 183, 185,
 186, 182, 184, 227, 234, 270, 271
 Risan 212, 437, 443—445, 449
 Rodos 72, 373
 Rogosnica, v Rinja
 Rose, v Ponte Rose
 Ročaj 270
 Rudna (Urdom) 525
 Rudnik 48, 374, 375, 377, 381
 Rudo 262, 372, 381, 385—387
 Ručica, v Rinja
 Rum, Rumelja (Džar-i Rum) 78, 83,
 122, 185, 201, 203, 266, 258, 267, 274,
 280, 286, 289, 293, 312, 318, 328, 329,
 333, 387, 402, 422, 504, 541, 548, 553,
 580, 581, 663, 598, 570, 574
 Rumelija (palet) 258, 268, 272, 273,
 278, 279, 245, 289, 301—303, 307
 308, 328, 340, 352, 578
 Rumili Hissar na Bosforu 440
 Rumili (Hissar) 258
 Rus (i) (Rilj) 301, 374, 378

 Sahat-kapija (Beograd) 88
 Sajda 83
 Sakin, otiro 166
 Sama Čajni 346
 Samakov 300, 308, 345
 Sandžak, gr 271
 San Dovan, luka 548, 558
 Saraj, Saraj Bosna, v Sarajevu
 Saraj mahala (Banja Luka) 211
 Saraj mahala (Krudovac) 306
 Sarajevu (Saraj, Bosna Saraj, Saraj,
 Bosna) 84, 101, 103, 106, 344, 110,
 111, 117, 118, 121, 123, 128, 163,
 171, 283, 288, 289, 271, 293, 284,
 295, 293, 418, 451, 470, 472, 437,
 458
 Sarajevska rijeka, r 259
 Sarip Hissar 312
 Sara, r 71, 72, 81, 85, 80, 91, 84, 86,
 88, 112, 136, 140, 168, 215, 217, 229,
 231, 233, 236, 241, 242, 248, 251,
 253, 254, 261, 312, 340, 349, 353,
 372, 378, 385, 387, 388, 405, 478,
 482, 483, 483, 485, 489, 507
 Sarih pol 561
 Sebeš, gr 313, 335
 Sečuj 503, 529
 Seddi- Islam 270
 Segedin 512, 528, 529, 531
 Segedinsko jamo 533
 Segedinsko polje 512
 Segedinski sandžak 511, 521, 522, 523,
 527—529
 Selazar, Selazard 371, 388
 Selanck, v Selan
 Selhan, v Siderja
 Selma, selo 85, 266
 Selma, grad 487
 Selmaško polje 487
 Selmaš, vrela 167, 263
 Sendilar, gr 229
 Sentor, selo 424
 Senia 529
 Sentinobaj, selo 328
 Seres 562, 563, 575
 Serejska, selo 289
 Sešil, 429
 Sidrakape, gr 130, 131
 Sigel, Sigirva 225, 482, 486
 Silvan, vrela 571
 Simceva, vrela 87

Udvaras 77, 98, 281, 272, 406, 408
 Uduga, v. Struga
 Udrub, v. Skoplje
 Udrar, r. 323, 385
 Udukudar, v. Šutari
 Uduždžara, kasaba 59
 Udužđe, v. Šutari
 Udrce 66, 322, 331, 377, 379—382, 387,
 388

Uđška Pabaga, v. Povegadišk 174

Udr 357

Udras 188

Udrsko (Velik), 73, 231, 388, 387, 483,
 484, 493, 498

Udrsko kapja (Droški) 394

Udrsko 77, 94, 95, 352, 379

Udr 124, 157, 445

Udrad Varadin. Veliki Varadin 59,
 89, 95, 141, 142, 238, 258, 259, 310,
 311, 313, 316, 324, 325, 357, 359, 359
 311—313, 317, 329, 334, 337

Udrski sjajet 313

Udrar Udr 120, 158, 209, 359

Udrar 320—324, 386, 398, 399—403,
 399, 343, 358

Udrar, gr. 303

Udrar, sjajet 313

Udrska tvrđava (Ilak), 516

Udrar (Udrar) selo 568

Udrar, selo 344

Udr (Koprivka) 383, 387, 391, 398

Udr, gr. 231, 359

Udrska tvrđava 352

Udrska kapja (Droški) 322

Udrska Varad. (H. Palanka), 337, 338

Udrski Kamen, gr. 155

Udrski Kamenet 530

Udrski Kamen 449

Udrski Varadin v. Varad

Udrski poljanik 73

Udrski r. 323

Udrski, gr. 149

Udrski, gr. 433, 433

Udrski, gr. 441, 443

Udrski, gr. 441

Udrski, v. 323, 323, 323, 323, 323

Udrski, v. 323, 323

Udrski, v. 323, 323

Udrski, v. 323, 323

Udrski, v. 323, 323

Udrski (Droški) 31, 32, 33, 322, 323,
 329, 334, 335, 345

Udrski, gr. 324, 328, 329, 337—339

Udrski kula (Skoplje) 381

Udrski 373, 384, 387

Udrski 430, 431, 432

Udrski, gr. 141, 171, 271

Udrski polje 171

Udrski 398

Udrski 173, 314

Udrski, r. 128—130, 305, 306, 310, 311

Udrski Gaj 173

Udrski (Bosni) 119

Udrski polje 173

Udrski 359

Udrski 158, 270

Udrski 313, 325, 328, 334, 338

Udrski 353, 373, 385

Udrski sandjak 333

Udrski, r. 355, 356

Udrski 354, 355, 373, 481, 394, 395

Udrski kapja 394

Udrski, v. Soboda

Udrski 443

Udrski (Droški) 114, 146, 148, 149, 153—
 155, 171, 171, 181, 190, 199, 253, 254,
 270, 488

Udrski polje, 105

Udrski 150, 151, 270

Udrski 431

Udrski, pl. 351, 404, 406

Udrski Zagorje nah. ja 77, 106

Udrski, gr. 324—326, 389, 489

Udrski polje, 324, 325

Udrski, gr. 369

Udrski, otok, 181

Udrski 44, 483

Udrski, v. 323

Udrski, v. 323

Udrski, v. 323

Udrski, v. 323

Udrski, v. 323

Udrski, v. 323

- Zemanik, gr 163 171
 Zemanško polje 81, 85
 Zemanin 371
 Zehna 532, 578
 Zemanjst. pl 148, 158, 188, 217, 288
 Zebdol (Zavdol) 412
 Zeb dersi (Zermanjsk.) mjesto, 190
 Zira, gr 224, 270, 498
 Zira, vilajet 190
 Zirmanja 190
 Zukav Han 388
 Zulmija, mahala 557
 Zureban, kaza, 287, 293
 Zvernički kadilak 298
 Zvernički sandžak 171 393 395 398
 478, 479
 Zvernik, grad 11, 73 104 178 188
 243, 268, 271 474 478, 480
 Zebcir, selo 326
 Zira trg, v. Tenke bazar
 Yeni Odalar, 338

INDEXS LIČNIH IMENA I LITNIČKIH NAZIVA

Abana 176, 177, 333
 Abcan-paša 84, 91 347, 424, 435 437
 433
 Abdi-aga 471
 Abdi-čelebija 117
 Abdi-efendića, vezir 367
 Abdasets, pjesnik 109
 Abdulah-aga, Hadži 423
 Abdulkader 65
 Abdulkadir Gilići 116
 Abdurrahman-efendića 43, 87
 Abennar 356
 Abdur-paša 283
 Adil-efendića 341, 342, 344
 Adni pjesnik (1848) 132
 Afa-zade 69
 Aga, dobrotvor Otom. 599
 Ahmed I, 263, 288, 303, 336, 342
 Ahmed, Gazi 84
 Ahmed, hamedar 337
 Ahmed-aga, Čose 340
 Ahmed-aga, dobrotvor Bregada 43
 Ahmed-aga, Hadži 415
 Ahmed-aga, Kodža Serdarside 339
 Ahmed-aga iz Šupa 340, 341
 Ahmed-Ahmed 118
 Ahmed-baša 195
 Ahmed-beg, dobrotvor Piljavica 334
 Ahmed-beg Hercegovit, v
 Ahmed-paša Hercegovit
 Ahmed-beg, sandžak Lepanta 443
 Ahmed-čohaja 254
 Ahmed-čelebija 493
 Ahmed-dede 81
 Ahmed-efendi, dobrotvor 467 468
 Ahmed-efendi, Halvan 41
 Ahmed-efendi, ba 485 486 500, 502
 Ahmed-paša Čuprilac, v Čuprilac

Ahmed-paša 465
 Ahmed-paša, defterdar 372, 466, 506
 Ahmed-paša, dobrotvor Šupa 341
 Ahmed-paša, Halva 265
 Ahmed-paša, hercegovacki sandžak-
 beg 188
 Ahmed-paša Hercegovit (Hersek-
 ovlja) 71, 102, 154, 164, 261, 338, 388
 391, 393
 Ahmed-paša, Kodž 466
 Ahmed-paša Kodža 73, 483, 527, 528,
 535—537
 Ahmed-paša, veliki vezir 223
 Ahmed-paša Melek 503, 117, 125, 126,
 131, 134, 138, 141, 142, 148, 151, 153,
 155, 156, 159, 164, 166, 170, 173, 176,
 180, 183, 191, 192, 196, 207, 208, 213,
 215, 219, 220, 239, 246, 247, 250, 252,
 253, 257, 266, 269, 281, 373, 383, 399,
 391, 396, 399, 312—314, 318, 321 322,
 323, 328, 329, 330, 334, 337, 338 346,
 367, 459, 472, 486, 490 494, 505
 Ahmed-paša, Seydi, Gazi, v Seydi
 Ahmed-paša
 Ajantadža 573, 575
 Ajaz-paša 511
 Ajaz, v. Ivaz Hadži
 Ak-Semudin 389, 391
 Alajbeg, dobrotvor Čestovila 286,
 297
 Alajbeg, dobrotvor Prilopa 360
 Alajbeg, dobrotvor Pričin 276
 Alajbeg, dobrotvor Uje 363
 Alajbeg, — i (A —beg —) 274
 Alekandar Makedonski, v
 Iskander-Rumi 186, 242 348, 350
 — i — 572—575
 Alemdar-beg 276

Ah-aga ulak 73
 Ah-aga Fetih 353
 Ah-aga, Karah (Krid) 389
 Ah-aga, Mimar 85
 Ah-aga Nidhi 61, 63
 Ah-aga Serdar 85
 Ah-aga, zapovjednik straze 178
 Ah-beg Mihalbegović, Gazi 328—341
 Ah-beg, sandžak otomski 363
 Ah-efendi 385
 Ah-efendi, brat Ibrahim-efendi
 romanijski 410, 412
 Ah-efendi, imam
 Ahja-Aja 118
 Ahja, ranar 89
 Ahja, Hadži, dobrotvor Beograda 86
 Ahja, Hadži, dobrotvor Mostara 467
 Ahja, Hadži, dobrotvor Pijevica 344
 Ahja Hadži (Hadži-beg) 344
 Ahja, Hadži on Mami-aga 458
 Ahjadin Rama 344
 Ah-paša, čerkazijski 369
 Ah-paša Cengiz v Cengiz, Ali-paša
 Ah-paša, Gazi 169
 Ah-paša muhadir Leva 342, 369
 Al-paša, namjesnik Sevea 313
 Al-paša Kapetan 354, 371, 373
 Ali-paša, Kodža 108
 Ali-paša Koca, 58 59 141, 258, 311—
 328, 442
 Alkara 429 461
 Aras-baba 297
 Arap Mihal 502, 532
 Arap-buljubaša 144
 Arap, Hadži-hafemejn 378
 Arap 542
 Arskotei 426
 Arnosti 300, 328, 368, 551, 561
 Arsen-beg, prosvanski beg 328
 Arsen-paša, Kodža v Jahjapalaš
 Arsen-paša
 — -pašazade 300, 304
 — — 178
 — -paša 285
 — — Berbiša 123 348, 418
 — — 89
 — — 389
 — — 41 143 144, 146, 173,
 179
 — — 45

Asia, oclova 574

Asia-efendi, imam 378

Asiz Muhiuddin-efendi 345

Azrad, andeo 368

Baba Ahmed-aga Cetinski 144, 156
 173, 196, 197 202, 204

Baba Džader, kijašar 358

Baba Leloman 265

Baba Meddih v Meddih-baba

Baba Smail-aga, v Smail-aga, am

 Baba Ahmed-aga

Baba Turakija 544

Bafani 71, 168, 255, 368, 371, 366

Bag-beg 183

Baja, hajduk 305

Bajand 353, 404

Bajand I 278, 304 327, 374

Bajand II 72, 99, 123, 227, 282 388

 347, 440 441, 442, 453, 455, 440 538

585

Bajand-baba 404, 408

Bajand-beg, Gazi 353, 363

Bajko 89

Bajram-baba 367

Bajram-beg 84 85, 87, 88, 92, 352

Bajram-paša 293, 294, 301

Bak, Hadži 355, 387

Bak-beg, Gazi Smirnovski (Semen-
 drit) Malkolevski 68, 69, 368, 11

 312 325 335, 337 541, 544

Bak-beg, Kučuk, Jahjapalaš

 Bak-beg

Bak-efendi 344, 346, 347, 344, 378

Bakta-beg, Hadži 161

Ban, kijašar 372

Banjakulski 118

Bani 543

Begov 175

Bekul 118

Bekvan-aga 340

Bekvan-beg 89

Bekvan 543

Bekazad vladik 327

Bekazad, likar 384, 494,

Bekir Hadži 347

Beko-paša — Muhamed-paša, Fajz

Bekul-beg, vojvoda, Gazi, 340, 348

Beogradani 83
 Berni-pala 323, 324
 Biseret, Hadži 126
 Biser, Hadži 113
 Bišak-beg 188
 Bočica, ban 327
 Bočica, kapetan 325
 Bočica, Marko 320
 Bogul, narod 173
 Boljanac (Bošnjakii), Husna-pala
 389, 393, 394, 401, 404
 Boljanac, Džaber-beg 395
 Boljani: 89, 129, 159, 179, 189, 204,
 323, 368, 377, 479, 511, 517, 524
 Bugari 84, 84, 89, 126, 323, 328, 331,
 333, 343, 353, 363, 367, 351, 362, 368,
 369, 373
 Bugarkinje 117

Čerhala, dobrotvor 383
 Čerčani 349
 Čepci (Kipci) 84
 Črnogori 369, 335, 429

Čaluk, Husna-aga 344
 Čaluk, Osman-pala 344, 345
 Čatalbal-pala 313
 Čauš, dobrotvor 84
 Čelebi-aga 325
 Čelebi-elendija u Beogradu 84, 89
 Čelebi-elendija u Skoplju 186
 Čelebi, u Vojvodini 390
 Čeladler 349
 Čengić, Ali-pala 154, 174, 427, 428,
 448, 462, 479
 Čengić, Rustem-beg 428
 Čengić 473
 Čerkez 179, 323
 Čerkez, u Beču 186
 Čerkez-pala 85, 129
 Čerkez, u Beču 179
 Čerkez, u Beču 342

Čerkez, u Beču 345
 Čerkez, u Beču 346
 Čerkez, u Beču 347
 Čerkez, u Beču 348, 404,

Čerkez, u Beču 347, 179
 Čerkez, u Beču 348, 354, 358, 364
 Čerkez, u Beču 370, 441, 442
 Čerkez, u Beču-beg 354

Čerkez-pala 455
 Čerkez, u Beču 87
 Čerkez, u Beču 331
 Čerkez, u Beču 349
 Čerkez, u Beču 402
 Čerkez-aga emir 427
 Čerkez 422
 Čerkez-pala 353, 400, 408
 Čerkez-beg 384
 Čerkez Ahmed Hattah 308, 309
 Čerkez-beg Jahjapalač, v Jahjapalač
 Čerkez-beg
 Čerkez Mehmed Husein 87
 Čerkez Mehmed Arif 87
 Čerkez Mehmed Zili 75
 Čerkez kralj 89, 92, 95, 93, 91, 92,
 99, 309, 323, 348
 Čerkez-pala 118
 Čerkez-pala 213
 Čerkez-aga 154, 156
 Čerkez-pala 372, 425, 434, 438, 439,
 437, 442, 443, 462
 Čerkez, u Beču Vukoslav 309
 Čerkez-pala Hadži Ahmed 129
 Čerkez-pala 304
 Čerkez-pala, Hadži Husein 87

Čerkez 89
 Čerkez-aga 382
 Čerkez-aga, u Beču 383
 Čerkez-beg 381
 Čerkez-beg Čerkez
 Čerkez-beg

Čerkez-pala 382
 Čerkez-pala 383
 Čerkez-pala 384
 Čerkez-pala 385

Čerkez-pala 386

Čerkez-pala 387

Čerkez-pala 388

Dželaludin Rumi 150
 Džemal, kapešan 152
 Džengizade, v. Čingiz
 Džendžen, dečendar 339
 Džin-Ah-aga 85

Eb-pala 166
 Ebu Dželil 343
 Ebu-Feth, v. Mehmed II
 Ekdanu 374
 Enehan-beg 84 85 86
 Emir 85
 Emir-Jelebi, efendi, sultan, Bajuk
 beg 342, 344
 Emir-Jelebi, efendi, sultan, Kuduk
 beg 342, 343, 344
 Emir Hasan 84, 85
 Emir Mehmed-aga 403
 Emir-paša 381
 Emir-sultan 307 up Emir-Jelebi
 Erdek 323
 Evren Çelebi, 134 141, 142 180, 185,
 304 313 328 339 364, 366, 380, 386,
 318, 319 324 325, 329 343, 346, 368
 419 442 464, 485 505 508 531
 Evren-beg, Gaz 378 392, 343, 348,
 374
 Evrenpaşa 184, 502, 435

Fahri, pjesnik 401
 Fakh-paša 346
 Fakir Hadži Alija 85
 Farzon 525
 Faruk, pjesnik 294
 Feth, v. Mehmed II
 Fa-ru-zi-taraja 134 303 328 400,
 444
 Fa-ru-zi 134, 158 159
 Fehri Çelebi 384
 Fehrmund, knež 218, 335
 Fehred, legend, 184, 187 210, 245
 Fehred, 527
 Fehred-beg, Kodja 194, 307
 Fehri-paša, Faruk-aga 84, 85, 136
 Fehri-paša, Sendar 236
 Fehri-paša, Mehmed-beg 367
 Fehri-paša, 367
 Fehri-paša, 367

Fethi, pjesnik 398
 Firdaus, pjesnik 398
 Firman 75 104 118 240 380 400 420
 488

Gabor 340
 Gaz-beg 342
 Gazi-aga 84
 Gazi-bajubala 178, 179
 Gazi (Rumi) 84, 185, 188 382 422, 373
 Gazi, pjesnik 86
 Gerdli, celaga Čuprića 394
 Gerdli-begade 356
 Guri, sultan 72

Hadži Hadžimadešeri 85
 Hadži-efendića 85
 Hadži-beg v. Alija Hadži
 Hadži-beg, dobrotvor Bričja 304
 Hadži-beg, dobrotvor Prutane 376
 Hadživač, v. Ivić (Ajvas) Hadži
 Hadži-paša, knzem 497
 Hafi 538
 Hajdar-čelaga, dobrotvor Nida 83, 64
 Hajdar-čelaga, dobrotvor Prutane 132
 Hajdar-paša, dobrotvor Obrida 361,
 364

Hajdar-paša, Gaz, dobrotvor Buloja
 364
 Hajli-čelaga 306
 Hajrudin-paša 428
 Hakani, pjesnik 388
 Haki, pjesnik 385
 Haki-aga, aga janjčara u Livi 368
 Haki-aga, aga janjčara u Livi 148
 Haki-aga, prvak Struge 380
 Haki-paša, Naman 314
 Haki, Hadži 85
 Harma, Hadži 357, 358
 Hurem, Hadži 364
 Husen-aga, Hadži 433
 Husen, Hadži, dobrotvor Pluvaja
 364
 Husen, Hadži, dobrotvor Sarajeva
 364

Husein-paša 364
 Husein, legend, 364

Hasan-čehaja 139
 Hasan, Karašani 386
 Hasan, sin Jusuf 483
 Hasan-aga, dobrotnik Beograda 85
 Hasan-aga, dobrotnik Travnička 139
 Hasan-efendića 383, 384, 385
 Hasan-efendića Omerbegović 74
 Hasan-paša Boljanac, Husrev-paša
 Boljanac 191
 Hasan-paša Došen (Predojević) 320
 Hasan-paša, Jorler 313, 483, 486
 Hasan-paša, vnuč 84
 Hasan, šerasko ime 158
 Hasna, pjesnik 64
 Hasen-ov Top 43, 463
 Hatif pjesnik 114, 465
 Hava 49, 116
 Herceg-beg 369, 391, 392
 Hercegovac, Ahmed paša, v. Ahmed-
 paša Hercegović
 Herceg-banovina 486
 Hercegovina, v. Ahmed-paša Herce-
 govac
 Hevaj, pjesnik 363
 Hilah, pjesnik 284, 291
 Hindi-baba 353, 358, 367, 371, 384
 Hindi Harun-baba 474
 Hizar-beg 367
 Hizar 443, 469
 Hizar-beg 483
 Hizar Hilas 423
 — Hrvati (hrvati) 126, 137, 140, 143, 144
 171, 188, 189, 200, 216, 226, 231, 236
 234, 236, 238, 266
 Hrvati-vojvoda 346
 Hrvatska 117
 Hrvati 344
 Hudaevendagar, Gaz, v. Murad I
 Hulan-efendića, Mehmedbaba 314
 Huma 49, 154
 Humam-dede, imam 334
 Hurem 113
 Hurem-čehaja 334
 Huzam-dede 284
 Husam-kapetan 308, 309
 341, 342, 344
 Husam-efendića 363
 — Rajkara, razlika 43, 166
 — Razlika M. 43
 — Razlika 43

Husrev-beg, v. Husrev-paša
 Husrev-paša, v. Husrev-beg
 Husrev-paša, dobrotvor (Hiza) 383
 Husrev-paša, vel. Čaga Mustafa 339
 Husrev-aga, selam-čauš 330
 Husrev-aga, Parnakou 85
 Husrev-bajrakbaba Arman 344
 Husrev-čehaja 43
 Husrev-efendića 385
 Husrev-efendića, Ahmedli Jabučar 378
 Husrev-paša Boljanac, v. Boljanac
 Husrev-paša
 Husrev-paša, Gaz 336
 Husrev-paša, Sam, brat Sijavud-paša
 313
 Husrev-paša Subela 174
 Husrev-baba 367
 Husrev-beg, Gaz 73, 74, 106, 107, 108,
 111, 118, 123, 126, 131, 137, 140—152,
 160—164, 171, 172, 188, 193, 194,
 204—206, 208, 216, 218, 221, 245
 259, 418, 428
 Husrev-paša, Husam 227
 Hulenik, car 374

 Iba Džaher 133
 Ibrahim Čele (Čele), razbojnik 438
 Ibrahim, Hadži 85
 Ibrahim-aga, Čaga 346
 Ibrahim-aga (Ragib), čehaja vel. vo-
 jar 373, 416, 423, 436, 454, 456, 459,
 466, 467, 468, 548, 508
 Ibrahim-aga, Sari, muslim 125
 Ibrahim-baba, Gaz, 123
 Ibrahim-beg, Beli Sari 174
 Ibrahim-beg, kapetan Krupa 240
 Ibrahim-beg, Mallesheva (Malleshe-
 vaci) 120
 Ibrahim-beg, sin Seydi 31
 Ibrahim-čehaja K. 43
 Ibrahim-efendića, Edirli 116
 Ibrahim-efendi 423, 46
 Ibrahim-efendić, Hadži, razlika 43
 343, 344
 Ibrahim-efendić, razlika 43
 Ibrahim-efendić, razlika 43

Ibrahim-efendijs (pala), Kadinade
Jahypadiš 535
Ibrahim-efendijs, Romanmedži 467
Ibrahim-efendijs, Romanmedžijs 414,
415, 464
Ibrahim-bas, sultan, 152, 181, 186
403, 463
Ibrahim-Isro 118
Ibrahimzade 533
Ibrahim-pala 366
Ibrahim-pala, dobrotvor Prijeputja
389
Ibrahim-pala, Naxsadar 410
Ibrahim-pala, brat degandibaba
313
Ibrahim-pala, vnuč sultan Sulejma-
na 48, 153, 197, 241, 349, 483, 511,
512, 515, 521, 528
Ibrahim-pala, Sarboš 182—234, 236,
238, 243, 244
Ibrahim-pala, Sarbošzade 174
Idris-beg 84, 85
Idris Šems 287
Imam-efendijs 550
Isa-beg (pala), Gazi, 104, 109, 111,
343—345, 347, 384, 388
Išak, Hadži 318
Išak-aga, Hadži 546
Išak-beg Gazi 282, 284, 348, 384
Išak-efendijs 104
Iskender-beg 557
Iskender-i Kari, v Aleksandar Vo-
liko
Ismael, Hadži 516
Ismael-aga 364
Ismael-baba, Gazi 136
Ismael-pala, Čatira-petara 323, 326—
318, 321, 368, 505
Ismael, Isah 72
Ismael Husein 181, 191, 204, 322, 368, 428,
433, 438, 471
Ismael Ajvan, Hadži 183, 325

Ismail, Husein, v. Ismael

Ismail, Hadži-Ahja, 81

Ismail, Isah 84

Ismail, Ismael 340

Ismail, Ismael 375

Ismail, Ismael 340

Ismail, Ismael 282—284, 287, 288

Jahypala 233

Jahypalar Arslan-beg (pala) 8, 86a

383, 384, 392, 503, 514

Jahypadiš, Baki-beg, Kadinade 75

82, 311, 312, 368, 549

Jahypadiš, Derviš-beg 67

Jahypala, Mehmed-beg (pala) Gazi

85—88, 90, 91, 137, 220, 334, 336

338

Jahypalar-beg 476

Jahypalarzade, v Jahypadiš

Jakov, Jevrejin 49

Jakov-aga 299, 302

Jakov-Isak 289

Janko, v. Madžana 346

Janki, v. garski kralj 349, 351

Janki, Eskiabi, arpači kralj 389

Janvan, Janvan, brat Janka, v. v.

Medžegarova, zborščak 324, 324, 325

373

Jasaval, Timurtašpalarzade 275

Jediter-bas 334

Jeke (Jeki) Kirgi, buljubas 158, 178

Jermeni 163, 383, 432, 576

Jevreji 84, 106, 422

Jendi 533

Jeki Kirgi, v. Jeke Kirgi

Junak Stefan, kralj 322

Junak-zade 115

Junus 573

Junus, v. Jevreji 337, 338

Junu 114

Juraci 338, 373

Jurak-vesir 248

Jusuf, v. v. Melek-Ahmed-pala

177—183, 185—185

Jusuf-aga 7

Jusuf-aga, Bozgradčija 217

Jusuf-aga, Kodža 45, 46

Jusuf-beg 43

Jusuf-beg, Nisjanin 443, 444

Jusuf-beg, Mehmed-beg 323, 326

382

Jusuf-beg, Mehmed-beg 323, 326

382

Jusuf-beg, Mehmed-beg 323, 326

382

Jusuf-beg, Mehmed-beg 323, 326

Jusuf-beg, Mehmed-beg 323, 326

-Maj Fran- 348
 Maksimilijan 222, 224, 226
 -Makul-beg- 476
 -Malajakka-, covek Votina 234
 Malkot-beg (-pala), Gazi 153, 196,
 172, 188—214
 Malkotović (Malkotbadet) Ibrahim-
 beg 138
 -Malkotli-, ban 235
 Mani 704, 401
 Manja 184, 248, 302
 Marina 187
 Marjad, knez 357, 478
 Medjah-baba 383, 386
 Medžun-baba, 517
 Mehmed II, sultan (Ebul-Feth Fa-
 ikh, Gazi, Osvajač, Mehmed-hani)
 68, 71, 72, 78, 83, 84, 86, 90, 100,
 102, 122, 131, 133, 137, 144, 184, 204,
 205, 208, 281—283, 287, 288, 284,
 306—311, 327, 328, 334—337, 346
 374, 380, 383, 384, 386, 391, 392, 399,
 404, 428, 431, 443, 448, 453, 457, 462,
 461, 463, 474—478, 525, 527, 540—
 543, 544, 581, 582
 Mehmed III, sultan 532
 Mehmed, Defterdar 485
 Mehmed-Mehi 118
 Mehmed Oraz, ban 500
 Mehmed, Gurdži, vešaja Faxi-pala
 138
 Mehmed, sin Abdulaha, Spahi 139
 Mehmed, sin Sejid Ahmed-pala 314
 Mehmed-aga 548
 Mehmed-aga, balističja 340, 345
 Mehmed-aga, Dogani 389
 Mehmed-aga, hazzadar 296
 Mehmed-aga, covek hana 243
 Mehmed-aga Ramizanaga 88, 89
 Mehmed-aga, sin Abdullatifov 403
 Mehmed-aga, Sembarokčaga 340
 Mehmed-beg 215, 226, 237, 258
 Mehmed-beg, Arnaud 182
 Mehmed-beg, četvrti hazzadara 257
 Mehmed-beg Ferhad-pala 287
 Mehmed-beg, Hadži (- Karadobeg)
 487
 Mehmed-beg, El-Hadž 487
 Mehmed-beg, sin Isak-begov 188, 18

Mehmed-beg, (Mehmed-beg) Ferhad-
 pala Mehmed-beg
 Mehmed-beg (-pala) Ključev 328,
 329, 395, 337
 Mehmed-beg, Ključ 518
 Mehmed-beg, sin Ferhad-pala 27
 Mehmed-beg Šestokrilov 408
 Mehmed-efendijs, znan 228
 Mehmed-han v Mehmed II
 Mehmed-pala, Bijači 546
 Mehmed-pala, Čučkade 313, 322,
 325
 Mehmed-pala Čuprić, v Čuprić
 Mehmed-pala
 Mehmed-pala, dočelnik Rila 64
 Mehmed-pala, Gurdži 182
 Mehmed-pala Hasan 313, 315, 441
 Mehmed-pala Jahjapala v Jahja-
 pala Mehmed-beg (pala)
 Mehmed-pala Kara, Ebi 504
 Mehmed-pala, Kask 466
 Mehmed-pala, Ključ 313
 Mehmed-pala, namješnik Egre 505
 Mehmed-pala Sokolović (Vlaški) v.
 Sokolović Mehmed-pala
 Mehmed-pala, Suhraš 343, 348, 313
 338, 434, 436—438, 439, 438, 439,
 435, 437, 438, 440, 443—445, 448, 449,
 451, 458, 459, 465
 Melek Ahmed-pala, v. Ahmed-pala,
 Melek
 Mem-beg, bratovak 324
 Mem-beg (-pala) Arnaud, Gazi 162,
 164, 218, 224, 234, 303, 354
 Memučer 524
 Merjen 82, 116
 Merlan Jusuf 178
 Mešk-beg 483
 Mevta Čolović, Halib 387
 Mevko-efendijs 344
 Mevko-pala 507
 Mico Latin 88
 Mihailbegrad Aš-beg, Gazi 239
 Mihailade 54
 Mikrojim 574
 Mirkom 341
 Milica Kolić (Kolić-aki) Kolić
 346, 347, 375, 374, 379
 Milica, sin Isak 394
 Milica-pala 366

Muhammed, sin Abdolmonem-aga 79, 110, 283, 484, 484
 Mustafabeg 184
 Mustaf-efendijs, pjesnik 389
 Mustafa 131, 137, 152, 154, 156, 160
 162—163, 168, 169, 171, 182, 183, 189
 199, 200, 202, 204, 204, 224, 225, 215
 224, 225, 400, 420, 428, 442, 443, 467
 468, 467, 488
 Mustafa, narod 573
 Mustariz 489
 Muhamed 61, 62, 115, 162, 186, 204
 206, 201, 225, 226, 412, 467, 522, 527
 537
 Muhamed, sin Isak-begov 104, 110
 Muhamed-aga, dobrovolac 363
 Muhamed-aga, Pirovanac 41
 Muhamed-pala, Boya, Egri 348
 Muhyuddin, Hadži 86
 Muhyudin Rumi, sejh 344
 Muzira 88, 94
 Muzira-efendija 80
 Murad I, Gaz, Hudaverdizgar 40, 42,
 61, 266, 267, 272—273, 285, 287, 301
 302, 304, 307, 308, 326, 341, 348, 361
 374, 372, 374
 Murad II 263, 264, 306—308, 361—362
 Murad III 220, 222, 225, 226, 326
 Murad IV 61, 62, 282, 283, 342, 343,
 410, 422, 464, 472, 502
 Murad, Hadži 582
 Murad-aga 340
 Murad-baba 486
 Murad-baba, Gazi 388
 Murad-beg Tardik, Gaz 111, 120—
 125, 141, 142, 164, 182, 183, 186
 Murad-pala 352
 Murtea-aga 264
 Murtea-beg 563
 Murtea-pala 446
 Musadir, Sejh 110
 Musir-pala, Kodža 41, 62, 77, 266, 472,
 474
 Mustafendich 472
 Musti-efendija 62, 64
 Musti-efendija defterdar 166
 Musti-efendija 382
 Mustafa, derviš 10
 Mustafa, princ 485
 Mustafa, aga 329

Mustafa, sin Čizak 544
 Mustafa-aga, Cengiz 218
 Mustafa-aga, Kapari, 360
 Mustafa-aga -savak čarsoj 140, 142
 Mustafa-aga, osmanli džamija u Lje-
 bima 412
 Mustafa-baba 287
 Mustafa-beg, osmanli namizbala 518
 Mustafa-beg, Čuprilik, v. Čuprilik
 Mustafa-beg
 Mustafa-beg-efendija, brat vel ve-
 zira 598
 Mustafa-bendi 85
 Mustafa-efendija Kadik, v. Kadik
 Mustafa-efendija
 Mustafa-efendija, Mevladžija 128
 Mustafa-efendija, merhavijski sejh
 340, 344
 Mustafa-efendija, Sejh 206
 Mustafa-efendija, Sejh Bahafendi-
 zade 340
 Mustafa-pala, beglerbeg 221, 224, 226
 Mustafa-pala, defterdar 416
 Mustafa-pala, drug vazar 73, 511
 Mustafa-pala, Fudži 262, 263, 267
 Mustafa-pala, Kodža, skopje 282,
 283, 285, 488, 487, 491
 Mustafa-pala, Kodža, ubio 362, 364
 Mustafa-pala, Kurumčib 282
 Mustafa-pala, Pradijs 174, 424, 417,
 425, 426, 448, 451, 455
 Mustafa-pala, Tevelija 137, 143, 152
 154, 162, 171, 174, 188, 191
 Mustafagin-pala 322, 325
 Nadab 77, 160, 256, 371
 Nadira 116
 Nam-izade, imam 220
 Nakijs 144
 Namtor, dželje sluga Sejdije 320
 Narmil-zade 242
 Nemrud, legend 487, 488
 Neriman, legend 122
 Nevir, Hadži 84, 85
 Nibadi, pjesnik 260
 Nika Kizil 144
 Nisa-izade, Deli 17
 Nisaz, pjesnik 226

-Seledin - vepaki (kr.) 296 375

Selim 81

Selim I 72 131, 133 349

Selim-aga 160

Selim-efendića 596

Serdar, Kodža 281

Serdar, osovni sebića 385

Selmaže 281

Sigismund §-Sigid-i, modli kralj 520

Sijagal 48

Sijam 89

Sijavul-pala, Kodža 313, 557, 558

-Silažde, kralj 74

Simson (German) 371

Sinat-aga, heimar, v. Mimar Sinan
Sinan, sin Abdulman-aga, v. Mi-
mar Sinan

Sinan-beg, dobrotvor Stipa

Sinat-beg (-pala), dobrotvor Čapeta
595-597

Sinan-efendića, kodža 411

Sinan-pala, namjesnik Varada 313

Sinan-pala, Kodža 321, 322, 330

Skender-beg, dobrotvor Obrida 558
Skopljanci 285

Slavenci 153, 164, 365, 325, 338, 466

Small-aga, bušubala, sin Bala
Ahmed-aga Cetinokog 144, 150, 154,
155, 167, 352

Small-alaybeg, bos. alaybeg 144, 145,
155, 156, 163, 178, 185, 187

Small-Četlića, mujezin 319

Sokolović, Ferhad-pala 119, 210
212-214, 221, 225, 237

Sokolović, Mehmed-aga Visko,
Kodža 78, 87, 88, 90, 290, 381, 384,
344, 345, 532, 533

Sokolluoglu (Sokolovića - s) 321

Spil, kralj Pute 134

Stbi 74, 84, 81, 88, 165, 361, 275, 363,
368, 328, 327, 331 333, 343, 346, 377
382, 387, 595

-e 88, 117

Stefan J - kr. J 532

Stefan (Stefan) 522

Stefan 415

Stefan 134

Stefan 134
Stefan 134

Stefan 134
Stefan 134

Stefan 134

Stefan 134

Stefan 134

Stefan 134

Stefan 134

Stefan 134

Stefan 134

Stefan 134

Stefan 134

Stefan 134

Stefan 134

Stefan 134

Stefan 134

Stefan 134

Stefan 134

Stefan 134

Stefan 134

Stefan 134

Stefan 134

Stefan 134

Stefan 134

Stefan 134

Stefan 134

Stefan 134

Stefan 134

Stefan 134

Stefan 134

Stefan 134

Stefan 134

Stefan 134

Stefan 134

Stefan 134

Stefan 134

Stefan 134

Stefan 134

Stefan 134

Stefan 134

Stefan 134

Stefan 134

Stefan 134

Stefan 134

Stefan 134

Stefan 134

Stefan 134

Stefan 134

Stefan 134

Stefan 134

Stefan 134

Stefan 134

Stefan 134

Stefan 134

Stefan 134

Stefan 134

Stefan 134

Stefan 134

Semerd, sin Abdalaha 314, 342
 Šet-efendija 43, 89
 Šet-nade 88
 Španjola 384, 336

Talijan 169
 Tatar, Hadži 112
 Tatar 147, 147, 324, 328, 483, 484, 490,
 484, 509, 524
 Tokerijs (-paša) 142, 178, 182, 488
 Tolmos, nad kralj 539
 Toku, Isijubade 179
 Timur-beg 327
 Timurčari-paša 384, 382
 Timurtalpalanade, Janarud 373
 Tomeri, Pavle 531
 Turci 242, 247, 255, 323, 469, 483, 483
 489, 574, v. Osmanlije
 Turčin 186, 192, 248
 Turpat-beg 85
 Turhan-beg, Gaz 295
 Turhan-nade 295

Umanski More 168
 Umana-paša 326
 Umšana 118
 Umn-efendijs 306
 Ušakdari, Mahmud-efendijs 48, 229
 Ušani 340

Vasendi Vaz-nade 288
 Vahin Čelebi, Meria 371, 391
 Vamaš, Bjelinsk 289
 Vajro-efendijs 278, 288

Vahin, Hadži 3
 Vahin, Hadži, arapski, 188, 188,
 412
 Vahin-aga, dobrotvor, Krasnojarsk 487,
 412
 Vahin-aga, dobrotvor, Krasnojarsk
 380, 391
 Vahin-aga, pop 371
 Vahin-efendijs 373
 Vahin 385, 385, 323
 Vahin -Gadibija, 327
 -Vahin, kralj 478
 Vahin, arap, kralj 326

Zafir 89
 Zahide-badž 43, 44
 Zal, legend 93
 Zegri 88
 Zegri-aga 34, 83
 Zekerijs-aga 433
 Zrin, Nevat 326
 Zrinjski (Zrinoglu) 77, 154, 168, 173,
 188, 215, 214, 220, 221, 229, 230, 234,
 235, 238, 241, 242, 244, 245, 247,
 251, 253, 255, 258, 259, 271, 272, 483,
 487, 491, 499, 491, 494, 498, 508

Zuhreb 89
 Zuhri-efendijs, pjesnik 304
 Zuko 89
 Zulfikar, Durdžanac 179, 177
 Zulfikar-aga 83
 Zulfikar-aga, brat Sahh-paše 419
 Zulfikar-Zuko 188
 Zulfikar-nade, Mahmud-aga 261, 264

SADRŽAJ

Strana

PREDGOVOR	5
UVOD — EVLIJA ČELEBI I NJEGOV PUTOPIS	7
Predavanje Evlije Čelebije i njegovog putopisa	9
Prilike u Turskoj u doba Evlije Čelebije	10
Život Evlije Čelebije	21
Putopis Evlije Čelebije	41
PUTOPIS — ODLOMCI O JUGOSLOVENSKEIM ZEMLJAMA	57
I PUTOVANJE IZ JEDRENA U BEOGRAD	59
Ploot	60
Mora-polina Palanka (Bela Palanka)	61
Niš	62
Aleksanac	64
Rabarij	65
Pavatin	66
Jagodina	67
Batočina	68
Kraun-palanka Palanka (Smederevska Palanka)	69
Kolan	69
Crocka	69
II OPIS BEOGRADA	71
III PUTOVANJE IZ BEOGRADA U VELIKI VARADIN	76
Pančevó	76
IV PUTOVANJE IZ VELIKOG VARADINA U STOLICU	76
Valjevo	77
Kragujevac	78
Bijeljina	79
Čibina	80
Čibina	81
Čibina	82
Čibina	83
Čibina	84
Čibina	85
Čibina	86
Čibina	87
Čibina	88
Čibina	89
Čibina	90
Čibina	91
Čibina	92
Čibina	93
Čibina	94
Čibina	95
Čibina	96
Čibina	97
Čibina	98
Čibina	99
Čibina	100
Čibina	101
Čibina	102
Čibina	103
Čibina	104
Čibina	105
Čibina	106
Čibina	107
Čibina	108
Čibina	109
Čibina	110
Čibina	111
Čibina	112
Čibina	113
Čibina	114
Čibina	115
Čibina	116
Čibina	117
Čibina	118
Čibina	119
Čibina	120
Čibina	121
Čibina	122
Čibina	123
Čibina	124
Čibina	125
Čibina	126
Čibina	127
Čibina	128
Čibina	129
Čibina	130
Čibina	131
Čibina	132
Čibina	133
Čibina	134
Čibina	135
Čibina	136
Čibina	137
Čibina	138
Čibina	139
Čibina	140
Čibina	141
Čibina	142
Čibina	143
Čibina	144
Čibina	145
Čibina	146
Čibina	147
Čibina	148
Čibina	149
Čibina	150
Čibina	151
Čibina	152
Čibina	153
Čibina	154
Čibina	155
Čibina	156
Čibina	157
Čibina	158
Čibina	159
Čibina	160
Čibina	161
Čibina	162
Čibina	163
Čibina	164
Čibina	165
Čibina	166
Čibina	167
Čibina	168
Čibina	169
Čibina	170
Čibina	171
Čibina	172
Čibina	173
Čibina	174
Čibina	175
Čibina	176
Čibina	177
Čibina	178
Čibina	179
Čibina	180
Čibina	181
Čibina	182
Čibina	183
Čibina	184
Čibina	185
Čibina	186
Čibina	187
Čibina	188
Čibina	189
Čibina	190
Čibina	191
Čibina	192
Čibina	193
Čibina	194
Čibina	195
Čibina	196
Čibina	197
Čibina	198
Čibina	199
Čibina	200

V PUTOVANJE IZ SARAJEVA U LIVNO

Kiseljak	125
Busovača	127
Travnik	127
Donga Vokuf	128
Prusac (Akkasari)	131
Kupres	134
Kupresko Polje	134
Stranac	135
Šujica	136
Opis grada Livna	136

VI ODLAZAK S LIVANISKOG POLJA U DALMACIJU

Kuh-i Prolog	149
Baba-Ahmedova kula	150
Šin	151
Kila	152
Trogir	154
Split	154
Kamen	155
Vrlika	156
Kotin	158
Kara Orman	159
Din	159
Nadin	160
Skradin	160
Islem	161
Vrana	161
Obrovac	162
Posedarje	162
Zemanik	162
Orma	163
Prodan	163
Zadar	163

VII PUTOVANJE ISPOD ZADRA U KORUSKO I MURU

Murano	164
Vidajet Koruška	165

VIII PUTOVANJE ISPOD ZADRA NA KUPRESKO POLJE

Kara Orman	166
Šin	166
Šujica	166
Kupres	166

IX PUTOVANJE S KUPRESKOG POLJA U DALMACIJU

Brdo Vrhovci	174
Monastirski put	175
Vrhovci	176
X VOJNI POUK PREMA GRADU LIŠNJAKU	179
Monastirski put	180
Opis grada Šibenika	181
Opis Rance	183
Mandalina	185
Marina	187
Kamen	188
Dreč	189
XI PUTOVANJE S KUPRESA NA LIVANJSKO POLJE	192
Davno	193
Buško Blato	193
XII PUTOVANJE S LIVANJSKOG POLJA U DALMACIJU	195
Solin	195
Kis	196
XIII SASTANAK SA GENERALOM GRADA SPLITA	199
Grad Split	199
Putovanje iz Splita u Banju Luku	204
Glamoč	204
Vina	205
Jajce	205
Jezero	206
Vratar Vakuf	206
Banja Luka	209
XIV PUTOVANJE IZ BANJE LUKE U GRADOVE ČETIRI SANDŽAKA	211
Gradišće	211
Jasenovac	217
Dubica	218
Kostajnica	218
Bosanski Novi	219
Bihac	220
Lika	221
Udbina	222
Petrinja	223
Klek	224
Zagreb	225
Osro	226
Budak	227

Velim	227
Bakotinica	227
Korlat	227

XV PUTOVANJE IZ KRČKOG SANDŽAKA U SANDŽAKE ČERNIK I ORAHOVCI

Kostajnica	228
Jašnovac	228
Černik	228
Velika	229
Bijela Stijena	231
Palase	232
Srbe	233
Šupčanići	234
Debra Kula	234
Velim	234
Virovitica	235
Moševina	235
Polega	235
Grahovica	237
Bakovo	238
Brod	238
Velim	238

XVI VILAJET ERZINSKOG

Moševina	242
Vaskon	244
Čakovac	244
Legrad	244
Opis puta	245
Putovanje u Carigrad	253
Audijencija kod velikog vezira	257
Audijencija kod sultana	258
Povratak u Bosnu	258

XVII UŽROK SVRGNUĆA MELEK AHMEDA

XVIII NAŠE PUTOVANJE IZ BANJE LUKE U NOVOGRAD

Sarajevo	259
Mošev	259
Vitegrad	260
Grad Dobruša	261
Grad Priboj	261
Novi Varoš	262
Op. Seloza Novog Pazara	262
Grad Raška	263
Grad Mitrovića	263
Opis Kneze Zvečer	263

XIX POPIS GRADOVA I SELENIJA U OKOLINAMA BEOGRADA I
EJALETA	218
XX OPIS SELA I KASABA U OKOLINAMA I EJALETA	272
Kasaba Vučitrn	272
Grad Pristina	276
Grad Katinak	276
Grad Skoplje	278
Kasaba Kumanovo	282
Kasaba Kratovo	282
Kriva Reka (Bajram-pasina Palanka)	283
Planina Kriva reka	284
Grad Čustenda	285
Grad Dupnica	287
XXI NAŠE PUTOVANJE IZ SOFIJE U DESET KADILARA DA
KUPIMO RATNI PRIREZ ZAHIRE BEHA	300
Planina Rila	300
Bajram-pasina Palanka	301
Grad Veliki	301
Selo Četvrti	302
Selo Isvar	302
Grad Prilep	302
Seher Bistak	302
Grad Novo Brdo	306
Prokuplje	307
Kurkumlija	307
Grad Kraljevac	307
Kasaba Jagodina	308
Grad Smederevo	308
XXII PRIKAZ ISLAMSKE ORĐIJE NA GLASOVITOM TEMU-
ŠVANSKOM POLJU	312
XXIII UZROCI UBIJSTVA SEJDI AHMED-PASE	315
Nepodopština Seydi Ahmed-pasa	315
Živi Seydi Ahmed-pasa	315
XXIV POVRATAK IZ KUDELJA U BEOGRAD I IZLET NA
AVALU	320
Beograd	320
Avala	322
XXV PUTOVANJE IZ BEOGRADA U ALBANIJU	327
Selo Banja	327
Kasaba Pribe	327
Kasaba J. —	327
Grad Podgorica	327
Grad —	327
Grad Budva	327
Grad —	327

Grad Ucinj	136
XXVI PUTOVANJE IZ ALBANIJE U SAMAKOV	138
Kasaba Dukovica	138
Selo Kapetli-oglu	138
Nahija Grci Polje	139
Grad Stop	139
Selo Balvan	144
Selo Majdan	144
Kasaba Kofane	145
Kasaba Nova Boana	145
Cerno selo	146
XXVII PUTOVANJE IZ VIDINA U BEOGRAD	146
Kasaba Banja	146
Varoš Banja	147
XXVIII PUTOVANJE IZ BEOGRADA U UGARSKU I ALBANIJU	148
Grad Zeman	148
Selo Koljucka	150
Grad Mitrovica	150
Palanka Tovarnik	154
Palanka Sotin	154
Grad Valjevo	155
Kasaba Onjick	157
Ovjetni most	158
Grad Darda	158
Most na Dravi	159
Jezero Kratice	159
Palanka Baranja	170
XXIX PUTOVANJE IZ BUDIMA U BEOGRAD	171
XXX PUTOVANJE IZ BEOGRADA U CRKULU	174
Selo Rudanj	174
Grad Rudnik	174
Kasaba Čačak	174
Ušćie Pobraja (Pobregodsko)	174
Selo Kadina Luka	177
XXXI PUTOVANJE IZ BEOGRADA U CRKULU	178
Kasaba Banja	178
Kasaba Čačak	178
Ušćie Pobraja (Pobregodsko)	178
Selo Kadina Luka	178

Selo Tasovci.	400
Popovo polje	400
Kasaba Gabela	400
Grad Gabela	401
Kasaba Čifluk Gabela	401
Kor Kala	401
Grad Netra	401
Šehar i grad Mostar	401
Grad Lipa	402
Kasaba Kanjar	402
Abdi-aga Odžak	402
Selo Pomenica	402
Sarajevo	402

XXXIX PUTOVANJE IZ SARAJEVA U NOVI ZRIN 403

Novi Kasaba	403
Selo Kanjević	404
Grad Kulaš	404
Grad Zvornik	406
Kasaba Tunja	406
Kasaba Kobiluk	406
Kasaba Bujatina	406
Grad Kala	406
Grad Moravci	406
Kasaba Nemci	406

XL PUTOVANJE U GRAD KANJEVU 407

Grad Vajpova	407

XLI PUTOVANJE U POKRAJINE KOROŠKU, MEĐIMURJE I SLAVONIJU 408

Opći Grada Selaž	407
Opći grada Radolaska	407
Vilajet Koroška	408
Grad Buđevac	409
Grad Zagreb	409
Grad Koprivnica	409
Grad Krapina	409
Grad Zlatna	409
Grad Črnamur	409
Grad Podgorac	409
[Grad Podgorac]	409
Lukavica i prevara (početnog mjeseca)	409
XXI Sudbon. dalmat. iz Novog Zrina	409
[Kopa Novog Zrina]	409

XLII OPIS KONAKA NA PUTOVANJU IZ SVARA U GRAD 409

GRAD	409
Grad Opat	409
Grad Buzim	409
Grad Kulaš	409

	Strana
Grad Zagreb	503
Grad Dalj	503
Grad Vukovar	504
Grad Beograd	504

**XLIII OPIS KONAKA NA PUTOVANJU IZ BEOGRADA U JU-
GARSKI VILAJET, A ODATLE U JUGARSKI VILAJET
PRILIKOM ODLAGA NIEMAČKOM KRALJU**

Opis kasabe Inja	507
Opis kasabe Ggurevi	507
Opis kasabe Fruške	508
Opis grada Slankamena	508
Opis grada Karlova	510
Opis grada Petrovaradina	511
Opis grada Gicza (Cepeski)	512
Opis palanke Banoffera	514
Opis grada Ilka	515
Opis grada Volna	517
Palanka Sotin	518
Palanka Dalj	519
Opis grada Erdut	520
Opis grada Plesmaria	520

**XLIV OPIS KONAKA NA PUTOVANJU U SEGEDINSKI
SANDŽAK**

Opis palanke Baj	521
Opis palanke Sombora	522
Opis grada Bača	524
Opis palanke Futaga	527
Opis palanke Kevila	527
Opis grada Titela	527
Opis palanke Sent	529
Opis palanke Sebolice	530
Opis grada Martonata	531
Opis grada Bezonsva	532
Opis Bečaja	532
Opis Bečkerek	533

**XLV OPIS KONAKA NA PUTOVANJU U JU-
GARSKI VILAJET**

Opis grada Vrca	535
Opis No e Palanka	537
Opis grada Hr	538
Opis grada Kulda	540
Opis grada Molda	540
Opis grada Gal	540
Opis grada Kladova	540

Opis grada Strag	549
Opis Ohridskog jezera	549
[Opis kanabe Strag]	550
Opis grada Ohrida	551
Selo Čeribati	552
Opis gorke vodoravni Istoka	552
Opis kanabe Rezena	553
XLVII OMIS KONAKA NA PUTOVANJU IZ OHRIDA U	
ISTAMBUL	555
Opis kanabe Podgradeca	555
Opis kanabe Starove	556
Selo Pui	557
Opis kanabe Prespe	557
Opis Prespanskog jezera	557
Selo Derbend	558
Selo Gavato	558
Konak u selu Manastiru	558
Selo Bešto	558
Selo Varje	558
Konak u selu Štop	559
Opis kanabe Radovdita	559
Opis kanabe Tikveš	570
Selo Čeribati	570
Opis kanabe Vlandova	571
Opis grada Strumice	572
Opis panadura Doljana	577
TERMINOLOŠKI KOMENTARI	579
INDEXI	583
Indeks geografskih i topografskih naziva	585
Indeks ličnih imena i etničkih naziva	571

